

T.C.
DOĞU KARADENİZ KALKINMA AJANSI
EASTERN BLACK SEA DEVELOPMENT AGENCY

TR90 DOĞU KARADENİZ BÖLGE PLANI

Artvin - Giresun - Gümüşhane - Ordu - Rize - Trabzon

2010-2013

T.C.
DOĞU KARADENİZ
KALKINMA AJANSI
EASTERN BLACK SEA
DEVELOPMENT AGENCY

Karaca Mağarası (Gümüşhane)

Kök Ev (Giresun)

Karagöl-Şavşat (Artvin)

© 2011 DOKA Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilmek kaydıyla alıntı yapılabilir.

Gazipaşa Mah. Nemlioğlu Sk. Taksim Yokuşu Vakıf İşhanı No:3 TRABZON
Telefon: (0462) 321 36 52 - 322 36 22 www.doka.org.tr

Grafik Tasarım : Emine Aslan

Baskı :

SUNUŞ

Güncel anlamıyla bölgesel kalkınma, Türkiye için Avrupa Birliği müzakerelerinde ayrıca bir önem kazanmış, bu yeni dinamikle tanımı ve içerdiği politika araçları ülkede geleneksel olarak kullanılan kalkınma politikası araçlarından farklılıklar göstererek dönüşmüş, görece yeni bir olgudur. Hizmette halka yakınlık ve katılımcılığın sürdürülebilir kalkınma için temel yönetim yaklaşımları olarak ön plana çıktığı bu yeni dönemde, Bölgesel Kalkınma Ajansları toplumsal paydaşlar arasında işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel kalkınmayı hızlandırmak, kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak amaçlarıyla kurulmuştur.

Bölgelerde var olan doğal, fiziki, finansal, beşeri ve sosyal sermayenin kendi içsel potansiyelleri harekete geçirilerek ve küresel politik ekonomiye azami ölçüde faydalananak şekilde eklenerek geliştirilmesi ve nihai çıktının bölge insanî kalkınması için kullanılması ajansların ortak vizyonu olarak ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda sağlanacak olan mali ve teknik desteklerle, bir yandan söz konusu ölçekte doğrulanabilir veriler ve Bölge insanı ve kurumlarının vizyonu ile bölge planları ortaya çıkacak, bir yandan da katılımcı yöntemlerle belirlenen ulaşılabilir stratejiler projeler aracılığıyla hayata geçirilecektir. Bu aşamada Ajanslar, Bölge kurumlarının hızlı, etkili ve çözüme yönelik proje hazırlama ve yürütme kapasitelerini geliştirecek, işlevsel bir koordinasyonla bölge kaynaklarını paydaşların uzlaştıkları araçlarla uzlaştıkları amaçlara tahsis edeceklerdir.

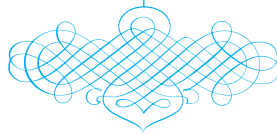
İşte Doğu Karadeniz Bölge Planı (2010-2013) da bu bahsedilen vizyon ve yaklaşımlarla vücut bulmuş, Bölge'nin kendi kalkınma önceliklerini yansıtan, ve sadece Ajans için değil Bölge'deki tüm kamu, özel kesim ve sivil toplum temsilcileri için de yol göstericiliği olan bir strateji belgesidir. Hazırlanma aşamasının aktif birer parçası olan kurum ve kuruluşların uygulama ve izleme ve değerlendirme aşamalarında da benzer bir eylemlilik göstermeleri Bölge Planı'nı atıl bir metin olmaktan çıkarıp uygulamaya dönük, Bölgece sahipenilmiş bir referans belgesi haline getirecektir ki bütünleşik bir kalkınma idaresi ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

Güçlü ve rekabetçi ekonomi, sosyal gelişme ve bütünleşme ve gelişmiş altyapı ve sürdürülebilir çevre eksenleri etrafında şekillenen Bölge Planı, bu alanlarda Bölge'nin mevcut durumunun kapsamlı bir analizini ve ulaşılabilir, performansı ölçülebilir ve etkisi sürdürülebilir stratejileri içermektedir. Üç yıllık dönemde öncelikli müdahale alanları, ayrılan mali kaynak ve performans göstergelerinin yer verildiği Bölge Planı, çok yönlü vizyonu ve rasyonel ve katılımcı kaynak dağıtımıyla Bölge kalkınmasına hizmet edecek etkili bir politika aracıdır.

Dursun Ali ŞAHİN

Giresun Valisi

DOKA Yönetim Kurulu Başkanı

SUNUŞ

Dünya daha önce hiç olmadığı kadar hızlı bir entegrasyon sürecine girmiştir. Özellikle milenyum çağında bilgi ve iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler dünya üzerinde radikal siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel dönüşümlere sebep olmaktadır. Yaşanan bu küreselleşme olgusunun diğer sebebi ise kıtalar, bölgeler ve ülkeler arasında hızla artan ticaret hareketidir. Dünya üretim ve ticareti, geçen yüzyılın aksine gelişmiş batılı ülkelerin tekelinden hızla gelişmekte olan devletlerin de ortak olduğu yeni bir platforma kaymaktadır. Özellikle BRIC(Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin) grubu bu yeni düzende ön plana çıkan oluşumdur. Hızlı ekonomik büyüme göstergeleri, artan nüfusları, ihracatları ve gelişme potansiyelleri gelecekte bu ülkelerin gelişmiş ülkelerle aynı platformda söz sahibi olacakları konusunda ipucu vermektedir. Ülkemizin son yıllarda gösterdiği ekonomik performans yakın bir gelecekte ülkemizin de BRIC grubunda yer alması gerektiği tartışmalarını başlatmıştır.

Ülkemiz, dünya ekonomik düzeninde üst sıralarda yer almak için çeşitli politika araçlarını devreye sokmuştur. Gelişmiş ülkelerin ulusal kalkınmalarını sağlarken edindikleri deneyimlerin bazılarını kendi milli kalkınması için rol model olarak almıştır. Bu modellerden bir tanesi de bölgesel kalkınma ajanslarıdır. Küreselleşmenin ve küresel rekabetin hızla arttığı dönemde yerelleşmenin önemi artmış, yerel yönetim olgusu kalkınmanın önemli bir faktörü haline gelmiştir. Ülkeler ulusal kalkınmalarını bütüncül, rekabetçi ve sürdürülebilir bir yapı içerisinde sağlamaya çalışırken, bölgesel aktörlerini bu topyekün kalkınma hareketinde aktif şekilde rol almalarını sağlamışlardır.

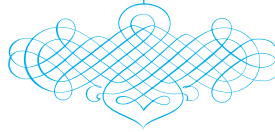
Uygulamaları Dünya üzerinde yaklaşık 80 yıldır var olan kalkınma ajanslarının sayısı günümüzde 600'ü bulmaktadır. Ülkemizde kurulması kararı ilk olarak 5449 sayılı kanunla 2006 yılında alınmıştır ve bugün kalkınma ajanslarının sayısı 26'dır. Bunlardan biri de TR90 Düzey 2 Bölgesi olarak anılan, Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinden oluşan bölgede Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı faaliyet göstermektedir.

Bölgesel gelişme potansiyelinin harekete geçirilmesi adına öncelikle mevcut durumun ortaya konulması gerekli görülmüştür. Bu doğrultuda içerisinde TR90 Bölgesi konusunda pek çok bilginin yer aldığı TR90 Doğu Karadeniz Bölge Planı(2010-2013), yerel yönetim ilkesini esas alarak Bölge'de bulunan kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinin koordineli çalışmasıyla geniş bir katılımlı bir ortamda hazırlanmıştır. Bölgesel kalkınma potansiyeli, Bölge'nin güçlü, zayıf yönleri ile fırsat ve tehditlerini ortaya koyan, gelecek adına gelişme vizyonu oluşturan, ulusal plan ve programlarla uyuma dikkat edilen gerçekçi ve hedeflerine ulaşmada kararlı bir metin olarak hazırlanmıştır.

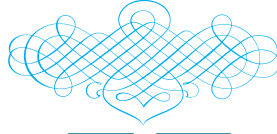
Bu çalışmanın hazırlanmasında öneri ve görüşleriyle katkıda bulunan herkese, çalışmalar esnasında gayret ve özveri gösteren Ajans çalışanlarına, desteklerini esirgemeyen Yönetim Kurulu Üyelerine teşekkürlerimi sunarım.

Çetin Oktay KALDIRIM

Genel Sekreter
Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	I
HARİTA LİSTESİ.....	II
ŞEKİL LİSTESİ	II
GRAFİK LİSTESİ	III
TABLO LİSTESİ	V
1. YÖNETİCİ ÖZETİ	1
2. PLAN HAZIRLAMA SÜRECİ VE KATILIMCILIK	
2.1. PLANLAMA SÜRECİ VE İZLENEN YÖNTEM	9
3. DURUM ANALİZİ/BÖLGEYİ ANLAMAK	
3.1. BÖLGENİN DÜNYADA VE TÜRKİYE'DEKİ YERİ.....	15
3.1.1. Kalkınma Planı ve Diğer Ulusal Stratejilerde Bölgeye İlişkin Stratejilerin Sentezi.....	16
3.1.2. Bölgenin Geleceğe Yönelik Rolü	22
3.1.3. AB'ye Katılım Süreci ve Diğer Uluslararası Gelişmelerin Bölgeye Etkileri	22
3.2. İKTİSADİ ANALİZLER	
3.2.1. Sınai Yapının Ana Unsurları.....	24
3.2.1.1. İller Bazında Öne Çıkan Sektörler	32
3.2.2. Tarım, Hizmetler ve Diğer Sektörlerin Analizi.....	39
3.2.2.1. Tarım ve Hayvancılık.....	39
3.2.2.1.1. Toprak Yapısı ve Arazinin Kullanım Kabiliyetlerine Göre Dağılımı.....	39
3.2.2.1.2. Tarım İşletmeleri.....	41
3.2.2.1.2.1. Tarımsal Yapı ve Üretim Sistemi	41
3.2.2.1.2.2. Örtü Altı (Sera) Alanları	44
3.2.2.1.3. Tarımsal Üretim.....	45

3.2.2.1.3.1. Bitkisel Üretim	45
3.2.2.1.3.1.1. Tarla Bitkileri Üretimi.....	46
3.2.2.1.3.1.2. Sebze Üretimi.....	48
3.2.2.1.3.1.3. Meyve Üretimi	51
3.2.2.1.3.1.3. Çay Üretimi	53
3.2.2.1.3.1.4. Yem Bitkileri	54
3.2.2.1.4. Hayvansal Üretim	55
3.2.2.1.5. Organik Tarım	56
3.2.2.1.6.1. Sulama Potansiyeli (Tarım Arazilerinin Sulanabilirlik Durumu)	59
3.2.2.1.7. Balıkçılık	60
3.2.2.1.7.1. Balıkçılığın Yapısı.....	60
3.2.2.1.7.2. Balıkçılık Ürünlerinin Yurt İçi Pazarlaması	61
3.2.2.1.7.2.1. Toptancı Halleri	62
3.2.2.1.7.2.2. Balık Unu/Yağı Fabrikalarına Yapılan Satış.....	62
3.2.2.1.7.2.3. Kooperatifler.....	63
3.2.2.1.7.2.4. Konserve/işleme.....	63
3.2.2.1.7.2.5. Doğrudan Tüketiciye Satış ve Balıkçıların Kendi Tüketimi	63
3.2.2.1.7.2.6. Tatlı Su ve Kültür Balıkları İçin Pazarlama Kanalları.....	63
3.2.2.1.7.2.7. İthal Balıkların Pazarlama Kanalları	63
3.2.2.1.7.3. Balık Ürünlerinin İhracatı ve İthalatı.....	64
3.2.2.1.7.4. Karadeniz Bölgesi' nde Balıkçılık	65
3.2.2.1.7.4.1. Bölgenin Balıkçılıkla İlgili Fiziksel Özellikleri	65
3.2.2.1.7.4.2. Deniz Balıkçılığı	65
3.2.2.1.7.4.3. Balıkçılar ve Balıkçı Tekneleri	66-67
3.2.2.1.7.4.4. Balık İşleme Tesisleri	68
3.2.2.1.7.4.5. Kültür Balıkçılığının Durumu ve Tesisler	69
3.2.2.1.7.4.6. Balığın Pazarlanması.....	70
3.2.2.1.7.4.7. Doğu Karadeniz Balıkçılık Sektörünün Sorunları	73
3.2.2.2. Ormancılık.....	74
3.2.2.2.1. Ormanların Durumu	74
3.2.2.2.2. Orman Köyleri	75
3.2.2.2.3. Ormanların Korunması.....	76
3.2.2.2.4. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü.....	77
3.2.2.2.5. Ormanların Geliştirilmesi.....	78
3.2.2.2.6. Ormanlardan Faydalanma	78
3.2.2.3. Turizm	79
3.2.2.3.1. Dünyada ve Türkiye'de Turizm	79
3.2.2.3.2. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Turizm	82
3.2.2.3.3. Bölge'nin Turizm Kaynakları.....	86
3.2.2.3.3.1. Bölge İlleri Turizm Potansiyeli.....	86
3.2.2.3.3.2. Turizm Alanları	94
3.2.2.3.3.3. Turist Hareketleri	96
3.2.2.3.3.4. Bölge Turizminde Karşılaşılan Temel Sorunlar.....	97

3.2.2.4. Madencilik	97
3.2.2.4.1. Trabzon.....	102
3.2.2.4.2. Ordu	105
3.2.2.4.3. Giresun	108
3.2.2.4.4. Rize	111
3.2.2.4.5. Artvin	113
3.2.2.4.6. Gümüşhane	118
3.2.3. Kişi Başına Düşen Gelir, Gelir Dağılımı, Vergi, Mevduat ve Kredi Durumu Analizi	120
3.2.3.1. Kişi Başına Düşen Gelir Durumu	120
3.2.3.2. Gelir Dağılımı.....	120
3.2.3.2.1. DPT'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması	120
3.2.3.2.2. EDAM Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi Araştırması.....	121
3.2.3.2.3. URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi Araştırması.....	121
3.2.3.3. Vergiler	121
3.2.3.4. Mevduat, Kredi Durumu ve Analizi.....	123
3.2.3.4.1. Bankacılık.....	123
3.2.3.4.2. Mevduat	124
3.2.3.4.3. Krediler	124
3.2.4. Girişimciliğin Durumu, KOBİ ve İşletme Destekleri	125
3.2.4.1. Girişimciliğin Durumu	125
3.2.4.2. Teşvik, Destek Unsurları ve AR-GE Yapısı	127
3.2.5. Önemli Kamu ve Özel Sektör Yatırımlarına İlişkin Veriler ve Değerlendirmeler.....	128
3.2.5.1. Önemli Kamu Yatırımları	130
3.2.5.2. Özel Sektör HES Yatırımları	130
3.2.6. Yenilik Göstergeleri.....	131
3.2.7. İhracat ve İthalat Verilerinin Analizi	132
3.2.7.1. Bölgenin Dış Ticaret Açısından Avantajları	136
3.2.7.2. Bölge'nin Dış Ticaret Açısından Olumsuzlukları	136
3.2.7.3. Bölge İçinde Dış Ticaret Açısından Öne Çıkan İller	137
3.2.7.3.1. Trabzon.....	137
3.2.7.3.2. Rize	137
3.2.7.3.3. Artvin	137
3.2.7.4. Dış Ticaret Rejimine Göre Yürütülen Ticaret.....	137
3.2.7.5. Sınır Ticareti.....	140
3.2.7.6. Bölge'de Dış Ticaretin Gelişmesini Kısıtlayan Etmenler	140
3.2.7.7. Serbest Bölgeler.....	141
3.2.8. Üniversitelerin Durumu, İşbirliği ve Bölge Kalkınmasına Etkileri	143
3.2.9. Markalar, İmkân ve Potansiyeller	144

3.3. BEŞERİ SERMAYE

3.3.1. Nüfus	145
3.3.1.1. Nüfusun Büyüklüğü, Nüfus Yoğunluğu ve Nüfus Artış Hızı	145
3.3.1.2. Nüfusun Cinsiyet Yapısı	149
3.3.1.3. Nüfusun Yaş Durumu	150
3.3.1.4. Göç Eğilimleri	152
3.3.1.5. Nüfusun Eğitim Durumu	155
3.3.1.6. Nüfus Projeksiyonu	156
3.3.2. Eğitim Göstergeleri, Okullaşma Oranları	158
3.3.2.1. Okul Öncesi Eğitim	158
3.3.2.2. İlköğretim	160
3.3.2.3. Ortaöğretim	161
3.3.2.4. ÖSS ve OKS İl Sıralamaları	165
3.3.2.5. Taşımali Eğitim	165
3.3.2.6. Yükseköğretim	166
3.3.2.7. Yükseköğretime Hizmet Veren Kamu Yurtları ve Kapasiteleri	167
3.3.2.8. Gençlik ve Spor	167
3.3.2.8.1. Kulüp ve Sporcu Durumu	168
3.3.3. İstihdamın Sektörel Dağılımı, İstihdam, İşsizlik ve İşgücü Oranları, İşgücünün Niteliklerinin İstihdam Piyasasındaki Taleple Karşılaştırılması	168
3.3.3.1. Kayıtlı İşgücü ve İstihdam Yapısı	168
3.3.3.2. İşgücü Eğitimleri	170
3.3.4. Sağlık ve Diğer Sosyal Hizmetler	172
3.3.4.1. Sağlık	172
3.3.5. Sosyal Uyum ve Sosyal İçermeye Dönük Değerlendirmeler	174

3.4. SOSYAL SERMAYE VE KURUMSAL YAPI

3.4.1. Sivil Toplum Kuruluşları	175
3.4.2. Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf ve Sanatkarlar, Sanayici ve İşadamları Dernekleri	177
3.4.2.1. Ticaret ve Sanayi Odaları	177
3.4.2.2. Esnaf ve Sanatkarlar	178
3.4.2.3. Sanayici ve İşadamları Dernekleri	178
3.4.3. Yerel Yönetimler ve Kamu Kurumlarının Kapasitelerinin Artırılması	179

3.5. YAŞAM KALİTESİ, ÇEVRE, ALTYAPI, ERİŞİBİLİRLİK VE MEKANSAL ORGANİZASYON

3.5.1. Ulaşım İmkanları, Yük ve Yolcu Trafik, Darboğazlar, Ulaşım Türlerinin Birbirleriyle İlişkileri	179
3.5.1.1. Ulaşım İmkanları, Yük ve Yolcu Trafik	179
3.5.1.1.1. Kara Yolları	180
3.5.1.1.2. Demir Yolları	183
3.5.1.1.3. Deniz Yolları	183
3.5.1.1.4. Hava Yolları	185
3.5.1.1.5. Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları	186
3.5.1.1.6. Avrupa ile Orta Asya Arasında Köprü Olarak Türkiye'nin Potansiyelinin Değerlendirilmesi	186

3.5.1.2. Dar Boğazlar (Kısıtlayıcı Unsurlar)	187
3.5.1.3. Ulaşım Ağlarının Birbirleriyle Olan İlişkisi	187
3.5.1.4. Ulaşımında Bölgesel Gelişmede Yeni Yaklaşımlar	187
3.5.2. Sanayi ve Konut İçin Enerji Altyapısı, Yeterliliği, Sorunlar ve Potansiyeller.....	189
3.5.2.1. Türkiye'nin Hidroelektrik Potansiyeli	189
3.5.2.2. TR90 İlleri Hidroelektrik Potansiyeli	190
3.5.3. Kentsel ve Kırsal Altyapı	190
3.5.3.1. Kentsel ve Kırsal Ulaşım	190
3.5.3.2. İçmesuyu	191
3.5.3.2.1. Kentsel Alanlarda İçmesuyu	191
3.5.3.2.2. Kırsal Kesimde İçmesuyu	192
3.5.3.3. Kanalizasyon Sistemi	193
3.5.3.3.1. Kentlerde Kanalizasyon Durumu	193
3.5.3.3.2. Belediyelerin Arıtma - Deniz Deşarjları Tesisleri Durumu	194
3.5.3.3.3. Kırsal Kesimde Kanalizasyon Durumu	195
3.5.3.4. Kentsel Gelişme Potansiyeli	196
3.5.3.4.1. Kıyı Bölgesi'nde Bir Kentleşme Koridoru Yaratmak	196
3.5.3.4.2. İç Kesimlerde Daha Büyük Kent Merkezlerinin Oluşturulması	196
3.5.3.4.3. Altyapının İyileştirilmesi ve Daha İyi Kentsel Çevre Ortamının Yaratılması	196
3.5.4. İnternet Erişimi, Kullanımı, Geliştirilecek Alanlar	196
3.5.5. Yerleşimlerin Büyüklüğü, Gelişme Yönleri	196
3.5.6. Yerleşim Yapısı, Temel İşlevleri, Birbirleri Arasındaki İlişkiler, Mevcut Gelişme Merkezleri, Gelişme Koridorları ve Odakları	198
3.5.6.1. TR90 Bölgesi'ndeki Mekansal Yapı ve Yerleşim Sistemi	198
3.5.6.1.1. Genel Olarak Mekansal Yapı	198
3.5.6.1.2. Yerleşme Sistemi	201
3.5.7. Doğal Kaynaklar	207
3.5.7.1. Kapsam ve Sınırlar	207
3.5.7.2. Topografya	207
3.5.7.2.1. Dağlar	207
3.5.7.2.2. Vadiler	208
3.5.7.2.3. Ovalar	208
3.5.7.2.4. Plato ve Yaylalar	208
3.5.7.2.5. Su Kaynakları	208
3.5.7.2.6. Kıyılar	210
3.5.7.3. İklim	210
3.5.7.3.1. Yağış	211
3.5.7.3.2. Sis	211
3.5.7.4. Flora ve Fauna	211

3.5.8. Doğal Değerler ve Çevrenin Korunmasına İlişkin Mevcut Durumun Değerlendirilmesi, Doğal Değerlerden Sürdürülebilirlik İlkesi Çerçevesinde Yararlanılabilirliği İçin Mevcut Potansiyeller ve Sorunlar.....	212
3.5.8.1. Çevre.....	212
3.5.8.1.1. Hava Kalitesi	213
3.5.8.1.2. Su Kalitesi	215
3.5.8.1.3. Katı Atık Yönetimi	216
3.5.8.1.3.1. Yerel Seviyede Yönetim.....	216
3.5.8.1.3.2. Katı Atık Miktarı	218
3.5.8.1.4. Yenilenebilir Enerji	220
3.6.GÜÇLÜ YÖNLER-ZAYIF YÖNLER-FIRSATLAR-TEHDİTLER.....	221
4. VİZYON, AMAÇ, HEDEF VE ÖNCELİKLER.....	227
4.1. VİZYON	236
4.2. GELİŞME EKSENLERİ, AMAÇLAR, HEDEFLER VE STRATEJİLER	236
GELİŞME EKSENİ 1: GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ	236
GELİŞME EKSENİ 2: SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME	256
GELİŞME EKSENİ 3 GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE	263
5. BÖLGE MEKÂNSAL GELİŞME ŞEMASI	273
5.1. BÖLGENİN MEKANSAL GELİŞME ŞEMASI	273
5.1.1. Yerleşme Yapısı.....	273
5.1.1.1. Bölgedeki Mevcut Yerleşim Sisteminin Genel Özellikleri.....	273
5.1.1.2. Yerleşme Sistemini İyileştirme Şartları	274
5.1.1.3. Mekânsal Gelişme Stratejileri	275
Tablo-152: Genel Olarak Mekansal Gelişme Stratejileri.....	275
Dokap Ana Planı (2000) öngörülleri çerçevesinde hazırlanmıştır.	
5.1.2. Arazi Kullanım Çerçevesi	278
5.1.3. Ulaşım Sistemi.....	280
5.1.4. Turizm Potansiyeli.....	282
6. FİNANSMAN.....	291
7. PERFORMANS GÖSTERGELERİ	293
8. KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME	297

8.1. PLANIN UYGULAMASI	297
8.2. İZLEME VE DEĞERLENDİRME	298
8.2.1. İzleme ve Değerlendirme.....	298
8.2.2. Raporlama	298
8.2.3. İzleme ve Değerlendirme Sorumluluğu	299
8.2.4. Veri Toplama Stratejisi.....	299
8.3. AJANSIN VE DİĞER PAYDAŞLARIN ROLLERİ	299
9. KAYNAKLAR.....	309

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği	KTÜ	: Karadeniz Teknik Üniversitesi
AKK	: Arazi Kullanma Kabiliyeti	METAP	: Akdeniz Ülkeleri Çevresel Teknik Yardım Programı
AR-GE	: Araştırma Geliştirme	MÖ	: Milattan Önce
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu	NUTS	: Avrupa Birliği Ülkelerinin Kullandığı İstatistik Bölge Sınıflandırması
BELDES	: Belediyelerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi	ODOÜ	: Odun Dışı Orman Ürünleri
BM	: Birleşmiş Milletler	OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
BP	: Bölge Planı	OPD	: Ortak Piyasa Düzeni
BPÇG	: Bölge Planı Çalışma Grupları	ORKÖY	: Orman-Köy İlişkileri Genel Müdürlüğu
BPHK	: Bölge Plan Hazırlama Kurulu	OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
BPKE	: Bölge Planı Koordinasyon Ekibi	OVMP	: Orta Vadeli Mali Plan
BPYK	: Bölge Plan Yürütme Kurulu	OVP	: Orta Vadeli Program
ÇAYKUR	: Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğu	ÖİK	: Özel İhtisas Komisyonu
DLH	: Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları	ÖÜKP	: Ön Ulusal Kalkınma Planı
DOKA	: Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	PP	: Performans Programı
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi	Ro-Ro	: Tekerlekli Araç Taşımacılığı Yapabilen Büyük Gemilere Verilen Genel Ad
DOKHKB	: Doğu Karadeniz İleri Hizmet ve Kalkınma Birliği	SEGE	: Sosyo Ekonomik Gelişmişlik Endeksi
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı	SGK	: Strateji Geliştirme Kurulu
DSİ	: Devlet Su İşleri	SODES	: Sosyal Destek Programı
EDAM	: Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi	SP	: Stratejik Plan
FAO	: Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü	STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi	SÜBİS	: Su Ürünleri Bilgi Sistemi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla	TDİ	: Türkiye Denizcilik İşletmeleri
GZFT	: Güçlü Yanlar, Zayıf Yanlar, Fırsatlar, Tehditler	TEU	: Konteynırların Kapasitelerini Belirtmekte Kullanılan Ölçü Birimi
HES	: Hidro Elektrik Santrali	TEYDEB	: TÜBİTAK Yenilik ve Destek Programlığı Başkanlığı
HİF	: Herkes İçin Futbol	TODAİE	: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
IEA	: Uluslararası Enerji Ajansı	TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
İBÇG	: İl Planlama Çalışma Grubu	TRABRİ-KAB	: Trabzon ve Rize İleri Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği
İBPKE	: İl Bölge Planı Koordinasyon Ekibi	TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
İPA	: Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı	TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
İSEDAK	: İslam Konferansı Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi	UNWTO	: Dünya Turizm Örgütü
İSTAÇ	: İstanbul Çevre Yönetimi Sanayi ve Ticaret A.Ş.	URAK	: Uluslararası Rekabet Araştırma Kurumu
KDV	: Katma Değer Vergisi	v.y.	: Veri Yok
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği	YP	: Yıllık Program
KEİB	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi	YPK	: Yüksek Planlama Kurulu
KEP	: Katılım Öncesi Ekonomik Program	YURT-KUR	: Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname		
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme		
KÖİ	: Kamu-Özel İşbirliği		
KÖYDES	: Köylerin Altyapısının Desteklenmesi Projesi		
KSS	: Küçük Sanayi Sitesi		

HARİTA LİSTESİ

- Harita-1 : Türkiye Rekabet Edebilirlik Haritası
- Harita-2 : TR90 Bölgesi Sanayi Tesisi Dağılım Haritası
- Harita-3 : TR90 Bölgesi Sanayide Elektrik Kullanım Haritası
- Harita-4 : Doğu Karadeniz Bölgesindeki Sanayi İstihdamının İlçeler Bazında Dağılımı
- Harita-5 : Türkiye'de Orman Haritası
- Harita-6 : Trabzon İli Maden Haritası
- Harita-7 : Ordu İli Maden Haritası
- Harita-8 : Giresun İli Maden Haritası
- Harita-9 : Rize İli Maden Haritası
- Harita-10 : Artvin İli Maden Haritası
- Harita-11 : Gümüşhane İli Maden Haritası
- Harita-12 : Düzey 2 Bölgeleri Nüfus Dağılımları
- Harita-13 : Düzey 2 Bölgeleri Nüfus Yoğunlukları
- Harita-14 : TR90 Bölgesi İlçe Nüfusları
- Harita-15 : TR90 Bölgesi İlçe Nüfus Yoğunlukları (Kişi/Km2)
- Harita-16 : TR90 Bölgesi Haritası ve Yol Ağı
- Harita-17 : TR90 Bölgesi Karayolları Ağı Haritası
- Harita-18 : TR90 Bölgesinde Kentlerin Nüfus Büyüklüğüne Göre Dağılımı
- Harita-19 : Düzey 2 Bölgeleri Şehirleşme Oranları (%)
- Harita-20 : TR90 Bölgesi Şehirleşme Oranları (%)
- Harita-21 : TR90 Bölgesinde Kentsel Kademelenme
- Harita-21 : Kentsel Kademelenme Çalışması
- Harita-23 : Mekânsal Gelişim
- Harita-24 : Mevcut Arazi Kullanım Haritası
- Harita-25 : Öneri Arazi Kullanım Haritası
- Harita-26 : TR90 Bölgesi Organize Sanayi ve Küçük Sanayi Siteleri Dağılım Haritası
- Harita-27 : Ana Ulaşım Ağı Önerisi
- Harita-28 : Kış Turizmi
- Harita-29 : Turizm Stratejileri Kavramsal Eylem Planı
- Harita-30 : Yayla Turizmi Gelişim Koridoru
- Harita-31 : Turizmde Ulaşım Planlaması
- Harita-32 : Turizmde Mekânsal Gelişme Haritası

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil-1: Planlama Sürecine İlişkin Bilgiler (Akım Şeması)
- Şekil-2: Su Ürünlerinin Yurtiçi Pazarlama Zinciri
- Şekil-3: Karadeniz Bölgesinde Balık Pazarlama Modeli
- Şekil-4:Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri İlişkisi

GRAFİK LİSTESİ

- Grafik-1 : TR90 Bölgesi İllerinin Avrupa Birliği Fonlarından Faydalanma Performansları
- Grafik-2 : TR90 Bölgesinde 2004-2006 Yılları Arasında Üretilen Toplam Gayri Safi Katma Değer ile Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektöründe Üretilen Gayri Safi Katma Değerin Türkiye Geneline Oranı
- Grafik-3 : Cari Fiyatlarla TR90 Bölgesinde Üretilen Toplam Gayri Safi Katma Değer ve Bu Katma Değerin Sektörler Bazında Dağılımı
- Grafik-4 : 2006 Yılında TR90 Bölgesi'ndeki Sektörlerin Üretmiş Oldukları Katma Değerin Bölgede Üretilen Katma Değere Oranı (%)
- Grafik-5 : Örtü-Altı Alanların TR90 Bölgesi Dağılımı-Dekar (2008)
- Grafik-6 : TR90 Bölgesi'ndeki Tarla Bitkileri Dağılımı (Ha) (%) (2008)
- Grafik-7 : TR90 Bölgesi Sebze Üretim Miktarları (%) (2008)
- Grafik-8 : TR90 Bölgesi Fındık Dikili Alanları (Ha) (2008)
- Grafik-9 : TR90 Bölgesi Fındık Üretim Miktarları (Ton) (2008)
- Grafik-10 : Deniz Balıklarının Türlerine Göre Dağılımı
- Grafik-11 : Ağaçlandırma, Erozyon Kontrolü, Rehabilitasyon, Mera Islahı ve Özel Ağaçlandırmalar (Ha)
- Grafik-12 : Ziyaret Amaçlarına Göre Dünyada Turizm (2008)
- Grafik-13 : TR90 Bölgesine Gelen Turistlerin İllere Göre Dağılımı
- Grafik-14 : TR90 Bölgesi'ndeki Yatırım ve İşletme Belgeli Tesislerin Yatak Sayıları
- Grafik-15 : Vergi Mükellef Sayıları
- Grafik-16 : TR90 Bölgesi Vergilerin Tahakkuk-Tahsilat Dağılımı
- Grafik-17 : TR90 Bölgesinde 2005-2009 Yıllarında Açılan Şirket Sayısı
- Grafik-18 : TR90 Bölgesinde 2005-2009 Yıllarında Kapanan Şirket Sayısı
- Grafik-19 : TR90 Bölgesi Harcama Durumlarına Göre Kamu Yatırımları Dağılımı (Bin TL)
- Grafik-20 : TR90 Bölgesi Yıllara Göre Harcama Durumlarına Göre Kamu Yatırımları (Bin TL)
- Grafik-21 : TR90 Bölgesi İhracat Miktarları ve Türkiye İçindeki Payı (2005-2009)
- Grafik-22 : Türkiye ve TR90 Bölgesi Yıllara Göre İthalat Rakamları (2005-2009)
- Grafik-23 : TR90 Bölgesi İhracatındaki İlk 10 Ülke ve Bu Ülkelerin Kendi Aralarındaki Dağılımı
- Grafik-24 : TR90 Bölgesinin Ülke Gruplarına Göre İhracat Rakamları ve Oranları (2009)
- Grafik-25 : Grafik-26: TR90 Bölgesi İllerinden KEİ Ülkelerine Yapılan İhracat Dağılımı (2009)
- Grafik-26 : Faaliyet Alanları (%)
- Grafik-27 : Faal İşletme/Doluluk Oranı/Toplam Personel Sayısı
- Grafik-28 : Trabzon Serbest Bölge İhracat Hacimleri
- Grafik-29 : TR90 Bölgesi Cinsiyete Göre Nüfus Oranları (%)
- Grafik-30 : Türkiye Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)
- Grafik-31 : TR90 Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)
- Grafik-32 : Yaş Bağımlılık Dağılımı (%)
- Grafik-33 : Bölgedeki İllerden Diğer İllere Net Göç Hızı (‰) (2007-2008)

- Grafik-34 : TR90 Bölgesi Nüfusun Eğitim Durumu Dağılımı
- Grafik-35 : Okulöncesinde Okullaşma Oranları (%)
- Grafik-36 : Okulöncesinde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Grafik-37 : İlköğretimde Okullaşma Oranları (%)
- Grafik-38 : İlköğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Grafik-39 : Ortaöğretimde Okullaşma Oranları (%)
- Grafik-40 : Ortaöğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Grafik-41 : Genel Ortaöğretim ve Mesleki, Teknik Ortaöğretim Okullaşma Oranları (%)
- Grafik-42 : Genel ve Mesleki, Teknik Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Grafik-43 : Genel ve Mesleki, Teknik Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Grafik-44 : TR90 Bölgesi'ndeki Üniversitelerde Akademik Personel Sayıları
- Grafik-45 : Fakülte ve Yüksekokul Öğrenci Sayıları
- Grafik-46 : Yatak Başına Düşen Nüfus
- Grafik-47 : Sağlık Kurumları, Ambulans ve Eczane Başına Düşen Kişi Sayıları
- Grafik-48 : Sağlık Personeli Başına Düşen Nüfus
- Grafik-49 : TR90 Bölgesinde İllere Göre Derneklerin Dağılımı (%)
- Grafik-50 : TR90 Bölgesi Belediyelerin Belediye Sayısına Göre Kanalizasyon Şebekesi Dağılımı
- Grafik-51 : TR90 Bölgesi'ndeki Belediyelerin Belediye Sayısına Göre Arıtma ve Deniz Deşarjı Tesisi Durumlarına Göre Dağılımı
- Grafik-52 : TR90 Bölgesinde Kanalizasyon Durumu (Kırsal)
- Grafik-53 : TR90 Bölgesi'ndeki Su Kaynakları Dağılımı
- Grafik-54 : Partiküler Madde (PM10) Kış Sezonu Ortalamaları ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
- Grafik-55 : İl ve İlçe Merkezlerinde Ölçüm Yapılan İstasyonlardan Elde Edilen Kış Sezonu Kükürtdioksit (SO_2) Konsantrasyonları ($\mu\text{g}/\text{M}^3$)

TABLO LİSTESİ

Tablo-1	: Stratejik Planlama Sürecinde Katılımcılık
Tablo-2	: TR90 Bölgesi İllerine Avrupa Birliği Fonlarından verilen Hibelerle İlgili Bilgiler
Tablo-3	: TR90 Bölgesinde Faaliyet Gösteren Sanayi Tesislerinin ve Bu Tesislerde Sağlanan İstihdamın İllere Göre Sayısal Dağılımı
Tablo-4	: TR90 Bölgesinde 100 Kişiden Fazla İstihdam Sağlayan Tesislerin “Çay”, “Fındık” ve “Çay ve Fındık” Dışı Olarak İllere Göre Sayısal Dağılımı
Tablo-5	: TR90 Bölgesinde OSB ve KSS İstatistikleri
Tablo-6	: TR90 Bölgesi Kullanım Kabiliyeti ve Toprak Snf. Göre Arazi Dağılımı (Ha) (1996)
Tablo-7	: TR90 Bölgesinde Arazinin Kullanım Biçimlerine Göre Dağılımı
Tablo-8	: TR90 Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Durumu
Tablo-9	: TR90 Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Durumu ve Türkiye Kıyaslaması
Tablo-10	: TR90 Bölgesinde İşletme Sayıları ve Büyüklüklerinin Oransal Mukayesesi
Tablo-11	: Yıllar İtibariyle Örtü-Altı Alanların TR90 Bölgesi ve Türkiye Genelinde Dağılımı-Dekar
Tablo-12	: Örtü-Altı Sebze Üretimi (Ton)
Tablo-13	: TR90 Bölgesi Tarım Arazilerinin Dağılımı (Ha)
Tablo-14	: TR90 ve Türkiye Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (Ha)
Tablo-15	: TR90 ve Türkiye Tarla Bitkileri Üretim Miktarları (Ton)
Tablo-16	: TR90 Bölgesi’nde Tarla Ürünleri Ekiliş Alanları (Ha)
Tablo-17	: TR90 Bölgesi’nde Tarla Ürünleri Üretim Miktarları (Ton)
Tablo-18	: TR90 ve Türkiye Sebze Ekiliş Alanları (Ha) ve Üretim Miktarı
Tablo-19	: TR90 Bölgesi’nde Öncelikli Sebze Üretim Miktarları (Ton)
Tablo-20	: TR90 ve Türkiye Meyve Ağaç Sayıları ve Üretim Miktarları (Ton)
Tablo-21	: TR90 Bölgesi Fındık Dikili Alanlar (Ha) ve Üretim Miktarı (Ton)
Tablo-22	: TR90 Bölgesi Çay Dikili Alanlar (Ha) ve Üretim Miktarı (Ton)
Tablo-23	: TR90 ve Türkiye Yem Bitkileri Ekiliş Alanları (Ha)
Tablo-24	: TR90 Bölgesi Yem Bitkileri Üretimi (Ton)
Tablo-25	: TR90 ve Türkiye Hayvan Sayıları
Tablo-26	: TR90 ve Türkiye Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları Mukayesesi
Tablo-27	: 2008 Yılı Organik Tarımsal Üretim Verileri (TKB)
Tablo-28	: 2008 Yılı Geçiş Süreci Hayvansal Üretim Verileri
Tablo-29	: 2008 Yılı Organik Hayvansal Üretim Verileri (TKB)
Tablo-30	: 2008 Yılı Organik Arıcılık verileri(TKB)
Tablo-31	: Türkiye ve TR90 İllerinde Tarım Arazileri ve Sulanabilirlikleri
Tablo-32	: Bölgelere Göre Deniz Ürünlerinin Satış Şekli

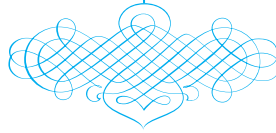
Tablo-33	: Türkiye Su Ürünleri Üretimi, İhracatı, İthalatı ve Tüketim Şekli
Tablo-34	: İhraç ve İthal Edilen Balık Ürünlerinin Miktarı ve Değeri
Tablo-35	: Bölgeler İtibarıyla Deniz Balıkları Avcılık İstihsalı
Tablo-36	: Deniz Ürünleri Bölgelerine Göre Balıkçılıkta Çalışanların Sayısı
Tablo-37	: Doğu ve Orta Karadeniz’de Kooperatiflerin ve Üyelerinin Sayısı
Tablo-38	: Karadeniz Bölgesinde Balıkçı Teknelerinin Uzunluğu
Tablo-39	: TR90 Bölgesinde Balıkçı Teknelerinin Türü ve Sayısı
Tablo-40	: TR90 Bölgesi’ndeki Su Ürünleri İşleme Tesisleri
Tablo-41	: TR90 Bölgesinde Su Ürünleri Kültür Üretimi
Tablo-42	: 2008-2010 Yılları Arası TR90 İlleri Su Ürünleri İhracat Verileri
Tablo-43	: TR90 Bölgesi Ormanlık Alan Durumu (Ha)
Tablo-44	: 2010 Yılı Temmuz Ayı Sonu İtibarıyla Alınan Olağanüstü Hasılat Miktarları (m3)
Tablo-45	: TR90 Bölgesinde Kategorilere Göre Köy Sayıları
Tablo-46	: TR90 Bölgesinde Kategorilere Göre Köy Nüfusları
Tablo-47	: Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü
Tablo-48	: TR90 Bölgesinde Yürütülen Silvikültürel Faaliyetler
Tablo-49	: TR90 Bölgesinde Yıllık eta ve 2008 Yılı Üretim Miktarları
Tablo-50	: TR90 Bölgesinde Piknik ve Mesire Yerleri
Tablo-51	: Türkiye’ye Gelen Turist Sayıları
Tablo-52	: Dünyada Turizm
Tablo-53	: Dünyada Turizm Harcamaları
Tablo-54	: İllere Göre Turist Dağılımı (2009 Yılı Sonu)
Tablo-55	: Bakanlık Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklama, Geceleme ve Ortalama Kalış Süreleri
Tablo-56	: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklama, Geceleme ve Ortalama Kalış Süreleri
Tablo-57	: TR90 Bölgesinde Bulunan Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri ile Bu Tesislerin Oda ve Yatak Sayılarının Dağılımı
Tablo-58	: TR90 Bölgesinde Bulunan Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri ile Bu Tesislerin Oda ve Yatak Sayılarının Dağılımı
Tablo-59	: Trabzon İli Turizm Kaynakları Envanteri
Tablo-60	: Ordu İli Turizm Kaynakları Envanteri
Tablo-61	: Giresun İli Turizm Kaynakları Envanteri
Tablo-62	: Rize İli Turizm Kaynakları Envanteri
Tablo-63	: Artvin İli Turizm Kaynakları Envanteri
Tablo-64	: Gümüşhane İli Turizm Kaynakları Envanteri
Tablo-65	: Tur Güz ergahlarının Gezdiği Yerler
Tablo-66	: Doğu Karadeniz Bölgesindeki İllere Ait Maden Kaynakları Rezerv (Ton)
Tablo-67	: TR90 Bölgesi 2001 Yılı Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Cari Fiyatlarla (GSYİH)

Tablo-68	: Vergi Gelirleri (2009 Yılı)
Tablo-69	: TR90 Bölgesi ve Türkiye'deki Banka Şube Sayıları
Tablo-70	: Banka Şubelerinin TR90 Bölgesi ve İllerine Göre % Dağılımı
Tablo-71	: Yıllar İtibariyle Şube Başına Düşen Ortalama Mevduat (Bin TL, Milyon ABD Doları)
Tablo-72	: Yıllar İtibariyle Şube Başına Düşen Ortalama Kredi (Bin TL, Milyon ABD Doları)
Tablo-73	: 2005-2010 Yılları Arasında TR90 Bölgesine Sağlanan Teşvikler
Tablo-74	: TR90 Bölgesi 2009 Yılı Harcama Durumlarına Göre Kamu Yatırımları (Bin TL)
Tablo-75	: TR90 Bölgesi Hidroenerji Projeleri
Tablo-76	: TR90 Havzasında İllere Göre HES Projeleri
Tablo-77	: 2000-2009 Yılları Arası TR90 Bölgesi İllerine İlişkin TÜBİTAK-TEYDEB İstatistikleri
Tablo-78	: TR90 Bölgesi İllere Göre İhracat (Bin ABD Doları) Miktarı (2006-2009)
Tablo-79	: TR90 Bölgesi İlleri Yıllara Göre İhracat Yapan Firma Sayıları (2006-2009)
Tablo-80	: TR90 Bölgesi Sektörel Bazda İhracat İstatistikleri
Tablo-81	: Türkiye ve TR90 Bölgesinden Yıllara Göre KEİ Ülkelerine Yapılan İhracat Rakamları
Tablo-82	: 2005-2009 Yılları Arası Türkiye ve TR90 Bölgesinden Yapılan İhracatın Ülkeler Bazında Miktarları
Tablo-83	: Trabzon Serbest Bölgesi'ndeki Firmaların Faaliyet Alanlar
Tablo-84	: Trabzon Serbest Bölgesi
Tablo-85	: Trabzon Serbest Bölgesi Hacimleri
Tablo-86	: Serbest Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri (1.000 ABD \$)
Tablo-87	: Serbest Bölgelerde İstihdam
Tablo-88	: TR90 Bölgesi İllerinin Marka, Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım Verileri (1995-2007)
Tablo-89	: TR90 Bölgesi İllerinde Seçilmiş Nüfus Göstergeleri
Tablo-90	: TR90 TR90 Bölgesi Cinsiyete Göre Nüfus Durumu
Tablo-91	: Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)
Tablo-92	: TR90 Bölgesi'nin Diğer Bölgelere Verdiği Göç (2008-2009)
Tablo-93	: TR90 Bölgesi'nin Diğer Bölgelerden Aldığı Göç(2008-2009)
Tablo-94	: Bölgede İller Arasında İç Göç (2008-2009)
Tablo-95	: Türkiye'de ve Bazı AB Ülkelerinde Eğitim Harcamaları ve Öğrenci Başına Düşen Harcamalar (GSYİH İçinde)
Tablo-96	: TR90 Bölgesi Nüfusun Eğitim Durumu
Tablo-97	: TR90 Bölgesi Erkek-Kadın Nüfus Tahminleri
Tablo-98	: Türkiye ve TR90 Bölgesi, Belde-Köy ve İl-İlçe Merkezi Nüfusları
Tablo-99	: TR90 Bölgesi 2008-2009 Yılları Erkek-Kadın Okuma-Yazma Bilmeyenler Yüzdesi
Tablo-100	: TR90 Bölgesi Okuma-Yazma Bilmeyenler Tahminleri
Tablo-101	: Bölge'nin işgücü tahmin değerleri

- Tablo-102 : Eğitim Öğretim Kurumları Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları
- Tablo-103 : Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları ile Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Tablo-104 : İlköğretimde Okullaşma Oranları, Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Tablo-105 : Ortaöğretimde Okullaşma Oranları, Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Tablo-106 : Genel ve Mesleki Teknik Ortaöğretimde Okullaşma Oranları ile Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları
- Tablo-107 : ÖSS ve LGS /OKS Sıralamaları
- Tablo-108 : Taşınan Merkez, Okul, Yerleşim Yeri ve Öğrenci Sayıları
- Tablo-109 : Fakülte, Yüksekokul, Konservatuar, Enstitü, Akademik Personel ve Öğrenci Sayıları
- Tablo-110 : Yükseköğretim Mevcut Yurt Sayıları ve Kapasiteleri ile Yapımı Devam Eden ve İhale Aşamasındaki Yurtlar
- Tablo-111 : TR90 Bölgesi İllerinin Genel Bilgileri
- Tablo-112 : TR90 Bölgesi Futbol Kulübü Dağılımı
- Tablo-113 : a- Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İş Gücü Durumu (15 yaş ve üzeri)
b- İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (15 yaş ve üzeri)
c- İstatistik Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre İşgücü Durumu (Bin Kişi, 15+ Yaş)
- Tablo-114 : 2009 Yılı Sonu İtibariyle İllere Göre İşe Yerleştirme
- Tablo-115 : Açılan Meslek Edindirme ve Kendi İşini Kuracaklara Yönelik Kurslar
- Tablo-116 : TR90 Bölgesi'nde Mesleklere Göre Açılan Meslek Kurslar ve Katılımcı Sayıları
- Tablo-117 : İstihdam Garantili Kurslar
- Tablo-118 : Hastane ve Yatak Sayıları ile Hasta ve Yatak Başına Düşen Nüfus
- Tablo-119 : Sağlık Personeli Sayısı
- Tablo-120 : Sağlık Merkezlerine Gidenlerin Sayısı ve Nüfusa Oranı
- Tablo-121 : TR90 Bölgesinde Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler
- Tablo-122 : TR90 Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Meslek Odaları ve Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği Sayıları ve İllere Göre Dağılımı
- Tablo-123 : Satış Cinslerine Göre Yol Ağı (Km.)
- Tablo-124 : Yol Uzunlukları ve Satış Cinsleri
- Tablo-125 : Mevcut TR90 Liman ve İskeleleri
- Tablo-126 : TR90 Bölgesi'ndeki Ana Limanlar - Fiziki Özellikleri
- Tablo-127 : Trabzon Hava Limanı Uçak Trafik (2008-2009)
- Tablo-128 : Kapasite Kullanımı-2009 (Havalimanı Uçak Kapasitesi)
- Tablo-129 : Dünya ve Türkiye Hidroelektrik (HES) Potansiyeli
- Tablo-130 : Ülkemizin Hidroelektrik Potansiyeli
- Tablo-131 : Çoruh Nehri Havzası'ndaki Hidroelektrik Santral Projeleri
- Tablo-132 : TR90 Bölgesi Yol Envanteri
- Tablo-133 : İçmesuyu ve Arıtma Tesisleri Durumlarına Göre TR90 Bölgesindeki Belediye Sayılarının Dağılımı (Artvin, Giresun ve Gümüşhane İllerinde Arıtma Tesisi Olmadığı İçin Tabloya İlave Edilmemiştir.)

- Tablo-134 : TR90 Bölgesi İçmesuyu Envanteri
- Tablo-135 : TR90 Bölgesi'ndeki Belediye Sayılarının Kanalizasyon Şebeke Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo-136 : TR90 Bölgesi'ndeki Arıtma ve Deniz Deşarjı Tesislerinin Belediye Sayısına ve Durumlarına Göre Dağılımı
- Tablo-137 : TR90 Bölgesi'ndeki Belediyelerin Kanalizasyon, Arıtma ve Deniz Deşarjı Tesislerinin Bitirebilmesi İçin Gereken Tahmini Yatırım Tutarları (Bin TL.)
- Tablo-138 : TR90 Bölgesi Kanalizasyon Verileri
- Tablo-139 : TR90 Bölgesinde Bulunan İllerin Büyüklükleri ve Karayolu Ağ Durumu
- Tablo-140 : TR90 Bölgesi Nüfusları ve Şehirleşme Oranları
- Tablo-141 : Merkezilik Göstergelerine Göre TR90 Kentsel Merkezlerinin Sıralanması
- Tablo-142 : TR90 Bölgesinde Kentsel Kademelenme
- Tablo-143 : TR90 Bölgesi Önemli Akarsuları
- Tablo-144 : TR90 Bölgesi'ndeki Su Kaynakları
- Tablo-145 : TR90 Bölgesi Son 10 Yıllık Ortalama İklim Verileri
- Tablo-146 : Kış Sezonu Ortalaması Sınır Değerleri
- Tablo-147 : Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği'ne Göre Kış Sezonu Ortalama Sınır Değerleri
- Tablo-148 : Doğu Karadeniz Bölgesi İllerindeki Motorlu Taşıt Sayısı ve Oranı
- Tablo-149 : Trabzon İli Katı Atık Karakteristikleri
- Tablo-150 : TR90 Bölgesi'nde Kişi Başına Oluşan Ortalama Belediye Katı Atık Miktarları
- Tablo-151 : 2008 Yılı İtibariyle Yenilenebilir Enerjide Yerli Kaynak Potansiyelinin Ülkemizdeki Durumu
- Tablo-152 : Genel Olarak Mekânsal Gelişme Stratejileri

1

YÖNETİCİ ÖZETİ

2010-2013 yılları için hazırlanan Doğu Karadeniz Bölge Planı, ulusal kalkınma planları temelinde bölgenin mevcut durumunun objektif bir gözle değerlendirilmesine dayanmaktadır. Elde edilen bulgular ışığında bölgenin ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet edebilirliğini ve gelişmişlik düzeyini arttırmak, bölge içi gelişmişlik farklılıklarını azaltmak ve kalkınmanın sosyal ve çevre unsurlarını da içererek sürdürülebilir kılınması planın hazırlanmasında asli görevler olarak değerlendirilmiştir. Bu bakış açısıyla Doğu Karadeniz Bölge Planı'nda ana gelişme eksenleri olan ekonomi, sosyal ve çevre-altyapı alanlarında bölge ihtiyaçları ve potansiyeline göre belirlenen amaç, hedef ve önceliklerin desteklenmesi öngörülmüştür.

Bu planın hazırlanmasında 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı, 2011-2013 Orta Vadeli Program ve diğer ulusal planlar, programlar, stratejiler, bölge koşulları ve potansiyeli ile birlikte Bölgesel Planlar da değerlendirilmiştir. Bu kapsamda Doğu Karadeniz Kalkınma Planı, bölgesel düzeyde

hazırlanan diğer plan, program ve plan kararlarından faydalanılmıştır. Bununla birlikte bölgedeki altı ilde tüm paydaşların katılımıyla gerçekleştirilen atölye ve kurul çalışmaları ile çalışma gruplarının görüş ve önerileri de plana yansıtılmıştır. Bu aşamalar sonucu oluşturulan Bölge Planı taslak versiyonu yaklaşık üç ay devam eden bir süreç içerisinde tüm paydaşların görüş ve önerilerine sunularak gelen görüşler plana yansıtılmıştır.

Yapılan çalışmalarda bölgenin çeşitli faktörlerden kaynaklanan sorunları tartışılmış, bölgenin mevcut gücü ve potansiyeli irdelenerek ekonomik, sosyal ve çevre-altyapı alanlarında GZFT Analizi ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu analizlerde bölgede belli başlı konular dikkat çekmektedir ki bunlardan bazıları:

- Bölge tarımının ve ekonomisinin çay-fındığa bağımlı bir ekonomi olması,
- Sanayide mekânsal sıkıntıların yanında beşeri sermaye eksikliği yaşanması,

- Bölgede alternatif turizm alanlarında potansiyelin yüksek oluşu,
- Bölge iklim ve coğrafyasına bağlı çevresel sorunlar ve altyapı sıkıntılarının yaşanması,
- Çay ve fındık dışında süt ve süt ürünleri, ağaç ve orman ürünleri ile mobilya, organik tarımda, deniz ve tatlı su balıkçılığı, turizm ve gemi inşaatı sanayi mevcut durum içerisinde veya gelecekte yüksek potansiyel taşıyan alanlar olarak öne çıkması,
- Bölgenin kendine has kültürü, yöresel ürünleri, doğa ve iklim yapısı iktisadi değere dönüştürülebilir fırsatlar sunması,
- Stratejik konum itibarıyla Orta Asya, Kafkaslar ve Orta Doğu gibi bölgelere yakın olması iktisadi, sosyal ve kültürel alanlarda önemli kazanımlar getirebilecek potansiyel teşkil etmesidir.

Ajans Bölge Planı ile bölgede paydaşların görüşleri doğrultusunda ortaya çıkarılan GZFT analizinde yer alan zayıf yön ve tehditleri minimize etmek, bölgenin güçlü yanlarını öne çıkarmak ve bölge potansiyelini harekete geçirerek iç ve dış kaynakları fırsatları bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına pozitif bir şekilde yansıtmayı ilke edinmiştir.

Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansının görevleri 5449 sayılı kanunda belirtildiği üzere; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak, ulusal kalkınma planı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak ve sürdürülebilirliği sağlamaktır. Bu anlamda Bölge Planı ile söz konusu kanun ile Ajansa verilen görevlerin bölge koşulları ve potansiyeli göz önünde bulundurularak hayata geçirilmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede Doğu

Karadeniz Bölge Planı Vizyonu;

“Ekonomisi güçlü, yenilikçi ve rekabetçi, sosyal yönden gelişmiş ve bütünleşmiş, altyapısı tamamlanmış, sürdürülebilir çevre ve yüksek yaşam kalitesine sahip Doğu Karadeniz ”

olarak belirlenmiştir. Bu vizyon doğrultusunda bölge planı ‘Güçlü ve Rekabetçi Ekonomi’, ‘Sosyal Gelişme ve Bütünleşme’ ve ‘Gelişmiş Altyapı ve Sürdürülebilir Çevre’ olmak üzere üç temel ekseninde aşağıdaki genel amaçların takibini öngörür:

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ İÇİN AMAÇLAR

1. Bölge ekonomisinin rekabet gücünü artırmak
2. Bölgede sağlanan istihdamı artırmak
3. Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek
4. Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek

SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME İÇİN AMAÇLAR

1. Katılımcı Sosyal Gelişmenin Sağlanması
2. Kapsayıcı Toplumsal Bütünleşmenin Sağlanması
3. Sağlık hizmetlerinin kalite ve erişebilirliğinin artırılması
4. Kültür Hayatının ve Spor Altyapısının Geliştirilmesi

GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE İÇİN AMAÇLAR

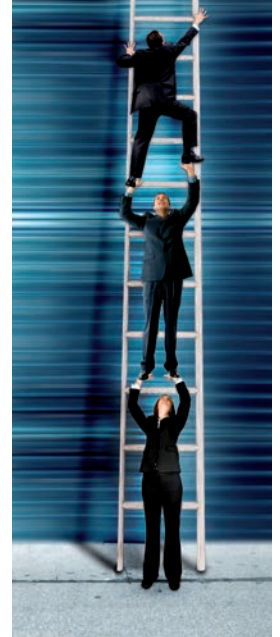
1. Bölgenin Ulaşım ve Çevre Altyapısını Geliştirmek
2. Bölgenin Doğal Yapısını ve Kaynaklarını Korumak

Bölge planında belirtilen gelişme eksenleri ve eksenlerde ulaşılması öngörülen amaçlar kapsamında belirli hedeflere ulaşılması planlanmıştır ki bunlar da:

Hedefler

Güçlü ve Rekabetçi Ekonomi

- Bölge KOBİ'lerinin mevcut kapasitelerini ve verimliliğini artırmak
- KOBİ'lerin uluslararası pazarlarla bütünleşmesini sağlamak
- Bölge potansiyeline dayalı sektörleri geliştirmek
- Yenilikçiliği artırmak
- Rekabete dayalı sektörel işbirliklerini geliştirmek
- Katma değeri yüksek yeni yatırım ve girişimlerin sayısını artırmak
- Bölge ekonomisine uygun beşeri sermayenin güçlendirilmesi
- Bölge turizmini çeşitlendirmek
- Turizme yönelik altyapıyı geliştirmek
- Bölgeye gelen turist sayısını ve turistlerin ortalama kalış süresini artırmak
- Bölge'ye uygun katma değeri yüksek ürünlerin üretimini artırmak
- Tarıma dayalı sanayi kollarını geliştirmek
- Bölge su ürünlerinin üretimi ve bu alandan elde edilen katma değer artırılması

Sosyal Gelişme ve Bütünleşme

- Eğitim düzeyinin artırılması
- Toplumsal diyalogun ve kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi
- Yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi
- Sosyal içermenin güçlendirilmesi

- Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi
- Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması
- Spor altyapısının ve spor faaliyetlerinin geliştirilmesi
- Kültürün korunması ve geliştirilmesi

Gelişmiş Altyapı ve Sürdürülebilir Çevre

- Altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve geliştirilmesi
- İklim değişikliği ile mücadele ve uyum çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması
- Bölge’de çevre bilincinin artırılması
- Yerel yönetimlerin ve yerel yönetim birliklerinin kapasitesinin geliştirilmesi
- Mekân ve yaşam kalitesinin artırılması
- Bölge’de yenilenebilir enerji potansiyelinin kullanılması

Şüphesiz belirlenen hedeflere ulaşılması bölgedeki kamu, sivil toplum ve özel sektörün plan doğrultusunda sağlayacakları katkılar ile mümkün olabilecektir. Bu kesimleri geniş bir şekilde kapsayarak oluşturulmuş olan Bölge Planı Hazırlama Kurulu, Bölge Planı Yürütme Kurulu, İl Bölge Planı Planlama ve Koordinasyon Ekipleri, İl Bölge Planlama Çalışma Grupları tarafından yapılan çalışmalar sonucunda : ‘Güçlü ve Rekabetçi Ekonomi’, ‘Sosyal Gelişme ve Bütünleşme’ ve ‘Gelişmiş Altyapı ve Sürdürülebilir Çevre’ eksenlerinde için yapılacak çalışmalar için belirli öncelikler saptanmıştır. Aşağıda yer verilen bu öncelikler bölge paydaşlarının görüşleri ve bölge mevcut durum analizinin yanı sıra ulusal plan, program ve öncelikler ile küresel koşullar ve rekabetin bölgeye yansımalarını da dikkate alarak düzenlenmiştir.

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ İÇİN ÖNCELİKLER

- Bölge işletmelerini üretim, kurumsallaşma, pazarlama, ve dışa açılım alanlarında geliştirmek
- İşletmelerin ileri teknoloji kullanımını ve Ar-Ge yeteneklerini geliştirmek
- Yenilikçi KOBİ ve girişimcileri teşvik etmek
- Özgün sanatların korunması, geliştirilmesi ve iktisadi değer yaratan sektörler haline getirilmesini sağlamak
- Kuluçka Merkezleri ve Teknokent gibi oluşumları desteklemek
- Bölge ekonomisine hizmet eden altyapı ve iletişim olanaklarını geliştirmek
- Kamu-İşletmeler-Üniversite diyalogunu artırmak

- İş kümeleri stratejilerinin oluşturularak, mevcut iş kümelerinin genişletilmesi ve desteklenmesi, yeni iş kümelerinin oluşturulması
- Altın, Gümüş, Bakır gibi bölgede yoğun olarak bulunan maden rezervlerinin katma değer oluşturacak şekilde değerlendirilmesi
- Ar-Ge çalışmaları ve yenilikçi işletmeler için nitelikli iş gücü istihdamını desteklemek
- Hizmet sektörleri için nitelikli eleman kapasitesinin oluşturulması
- İş gücüne nitelik kazandırılarak sanayi kollarında ihtiyaç duyulan nitelikli eleman açığının kapatılması
- Bölgede turizme yönelik yeni tesisleri, butik otelleri ve ev pansiyonlarını teşvik ederek bölge yatak kapasitesini artırmak
- Etkin tanıtım politikalarıyla bölgenin ve illerin ulusal ve uluslararası düzeyde markalaştırılması
- Bölgeye özgü mimari yapının korunmasını ve turizme kazandırılmasını sağlamak
- Alternatif turizm türlerini geliştirmek
- Turizme yönelik ulaşım altyapısını geliştirmek
- Organik bal üretiminde coğrafi tescil, markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi
- Lisanslı fındık depolama alanlarının oluşturulması
- Sertifikalı üretim yapan organik üretim tarım alanlarının ve ürün çeşitliliğinin artırılması
- Bölge toprak analizleri doğrultusunda bölgeye uygun yeni ürünlerin araştırılması ve üretimlerinin teşvik edilmesi
- Örtü altı tarım alanlarının artırılması
- Bölgede hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışını desteklemek
- Süt ve süt ürünleri, çay ve fındık gibi tarımsal değerlerde bölgesel markalaşmanın desteklenmesi
- Likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması gibi bölgeye özgün ürün üretimlerinin yaygınlaştırılması, işleme ve pazarlamasının desteklenmesi
- Su ürünlerine yönelik soğuk zincir, sağlığa uygun işleme-depolama ve pazarlama imkânlarının geliştirilmesi

SOSYAL GELİŞME ve BÜTÜNLEŞME İÇİN ÖNCELİKLER

- Bölge'deki eğitim kapasitesinin ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenmesi
- Çağdaş eğitim sistemleri ve programlarının yaygınlaştırılması
- Kamu-sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin artırılması
- Sivil toplum kuruluşlarının oluşum ve gelişiminin desteklenmesi
- Bireysel ve kolektif sermaye birikiminin (beşeri, sosyal, finansal, fiziki sermaye) desteklenmesi
- Erişebilirliği kolaylaştırıcı, stratejik kentleşmenin sağlanması
- Dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini ve/veya toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracak çalışmaların desteklenmesi
- Kadın ve genç girişimciliği ve istihdamının desteklenmesi
- Toplumsal bütünleşme için sporun teşvik edilmesi
- Sağlık hizmetlerinin planlanması, sunulması ve sonuçlarının değerlendirilmesinde katılımcılığın sağlanması
- Öncelikli Yaşam Kalitesi Göstergeleri ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne sağlık alanında ulaşmaya yönelik faaliyetlerin desteklenmesi
- Kriz/afet sağlık ekiplerinin kurulması ve geliştirilmesi
- Sağlık alanında bilinçlendirme ve danışmanlık faaliyetlerinin desteklenmesi
- Engelliler, özürllüler ve yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve kapasite gelişiminin sağlanması
- Bölge'ye Özgü Kültürel Varlıkların veya Faaliyetlerin Tanıtılması ve Geliştirilmesinin Desteklenmesi
- Bölge'de Sanatsal ve Kültürel Etkinliklere Destek Sağlanması
- Bölge Spor Altyapısının Geliştirilmesi ve Spor Organizasyonları ve Faaliyetlerinin Desteklenmesi

SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE VE ALTYAPI İÇİN ÖNCELİKLER

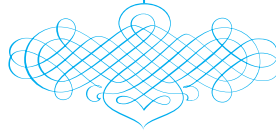
- Çevresel alt yapı yatırımlarının verimliliği ve etkinliğini sağlamak için yerel yönetimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi
- Kentlerde ve kırsalda içme suyu, atık su, kanalizasyon, katı atık vb. altyapıdaki eksikliklerinin tamamlanması
- Hava, Deniz, Demiryolu ve türler arası (intermodal) taşımacılığın geliştirilmesi
- Mevcut karayolu altyapısının ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi
- Çevre dostu ulaşım ve ulaşım alternatiflerine yönelik farkındalığın artırılması
- Sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecek geri dönüşüm çalışmalarının teşvik edilmesi
- Sanayide çevreyle dost olan hammadde ve üretim teknolojilerinin kullanımının artırılması
- Hammadde kullanımında verimliliğin artırılarak daha az atık oluşumunun sağlanması
- Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve

kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılması

- Bölge'nin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve her türlü özgün doğal kaynağın araştırılması ve korunması
- Mevcut su kaynaklarının verimli ve adil bir şekilde kullanılması
- Bölge'de çevre ve kalkınma ile ilgili sağlıklı bir bilgi toplama sisteminin oluşturularak izleme, değerlendirme ve raporlama kapasitesinin geliştirilmesi
- Yerleşim merkezlerinin veya birimlerinin belirlenme, planlama, projelendirme aşamalarında yerel yönetimlere destek sağlanması
- Bölge'nin rüzgar, güneş ve bio-yakıt potansiyelinin araştırılması ve kullanımına yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi
- Çevresel alt yapı yatırımlarının verimliliği ve etkinliğini sağlamak için yerel yönetimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi

2

PLAN HAZIRLAMA SÜRECİ VE KATILIMCILIK

2.1. Planlama Süreci ve İzlenen Yöntem

3194 Sayılı İmar Kanunun 8. maddesine göre Bölge Planları'nı yapma ve yaptırma yetkisi Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'na ait olduğundan bu kapsamda 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun 4. maddesi gereğince kalkınma ajanslarının koordinasyon görevi DPT Müsteşarlığı'nca yürütülmektedir. Bu çerçevede Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Düzey 2 İstatistikî Bölge Birimleri sınıflandırması bazında 2010-2013 dönemini kapsayacak şekilde bölge planları hazırlanmasını ve Müsteşarlık onayına sunulmasını istemiştir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Yönetim Kurulunun 02.06.2010 tarih ve 5 sayılı kararı ile içeriği DPT Müsteşarlığı'nca belirlenen Bölge Planı'nın (BP), hazırlanarak Müsteşarlığın onayına sunulması kararlaştırılmıştır.

Bölge planlama çalışmalarının gerekçesi, kapsamı ve yöntemi, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca belirlenen Bölge Plan içeriğine göre başlatılmıştır.

Ajans 2010-2013 dönemini kapsayacak olan planı için hazırlık çalışmalarına, belirlediği takvime uygun olarak Ajansın Yönetim Kurulunun 02.06.2010 tarih ve 5 sayılı kararına istinaden 29 Haziran 2010 tarihinde başlamış ve yine DPT Müsteşarlığı tarafından hazırlanan Kalkınma Ajansları için Bölgesel Gelişme Planı Hazırlama Kılavuzu ve BP içeriği ve model önerileri çerçevesinde yürütmüştür.

Bu çerçevede, BP çalışmalarını yürütmek üzere; Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Başkanlığında Kamu Kurum ve Kuruluş temsilcilerinden oluşan Bölge Planı Hazırlama Kurulu (BPHK), (Genel Sekreter Başkanlığında 6 üye) (Ek-2)

İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü başkanlığında ve Kamu Kurum ve Kuruluş temsilcilerinden oluşan Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK), (İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü Başkanlığında 21 Üye) (Ek-3)

İllerde planlama çalışmaları yürütmek üzere İl

Bölge Planı Planlama ve Koordinasyon Ekibi (İBPKE), (5 grup 21 Üye) (Ek-4)

Bölge illerinde çalışmalarını yürütmek üzere illerde Bölge Planlama Çalışma Grupları (İBÇG) (5 grup 70 üye) (Ek-5) oluşturulmuştur.

Bölge düzeyin çalışmaları yürütmek üzere Bölge Düzeyinde Plan Çalışma Grubu (BDPÇG) (71 üye) (Ek-6) oluşturulmuştur.

Bölge Planı Hazırlama Kurulu (BPHK)

Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK)

İl Bölge Planı Planlama ve Koordinasyon Ekibi (İBPKE)

İl Bölge Planlama Çalışma Grubu (İBÇG)

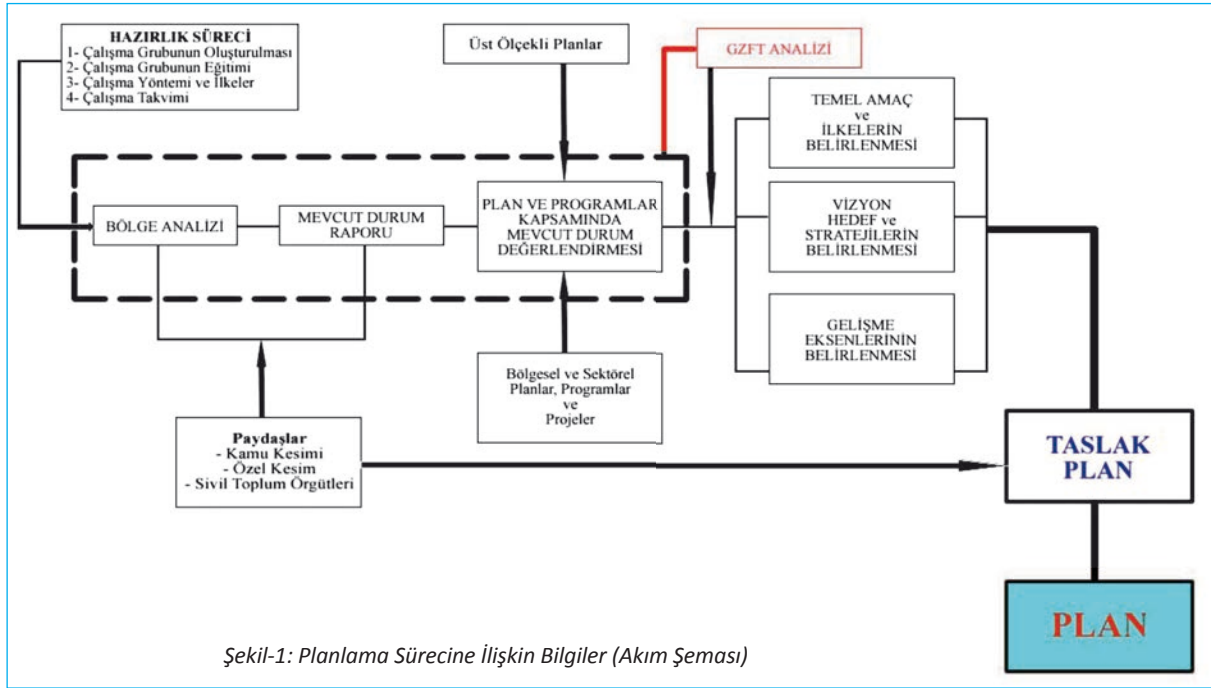
Bölge Düzeyinde Plan Çalışma Grubu (BDPÇG)

Çalışma ekiplerinin belirlenmesinin ardından hazırlık çalışmalarına ilişkin ilkeler ve esaslar izlenerek yöntem, süreç ve çalışma takvimine ilişkin ayrıntılar kararlaştırılmış ve bir yazı ile tüm illere ve ilgililere duyurulmuştur.

Belirlenen çalışma takvimi doğrultusunda, eğitim ve bilgilendirme toplantıları ile bölge planlama çalışmaları başlatılmıştır. Vizyon Belirleme, GZFT Analizi, Performans Yönetimi, Süreç Yönetimi, Takım Olarak Sorun Çözme, Bölgeyi İleriye Taşımak, Değişim, Bölgesel Kalkınmada Yenilik, Girişimcilik ve Kümelenme başlıklarında uygulamalı eğitim çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Alınan eğitimlerin ardından Kalkınma Ajansı iç ve dış paydaşları ile yararlanıcıları belirleyerek önceliklendirilmiş ve Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansının sunacağı hizmetler, hizmet çeşitleri ve hizmetlerden yararlanan paydaşlara ilişkin çalışmalar gerçekleştirilmiştir. GZFT analizinde paydaşların görüşlerine ağırlık verilerek kurum içi katılımı en üst seviyeye taşıyacak bir yöntem kullanılmıştır. Her ilde ayrı ayrı yapılan atölye çalışmalarında İl Bölge Planı Planlama ve Koordinasyon Ekibi, illerde Bölge Planı Çalışma Grubu üyeleri illerin güçlü ve zayıf yanları ile

fırsat ve tehditlerini sıralamaları ve önceliklendirmeleri konularında çalışmalar yapmıştır.

Tüm tarafların katılımı ile yapılan atölye çalışmaları ile Valilikler, Belediye Başkanlıkları, Üniversiteler, İl Özel İdareleri ve İl Genel Meclisleri, Ticaret ve Sanayi Odaları, Ziraat Odaları ziyaret edilerek yetkililer ile yapılan toplantı ve atölye çalışmalarında mevcut durum analizleri, paydaş analizi ve iç yapısal analiz (Güçlü-Zayıf Yönler) ile dış/çevre analizi (Fırsatlar ve Tehditler) analizi yapılmıştır. Belirtilen kurum ve kuruluşların çalışmalarının tamamlanmasını takiben; misyon, vizyon, temel değerler ve stratejik alanlar Ajansın Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulunda sonuçlandırılmıştır. Belirlenen stratejik alanlar bazında amaç, hedef, öncelik, proje ve faaliyetler ile performans göstergeleri ve hedefleri üzerinde çalışılmış, tahmini finansman ve katkı sağlayacak birimler belirlenmiştir. Taslak Bölge Planı tüm kesimlerin ve Ajans Yönetim Kurulu, Kalkınma Kurulu ile paydaşların görüş ve önerileri doğrultusunda nihai hale getirilmiştir.

Katılımcılık

Çalışmalar süresince katılımcılığın en üst seviyede gerçekleşmesine özen gösterilmiş ve Ajansı oluşturan illerde Valilikler, İl Belediye Başkanlıkları, İl Özel İdareleri, Üniversiteler, Ticaret Odaları, Ziraat Odaları ile birebir görüşme toplantıları ile Kalkınma Kurulu Üyeleri, iç paydaşlar gerek dış paydaşların ve mümkün olduğu kadar illerde yapılan atölye çalışmaları ve toplantılara toplumun tüm kesimlerinin katılımını sağlamak üzere çeşitli yöntem ve araçlar kullanılmıştır.

Sürecin tamamında birimlerde oluşturulan çalışma grupları vasıtasıyla iç paydaşların tüm aşamalarda çalışmalarına katılımı sağlanmıştır. Yapılan katılımlı çalışmalar Tablo-1’de gösterilmiştir

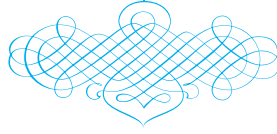
AŞAMA	AŞAMA ÇALIŞMANIN ADI	YÖNTEM	KATILIMCILAR	KATILIMCI SAYISI
Planlamanın Planlaması	Hazırlık Programı	Toplantı	Plan Hazırlama Kurulu (BPHK), Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK)	23
Hazırlık Çalışmaları	Bilgilendirme Toplantısı	Toplantı	Kalkınma Kurulu İl ve Bölge Kuruluşları	450
	BPHK ve BPYK Toplantısı	Uygulamalı Eğitim ve Grup Çalışması	İllerde Bölge Planlama Çalışma Grupları (İBÇG)	108
İktisadi Analizler	Paydaş Analizleri	Elektronik Ortam	Kamu Kurum Kuruluşları, Belediyeler, STK'lar	400
	Mevcut Durum analizi	Toplantı, Atölye çalışması	Kamu kurum ve Kuruluşları	26
Diğer Analizler	Mevcut Durum Analizleri, Paydaş Analizi ve İç Yapısal Analiz (Güçlü-Zayıf Yönler) ile Dış/Çevre Analizi (Fırsatlar ve Tehditler) (GZFT) Analizlerinin yapılması	Toplantı, Atölye çalışması	İllerde Bölge Planlama Çalışma Grupları (İBÇG) Kalkınma Kurulu Üyeleri, Valilik, İl Belediye Bşk., Üniversite, İl Özel İdare, Ticaret ve Ziraat Odaları	402
Vizyon, Amaç, Hedef ve Öncelikler	Üst Yönetim Çalışması	Toplantı	Yönetim Kurulu Kalkınma Kurulu Genel Sekreterlik Plan Hazırlama Kurulu (BPHK), Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK) İl Çalışma Grupları: Valilik, İl Belediye Bşk., Üniversite, İl Özel İdare, Ticaret ve Ziraat Odaları	376
Mekânsal Gelişmenin Belirlenmesi	Mekânsal Gelişme Harita ve Şemasının Oluşturulması	Toplantı, Atölye çalışması	Plan Hazırlama Kurulu (BPHK), Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK) İl Çalışma Grupları	131
Planın Nihai Hale Getirilmesi	Görüş alma	İnternet Üzerinden Görüş Alma	Yönetim Kurulu Kalkınma Kurulu Genel Sekreterlik Plan Hazırlama Kurulu (BPHK), Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK)	255

Tablo-1: Stratejik Planlama Sürecinde Katılımcılık

Kökevi (Giresun)

3

DURUM ANALİZİ/BÖLGEYİ ANLAMAK

3.1. Bölgenin Dünyada ve Türkiye'deki Yeri

Bölgenin dünya ve Türkiye'deki konumu 3.6.'da güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler başlığı altında iç yapısal analizler ve dış çevre analizi bölümünde değerlendirilmiştir.

3.1.1. Kalkınma Planı ve Diğer Ulusal Stratejilerde Bölgeye İlişkin Stratejilerin Sentezi

Ulusal Plan ve Programlar

Ulusal Plan ve Programlar	Bölgesel Temel Müdahale Eksenleri	Müdahale Alanları	
		Tematik	Bölgesel
9. Kalkınma Planı (2007-2013)	Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması	- İş ortamının iyileştirilmesi - AR-GE ve inovasyonun geliştirilmesi - Sanayi ve hizmetlerde yüksek katma değerli üretim yapısına geçişi sağlamak - İş piyasasının geliştirilmesi	Yerel dinamiklere ve içsel potansiyellere dayalı kalkınmanın gerçekleştirilmesi Sağlanması
Orta Vadeli Program (2007-2009)	Bölgesel Kalkınma ve Bölgesel Farklılıkların Azaltılması	- Girişimciliğin desteklenmesi - İnovasyonun, verimliliğin ve teknolojinin efektif kullanımının desteklenmesi - Finansal araçların çeşitlendirilmesi - İşletmeler arasındaki fiziksel ve teknolojik altyapının iyileştirilmesi ve işletmeler arasındaki işbirliğinin artırılması - Kurumsallaşmanın yaygınlaştırılması	Bölgeler arası göç eğiliminin bölgesel merkezi niteliği haiz olan merkezlere yönlendirilmesi,
KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)	Türkiye'deki KOBİ'lerin Rekabet Güçlerinin Artırılması Bölgesel Bir Ayrım Olmaksızın KOBİ'lerin Kalkınmasını Sağlamak	- Bankacılık sistemindeki toplam krediler içerisinde KOBİ'lere ayrılan kredi paylarının artırılması - KOBİ'ler ile hizmet sağlayıcılar arasındaki iletişim ve etkileşimi sağlayarak yapılan desteklerin etkinliğini temin etmek - Transfer kapasitesi ve kaliteyi geliştirmek - Firmaların teknoloji altyapılarının geliştirilmesi için kullanılan eğitim, danışmanlık ve AR-GE alanlarındaki desteklere yoğunlaşılması - Girişimciliğin geliştirilmesi - İşletmelerin geliştirilmesi, - KOBİ'lerin uluslararası piyasalara entegrasyonu, - İş ortamının iyileştirilmesi, - Teknoloji ve inovasyon kapasitenin artırılması,	Ulusal ölçekte Türk KOBİ'lerinin problemlerinin çözümüne ilişkin tedbirler, Bölgesel bir farklılık olmaksızın KOBİ'lerin gelişimini sağlamak,
Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)	Küresel Pazarlarda Rekabet Edebilir Bilişim Sektörü	- Bilişim teknolojilerinin iş ortamında yayılması, - Vatandaş odaklı hizmet dönüşümü, - Kamu yönetiminde modernizasyon	Rekabet edebilir, erişilebilir ve ucuz iletişim alt yapısı ve hizmetleri
Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BRÖP) (2007-2013)	Rekabet Edebilirliğin Artırılması	KOBİ'ler ve girişimcilik imalat sanayi ve turizm sektörü	Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması 12 NUTS II Bölgesi 15 Cazibe Merkezi

Ulusal Plan ve Programlar	Bölgesel Temel Müdahale Eksenleri	Müdahale Alanları	
		Tematik	Bölgesel
Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) (2001-2020)	Doğu Karadeniz Bölgesinde Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanması	• Çeşitlendirme ve yoğunlaştırma, • Girişimciliğin gelişmesi, • Toprak tasarrufu sisteminin iyileştirilmesi, • AR-GE faaliyetlerinin artırılması • Mevcut sanayi işletmelerinin geliştirilmesi • Yeni imalat sanayi işletmelerinin kurulması • Sanayi gelişmeyi destekleyecek kalkınma araçları ve programlar • Turizmde Ürünlerin geliştirilmesi • Pazarın geliştirilmesi • Tanıtımın yaygınlaştırılması • İhracatın teşvik edilmesi • Yüksek eğitimde uzmanlaşma • Ulaşım ve ticaret hizmetlerinin güçlenmesi • İhraç pazarlarındaki gelişmeler • Toplumsal değerlerin değişimi • Mesleki ve teknik eğitimin kapasitesinin artırılması • Toplum katılımı ve yerinden yönetim • Sağlık eğitimi ve sağlık personelinin yerleş-tirme sistemi • Yeniden iskan için kamu desteği • Kapsamlı kıyı yönetim planı • Atık su arıtılması ve katı atık yönetimi için yerel yönetim birlikleri • Karadeniz çevre envanteri • Su kıyılarını geliştirme planlarının hazırlan-ması • Merkezi kentsel alanların/olanakların sağlan-ması • Belediyeler arasında işbirliği yoluyla rekabe-tin teşvik edilmesi • Yayla turizminin teşvik edilmesi • Toprak tasarrufunun iyileştirilmesi • Tarımsal arazi kullanımının rasyonelleştiril-mesi • Çok-türlü (multi-modal) ulaşım • Kademelendirilmiş kentsel merkezler • Yerel yönetim birliklerinin teşvik edilmesi • İç kesimlerde daha büyük kent merkezlerinin oluşturulması • Kent planlama ve denetimin güçlendirilmesi • Sulu tarım ve ürün çeşitlendirilmesi • Belediyeler arasındaki işbirliği yoluyla su temini • Yenilenebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi	Bölgenin ekonomik yapısını güçlendirerek ortalama gelir düzeyini yükseltmek ve bölge içi gelir dağılımını iyileştirmek Bölgenin doğal kaynaklarını ve çevre kapasitesini koruyarak uzun dönemli sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır Bölgenin sosyal gelişmesini ve dayanışmayı sağlayarak bölge içi entegrasyonu sağlamak

Ulusal Plan ve Programlar	Bölgesel Temel Müdahale Eksenleri	Müdahale Alanları	
		Tematik	Bölgesel
Orta Vadeli Program 2010-2013	Bölge potansiyelini harekete geçiren, rekabet edebilirliği yüksek, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması	- İstikrarlı büyüme - İstihdam - KOBİ'lerin desteklenmesi - Rekabet gücü - İyi yönetim - Mesleki eğitim - İş gücüne katılımın ve işgücü niteliğinin artırılması - Kırsal kesimde katma değeri yüksek ekonomik faaliyetler	Beşeri sermayenin ve sosyal gelişmenin desteklenmesi Rekabet edebilirlik Bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi Kurumsal kapasite geliştirme
Doğu Karadeniz Turizm Master Planı	Bölgede mevcut turizm potansiyelinin ortaya koyulması ve harekete geçirilmesi	- Çevre ve ulaşım altyapısının geliştirilmesi - Tarihi, doğal ve kültürel mirasın korunması - Tesislerin ve turizm faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi - Geceleme sayının artırılması	Bölge potansiyelini harekete geçiren, koruma-kullanma dengesini gözeterek, sürdürülebilir turizm
Doğu Karadeniz Tarım Master Planı	Bölgede sürdürülebilir tarımsal kalkınmanın sağlanması	- Tarımsal alanda uygun teknolojilerin kullanılması - Organik tarımın teşvik edilmesi - Bölgeye özgü ürünlerin markalaştırılması - Ürün depolama olanaklarının geliştirilmesi - Tarımsal üretimde verimliliğin artırılması	Bölge potansiyelinin optimal düzeyde kullanılmasına yönelik stratejiler geliştirilmesi
Ordu-Trabzon Rize - Giresun Gümüşhane Artvin Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı	Yerel kaynakların optimum ve sürdürülebilir gelişimi/kullanımının sağlanması	- Ekolojik sürdürülebilirlik - Yenilenebilir enerji - Çevre konusunda bölgesel ve uluslararası işbirliği - Çevre altyapısında eksikliklerin giderilmesi ve geliştirme faaliyetleri (kanalizasyon, içme suyu, atık su, vb.) - Katı atık yönetimi ve geri dönüşüm sistemlerinin oluşturulması, geliştirilmesi - Su kaynaklarının kalitesinin korunması - Koruma/kullanma dengesi - Çevre koruma ve geliştirme çalışmalarında katılımcılık, yaşanabilirlik ve erişebilirlik prensiplerinin gözetilmesi	Bölgede çevreyle barışık, kullanma/koruma dengesini gözeterek, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması

Ulusal Plan ve Programlar	Bölgesel Temel Müdahale Eksenleri	Müdahale Alanları	
		Tematik	Bölgesel
2008 Yılı Ulusal Programı	İstikrarlı büyümenin sağlanması, girişimciliğin teşviki, yatırım ortamının iyileştirilmesi, rekabet gücünün artırılması	• Ar-Ge ve yenilikçilik • İşgücüne katılım oranının artırılması • Mesleki eğitim • Sağlıkta Dönüşüm Programı • Yaşamboyu eğitim • Koruyucu sağlık hizmetleri • Engellilere yönelik bakım hizmetleri	Bölgede rekabet gücü yüksek, sosyal uyumu güçlü, sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanması
Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi	Farklılaştırılmış sorumluluklar temelinde üretim ve tüketim kalıplarının uyumlaştırılması	• Enerji verimliliği • Temiz ve yenilenebilir enerji • Kalkınma politikalarına entegrasyon • Sera gazı emisyon artış hızının düşürülmesi • Temiz üretim üzerine Ar-Ge • Kamu-özel sektör-sivil toplum-üniversite işbirliği ile kamuoyu bilinci oluşturulması	Bölge'de azaltım, uyum, teknoloji, finansman ve kapasite oluşturma çalışmalarının yürütülmesi
Türkiye Turizm Stratejisi 2023	Doğal, kültürel, tarihi ve coğrafi değerlerin koruma-kullanma dengesi içinde kullanılması ve turizm alternatiflerinin geliştirilmesi yoluyla turizmden alınacak payın artırılması	• Kamu ve özel sektörün yönetim ilkesiyle işbirliği • Alternatif turizm • Koruma/kullanma dengesi • Turizm yerleşmeleri ve yerlerinin entegrasyonu • Turizmde markalaşma	Bölge'de turizm alternatiflerinin çoğaltılması, tanıtılması ve koruma-kullanma dengesiyle bölge ekonomisine kazandırılması

Uluslararası Belgeler

Doküman	Bölgesel Temel Müdahale Eksenleri	Müdahale Alanları	
		Tematik	Bölgesel
Katılım Ortaklığı Belgesi (2006)	Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu	KOBİ'lerin iş ortamının basitleştirilmesinin sürdürülmesi	Bölgesel farklılıkların azaltılması amacıyla ekonomik ve sosyal uyuma ilişkin stratejik çerçevenin geliştirilmesine devam edilmesi
AB 2020 Stratejisi	Dünyanın En Dinamik ve En Rekabetçi Bilgi Tabanlı Ekonomisi Olmak ve Daha Çok ve Daha İyi İstihdam İle Sürdürülebilir Ekonomik Büyümeyi Sağlamak ve Sosyal Uyum	- Herkes için bilgi toplumunun sağlanması, - Ar-Ge ve yenilikçilik - Genç istihdamı - İşgücüne katılımın artırılması - Etkin ve bütüncül bir finansal pazar, - Daha çok ve daha iyi istihdam yaratmak, aktif bir istihdam politikası oluşturmak, - Sera gazı salınımının azaltılması	Dinamik bilgi ekonomisinin gerçekleştirilmesi
Topluluk Stratejik Rehberi (2007-2013)	Avrupa'yı ve Bölgesini Yatırım ve Çalışmak İçin Daha Çekici Hale Getirmek Sınırsal Uyum ve İşbirliği	- Araştırma ve geliştirmeye yatırımların artırılması ve geliştirilmesi, - Girişimciliğin artırılması ve inovasyonun kolaylaştırılması, - Herkes için bilgi toplumunun sağlanması, - Finansa erişimin kolaylaştırılması - Daha çok insanın istihdam edilmesi ve sosyal koruma sistemlerinin modernizasyonu, - İşçilerin ve işletmelerin adaptasyonunun artırılması ve istihdam piyasasının esnek olması, - Daha iyi eğitim ve becerilerle insan sermayesine yatırımın artırılması	Ulaştırma alt yapısının geliştirilmesi ve genişletilmesi, Büyümeye ve istihdama çevresel katkının artırılması, Geleneksel enerji kaynaklarının yoğun olarak kullanılması Şehirlerin istihdama ve büyümeye katkısı, Kırsal Alanlardaki ekonomik çeşitliliğe destek olunması, işbirliği: Sınır ötesi, uluslar üstü / bölgeler arası
Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri ILO C 102: Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi ILO 111: Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi	Sosyal koruma Toplumsal fark gözetme, dışlama ve kısıtlamaya karşı mücadele	- Sosyal korumanın güçlendirilmesi - İstihdamda fırsat eşitliğinin sağlanması	Adil, güvenli ve verimli istihdam olanaklarının artırılması İnsana Yakışır İş (Decent Work)
Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW)	Sosyal adalet Ayrımcılıkla mücadele Sosyal içerme	- Girişimcilik (STK) - Cinsiyet eşitliği - Katılımcılık - Eğitimde fırsat eşitliği - Sağlık	Bölge kadınının sosyal ve ekonomik hayata entegrasyonunun sağlanması

Doküman	Bölgesel Temel Müdahale Eksenleri	Müdahale Alanları	
		Tematik	Bölgesel
Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Bildirgesi (2000)	Sosyal Adalet, Çevresel Sürdürülebilirlik, Sağlık	• Yoksullukla mücadele • Cinsiyet eşitliği ve kadının güçlendirilmesi • Ana-çocuk sağlığı • Temel hastalıklarla mücadele • Kalkınma İçin Küresel İşbirliği	Sosyal Adalet ve Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması
Avrupa Sosyal Şartı (Gözden Geçirilmiş)	Sosyal ve Ekonomik Haklar	• İstihdam • Sosyal güvenlik, • Sosyal içerme, • Toplumsal fark gözetme, dışlama ve kısıtlamaya karşı mücadele, • Adil, güvenli, üretken iş	Bölgede Temel, Sosyal ve Ekonomik Haklara İşlevsellik Kazandırmak
Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı	Bölgesel Kalkınmanın Sağlanması	• Kuruluş aşamasındaki işletmelerin desteklenmesi • İşletmelerin üretim becerilerini geliştirmek için danışmanlık hizmetleri, • Kümelenmelerin geliştirilmesi, • İşletmelere hizmet sağlayan kurum ve kuruluşların desteklenmesi, • Turizm altyapısının iyileştirilmesi ve turizmin tanıtılması, • İşletmelerin bilgisayar ve internet kullanımlarını artırmak, • Mevcut işletmelerin girişimcilik ve kurum-sallaşma faaliyetlerinin desteklenmesi, • İşletmeler arasında işbirliği ağlarının oluşturulması, • İşletmelerin standardizasyon, kalite ve belgelendirme faaliyetlerinin teşvik edilmesi, • İşletmelerin risk sermayesi uygulamalarının yaygınlaştırılması, • Ticari marka yaratılması ve teşvik edilmesi, • İşletmeler ve işletmelere hizmet sağlayan kurumlar arasında işbirliği ağları ve kümelenmeler, • İhracat faaliyetleri konusundaki desteklerin artırılması, • Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, Teknoloji Geliştirme Merkezleri ve inkübatorler gibi girişimlerin desteklenmesi, • Fikri mülkiyet haklarının korunması ve geliştirilmesi, fikri mülkiyet haklarının özellikle patent sayısının artırılması, • İşletmelerin AR-GE, inovasyon faaliyetlerinin desteklenmesi, • İşletmelerin ileri teknoloji faaliyetlerinin teşvik edilmesi	12 Düzey II Bölgesi ve 15 Cazibe Merkezi

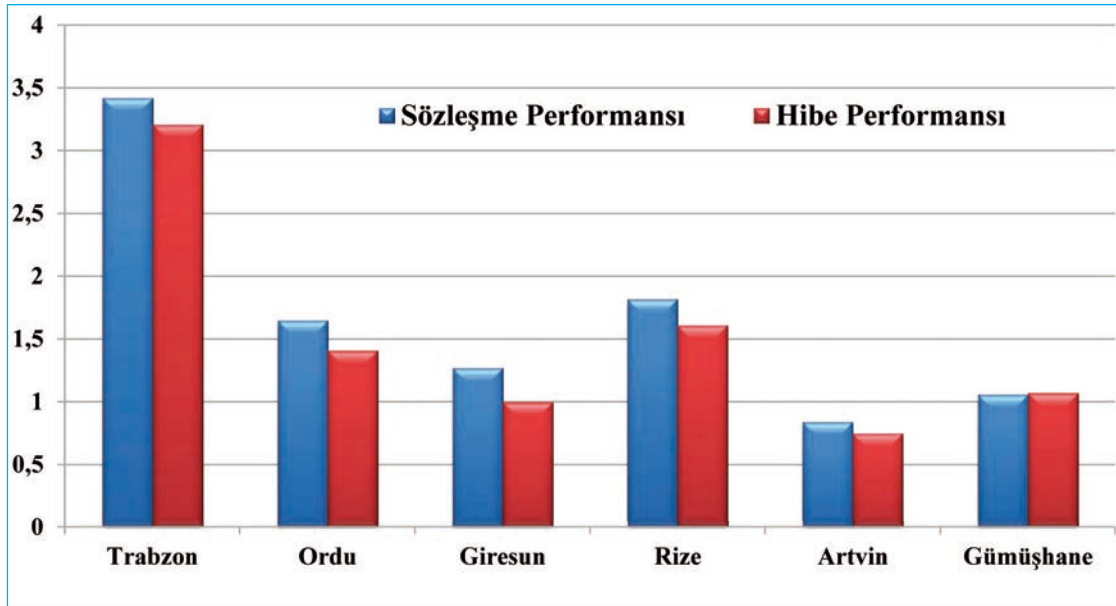

Tablo-2: TR90 Bölgesi İllerine Avrupa Birliği Fonlarından Verilen Hibelerle İlgili Bilgiler

İller	Performans Sıralaması	Sözleşme		Hibe	
		Adedi	Yüzdesi	Tutarı (€)	Yüzdesi
Trabzon	7	81	3,42	9.393.617,35	3,21
Ordu	20	39	1,65	4.114.027,49	1,41
Giresun	28	30	1,27	2.929.297,99	1,00
Rize	15	43	1,82	4.702.779,06	1,61
Artvin	39	20	0,84	2.199.833,41	0,75
Gümüşhane	31	25	1,06	3.138.862,16	1,07

Kaynak:Merkezi Finans ve İhale Birimi, 2010

Grafik-1: TR90 Bölgesi İllerinin Avrupa Birliği Fonlarından Faydalanma Performansları

Kaynak: Merkezi Finans ve İhale Birimi, 2010

Sanayi Bakanlığı tarafından yürütülen Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında, Bölge illerinden Trabzon 2 proje 6.136.400 Avro, Giresun 2 proje 10.868.393 Avro olmak üzere toplam 4 projeye 17.004.793 avroluk bütçe ile ana listeye, aynı programda bölge illerinden Ordu 1 proje 3.262.971 Avro, Rize 1 proje 9.957.370 Avro ve Artvin 1 proje 3.926.520 Avro olmak üzere toplam 3 projeye 12.186.371 avroluk bütçe ile rezerv listeye girmişlerdir.

3.2. İktisadi Analizler

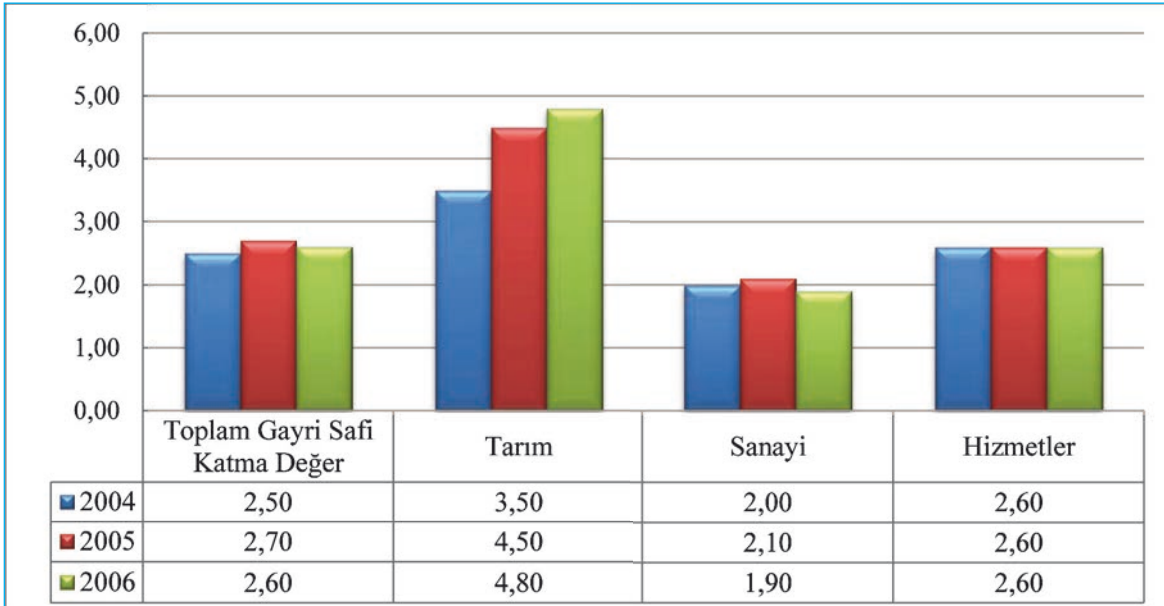
3.2.1. Sınai Yapının Ana Unsurları

Bölge sanayisinin yapısı ve genel durumu hakkında 2000 yılında hazırlanan Doğu Karadeniz Bölge Planı'nda yer alan analiz ve ortaya koyulan tespitler geçerliliğini büyük ölçüde korumaktadır. Bununla birlikte, süreç içinde küresel ve ulusal ölçekte ekonomide yaşanan gelişmelere bağlı olarak bölge sanayisinde de üretim miktarı, sanayi kuruluşu sayısı vb. temel sanayi göstergelerinde değişiklikler yaşanmış, ancak bu değişiklikler genel olarak çay ve fındığa dayalı olan bölge sanayisinin genel durumunu değiştirmemiştir.

TR90 Bölgesi'ndeki imalat sanayinin GSYİH ve istihdam içindeki payının ülke ortalamasının çok altında olduğu yönünde DOKAP'ta yapılan tespitlerle aynı doğrultudaki bulgular bu gelişme planı kapsamında gerçekleştirilen saha çalışmalarından da elde edilmiştir.

Bu tespit ve bulgulara dayanılarak TR90 Bölgesi'nde hem sanayi hem de sanayinin gelişiminin sınırlı ve ekonomiye katkısının Türkiye ortalamasının oldukça altında olduğu rahatlıkla söylenilebilir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2004-2006 yılları arasında yapmış olduğu katma değer istatistikleri hem saha çalışmalarından elde edilen bulgular hem de DOKAP Ana Planı'ndaki tespitlerin geçerliliğini hala koruduğunu sayısal olarak doğrulamaktadır. Sektör bazında 2004-2006 yılları arasında bölgede üretilen katma değerlerin ülke genelinde üretilen katma değerlere oranı Grafik-2'de verilmiştir. Bu şekil bölgede sanayi alanında üretilen katma değer in ülke genelindeki yaklaşık % 2'sini oluşturduğunu göstermektedir.

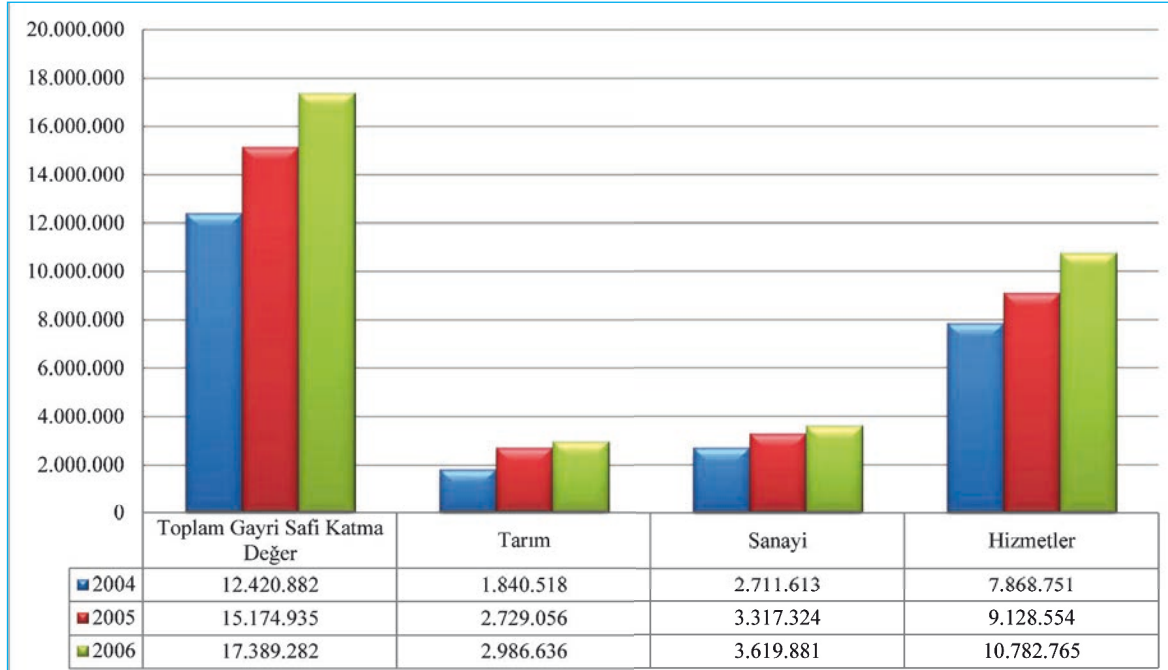
Grafik-2: TR90 Bölgesi'nde 2004-2006 Yılları Arasında Üretilen Toplam Gayri Safi Katma Değer ile Tarım, Sanayi ve Hizmet Sektöründe Üretilen Gayri Safi Katma Değerin Türkiye Geneline Oranı (%)

Kaynak:TÜİK

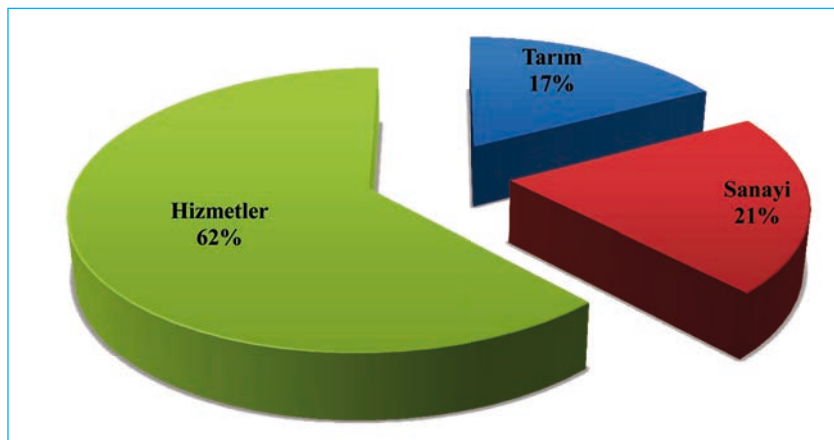
Grafik-3: Cari Fiyatlarla TR90 Bölgesinde Üretilen Toplam Gayri Safi Katma Değer ve Bu Katma Değerin Sektörler Bazında Dağılımı (Temel Fiyatlarla, 1000 TL).

Kaynak:TÜİK

TR90 Bölgesi'nde sektörler bazında üretilen katma değer miktarı Grafik-3'te, 2006 yılında sektörlerin üretmiş oldukları katma değer bölgede üretilen katma değere oranı ise Grafik-4'de verilmiştir. Bu şekillerden görüleceği üzere sanayi alanında üretilen katma değer bölgede üretilen katma değerin sadece %21'sini oluşturmaktadır.

Grafik-4: 2006 Yılında TR90 Bölgesi'ndeki Sektörlerin Üretmiş Oldukları Katma Değerin Bölgede Üretilen Katma Değere Oranı (%)

Kaynak:TÜİK

Bölge’de sanayinin yapısı illere göre az da olsa farklılık göstermekle birlikte genel olarak fındık, çay ve süt ürünleri başta olmak üzere tarıma dayalı bir nitelik göstermektedir. Trabzon’da fındık, çay ve süt, Rize ve Artvin’de çay, Gümüşhane’de pestil ve köme, Ordu’da fındık, bal ve süt ürünleri, Giresun’da fındık ve kivi gibi tarım ürünleri ön plana çıkmış ve bu ürünlere dayalı çok sayıda sanayi tesisi kurulmuştur.

Bununla birlikte TR90 Bölgesi’nde, bölgenin tarım veya hayvancılığa dayalı olan genel sanayi karakteristiğinden farklı olarak maden işletmeleri, hafif silah fabrikaları, tersaneler, mobilya imalatçıları, tekstil fabrikaları, döküm veya metal işlemeciliği ile birlikte plastik esaslı ürünlerin imalatı ve ağaç veya orman ürünlerine (kerestecilik) dayalı üretimler yapan azımsanamayacak sayıda üretim tesisi de bulunmaktadır. Ancak bölge bazında değerlendirildiğinde, bölgenin bir kısmında sayısal olarak çok az üretim tesis varken diğer bir kısmında ise sayısal olarak fazla tesis olması ve bunların nispeten az sayıda istihdam sağlanması nedeniyle bu sanayi dalları bölgenin genel sanayi karakteristiğinde tanımlayıcı bir role sahip değildir denilebilir. Şöyle ki, bölge sanayisi için bir istisna kabul edilebilecek Trabzon’daki bir döküm fabrikasında 250 civarında istihdam sağlarken Bölgeyi oluşturan 6 ilin tamamında plastik esaslı ürünlerin imalatı alanında faaliyet gösteren yaklaşık 10 adet işletmede 250 civarında istihdam sağlanmaktadır. Bölgenin genel karakteristiğinde tanımlayıcı olmasa da bu örnekler ve yukarıda sayılan alanlarda faaliyet gösteren benzer sanayi işletmelerinin de toplamda yöre için önemli ölçüde kabul edilebilecek katma değer ve istihdam sağladığı rahatlıkla söylenebilir.

Bölge’de üretim alanında faaliyet gösteren esnaf ve sanatkârların ayrıca sanayi tesislerinin kaydının

tek bir merci tarafından standart bir şekilde tutulmaması sanayi alanında güncel, detaylı ve net şekilde veri toplanmasını güçleştirmektedir. Bundan dolayı sanayi alanı ile ilgili faal tesis ve istihdam sayısı ile imalat sektörüne ait üretim miktarı ve katma değer oranı gibi temel göstergeler hakkında sağlıklı bilgilere ulaşmakta zorluklar yaşanmakta ya da toplanan verilerde farklılıklar olabilmektedir. Şöyle ki, sanayi firmaları Ticaret ve Sanayi Odaları’na zorunlu olarak kayıt yaptırırken Sanayi ve Ticaret Bakanlığı’nın Sanayi Sicil Kaydı sistemine ise kayıt yaptırmayabilmektedir. Esnaf ve sanatkârlar ise genellikle sadece Esnaf ve Sanatkârlar Odası’na kayıt yaptırmaktadır. Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) ve Küçük Sanayi Sitelerinde (KSS) faaliyet gösteren kuruluşlarının bir takım bilgileri ise OSB ve KSS yönetimleri tarafından

ve aynı zamanda Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile birlikte ilgili meslek odaları tarafından tutulmaktadır. Bu kurum veya kuruluşların bazıları tespiti, bazıları ise firma beyanına dayalı olarak kayıt yapmaktadır. Bu kayıtlar veya beyanlar periyodik olarak alınmakta; fakat zaman aralıkları farklı olabilmektedir. Bilgi

alma veya beyan sürelerindeki farklılıklar bilgilerde de farklılıkların oluşmasına sebep olmaktadır. Kurum veya kuruluşlar bu kayıtlar esnasında hem aynı bilgileri hem de kendi ihtiyaçları doğrultusunda birbirlerinin istediklerinden farklı bilgileri firmalardan talep edebilmektedir. Diğer taraftan bazı kurum veya kuruluşlar firma bazında kayıt tutarken bazıları ise bir firmaya ait her bir üretim tesisi için ayrı ayrı kayıt tutmaktadır. Bu durum söz konusu kurum ve kuruluşların verileri arasında tek düzeliliği ve sağlıklı şekilde veri toplanmasını engellemekle birlikte toplanan verilerin değerlendirilmesini de etkileyebilmektedir.

Benzer şekilde imalat sektörünün istihdam rakamlarında da kurumlar arasında farklılık ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki, firmalar Sanayi ve Ticaret Ba-

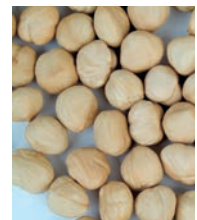
kanlığı ile Meslek Odaları'ndaki kayıtlarını yaklaşık rakamlar olarak vermekte veya güncellememektedir. Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtları ise güvencenin türüne göre kişi veya firma bazında tutulmakta; ancak imalat sınıfı veya ürün bazında sınıflandırma yapmak için yeterli bilgi veremeyebilmektedir. Bu kurumdan alınabilecek verilerin sağlıklı bir şekilde değerlendirilebilmesi için imalat yapılan firma, tesis, sektör veya ürün bazında sınıflandırılması gerekmektedir.

Bölge'deki iller bazında ayrı ayrı firma, tesis, sektör, ürün ve istihdam rakamların birlikte verilebilmesi, bilgilerin yılda bir güncellenmesi ve bir firmaya ait birden fazla üretim yeri olması durumunda her bir üretim yerinin ayrı bir tesis olarak kabul edilerek kayıt edilmesi gibi gerekçeler gözönünde tutularak Sanayi ve Ticaret Bakanlığı verilerinin Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki sanayinin genel karakteristiğini daha yansıttığı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada 6948 Sayılı Sanayi Sicil Kanunu kapsamında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından tutulan sanayi sicil kayıtları esas alınmıştır. Bu kayıtlardan derlenen tesis ve istihdam sayıları Tablo-3'te verilmiştir. Bu verilere göre Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Sanayi Sicil Sistemine kayıtlı 1327 üretim tesisi bulunmakta olup bu tesislerde 50 bine yakın istihdam sağlanmaktadır. En fazla tesis Ordu ilinde bulunurken en fazla istihdam Rize ve Trabzon'da sağlanmaktadır. Bu durum Rize ve Trabzon'da bulunan işletmelerin nispeten daha büyük ölçekte olmasından kaynaklanmaktadır.

Bölge'de il bazında tesis sayısının en az olduğu Artvin'de 38 sanayi tesisinde toplam 3688 kişi istihdam edilirken bunun 3160'ı , 9 sanayi tesisinde sağlanmaktadır. Bu tesislerden ikisi hariç diğerleri çay fabrikasıdır. Benzer şekilde Trabzon ve Rize'de de istihdam/tesis sayısı oranının yüksek çıkması çay fabrikalarındaki yüksek istihdam oranından kaynaklanmaktadır.

Yörede 100 kişiden fazla istihdam sağlayan sanayi tesisi sayısı Rize'de 44, Trabzon'da 25, Ordu'da 18, Giresun'da 10, Artvin'de 9, Gümüşhane'de 1 adettir (Tablo-4). Çay haricinde üretim yapan ve 100 kişiden fazla işçi çalıştıran sanayi tesisi sayısı ise Rize'de 3, Gümüşhane'de 1, Artvin'de 2, Giresun'da 9, Trabzon'da 10, Ordu'da 15'tir.

Bölge genelinde, özellikle Bölge'nin doğusunda 100 kişiden fazla istihdam sağlayan sanayi tesislerinin sayısı büyük ölçüde çay ve fındık üzerine yoğunlaşırken bölgenin batısına doğru gidildikçe başka sanayi dallarında bu tür tesislerin sayısının arttığı görülmektedir. Bölge ölçeğine göre yüksek istihdam kapasiteli kabul edilebilecek 100 kişiden fazla istihdama sahip sanayi tesisleri dikkate alınmazsa yörenin sanayi siciline kayıtlı sanayi tesislerinin istihdam/tesis sayısı oranı 20'nin altına düşmektedir. Bu durum Bölge'deki sanayi işletmelerinin genel olarak çok küçük ölçekte olduğunu ve sanayinin yeterince gelişmediğini ortaya koyan önemli göstergelerden biridir.

Tablo-3: TR90 Bölgesinde Faaliyet Gösteren Sanayi Tesislerinin ve Bu Tesislerde Sağlanan İstihdamın İllere Göre Sayısal Dağılımı.

İller	Sanayi Tesis Sayısı	İstihdam Sayısı	İstihdam/Tesis
Trabzon	388	14.307	37
Ordu	452	8.523	19
Giresun	127	4.714	37
Rize	252	14.466	57
Artvin	38	3.688	97
Gümüşhane	70	1.100	15
TR90	1.327	46.798	Bölge ort:35

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

Çay ve fındıktan sonra tarım alanında Bölge'deki en yaygın sanayi dalının süt ve süt ürünleri ile birlikte keresteciliktir. Bölge'nin tamamını oluşturan 6 ilde 30 civarında süt ve süt ürünlerine dayalı üretim tesisi, yine 30 civarında kerestecilik alanında faaliyet gösteren üretim tesisi bulunmaktadır. Bu tesislerde toplam 1130 civarında istihdam sağlanmaktadır.

Bölge'deki sanayi tesislerinin tamamına yakını yerli sermayeli olup sadece Artvin, Giresun ve Ordu ilinde ikişer adet firmada yabancı sermaye bulunmaktadır. Bu firmalar Artvin'de kömür ve çay, Giresun'da fındık, Ordu'da ise su ürünleri ve metal

sektöründe faaliyet göstermektedir. Bölge'deki 1327 tesis içinde istihdam ve üretim olarak büyük payı olan tesislerin 55'i Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü olmak üzere kamu kurumlarına ait tesislerdir.

Bölge'de 6 adet OSB ve 25 adet KSS faaliyet göstermektedir. Bölge'deki OSB ve KSS'ler ile ilgili istatistikler Tablo-5'te verilmiştir. Artvin ve Rize ilinde faal OSB bulunmamaktadır. Tabloda yer almayan 5 adet organize sanayi bölgesinin ise yakın zamanda faaliyete geçirilmesi planlanmaktadır. Bölge'deki OSB ve KSS'lerde faaliyet gösteren sanayi kuruluşu sayısı 4000 den fazladır.

Tablo-4: TR90 Bölgesi'nde 100 Kişiden Fazla İstihdam Sağlayan Tesisler

İller	100 kişiden fazla istihdam sağlayan toplam tesis sayısı	Çay dışında üretim yapan ve 100 kişiden fazla istihdam sağlayan tesis sayısı	Çay ve fındık dışında üretim yapan ve 100 kişiden fazla istihdam sağlayan tesis sayısı
Trabzon	25	10	9 (mobilya, döküm, metal, çimento, silah, inşaat)
Ordu	18	15	9 (çimento, seramik, ağaçürünleri, inşaat, 6 tekstil)
Giresun	10	9	5 (tekstil, silah, maden)
Rize	44	3	3 (maden, inşaat, metal)
Artvin	9	2	2 (maden, inşaat)
Gümüşhane	1	1	1 (maden)
TR90	107	40	29

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

Tablo-5: TR90 Bölgesi'nde OSB ve KSS istatistikleri.

İLLER	OSB		KSS	
	Faal OSB sayısı	Kuruluş sayısı	KSS sayısı	Kuruluş sayısı
Trabzon	2	70	6	854
Ordu	2	63	6	1.184
Giresun	1	49	4	658
Rize	0	0	4	665
Gümüşhane	1	1	2	332
Artvin	0	0	3	336
TR90	6	183	25	4.029

Kaynak: Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, 2010

Bölge'de biri Trabzon diğeri ise Rize'de olmak üzere iki adet serbest bölge vardır. Trabzon Serbest Bölgesi 1992, Rize Serbest Bölgesi 2005'ten beri faaliyet göstermektedir. Faaliyete başladıkları yıldan itibaren toplam ticaret hacimleri Trabzon Serbest Bölgesi'nin 874 milyon dolar, Rize Serbest Bölgesi'nin ise 47 milyon dolar civarındadır. 2009 yılında ise Trabzon Serbest Bölgesi'nin ticaret hacmi 43 milyon dolar iken Rize Serbest Bölgesi'nin 3 milyon dolar civarında olmuştur.

TR90 Bölgesi'nde üretim yapan sanayi işletmelerinin karşılaştıkları en önemli sorunlar üretim için gereken hammadde ve destek hizmetlerinin yeterli düzeyde olmaması (lojistik), fiziki altyapıdaki eksiklikler, denetleme, finansman ve finansmana erişim eksikliğidir. Bölge sanayisinin teknolojik kapasitesinin, çalışanların beceri düzeyinin ve işlenecek tarım ürünleri arzının sınırlı olması, bölgesel pazarın küçüklüğü, sanayi tabanının zayıf olması ise bölge sanayisinin karşılaştığı diğer sorunlar olarak tanımlanabilir.

Büyük ve orta ölçekli sanayisi gelişmemiş olan

Bölge'de azımsanmayacak sayısı ve önemi olan küçük ölçekli işletmelerin de yeterince geliştiğini söylemek mümkün değildir. Bölge'deki sanayinin genel ölçek yapısını temsil eden küçük ölçekli işletmelerin karşı karşıya olduğu en önemli problemler, girişimcilik için hem eğitim hem de mesleki eğitim yetersizliği, girişim için en uygun ve en ekonomik başlangıç tercihinin yapılamaması; ayrıca idari ve teknik mevzuat hakkında bilgi eksikliği, finansmana erişim başta olmak üzere, teknolojik kapasite eksikliği, teknolojik kapasiteyi geliştirememesi, yetenek kısıtlılığı, reklam, tanıtım, sunum kabiliyetleri ve internet imkânlarını kullanmadaki yetersizlik gibi bölge sanayisinin genel problemlerine benzer problemlerdir.

Bölge'de, sanayi tabanının zayıf olması en önemli kısıtlardan biridir. Bir arada toplanmış sanayi tesislerinin olmaması bilgi alış verişini, yeniliklerin ortaya çıkmasını, yayılmasını ve dolayısıyla bir sanayi ortamının yaratılmasını engellemektedir. Bu durum, aynı zamanda, bölgedeki girişimcilerin, üretim araçları ve hammadde değiş tokuşu, ortaklaşa hammadde alımları, pazarlama ve ortak tesislerin kullanılması gibi olanaklardan faydalanmalarına da imkân vermemektedir. Bölge'deki sanayi

alanlarında kümelenmenin sağlanamaması, teknolojik gelişmelerin ve yeniliklerin yeterli düzeyde takip edilememesi veya bunlara uyum sağlanamaması, lojistik hizmetlerinin yeterli düzeyde olmaması sanayinin gelişmesini etkileyen diğer nedenler arasında yer almaktadır. Bölge'deki firmaların Ar-Ge veya inovasyon yapılanması, yeteneği ve farkındalığı çok zayıf veya yeterli düzeyde değildir.

Kuyumculuk, bakır işlemeciliği, kazaziye, kayık imalatçılığı, bıçakçılık, ölçü ve tartı aletleri imalatçılığı, taş işlemeciliği, yüzey hazırlama, soğuk demir işlemeciliği, ağaç işlemeciliği gibi zanaatlar yöreye özgün nitelikte olup ulusal veya uluslararası düzeyde yörenin adını hali hazırda duyuran, yeterince markalaştırılamamış veya sahip çıkılamamış ancak marka oluşturulabilecek ve/veya önemli istihdam sağlanabilecek potansiyele sahip sanat alanlarıdır. Ulusal ve kısmen de uluslararası bazda pazar payının teşvik edilmesi durumunda yükseleceği muhtemel olan, ancak önlem alınmadığı takdirde bir kısmı yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecek bu tür zanaat ve

zanaat ürünleri için yörede zaten var olan potansiyel geliştirilerek sağlanan katma değer artırılması ve belli sayıda insan için geçim kaynağı olması sağlanabilir.

Öncelikle küçük çaptaki bireysel tekne imalatçıları ve atölyeleri de kapsayacak şekilde gemi inşa ve mobilya sanayileri olmak üzere, silah sanayi gibi bölgede var olan diğer sanayi alanlarında da gerçekleştirilecek kümelenmenin bu sanayilerin gelişimine olumlu etki yapacağı açıktır. Bu etkinin aynı zamanda bölgede önemli katma değer ve istihdam sağlanabilecek yan sanayilerin oluşmasına ve hatta gelişmesini de sağlayacağı düşünülebilir.

Bölgede tarım ve gıda ürünlerine bağlı olarak gelişen sanayi dalları göz önüne alınmadığında "hafif silah üretimi" ile birlikte "gemi inşa" sektörünün önemli katma üretilebilen/üretilebilecek özgün potansiyel sanayi dalları olarak öne çıktığı görülmektedir. Bu sanayi dalları ve illerde öne çıkan diğer sanayi dallarına aşağıda detaylı olarak değinilmiştir.

Gemi İnşa Sanayi

Dünya ticaret hacminin büyük kısmının deniz yolu taşımacılığıyla yapılması gemilerin önemini açıkça ortaya koymaktadır. Dünyadaki deniz ticareti ile birlikte ülkelerin savunmasında önemli bir araç olan gemi, denizcilik faaliyetlerinin önemli bir bölümünü teşkil eden gemi inşa sanayiinin temelini oluşturur. Gemi inşa sanayii döviz girdisi sağlayan, yan sanayiye sürükleyen, teknoloji transferini cezbeden, istihdam sağlayan, milli deniz ticaret filosunu destekleyen ve ülkenin savunma ihtiyaçlarına katkıda bulunan bir sanayi koludur.

Denizyolu taşımacılığının, karayolu taşımacılığına göre ortalama 6,5 kez; demiryolu taşımacılığına göre ise 3,5 kez daha ekonomik olmasının yanında, çok büyük miktardaki yüklerin, bir seferde ve güvenli taşınması da gemi inşa sektörü için önemli bir avantajdır. Son yıllarda Dünya ticaretinde yaşanan gelişmeler ülkemizdeki gemi inşaatı sektörünü de olumlu olarak etkilemiş ve bu bağlamda kayda değer bir gelişme süreci yakalanmıştır.

Gemi inşa sanayii, çelik sanayii, makina imalat

sanayii, elektrik-elektronik sanayii, boya sanayii ve lastik-plastik sanayii gibi pekçok sanayi kollarınca da beslenen bir sanayi dalı olması münasebetiyle çok yönlü fayda yaratma özelliğindedir. Bu anlamda emek yoğun karakteri ve yarattığı geniş faaliyet alanı ile Türkiye'deki istihdam sorununun çözümüne önemli katkılarda bulunabilme niteliğindedir. Ürettiği mal ve hizmetler itibarıyla doğrudan veya dolaylı olarak her zaman uluslararası rekabete maruz bulunan ve dünyada ulusal normlardan ziyade uluslararası normlara göre yönlendirilen gemi inşa sektörü, her ülke için askeri, ticari ve sosyal açıdan değişik ve fakat özel bir öneme sahiptir ve bu nitelikleriyle de daima korumaya mazhar olmuştur.

Gemi inşa sanayi TR90 Bölgesinde de yöre için önemli kabul edilebilecek oranda katma değer sağlanan özgün sanayi dallarından biridir. Bu sanayi alanında Bölge'de faaliyet gösteren yaklaşık olarak 10 firma bulunmaktadır. Bu firmaların büyük çoğunluğu Trabzon'da bulunmakla beraber Ordu'da da bu sektörde faaliyet gösterilmektedir. Sektörde Bölgede yapılan faaliyetler hem üretim hem de bakım hizmetle-

ri olarak yürütülmektedir.

Sanayi sicil kayıtlarındaki verilere göre Bölgede Trabzon'da (Sürmene ilçesi) yoğunlaştığı görülen gemi inşa sektörüne yönelik olarak bu ilçede gerçekleştirilmekte olan "Çamburnu Yeniay Yeniçam Tersanesi Projesi" ile gemi inşa sektöründeki rekabet, yenilikçilik ve katma değerini yanı sıra istihdamın da önemli ölçekte artırılması hedeflenmektedir. Bu proje tamamlandığında aynı zamanda savunma sanayi-ne de stratejik destek sağlanacaktır.

Silah Sanayi

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyadan kaynaklanan nedenlerden dolayı savunma harcamalarını artırma mecburiyetinde kalması ve bu harcamaların ekonominin iç dengeleri açısından önemli meblağlara ulaşması söz konusu harcamaların, ekonomiye ve sanayiye azami ölçüde artı değer kazandıracak akılcı bir şekilde yönlendirilmesi gereğini gündeme getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye, savunma sanayii kurma yönünde belirli bir şansa sahip az sayıda ülke arasında yer almaktadır. Bu nedenle savunma ihtiyaçlarının mümkün ve ekonomik olduğu ölçüde yurtiçinden karşılanması kaçınılmaz görülmektedir. Bu durum, Türkiye'de modern bir savunma sanayii altyapısının oluşturulması açısından önemli bir fırsat sunmaktadır.

Türkiye bu konuda, sıkıntılı dönemlerde kritik teknolojiler açısından kendi sınai altyapısına güvenebileceği bir kapasiteye sahip olmak ve mevcut savunma sanayiinin korunması ve geliştirilmesi bakımından, 1940'larda yaşadığı tecrübeyi tekrar yaşamaması için Türk savunma sanayiinin kendi ayakları üzerinde durabilir, en azından kritik sahalarda ülke ihtiyaçlarına cevap verebilir bir seviyeye ulaşması, yalnızca güçlü bir ekonomik yapıya sahip olunması açısından değil, ulusal bağımsızlığı sürekli kılacak güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olunması açısından da önem taşımaktadır.

Bu sanayi alanında üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan biri son derece yüksek teknoloji gerektiren bir alanda teknoloji hâkimiyetinin sabır isteyen, nesiller boyu devam edebilecek, kesintisiz bir çalışmayı gerektirmesidir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde hafif silah üretiminde uzun yıllardan beri nesilden nesile usta-çırak ilişkisi içindeki bilgi aktarımı ile 1990 yıllara kadar süregelen bilgi akışı bu yıllardan sonra Bölge'de silah fabrikalarının açılmasına ve bu alandaki sanayileşmeye temel oluşturmuştur. 1990'lı yıllarda Bölge'de silah fabrikalarının açılmasıyla üretimler dağınık bir şekilde küçük çaplı atölyeler yerine planlı bir şekilde fabrikalarda daha teknolojik bir şekilde seri üretim metoduyla gerçekleştirilmeye başlamıştır. Bu yıllarda Bölge'deki tüm illerde açılan silah fabrikalarından Artvin'deki hariç olmak üzere tümü hali hazır-

da faal durumdadır. Bu fabrikalar kendilerine has olarak ürettikleri silahlarla pazara girmektedir.

Toplamda 250'den fazla istihdam sağlayan bu silah fabrikalarının kapasitesi 100 bin/yıl'dan fazladır.

Bölge'deki silah fabrikaları sağladıkları katma değer ve istihdam nedeniyle yöre ekonomisi için önem arz etmektedir.

Bölge'deki hazır bilgi ve tecrübe birikimi değerlendirilmesi ile birlikte silah fabrikalarının teknik, arge ve teknolojik kapasitenin daha da geliştirilmesiyle ülke ekonomisine ve savunma sanayi ihtiyaçlarının iç piyasadan karşılanmasına dönük önemli katkılar yapacağı açıktır.

3.2.1.1. İller Bazında Öne Çıkan Sektörler

Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2006 yılında yayınlanan "İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri" adlı çalışmadaki bilgiler Sanayi Sicil Kanunu kapsamında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından tutulmakta olan güncel Sanayi Sicil Kaydı verileri ve Plan hazırlama sürecindeki atölye çalışmaları ile birlikte değerlendirilerek iller bazında öne çıkan sektörler belirlenmiştir. Sektörlerin sınıflandırılmasında Avrupa Topluluğunda Ekonomik Faaliyetlerin İstatistikî Sınıflandırılmasında kullanılan sektör isimleri esas alınmıştır. Bölgede öne çıkan sektörler bazında imalat yapan üretim tesisleri,

sanayideki istihdam ve harcanan elektrik miktarı ilçeler bazında sırasıyla 2, 3 ve 4 numaralı haritalarda gösterilmiştir. Bu haritalar Sanayi Sicil Kaydı verilerine göre oluşturulmuş olup her bir üretim tesisi bulunduğu ilçenin sınırları içinde adresleri göz önüne alınmadan şematik olarak işaretlenmiştir. İstihdam ve enerji değerleri ise ilçeler bazında toplam olarak verilmiştir. Bu haritalardan görüleceği üzere TR90 Bölgesindeki sanayi kıyı şeridinde yoğunlaşmış, buna paralel olarak istihdam ve elektrik tüketimi sanayinin yoğunlaştığı ilçelerde artmıştır.

Trabzon

Trabzon'da "gıda ürünleri ve içecek imalatı", "makineler imalatı", "gemi inşa", "ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı" ile "bitkisel üretim" sektörleri öne çıkmaktadır

Trabzon'da çeşitliliğin görüldüğü gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe "ekmek, taze fırın ürünleri ve taze kek imalatı", "çayın işlenmesi", "iç fındık üretimi", "süthane işletmeciliği ve peynir imalatı" ile "başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması" alt sektörleri ön plana çıkmaktadır. Makine imalatı başlığı altında çeşitli araç ekipmanları, özellikle sanayide kullanılan çeşitli makinelerin üretimi,

kazanlar, soğutucular vb. imalatlar başta gelmektedir. Gemi inşa sektöründe ise özellikle Sürmene ilçesinde yoğunlaşan ve çeşitli büyüklükteki deniz araçlarının imalatının ön plana çıktığı görülmektedir. Ağaç ve ağaç ürünleri sektöründe ön plana çıkaran alt sektör ise "inşaat kerestesi ve doğrama imalatı" ile birlikte mobilyacılık sektörüdür.

İlde genel olarak sanayinin bitkisel üretim potansiyeli ile ilişkili olarak gıda sektöründe yoğunlaştığı görülmektedir. Sanayi katma değeri yüksek sektörlerle doğru ilerleme sağlayamamıştır.

Ordu

Ordu'da "gıda ürünleri ve içecek imalatı", "ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı", "madencilik ve taş ocağı", "metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı", "bitkisel üretim", "tekstil ve inşaat ürünlerinin üretildiği" sektörleri ön plana çıkaktadır.

Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektöründe; fındık ve fındık ürünleri üretimi, süt ve süt ürünleri, unlu mamulleri ve öğütülmüş tahıl ürünlerini içeren imalatlar dışında, "başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması" alt sektörü öne çıkmaktadır. Ağaç ürünleri imalatında, iş yeri ve istihdam oranları itibarıyla "inşaat kerestesi ve doğrama imalatı" alt sektörü öne çıkmaktadır

Madencilik ve taş ocaklığı sektörünü öne çıkaran "kum ve çakıl ocaklığı" alt sektörü ile ilgili üretimlerin yanı sıra çimento üretimidir. Mineral ürünlerin üretimi sektörünü ön plana çıkaran ise "süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi" alt sektörüdür.

İnşaat sektöründe mıcır vb. sınıftaki üretimlerin yanı sıra seramik esaslı ürünlerin üretimi, tekstilde ise genellikle giyim eşyaları üretimi ön plana çıkmaktadır.

Giresun

“Gıda ürünleri ve içecek imalatı”, “ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı”, “başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı”, “inşaat”, “tekstil” ile “bitkisel üretim” sektörleri öne çıkmaktadır. Alt sektörler itibarıyla ele alındığında ise unlu mamuller ve öğütülmüş tahıl ürünlerini içeren imalatlar dışında, “başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması”, “fındığın ve çayın işlenmesi” sektörlerinin de öne çıktığı görülmektedir. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizatı imalatı sektöründe “elektriksiz ev aletleri imalatı”, “diğer tarım ve ormancılık makineleri imalatı” ile “kaldırma ve taşıma teçhizatı imalatı” alt sektörleri öne çıkmaktadır. Ağaç

ve ağaç mantarı ürünleri imalatı sektörü içinde “inşaat kerestesi ve doğrama imalatı”, “ağacın hazırlanması, planyalanması ve emprenye edilmesi” ile “ahşap konteyner imalatı” ön plana çıkan alt sektörlerdir. İnşaat sektöründe mıcır, taş tozu ve benzeri üretimler, tekstil sektöründe ise giyim eşyaları üretimi alt sektörleri ağırlıklı olarak görülmektedir.

Rize

Rize’de “gıda ürünleri ve içecek imalatı”, “metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı”, “maden”, “inşaat” ile “ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı (mobilya hariç); saz, saman ve benzeri malzemelerden, örülerek yapılan eşyaların imalatı” sektörleri ön plana çıkmaktadır.

İlde istihdam edilen her iki kişiden birinin çalıştığı gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü ilde verimliliği çok yüksek bir sektördür. Bu sektörün lokomotifi “çayın işlenmesi” alt sektörüdür. İlde mineral imalatı sektöründe “süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi” alt sektörü,

maden sektöründe bakır madenin çıkarılması, inşaat sektöründe mıcır vb. taş ürünlerinin üretimi, ağaç ve ağaç ürünleri sektöründe ise “inşaat kerestesi ve doğrama imalatı” alt sektörü öne çıkmaktadır.

Artvin

Artvin’de “enerji”, “maden”, “gıda ürünleri ve içecek imalatı” ile “ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı” sektörleri öne çıkmaktadır. Enerji sektörünün ön planda değerlendirilmesi var olan hidroelektrik santrallerinin sağladığı katma değerden ve hâlihazırda şehirde devam etmekte olan baraj inşaatının sağladığı istihdamdan kaynaklanmaktadır.

Maden sektörünü öne çıkaran etken ise özellikle Murgul’daki bakır işletmeleridir. İlde gıda sektöründe, unlu mamuller, çay ve süt ve süt ürünleri alt

sektörleri ön plana çıkmaktadır. Önemli orman varlığına sahip olan il’de, ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı sektöründe “inşaat kerestesi ve doğraması”, “ağacın hazırlanması planyalanması emprenye edilmesi” alt sektörlerinin önemli bir ağırlığı vardır. Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat imalatı sektö-

ründe “elektrikli ev aletleri” alt sektörünün önemli bir ağırlığı bulunmaktadır.

Gümüşhane

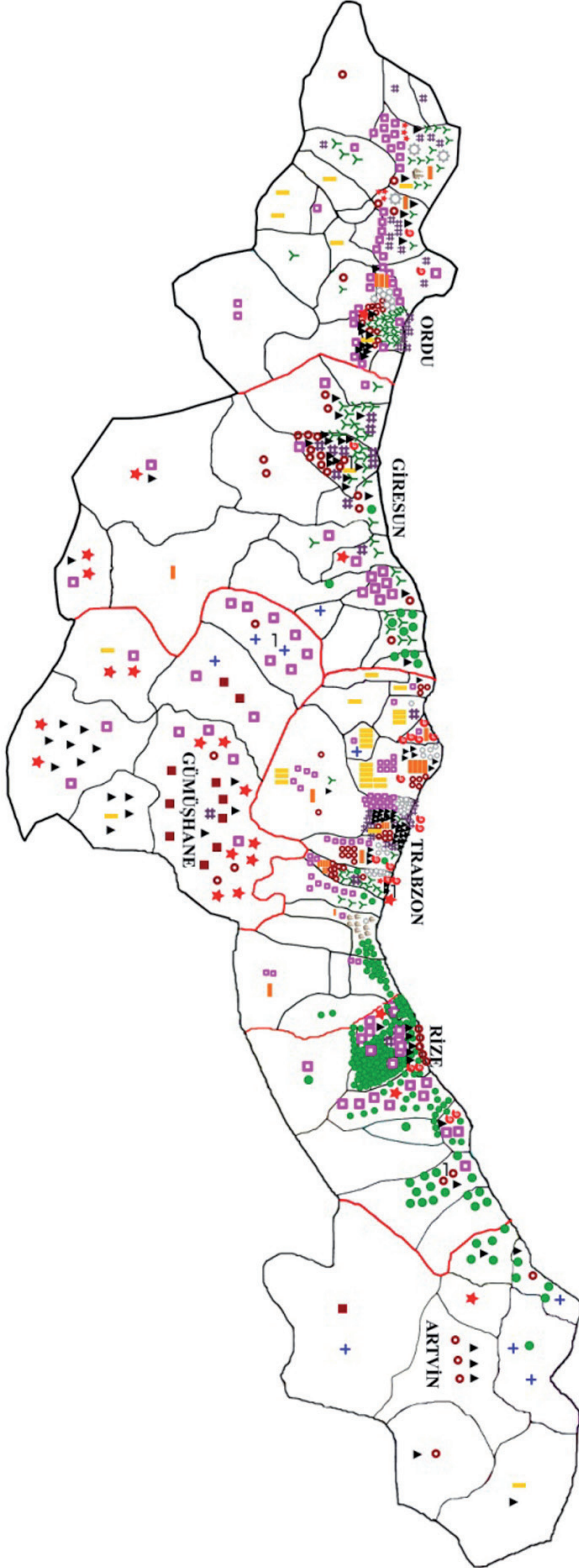
Gıda ürünleri ve içecek imalatı sektörü üretimler bazında değerlendirildiğinde, unlu mamuller ve öğütülmüş tahıl ürünlerini içeren imalatlar dışında, “çayın işlenmesi”, “et imalatı ve saklanması”, “pestil ve köme üretimi”, “süt ve süt ürünleri üretimi” ile “başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması” üretimlerinin ağırlıklı olarak yapıldığı görülmektedir. Mobilya imalatı; başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar sektörünün alt sektörleri olarak “mücevherat (altın) ve başka yerde sınıflandırılmamış ilgili eşyaların imalatı”, “diğer mobilya imalatı” ile “sandalye, tabure imalatı” sektörleri ön plana çıkmaktadır. Ağaç ve ağaç mantarı ürünleri imalatı sektörü

içinde “inşaat kerestesi ve doğrama imalatı”, “ağacın hazırlanması, planyalanması ve emprenye edilmesi” ile “ahşap konteynır imalatı” alt sektörleri ön plana çıkmaktadır. Maden sektöründe çeşitli madenlerin çıkarılması, enerji sektöründe elektrik üretimi, inşaat sektöründe ise mıcır vb. üretimler öne çıkmaktadır.

Kütün Baraj Gölü (Kütün/Gümüşhane)

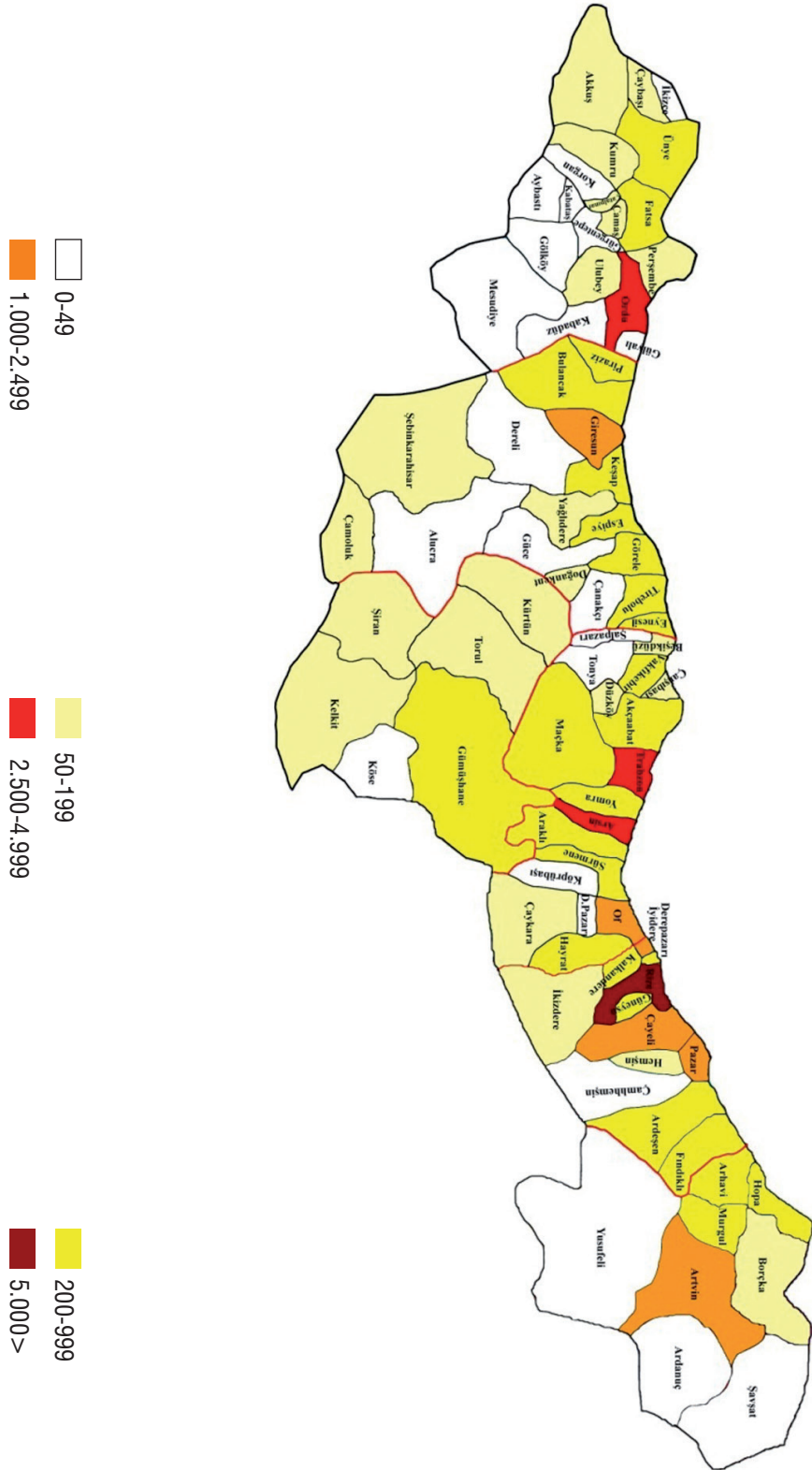
Harita-2: TR90 Bölgesi Sanayi Tesisi Dağılım Haritası

	Fındık		Çay		Gıda		Maden		Enerji
	Gemi İnşa		Silah		Orman Ürünleri-Mobilya		Makine-Metal-Döküm		İnşaat
	Su Ürünleri		Süt Ürünleri		Tekstil		Pestil-Köme		Plastik

Kaynak: Sanayi Bakanlığı, 2010

Harita-4: Doğu Karadeniz Bölgesindeki Sanayi İstihdamının İlçeler Bazında Dağılımı

Kaynak: Sanayi Bakanlığı, 2010

3.2.2. Tarım, Hizmetler ve Diğer Sektörlerin Analizi

3.2.2.1. Tarım ve Hayvancılık

3.2.2.1.1. Toprak Yapısı ve Arazinin Kullanım Kabiliyetlerine Göre Dağılımı

Bölge’de iklim, topografya, bitki örtüsü ve zamanın etkisi ile çeşitli büyük toprak grupları oluşmuştur. Büyük toprak gruplarının yanı sıra toprak örtüsünden ve profil gelişmesinden yoksun bazı arazi tipleri de görülmektedir. Toprakların kullanma kabiliyet sınıfları 8 adet olup toprak verimlilik durumu ve sınıflandırmaları I. sınıftan VIII. sınıfa doğru giderek azalmaktadır. İlk dört sınıf arazi, iyi bir toprak idaresi altında bölgeye adapte olmuş kültür bitkileri ile orman, çayır-mera bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme yeteneğine sahiptir. VI. ve VII. sınıflar adapte olmuş yerli bitkilerin yetişmesine elverişlidir. Bunlardan VI. sınıflarda, toprak ve su koruma önlemleri alındığı takdirde bazı özel bitkiler de yetiştirilebilir. VII. sınıf arazilerde çok etkin ve pahalı ıslah çalışmaları ile ürün alınabilirse de mevcut piyasa şartlarında elde edilecek ürün yatırım harcamalarını karşılayamaz. TR90 Bölgesi’ne ait arazi kullanım kabiliyet sınıfına göre toprak dağılımı Tablo-6’da verilmiştir.

Arazi kabiliyet sınıflarına göre dağılımda I.-IV. sınıf topraklar tarımsal üretimde kullanılan işlemeli tarıma uygun arazileri, V.-VIII. sınıf işlemeli tarıma uygun olmayan arazileri göstermektedir.

Yapılan etütlerde ve alınan örneklerin laboratuvarlarda analizleri sonucu tespit edilen toprak özelliklerinin çeşitli yönlerden değerlendirilip derecelendirilmeleri yapılmaktadır. Yorumlama olarak adlandırılan bu derecelendirmeler, çok değişik topraklar ve çeşitli kullanma alanı olduğundan yorumlamalar da değişik amaçlarla yapılmaktadır. Bu yorumlamalardan biri olan Arazi Kullanma Kabiliyeti (AKK) sınıflaması, daha çok tarımsal amaçlı bir yorumlama şeklindedir. AKK sınıflamasında toprak gruplandırılması, kabiliyet birimi, kabiliyet alt sınıfı ve kabiliyet sınıfı olmak üzere üç kategoride yapılmaktadır.

Bölge’de, gri-kahverengi podzolik, sarı-kırmızı podzolik, kahverengi orman, kireçsiz kahverengi orman, kahverengi, yüksek dağ-çayır, aluviyal ve koluviyal gibi

büyük toprak grupları yaygındır. Oransal olarak aluviyal topraklar Bölge yüzölçümünde yaklaşık % 1,4’lük yer teşkil ederken, koluviyal topraklar % 0,6 lık yer teşkil etmektedir. Çoğunluğu sarı-kırmızı podzolik, gri-kahverengi podzolik, kireçsiz kahverengi orman, kahverengi orman ve yüksek dağ-çayır büyük toprak grupları oluşturmaktadır.

Bölge’nin yüzölçümü, Türkiye yüzölçümünün % 4,58’ini oluşturmaktadır. Bölgenin işlemeli tarıma uygun I. - IV. sınıf arazileri Türkiye genelindeki I.-IV. sınıf arazilerin % 1,18’ini oluştururken, işlemeli tarıma elverişli olmayan VI. ve VII. sınıf arazilerin ise % 11,02’sini oluşturmaktadır. Özellikle VII. sınıf arazilerin oranındaki yükseklik, bölgenin genelde engebeli arazilerden meydana geldiğini göstermektedir. Bölge yüzölçümü içinde tüm alanlar içindeki I.-IV. sınıf arazilerin oranı % 8,3 iken, VI ve VII. sınıf araziler % 86,1 ve VIII. sınıf arazilerde %5,6’dır. Tarım arazileri içindeki arazi sınıflarının oranı ise I-IV. sınıf araziler yaklaşık % 27 iken, VI ve VII. sınıf arazilerde %73’dür. Ordu ili % 30’luk oranla Bölge içinde işlemeli tarıma uygun arazi varlığı bakımından birinci sırayı alırken, Gümüşhane ili % 27’lik oranla ikinci sırada, Rize ili de yaklaşık % 4 lük oranla sonuncu sırada yer almaktadır. Bölge genel yapısı itibarıyla işlemeli tarıma uygun olmayan arazilerden oluşmaktadır. Bölge arazileri tarım potansiyellerine göre sınıflandırıldığında tarım arazilerinin %13’ü birinci derecede önemli tarım arazileri grubu, %9,5’i ikinci derecede önemli tarım arazileri grubu ve %77,5’i de üçüncü derecede önemli tarım arazileri grubu oluşturmaktadır.

Bölge arazilerinin %1,5’i derin toprak yapısına sahipken %14,4’ü orta derin, %48 si sığ ve %36,1’i de çok sığdır. En fazla derin toprak yapısına sahip il, Ordu olup bölgede toplam derin toprak yapısına sahip alanların %58’ine sahiptir. Bölge geneli itibarıyla sığ ve çok sığ toprak derinliği oranı % 84 dür. Bölge arazilerinin yaklaşık %69’ unda III. ve IV. derecede su erozyonu vardır.

Tablo-6: TR90 Bölgesi Kullanım Kabiliyeti ve Toprak Sınıfına Göre Arazi Dağılımı (Ha)

Arazi Yetenek Oranları	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	TR90 / TR (%)	Türkiye
1.Sınıf işlemeli tarıma elverişli	25	1.290	213	483	83	6.648	8.742	0,18	4.825.442
2.Sınıf işlemeli tarıma elverişli	1.610	5.841	2.945	1.002	2.133	20.968	34.499	0,57	6.040.590
3.Sınıf işlemeli tarıma elverişli	3.368	19.846	4.884	1.448	4.768	16.404	50.718	0,84	6.036.224
4.Sınıf işlemeli tarıma elverişli	17.936	52.626	36.244	8.030	26.685	20.652	162.173	3,33	4.877.061
TOPLAM	22.939	79.603	44.286	10.963	33.669	64.672	256.132	1,18	21.779.317
5.Sınıf işlemeli tarıma elverişli olmayan	-	-	-	-	-	-	-	-	7.969
6.Sınıf işlemeli tarıma elverişli olmayan	36.834	68.794	76.597	39.329	43.999	25.783	291.336	7,35	3.965.201
7.Sınıf işlemeli tarıma elverişli olmayan	99.457	120.131	114.234	30.839	11.991	23.230	399.882	17,38	2.301.020
TOPLAM	136.291	188.925	190.831	70.168	55.990	49.013	691.218	11,02	6.274.190
Tarım arazileri Toplamı	159.230	268.528	235.117	81.131	89.659	113.685	947.350	3,38	28.053.507
Çayır-Mera	120.672	58.020	153.173	57.151	102.393	216.915	708.324	3,29	21.505.168
Orman-Fundalık	176.026	267.993	266.006	204.952	480.250	164.655	1.559.882	6,72	23.227.975
Tarım dışı arazi	4.451	2.356	2.935	2.363	2.376	16.225	30.706	3,43	894.153
Diğer araziler + Su yüzeyi	8.114	3.155	36.178	46.427	68.966	146.020	308.860	7,32	4.218.897
TOPLAM	468.493	600.052	693.409	392.024	743.644	657.500	3.555.122	4,58	77.899.700

Kaynak: Mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1996

TR90 Bölgesi'nde toplam yüzölçümün %19,3'ünü tarım alanları teşkil etmektedir ve bu oran ülke ortalamasının %40 daha altındadır. Çayır mera alanlarının toplam alana oranı, TR90 Bölgesi'nde %22,1 olup bu oran ülke ortalamasına yakındır. Bu durum bölgede çayır mera alanlarının önemli düzeyde olduğunu göstermektedir. Orman ve fundalık alanının oranı ise toplam alan içinde %37,9 olup ülke ortalamasının üstündedir.

Tablo-7: TR90 Bölgesinde Arazinin Kullanım Biçimlerine Göre Dağılımı

İller ve Alt Bölgeler	Tarım Alanı		Çayır Mera		Orman Fundalık		Tarım Dışı Alan		Toplam
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha
Trabzon	102.029	21,9	111.628	23,9	179.825,30	38,6	72.921,70	15,6	466.404
Ordu	260.530	43,8	80.395	13,5	184.625,50	31,1	69.698,50	11,7	595.249
Giresun	147.882	21,7	160.570	23,5	246.742	36,1	127.709	18,7	682.903
Rize	54.721	13,9	76.832	19,5	157.515,50	40,2	103.129,50	26,3	392.198
Artvin	41.575	5,6	130.811	17,8	399.271	54,2	165.053	22,4	736.710
Gümüşhane	70.755	11	216.915	34,2	166.831,50	25,9	189.199,50	29,4	643.701
TR90	677.492	19,3	777.151	22,1	1.334.810,80	37,9	727.711,20	20,7	3.517.165
TR90/TR (%)		2,8		3,8		6,3		6,8	
Türkiye	24.505.223	31,9	20.500.000	26,7	21.188.746	27,5	10.653.760	13,9	76.847.729

Kaynak: TÜİK ve OGM, 2008

Tarım dışı alanların toplam alana oranı karşılaştırıldığında ise, sırasıyla ülke ve bölge oranları %13,9 ile %20,7 olup bölgenin oranı ülke ortalamasının üzerindedir.

Sonuçta, Doğu Karadeniz Bölgesi, tarımsal bakımdan ülke ortalamasının altında, orman alanı bakımından ortalamasının üzerinde, çayır mera alanı bakımından ise ortalama yakındır. Bölge coğrafi yapısı itibarıyla engebeli olduğundan tarım dışı alanlar ülke ortalamasının üstünde bulunmaktadır.

3.2.2.1.2. Tarım İşletmeleri

3.2.2.1.2.1. Tarımsal Yapı ve Üretim Sistemi

TR90 Bölgesi'nde tarımsal üretim sistemleri konusu içerisinde tarımsal işletmeler, faaliyet alanlarına, arazi kullanım durumlarına, işletme büyüklüklerine ve arazi tasarruf şekillerine göre incelenmiştir.

Tablo-8: TR90 Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Durumu

Arazi Büyüklüğü (da)	Toplam		Bitkisel ve Hayvansal Üretim Yapan		Yalnız Bitkisel Üretim Yapan		Yalnız Hayvansal Üretim Yapan		Hayvan Sayısı	
	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	Küçükbaş	Büyükbaş
Arazisi Olmayan	109	-	-	-	-	-	109	-	300	425
<5	36.216	107.244	12.242	34.437	23.975	72.807	0	-	11.791	43.757
5-9	58.683	386.118	28.565	184.419	30.044	201.054	76	647	145.843	96.152
10-19	90.104	1.197.125	49.993	667.476	40.032	528.647	77	1.001	355.512	188.984
20-49	88.324	2.598.535	62.246	1.859.859	26.077	738.677	-	-	224.663	253.366
50-99	19.160	1.228.149	16.441	1.053.385	2719	174.764	-	-	153.879	110.818
100-199	5.969	778.350	5.306	692.011	663	86.340	-	-	142.154	44.056
200-499	645	175.198	637	172.945	7	2.252	-	-	55.284	11.554
500-999	50	40.552	50	40.552	-	-	-	-	-	149
1000>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	299.260	6.511.271	175.480	4.705.084	123.517	1.804.541	262	1.648	1.089.426	749.261

Kaynak: TÜİK-GTS (2001)

TR90 Bölgesi ile Türkiye'nin tarımsal üretim ve arazi durumu değerleri karşılaştırıldığında 20-49 da arazi büyüklüğüne sahip işletme sayıları oranı birbirine yakınlık arz etmektedir. Ayrıca 20 da'dan daha az arazi büyüklüğüne sahip işletme sayısı oranı Türkiye değerlerinde %32,8 iken bölgede %61,8'dir. 50 dekarın üzerinde arazi büyüklüğüne sahip işletme sayıları oranı bakımından ise Türkiye değeri %34,6 iken bölge değeri %8,6'dır. Bu da göstermektedir ki Bölge'deki tarımsal işletmelerin sahip olduğu arazi miktarı Türkiye ortalamasının çok altındadır. Bölge içinde 20 da'dan küçük arazi büyüklüğüne sahip işletmelerin toplam işletme sayısı içindeki oranı Ordu ilinde %41 iken, Artvin, Gümüşhane, Giresun, Trabzon ve Rize'de sırasıyla %50, %52, %58, %75 ve %88'dir.

20-49 da arazi büyüklüğüne sahip işletme sayısı oranı Ordu ilinde % 45 ile en yüksek orana sahipken, Ordu ilini % 38 ile Gümüşhane % 36 ile Artvin, % 30 ile Giresun, % 21 ile Trabzon ve % 10 ile Rize ili takip etmektedir. 50 da'dan fazla arazi büyüklüğüne sahip işletme sayısının oranı ise % 14,4 ile Ordu ilinde en yüksekken, bu ili sırasıyla % 13,6 ile Artvin, % 11,1 ile Giresun, % 9,2 ile Gümüşhane, % 3,5 ile Trabzon ve %1,7 ile Rize takip etmektedir. Bölge içinde işletmelerin sahip olduğu arazi miktarının büyüklüğü oranı bakımından Ordu ili ilk sırada yer alırken en son sırada da Rize yer almaktadır. Yalnız hayvansal üretim yapan toplam işletme sayısı oranı da Türkiye genelinde % 2,4 iken bölgede % 0,09'dur.

Trabzon'da 5-19 da arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yaklaşık %61'ini teşkil etmektedir. İşletmelerin yaklaşık %96'sı 50 dekardan küçük işletmelerdir. Yalnızca hayvancılık yapan işletmelerin sayısı toplam işletmelerin % 0,09'unu oluşturmaktadır.

Ordu'da 10-50 da arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yaklaşık %73'ünü teşkil etmektedir. İşletmelerin yaklaşık % 86'sı 50 dekardan küçük işletmelerdir. Yalnızca hayvancılık yapan ilde mevcut değildir.

Giresun'da 5-50 da arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yaklaşık %77'sini teşkil etmektedir. İşletmelerin yaklaşık %89'u 50 dekardan küçük işletmelerdir. Yalnızca hayvancılık yapan işletmelerin sayısı toplam işletmelerin %0,1'ini oluşturmaktadır. Rize'de 5-19 da arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yaklaşık % 88'ini teşkil etmektedir. İşletmelerin yaklaşık % 98'i 50 dekardan

küçük işletmelerdir. Yalnızca hayvancılık yapan işletme mevcut değildir.

Artvin'de 10-50 da arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yaklaşık %63'ünü teşkil etmektedir. İşletmelerin yaklaşık %86'sı 50 dekardan küçük işletmelerdir. Yalnızca hayvancılık yapan işletmelerin sayısı toplam işletmelerin %0,3'ünü oluşturmaktadır.

Gümüşhane'de 10-50 da arazi büyüklüğüne sahip işletmeler toplam işletmelerin yaklaşık %70'ini teşkil etmektedir. İşletmelerin yaklaşık %91'ini 50 dekardan küçük işletmelerdir. Yalnızca hayvancılık yapan işletmelerin sayısı toplam işletmelerin %0,2'ini oluşturmaktadır.

Bölgede tarımsal üretim sistemleri konusu içerisinde tarımsal işletmeler, faaliyet alanlarına, arazi kullanım durumlarına, işletme büyüklüklerine ve arazi tasarruf şekillerine Tablo-9'da verilmektedir.

Tablo-9: TR90 Bölgesi'nde Tarımsal Üretim ve Arazi Durumu

Arazi Büyüklüğü (da)	Toplam		Bitkisel ve Hayvansal Üretim Yapan		Yalnız Bitkisel Üretim Yapan		Yalnız Hayvansal Üretim Yapan		Hayvan Sayısı	
	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	Küçükbaş	Büyükbaş
TR901	72.612	1.101.909	41.128	667.841	31.418	434.067	66	-	464.457	203.068
TR901 %	24,26	16,92	23,44	14,19	25,44	24,05	25,19	-	42,63	27,10
TR902	73.762	2.133.606	52.724	1.705.740	21.039	427.867	-	-	171.912	179.529
TR902 %	24,65	32,77	30,05	36,25	17,03	23,71	-	-	15,78	23,96
TR903	60.379	1.567.077	34.302	1.169.092	25.999	396.982	77	1.001	227.758	153.135
TR903 %	20,18	24,07	19,55	24,85	21,05	22,00	29,39	60,74	20,91	20,44
TR904	50.195	577.745	15.462	264.437	34.734	313.309	-	-	-	42.258
TR904 %	16,77	8,87	8,81	5,62	28,12	17,36	-	-	-	5,64
TR905	24.363	684.496	18.207	536.828	6.079	147.022	77	647	166.668	99.321
TR905 %	8,14	10,51	10,38	11,41	4,92	8,15	29,39	39,26	15,30	13,26
TR906	17.949	446.438	13.657	361.146	4.248	85.294	42	-	58.631	71.950
TR906 %	6,00	6,86	7,78	7,68	3,44	4,73	16,03	-	5,38	9,60
TR90	299.260	6.511.271	175.480	4.705.084	123.517	1.804.541	262	1.648	1.089.426	749.261

Kaynak: TÜİK, 2001

İşletme tipine göre ülke değerleri ile TR90 Bölgesi değerleri karşılaştırıldığında bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı ülke genelinde % 67,4 iken bölgede % 58,6'dır. Yalnız bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı ülke genelinde % 30,2 iken bölgede % 41,3 ve yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı ülke genelinde % 2,4 iken bölgede % 0,1'dir. Özellikle yalnız hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı bölgede çok düşüktür. Bölge içinde Ordu ve Rize illerinde yalnız hayvansal üretim yapan işletme bulunmamaktadır. Rize ili bölge içinde en düşük bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletme oranına sahipken en yüksek oran Gümüşhane ve Artvin illerindedir. Hayvan sayılarına bakıldığında ise büyükbaş hayvan sayısı olarak bölge Türkiye genelinin % 6,7 sine sahiptir.

Tablo-10: TR90 Bölgesinde İşletme Sayıları ve Büyüklüklerinin Oransal Mukayesesi

İşletme Büyüklüğü (da)	0-50	51-100	101-200	201-500	501-501+	Toplam
TR901 İşletme Sayısı	70.046	2.182	384	-	-	72.612
%	96,5	3,0	0,5	-	-	100
Ort. İşl. Büyükl. (da)	13,1	60,8	140,7	-	-	15,2
TR902 İşletme Sayısı	63.100	8.823	1.773	66	-	73.762
%	85,5	12,0	2,4	0,1	-	100
Ort. İşl. Büyükl. (da)	18,2	68,2	125,7	225,7	-	24,9
TR903 İşletme Sayısı	53.637	3.824	2.401	517	-	60.379
%	88,8	6,3	4,0	0,9	-	100
Ort. İşl. Büyükl. (da)	21,0	64,7	127,0	220,2	-	28,9
TR904 İşletme Sayısı	49.312	589	294	-	-	50.195
%	98,2	1,2	0,6	-	-	100
Ort. İşl. Büyükl. (da)	16,2	60,8	128,1	283,7	-	26,0
TR905 İşletme Sayısı	21.048	2.632	633	-	50	24.363
%	86,4	10,8	2,6	-	0,2	100
Ort. İşl. Büyükl. (da)	18,8	63,6	129,4	-	811,0	28,1
TR906 İşletme Sayısı	16.293	1.110	484	62	-	17.949
%	90,8	6,2	2,7	0,3	-	100
Ort. İşl. Büyükl. (da)	18,2	68,2	125,7	225,7	-	24,9

Kaynak: TÜİK-GTS (2001)

TR90 Bölgesi'ndeki işletme sayıları ve büyüklüklerinin Türkiye ortalaması ile oransal mukayesesi yapıldığımızda küçük işletmelerin bölgede çok daha yoğun olduğunu görmekteyiz. Ülke geneli işletme başına düşen ortalama arazi miktarı yaklaşık 61 da iken bölgede bu miktar 21,8 da'dır. 50 dekarın küçük işletmelerin oranı Bölge'de yaklaşık %84 iken ülke genelinde yaklaşık %64'dür. 51-100 da işletmelerin oranı bölgede %5,5 iken ülke genelinde %18,2'dir. 101-200 da işletmelerin oranı bölgede % 1,7 iken ülke genelinde % 10,6, 201-500 da, işletmelerin oranı ise bölgede %0,2'dir. Ülke genelinde ise % 5 ve 500 dekarın üzerindeki işletme Bölge'de bulunmazken ülke genelindeki oranı %0,7'dir. Bölge illeri içinde ortalama işletme başına düşen arazi miktarı bakımından 28,9 da ile Ordu ilk sırada iken, Ordu'yu sırasıyla 28,1 da ile Artvin, 26 da ile Giresun, 24,9 da ile Gümüşhane, 15,2 da ile Trabzon ve 11,5 da ile Rize takip etmektedir.

3.2.2.1.2.2. Örtü Altı (Sera) Alanları

Bölgenin örtü alanı miktarı oranı Türkiye'nin yaklaşık % 0,13 gibi çok düşük bir kısmını oluşturmakta, önemli bir yer teşkil etmemektedir. Bölge'de örtü altı yetiştiriciliği son yıllarda tarımsal işletmelerin gelirini artırmak amacıyla ürün çeşitlendirmesi kapsamında gündeme gelmiş gün geçtikçe de önem kazanmıştır. Bölge'de bulunan seralar genelde metal veya ahşap konstrüksiyonlu plastik örtülü seralardır.

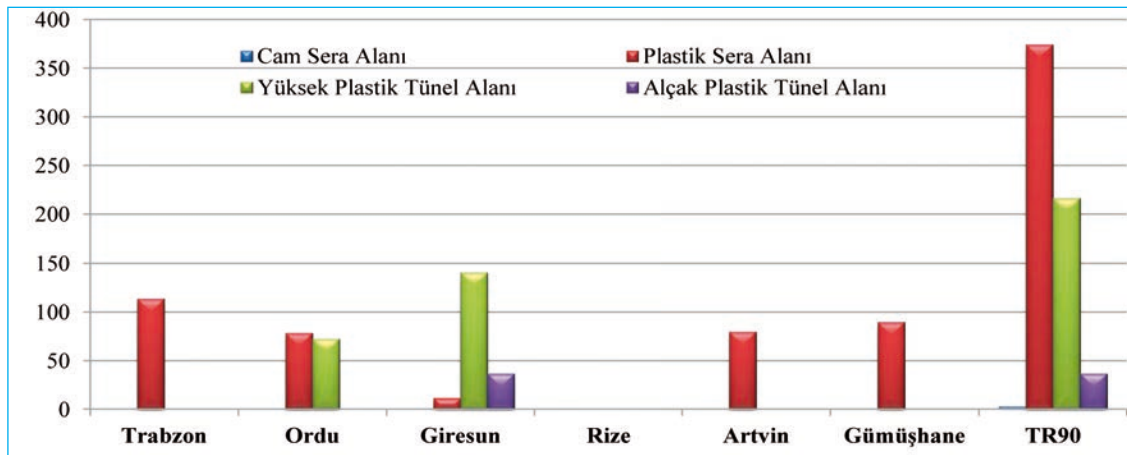
Bölge'de örtü altı yetiştiriciliği genel olarak küçük aile işletmeleri tarafından çift ürün yetiştiriciliği şeklinde yapılmaktadır. Çift ürün yetiştiriciliği ilkbahar ve sonbahar yetiştiriciliği şeklindedir. Bu işletmeler bugüne kadar mevcut ekolojik koşullardan yararlanarak minimum masraf ile üretim yapmaktadırlar. Seralarda ısıtma maliyetlerinin yüksek oluşu nedeni ile çift ürün yetiştirme sistemi bir noktada zorunlu olarak ortaya çıkmıştır. Bu sistemde yetiştiricilik büyük oranda dış koşullara bağlı kalmakta ve bitkiler oldukça değişken bir ortamda gelişme göstermektedirler. Ayrıca ürün fiyatlarının yüksek olduğu dönemlerde ürün piyasaya sunulmadığından kar azalmaktadır.

Tablo-11: Örtü-Altı Alanların TR90 Bölgesi ve Türkiye Geneline Dağılımı-Dekar

Düzy	Cam Sera Alanı	Plastik Sera Alanı	Yüksek Plastik Tünel Alanı	Alçak Plastik Tünel Alanı	Toplam Kapalı Alan
Trabzon	0	114	0	0	114
Ordu	1	79	73		153
Giresun	1	12	141	37	191
Rize	1	0	0	0	1
Artvin	0	80	2	0	82
Gümüşhane	0	90	1	0	91
TR90	3	375	217	37	632
Türkiye	82.253	211.680	66.960	181.265	542.158
TR90/TR (%)	0,01	0,19	0,35	0,02	0,13

Kaynak: TÜİK, 2008

Grafik-5: Örtü-Altı Alanların TR90 Bölgesi Dağılımı-Dekar

Kaynak: TÜİK, 2008

Bölge içinde toplam kapalı alan bakımından 191 da ile Giresun ilk sırada yer alırken, Rize 1 da ile son sırada yer almaktadır.

Tablo-12: Örtü-Altı Sebze Üretimi (Ton)

	Domates	Hıyar	Patlıcan	Biber (Dolma + Sivri)	Marul (Kıv/Göbekli)	Diğer (Soğan-İspanak)	Fasulye	Kavun	Kabak (Sakız)	TOPLAM
Trabzon	188	445	29	7	110	6	11	-	-	796
Ordu	1.171	1.640	15	31	255	7	13	-	-	3.132
Giresun	188	393	2	23	208	17	59	-	-	890
Rize	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Artvin	459	412	-	18	27	61	3	12	-	992
G.Hane	239	166	4	17	70	32	17	-	4	549
TR90	2.245	3.056	50	96	670	123	103	12	4	6.359
Türkiye	2.382.731	916.254	180.693	328.662	49.133	9.667	33.122	94.854	100.693	4.095.809*
TR90/TR (%)	0,09	0,33	0,03	0,03	1,4	1,3	0,3	0,01	0,004	0,2

*Tabloda verilen sebzelerin haricindeki üretimler de eklendiğinde toplam üretim miktarı 5.063.265 ton olmaktadır.

Kaynak: TÜİK, 2008

TR90 Bölgesi'nde 2008 yılı verilerine göre toplam örtü altı sebze ve meyve üretiminde %49 oranla Ordu ilk sırayı alırken, Ordu'yu %15 ile Artvin, %14 ile Giresun, %13 ile Trabzon, %9 ile Gümüşhane takip etmektedir. Rize'de ise örtü altı sebze ve meyve üretimi yönünden kayda değer bir üretim bulunmamaktadır. Yine 2008 yılı örtü altı sebze ve meyve üretim değerlerine baktığımızda sırasıyla hıyar, domates ve marulun TR90 Bölgesi'nde en çok yetiştirilen sebzeler arasında yer aldığı görülmektedir.

3.2.2.1.3. Tarımsal Üretim

3.2.2.1.3.1. Bitkisel Üretim

Bu bölümde, TR90 Bölgesi'nde üretilen tarla bitkileri, sebze (açık ve örtü altı), meyve, yem bitkileri ve süs bitkileri üretimleri incelenmiştir.

Tablo-13: TR90 Bölgesi Tarım Arazilerinin Dağılımı (ha)

İller	Toplam Tarım Alanı (1)	İşlenen Tarla Alanı		Sebze Bahçeleri (2)	Meyvelikler (3)
		Ekilen	Nadas		
Trabzon	102.029	30.766	-	2.448	68.815
Ordu	260.530	37.878	6.223	1.810	214.620
Giresun	148.137	32.258	6.587	2.972	106.320
Rize	54.721	675	-	392	53.653
Artvin	41.575	14.905	412	1.896	24.362
Gümüşhane	70.755	47.930	20.637	834	1.354
TR90	677.492	164.411	33.859	10.352	468.869
Türkiye	24.505.223	16.460.257	4.259.190	835.795	2.949.981
TR90/TR (%)	2,8	1	0,8	1,2	15,9

(1) Tarıma elverişli olup kullanılmayan araziler dahil değildir.

(2) Sebze bahçelerinin içerisine süs bitkileri ile sebzelerin ve süs bitkilerinin örtü altı ekiliş alanları dahildir.

(3) Meyveliklerin içerisine zeytin alanı, bağ alanı dahil değildir.

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi ülke toplam tarım alanının % 2,8'ini oluşturmaktadır. Bölge tarım alanlarının yaklaşık %69,2'lik kısmını ise fındık ve çay alanlarının da içinde bulunduğu meyvelik alanlar oluşturmaktadır. Bölge'nin meyvelik alanları ise ülke genelinin yaklaşık %16' sına tekabül etmektedir. Bölge'de sebze ve tarla alanları oranı ülke geneline göre düşüktür. Bölge'de meyve dikili alanların ise %68,4'lük kısmı Ordu ve Giresun illerindedir.

3.2.2.1.3.1.1. Tarla Bitkileri Üretimi

İnsanların gereksinim duyduğu gıda maddeleri ile hayvan yemleri, endüstri hammadde ve ihracat mallarını geniş ölçüde tarla bitkileri tarımı sağlamaktadır. Tarla bitkileri tarımı ülkemiz tarımının belkemiği, tarım işletmelerinin çekirdeği ve zenginliğimizin kaynağıdır. Ülkemizde tarla bitkileri tarımı oldukça geniş değişik ve biyolojik bir yapıya sahiptir. Her ülkede bu kadar geniş çeşitlilik gösteren tarla kültürünü bulabilmek mümkün değildir.

Tarla bitkileri ekiliş alanı oranı bakımından TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi içinde, 2008 yılı TUIK verilerine göre % 19.9'luk oranla meyve ekiliş alanlarından sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bölge içinde ekiliş oranı olarak Gümüşhane %27,4 ile ilk sırada yer alırken, bu ili %24,3 ve %21,2 ile Ordu ve Trabzon takip etmektedir. % 0,5'lik oranla da Rize son sırada yer almaktadır. Tarla bitkileri ekiliş alanları içinde tahıllar % 84,2, yumrulu bitkiler % 11,7, baklagiller % 3,7 ve endüstri bitkileri % 0,4'lük oran teşkil etmektedir. Ülke genelindeki ekiliş alanları ile kıyaslandığında yumrulu bitkilerin ekiliş alanı ön plana çıkmaktadır. Yağlı tohumların ekiliş alanı ise Bölge'de bulunmamaktadır.

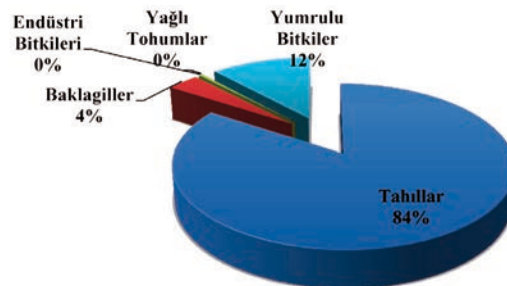
Tablo-14: TR90 ve Türkiye Tarla Bitkileri Ekiliş Alanları (ha)

İLLER	Tahıllar	Baklagiller	Endüstri Bitkileri	Yağlı Tohumlar	Yumrulu Bitkiler	Toplam
Trabzon	20.347	863	532	-	7.491	29.233
Ordu	30.051	92	-	-	3.442	33.585
Giresun	26.758	970	16	-	1.211	28.955
Rize	616	40	-	-	20	676
Artvin	5.942	566	-	-	1.103	7.611
Gümüşhane	32.435	2.551	-	-	2.850	37.836
TR90	116.149	5.081	548	-	16.117	137.895
Türkiye	11.260.518	823.672	146.874	674.084	470.058	13.375.206
TR90/TR (%)	1,03	0,6	0,4	-	3,4	1,03

Kaynak: TUIK, 2008

Ekiliş alanlarına göre üretim miktarları ülke değerleri ile karşılaştırıldığında, tahıllar ve yumrulu bitkilerde birim alandaki verimin ülke geneline göre düşük olduğu, baklagiller ve endüstri bitkilerinde ise ülke geneli ortalamasına yakın olduğu görülmektedir.

Grafik-6: TR90 Bölgesi'ndeki Tarla Bitkileri Dağılımı (ha)(%) (2008)

Kaynak: TUIK, 2008

Tablo-15: TR90 ve Türkiye Tarla Bitkileri Üretim Miktarları (ton)

İLLER	Tahıllar	Baklagiller	Endüstri Bitkileri	Yağlı Tohumlar	Yumrulu Bitkiler	Toplam
Trabzon	44.826	1.049	288	-	124.065	170.228
Ordu	46.082	168	-	-	44.701	90.951
Giresun	44.042	1.816	51	-	18.118	64.027
Rize	1.443	40	-	-	223	1.706
Artvin	16.077	1.284	-	-	22.280	39.641
Gümüşhane	55.701	4.197	-	-	71.464	131.362
TR90	208.171	8.554	339	-	280.851	497.918
Türkiye	29.287.281	855.354	93.403	2.311.432	19.713.500	52.260.970
TR90/TR (%)	0,7	1,0	0,4	-	1,4	1

Kaynak: TÜİK, 2008

Bölge içerisinde öncelikli tarla ürünleri ekilişi ele alındığında, mısırın ilk sırayı aldığı ve onu sırasıyla buğday, arpa, patates, kuru fasulyenin izlediği görülmektedir.

Tablo-16: TR90 Bölgesi'nde Tarla Ürünleri Ekiliş Alanları (Ha)

Ürün Çeşitleri	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	TR	TR90/TR (%)
Buğday	-	8.979	11.532	-	628	20.417	41.556	7.582.531	0,6
Arpa	5	2.398	6.525	6	1.237	10.434	20.603	2.732.188	0,8
Çavdar	-	400	33	-	1	213	647	124.137	0,5
Yulaf	-	2.597	-	-	-	1.035	3.632	91.036	3,9
Triticale	-	-	27	-	-	23	50	27.395	0,18
Mahlut	-	-	-	-	-	717	717	2.897	24,8
Pirinç	-	-	-	-	49	-	49	99.493	0,05
Mısır	20.752	18.132	8.645	610	3.642	1.275	53.055	610.232	8,7
Kolza	-	-	-	-	-	-	-	27.878	0
Bezelye	41	13	25	-	-	-	79	1.365	5,8
Nohut	-	5	809	-	-	86	900	505.165	0,18
Fasulye (Kuru)	822	54	136	40	567	2.465	4.084	98.233	4,16
Mercimek Yeşil	-	20	-	-	-	-	20	27.698	0,07
Fiğ	188	502	641	-	1.070	12	2.413	96.472	2,5
Tütün	532	-	-	-	-	-	549	146.874	0,37
Ş.Pancar	-	-	-	-	-	737	737	320.731	0,23
Patates	7.491	3.442	1.211	20	1.103	2.113	15.380	149.327	10,3
Hayvan Pancarı	304	26	34	-	-	-	364	3.065	11,9

Kaynak: TÜİK, 2008

Tablo-17: TR90 Bölgesi'nde Tarla Ürünleri Üretim Miktarları (Ton)

Ürün Çeşitleri	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	TR	TR90/TR (%)
Buğday	-	10.907	16.210	-	2.199	32.671	61.987	17.782.000	0,6
Arpa	11	3.442	12.001	48	2.827	20.628	38.957	5.923.000	0,66
Çavdar	-	600	66	-	1	329	996	246.521	0,40
Yulaf	-	3.204	-	-	-	155	3.359	196.099	1,71
Triticale	-	-	103	-	-	56	159	93.723	0,17
Mısır	44.815	27.929	15.662	1.395	8.806	847	99.454	4.274.000	2,33
Mısır (Hasıl)	2.953	11.289	12	-	4.531	2.941	21.726	322.414	6,74
Kolza	-	-	-	-	-	-	-	83.965	0
Pirinç	-	-	-	-	338	-	338	753.325	0,05
Mahlut	-	-	-	-	-	102	102	4.126	2,47
Bezelye	101	17	28	-	-	-	55	3.920	1,40
Nohut	-	5	1.607	-	-	247	1.859	518.026	0,36
Fasulye	948	128	181	40	1.284	3.950	6.531	154.630	4,2
Mercimek Yeşil	-	16	-	-	-	-	16	24.827	0,65
Fiğ	-	194	1.858	-	-	18	2.070	104.974	1,97
Tütün	288	-	-	-	-	-	339	93.403	0,36
Şeker Pancarı	-	-	-	-	-	26.416	26.416	15.488.332	0,17
Patates	124.065	44.701	18.118	223	22.280	45.048	254.435	4.225.168	6,02
Hayvan Pancarı	7.866	992	754	-	-	-	9.612	157.541	6,1

Kaynak: TÜİK, 2008

3.2.2.1.3.1.2. Sebze Üretimi

Ülkemiz bahçe bitkileri yetiştiriciliği yönünden önemli ekolojik avantajlara sahip olmasına rağmen ülkemizde bu potansiyelden yeteri kadar yararlanılamamaktadır. Uluslararası ticari veriler incelendiğinde, tarımsal üretim potansiyeli son derece yüksek olan ülkemizin sebze üretimine karşılık ihracatta arzu edilen düzeylere ulaşamadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Zira üretilen sebzenin çok az bir bölümü (% 1-2) dış ticaret gelirlerimize katkı sağlamaktadır. Bu duruma pek çok faktör olup bunların arasında üretimin ithalatçı ülkelerin isteklerine uygun kalite ve miktarda olmaması, standardizasyon eksikliği ve sürekliliğe ulaşamaması, ambalajlama, ulaşım konusunda karşılaşılan sıkıntılar, uluslararası pazarların iyi tanınmaması önde gelmektedir.

Türkiye’de yaklaşık 50 sebze türü yetiştirilmektedir.

dir. Buna ek olarak 20 kadar bitki türünün de kültürü yapılmamakla beraber, bunların doğadan toplanıp tüketildiği de bilinmektedir. Ülkemiz 25 milyon tonluk sebze üretimi ile dünyada ilk 4 ülke arasında yer almaktadır. Sebze üretiminin %87’si açıkta, %13’lük kısmı da örtü altında gerçekleştirilmektedir.

TR90 Bölgesi sebze ekilişi bakımından Türkiye sebze ekilişinin %1,24’ünü oluştururken toplam üretimin ise % 0,4’ünü oluşturmaktadır. Bu da bölgede sebze veriminin Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Bölgede toplam sebze üretimi içinde meyvesi yenen sebze grubu %38’lik oranla ilk sırada yer alırken %30 oranı ile baklagil grubu sebzeler ikinci sırada %28,5 ile yaprağı yenen sebzeler üçüncü sırada ve %2,6 ile soğans, yumru, kök grubu son sırada yer almaktadır.

Tablo-18: TR90 ve Türkiye Sebze Ekiliş Alanları (ha) ve Üretim Miktarı

İller	Toplam Ekiliş Alanı (ha)	Üretim (ton)					Toplam Üretim
		Yaprağı Yenen	Baklagil	Meyvesi Yenen	Soğans, Yumru, Kök	Diğer	
Trabzon	2.448	7.757	3.911	7.924	590	8	20.190
Ordu	1.810	7.070	5.007	5.068	494	-	17.639
Giresun	2.972	7.874	8.135	6.172	702	162	23.045
Rize	392	751	627	613	45	-	2.036
Artvin	1.896	1.901	11.740	17.160	698	454	31.953
Gümüşhane	834	4.610	2.164	3.319	180	-	10.273
TR90	10.352	29.963	31.584	40.256	2.709	624	105.136
Türkiye	835.795	1.711.334	769.144	21.480.325	972.199	197.269	25.130.271
TR90/TR (%)	1,24	1,75	4,1	0,19	0,28	0,32	0,42

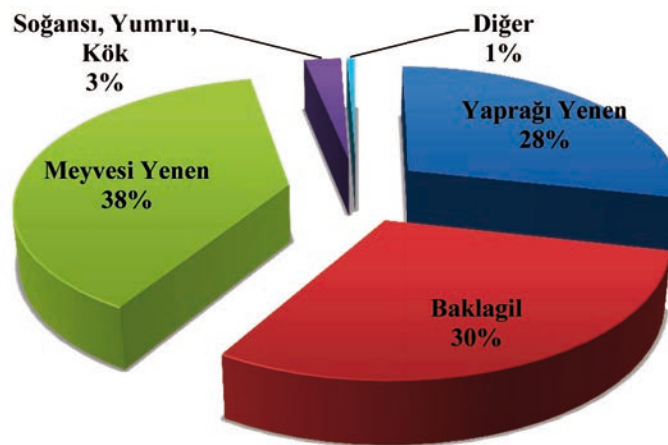
Kaynak: TÜİK, 2008

Bölge, sebze ekiliş alanları ve üretimi bakımından ülke geneli ile kıyaslandığında önemli bir yer teşkil etmemektedir. Bölgede sınırlayıcı faktör olarak karşımıza çıkan coğrafi yapı ve iklim şartları sebzeciliğin gelişmesini engellemiştir.

TR90 Bölgesi'nde toplam sebze üretiminde, %30,4 ile ilk sırayı Artvin alırken %21,9, %19,2, %16,8, %9,8, %1,9 ile bu ili sırasıyla Giresun, Trabzon, Ordu, Gümüşhane ve Rize takip etmektedir.

Üretim miktarları bakımından TR90 Bölgesi'nde ülke genelindeki üretim değerlerine göre yaprak lahanası, pazı, taze fasulye, barbunya fasulyesi, bal kabağı ve lahanası (baş) ön plana çıkmakta olup sırasıyla oransal olarak ülke değerlerinin %22,7, %11,2, %5,1, %3,0, %1,9 ve %1,5'ine tekabül etmektedir.

Grafik-7: TR90 Bölgesi Sebze Üretim Payları (%)

Kaynak: TÜİK, 2008

Tablo-19: TR90 Bölgesi'nde Öncelikli Sebze Üretim Miktarları (Ton)

Ürün Çeşitleri	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	Türkiye	TR90/TR (%)
Lahana (baş)	-	639	1.550	-	511	4.458	7158	487.744	1,5
Lahana (yaprak)	5.767	5.548	5.599	703	677	18	18.312	80.825	22,7
Marul (göbekli + kıvrıkcık)	929	713	487	16	534	88	2.767	377.922	0,73
Ispanak	294	32	140	-	137	40	643	225.746	0,28
Pırasa	345	410	579	-	25	1	1.360	252.286	0,54
Pazı	541	112	46	23	4	1	727	6.480	11,2
Maydanoz	169	15	39	9	17	5	254	52.346	0,49
Fasulye (taze)	3.407	4.270	7.844	510	10.761	2.164	28.956	563.056	5,14
Bezelye	185	289	251	24	32	-	781	88.828	0,88
Barbunya Fasulyesi	312	428	24	93	947	-	1.804	59.392	3,04
Bal Kabağı	272	307	545	241	198	3	1.566	80.915	1,94
Kabak (çerezlik)	3	40	-	-	-	-	43	18.340	0,23
Kabak (sakız)	340	98	95	25	151	84	793	279.451	0,28
Hıyar	3.413	2.207	1.753	207	6.915	1.079	15.574	1.682.776	0,93
Domates	1.790	1.958	1.941	91	7.782	2.085	15.647	10.985.355	0,14
Patlıcan	1.117	218	624	15	761	10	2.745	813.686	0,34
Biber (sivri, dolmalık, salça)	989	240	1.157	34	1.272	58	3.750	1.796.177	0,21
Soğan	201	51	87	45	596	152	1.132	168.223	0,67

Kaynak: TÜİK, 2008

3.2.2.1.3.1.3. Meyve Üretimi

Türkiye birçok meyve türünün ana vatanı ve meyvecilik kültürünün beşiğidir. Bugün meyvecilikte önem kazanmış birçok tür (elma, armut, ayva, erik, kiraz, vişne, fındık, antep fıstığı, badem, ceviz, kestane, zeytin, incir, nar, üzüm vb.) hep bu topraklarda ortaya çıkmış ve evrimini burada tamamlamıştır.

Ayrıca, yurdumuzun gerek göç yollarının üzerinde bulunması, gerek tarih boyunca birçok medeniyetin yaşadığı bir ülke olması ve gerekse sahip olduğu iklim koşulları nedeniyle bugün dünyadaki bahçe bitkileri üreticisi ülkeler içerisinde önemli bir konuma sahip-

tir. Söz konusu bu husus, ülkemizde yetişen 66 farklı meyve türünün varlığı ile de doğrulanmaktadır.

TR90 Bölgesi meyve üretimine baktığımızda, bölgenin yumuşak çekirdekli meyve üretiminde ülke geneli içinde yaklaşık %2 ,taş çekirdeklielerde %1,1 turunçgillerde %0,2, sert kabuklularda %36,7, üzüm sü meyvelerde %0,6, çay da %100 ve zeytinde %0,2 paya sahiptir. Bölgede var olan iklim çeşitliliği ürün çeşitliliğini de beraberinde getirmekte olup yetiştirilen ürünler arasında özellikle çay ve sert kabuklu meyve üretimi öne çıkmaktadır.

Tablo-20: TR90 ve Türkiye Meyve Ağaç Sayıları ve Üretim Miktarları (Ton)

	Ağaç	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	Türkiye	TR90/TR (%)
Yumuşak Çekirdekli	Meyve veren	570.703	525.403	454.292	208.711	242.205	265.028	2.266.342	52.314.415	4,3
	Meyve vermeyen	75.851	60.388	68.424	11.555	49.525	118.689	384.432	13.396.708	2,9
	Üretim	11.393	15.175	13.002	2.157	11.342	6.886	59.955	2.972.294	2,02
Taş Çekirdekli	Meyve veren	211.552	218.027	170.892	62.500	217.415	98.564	978.950	56.053.246	1,75
	Meyve vermeyen	20.215	25.093	27.491	3.340	36.031	40.724	152.894	15.608.160	0,98
	Üretim	3.310	4.830	3.721	599	7.916	2.374	22.750	2.090.708	1,09
Turunçgiller	Meyve veren	66.015	28.950	35.056	125.257	62.000	-	317.278	29.361.184	1,08
	Meyve vermeyen	21.289	7.470	8.417	10.123	3.800	-	51.099	3.090.722	1,65
	Üretim	1.185	543	1.148	1.853	1.490	-	6.219	3.026.936	0,21
Sert Kabuklu	Meyve veren	26.441.738	115.279.514	56.950.064	1.481.010	4.626.345	132.340	20.4911.011	379.427.723	54
	Meyve vermeyen	1.035.782	3.739.302	1.042.561	4.500	3.020.795	25.772	8868.712	35.595.756	24,9
	Üretim	62.824	221.007	138.170	3.101	13.652	1.985	440.739	1.199.970	36,7
Üzüm	Meyve veren	147.936	248.446	164.906	151150	113.095	14.851	840.384	22.147.073	3,8
	Meyve vermeyen	91.096	43.190	67.064	23.889	26.630	993	252.862	7.932.821	3,19
	Üretim	3.319	7.983	5.647	4.029	5.723	809	27.510	4.839.855	0,57
Çay	Üretim	165.037	57	24.984	836.628	73.551	-	1.100.257	1.100.257	100
Zeytincilik	Meyve veren	63.250	1.850	-	100	134.350	-	199.550	106.138.896	0,19
	Meyve vermeyen	18.660	270	-	-	19.845	-	38.775	45.491.166	0,085
	Üretim	930	14	-	1	1.703	-	2.648	1.464.248	0,18

Kaynak: TÜİK, 2008

Türkiye çay üretiminin tamamı TR90 Bölgesi'nde yapılmaktadır. Bölge içinde çay üretiminin %76'sını Rize karşılarken Trabzon %15'ini, Artvin %6,7'sini, Giresun %2,3'ünü karşılamaktadır. Ordu'da çay üretimi önemsiz düzeyde olup Gümüşhane'de çay üretimi yapılmamaktadır.

TR90 Bölgesi'nde meyve üretimi bakımından ikinci sırayı %36,7 ile sert kabuklu meyve grubu oluşturmaktadır. Bölge içinde sert kabuklu meyve grubunun ağırlıklı olduğu iller fındık üretiminin yoğun olduğu Ordu, Giresun ve Trabzon illeridir.

Bölge içi üretim miktarının yaklaşık olarak %96'sını Ordu, Giresun ve Trabzon karşılamaktadır. Sert kabuklu meyve üretiminin ülke içindeki oranı don olayının vuku bulduğu 2004 yılında %14,9 iken 2008 yılında % 36,7 olmuştur.

Ülke genelinde yetiştirilen sert kabuklu meyvelerin yaklaşık %67'lik kısmını fındık oluşturmaktadır. Fındıktan sonra sırasıyla ceviz %14,2 antep fıstığı % 10, kestane %4,6 ve badem %4,4'lük paya sahiptir. TR90 Bölgesi'nde üretilen fındık miktarı ülke genelinin %53,1'ne tekabül etmektedir.

Bölge'de istatistik kayıtlarında yer almamakla birlikte çok uzun zamandır yetiştiriciliği yapılan, genelde kapama bahçe şeklinde olmayıp bahçe sınırlarına veya rüzgar kıran olarak dikilen karayemiş, işletme içinde kısmen de yerel pazarlarda taze ve kuru olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca yine eskiden beri yetiştiriciliği yapılan ve genelde işletme içinde ve kısmen de yerel pazarlarda tüketime sunulan kokulu üzüm taze, pekmez, pestil ve sirke olarak tüketilmekte, bölgedeki eski kayıtlarda şarap yapımında kullanıldığına dair bilgilere de rastlanmaktadır.

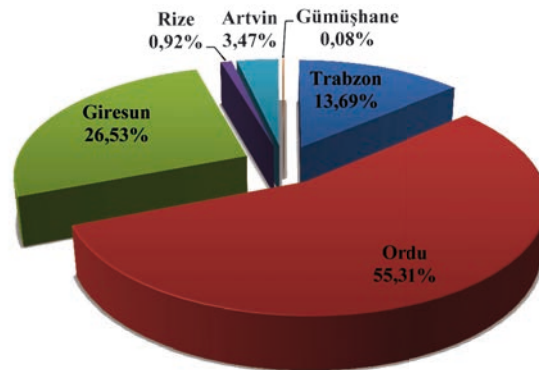
Fındık Üretimi ve Pazarlaması

Tablo-21: TR90 Bölgesi Fındık Dikili Alanlar (Ha) ve Üretim Miktarı (Ton)

	Alan (Ha)	Üretim Miktarı (Ton)
Trabzon	52.962	61.485
Ordu	214.053	215.649
Giresun	102.668	136.138
Rize	3.565	2.502
Artvin	13.437	9.376
Gümüşhane	313	223
TR90	386.998	425.373
Türkiye	663.193	800.791
TR90/TR (%)	58,35	53,12

Kaynak: TÜİK, 2008

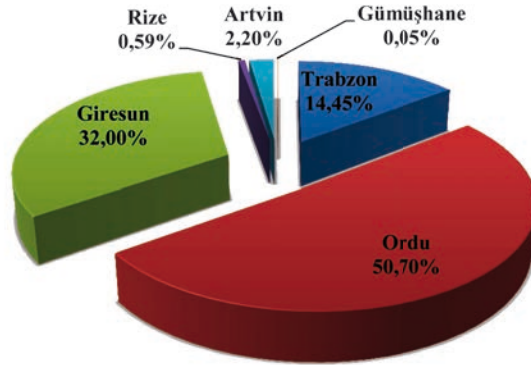
Grafik-8: TR90 Bölgesi Fındık Dikili Alanların İllere Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2008

Grafik-9: TR90 Bölgesi Fındık Üretim Miktarının illere Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK, 2008

2008 yılı verilerine göre TR90 Bölgesi Türkiye fındık dikili alanlarının 386.998 ha ile %58,3'üne sahiptir. Bölge içinde en fazla fındık alanı 214.053 ha ile Ordu'da olup oransal olarak Bölge'nin %55,3'üne tekabül etmektedir. Ordu ilini oransal olarak sırasıyla

%26,5 ile Giresun, %13,7 ile Trabzon, %3,5 ile Artvin ve %1'in altında değerlerle Rize ve Gümüşhane takip etmektedir. Üretim yönünden incelendiğinde ise TR90 Bölgesi'nin alan başına ortalama verimi ülke ortalamasının altındadır.

Çay Üretimi

2008 yılı verilerine göre TR90 Bölgesi Türkiye çay alanlarının (386.998 ha) tamamına sahiptir. Bölge içinde de en fazla çay alanı 49.776 ha ile Rize ilinde olup oransal olarak Türkiye genelinin %65,6'sına sahiptir. Rize ilini oransal olarak sırasıyla %20,5 ile Trabzon, %11,3 ile Artvin, %2,6 ile Giresun ve %0,01 ile Ordu takip etmektedir. Gümüşhane ilinde ise çay alanı bulunmamaktadır. Üretim yönünden incelendiğinde ise Rize ili toplam üretimin %76'sını oluştururken Trabzon %15'ini, Artvin %6,7'sini, Giresun %2,3'ünü ve Ordu %0,05'ini oluşturmaktadır.

Tablo-22: TR90 Bölgesi Çay Dikili Alanlar (Ha) ve Üretim Miktarı (Ton)

	Alan (Ha)	Üretim Miktarı (Ton)
Trabzon	15.507	165.037
Ordu	11	57
Giresun	1.968	24.984
Rize	49.766	836.628
Artvin	8.574	73.551
Gümüşhane	0	0
TR90	75.826	1.100.257
Türkiye	75.826	1.100.257
TR90/TR (%)	100	100

Kaynak: TÜİK, 2008

3.2.2.1.3.1.4. Yem Bitkileri

Mevcut hayvan potansiyelimize göre kaliteli kaba yem açığı %60 ve kesif yem açığı %65'tir. Hayvancılığı ileri ülkelerde yem bitkileri ekim alanlarının toplam ekilebilir alan içindeki payı %20-30 iken ülkemizde bu oran %6-7 arasındadır.

Tablo-23: TR90 ve Türkiye Yem Bitkileri Ekiliş Alanları (ha)

İller	Burçak	Mısır		Fiğ	Yonca	Korunga	Toplam
		Hasıl	Silaj				
Trabzon	0	410	413	188	214	0	1.225
Ordu	6	2.455	849	502	155	130	4.097
Giresun	0	3	41	641	1.030	403	2.118
Rize	0	0	0	0	0	0	0
Artvin	0	783	0	1.070	3.254	2.094	7.201
Gümüşhane	0	747	523	4.635	3.610	567	10.082
TR90	6	4.398	1.826	7.036	8.263	3.194	24.723
Türkiye	18.937	165.80	272.303	579.684	555.722	140.130	1.583.356
TR90/TR (%)	3,16	26,5	0,7	1,2	1,5	2,3	1,6

Kaynak: TÜİK, 2008

Tablo-24: TR90 Bölgesi Yem Bitkileri Üretimi (ton)

	Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90	TR90/TR (%)	Türkiye
Burçak	Yeşil Ot	-	15	-	-	-	-	15	0,03	42.596
	Kuru Ot	-	-	-	-	-	-	-	-	29.493
Mısır	Hasıl	2.953	11.289	12	-	4.531	2.941	21.726	6,7	322.414
	Silaj	18.470	13.060	1.728	-	-	26.150	59.408	0,5	11.183.290
Fiğ	Yeşil Ot	813	3.595	50	-	10.600	-	15.058	1,2	1.249.948
	Kuru Ot	415	1.645	1.688	-	7.915	9.307	20.970	1,1	1.828.937
Yonca	Dane	-	-	-	-	45	-	45	1,9	2.325
	Yeşil Ot	990	704	-	-	17.210	-	18.904	1,0	1.843.961
	Kuru Ot	487	714	4.162	-	21.128	16.420	42.911	1,1	3.907.403
Korunga	Dane	-	-	-	-	60	-	60	4,1	1.477
	Yeşil Ot	-	657	-	-	10.600	-	11.257	7,9	143.367
	Kuru Ot	-	295	1.018	-	13.787	16.310	31.410	5,2	603.724
Toplam	Yeşil Ot	1.803	4.971	50	-	38.410	-	45.234	1,4	3.279.872
	Hasıl	2.953	11.289	12	-	4.531	2.941	21.726	6,7	322.414
	Silaj	18.470	13.060	1.728	-	-	26.150	59.408	0,5	11.183.290
	Kuru Ot	902	2.654	6.868	-	42.830	42.037	95.291	1,5	6.369.557
	Dane	-	-	-	-	105	-	105	2,8	3.802

Kaynak: TÜİK, 2008

Türkiye’de en önemli yem bitkileri olarak kabul edilen mısır, fiğ, yonca ve korunganın ekiliş durumunu inceldiğimizde, TR90 Bölgesinde bu yem bitkilerinden mısır hariç fiğ, yonca ve korunga ekilişlerinin ülke ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir. Bölge içinde mısır ekiliş alanlarının yaklaşık %53,1’i Ordu ilinde olup sırasıyla %20,4, %13,2, %12,5 ve %0,7’si Gümüşhane, Trabzon, Artvin ve Giresun illerinde bu-

lunmaktadır. Rize ilinde ise yem bitkileri ekiliş alanı bulunmamaktadır. Bölge içinde korunga ekiliş alanlarının %65,5’ini, Türkiye genelinde ise % 1,5’ini Artvin ili oluşturmaktadır. Bölge içinde fiğ yonca ve korunga alanlarının %47,7’si Gümüşhane ilinde bulunmaktadır. Yem bitkileri üretim miktarları TR90 Bölgesi’nde Türkiye üretimine oranla hasıl üretiminde % 6,7 iken silaj üretiminde % 0,5 ve yeşil ot üretiminde %1,4’tür.

3.2.2.1.4. Hayvansal Üretim

Tablo-25: TR90 ve Türkiye Hayvan Sayıları

Hayvan Sayısı	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	Türkiye
Koyun	85.442	87.211	103.760	5.851	55.000	43.372	380.636	23.974.591
Keçi	6.681	1.075	4.303	11.398	8.938	5.180	37.575	5.593.561
Sığır *	Kültür	18.027	14.673	8.276	2.515	1.950	62.825	3.554.585
	K.Melezi	82.642	61.385	43.087	12.372	24.129	252.728	4.454.647
	Yerli	32.808	34.189	-	8.519	23.842	123.932	2.850.710
	Toplam	133.477	110.247	51.363	23.406	49.921	439.485	10.859.942
Manda *	11	528	2.039	-	-	100	2.678	86.297
Kanatlı	T. Etçi	375	1.043	-	-	5000	6.418	180.915.558
	T. Ymrt.	28.258	240.975	59.345	4.015	15.624	440.567	63.364.818
	Hindi	5	842	142	22	25	1.698	3.230.318
	Ördek	95	260	273	404	28	1.560	470.158
	Kaz	35	197	120	35	10	1.109	1.062.887
	Toplam	28.768	243.317	59.880	4.476	15.687	451.352	249.043.739
Arı Kovanı	104.451	323.901	91.497	67.962	90.775	43.481	722.067	4.888.961

Kaynak: TÜİK, 2005 (*) Danalar toplama dâhil edilmmiştir.

TR90 Bölgesi, hayvan sayıları bakımından ülke değerleri ile kıyaslandığında, oransal olarak arı kovanı sayısı haricinde önemli yere sahip değildir. Özellikle kanatlı hayvan ve küçükbaş hayvan sayılarındaki düşük oran dikkat çekmektedir. Büyük baş hayvan yetiştiriciliğinde ise bölge genelinin engebeli arazi yapısı ve iklimi nedeniyle kültür hayvan sayısında düşüklük ön plana çıkmaktadır. Türkiye genelinde toplam sığır sayısı içinde kültür ırkı oranı %33 iken bölgede bu oran %14,3’tür. Bölge yerli ve melez sığır ırkı bakımından ülke geneli oranının üzerindedir. TR90 Bölgesi’nde sığır yetiştiriciliği genelde aile işletmecili-

ği şeklinde yapılmakta olup ülke geneli toplam sığır sayısının %4’üne sahiptir. Manda yetiştiriciliği bölgede bir önem arz etmemektedir. Bölge arı kovanı sayısı bakımından ülke genelinin %14,8’ine sahiptir. Arıcılık bölge sahil illerinde gezginci arıcılık şeklinde yapılmaktadır. Bölge illerinden Artvin, Türkiye’de Ardahan ile birlikte saf Kafkas ana arı ırkı popülasyonunun gen merkezlerinden biridir. Kanatlı mevcudu bakımından TR90 Bölgesi’nde, yumurtacı tavuk ön plana çıkmakta olup bölge Türkiye toplamının %0,7’sini oluşturmaktadır.

Tablo-26: TR90 ve Türkiye Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları Mukayesesi

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	Türkiye	TR90/TR (%)
Süt (ton)	170.314	123.570	93.299	18.179	59.295	63.954	528.610	12.243.040	4,32
Kırmızı Et (ton) *	3.831	3.871	1.493	930	858	1.343	12.326	482.458	2,55
Beyaz Et (ton)	-	-	-	-	-	-	-	1.123.132	0
Yumurta (1000 ad)	4.355	48.598	11.692	628	2.362	26.054	93.689	13.190.696	0,74
Bal (ton)	1.192	9.203	1.650	699	1.327	757	14.828	81.364	18,2
Balmumu (ton)	78	182	95	24	91	31	501	4.539	11,03
Yün+Kıl+Tiftik (ton)	159	153	195	17	188	87	799	46.598	1,71
Deri (adet)	32.864	43.305	17.989	6.052	16.420	21.208	137.839	8.758.597	1,57

Kaynak: TÜİK, 2008 (*): Mezbaha, kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

Ülke geneline göre bölgenin büyükbaş hayvan sayısı ile süt üretimi oranları birbirine yakın olmakla beraber küçükbaş hayvan sayıları da dikkate alındığında bu oran süt veriminin aleyhine düşmektedir. Verimdeki düşüşe kültür hayvanı sayılarındaki düşüklük ve yerli hayvan sayılarındaki yükseklik büyük oranda etkili olmaktadır.

2008 yılı FAO verilerine göre dünya bal üretimi 1.496.416 ton olup Çin 367.219 ton üretim ile ilk sı-

rada yer alırken Türkiye 81.364 ton üretim ile ikinci sırada yer almaktadır. Bu da %5,4'lük bir orana tekabül etmektedir. Bölgede arıcılık, kovan sayısında olduğu gibi bal ve bal mumu üretiminde de ülke geneline göre önemli bir seviyede olup toplam üretimin balda %18,2'sini, bal mumu üretiminde de % 11'ini karşılamaktadır. Bal üretiminin bölge içinde %62'sini Ordu ili karşılamakta olup bu oran Türkiye geneline göre %11,3'lük bir oran teşkil etmektedir.

3.2.2.1.5. Organik Tarım

Organik tarım, üretimde sentetik girdi ve ilaç kullanmadan, mevzuatla izin verilen girdilerin kullanımı ile yapılan, üretiminden tüketimine kadar her aşaması kontrollü ve nihai ürünü sertifikalı olan tarımsal üretim modelidir. Organik tarımsal ürün ise, organik üretim ve yetiştirme tekniği ile Bakanlık tarafından yetkilendirilmiş kontrol ve sertifikasyon kuruluşu kontrolünde üretilmiş, yetiştirilmiş, doğadan toplan-

mış, avlanmış, ambalajlanmış, etiketlenmiş, ham, yarı mamul ve mamul haldeki sertifikalı ürüne denir.

Organik tarımın en önemli getirilerinden birisi dünyayı ve insanlığı tehdit eden iklim değişikliği, doğal alanların, hayvan ve bitki türlerinin hızla yok olması, hava, su, toprak kirlenmesi gibi birincil çevre sorunları için benzersiz bir çözüm sunmasıdır. Dünya-

da çevre koruma anlayışı artık “tehditlere karşı savaş, türleri koruma, alan koruma” gibi eskiden yaygın kabul gören kavramlar yerini “doğa ile uyumlu üretim ve tüketim kalıpları, sürdürülebilir kaynak kullanımı” gibi daha gerçekçi ve insan ögesini içine katan anlayışa bırakıyor.

Dünyada olduğu gibi ülkemizde de organik tarıma sadece bir tarım tekniği olarak değil sağlık ve yaşam reçetesi olarak bakmak gerekir. Gelişen anlayış bu noktada “kendi çocuğuna yediremediği sebze-yi meyveyi başkalarının yemesi için yetiştirerek bundan para kazanan üreticiler ile tükettiği ürünün nereden geldiği bilmeyen, faydasını zararını ölçemeyen tüketiciler” için organik tarım yepyeni bir köprü niteliğindedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında ülkemiz organik üretim açısından çok elverişli şartlara sahiptir. Biyolojik çeşitlilik, dayanıklı türler, uygun organik çevre, kimyasal girdi kullanımı gibi faktörlerden ülkemiz ve bölge oldukça avantajlıdır ve büyük bir potansiyele sahiptir.

Türkiye’nin son yıllarda en fazla organik ürün ihracatı sırasıyla kuru üzüm, kuru incir, kuru kayısı, fındık, mercimek, nohut, çam fıstığı, elma suyu, pamuk, zeytinyağı, çeşitli meyveler ve sebzeler olarak görünmektedir. Ülkemizde sertifikalı üretilen organik ürünlerin neredeyse tamamı AB ülkelerine ihraç edilmektedir. Ancak ülkemizin organik tarım ihracatından kazancı çok azdır.

Türkiye’de 2008 verilerine göre 247 çeşit üründe 14.926 çiftçi, toplam 166.883 ha alanda organik tarım yapmaktadır. Bu alanda yapılan tarımsal üretim sonucunda 530.225 ton ürün elde edilmektedir. TR90

Bölgesi’nde yaklaşık olarak 3.921 ha alanda muhtelif ürünlerde toplam 722 çiftçi ile organik tarım yapılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesindeki üretim alanı ülke geneline göre %2,3’lük bir orana tekabül etmektedir. Organik tarım üretim alanı olarak Ordu 1.637,93 ha ile ilk sırada olup bu ilimizi sırasıyla 811,69 ha ile Trabzon, 801,11 ha ile Gümüşhane, 506,76 ha ile Artvin, 119,53 ha ile Giresun illeri izlemektedir. Rize ilinde ise 43,88 ha ile son sırada yer almaktadır.

TR90 Bölgesi’nde Gümüşhane ilinde 2008 yılı Geçiş Süreci Hayvansal Üretim Verileri’ne göre 6 çiftçi ile 243 süt sığırandan yaklaşık olarak 1260 ton süt üretimi yapılırken, aynı yıl itibarıyla süt üretimi 6.035 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu bölgedeki süt üretiminin Türkiye genelinde oranı ise %69’dur.

Gümüşhane ilinde ise 2008 yılında üretilen et miktarı 117,58 ton olup Türkiye geneline oranı yaklaşık olarak %21’dir.

2008 yılı Organik Arıcılık verilerine göre TR90 Bölgesi’nde toplam 4.767 kovanda 74,16 ton organik bal üretimi gerçekleşmiştir. Üretim miktarlarına ve kovan sayılarına baktığımızda; 4.150 kovan ve 61,48 ton bal üretimiyle Artvin ilk sırada yer alırken bu ilimizi sırasıyla 300 kovan ve 7 ton bal üretimiyle Ordu, 187 kovan ve 5,18 ton üretimle Rize ve 130 kovan ve 0,5 ton üretimle Trabzon izlemektedir. Bölge’deki bal üretiminin yaklaşık % 83’ü Artvin ilimizde yapılmaktadır. TR90 Bölgesi’nde üretilen bal miktarının Türkiye geneline oranı ise yaklaşık olarak % 41’dir.

Tablo-27: 2008 Yılı Organik Tarımsal Üretim Verileri

	Ürün Adı	Çiftçi Sayısı	Üretim Alanı (ha)	Üretim Miktarı
ARTVİN	Dut			0,03
	Elma			0,43
	Fındık			379,85
	Ceviz			6,96
	Nadasta olan			0,00
	Toplam	129	506,76	387,27
GİRESUN	Domates			20,00
	Fındık			413,00
	Bamya			0,35
	Lahana			0,35
	Toplam	24	119,53	433,70
GÜMÜŞHANE	Buğday			210,00
	Elma			154,00
	Arpa			99,20
	Yulaf			13,00
	Ayçiçeği			15,00
	Fiğ			273,00
	Yonca			1.720,50
	Mısır			7.785,00
	Korunga			597,00
	Çayır			54,00
	Nadasta olan			0,00
	Toplam	99	801,11	1.0920,70
ORDU	Fındık			3.942,28
	Toplam	270	1637,93	3.942,28
RİZE	Fındık			20,98
	Çay			156,54
	Kivi			6,55
	Toplam	62	43,88	184,07
TRABZON	Çilek			2,00
	Fındık			1.511,85
	Üzüm			0,00
	Ahududu			0,50
	Böğürtlen			1,00
	Yaban Mersini			1,50
	Çay			55,31
	Kivi			14,10
	Cennet elması			0,00
	Karayemiş			0,00
	Bektaşî üzümü			0,05
	Frenk üzümü			0,10
	Turna yemişi			0,10
	Toplam	138	811,69	1.586,51
TR90	Toplam	722	3.920,9	17.454,53

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

TR 90 Doğu Karadeniz Bölge Planı

Tablo-28: 2008 Yılı Geçiş Süreci Hayvansal Üretim Verileri

İller	Hayvan Türü	Çiftçi sayısı	Hayvan Sayısı	Süt (ton)
Gümüşhane	İnek (Süt)	6	243	1.260

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

Tablo-29: 2008 Yılı Organik Hayvansal Üretim Verileri

İller	Hayvan Türü	Çiftçi sayısı	Hayvan Sayısı	Et (ton) Toplamı	Süt(ton) Toplamı	Yumurta (Adet)
	Buzağı	-	506	12,43		
	Dana	-	328	98,40		
	Et üretimi için büyükbaş hayvanlar	13	15	6,75		
	İnek (Süt)	-	1.216		6.035,00	
TR90		13	2.065	117,58	6.035,00	
Türkiye		31	38.942	554,42	8.711,00	
TR90/TR (%)		42	5,3	21,2	69,3	

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

Tablo-30: 2008 Yılı Organik Arıcılık Verileri

İller	Ürün Çeşidi	Çiftçi Sayısı	Kovan Sayısı	Ürün Miktarı (ton)
Artvin	Bal	59	4.150	61,48
Ordu	Bal	1	300	7,00
Rize	Bal	4	187	5,18
Trabzon	Bal	1	130	0,50
TR90	Bal	65	4.767	74,16
Türkiye	Bal	93	112.07	181,21
TR90/TR (%)	Bal	69,9	42,5	40,9

Kaynak: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı

3.2.2.1.6.1. Sulama Potansiyeli (Tarım Arazilerinin Sulanabilirlik Durumu)

TR90 Bölgesi'nin ülke genelindeki sulanan alanlar içindeki payı çok düşüktür (%1,6). Bölgede sulanan alanın sulanabilir alana oranı %11 olup sulanabilir alanın 465.051 ha'ı (%89) sulanmamaktadır. Bölgenin sahil illerinde yıllık yağış miktarının yüksekliği (897 ile 2.292 mm arası) ve coğrafi yapı nedeniyle sulama düşük miktarda yapılmaktadır. Nitekim bölgenin top-

lam sulanan alanı 57.746 ha olup yaklaşık %74'ü yıllık yağışın düşük olduğu (451-726 m) Gümüşhane ve Artvin illerinde, %26'lık kısmı da sahil illerindedir. Ancak son yıllarda işletmelerin gelir düzeyini artırmak amacıyla yapılan ürün çeşitlendirmesi çalışmalarında sulamaya önem verilmektedir.

Tablo-31: Türkiye ve TR90 İllerinde Tarım Arazileri ve Sulanabilirlikleri

Alt Bölgeler	Tarıma elverişli Arazi (ha)	Sulanabilir Arazi (ha)	Devlet Sulaması (ha)		Halk Sulaması (ha)	Toplam Sulanan Arazi (ha)
			KHGM	DSİ		
Trabzon	159.230	59.973	2.824	-	220	3.044
Ordu	276.433	119.498	1.900	-	300	2.200
Giresun	235.117	120.883	4.156	478	5.299	9.933
Rize	81.131	50.292	-	-	-	-
Artvin	89.659	77.668	13.383	-	4.000	17.383
Gümüşhane	123.515	94.483	14.469	985	9.732	25.186
TR90	965.085	522.797	36.732	1463	19.551	57.746
Türkiye	26.968.000	8.500.000	1.307.868	2.353.360	1.000.000	3.505.749
TR90/TR (%)	3,58	6,15	28	0,06		1,65

Kaynak: Mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2005

3.2.2.1.7. Balıkçılık

Balıkçılık sektöründeki mevcut durum, TR90 Bölgesi'nde iç su ve açık deniz balıkçılığı ile tatlı sularda ve denizde yapılan kültür balıkçılığı faaliyetlerini içermekte, gelişmeyi engelleyen kısıtlayıcı etken ve problemleri de açıklamaktadır. Bunun ötesinde sektörün gelişme olanakları belirleyici ve devlet veya özel sektör tarafından uygulanabilecek proje önerilerini kavramsallaştırıcı niteliğe sahiptir. Balıkçılık sektörü etüdü için her ilde saha çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sırasında il müdürlüklerinin balıkçılık uzmanlarıyla, alabalık yetiştiricileriyle, balıkçılarla, deniz kafeslerinde üretim yapanlarla, balık işleme ve balık unu üretim tesislerinin müdürleriyle, Trabzon'daki Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü ve Karadeniz Teknik Üniversitesi Sürmene Deniz Bilimleri Fakültesi'ndeki araştırmacılar ve öğretim üyeleriyle görüşmeler yapılmıştır. Bunun dışında Ankara'da Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın ilgili Genel Müdürlükleri ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Örgütü (FAO) Türkiye temsilciliği ile de görüşmeler yapılmıştır. Bölge ve ülkemiz için hazırlanan gelişme ve ilerleme raporları incelenmiştir. Veri ve bilgiler, yapılan görüşmeler

sırasında ve kamu kurumlarından alınan belgelerden derlenmiştir.

3.2.2.1.7.1. Balıkçılığın Yapısı

Türkiye'de balıkçılık sektörü, Avrupa Birliği'ne (AB) katılım öncesi yasal uyum çerçevesinde değişim sürecinden geçmektedir. Burada amaç, balıkçılık yönetimi ve pazar politikalarının AB yönetim ve pazar politikaları ile uyumunu sağlamaktır. Türkiye'de su ürünleri sektörünün düzenlenmesi ve yönetimine ilişkin yasal temel, 1971 tarihinde çıkarılan 1380 sayılı "Su Ürünleri Kanunu" dur. Bu kanun su ürünleri çerçeve kanunu olup su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği ile ilgili bütün faaliyetler bu kanun kapsamına girmektedir. Türkiye'de balıkçılık sektörü, deniz ve tatlı su balıkçılığı ile denizlerde ve tatlı sularda yapılan kültür balıkçılığını kapsamaktadır. Ülkemiz denizlerinden 65 deniz balığı, 21 adet diğer deniz ürünleri (karides, ahtapot, midye vs.) ve 20 tatlı su balık türünün avcılığı ekonomik olarak yapılmaktadır. Bunun yanında 6'sı balık türü ve 2'si diğer deniz ürünleri (midye ve karides) olmak üzere toplam 8 ürünün tatlı su ve denizlerde yetiştiriciliği yapılmaktadır.

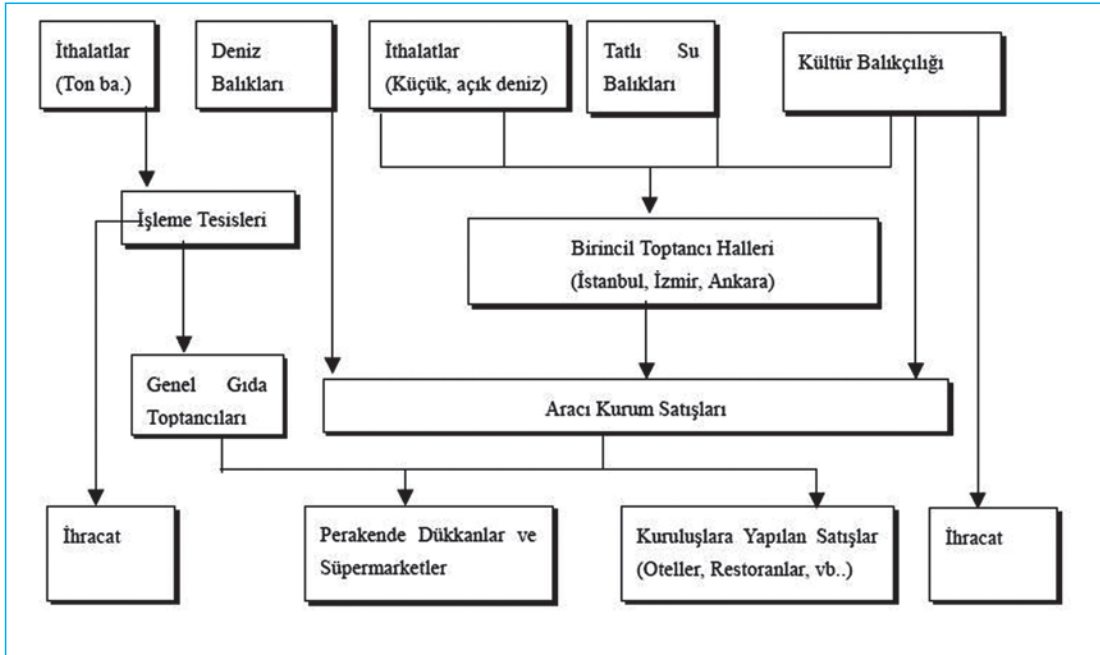
3.2.2.1.7.2. Balıkçılık Ürünlerinin Yurt İçi Pazarlaması

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından ülkemizde avlanan deniz ürünlerinin karaya çıkarılması ve pazarlanmasına hizmet etmek üzere 34 adet Karaya Çıkış Noktaları yapılmıştır. Su Ürünleri Bilgi Sistemi (SÜBİS)'e bağlanacak olan bu balıkçılık idari binalarında çalışacak personel, balıkçı tekneleri tarafından karaya çıkarılan su ürünlerinin miktarı ve türü hakkındaki bilgileri toplamakta ve kontrol etmektedir. Aynı şekilde karaya çıkış verileri, seyir defteri ve satış bildirimleri doğrulanmaktadır. Bunun yanında karaya çıkarılan av üzerinde rutin fakat rastgele denetimler yapılmakta, ürünlerin boyutlama ve pazarlama açısından ulusal yönetmeliklere uygunluğu sağlanmaktadır.

Türkiye'de su ürünleri pazarlama sisteminde üretimde kalite ve fiyat istikrarı sağlamayı amaçlayan, arz-talep dengesini kurmaya dönük Ortak Piyasa Düzeni (OPD) olarak adlandırılan bir temel getirilmektedir.

Mevcut yurt içi pazarlama zinciri, bazı bölgelerde bazı değişiklikler göstermesine rağmen genel olarak şekil 2'de şematik olarak gösterilmiştir. Deniz ürünlerinin bölgelere göre satışı da Tablo-32'de verilmiştir.

Şekil-2: Su Ürünlerinin Yurtiçi Pazarlama Zinciri

Kaynak : TR90, 2000

Doğu Karadeniz'deki birçok balıkçı limanında küçük ölçekli balıkçılar için binalar/depolar bulunsa da, sadece az sayıda tesiste kıyı hizmetleri - buz, yakıt, su temini, depo ve çalışma alanları- verilmektedir. Kıyı tesislerinin karmaşık bir ekonomik yapısı vardır. Özellikle küçük ölçekli av filosunda bu şekilde karmaşık bir yapıya rastlanılmaktadır. Genellikle kıyı tesislerinin ekonomik yapısının belirlenmesi kamu sektöründen ziyade kooperatifler ile diğer yerel balıkçı örgütlerinin yatırım kararları çerçevesinde olmaktadır.

Tablo-32: Bölgelere Göre Deniz Ürünlerinin Satış Şekli (ton)

Bölge	Toplam	Balık Unu	Kooperatif Birlikleri	Komisyoncu (Kabızmal)	Konserve Fabrikası	Tüketici	Kendi
Doğu Karadeniz	293.117	95.742	1.108	185.558	148	4.980	1.295
Batı Karadeniz	62.161	0	662	45.008	9.423	1.141	1.147
Marmara	40.577	0	1.840	35.745	1.034	795	444
Ege	36.618	0	3.495	30.979	93	1.052	454
Akdeniz	20.640	0	589	18.078	30	853	371
Toplam	453.113	95.742	7.694	315.368	10.728	8.821	3.711
TR90/TR (%)	64,7	100	14,4	58,8	1,38	56,5	34,9

Kaynak: Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2008

Karaya çıkarılan ürünlerin, frigo-frig kamyonlar aracılığıyla en karlı pazarlara ulaştırılması mümkündür. Kamyon sahipleri, aracı kuruluşlar, toptancılar hatta balıkçıların kendisi olabilmektedir. Büyük balıkçıların birçoğu, en karlı satışı yapabilmek için, pazardaki aracı kuruluşlarıyla cep telefonları sayesinde devamlı haberleşmektedirler. Özellikle küçük kıyı balıkçıları ürünlerini çoğunlukla birinci elden taze balık reyonlarına, lokantalara, otel restoranlarına ve tüketiciye direkt satmaktadırlar.

3.2.2.1.7.2.1. Toptancı Halleri

Taze balığın yüzde 80'inden fazlası toptancı hallerinde satışa sunulmaktadır. Başlıca toptancılar İstanbul, İzmir, Samsun ve Trabzon'da bulunur. İstanbul en büyük toptancı haline sahiptir ve tüccarları diğer illerdeki toplamından fazladır. Bu pazarda ithal balıklar da dahil olmak üzere birçok balık çeşidi satılmaktadır. Ankara'da da hem ikincil hem de birincil toptan ticareti elinde bulunduran büyük bir pazar vardır. Samsun ve Trabzon'da bulunan haller bunlara göre küçüktür. İlgili belediyelerin sahip olduğu hallerin hepsi organize bir şekilde çalışmakta ve yönetimleri belediyeler tarafından yapılmaktadır.

Toptancı hallerindeki satıcıların büyük kısmı, doğrudan veya aracı kuruluşlar vasıtasıyla balığı balıkçıların kendisinden almaktadır. Aracı kuruluşların komisyon oranları ortalama yüzde 10 civarında, pazara giriş ücretleri ise yüzde 1 ile yüzde 5 arasında değişmektedir. Pazarlarda ithal balıklar da satılmaktadır. Alıcılar

ise perakendeciler, restoranlar, balık ürünleri imalatçıları, ihracatçılar, toptancılar ve hatta doğrudan tüketicilerdir. Toptan pazarlarda satılan balıkların büyük çoğunluğu, hamsi, istavrit, sardalya gibi daha ucuz ve büyük miktarlarda satılan küçük, açık deniz balıklarıdır. Daha pahalı balıkların hemen hepsi, pazara giriş ücretleri ve vergilere tabi olmamak için toptancı hallerini atlayarak doğrudan perakendecilere veya restoranlara satılır.

3.2.2.1.7.2.2. Balık Unu/Yağı Fabrikalarına Yapılan Satış

Balık unu fabrikaları Karadeniz hamsisi ve çaça balığı için alternatif bir satış yeridir. Tutulan balık miktarına bağlı olarak balık unu fabrikalarına giden hamsi miktarı %20 ile %50 arasında değişmektedir. Hamsi lezzetli, ancak çabuk bozulan bir balıktır. Türkiye'deki avlanma koşullarına göre, yakalandıktan sonra, 36 ile 48 saat içinde tüketilmesi gerekmektedir. Balık unu fabrikaları, balığı doğrudan balıkçı teknelerinden aldıklarından, bu satışların ne bir pazar maliyeti vardır ne de herhangi bir risk taşır. Bazı fabrikaların kendi tekneleri vardır. Fabrikaların önerdiği fiyatlar, pazarlama maliyetlerinin de dahil olduğu toptan pazar fiyatlarına göre düşüktür. Pazarlama maliyetleri, kutulama ve işgücü ile pazara giriş ücretleri ve komisyonları da içermektedir.

Karadeniz'de avlanan hamsiler ya doğrudan bir araca yüklenerek balık unu fabrikalarına gönderilir ya da kutulara konularak tüketime yönelik olarak

dağıtılır ve satılır. Fabrikalara hamsi veya çaça balığı taşıyan kapalı kasalı kamyonlar çoğunlukla kiralıktır. Av sezonu sonunda kamyon kasaları yük kasası değiştirilmektedir.

3.2.2.1.7.2.3. Kooperatifler

Kooperatifler aracılığıyla satılan balık miktarı toplam üretim hacminin yüzde 4'ünü geçmemektedir. Balıkçılar ve balık tüccarları, kooperatiflerin uzun vadede geleceğinin olmadığını, ayrıca çalışanların yeterli deneyim ve bilgiye sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Bunlara ek olarak bazı kooperatifler balıkçılardan satış fiyatının yüzde 15'i kadar bir ücret aldıklarından (yüzde 10'u vergiler ve ücretler için, yüzde 5'i kooperatif için), balıklarını kooperatif aracılığıyla pazarlamayı tercih etmemektedirler. Toptancılar balığı formalitesiz bir şekilde almak istediklerinden, balıkçılara sermaye gereksinimlerini karşılamaları için resmi olmayan krediler önermektedirler. Ancak bazı kooperatifler, tatlı su balıklarının pazarlanmasında önemli bir yere sahiptir ve bu kooperatiflere lagün ve göllerde avlanan balıklar için özel avlanma hakları verilmiştir.

3.2.2.1.7.2.4. Konserve/işleme

Konserve sanayine satılan balık miktarı, toplam deniz balıkçılığının sadece % 3'ünü kapsar. Konserve sanayi büyük ölçüde ithal ton balıklarının konserve- lenmesine dayanmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'de yumuşakçaların ve kabukluların pişirilmesi, dondurulması gibi başka balık işleme şekilleri de vardır ve işlenen balık miktarı toptan satış kategorisi içinde yer almaktadır.

3.2.2.1.7.2.5. Doğrudan Tüketicie Satış ve Balıkçıların Kendi Tüketimi

Doğrudan tüketiciye satış, toplam üretim hacminin yaklaşık % 3'lük kısmını oluşturmaktadır. Bu tür doğrudan satışlar, özellikle turistik bölgelerde önemlidir. Balıkçıların kendi tüketimi ise toplam miktarın %1'ine karşılık gelmektedir.

3.2.2.1.7.2.6. Tatlı Su ve Kültür Balıkları İçin Pazarlama Kanalları

İç sularda yakalanan tatlı su balıkları, daha çok avlandığı bölgelerde tüketildiği için pazarlama mesafesi daha kısa olmakla birlikte genelde deniz balıkları ile aynı şekilde pazarlanır. Sadece, sazan, uzunlevrek ve kerevit daha büyük pazarlara gönderilmektedir. Bu balıklar ya balıkçıların kendisi tarafından ya da kooperatifler aracılığıyla, genellikle toptancı hallerine götürülür. Şu anda 14.259'den fazla balıkçının üye olduğu 270 adet kooperatif bulunmaktadır ve bunlardan yaklaşık % 40'ı tatlı su balıklarının üretimi ve pazarlanması faaliyetleri ile uğraşmaktadır.

Yerel pazarda satılan alabalık ve sazan hariç kültür balıklarının büyük çoğunluğu doğrudan ihraç pazarlarına gönderilmektedir. Yurtiçi pazarlarda satılan kültür balıkları, deniz balıkları ile aynı pazarlama kanallarını kullanmaktadır. Balık çiftçileri veya aracı kuruluşlar, bu balıkları İstanbul, İzmir ve Ankara'daki büyük pazarlara ulaştırırlar. Bazı üreticiler toptancılarla anlaşmalar yaparken bazıları ise doğrudan büyük kentlerdeki perakendecilerle çalışırlar.

3.2.2.1.7.2.7. İthal Balıkların Pazarlama Kanalları

Tüketim için getirilen balıkların büyük bir kısmı, İstanbullu tüccarlar tarafından Norveç'ten ithal edilen dondurulmuş uskumrulardır. Türkiye'de küçük, açık deniz balıkları avlanma miktarının düşmesiyle birlikte, dondurulmuş Norveç uskumrusunun pazarı hızla büyümüştür. Toptan satılan ithal uskumruların yurtiçi pazarlama zincirine girmeleri, başlıca balık ithalatçı- larının yer aldığı İstanbul toptancı halinde olur. Ardından normal pazarlama kanallarını takip ederek Ankara'da olduğu gibi ikincil toptancılar aracılığıyla perakendecilere ulaşırlar. İthal edilen diğer işlenmiş balık ve balık ürünleri daha çok büyük marketlerde salmon ve salmon fletosu olarak tüketiciye sunulmaktadır.

3.2.2.1.7.3. Balık Ürünlerinin İhracatı ve İthalatı

Türkiye balık ürünlerinde görece olarak küçük fakat aktif bir ihracata sahiptir (Tablo-33). Balık ürünleri ihracatı, toplam ulusal ihracat gelirinin % 1'inden küçük bir bölümünü oluşturur. Ancak bölgesel açıdan büyük önem taşır. İhracat miktarı 2000'de 14.533 ton iken 2008'de 54.526 tona yükselmiş ve 384 milyon dolar getiri sağlamıştır.

Türkiye'nin su ürünleri ihracatında, 13 bin ton ile deniz levreği (taze/soğutulmuş), 7,7 bin ton ile çipura (taze/soğutulmuş) ve 5 bin ton ile mavi yüzgeçli orkinos (taze/soğutulmuş) önemli yer tutmaktadır. 2008 istatistik verilerine göre 154.343.337 TL değeri

rinde 116 başlık altında çeşitli balık ve diğer deniz canlılarına ait ürün ithalatı yapılmıştır. Bunun yanında 505.545.565 TL değerinde 122 çeşit su ürününün ihracatı yapılmıştır (Tablo-34). Özellikle Karadeniz'den avlanan deniz salyangozu işlenmekte ve ihraç edilmektedir. İhracat miktarı yıldan yıla değişmekle beraber son 5 yılda 10.000-14.000 ton yıllık ihracat gerçekleşmiştir.

Yapılan ihracatlar, malın satıldığı ülkenin ithalat politikalarından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle yüzde 80'lik bir payla balık ihracatımızın en büyük pazarını oluşturan Avrupa Birliği'yle olan ticaret ilişkileri çok önemlidir.

Tablo-33: Türkiye Su Ürünleri Üretimi, İhracatı, İthalatı ve Tüketim Şekli, 2000-2009

Yıl	Üretim (Ton)	İthalat (Ton)	İç tüketim (Ton)	İç tüketim (Ton)	İşlenen (balık unu ve yağı) (kg)	Değerlendirilemeyen (Ton)	Kişi başına tüketim (kg)
2000	582.376	14.533	44.230	538.764	71.000	2.309	7,985
2001	594.977	18.978	12.971	517.832	62.755	8.383	7,547
2002	627.847	26.860	22.532	466.289	156.000	1.230	6,697
2003	587.715	29.937	45.606	470.131	120.000	13.253	6,649
2004	644.492	32.804	57.694	555.859	105.000	8.523	7,812
2005	544.773	37.655	47.676	520.985	30.000	3.809	7,229
2006	661.991	41.973	53.563	597.738	60.000	15.843	8,191
2007	772.323	47.214	58.022	604.695	170.000	8.436	8,567
2008	646.310	54.526	63.222	555.275	95.742	3.989	7,812
2009	623.191	54.354	72.686				

Kaynak :Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

Tablo-34: İhraç ve İthal Edilen Balık Ürünlerinin Miktarı ve Değeri, 2000-2008

Yıl	İthalat			İhracat		
	Miktar (Ton)	Değer		Miktar (Ton)	Değer	
		(YTL)	(\$)		(YTL)	(\$)
2004	57 694	77 423 079	54 240 304	32 804	258 987 885	180 513 989
2005	47 676	92 425 248	68 558 341	37 655	277 963 150	206 039 936
2006	53 563	120 592 605	83 409 842	41 973	336 723 477	233 385 315
2007	58 022	126 432 371	96 632 063	47 214	356 293 408	273 077 508
2008	63 222	154 343 337	119 768 842	54 526	505 545 565	383 297 348

Kaynak :Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü

3.2.2.1.7.4. Karadeniz Bölgesi'nde Balıkçılık

3.2.2.1.7.4.1. Bölgenin Balıkçılıkla İlgili Fiziksel Özellikleri

Karadeniz, Avrupa ile Asya'nın altı ülkesiyle çevrilmiş ve yarı kurak iklim kuşağında yer alan bir denizdir. Bu ülkeler Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'dır. Karadeniz kıyısının batıdan doğuya doğru uzunluğu yaklaşık 1.700 km'dir. Denizin kuzeyden güneye olan genişliği ise 600 km ile 250 km (Kırım ile Anadolu arası) arasında değişmektedir. Karadeniz'in yüzölçümü 422.189 km²'dir. Azak Denizi ile birleşince bu yüzölçümü 459.054 km²'ye çıkar.

Türkiye'nin Karadeniz'deki kıyısı 1.695 km. olup bu uzunluk toplam kıyı çizgisinin yüzde 20'sini oluşturmaktadır. Yüksek dağlar denizin hemen gerisinde ve kıyıya paralel olarak uzanır. Kıyı boyunca çok fazla kıvrımlar ve koylar bulunmamaktadır. Dalga erozyonu sonucunda pek çok yerde kayalık uçurumlar oluşmuştur. Önemli koylar Sinop, Samsun, Amasra, Ereğli, Trabzon ve Vakfıkebir'de bulunmaktadır. Bölgede koyların az olmasından dolayı, sonradan yapılmış limanlar bulunmaktadır. Karadeniz kıyısı boyunca Bartın, Ereğli, Giresun, Hopa, Kocaeli, Samsun, Trabzon ve Zonguldak'ta sekiz büyük liman vardır. Bu limanlar genellikle yurtiçi ulaşımı ve akaryakıt taşımacılığı için kullanılırlar. Bunun yanı sıra kömür, maden, hayvan, inşaat malzemesi ile sebze ve meyve taşımacılığında da sınırlı ölçüde kullanılmaktadırlar.

Karadeniz kıyısı boyunca 15 il bulunur. Kıyı kuşağının yüzölçümüyle toplam 103.061 km²'dir. Bölge coğrafi olarak üç bölüme ayrılır. Doğu Karadeniz Bölgesi (Gürcistan sınırından Ordu'ya kadar), Orta Karadeniz Bölgesi (Ordu ve Samsun arasındaki alan) ve Batı Karadeniz bölgesi (Sinop'tan Marmara bölgesi sınırına kadar). TR90 Bölgesi illerinden 5'i (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin) kıyı şeridinde bulunmaktadır.

Giresun

3.2.2.1.7.4.2. Deniz Balıkçılığı

Karadeniz, deniz balıkları ve omurgasız deniz canlılarının (kabuklular, yumuşakçalar, vb.) bol bulunduğu bir denizdir ve Türkiye'deki deniz ürünlerinin toplam avlanma miktarını belirler. Ülkenin toplam üretim hacminin 2/3'ünden fazlası bu bölgeden elde edilir. 2008'de toplam üretimin % 72'sini karşılayan (Tablo-35) Karadeniz Bölgesi'nin Sinop'tan Artvin'e uzanan doğu bölgesinde, Türkiye deniz balığı ürünlerinin yaklaşık % 50'si yakalanmaktadır. Avlanan balıkların büyük çoğunluğunu küçük, açık deniz balıkları (hamsi ve istavrit), kefal ve mezgıt oluşturur. Karadeniz'deki balık üretiminde aşağıda da görüldüğü üzere hamsi ilk sırada gelmektedir (Grafik 10).

Karadeniz'de en büyük avcılık hamsi stokları üzerinden yapılmaktadır. Hamsi stoklarının yalnızca kış döneminde sürü oluşturması ve ülkemiz kıyı şeridinde dar bir alanda göç yapması, Karadeniz'e kıyısı bulunan ülkelere göre daha avantajlı olmamızı sağlamaktadır. Trabzon ilçelerine kayıtlı gırgır tekneleri artık açık denizlerde avcılık yapacak şekilde donanımına sahiptir. Büyük gırgır takımlarının sahip olduğu son teknoloji sayesinde av sezonunda avcılık daha kısa sürede gerçekleşmektedir. Hamsi sürülerinin hareketi av süresini belirlemektedir. Bu nedenle Doğu Karadeniz kıyılarında av sezonu erken kapanmakta, hatta komşu ülkelerin karasularında (Gürcistan, Abazya) avcılık/av sürdürülmektedir. Ama bu ülkelerde resmi veya gayri resmi olarak çeşitli isimler altında yüksek bedeller ödenmektedir. Balık türlerinin yanında başta deniz salyangozu olmak üzere diğer deniz ürünleri Karadeniz balıkçısı için önemli bir ürün olmuştur.

Doğu Karadeniz'deki av filosunun bir kısmı hamsi sezonu sonrasında artık Akdeniz'de orkinos avcılığına giderek yeni gelir alanları yaratabilmektedir. Kuşkusuz ki azalan stokların korunmasında esas görev balıkçılarımıza düşmektedir. Zaman, boy ve av yasaklarına uyulması durumunda ve çevre koruma bilinciyle hareket ederek sürdürülebilir bir avcılık yapmak mümkündür.

Tablo-35: Bölgeler İtibarıyla Deniz Balıkları Avcılık İstihsalı

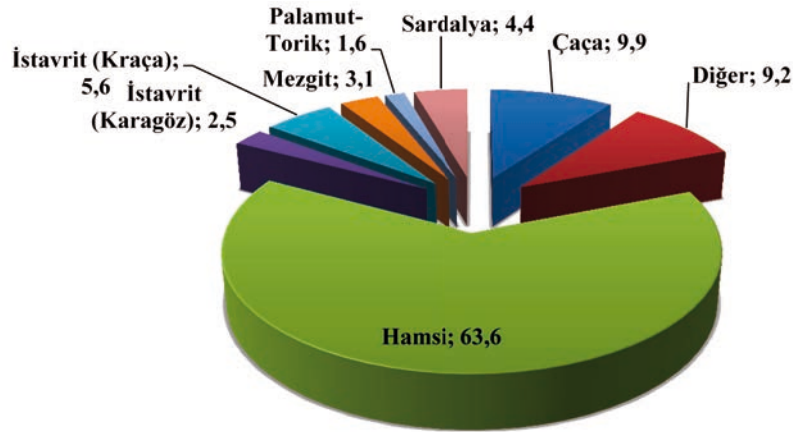
Yıl	Türkiye	Doğu Karadeniz	Batı Karadeniz	Marmara	Ege	Akdeniz	TR90/TR (%)
2000	441.690	243.417	97.595	46.137	40.242	14.299	55,1
2001	465.180	221.690	121.073	68.327	42.996	11.094	47,6
2002	493.446	251.818	130.229	68.047	32.559	10.793	51,03
2003	416.126	204.754	107.132	60.925	31.483	11.832	49,2
2004	456.752	233.084	118.129	60.640	33.946	10.953	51,03
2005	334.248	170.841	63.132	44.768	38.774	16.733	51,1
2006	409.945	229.874	50.640	67.153	47.680	14.598	56,1
2007	518.201	341.188	71.441	44.447	44.386	16.739	65,8
2008	395.660	283.991	23.123	38.402	32.870	17.274	71,8

Kaynak: TÜİK, 2008

Avrupa Birliği uyum sürecinde “Karaya Çıkış Noktaları” öngörülmüştür TR90 Bölgesi’nde 9 adet balıkçılık idari binası olarak görev yapan Karaya Çıkış Noktaları Of, Beşikdüzü, Faroz, Çarşıbaşı, Rize, Pazar, Perşembe, Ünye ve Giresun balıkçı limanlarına kurulmuştur. Gemi izleme sistemi ile tamamen uydu izle-

mesi de yapılacak olan balıkçı teknelerinin, avladıkları ürünler bu noktalarda kayıt altına alınacaktır. Ayrıca soğuk hava depolarının kurulması, soğuk zincir ve hijyen şartları sağlanmış sistemler oluşturulmasıyla pazarlama imkanlarının geliştirilmesine de katkı sağlanacaktır.

Grafik-10: Deniz Balıklarının Türlerine Göre Dağılım Yüzdesi

Kaynak: TÜİK, 2008

3.2.2.1.7.4.3. Balıkçılar ve Balıkçı Tekneleri

Balıkçılar

Türkiye’de 45.872 balıkçı vardır ve bunların yaklaşık %22’si ruhsatlı balıkçılardır . Bu balıkçıların 11.216 tanesi (%24) Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yaşamaktadır (Tablo-36). Ülke genelinde 300 adet balıkçı kooperatifi vardır ve bunların toplam 2.079 üyeye sahip 33 tanesi Doğu ve Orta Karadeniz Bölgesi’nde yer alır (Tablo-37).

Tablo-36: Deniz Ürünleri Bölgelerine Göre Balıkçılıkta Çalışanların Sayısı

Çalışanlar	Türkiye	Doğu Karadeniz	Batı Karadeniz
Balıkçının kendisi	16.673	3.744	2.498
Ücretsiz çalışan ortaklar	1.917	561	377
Ücretsiz çalışan hane halkı fertleri	5.360	1.721	706
Ücretli tayfa	20.486	4.424	4.922
Ücretli çalışan ortak ve hane halkı fertleri	804	271	145
Diğer	632	495	88
Toplam	45.872	11.216	8.736

Kaynak :Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2009

Tablo-37: Doğu ve Orta Karadeniz'de Kooperatiflerin ve Üyelerinin Sayısı

İller	Balıkçı Kooperatifleri	Üyelerin Sayısı
Ordu	5	360
Giresun	4	136
Trabzon	10	410
Rize	3	157
Artvin	3	216
TR90	33	2.079

Kaynak: Tarım İl Müdürlükleri, 2010

Balıkçı Tekneleri

Türkiye'de kullanılan başlıca balıkçı tekneleri dört tipten oluşmaktadır. Bunlar; trol, gırgır, taşıma ve küçük yedek teknelerdir (Tablo-38,39). 2008'de ülke genelinde toplam 17.161 adet balıkçı teknesi bulunmaktadır (Tablo-39).

Karadeniz av filosunun Türk ekonomisine katma değer olarak katkısının 257 milyon TL olarak gerçekleştiği tahmin edilmektedir. Karadeniz av filosu yaklaşık 17.000 kişiyi istihdam etmektedir. Filo birimlerinin ulusal ekonomiye yaptığı katkı bakımından en büyük payın gırgır teknelerinde olduğu, yatırım getirisi bakımından ise en iyi performansı kıyı balıkçılığı yapan teknelerin gösterdiği bildirilmiştir.

Tablo-38: Karadeniz Bölgesinde Balıkçı Teknelerinin Uzunluğu

Uzunluk Grubu (Metre)	Türkiye	Doğu Karadeniz	Batı Karadeniz
1 - 4.9	159	98	34
5 - 7.9	9.448	2.673	1.210
8 - 9.9	4.855	765	762
10 - 11.9	666	90	100
12 - 14.9	664	99	138
15 - 19.9	467	71	127
20 - 29.9	632	156	101
30 - 49.9	255	81	70
50+	15	9	3
Toplam	17.161	4.042	2.545

Kaynak :Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2008

Tablo-39: Doğu Karadeniz Bölgesinde Balıkçı Teknelerinin Türü ve Sayısı

Kullanım Şekli	Türkiye	Doğu Karadeniz
Trol Gemisi	543	40
Trol-Gırgır Gemisi	469	134
Gırgır Gemisi	526	129
Taşıyıcı Gemi	213	125
Diğer	15.410	3.614
Toplam	17.161	4.042

Kaynak :Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2008

3.2.2.1.7.4.4. Balık İşleme Tesisleri

Balık işleme sanayi, ağırlıkla yurt dışı ve az miktarda da yurt içi pazarlara yönelik üretim yapmaktadır. Balık sanayi ürünleri genellikle işlenmiş veya dondurulmuş yumuşakçalar (deniz salyangozu gibi) ve balıklar ile konserve balık, ayıklanmış, paketlenmiş ve dondurulmuş hamsi tesisleri, balık unu ve balık yağıdır.

Karadeniz Bölgesi'nde 13 balık unu ve yağı fabrikasının bulunduğu bildirilmiştir. Ancak bunlardan sadece bir kaçı çalışır durumdadır (Tablo-40). TR90 Bölgesi'nde ise, toplam günlük kapasitesi 1.075 ton olan dört fabrika bulunmaktadır. Bunlardan sadece ikisinin çalışır durumda olduğu bilinmektedir. Balık unu sanayi genel olarak bir gerileme göstermekte ve kapasitenin büyük bir kısmı kullanılmamaktadır. Bu nedenle hayvan yemi sanayinin balık ununa olan talebi ithalatlarla karşılanmaktadır.

Deniz ürünlerinin ihracat ve ithalatına ilişkin düzenlemeler Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'nın Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır. Avrupa Birliği (AB), Türkiye'nin en önemli pazarıdır ve ihracatın yaklaşık % 80'i bu üye ülkelere yapılmaktadır. AB ülkeleri ürünlerin yüksek kalite koşullarına uygunluğunu beklemektedirler. Şubat 1998'de AB veterinerlik komisyonunun yaptığı sıkı denetimin sonucunda, Türkiye'den taze ve işlenmiş deniz kabukluları ve yumuşakçalar ile taze balık ihracatı Haziran 1998'de yasaklanmıştır. Bunun üzerine Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, işleme tesislerini kalite kontrolü ve Avrupa Birliği Sağlık Standartları'na uygunluğu konularında sıkı bir gözleme ve denetime tabi tutmuştur. Ocak 1999 itibarıyla işlenmiş ve taze balık ihracatı üzerindeki yasak kaldırılmıştır. Ancak yumuşakçalar için bu yasak hala devam etmektedir.

Tablo-40: TR90 Bölgesi'ndeki Su Ürünleri İşleme Tesisleri

Firmanın adı	Yeri- İl
Koptur Balıkçılık Gıda San. Nak. ve Tic.Ltd.Şti.	Trabzon-Çarşıbaşı
Karsusan Karadeniz Su Ürünleri Sanayi A.Ş.	Trabzon-Yorma
Taka Deniz Ür.ve Gıda Mad.San.Amb.Tur.Tic.A.Ş	Trabzon-Çarşıbaşı
Can Kardeşler Su Ürünleri San.ve Tic.A.Ş.	Trabzon-Çarşıbaşı
Özsandıkçılar Su Ürünleri San.ve Ticaret A.Ş.	Trabzon-Arsin
Politeknik İnşaat Ambalaj San. ve Tic.A.Ş.	Trabzon-Arsin
Özbek Su Ürünleri İç ve Dış Ticaret Ltd.Şti.	Ordu-Perşembe
Aspra Su Ürünleri Tic.ve San. Ltd.Şti.	Ordu-Fatsa
Akerko Su Ürünleri San. Bal. Nak. Tar. Ür. Yet. Tic. Ltd. Şti.	Trabzon
Sadıklar Soğuk Hava ve Su Ürün. San. Tic.Ltd.Şti.	Trabzon
Kibar Deniz Ürün. Gemi Act.Turınş.Nak.Gıda Tic. Ltd.Şti.	Trabzon
Dalyan Su Ürünleri ve Gıda Madsan.Tic.Ltd.Şti.	Trabzon
Karbasan	Rize-Pazar

Kaynak: Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği, 2010

3.2.2.1.7.4.5. Kültür Balıkçılığının Durumu ve Tesisler

Karadeniz Bölgesi'nde karada beton havuzlarda, göllerde kafeslerde gökkuşağı alabalığı ve Karadeniz alabalığının yetiştiriciliği yapılmaktadır. Deniz kafeslerinde ise gökkuşağı alabalığı, Karadeniz alabalığı ve levrek büyütmesi yapılmaktadır. Deniz kafes işletmeleri Ordu-Perşembe, Trabzon -Yomra ve Rize merkezde yoğunlaşmıştır. Karadeniz Bölgesi'nde iç sulardaki kültür balıkçılığı üretimi ile ilgili özet bilgiler Tablo-41'de verilmiştir. Türkiye'nin bazı bölgelerinde yetiştiriciliği yapılan sazan balığı, Karadeniz bölgesinde çok rastlanan bir balık cinsi değildir. Bölgenin doğal balığı olan Karadeniz alabalığı 2009 ve 2010 üretim sezonunda tatlı su çiftlikleri ve deniz kafeslerinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Levrek balığının yavruları Ege veya Akdeniz bölgesindeki deniz kuluçkahanele-

rinden getirilerek kafeslerde büyütülmektedir. Levrek balığı Ordu ve Trabzon'daki kafeslerde bulunmaktadır. Son yıllarda Kürtün Barajı'nda kafeslerde üretim yoğunlaşmıştır. Artvin-Borçka baraj gölünde de kafes kurma çalışmaları yapılmaktadır. TR90 Bölgesi'ndeki kültür balığı üretimi toplam 9.497 tondur ve Türkiye genelinde yetiştirilen 117.919 tonluk kültür balığının % 8'ini oluşturur. Rize'de 2010 yılı itibarıyla Türkiye'nin ilk ve tek organik su ürünleri projesiyle yedi tesiste üretim gerçekleştirilmiştir. Bölgede en çok yetiştirilen balık cinsi olan gökkuşağı alabalığının, 6.239 tonu tatlı su çiftliklerinden, 2.658 tonu ise denizlerdeki yüzer kafeslerden gelmektedir. Alabalık, TR90 Bölgesi'ndeki balık üretiminin %94'ünü, Türkiye'dekinin ise %13'ünü oluşturmaktadır.

Tablo-41: TR90 Bölgesinde Su Ürünleri Kültür Üretimi

Yer	Alabalık İç Su	Alabalık Deniz	Levrek
Trabzon	1.408	1.500	-
Ordu	578	585	600
Giresun	583	-	-
Rize	1.135	573	-
Artvin	698	-	-
Gümüşhane	1.837	-	-
TR90	6.239	2.658	600
Türkiye	65.928	2.721	49.270
TR90/TR (%)	9.5	98	1.2

Kaynak: TÜİK, 2008

Tatlı Suda Alabalık Yetiştiriciliği

Karadeniz Bölgesi'nde sürekli su akışına sahip nehirler ve birçok küçük dere bulunmaktadır. Su sıcaklığı, gökkuşaklı alabalık yetiştirilmesi için oldukça uygun olan sular bulunmaktadır. Gökkuşağı alabalığı, farklı sıcaklıklara, dar alanda kapalı tutulmaya, tuzluluğa ve nüfus yoğunluğuna dayanabildiğinden kültür balıkçılığı için en uygun türdür.

Bu çiftliklerdeki üretim yapısı, Türkiye'nin başka yerlerindeki çiftliklerle benzerlik göstermektedir. Ülke koşulları altında, bir gökkuşağı alabalığı, yumurtadan pazarlanabilecek boyut olan 250-300 grama getirebilmek için 10-16 aylık bir süre gerekmektedir.

Bölge yetiştiriciliği henüz yeni olan Karadeniz alabalığı Doğu Karadeniz sularının doğal balığıdır. Yumurtlamak için nehirlere girer, beslenmek ve büyümek için Karadeniz'e göç etmektedir. Bölgede az da olsa bazı işletmelerde kaynak alabalığına rastlamak mümkündür.

Bölgedeki alabalık çiftliklerinin birçoğu yavru balık ihtiyaçlarını kendileri karşılamaktadırlar. Yavru ve küçük alabalıklar, çiftliklerin çoğunda küçük beton kanallarında, bazılarında ise beton, cam elyafı veya plastikten yapılmış dairesel tanklarda yetiştirilir. Beslenme ise tüm çiftliklerde ekonomik olan palet şeklindeki yemlerle yapılır.

Bölgedeki alabalık çiftliklerinden deniz kafes işletmelerine yavru balık temin edilmektedir. Bazen deniz kafeslerinde büyütülen gökkuşağı veya Karadeniz alabalıkları satılmak, büyütülmek veya anaç bireyler oluşturmak için alabalık çiftliklerine taşınmaktadır.

Bölge'deki çiftliklerde örgütlenme düzeyi yetersiz olup işletme kapasiteleri genellikle düşüktür. Çoğunlukla aile işletmesi şeklinde kurulmuşlardır. Bu sebeple teknik eleman istihdam edilememektedir. Sağlıklı ve ucuz balık yemi temini konusunda sorunlar devam etmektedir.

Ülke genelinde olduğu gibi bölgede de yetiştiricilik izni alırken meydana çıkan bürokratik işlemlerin fazlalığından yakınılmaktadır. Bu tür sorunların aşılması amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın öncülüğü ile ülke genelinde oluşturulan Su Ürünleri Üretici Birlikleri, 2004 yılından itibaren kurulmaya başlanmış, federasyon oluşturma aşamasına da gelinmiştir. İlimizde İç Su Ürünleri Yetiştiricileri Birliği 2005 yılında faaliyete başlamıştır.

Birliğin kurulma süreci sonrasında eğitim eksikliği, balık hastalıkları, yetiştiricilik tekniklerinin geliştirilmesi ve danışmanlık hizmeti sağlanması amacıyla 2006 yılında bir protokol imzalanmıştır. Üreticileri Birliği, Üniversite ve Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü arasında imzalanan eşgüdüm belgesi ile taraflar kültür balıkçılığında işbirliğine gitme kararı almıştır.

Deniz Kafesinde Balık Yetiştiriciliği

Deniz kafeslerinde alabalık veya Atlantik salmону (Salmo salar) yetiştiriciliği 1990'larda başlamıştır. Başlangıçta, somon balığı yetiştiriciliği alabalığa göre daha yaygındı, ancak daha sonra teknik ve pazarlamayla ilgili kısıtlamalardan dolayı Atlantik salmону yetiştiriciliğinden vazgeçilmiştir.

Günümüzde Karadeniz Bölgesi'ndeki deniz kafesleri, gökkuşağı alabalığı, levrek ve Karadeniz alabalığı büyütülmesi için kullanılmaktadır. Çipura balığının deniz kafeslerinde büyütme denemeleri devam etmektedir. Levrek ve çipura yavruları Ege ve Akdeniz Bölgesi'nden getirilmektedir. Gökkuşağı ve Karadeniz alabalığı yavruları daha çok bölgedeki alabalık çiftliklerinden temin edilmektedir. Ancak, Karadeniz'in yüzey suyu sıcaklığı haziran ayının ikinci yarısından ekim ayının sonlarına kadar gökkuşağı ve Karadeniz alabalığının dahil olduğu Salmonidae familyası balıklarının yaşaması için uygun değildir. Bu nedenle Karadeniz'de Salmonidae familyası balıklarının deniz kafeslerinde büyütülmesi kasım-haziran ayları arasındaki dönem ile sınırlanmaktadır.

Deniz kafesleri Karadeniz Bölgesi'nde Ordu-Perşembe, Trabzon-Yomra ve Rize merkez olmak üzere üç alanda yoğunlaşmıştır. Genellikle deniz kafes işletmeleri tatlısu çiftlikleri ile koordinasyon içinde çalışmaktadırlar.

3.2.2.1.7.4.6. Balığın Pazarlanması

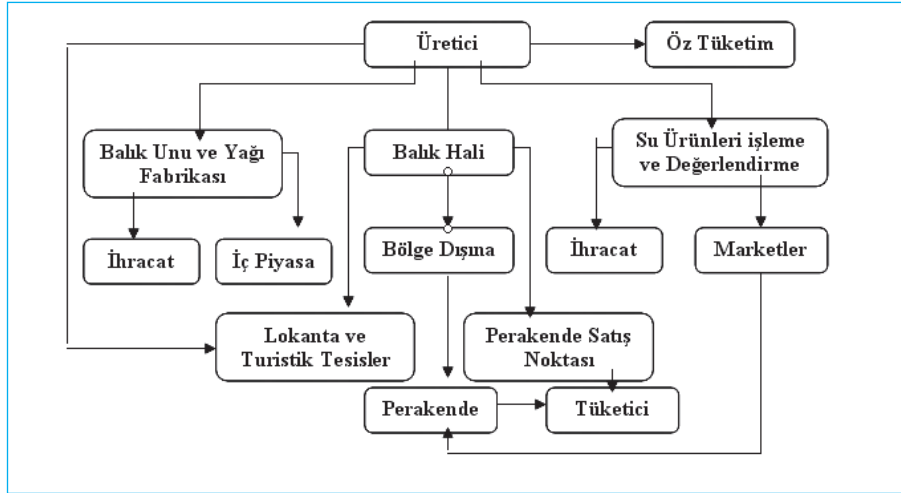
Karadeniz Bölgesi'nde balık pazarlama şekli Türkiye genelinde uygulanan pazarlama şekli ile uyum içindedir. Genel olarak bölgedeki balık pazarlama zincirinin şeması Şekil 3'de verilmiştir. Balığın pazarlanması hemen hemen tamamıyla özel sektör tarafından yapılmaktadır.

Balıkçılar, yakaladıkları balığı karaya çıkış noktalarından kamyonlar vasıtasıyla taşımakta ve fiyatına bağlı olarak istedikleri pazara ulaşmaktadırlar. Küçük alabalık çiftliklerinde yetiştirilen balıkların hepsi o yörede satılır. Doğrudan perakendeciye, restoranlara ve tüketiciye yapılan satışlar, kendi restoranlarını işleten küçük çiftlikler veya aile çiftlikleri için özellikle önemlidir.

Şekil-3: Karadeniz Bölgesi'nde Balık Pazarlama Modeli

Kaynak: TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Master Planı, 2007

Bölge'deki çiftliklerin büyük çoğunluğunda restoran bulunmaktadır. Çiftlikte üretilen balıklar bu restoranlarda yöresel yöntemlerle pişirilmekte ve tüketiciye sunulmaktadır. Çeşitli balık yemekleri sunan alabalık çiftlikleri, bölgeye gezi veya çeşitli amaçlarla gelenler için bir dinlenme ve hoş vakit geçirme mekânları olmaktadır. Söz konusu çiftlikler bir üretim yerinden ziyade turizm hizmeti veren bir işletme konumundadır. Bu özelliklerinden dolayı zaman zaman alabalık çiftlikleri işletme olarak görülmektedir. Büyük çiftliklerin alabalıkları ise normal balık pazarlama

kanalları ile satılır. Balıklar önce İstanbul, İzmir veya Ankara'daki toptancı hallerine gider, buradan da balıkçılara, pazar tezgâhlarına, restoranlara ve otellere dağıtılır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nden özellikle Trabzon, Ordu ve Rize illerinden taze veya dondurulmuş su ürünleri ihracatı yapılmaktadır. Tablo-42'de görüldüğü gibi bu ihracatın önemli bir kısmını hamsi oluşturmaktadır. Hamsi ihracatını istavrit ve salyangoz izlemektedir.

Karagöl-Şavşat (Artvin)

Tablo-42: 2008-2010 Yılları Arası TR90 İlleri Su Ürünleri İhracat Verileri

ÜRÜN	2008 (\$)	2009 (\$)	2010 İLK 5 AY (\$)
TRABZON			
Hamsi balıkları (dondurulmuş)	855.679	483.171	512.315
Suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar (dondurulmuş)	1.749.954	336.243	61.777
İstavrit (dondurulmuş)	404.611	50.586	47.143
Diğer deniz balıkları (dondurulmuş)	0	16.832	
Salyangoz kabuğu; salyangoz kabuğu toz ve döküntüleri	71.125	0	13.750
Diğer karidesler (dondurulmuş)	0	6.351	
Oncorhynchus mykiss türünden alabalıklar (adet ağırlığı < 400gr) ait filetolar (dondurulmuş)	0	3.238	
Diğer kalamarlar (dondurulmuş)	0	3.093	
Ahtapotlar (dondurulmuş)	0	1.891	
Levregiller (dondurulmuş)		0	761
Çipura (taze/soğutulmuş)		500	0
Deniz levreği (taze/soğutulmuş)		573	0
Alabalıklar; diğer, (taze veya soğutulmuş)		99.211	0
RİZE			
Levregiller (dondurulmuş)		7.850	31.495
Oncorhynchus apache, chrysogaster türü balıklar (dondurulmuş)	14.214	0	21.606
Diğer deniz balıkları (dondurulmuş) 17.207	0	4.664	
Alabalıklar; canlı, diğer		10.274	3.401
Çipura (taze/soğutulmuş) 13.208	0	0	
Palamut ve torik (dondurulmuş) 6.665	0	0	
Hamsi balıkları (dondurulmuş) 14.372	0	0	
İstavrit (dondurulmuş) 10.824	0	0	
Diğer alabalıkların (filetoları) (taze/soğutulmuş) 2.436	0	0	
Diğer uskumru balıklarına ve palamut-torik cinsi balıklara ait filetolar (dondurulmuş)	13.920	0	0
Diğer deniz balıkları filetoları (dondurulmuş)	17.207	0	0
ORDU			
Hamsi; müstahzar ve konserve (bütün/parça)	858.804	0	684.170
Suda yaşayan diğer omurgasız hayvanlar (dondurulmuş)	0	1.173.065	0

Kaynak :Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği, 2010

3.2.2.1.7.4.7. Doğu Karadeniz Balıkçılık Sektörünün Sorunları

Avcılık

Karadeniz’de avlanma ile elde edilen su ürünleri miktarı gün geçtikçe azalmaktadır. Bu azalmada aşırı ve bilinçsiz avlanmanın yanı sıra sanayi tesisleri atıkları, evsel atıklar ile birlikte başta çöp olmak üzere katı atıkların denize boşaltılması, kıyılarının çeşitli amaçlarla doldurulması, koruma ve kontrol hizmetlerinin etkin yapılamayışı, uygulamalı çalışmalara temel teşkil edecek istatistik verilerin yeter düzeyde olmayışı, doğal stokların korunması ve verimlerinin artırılmasına yeterince önem verilmemesi gibi problemler ön plana çıkmaktadır. Bütün bu problemler avlanan su ürünleri miktarını düşürdüğü gibi tür sayısının da azalmasına neden olmaktadır.

Balık stoklarının durumunun bilinmemesi ve izlenmemesi, avlanan ürünün pazarlanmasındaki alt yapı yetersizlikleri, arz-talep dengesinin kurulamaması ve balıkçılık yönetim planlarının olmamasından kaynaklanan sorunlar öne çıkmaktadır.

Kültür Balıkçılığı

Doğu Karadeniz kültür balıkçılığında yaşanan sorunlar ülkemiz balık yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar ile paralellik göstermektedir. Genel olarak tatlı su ve deniz balık yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar aşağıda verilmiştir.

- Bölgede çok sayıda HES kurulması.
- Kültür balıkçılığında kullanılan yemler, hammaddelerin bir kısmı ithal edildiğinden pahalıya mal olmaktadır. Özellikle yem muhteviyatı içinde yer alan

balık unu vb. hammaddeler ithal edildiğinden ya fiyat istikrarı oluşamamakta ya da fiyat rekabeti oluşturmak için yem kalitesinden ödün verilmektedir. Türkiye’de belli dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerde, yem fiyatlarının yükselmesi karşısında balık fiyatları düşük kalmakta, bu da karlılığı düşürmektedir.

- Su ürünleri işletmeleri kuruluş aşamasında ve daha sonraki yıllarda yer ve su kiralamalarında yoğun bürokratik işlemlerle karşılaşmaktadır.

- Bölge’deki su ürünleri işletmelerinin yetersiz öz kaynak ve işletme sermayesi nedeniyle düşük kapasiteli ve basit olması.

- Su ürünleri işletmelerinde su ürünleri konusunda eğitim almış elemanların istihdamının yetersizliği.

- Dere yataklarının ıslah edilmemiş oluşu nedeniyle sel baskınlarından zarar görmesi.

- Su ürünleri işletmelerinde çalışanların sektör ile ilgili yenilikleri takip edememeleri.

- Pazarlamada örgütlenme yapısı üretici ve tüketici lehine olmaması

- Su ürünleri üretimi için potansiyel su kaynaklarının çoğunun limnolojik etütlerinin yapılmamış olması.

- Kaynak kullanımı, kıyı alanlarına erişim ve çevrenin korunması konusundaki kurumlar arasındaki uyumsuzluklar.

- Bölge’de kurulan balık yetiştiricilik tesislerinin teknolojiye uzak ve basit olması.

- Yetiştirilen tür sayısının az olması (bir veya ikiyi geçmemesi).

- Eski üretim metotlarının kullanılması.

- Üretimde kalitenin tutturulamaması.

- Üretilen ürünün hiçbir işleme tabi tutulmadan pazara sunulması.

- Yetiştiriciliğe uygun alanların gerektiği gibi değerlendirilememesi.

- Su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği için yapılan planlamalarda sektörün çevresel, ekonomik ve sosyal yönlerinin dikkate alınmaması.

3.2.2.2. Ormancılık

3.2.2.2.1. Ormanların Durumu

Orman teşkilatınca gerçekleştirilen orman envanter ve amenajman planlarına göre Türkiye’de ormanlar 21 milyon ha alan kaplamaktadır (ülke alanının % 27’si). Biyolojik çeşitlilik açısından oldukça zengin olan ülke ormanlarının yaklaşık yarısı iğne yapraklı, diğer yarısı ise geniş yapraklı türlerden oluşmaktadır.

Harita-5: Türkiye’de Orman Haritası

Kaynak : Orman Bölge Müdürlüğü, 2009

Doğu Karadeniz Bölgesi’nin verimli orman alanı 770.945,4 ha olup ülke ormanlarının % 2,5 kısmını kapsamaktadır. Bölge’de ormanlık alanların illere dağılımı Tablo-43’te verilmiştir.

Tablo-43: TR90 Bölgesi Ormanlık Alan Durumu (Ha.)

İller	Normal (verimli)			Bozuk (verimsiz)			Ormanlık Alan Toplam	Açıklık Alan	Toplam Alan
	İbrelili	Yapraklı	Toplam	İbrelili	Yapraklı	Toplam			
Trabzon	56.795,9	94.753,9	151.549,8	16.110,4	29.274,2	45.384,6	196.934,4	336.398,3	533.332,7
Ordu	29.151,6	141.156,9	170.308,4	7.457,7	25.180,1	32.638,1	202.966,7	384.178,5	587.145,2
Giresun	57.984,0	59.859,5	117.843,5	50.060,0	72.440,5	122.500,5	240.344,0	481.951,0	722.295,0
Rize	27.011,6	38.827,0	65.839,5	32.501,0	61.665,2	94.166,2	160.005,7	223.769,1	383.774,8
Artvin	199.979,5	2.644,0	202.623,5	129.722,2	66.925,5	196.647,7	399.271,0	312.996,3	712.267,5
Gümüşhane	53.625,9	9.154,8	62.780,7	71.915,1	47.610,5	119.525,6	182.306,3	409.155,1	591.461,4
TR90	424.548,5	346.396,1	770.945,4	307.766,4	303.096	610.862,7	1.381.828,1	2.148.448,3	3.530.276,6

Kaynak : Orman Bölge Müdürlüğü, 2009

Bölge’nin toplam orman alanı 1.381.828,1 ha olup bunun %29’una Artvin sahiptir. Trabzon %14, Ordu %14, Giresun % 18, Rize %12 ve Gümüşhane %13’lük paya sahiptir.

Orman alanlarındaki ormancılık faaliyetleri amenajman planlarına göre yürütülmektedir. Amenajman planlarına göre yapılacak üretim verimli sahalarda yapılmaktadır. Verimsiz sahalara ise imar edilmeye ve korunmaya muhtaç sahalardır. Trabzon ilinin verimli alanları toplam alanın %28’i olup Rize ve Gümüşhane illerinde ise orman alanlarının çoğu verimsiz vasıf taşımaktadır.

Bölge'deki ormanlar ibreli ve yapraklı türlerden oluşmaktadır. Trabzon ve Rize illerinde ibreli yapraklı karışık ormanlar yoğunlukta olup Gümüşhane'de ibreli ağaçlar ağırlıktadır. Bu ağaçlar ladin, sarıçam, köknar, kızılğaç, kestane, gürgen, meşe, kayın ana ağaç türlerinden oluşmakta yer yer ormangülü, ayı üzümü, karayemiş, ardıç, fındık, akçağaç, ıhlamur, karaağaç, porsuk gibi diğer ağaç ve çalı türlerde karışıma katılmaktadır. Biyo çeşitlilik açısından zengin olup korunması gereken türleri de ihtiva etmektedir. Ormanların amenajman planları çerçevesinde her yıl alınması ön görülen ürün miktarından hariç, değişik nedenlerle zarar gören ağaçlar da üretime verilmektedir.

Tablo-44: 2010 Yılı Temmuz Ayı Sonu İtibarıyla Alınan Olağanüstü Hâsılat Miktarları (m3)

İl	Yangın Zararı	Fırtına Zararı	Kar Zararı	Yol ve Tesis	Böcek Zararı	Mantar Zararı	Diğer Nedenler	Toplam
Trabzon	0	2.764	13.144	2.469	16.599	0	36.718	71.694
Ordu	0	109	17.302	1.512	1.222	0	563	20.708
Giresun	0	5.605	15.600	4.948	3.363	0	2.282	31.798
Rize	0	293	882	393	142	0	3509	5.218
Artvin	0	45	5	18	78	0	356	502
Gümüşhane	0	168	15.571	1.100	6.548	0	28.376	51.763

Kaynak : Tarım İl Müdürlükleri, 2009

3.2.2.2.2. Orman Köyleri

Tablo-45: TR90 Bölgesi'nde Kategorilere Göre Köy Sayıları

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane
Orman İçi Köy	26	75	76	41	261	56
Orman Bitişik Köy	190	296	243	79	50	191
Toplam	216	371	319	120	311	247

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007

Tablo-46: TR90 Bölgesi'nde Kategorilere Göre Köy Nüfusları

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane
Orman İçi Köy	9.037	23.961	27.457	9.751	75.552	9.132
Orman Bitişik Köy	70.555	104.520	64.381	25.857	24.592	24.833
Toplam	79.592	128.481	91.838	35.608	100.144	33.965

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, 2007

Arazi şartlarının zor, toprak örtüsünün de sığ olması ve kışların uzun ve soğuk geçmesi, bu köylerdeki tarım faaliyetlerini kısıtlamaktadır. Devlet ormanları ve kamu arazilerinin yakın çevrede bulunması nedeniyle tarım yapmaya uygun araziler kısıtlıdır. Mevcut tarım alanlarının büyük bir bölümü, ormanlık alanların işgaliyle kazanılmıştır.

Orman köylerinde yürütülen başlıca ekonomik faaliyetlerden bir tanesi de hayvancılıktır. Kendi arazisi olmayanlar dâhil olmak üzere, köy halkının çoğu, 1-2 ineğe, birkaç koyun ve keçiye sahiptir. Bu hayvanların çoğu

verimlilikleri düşük, yerli cinslerdir. Bu köylerdeki en önemli geçim kaynaklarından biri de ormancılık faaliyetleridir (ağaç kesme, çekme ve taşıma, fidan üretimi, ağaçlandırma, orman bakımı). Bu işler genellikle mevsimlik ya da kısa dönemlidir. Bu gelir kaynaklarına ek olarak Çevre ve Orman Bakanlığı ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı orman köylülerine bazı destekler sağlamaktadır.

İş olanaklarının az ve yaşam koşullarının zor olması, orman köylülerini köy dışında alternatif iş imkanla-

rı aramaya itmekte, bu da dış göçü hızlandırmaktadır.

ORKÖY, süt ineği ve süt koyunu yetiştirme, arıcılık, tatlı su balıkçılığı, mantar üretimi ve seracılık gibi fazla alan gerektirmeyen tarım faaliyetleri için kredi olanakları sağlamakta olup bu sayede orman köylülerinin daha fazla gelir elde etmelerine yardımcı olmaktadır. Son yıllarda ise yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan güneş enerjisi ile su ısıtma projesi orman köylerinde uygulanarak köylerin sosyal anlamda gelişmesine katkı sağlamaktadır.

3.2.2.2.3. Ormanların Korunması

Ormanların korunması temel olarak ormanları yangınlara, orman zararlılarına ve fiili müdahalelere karşı koruma faaliyetlerini içerir. Korumanın amacına ulaşabilmesi için orman kadastrounun tamamlanması ve orman sınırlarının güvence altına alınması şarttır.

Değişen ormancılık anlayışı ile beraber ormanların içinde barındırdıkları biyolojik çeşitliliğin muhafaza edilmesi son derece önemli hale gelmiştir. Türkiye’de orman habitatlarına ait gerek ekolojik gerekse de floristik kompozisyona dayalı çok sayıda ekosistem mevcuttur ve her ekosistemin işlevi az çok birbirinden farklıdır. Türkiye’nin sahip olduğu bu zengin orman biyolojik çeşitliliği çok sayıda endemik (belli bir bölgeye has olup dünyanın başka bir yerinde yetişmeyen bitki türleri) bitki türüne, önemli kuş türlerine ve birçok yaban hayatı türüne habitat sağlamaktadır.

Avrupa-Sibiryâ biyocoğrafik bölgesi içinde yer almakta ve biyoçeşitlilik bakımından önem arz etmektedir.

Bölge ormanları iklimin yaz döneminde de yağışlı olması ve ibrelî yapraklı karışık orman olması nedeniyle yangın riskinin az olduğu bölgelerdendir.

Ladin ormanlarımızda kabuk böcekleri önemli miktarlarda zarar yapmaktadır. Bu böceklerle mekanik, biyoteknik ve biyolojik mücadele edilmektedir. Böcek zararı olan sahalara feromon tuzağı asılarak yaygın bir şekilde biyoteknik ve mekanik mücadele edilmekte ayrıca laboratuvar kurarak D.micansın yırtıcısı olan R.grandis üretilerek ormana verilmektedir.

Köylerden kentlere göç ve hayvancılığın azalması, halkın bilinç seviyesinin yükselmesi nedeniyle orman alanlarımızda usulsüz kesim ve otlatma zararı miktarlarında azalma gözlenmektedir.

3.2.2.2.4. Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü

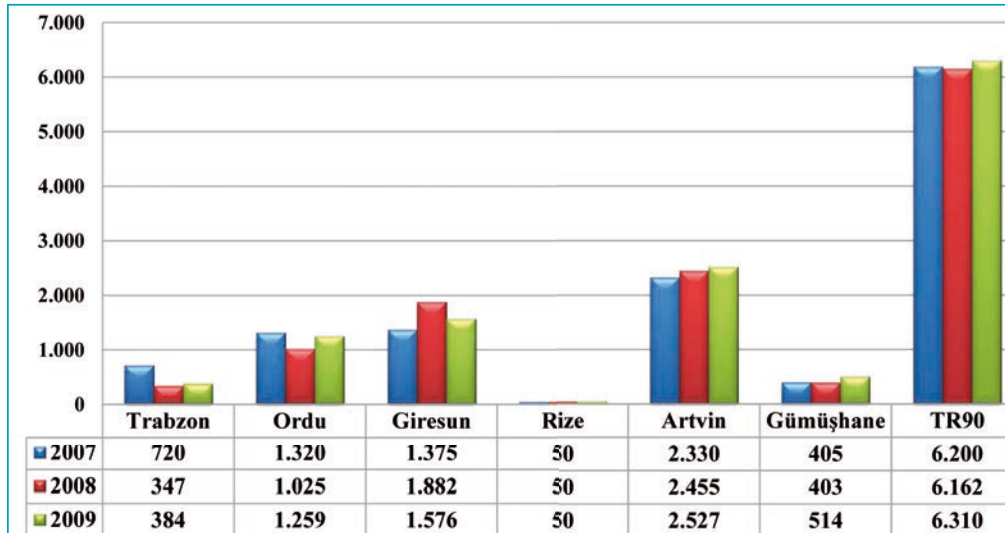
Ağaçlandırma ve erozyon kontrolü faaliyetleri daha çok mevcut ormanların korunmasına yöneliktir. Bu kapsamda Bölge’de gerçekleştirilen ağaçlandırma ve erozyon kontrolü faaliyetleri ile ilgili tüm bilgiler Tablo-47’de verilmiştir.

Tablo-47: Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü

İli	Ağaçlandırma (Ha)			Erozyon Kontrolü (Ha)		
	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Trabzon	137	31	193	230	230	230
Ordu	120	21	100	600	600	600
Giresun	35	51	110	340	340	340
Rize	50	50	50	0	0	0
Artvin	85		0	1.932	1.932	1.932
Gümüşhane	5	3	14	400	400	400
TR90	432	156	467	3.502	3.502	3.502
Türkiye	18.228	13.879	22.884	42984	52133	48778
TR90/TR (%)	2,4	1,12	2,04	8,15	6,7	7,18

Kaynak: Çevre ve Orman Bakanlığı, 2009

Grafik-11: Ağaçlandırma, Erozyon Kontrolü, Rehabilitasyon, Mera Islahı ve Özel Ağaçlandırmalar (Ha)

Kaynak: Orman Bölge Müdürlüğü

Ağaçlandırma, Erozyon Kontrolü, Rehabilitasyon, Mera Islahı ve Özel Ağaçlandırma çalışmalarında Türkiye genelinde 2007 yılında 88.906 Ha., 2008 yılında 93.182 Ha. ve 2009 yılında da 96.639 Hektarlık çalışma yapılmış olup TR90 Bölgesi illerinde yapılan çalışmalar Grafik-11’de gösterilmiştir.

3.2.2.2.5. Ormanların Geliştirilmesi

Orman Genel Müdürlüğü'nün stratejileri arasında da yer alan ormanların geliştirilmesi amacı, ormandan en az masrafla koşulların elverdiği ölçüde en yüksek kalite ve kantitede çok yönlü ürün elde etmek ve ulusal ekonominin çeşitli orman ürünleri taleplerini ve ormanın kendisinden beklenen çok yönlü faydalanmayı (ekonomik, ekolojik ve sosyal) sürekli olarak karşılayabilecek nitelikte dış etkenlere dayanıklı verimli ormanlar meydana getirmektir

Mevcut ormanların bakımı, yaşlı ormanların gençleştirilmesi, verimsiz ormanların rehabilitasyonu gibi

silvikültürel faaliyetler ormanların geliştirilmesi ve verimliliğinin artırılması için son derece önemlidir. Bu tür faaliyetler aynı zamanda ormanların dış etkenlere karşı direncinin artırılması, uyum kabiliyetinin yükseltilmesi, tabii ve biyolojik dengeyi bozmadan biyotik ve abiyotik tehlikelere karşı dayanıklı ormanların kurulması, mevcutların imar edilmesi, teknik bakım müdahaleleriyle verimliliğinin artırılması ve ormanın sağlıklı bir yapıya kavuşturulması, olgunluk çağına ulaşmış yaşlı meşcerelerin gençleştirilmesi, çok yönlü fonksiyonlar gören ormanların kurulması tekniklerini kapsamaktadır.

Tablo-48: TR90 Bölgesi'nde Yürütülen Silvikültürel Faaliyetler (2010 Yılı Haziran Ayı Sonu)

Faaliyetin Adı	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane
Doğal Gençleştirme(ha)	-	-	15	-	-	20
Yapay Gençleştirme(ha)	10	60	58	20	27	-
Gençlik Bakımı(ha)	50	554,6	1.091,50	5	74	63
Sıklık Bakımı	20	395	330	21	-	-
Ormanların Rehabilitasyonu(ha)	30	2.290	1.529	50	1.327	1000
Kültür Bakımı (ha)	350	1.120	962	250	685	50
Kültür Koruma (KTK)	3	9	6	-	-	6
Fidan Dikimi (adet)	42.788	353.600	124.784	26.781	-	581.700
Koruya Tahvil	-	-	365	-	75	-

Kaynak : Orman Bölge Müdürlüğü

3.2.2.2.6. Ormanlardan Faydalanma

Bölge'deki ormanlar daha çok odun üretimi amacıyla kullanılmaktadır. Bölge ormanlarından amenajman planlarına göre yıllık alınması gereken eta miktarı toplam 687.813 olmasına rağmen 375.558 m3 gerçekleşme olmuştur. Üretimin planlanan miktardan az olmasında ladin olanlarında etkili olan böcek zararı nedeniyle bu alanlarda silvikültürel müdahalelerin yapılmaması önemli rol oynamıştır.

Bölge ormanlarında endüstriyel ve yakacak odun dışında, çeşit ve miktar olarak oldukça fazla olduğu tahmin edilen odun dışı bitkisel ürünlerin ve gen kaynaklarının henüz envanteri yapılmamıştır. ODOÜ kaynaklarının yönetimine verilen önem ve ağırlık ve bu

alandaki kurumsal kapasite yeterli değildir. Ülkemizde odun dışı orman ürünlerinin ihracat gelirleri yılda 100 milyon doların üzerinde olduğu tahmin edilmektedir. Yerel halkın geçimine katkı değeri oldukça önemli olan ODOÜ kaynaklarının potansiyel değerleri hesaplanan değerlerinin çok üzerindedir. ODOÜ, ağaç, ağaççık, çalı ve otsu bitkilerin odunları dışındaki her türlü uçucu yağları, meyve, tohum, çiçek, yaprak, kabuk, kök, genç dal ve sürgünleri, soğan, yumru ve rizomları ile mantarları kapsamaktadır. Bölgede çok kısıtlı miktarda odun dışı ürününden gelir elde edilmektedir.

Tablo-49: TR90 Bölgesi'nde Yıllık eta ve 2008 Yılı Üretim Miktarları

İller	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	Toplam
Eta (m3)	83.796	183.158	156.689	43.013	151.753	69.404	687.813
Üretim (m3)	52.081	96.250	66.450	7.972	94.000	58.805	375.558

Kaynak : Orman Bölge Müdürlüğü

Ülkemiz orman ürünleri endüstrisinin hammadde talebinin kalite ve miktar olarak artmakta olmasının yanı sıra odun dışı ürünlere talebin artması ve ormanların çevresel ve kolektif fonksiyonlarının ön plana çıkmasıyla üretim amaçlı orman alanları daralmaktadır. Bu durum verimli orman varlığı yönünden sınırlı olan ülke ormanlarının bir an önce geliştirilmesi ve genişletilmesini önemli hale getirmektedir. Ormanların yukarıda belirtilen odun ve odun dışı ürünler dışında pek çok ekolojik, ekonomik ve sosyal işlevi vardır.

Ormanların bir karbon yutağı olması, iklim değişikliği üzerindeki olumlu etkisi, biyolojik çeşitliliği muhafaza etmesi, güvenilir ve temiz su kaynaklarını

koruması, erozyonu önlemesi, tarım topraklarını koruması, arazi verimliliğini iyileştirmesi, ucuz ve yenilenebilir enerji kaynağı oluşu, kent alanlarını iyileştirmesi ve güzelleştirmesi toplumun ruhsal, sportif ve rekreatif ihtiyaçlarını da karşılaması gibi yararları dikkate alındığında son dönemlerde yapılan amenajman planlarının ormanların sağladıkları fonksiyonları da dikkate alınarak planlanmaktadır.

Bölge'de ormanlarımızın sağladığı sosyal fonksiyonlar çerçevesinde oluşturulan piknik mesire yeri ve kent ormanı sayısı aşağıda verilmiştir.

Tablo-50: TR90 Bölgesi'nde Piknik ve Mesire Yerleri

İller	Piknik ve Mesire Yeri (Adet)	Kent Ormanı (Adet)
Trabzon	25	-
Ordu	11	2
Giresun	4	1
Artvin	10	1
Rize	2	1
Gümüşhane	1	1

Kaynak : Orman Bölge Müdürlüğü

3.2.2.3. Turizm

3.2.2.3.1. Dünyada ve Türkiye'de Turizm

Turizm günümüzde yararları bütün dünyaca kabul edilmiş, ülke ekonomisine daha da önemlisi dünya barışına katkısı nedeniyle vazgeçilmez bir sektör durumuna gelmiştir. Turizmin farklı sosyal ve kültürel yapıya sahip toplumlar arasında etkileşim sağlaması, sosyal yapıyı ve toplumsal davranış kalıplarını etkilemesi, insanların tanışıp dostluklar kurmalarına aracılık yapılması ve istihdam yaratıcı özelliğiyle de bölgesel ve ulusal ekonomiye katkı sağlaması onu ön plana çıkarmaktadır.

2008 yılında dünyada uluslararası toplam turist hareketliliği, 2007 yılına göre %2 artarak 922 milyona ulaşmıştır.

2008 yılında tüm dünyadaki uluslararası turizm gelirleri 2007 yılına göre %1,7 büyümeye göstermiş ve 944 milyar dolar olmuştur.

Dünyadaki turist akışının yarısından fazlası, 489 milyon turist ile Avrupa'ya olmaktadır. Avrupa'yı, Asya ve Pasifik (184 milyon), Amerika Kıtası (147 milyon), Orta Doğu (55 milyon) ve Afrika (46 milyon) izlemektedir.

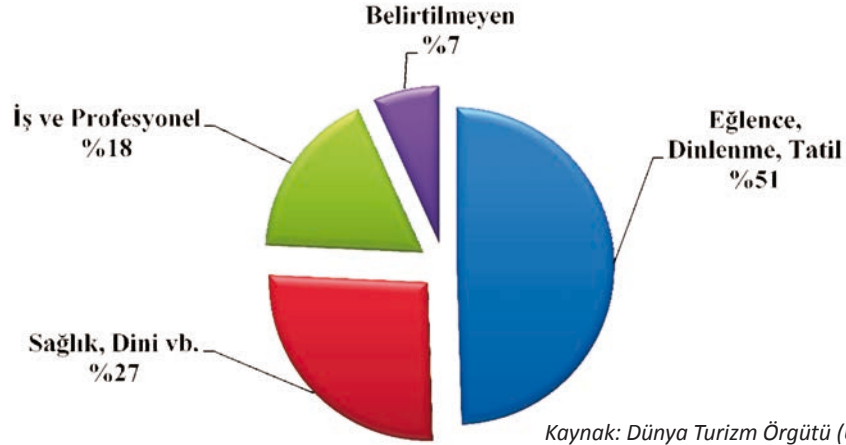
2008 Dünyanın En İyi Turizm Destinasyonları listesine göre hem turist sayısı hem de yapılan harcamaya göre ilk üç sırayı Amerika, İspanya ve Fransa almaktadır.

Gelen turist sayısına göre Fransa dünyada ilk sıradaki yerini korumakta fakat yapılan harcama bazında ise 3. sırayı almaktadır. Amerika gelen turist sayısında 2. sırayı, yapılan harcamalarda ise dünya 1.liğini yıllık 110 milyar dolar ile elde etmiştir. İspanya gelen turist sayısında 3. sırayı, yapılan harcamalarda ise dünya 2.liğini ve Avrupa 1.liğini korumaktadır.

Türkiye 2008 sıralamasında 2 değerlendirilmede de bir basamak yükselmiş, gelen turist sayısında 8. sırayı harcamalarda ise 9. sırayı elde etmiştir.

Dünya Turizm sıralamasının ilk 10 ülkesi 944 milyar dolar olan toplam turizm gelirlerinin %49'unu elde etmişlerdir.

Grafik-12: Ziyaret Amaçlarına Göre Dünyada Turizm

Türkiye bir önceki seneye göre gerek gelir gerekse gelişler açısından artış göstermiştir. Her iki kategoride de dünya sıralamasında birer basamak yükselmeyi başarmıştır. Türkiye Turizm Stratejisi 2023 belgesinde belirtildiği üzere, uzun vadeli ana hedefi 2023 yılında dünyanın en çok turist çeken ve en fazla turizm geliri elde eden ilk 5 ülkesinden biri olmaktır.

Tablo-51: Türkiye'ye Gelen Turist Sayıları

Türkiye'ye Gelen Yabancı Ziyaretçi Sayıları			Türkiye'ye Gelen Turist Sayıları		
2007	2008	2008 / 2007 (%)	2007	2008	2008 / 2007 (%)
23.340.911	26.336.677	12,83	22.248.328	24.994.007	12,34

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı

2008'de dünyanın en çok turizm gelirine sahip ilk 10 ülkesinin sıralamasında gelen yabancı turist sayısında Türkiye 8. sıraya yükselerek Almanya ve Meksika'yı geride bırakmıştır. Gelirlerde ise geçen yıla göre bir basamak yükselerek 9. sırada yer almıştır. Türkiye'nin 2008 yılı turizm geliri 2007'ye göre %18,7 artışla 22 milyar dolar, gelen yabancı turist sayısı 25 milyon olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye 25,0 milyon turistle, dünyada en çok turist çeken 8. ülke, 22,0 milyar dolarla dünyada en çok turizm geliri elde eden 9. ülke konumundadır.

Tablo-52: Dünyada Turizm

Gelen Yabancı Turist Sayıları (İlk 10 Ülke)			Gelir Durumu (İlk 10 Ülke)	
	Ülke	Milyon	Ülke	Milyar \$
1	Fransa	79,3	A.B.D	110,1
2	A.B.D	58,0	İspanya	61,6
3	İspanya	57,3	Fransa	55,6
4	Çin	53,0	İtalya	45,7
5	İtalya	42,7	Çin	40,8
6	İngiltere	30,2	Almanya	40,0
7	Ukrayna	25,4	İngiltere	36,0
8	Türkiye	25,0	Avustralya	24,7
9	Almanya	24,9	Türkiye	22,0
10	Meksika	22,6	Avusturya	21,8

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2008

Turizm, gittikçe artan hava değişimi ve dinlenme gereksinimleri, doğa ve sanatla beslenen göz alıcı güzellikleri tanıma isteği, doğanın insanlara mutluluk verdiği inancına dayanan ve özellikle ticaretle sanayinin gelişmesi ve ulaşım araçlarının kusursuz hale gelmesinin bir sonucu olarak ulusların ve toplumların birbirine daha çok yaklaşmasına olanak veren modern çağa özgü bir olgu olarak tanımlanabilir.

Tablo-53: Dünyada Turizm Harcamaları

Ülkeler	Harcama (Milyar \$)	Nüfus (Milyon)	Kişi Başına Harcama (\$)
1 Almanya	91	82	1.108
2 Amerika	79,7	304	262
3 İngiltere	68,5	61	1.121
4 Fransa	43,1	62	693
5 Çin	36,2	1,328	27
6 İtalya	30,8	58	519
7 Japonya	27,9	128	218
8 Kanada	26,9	33	810
9 Rusya	24,9	142	175
10 Hollanda	21,7	17	1.301

Kaynak: Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), 2008

Turizm olayını tanımlanmasında genellikle dinamik bir unsur olarak kabul edilen seyahat faktörü önemli bir yer tutar. Ancak teorik olarak insanların yaptığı bütün seyahatlerin turizm olayının bir unsuru olduğu da söylenemez. Buna ancak seyahat amacı göz önüne alınarak karar verilebilir.

Turizm olayının tanımlanmasında ve oluşmasında gerekli ikinci unsur konaklamadır. Konaklamayı

yabancıların bir yere yaptıkları yolculuklarından ve devamlı kalma, para kazanma amacı gütmeyen konaklamalarından doğan ilişkilerin bütünü olarak algılayabiliriz.

Bireylerin eğitim ve gelir düzeyindeki gelişmeler ile hızlı kentleşme, nüfus artışı ve teknolojik gelişmeler, uluslararası turizm hareketini geliştiren önemli unsurlardır.

Turizmin yapısal özelliği ve turizm hareketlerine doğrudan katılan turistler ile katılma isteğinde olan turistlerde kendisini gösteren değişimler, gelecek yıllarda turizm hareketlerinin hangi yönde gelişeceği konusunda soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Her yıl milyonlarca kişi değişik amaçlarla yerel ve uluslararası turizm hareketlerine katılmaktadır. Uluslararası turizm hareketlerinin temelini, bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye turizm amaçlı seyahat eden kimseler oluşturmaktadır. Uluslararası turizm hareketlerine katılan turistlerin daha uzun süre konaklama yapmaları, daha fazla harcamada bulunmaları ve beraberinde döviz getirmeleri sonucunda bölgenin ekonomik yapısına katkıda bulundukları için önemli bir unsurdur. 1974 ile 1980 yılları arasında yaşanan durgunluğa karşı turizm dünyada en hızlı gelişen endüstrilerden biri haline gelmiştir.

Uluslararası turizm hareketlerinden Türkiye'nin 1997 yılı itibarıyla aldığı pay, turist sayısı ve turizm geliri olarak %1,8 düzeyindedir. Türkiye'nin turizm açısından sahip olduğu doğal, kültürel, ekonomik vb. potansiyel değerleri planlı ve verimli bir şekilde değerlendirilmesi durumunda gelecek dönemlerde uluslararası turizm hareketlerinden alacağı pay daha da yüksek olacaktır. Son yıllarda turizm hareketlerinin yılın bütün dönemlerine yaymayı amaçlayan kongre turizmi, yat turizmi, golf turizmi, yayla turizmi ve dağ turizmi gibi turizm türleri gelecek dönemlerde Türkiye turizminin gelişmesine katkıda bulunacaktır.

Günümüze değin Türkiye'ye yönelik turizm faaliyetleri daha çok kıyı turizmine yönelik olmuştur. Türkiye'ye gelen yabancı ziyaretçilerin ikinci amacının kültürel değerleri gezmek görmek olduğu ve buna bağlı olarak kültür turizmine yönelik çalışmaların ağırlık kazandığı dikkate alınırsa Türkiye'nin kültür turizminde de önemli bir paya sahip olacağı söylenebilir. Diğer yandan 1995 yılından itibaren Avrupa'da Tek Pazar uygulamasına geçilmesiyle birlikte, üye ülkelerden Türkiye'ye yönelik dış turizm talebinde önemli değişimler olmuştur. Türkiye turizminde önemli bir gelişme de sayıları artan örgün ve yaygın turizm eğitim programlarıyla son yıllarda Türkiye de turizm bilincinin sağlıklı bir şekilde yerleşmeye başlaması sonucunda turizm sektörüne yönelik çalışmaların daha duyarlı bir hale gelmesidir.

3.2.2.3.2. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Turizm

Bölge'yi Ziyaret Eden Yerli ve Yabancı Turistler

2008 yılı Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre, Trabzon Havalimanı'ndan 17.118, bölge illerindeki (Artvin, Giresun, Ordu, Rize ve Trabzon) deniz yollarından 20.299 ve Artvin Kara Sınır kapısından 812.449 kişi olmak üzere toplam 849.866 (% 3,2) kişi ülkemize, Bölge'nin giriş kapılarını kullanarak giriş yapmıştır.

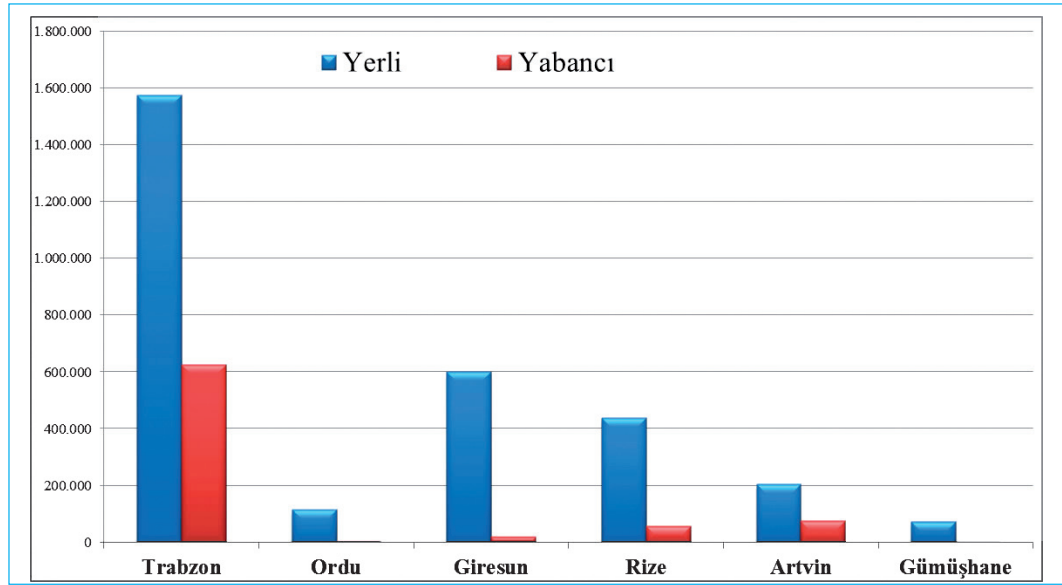
Tablo - 54: İllere Göre Turist Dağılımı (2009 Yılı Sonu)

İller	Yabancı	Yerli
Trabzon	627.015	1.576.093
Ordu	5.760	115.015
Giresun	20.067	601.048
Rize	58.729	437.817
Artvin	77.590	204.098
Gümüşhane	3.750	74.122

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri

Grafik-13: Doğu Karadeniz Bölgesine Gelen Turistlerin İllere Göre Dağılımı

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri, 2008

Ülkemizi ise 2008 yılı sonu itibarıyla toplam 26.336.677 kişi ziyaret etmiştir. Sınır kapılarının bağlı olduğu Düzey 2 Bölgelerine göre dağılımında ilk sırayı 8.569.837 (%33) kişi ile TR61 (Antalya, Isparta, Burdur), ikinci sırayı 7.050.748 (% 27) kişi ile TR10 (İstanbul) ve üçüncü sırayı ise 3.470.445 (% 13) kişi ile TR32 (Aydın, Denizli, Muğla) almıştır.

Türkiye’de 2008 yılı sonu itibarıyla bakanlık işletme belgeli tesislerde 24.934.002 adet konaklama gerçekleştirilmiştir. Bu konaklamaların 13.647.606’sı

yabancı, 11.286.396’sı da yerli turistler gerçekleştirilmiş, ortalama kalış süresi 3,1 ve tesislerdeki ortalama doluluk oranı ise %51,51’dir.

Aynı yıl sonunda Doğu Karadeniz Bölgesi’nde ise 490.592 adet konaklama gerçekleştirilmiş ve bu konaklamaların % 7,49’unu teşkil eden 36.732 adedi yabancı, % 92,51’ini teşkil eden 453.860 adedi de yerli turistlere ait olup ortalama kalış süresi 1,4 ve tesislerdeki ortalama doluluk oranı ise % 31,82’dir.

Tablo-55: Bakanlık Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklama, Geceleme ve Ortalama Kalış Süreleri

İller	Konaklama Sayısı			Geceleme Sayısı			Ortama Kalış Süresi (Gün)			Doluluk Oranı (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
Trabzon	23.075	160.233	183.308	35.451	220.424	255.875	1,5	1,4	1,4	29,50
Ordu	1.185	91.548	92.733	2.100	112.141	114.241	1,8	1,2	1,2	29,47
Giresun	978	54.252	55.230	1.317	94.469	95.786	1,3	1,7	1,7	28,63
Rize	2.544	76.080	78.624	4.587	96.872	101.459	1,8	1,3	1,3	30,70
Artvin	8.816	56.993	65.809	24.063	78.687	102.750	2,7	1,4	1,6	30,83
G.Hane	134	14.754	14.888	236	21.645	21.881	1,8	1,5	1,5	41,81
TR90	36.732	453.860	490.592	67.754	624.238	691.992	1,8	1,4	1,4	31,82
Türkiye	13.647.606	11.286.396	24.934.002	56.918.298	20.832.444	77.750.742	4,17	4,17	3,12	51,51
TR90/TR (%)	0,27	4,02	1,97	0,12	3,0	0,89	43,16	33,6	44,9	61,8

Kaynak: Bakanlık Belgeli Konaklama İstatistikleri 2008, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde turizm belgeli konaklama tesislerinde yerli, yabancı ve toplam ortalama kalış süreleri ile tesislerdeki doluluk oranı Türkiye ortalamasının oldukça altında yer almaktadır.

Bölge'de belediye belgeli konaklama tesislerinde ise 2008 yılında toplam 772.949 adet konaklama yapılmış olup bu konaklamaların % 15'ini teşkil eden 112.573 adedini yabancı, % 85'ini teşkil eden 660.376 adedini de yerli turistler gerçekleştirmiştir.

Tablo-56: Belediye Belgeli Konaklama Tesislerinde Konaklama, Geceleme ve Ortalama Kalış Süreleri

İller	Konaklama Sayısı			Geceleme Sayısı			Ortama Kalış Süresi (Gün)			Doluluk Oranı (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam	
Trabzon	19.221	293.658	312.879	61.624	325.872	387.496	3,2	1,1	1,2	20,40
Ordu	844	69.825	70.669	1.432	94.062	95.494	1,7	1,3	1,4	21,56
Giresun	168	30.359	30.527	480	57.493	57.973	2,9	1,9	1,9	30,70
Rize	21.310	74.871	96.181	35.549	98.305	133.854	1,7	1,3	1,4	16,14
Artvin	70.736	171.047	241.783	130.566	196.622	327.188	1,8	1,1	1,4	31,78
Gümüşhane	294	20.616	20.910	319	23.654	23.973	1,1	1,1	1,1	19,10
TR90	112.573	660.376	772.949	229.970	796.008	1.025.978	2,1	1,3	1,4	23,28
Türkiye	4.115.212	11.468.804	15.584.016	16.672.587	19.494.427	36.167.014	4,1	1,7	2,3	28,89
TR90/TR (%)	2,74	5,76	4,96	1,38	4,08	2,84	51,22	76,5	60,9	80,6

Kaynak: Bakanlık Belgeli Konaklama İstatistikleri 2008, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bakanlık ve belediye belgeli tüm tesislerde ise 2008 yılı sonu itibarıyla toplam 1.263.541 adet konaklama yapılmıştır. Bu konaklamaların 149.305 (%12) adedi yabancı, 1.114.236 (%88) adedi ise yerli ziyaretçiler tarafından gerçekleştirilmiştir.

Türkiye'de ise bakanlık ve belediye belgeli tüm tesislerde 2008 yılı sonu itibarıyla toplam 40.518.018 adet konaklamaların 17.762.818'i yabancı, 22.755.200 adedi ise yerli ziyaretçiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi Türkiye'de konaklayan ziyaretçilerden % 3'lük payına sahip olup ziyaretçi profili açısından da büyük ölçüde yerli ziyaretçiyi çekmektedir. Ayrıca ortalama kalış süreleri ve tesislerin doluluk oranı da Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Ziyaretçilere Sunulan Konaklama Olanakları ve Yatak Sayısı

Bölge'de yabancı ziyaretçilerin turizme konu olacak hareketliliği son yıllarda ağırlık kazanmıştır. Yerli ve yabancı ziyaretçiler genellikle turlarla bölgeye gelmeye başlamış, bunun sonucunda da, nitelikli konaklama tesisi ve yatak sayısı hızla artmıştır. Böyle olmakla birlikte, günümüzde belediye belgeli tesis ve yatak sayısı bakanlık belgeli tesislerden fazladır.

Bölge'de 2008 yılı sonu itibarıyla Bakanlık belgeli tesislerin 11.415 yatağı mevcut olup bu yatakların 5.015 adedi işletme belgeli, 6.400 adedi de yatırım belgelidir. Tablo-57'den de anlaşılacağı gibi bakanlık belgeli tesislerin büyük bir kısmı üç ve iki yıldızlıdır. Bölgede 5 yıldızlı dört, 4 yıldızlı 10 tesis bulunmaktadır. Bölge toplam 102 tesise sahiptir. Bu tesislerde 5.149 oda ve 11.415 yatak bulunmaktadır.

Bölge'de Bakanlık belgeli tesis, oda ve yatak sayıları, nüfusa oranlandığında Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bölge, turizm tesisleri açısından Türkiye ortalamasının altında gelişmişlik göstermektedir.

Tablo-57: TR90 Bölgesi Bakanlık Belgeli Konaklama Tesisleri, Tesislerin Oda ve Yatak Sayıları Dağılımı

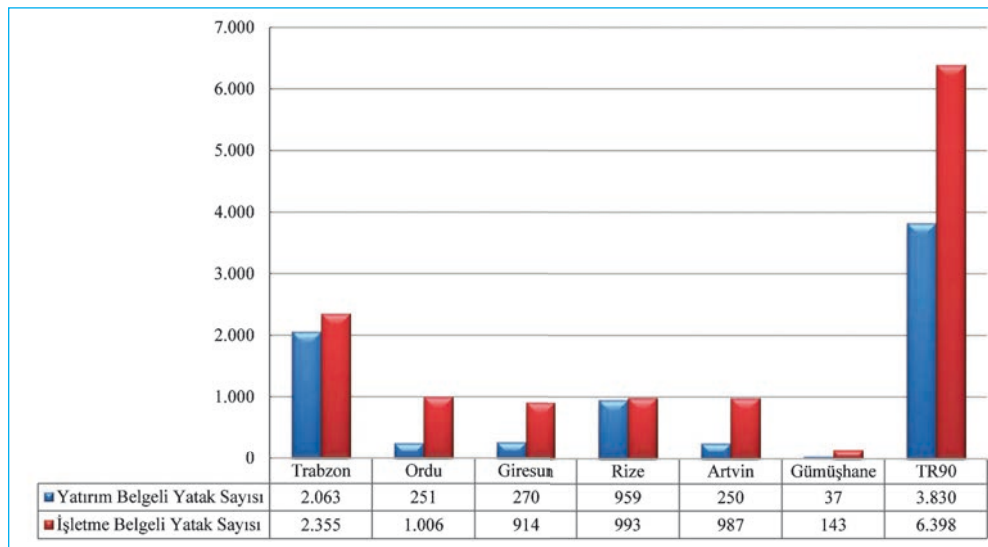
	İŞLETME BELGELİ			YATIRIM BELGELİ			TOPLAM		
	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
5 Yıldızlı	2	415	847	2	294	609	4	709	1456
4 Yıldızlı	3	444	932	7	603	1.248	10	1047	2180
3 Yıldızlı	15	757	2.574	21	1.081	2.160	36	1838	4734
2 Yıldızlı	7	202	408	33	1.035	2.020	40	1237	2428
1 Yıldızlı	3	58	118	2	53	93	5	111	211
Tatil Köyü	1	60	60	0	0	0	1	60	60
Pansiyon	1	5	10	0	0	0	1	5	10
Özel Tesis	0	0	0	1	18	38	1	18	38
Butik Otel	1	28	56	0	0	0	1	28	56
Dağ Evi	0	0	0	1	51	152	1	51	152
Ç.Evi/Köy Ev	1	5	10	0	0	0	1	5	10
Yayla Evi	0	0	0	1	40	80	1	40	80
TOPLAM	34	1.974	5.015	68	3.175	6.400	102	5.149	11.415

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2008

Bölge’de 2008 yılı sonu itibarıyla Bakanlık belgeli tesislerin 11.415 yatağı mevcut olup bu yatakların 5.015 adedi işletme belgeli, 6.400 adedi de yatırım belgelidir. Tablo-57’den de anlaşılabacağı gibi bakanlık belgeli tesislerin büyük bir kısmı üç ve iki yıldızlıdır. Bölgede 5 yıldızlı dört, 4 yıldızlı 10 tesis bulunmaktadır. Bölge toplam 102 tesise sahiptir. Bu tesislerde 5.149 oda ve 11.415 yatak bulunmaktadır.

Bölge’de Bakanlık belgeli tesis, oda ve yatak sayıları, nüfusa oranlandığında Türkiye ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bölge, turizm tesisleri açısından Türkiye ortalamasının altında gelişmişlik göstermektedir.

Grafik-14: TR90 Bölgesi’ndeki Yatırım ve İşletme Belgeli Tesislerin Yatak Sayıları

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı,2009

Bölge’de belediye işletme belgeli konaklama tesisi sayısı da 373 olup bu tesislerin 6.127 oda ve 12.565 yatağı mevcuttur.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde 2008 yılı sonu itibarıyla turizm ve belediye belgeli toplam 23.980 yatak bulunmaktadır. Bunların 11.415 adedi turizm belgeli, 12.565 adedi belediye belgelidir. Türkiye’de ise 567.470 turizm belgeli, 397.684 belediye belgeli olmak üzere toplam 965.154 yatak mevcuttur.

Tablo-58: TR90 Bölgesi Belediye Belgeli Konaklama Tesisler, Tesislerin Oda ve Yatak Sayıları Dağılımı

Tesis	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Otel	288	5.288	10.475
Motel	18	289	721
Pansiyon	65	535	1.321
Tatil köyü	1	12	24
Kamping	1	3	24
TOPLAM	373	6.127	12.565

Kaynak: Belediye Belgeli Konaklama İstatistikleri 2008, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2008

3.2.2.3.3. Bölge’nin Turizm Kaynakları

3.2.2.3.3.1. Bölge İlleri Turizm Potansiyeli

Trabzon

Trabzon, sahip olduğu doğal ve kültürel değerler gözetildiğinde turizmin özellikle “deniz, kum, güneş” üçlemesine dayanan geleneksel turizm anlayışı dışında oluşan ve önemi giderek artan alternatif turizmin gelişmesine olanak sağlayacak her türlü potansiyele sahiptir. İldeki turizm potansiyeli doğa ve kültürel

ağırlıktadır. Şehir, çeşitlendirilebilir turizm olanaklarını da içinde barındırmaktadır. Kent merkezi ve çevresindeki kültürel donatılar, turizm merkezleri, özel doğal koruma alanı, doğal güzellikleri, kent gündemindeki eko turizmin uygulanabilirliği alanında yapılan çalışmalar, kültürel ve sanatsal aktiviteler kent turizmine ivme kazandırmaktadır.

Tablo-59: Trabzon İli Turizm Kaynakları Envanteri

Tarihi ve Kültürel Değerler Müzeler, Kaleler, Köprüler, Camiler, Türebeler, Kiliseler, Manastırlar	Sumela Manastırı, Ayasofya Kilisesi, Kaymaklı Manastırı, Vazelon Manastırı, Kızlar Manastırı, Küçük Ayvasıl Kilisesi, Santa Maria Kilisesi, Trabzon Kalesi, Akçakale, Açık Türbe, Gülbahar Hatun Türbesi, Ahi Evren Dede Türbesi, Emir Mehmet Türbesi, Gülbahar Hatun Cami, Yeni Cuma Cami, Tabakhane Köprüsü, Zağnos Paşa Köprüsü, Alaca Han, Taşhan, Vakıfhan, Sekiz Direkli Hamam, Paşa Hamamı ve Meydan Hamamı, Atatürk Köşkü, Trabzon Müzesi, Trabzonspor Müzesi, Memişağa Konağı, Ahmet Ağa Konağı, 99 Pencere Hışım Ağa Konağı, Sürmene Kalesi, Tarihi Kayık Yolu, Sürmene Bıçağı Yapım Atölyeleri, Bedesten, Yeniay Kuleli Cami, Karacakaya Köyü Cami, Kuşluca Cam
Turizm Merkezleri, Yaylalar, Göller, Milli Parklar, Mağaralar	Pazarcık Yaylası Turizm Merkezi (%5 Gümüşhane il sınırları içinde), Solma Turizm Merkezi, Yıllantas Turizm Merkezi (%5 Gümüşhane il sınırları içinde), Karadağ Turizm Merkezi, Araklı Turizm Merkezi, Altındere Vadisi Milli Parkı, Uzungöl Tabiat Parkı, Çalköy Mağarası, Akarsu Köyü Mağarası, Balıklı Göl, Sera Gölü, Uzungöl ve Krater Göller, Ortahisar Mahallesi, Ganita, Boztepe, Çamburnu Sarıçam Doğal Sit Alanı, Zarha Dağı Turizm Merkezi
Spor Amaçlı Turizm	Uzungöl-Demirkapı-Karakaya (Çaykara) (dağcılık), Akçaabat-Düzköy- Kayabaşı Yaylası- Lişer Yaylası- Şolma Turizm Merkezi Maçka (jeep safari), Trabzon- Araklı- Dağbaşı- Aydın-tepe yer altı şehri- Demirkapı Gölleri-Uzungöl- Çaykara- Of- Trabzon (jeep safari), Uzungöl- Karastel Tepesi / Uzungöl-Karaçımah Tepesi / Akçaabat Karadağ Hıdırnebi (Yaylakent) Önünden / Düzköy ilçesi Çalköy Beldesi Doğankaya Çayırbağı (yamaç paraşütü), Maçka-Ocaklı-Kulindağı Yaylası - Figanoy Yaylası - Lişer Yaylası (trekking), Lişer Yaylası- Kayabaşı Yaylası - Haçka Yaylası - Düzköy İlçesi (trekking), Çaykara Uzungöl Beldesi-Karastel Yaylası - Şekersu Yaylası (trekking), Maçka İlçesi Altındere Vadisi - Sumela Cami Boğazı – Çakır (trekking), Çakırgöl Zigana Geçidi – Hamsiköy (Eski Tarihi Yol) Maçka İlçesi (trekking), Araklı Karadere (kano), Madur Dağı Yaylası, Uykutepe (Trekking)
Kamp ve Karavan Turizmi	Beşikdüzü, Akçaabat, Araklı, Çamburnu, Sera Gölü, Uzungöl, Hıdırnebi Yaylası, Kayabaşı Yaylası, Hamsiköy (karavan turizmi), Madur Dağı, Koyun Yatağı
İnanç Turizmi	Sumela Manastırı
Festivaller, Yayla Şenlikleri	Besikdüzü Kültür Sanat ve Deniz Festivali, Ağasar Kültür Senliği, Liser Yaylası Soğuksu Senlikleri, Sürmene Kültür Sanat ve Deniz Festivali, Çamburnu Etkinlikleri, Hamsiköy, Çıralı, Dikkaya, Güzel Yayla Sütlaç Festivali, Ortaalan Senlikleri, Uluslararası Akçaabat Müzik ve Halk Oyunları Festivali, Alaca Yaylası Senlikleri, Karadağ Hırsafa Yayla Senlikleri, Kadırga Yaylası Senlikleri, Karadağ Yayla Senlikleri, Kadırga Yayla Senlikleri Alaca Yayla Senlikleri Tasköprü Kültür ve Yayla Senliği Sisdağı Senlikleri, Kaldırım Yaylası Senliği, Geleneksel Uğurlu Yayla Senliği, Haçkalı Hoca Babayı Anma Festivali, Uluslararası Maçka Sumela Kültür ve Sanat Festivali, Düzköy Yayla Senliği, Kuşmer Yayla Senlikleri, Zarha Dağı Senlikleri, Çayırbağı Yayla Senliği, Sultan Murat Yayla Senliği, Honefter Senliği, Uluslararası Trabzon Kültür Sanat Festivali, Hayden Sürmene Şenlik ve Festivali

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010

Ordu

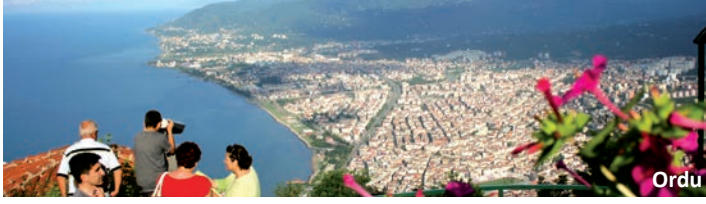
Ordu doğal zenginlikleri, tarihi dokusu, denizi, dereleri, yaylalarıyla dünyanın en güzel köşelerinden biridir. Renklerin bütün tonlarını Ordu'da bulmak mümkündür. Bir günde dört mevsimin yaşandığı ilde doğa sporunun her çeşidi yapılabilir. Kuş gözlemciliği, dağcılık, trekking, kamp kurma ve yüzme sporlarının yapılabildiği şehrin, doyumsuz güzelliğe sahip yaylaları da mevcuttur. Tüm doğal güzellikleri sinesinde barındıran, yeşil ile mavinin kucaklaştığı Ordu turizm alanında kendine özgü bir yer ve değer taşır. Bu de-

ğerini hiç şüphesiz yazın oldukça sakin, kış aylarında bol köpüklü dalgalarıyla hırçınlaşan Karadeniz'e, sahil şeridinde, yayla ve ormanlarına borçludur. Turizm konusunda büyük atılımlar yapma gayreti içerisinde olan il son yıllarda, yayla turizmi, kamp ve karavan turizmi, su altı dalgışı, bisiklet turları, olta balıkçılığı, dağ ve doğa yürüyüşü, foto safari, kuş gözlemciliği, yamaç paraşütü, bitki inceleme, rafting ve her türlü sportif faaliyetler ile kendini turizm alanında kabul ettirmeye başlamıştır.

Tablo-60: Ordu İli Turizm Kaynakları Envanteri

Tarihi ve Kültürel Değerler Müzeler, Kaleler, Köprüler, Camiler, Türebeler, Kiliseler, Manastırlar	Cotyora Arkeolojik Sit Alanı, Yason Burnu Doğal ve Arkeolojik Sit Alanı, Kurul Kaya Yerleşkesi, Taşbaşı Kilisesi, Düz Mahalle Kilisesi, Mesudiye Merkez Kilisesi, Ünye Kalesi, Kaleköy Kalesi, Meletios Kalesi (Yastura Kalesi), Gölköy Kalesi, Çubuklu Kalesi, Bolaman Kalesi, Yeni Sayaca Kalesi, Orta Cami, Eski Pazar Camii, Aziziye Camii, Saray Camii, Efirli Camii, Laleli Camii, Çayır Camii ve Hamidiye Camii, Kemer Köprü, Kestane Köyü Kemer Köprüleri, Çelenkzade Mehmet Ağa Köprüsü, Keriş Kemer Köprüsü
Turizm Merkezleri, Yaylalar, Mağaralar, Göller	Akkuş - Arğın Yaylası Turizm Merkezi, Aybastı -Toygar – Kabaktepe Turizm Merkezi, Perşembe Yaylası – Aybastı Turizm Merkezi (Planlama çalışmaları tamamlanmıştır), Fatsa Bolaman Turizm Bölgesi, Fatsa - Çerkezler Turizm Merkezi, Mesudiye-Keyfalan Yaylası Turizm Merkezi, Çambaşı Turizm Merkezi (Planlama çalışmaları tamamlanmıştır), Mesudiye-Yeşilce-Topçam Yaylaları Turizm Merkezi, Gaga Gölü, Küküya Kanyonu, Gököl, Yazkonağı Mağarası, Çınarcık Mağaraları (I-II-III), Dambalı Mağarası (Maden Galerisi), Boğazcık (Bahçeköy) Mağarası, Yaylacık Mağarası, Patlaksu Mağarası
Kamp ve Karavan Turizmi, Mesire Yerleri	Çınarsuyu Mesire Yeri, Sayacabaşı Mesire Yeri, Savah Çimeni Mesire Yeri, Ortadağ Mesire Yeri ve Av Turizmi Sahası, Küçük Kertil Mesire Yeri, Ulugöl Mesire Yeri, Emine Pınarı Mesire Yeri, Boztepe, Kertil Orman İçi Dinlenme Yeri, Gelin Kayası Mesire Yeri, Fatsa Çamlık Mesire Yeri, Şifa Suyu ve Mesire Yeri, İteniçi Gezi ve Piknik Yeri, Pösküden Şelalesi ve Mesire Yeri, Sayacabaşı Orman (Çamlık) Piknik Alanı, Asarkaya Parkı, Çakırtepe Parkı, Gököl, Karaoluk (Çiseli) Şelalesi, Pösküden Şelalesi ve Mesire Yeri, Kurşunçal Ormanları ve Şelalesi, Kapılı (Cingirt) ve Kazankaya Şelaleleri
Festivaller, Yayla Şenlikleri	Yokuşdibi Amatör Kar Etkinliği, Bahar Şenliği Mayıs Yedisi Şenliği, Çataltaş Şenlikleri, Mayıs Yedisi Şenliği, Uluslararası Çocuk ve Gençlik Tiyatroları Festivali, Korgan Yaylası Yağlı Pehlivan Güresleri ve Orman Gülü Şenlikleri, Düz Oba Yayla Şenlikleri, Uluslararası Ordu Altın Fındık Kültür-Sanat ve Doğa Festivali Deniz Şenlikleri, Çaybası Kültür ve Sanat Festivali, Altın Fındık Kültür ve Turizm Festivali, Tepealan Belediyesi Yaz Şenlikleri, Çınar Festivali, Altın Fındık Kültür ve Sanat Festivali, Perşembe Yaylası Şenlikleri, Ünye Uluslararası Kültür-Sanat ve Turizm Festivali, Güvenç Abdal Kültür ve Anma Etkinliği, Geleneksel Çambaşı Yayla Şenliği, Kabadüz Kültür ve Sanat Şenliği, Gelinkaya Kültür Sanat ve Turizm Festivali, Çamlı Belediyesi Yaz Etkinlikleri Festivali, Deper Yayla Şenlikleri, Akkuş Argan Yaylası Kültür Turizm Festivali, Direkli Altın Bal Kültür-Sanat ve Turizm Festivali
Kış Turizmi	Çambaşı Yaylası, Perşembe Yaylası
Spor Amaçlı Turizm	Boztepe (Yamaç Paraşütü), Melet Çayı (Rafting)

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010

Giresun

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Giresun bir yarımada üzerine kurulmuştur. Giresun, Anadolu'nun kuzeydoğusunda, yeşille mavinin kucaklaştığı Karadeniz'in inci kentlerinden birisidir. Doğal ve tarihi değerler açısından turizme oldukça elverişli bulunan Giresun'un bakir ormanları, yaylaları ve akarsuları ilgi çekicidir. Şehir, Aksu ve Batlama Vadileri arasında de-

nize doğru uzanan bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Şehrin ilk kuruluş yeri Batlama Deresi ağzındaki Çıtlakkale'dir. Doğu ve batı sahilleri doğal plaj görünümündedir ve sahilin 1 mil açığında Doğu Karadeniz'in tek adası olan Giresun Adası (Aretias) şehrin boynunda bir inci kolye gibi durmaktadır.

Tablo-61: Giresun İli Turizm Kaynakları Envanteri

Tarihi ve Kültürel Değerler Müzeler, Kaleler, Köprüler, Camiler, Türbeler, Kiliseler, Manastırlar	Gogora Kilisesi, Şebinkarahisar Atatürk Evi Müzesi, Giresun Kalesi, Andoz Kalesi, Şebinkarahisar Kalesi, Şebinkarahisar Meryem Ana Manastırı, Meryemana Kaya Tapınağı, Philokaleia Kenti, Hacı Hüseyin Camii, Hacı Mikdad Camii, Fatih Camii, Kurşunlu Cami, Eynesil Kalesi, Giresun Adası, Çocuk Kütüphanesi (Eski Katolik Kilisesi), Tirebolu-Bedrama Kalesi, Canakengin Galer Salonu (Giresun Merkez), Gölyanı Obası (Yağlıdere), Süllü 1-Kemer Köprü - Süllü 2-Kemer Köprü -Çifteler Kemer Köprüsü (Dereli İlçesi), Kemer köprü (Yağlıdere İlçesi), Ağa Köprüsü (Yağlıdere İlçesi), Sevinç Köprüsü (Akdarı Köyü), Hisarcık Kemer Köprü-Ortaköy Kemer Köprü-Üçtepe Kemer Köprü, 4 adet Kemer Köprü (Keşap İlçesi), Sarı Halife Türbe+Mezarlık, Camii+Dergah+Dergah zaviyesi, Bulancak Orta Camii, Behran Şah Camisi (Şebinkarahisar İlçesi), Alucra Sivritepe Tümülsü, Alucra İkiztepe Tümülsü, Çamoluk Kaledere Kalesi, Şıh Camii (Şeyh Kerametdin Mah.)Turpçu Köyü Camii (Şebinkarahisar), Gemiler Çekeği Camii (Gemiler Çekeği Mah.), Tamzara Camii (Şebinkarahisar İlçesi), Bulancak Şemsettin Mahallesi Camii, Soğuksu Camii (Nizamiye Mah.), Kale Camii (Giresun Merkez) Seyit Vakkas Türbesi (Kapu Mah.), Giresun Merkez Tekke Köyü Yakup Halife Türbesi, Şeyh Kerametdin Türbesi, Acısu Kilisesi, Gebe Kilisesi, Kırkharman Kilisesi,Asarcık Kilisesi-Licese Kilisesi, Meryemana Manastırı (Sarıyer kayadibi köyü), Beyler Konağı (Piraziz İlçesi), Piraziz İlçesi'ndeki konaklar (3 adet), Şahan Kayası'ndaki Doğal Türkiye Haritası (Keşap İlçesi), Meryemana Manastırı (Dereli İlçesi), Hisar kale Manastırı, Tirebolu Kalesi, Licese Kilisesi
---	--

Tablo-61: Giresun İli Turizm Kaynakları Envanteri

Turizm Merkezleri, Yaylalar, Göller ve Mağaralar	Aksu Turizm Merkezi, Yavuzkema (Kulakkaya) Turizm Merkezi, Bektaş Turizm Merkezi, Kümbet Yaylası ve Turizm Merkezi, Melikli Obası Yaylası, Tamdere Yaylası, Anastos Yaylası, Tamzara Yaylası, Paşakonağı Yaylası, Çakrak Yaylası, Dokuzgöz Yaylası, Erimez Yaylası, Yurt Yaylası, Kazankaya Yaylası, Kurukol Yaylası, Sindal Obası Yaylası, Koyun Alan Yaylası, Espiye Yeniköy Mağarası, Yel değirmeni Mağarası- Değirmenli Mağarası (Espiye İlçesi), Karagöl Yaylaları, Ağaçbaşı Yaylası, Çıkrık Kapısı Yaylası, Dizgine Yaylası (Eynesil İlçesi), Bektas Yaylası, Sis Dağı, Zeytinlik Mahallesi, Harşit Çayı, Giresun Adası, Göller Bölgesi
Kaplıcalar	Alucra Aktepe Köyü Hayran Kaplıcası
Spor Amaçlı Turizm	Karagöl Dağları Eğribel- Çoban Bağirtan, Turna Ovası- Kümbet, Eğribel- Avşar Ovası, Sağrak Gölü, Kırklar Tepesi-Karagöl Tepesi-Aygır Gölü-Elmalı Obası (trekking), Alucra ve Şebinkarahisar ilçeleri (yamaç paraşütü), Giresun-Batlama-İnişdibi-Fidanlık-Yavuzkema (Bektas-Camili-Pınarlar-Uzundere-Kümbet-Kotana-Dereli-Giresun parkuru (jeep safari), Aksu Deresi, Yağlıdere Irmağı, Harşit Çayı ve Pazarsuyu Dereleri (rafting ve kano), Yaylalar (atlı doğa yürüyüşleri, patika yürüyüşü, seyirlik, dağ bisikleti, motorsiklet kros, çim kayağı), Bektaş Yaylası (çim kayağı), Kılıçkaya Barajı (sportif olta balıkçılığı)
Festivaller, Yayla Şenlikleri	Uluslararası Giresun Altın Fındık Film Festivali, Uluslararası Giresun Aksu Festivali, Eynesil Dizgine Senliği, Uluslararası Bulancak Kültür ve Sanat Festivali, Kesap Kültür ve Sanat Senliği, Buları Yaylası Taflan Şenliği, Çıkrık Kapı Senliği, Şebinkarahisar Kültür Sanat ve Ceviz Festivali, Çanakçı Kuşdili Festivali, Yela Kültür ve Sanat Festivali, Seyyid Mahmut Çağırğan veli Anma Günü, Dikme Tas Yayla Şenliği, Çiris Düzü Senliği, Karaovacık Yayla Senliği, Kümbet Yayla Şenliği, Görele Kemence ve Horon Şenliği, Paşakonağı Yayla Şenliği, Yasmaklı Ağaçbaşı Yaylası Otçu Göçü Şenliği, Sağrak Gölü Yayla Şenliği, Sis Dağı Şenliği, Bektas Yayla Şenliği, Yağlıdere Kivi Şenliği, Tirebolu Fındık Festivali (Tirebolu İlçesi), Seyit Mahmut Veli'yi anma günü (Alucra İlçesi), Alucra Ekin Festivali (Alucra İlçesi), Çamoluk Bal Festivali (Çamoluk İlçesi), Göz Şenliği (Görele İlçesi), Göreli'nin Kurtuluşu (Görele İlçesi), Eynesil'in Kurtuluşu (Eynesil İlçesi), Daflan Şenliği (Yağlıdere İlçesi)
Kuş Gözlemciliği	Giresun Adası, Göller Bölgesi
Kış Turizmi	Sisdağı

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010

Rize

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yer alan Rize, bölgenin en karakteristik özelliklerini gösterir. Anadolu'nun diğer bölgelerinden coğrafi yapısıyla olduğu gibi kültürel yapısı ile de ayrılır. Dik yamaçlı vadileri, zengin bitki örtüsü ve hayvan çeşitliliği, dağları, buzul gölleri, yaylaları, tarihi kemer köprüleri ve kaleleri, dereleri ile özgün bir turizm şehridir.

Geleneksel turizm türlerinin yanı sıra ilde termal turizm, trekking-doğa yürüyüşü, akarsu sporları, dağcılık, araç safari, heliski kayak sporu, kuş gözlemciliği, foto safari, kamp-karavan turizmi, yamaç paraşütü, bisiklet ve motosiklet turları gibi turizm fırsatları da mevcuttur.

Tablo-62: Rize İli Turizm Kaynakları Envanteri

Tarihi ve Kültürel Değerler Müzeler, Kaleler, Köprüler, Camiler, Türbeler, Kiliseler, Manastırlar	Rize Kalesi, Zil Kalesi, Bozuk Kale, Kalecik (Sivri Kale), Ciha Kale, Kız Kalesi, Kale-i Bala, İslampaşa(Kurşunlu) Camii, Kale Camii, Küçük Gülbahar Hatun Camii, Gülbahar Sultan Camii, Müftü Mahallesi Camii, Resadiye Camii, Camiönü Camii, Değirmendere Camii, Bilenköy Camii, Cafer Paşa Camii, Tasçioğlu Camii, Güneyce Hacı Şeyh Camii, Şeyh Camii, Rize Atatürk Müzesi (Mataracı Mehmet Efendi Evi)
Turizm Merkezleri, Yaylalar, Vadiler, Göller ve Milli Parklar	Anzer Kültür ve Turizm Merkezi, Ovit Turizm Merkezi, Kuspa Turizm Merkezi, Kaçkar Turizm Merkezi (%25 Artvin ili, %15 Erzurum il sınırları içinde), Ayder Kültür ve Turizm Koruma Gelişim Bölgesi (Planlama çalışmaları tamamlanmıştır.), Kaçkar Dağları Milli Parkı. Pokut,Sal, Hazındağ Yaylaları, Kavron Yaylası, Çağrankaya Yaylası, Elevit ve Palovit Yaylaları, Handüzü Yaylası; Ambar Gölü, Büyük Deniz Gölü ve irili ufaklı diğer göller, Fırtına vadisi ve İkizdere
Kamp ve Karavan Turizmi	Rize'nin hemen her deresi ve gölü (sportif olta balıkçılığı) , Rize yaylaları (atlı doğa yürüyüşü), Kaçkar Dağları (dağ bisikleti ve motosiklet gezileri), Kaçkar Dağı, Verçenek Dağı, Bulut Dağı, Altıparmak Dağı (Dağcılık-Zirve Tırmanışları); Fırtına Deresi, Taşlıdere ve İyidere (Rafting-Kano)
Spor Amaçlı Turizm	Rize yaylaları, Kaçkar Dağları Milli Parkı
Termal Turizm	Ayder Kaplıcası, İkizdere Ilıcısı/Kaplıcası
Festivaller, Yayla Şenlikleri	İkizdere Dağ Horozu Şenlikleri, Çamlıhemşin Ayder Şenlikleri, Yeşil Yayla Kültür Sanat ve Çevre Festivali, Tunca (Dutha) Kültür Festivali, Ardesen Küçük Yayla Kültür Şenlikleri, Rize Dağcılık ve Turizm Şenliği, Kemer Köyü Dağ Şenlikleri, Anzer Bal ve Yayla Şenlikleri, Rize Çay ve Turizm Festivali, Çayeli Çay Festivali, Ovit Yayla Şenliği, Ovit Kar Şenliği, Ardeşen Sırt ve Golazena Kültür Senlikleri, Anzer Bal ve Yayla Şenlikleri, Ardeşen Atmaca 53 Festivali, Çamlık Küçük ve Büyük Yayla Şenlikleri, Demirkapı Yayla Şenlikleri, Tozköy Likapa Şenliği, Büyük Handüzü Yayla Şenlikleri, Kalkandere Dostluk Şöleni Dünya Rizeliler Günü, Güneyce Varda Şenlikleri, Ardeşen Yeniyol (Oce) Şenliği, Büyük Handüzü Yayla Senlikleri, İkizdere Çağrankaya Yayla Senlikleri, Fındıklı Yeşil Altın Gümüş Deniz Festivali, Ekşioğlu Vakfı Yayla Şenlikleri, Ardeşen Sırt Yayla Kültür Şenlikleri, Ardeşen Golazena Kültür Şenlikleri, Kaçkar Altıparmak Yayla Şenlikleri, Hemşin Şenlikleri, Kuşpa ve Palovit Yayla Senlikleri, Melyat deresi Şenlikleri, Gito Yayla Şenlikleri, Rize Yaz Spor Şenliği, Çamlıhemşin-Ayder Galler Düzü Kültür Sanat ve Doğa Festivali, İkizdere Anzer Balı ve Yayla Şenliği, İkizdere Ovit Yayla Şenliği, Fırtına Rafting Şenliği, DOKADAK Şenliği
Kış Turizmi	Çamlıhemşin-Ardeşen-Fındıklı Bölgesi Heliski Parkurları, Rize Merkez ve İkizdere Bölgesi Heliski Parkurları

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü,2010

Artvin

“Kaçkar ve Karçal Dağları ile Çoruh Nehrine sahip olan Artvin, Türkiye’de eko-turizmin ve kültürel turizmin geliştiği ve gelişeceği en önemli kesimlerden birisidir.

Köprü, cami, kilise, manastır, yönetim yapıları, hanlar gibi sivil mimari eserler, kale, kule v.b. askeri yapılar ilin taşınmaz kültürel değerler envanterini oluşturmaktadır. Milli parklar, özgün doğal yapı, akarsu ve dağ sporları imkânları, doğa tanıma, vahşi yaşamı izleme, folklorik değerler ve tarihsel eserlerin öne çıktığı bir turizm aksıdır.

Kafkasör

Karagöl (Borçka/Artvin)

Tablo-63: Artvin İli Turizm Kaynakları Envanteri

Tarihi ve Kültürel Değerler Müzeler, Kaleler, Köprüler, Camiler, Türbeler, Kiliseler, Manastırlar	Artvin Livane Kalesi, Boselt Kalesi, Kuvarshan Kalesi, Yukarı Hot Kalesi, Ardanuç (Gevhernik) Kalesi, Kalmaklı Kalesi, Kolarçet Kalesi, Petoban Kalesi, Petrik İsmail Kalesi, Ardanuç (Ferhatlı) Kalesi, Ciha Kalesi, Şavşat (Satlel) Kalesi, Bilbilan Kalesi, Ardanuç İskender Paşa Camii ve Türbeleri, Hopa Su Gören Camii, Merkez Salih Bey Camii, Arhavi Ortacalar Camii, Borçka Muratlı Camii, Berta Köprüsü ve Arhavi Ortacalar Çifte Kemer Köprüleri, İşhan Kilisesi, Dört Kilise Manastırı, Barhal Kilisesi, Porta Manastırı, Dolishane Kilisesi, Bulanık Kilisesi, Tibet Kilisesi, İbriga Şapeli
Turizm Merkezleri, Yaylalar ve Göller	Artvin Yusufeli-Kaçkar Turizm Merkezi, Artvin Kafkasör Turizm Merkezi (Kafkasör Yaylası), Mersivan Yaylası, Sahara Yaylası, Bilbilan Yaylası, Arşiyen Yaylası, Borçka ve Şavşat Karagöller, Yıldız Gölü, Karçal Dağları, Kaçkar Dağları, Damar Karagöl, Deniz Gölü, Arşiyen Yaylası ve Gölleri
Spor Amaçlı Turizm	Akarsu Sporları: Rafting, katamara ve kano vb. (Çoruh Nehri ve Barhal Çayı) Dağ Tırmanışı ve Doğa Yürüyüşleri: (Kaçkar Dağları), Yamaç Paraşütü ve Çim Kayağı: (Şavşat ve Ardanuç)
Kamp ve Karavan Turizmi	Kemalpaşa Plajı ve çevresi, Kafkasör Orman İçi Dinlenme Yeri, Borçka Karagöl, Şavşat Karagöl, Hatilla Vadisi, Sahara, Yusufeli Kaçkar Turizm Merkezi ve Yusufeli Çevreli Köyü Rafting Kamp Merkezi.
İnanç Turizmi	İşhan Kilisesi, Dört Kilise Manastırı, Barhal Kilisesi, Porta Manastırı, Dolishane Kilisesi, Bulanık Kilisesi, Tibet Kilisesi, İbriga Şapeli
Doğa Turizmi	Kemal Paşa Şavşat Karagöl Plajı, Borçka Karagöller Kafkasör, Camili (Macahel) Havzası, Çoruh Vadisi, Cehennem Deresi Kanyonu, Sahara Yaylası ve Kocabey Kışlası, Kaçkar Dağları, Karçal Dağları

Tablo-63: Artvin İli Turizm Kaynakları Envanteri

Festivaller	Satave, Kafkasör Kültür Turizm ve Sanat Festivali, Maden Köy Festivali, Vaket Festivali, Hopa Festivali, Tepeköy Festivali, Sazlıdere Festivali, Şavşat Festivali, Efkarı Aşıklar Şenliği ve Karakucak Güneş Festivali, Dalahet-Kitat Doğa ve Karakucak Güreşleri, Anzer Festivali, Aydın Köyü Söğüt Düzü Yayla Şenlikleri ve Karakucak Güreşleri, Pancara Yayla Şenlikleri, Hopa Kültür Sanat ve Deniz Festivali, Lori Yaylası Karakucak Güreş Festivali, Murgul Boğa ve Karakucak Güreş Festivali, Arhavi Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali, Sahara Pancarcı Şenliği, Seperhule Pancarcı Şenliği, Meydancık Sateve Gevrek Festivali, Kar Üstü Karakucak Festivali, Karagöl Şenliği, Camili Kafkas Anı ve Bal Festivali, Boğa ve Karakucak Güreşleri, Aros Yayla Festivali, Yayla Göçü ve Karakucak Güreşleri, Salıkvan Yayla Şenliği, Niyort Yayla Şenlikleri, Dört Hasret Günü Etkinliği, Pancar Dağı Festivali, Beşpare Köy Yayla Şenlikleri, Acısu Yayla Şenlikleri
Kuş Gözlemciliği	Hopa, Murgul, Borçka ve Artvin'in yüksek tepeleri
Kış Turizmi	Heliski-Artvin Atabarı Kayak Merkezi (heliski/kayak sporu), Kaçkar ve Karçal Dağları (Heliski)

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010

Gümüşhane

Doğu Anadolu ile Karadeniz Bölgesi arasında, Çin-Trabzon Tarihi İpek Yolu Güzergahı üzerinde, tarih ile doğal güzelliklerin kucaklaştığı, zengin gümüş madeni ocaklarından dolayı Gümüşhane adını taşıyan bir ildir. Gümüşhane MÖ 3000'lere uzanan tarihi içerisinde birçok uygarlıklara ev sahipliği yaparak bu kavimler mozaığının izlerini günümüze taşımıştır. Denize 100 km. uzaklıkta olan ilin klima özelliğine sahip havası, sahip olduğu eşsiz doğal güzellikleri, yer altı resim sergisini andıran zengin oluşumlu mağaraları, 450'ye yakın yaylası, çok sayıda antik kentleri, doğal park alanları, zengin flora ve faunası bakir bir turizm potansiyeline sahiptir.

Çakırkaya (Gümüşhane)

Yaylalı Köyü Kiliseleri (Kürtün/Gümüşhane)

Tablo-64: Gümüşhane İli Turizm Kaynakları Envanteri

Tarihi ve Kültürel Değerler Müzeler, Kaleler, Köprüler, Camiler, Türbeler, Kiliseler, Manastırlar	Canca Kalesi, Gümüştuğ Avlıyana Kalesi, Krom Vadisi Kalesi, Kürtün Kalesi, Gümüşkaya Kalesi, Santa Harabeleri, Metropolit Kilisesi, Hegios, Georgios Metropolit Kilisesi, Baş Mahalle Kilisesi, Çakırkaya Kilisesi, Krom Kilisesi, Çevrepınar Köyü Kilisesi, İmera Manastırı, Vank Köyü Kilisesi, Çamur Köyü Kümbeti, Süleymaniye Cami, Tohumoglu Köprüsü, Kanberli Köprü
Turizm Merkezleri, Yaylalar, Göller ve Mağaralar	Çakırgöl Turizm Merkezi (Planlama çalışmaları tamamlanmıştır), Zigana Turizm Merkezi, Erikbeli Turizm Merkezi (%40 Trabzon il sınırları içinde), Artabel Gölleri, Limni Gölü, Altınpınar Gölü, Örümcek Ormanları Tabiat Koruma Alanı, Karaca Mağarası, Arılı Mağarası, İkisü Mağarası, Ardıçlı Mağarası, Üçbacalı Mağara, Altıntaş Mağarası, Süleymaniye Mahallesi
Spor Amaçlı Turizm	Artabel Gölleri Tabiat Parkı, Limni Krater Gölü ve çevresi, Tomara Şelalesi, Halgent Şelalesi, Tekke beldesindeki Tekke Şelalesi, Kazıkbeli Yaylası ve çevresi, Taşköprü Yaylası, Hamsiköy ve Zigana etekleri (dağ ve doğa yürüyüşü), Kadirga Yaylası ve çevresindeki yaylalara bağlantı yolları, Taşköprü Yaylası ve antik kentlere olan yol bağlantıları (bisiklet turları), Tomara Şelalesi, Holgent Şelalesi, Tekke Şelalesi, Zigana Kayak Sporları Turizm Merkezi, Kadirga Yaylası, Kazıkbeli Yaylası, Taşköprü Yaylası ve çevresi (yamaç paraşütü), Tomara Şelalesi, Kazıkbeli Yaylası ve Taşköprü Yaylası (atlı doğa yürüyüşü)
Kamp ve Karavan Turizmi	Limni Krater Gölü ve çevresi, Zigana Yaylası, Tomara Şelalesi, Halgent Şelalesi, Kadirga Yaylası ve Taşköprü Yaylası (kamp ve karavan turizmi)
Festivaller, Yayla Şenlikleri	Alacapazar Yayla Şenliği, Köse Dağı Yayla Şenliği, Kürtün Baraj Gölü Su Sporları, Yeşilbük Yayla Şenliği, Araköy Yayla Şenliği, Taşköprü Kültür ve Yayla Şenliği, Kabaktepe Köyü Yayla Şenliği, Dörtkonak Köyü Yayla Şenliği, Kadirga Yayla Şenliği, Kazıkbeli Yayla Şenliği, Kürtün Uluslararası Oryantirlik ve Macera Yarış Şenliği, Kuşburnu-Pestil Kültür ve Turizm Festivali, Güvende Yayla Şenliği, Yeni Yayla (Santa Şenlikleri) Kırıntı Yayla Şenliği

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010

3.2.2.3.3.2. Turizm Alanları

Sumela-Altındere Turizm Alanı (Trabzon)

Trabzon'un Maçka İlçesi'nin Altındere Köyü sınırları içinde, Altındere vadisine hakim Karadağ'ın eteklerinde sarp bir kayalık üzerine kurulmuş olan Sumela Manastırı, halk arasında "Meryem Ana" adı ile anılır. Vadiden yaklaşık 300 metre yükseklikte bulunan yapı, bu konumuyla manastırların şehir dışında, ormanlarda, mağara ve su kenarlarında kurulma geleneğini sürdürmüştür. Sumela Manastırı'nın 18. yüzyılda birçok bölümü yenilenmiş, bazı duvarlar fresklerle süslenmiştir. 19.yüzyılda büyük binaların ilave edilmesiyle manastır muhteşem bir görünüm kazanmış, en zengin ve parlak dönemini yaşamıştır. Sumela Manastırı'nın başlıca bölümleri; Ana kaya kilisesi, birkaç şapel, mutfak, öğrenci odaları, misafirhane, kütüphane ile kutsal ayazmadır. Bu yapılar topluluğu

oldukça geniş bir alan üzerine inşa edilmiştir. Manastırın girişinde su getirdiği anlaşılan büyük su kemeri yamaca yaslanmış durumdadır. Çok gözlü olan bu kemerin büyük bölümü restore edilmiştir.

Hamsiköy günümüzde turlar tarafından mola noktası olarak kullanılmaktadır. Bu kullanımının ilerde de devam edeceği öngörülmektedir. Köyün yapısı ve konumu incelendiğinde ev pansiyonculuğun desteklenmesi ve Armutlu ve Samandra'da öngörülen tesislere ilave olarak gelişmesi beklenen bu bölgenin 1/1000 ölçekli imar planının yapılarak kontrolün sağlanması önerilmektedir.

Uzungöl Turizm Alanı (Trabzon)

Trabzon'un Çaykara ilçesine bağlı turistik bir belgedir. Sık ormanları ve doğal güzelliği ile iç ve dış turistleri cezbetmektedir. Adını kıyısında bulunduğu gölden alır. Bu göl yamaçlardan düşen kayaların, Haldizen Deresi'nin önünü kapatmasıyla oluşmuştur. Trabzon'a 99 km ve Çaykara ilçesine 19 km uzaklıkta, deniz seviyesinden 1090 m yükseklikte bulunan

Uzungöl, dik yamaçları ve muhteşem orman örtüsü ile Alplerin güzelliğini geride bırakmaktadır. Özellikle yakınındaki "Şerah" köyünün yöreye uygun tarzda yapılmış eski ahşap evler, doğanın güzelliğini tamamlar özelliğindedir. Yerli ve yabancı turistlerin büyük ilgisini çeken Uzungöl, sahip olduğu turistik

potansiyeli bakımından çok zengindir. Çevrede trekking, kuş gözlem, botanik amaçlı turların yanı sıra daha yükseklerdeki dağların arasındaki göllere veya yakınlardaki Şekersu, Demirkapı, Yaylaönü gibi diğer yaylalara geziler düzenleme olanağı vardır. Yaban hayatı bakımından Uzungöl çevresindeki dağlarda ayı, kurt, yaban keçisi, tilki, kafkas dağ horozu gibi çeşitli hayvan türleri barınmaktadır. Beldenin en önemli ekonomik faaliyetlerinden biri turizmdir. Göl boyunca pek çok pansiyon yaz sezonunda, bazılarıysa sene boyunca hizmet vermektedir.

Çakırgöl Turizm Merkezi (Trabzon)

Çakırgöl, Çakırgöl Dağı'nın kuzey yamacında bir buzul yalağı gölü olan Çakırgöl'ün yüksekliği deniz seviyesinden 2.533 metredir. Gölün boyu 250 m., genişliği 200 m.'dir. Güney kıyıları oldukça dik olan bu gölün derinliği 15-20 metre arasında değişmektedir. Küçük çağlayanlarla beslenen Çakırgöl'ün suyu tatlı olup içerisinde alabalık yetiştirilir ve çevresinden de mesire yeri olarak yararlanılmaktadır. 2.504 m yükseklikteki Çakırgöl yaylasına yol üzerinde; Arnavutluk, Kırantaş, Akarsu, Ayraksa, Livayda Kurugöl, Mesarış Furnoba, Kasapoğlu, Camiboğazı, Ortaoba ve Deveboynu yaylaları bulunmaktadır.

Keyfalan Turizm Alanı (Ordu)

Mesudiye İlçesi'nin güney doğusunda bulunan Keyfalan Yaylası, Ordu'ya 134 km, Mesudiye'ye ise 20 km uzaklıktadır. 1200 m. yükseklikte Karatepe'nin eteklerinde çam ormanlarının arasında bulunmaktadır. Yayla mera statüsünde olduğundan, içinde özel mülk bulunmamaktadır.

Giresun Adası (Giresun)

Karadeniz'in tek adası olan Giresun Adası kıyından 1 mil açıta yer almaktadır. Ada 40.000 m2 alana sahiptir. Adada özellikle Akdeniz defnesi ve yalancı akasya başta olmak üzere 71 tür doğal otsu ve odunsu bitki türü bulunmaktadır. sonradan 10 adet ağaç türü daha ilave edilen ada Karadeniz'de karabatak ve martıların doğal olarak ürediği bir adadır. Aynı zamanda göçmen kuşların uğrak yeri ve dinlenme yeridir. hakkında efsane anlatılan Amazonların ve birçok kavmin yaşadığı adada mitolojik çağlara ait birçok sur kalıntısı bulunmaktadır. 2. derece SİT alanı kabul edilen ada yerli ve yabancı turistlerin ilgi odağı olup, günübirlik ziyaret edilerek piknik yapılmaktadır. Ayrıca halk arasında Mayıs 7 şenlikleri olarak bilinen 20 Mayıs Uluslararası Aksu Festivalinde ada etrafında küçük ve orta boy teknelerle özel turlar düzenlenmektedir.

Ayder-Kaçkar Turizm Alanı (Rize)

Ayder, Çamlıhemşin İlçesi'nin 19 km. güneydoğusunda 1350 m. yükseklikte çam ormanları ile kaplı daha ziyade yayla niteliğinde bir yerdir. Bakanlar Kurulu Kararı ile 1987 yılında "Turizm Merkezi" ilan edilen Ayder'de İl Özel İdaresi ve özel kuruluşlar tarafından otel, kaplıca tesisleri yapılmaktadır. Yaz aylarında yerli ve yabancı turistler 55 derece sıcaklıktaki yeraltından gelen, şifalı kaplıca suyundan yararlanmaktadır. Kaplıca romatizmal hastalıklar, iç hastalıkları, kadın hastalıkları ve cilt hastalıklarına iyi gelmektedir. Ayder'de 700 kişiyi barındıracak şekilde yatak kapasitesi mevcut olup yayla evleri tipinde konaklama tesisleri ve alt yapı tesislerinin çalışmaları plan dâhilinde olup bu sorunun çözümü için gerekli girişimler yapılmaktadır. Turizm Bakanlığı'na Teşvikli Turizm Bölgesi durumundaki Ayder'in günümüze kadar uygulanan imar ve inşaat yönü turistik bir bölgenin sahip olacağı görünümde değildir. Ayder'de yöresel mimari özellik yansıtmayan beton yığınlarının ortadan kaldırılarak sahip olunan güzelliğe layık bir şekle getirilmelidir.

Kafkasör Turizm Alanı (Artvin)

Artvin şehir merkezinin 10 km güneybatısında bulunmakta olup 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu'na göre "Turizm Alanı" olarak ilan edilmiştir. Yaylanın yüksekliği 1250 m 'dir ve ormanlarla çevrilidir. Dolayısıyla av turizmine elverişlidir. Eşsiz güzellikleriyle dinlenmek isteyen ve manzara görmek isteyen insanlar için birebirdir. Yapılan bir incelemeye göre Kafkasör'de ender bulunan önemli bitki türlerine rastlanılmıştır. Yaylaya çeşitli altyapı hizmetleri götürülmüştür. Artvin Belediyesi tarafından 80 yatak kapasiteli 22 bungalov ev ve 100 kişilik lokanta/ toplantı salonu yaptırılmıştır. Bunlar turizm sezonu boyunca yerli ve yabancı turistlere hizmet vermektedir. Ayrıca yaylaya giden yol da asfalttır.

3.2.2.3.3. Turist Hareketleri

Bölgeye hizmet veren 36 adet organize turun geceleme ve mola noktaları ile ziyaret edilen kaynaklardan Sumela, Uzungöl, Kaçkarlar ve Ayder temel çekim noktaları olmakta, ana mola noktaları ve konaklamalar bu çekim noktalarının çevresinde veya bölgenin Samsun girişinde yer almaktadır. Bu konuda tek istisna geceleme olmayan Karaca Mağarası'dır. Bölgeye gelen turların 1/3'ü Trabzon'dan uçakla giriş çıkış yapmakta ve ağırlıklı Trabzon-Rize illerini gezmektedir.

Tur Güzergâhlarının Gezdiği Yerler

Tablo-65: Tur Güzergâhlarının Gezdiği Yerler

GEZİLEN YERLER	TUR SAYISI	GEZİLEN YERLER	TUR SAYISI	GEZİLEN YERLER	TUR SAYISI
Ayder (Rize)	26	Hecek Yaylası (Artvin)	1	Seve Gölü	2
Fırtına Vadisi (Rize)	14	Konaklar Mahallesi (Rize)	2	Vazelon Manastırı (Trabzon)	1
Fırtına Deresi (Rize)	10	Tar Deresi (Rize)	1	Şebinkarahisar Bölgesi (Giresun)	
Gelintülü Şelalesi (Rize)	20	Olgunlar Yaylası (Rize)	1	Maral Şelalesi (Artvin)	1
Uzungöl (Trabzon)	22	Kaçkar Zirvesi (Rize)	1	Efeler ve Tamara Köprüsü (Artvin)	2
Kiremitli Köprü (Trabzon)	5	Bladi Yaylası	1	Cengovit Gölü (Rize)	4
Trabzon Kent Merkezi	2	Küçükdeniz Gölü (Rize)	1	Karadeniz Gölü (Rize)	4
Sumela Manastırı (Trabzon)	36	Hüser Yaylası (Rize)	1	Mekerel (Rize)	4
Atatürk Köşkü (Trabzon)	24	Toba Yaylası (Rize)	1	İsimsiz Göl (Rize)	2
Boztepe (Trabzon)	14	Çağırkaya Yaylası (Rize)	1	Avusor Yaylası (Rize)	2
Çakırtepe (Ordu)	1	Verçenik Yaylası (Rize)	1	Taşlık Yayla (Artvin)	1
Hacizeni Yaylası (Rize)	4	Eğnaçor Yaylası (Rize)	1	Dobeya Yaylası (Rize)	1
Doba Yaylası (Rize)	3	Yolarımı Yaylası (Rize)	1	Kaçvaç Yaylası	1
Kalegon (Rize)	11	Palovit Şelalesi (Rize)	6	Bulut Şelalesi (Rize)	2
Giresun Zeytinlik Mahallesi		Kayabaşı Yaylası (Trabzon)	1	Büyükdeniz Gölü (Rize)	1
Camiliköy (Macahel) (Artvin)	4	Giresun Adası	1	Kaçkar Dağları (Rize)	1
Krom Vadisi (Gümüşhane)	2	Solaklı Vadisi (Trabzon)	1	Tarihi Cinciva Köprüsü (Rize)	5
Arena	1	Çaykara (Trabzon)	3	Karagöller (Artvin)	5
Deriner Barajı (Artvin)	1	Çağlayan Vadisi (Trabzon)	1	İmera Manastırı (Gümüşhane)	1
Cehennemdere Kanyonu (Artvin)	1	Arslandere Köyü (Rize)	2	Coşandere (Trabzon)	3
Dörtler Kilisesi	1	Taşkıran (Trabzon)	1	Santa Harabeleri (Gümüşhane)	2
Zigana Geçidi (Gümüşhane)	15	Yason Perşembe Kilisesi (Ordu)	4	Kayabaşı Yaylası (Trabzon)	3
Karaca Mağarası (Gümüşhane)	15	Çayeli (Rize)	1	Kuştuş Manastırı (Trabzon)	1
Ayasofya (Trabzon)	22	Zilkale (Rize)	15	Şimşirli Vadisi (Trabzon)	1
Trabzon Kalesi	2	Çat Vadisi (Rize)	2	Tasköprü Yaylası (Trabzon)	1
Rize Botanik Bahçe	8	Kavron Yaylası (Rize)	5	Selboğazı Yaylası (Gümüşhane)	1
Taşkemer Köprü (Rize)	11	Haldizen Vadisi (Trabzon)	3	Camiboğazı (Gümüşhane)	1
Kümbet Yaylası (Giresun)	3	Paşaoğlu Konağı (Ordu)	4	Torul Tüneli (Rize)	2
St.Jean Kalesi (Giresun)	6	Harşit Vadisi (Giresun)	1	Gulin Dağı Yaylası (Trabzon)	1
Eynesil Kalesi (Giresun)	4	Meryemana Kilisesi (Giresun)	3	Şolma Yaylası (Trabzon)	1
Şenyuva Kemer Köprüsü (Rize)	1	Şenlikdüzü (Rize)	4	Buzul Gölleri (Rize)	1
Ayazma (Gümüşhane)	7	Rize Kalesi	10	Giresun Kalesi	16
Kaya Kilisesi (Gümüşhane)	4	Demirkapı Yaylası (Trabzon)	4	Ovit Dağı (Rize)	3
Su Kemerleri (Trabzon)	7	Kommenos Krallığı (Trabzon)	1	Gümüşhane Evleri	1
Kaya Freskleri (Trabzon)	4	Akçaabat (Trabzon)	15	Pontus Kilisesi (Trabzon)	1
Ardeşen (Rize)	2	Hamsiköy (Trabzon)	12	Tirebolu (Giresun)	1
Çamlıhemşin (Rize)	12	Soğuksu Tepesi (Trabzon)	1	Kürtün (Gümüşhane)	1
Çay Fabrikaları (Rize)	13	Sultanmurat Yaylası (Trabzon)	1	Haldiver Vadisi	1
Kulakaya Yaylası (Giresun)		Lustra Yaylası (Trabzon)	2	Elevit Yaylası (Rize)	1
Balıklı Göl (Trabzon)	3	Garester Yaylası (Trabzon)	2	Hıdırnebi Yaylası (Trabzon)	1

Kaynak: İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010

3.2.2.3.3.4. Bölge Turizminde Karşılaşılan Temel Sorunlar

Doğu Karadeniz mevcut turizm faaliyetleri temel olarak bölgeyi bir baştan diğer başa gezen bir tur turizmi niteliğindedir. Bölge’de geceleme oranlarının düşüklüğü, turizmin belli dönemlere sıkışması ve bütün yıla yayılamaması ve alternatif turizm modelleri geliştirilememesi ön plana çıkan sorunlardır.

Önemli tarihi/kültürel varlıklarına ve doğal kaynaklarına rağmen, bölgenin dünya çapında tanıtımı yapılamamıştır. Tanıtımdaki eksiklikler ve dağınıklık bölgenin turistik bir imaj edinmesini ve dünyaca tanınmasını engellemektedir. Bölge’de iller arasında turizm alanında iletişim ve işbirliği çok zayıftır. Her il kendi turistik tanıtım ve bilgi materyallerini hazırlamaktadır. Bu da tanıtımda ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bölgede mevcut turizm faaliyetlerine yetecek düzeyde turizm tesis ve hizmetleri bulunmaktadır. Bölgede terminus nitelikli (uzun süre aynı yerde tatil yapma imkânı veren) kaynaklar olmasına rağmen bu yöndeki altyapı, yetişmiş insan kaynağı, konaklama imkanları, tanıtım ve turist eğilimleri kısıtlıdır. Yabancı turistler için düzenlenen tur paketlerinin çoğu, kısıtlı doğa ve etkinlik turizmi unsurlarını içeren kültür turizmi paketleridir. Son zamanlarda sıkça vurgu yapılan “Yayla turizmi” henüz uluslararası çapta tanınmış değildir. Zigana Yaylası’ndan Karaca Mağarası’na uzanan kısa geziler hariç, yerel tur paketleri bile, Gümüşhane gibi iç kesimlerdeki illere yer vermemektedir.

Bölge yerli ve yabancı ziyaretçilere sunabileceği birçok alternatife sahip olmasına rağmen Terminus nitelikli kullanılan Ayder ve Uzungöl gibi alanlar kısıtlı miktarda yerli ve yabancı turiste hitap etmektedir. Diğer yandan yine Ayder gibi merkezlerde son yıllarda çok hızlı gelişen bir heliski/kayak sporu gibi alternatif turizm talepleri olmaktadır. Bu tür talepler planlı bir şekilde oluşturulamamakta fakat kendiliğinden gelişmektedir. Uzun vadede Doğu Karadeniz turizminin bir gelişte tüm bölgeyi gezip görmeye dayalı tur turizmi yanında alternatif turizm ağırlıklı olarak gelişeceği kesindir. Bu nedenle altyapının geliştirilmesi, ulaşım planlaması, sektör için gerekli insan kaynağı havuzunun oluşturulması, pazar analizlerinin yapılarak etkin tanıtımların yapılması ve bölgenin markalaştırılması gerekmektedir.

3.2.2.4. Madencilik

Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki maden kaynakları, görünür, muhtemel veya mümkün rezervlerin toplamı olacak şekilde, bulunduğu ile göre sınıflandırılarak Tablo-66’da verilmiştir. Bu tablodan görüleceği üzere Bölgede toplam 1.226.479.037 ton maden bulunmaktadır. İller içinde en fazla maden Artvin ilinde bulunmakta, bu ili sırasıyla Trabzon ve Gümüşhane izlemektedir.

Artvin’de altın, bakır, çinko, kurşun gibi metalik maden yatakları ve zuhurları başta olmak üzere çimento hammaddeleri, Trabzon’da çimento hammaddeleri ve bakır, kurşun, çinko, Gümüşhane’de altın önemli bir yer tutmakla beraber, bakır, kurşun, çinko ve çimento hammaddeleri önemli potansiyele sahip maden yatakları olarak göze çarpmaktadır. Giresun’da bakır, kurşun, çinko, alunit, kaolen, bentonit, Rize’de bakır, kurşun, çinko ve demir gibi metalik madenler, Ordu’da ise altın, bakır, kurşun, çinko, bentonit, kaolen ve kükürt gibi maden yatakları görülmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bulunan maden kaynakları yörenin üretime veya ürüne kolaylıkla dönüştürülebilecek olan potansiyelleridir. Bu kaynakların etkin ve verimli bir şekilde araştırılarak ortaya çıkarılmaları ve/veya katma değere dönüştürülmesi yöre ekonomisi için önem arz etmektedir.

Tablo-66: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki illere Ait Maden Kaynakları rezervi (Ton)

Maden	Artvin	Rize	Traşon	Gümüşhane	Giresun	Ordu	Toplam
Altın	4gr/tonAu, 140gr/tonAg, 1.2gr/tonAu 25gr/ton Ag	-	-	12, 1.43, 3.3, 1.36, 0.89gr/t Au, 8gr/ton Ag	-	1.04, 1.2gr/t Au, 19.81%50.47 gr/t Ag	19.290.537 +
Rezerv	12.100.000	-	-	5.025.255 +	-	2.165.282 +	
Alunit	-	-	-	-	%2.41 - 8.90 AL ₂ O ₃ %1.37 -1.67 K ₂ O, %0.04 - 0.07Fe ₂ O ₃	-	7.826.613
Rezerv	-	-	-	-	7.826.613	-	
Bakır, Kurşun, Çinko	%0.3-5.2Cu, %1.24-10Zn,%0.22 - 0.38Pb	%7.32Zn, %4.7Cu	%0.3-10Cu, %0.09-35Pb, %0.15-4.42 Zn	%0.8-7.18Cu, %1.38-9.98Pb, %2.8-18.57Zn	%0.4-3.5Cu, %0.94-8.6Zn, %0.27-4.68Pb	%0.32-22.6 Cu, %7.97 Pb, 24.45 Zn	416.755.850 +
Rezerv	228.190.406 +	10.600.000	156.598.086 +	811.500	16.061.758 +	2.494.100 +	
Barit	-	-	-	%85.44 - %97.68 BaSO ₄	%98BaSO ₄	-	420.404 +
Rezerv	-	-	-	240.404 +	280.000	-	
Bentonit	Tenör(Kalite)				Ağartma topırağı	Ağartma topırağı	
Rezerv	-	-	-	-	4.000.000	2.644.800	6.644.800

Tablo-66: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki illere Ait Maden Kaynakları rezerv (Ton)

Maden	Artvin	Rize	Trabzon	Gümüşhane	Giresun	Ordu	Toplam
Çimento Hammaddeleri	Tenör(Kalite)	-	%82- 92CaCO ₃	-	-	-	
	Rezerv	60.000.000	69.421.674 +	80.246.173	-	-	209.667.847 +
Demir	Tenör	-	%42,15-45Fe	%28 Fe	%34 - 48Fe %10 - 33.32SiO ₂	%40-59Fe, %8 - 30 SiO ₂	
	Rezerv	-	4.000.000	Zuhur var, rezerv hesaplanmamış	1.084.000 +	750.000 +	5.834.000
Feldispat	Tenör	%5.1K ₂ O, %4.6 Na ₂ O, %4.6 Fe ₂ O ₃	Alkali değeri zengin- leştirme ile %10.55'e ulaşabilmektedir, demir ise %0.59'a düşebilmektedir.	Alkali değeri zengin- leştirme ile %12'ye ulaşabilmektedir.	-	-	
	Rezerv	545.273.437	Büyük rezerv	Büyük potansiyel	-	-	545.273.437 +
Florit	Tenör	-	-	-	Bilinmiyor	-	
	Rezerv	-	-	-	Küçük rezerv	-	
Grafit	Tenör	%7.6 - 76.88C	-	-	-	-	
	Rezerv	1.195 +	-	-	-	-	1.195 +
Gümiş	Tenör	-	-	-	-	-	
	Rezerv	-	-	-	-	-	

Tablo-66: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki illere Ait Maden Kaynakları rezerv, (Ton)

	Maden	Artvin	Rize	Traşon	Gümüşhane	Giresun	Ordu	Toplam
Kadın	Tenör	-	%13 – 22 Al_2O_3 %0.5-3.7 Fe_2O_3	%6.84- 78.2 SiO_2 %13.26 - 20.82 Al_2O_3	%0.92 - 3.3 Fe_2O_3 %16.83 –17.22 Al_2O_3	%10 – 24 Al_2O_3	Zenginleştirilmediğinde seramik ve kağıt sanayinde kullanılabilir.	13.822.705 +
	Rezerv	-	505.000 +	238.000 +	429.005	10.347.500 +	2.303.200	169383000 +
Kil	Tenör	%14.72 Al_2O_3 %2.18 Fe_2O_3	-	%60.90-76.25 SiO_2 , %11.90 - 19 Al_2O_3	%28 Al_2O_3 -31 Al_2O_3 , %4 Fe_2O_3	-	-	169383000 +
	Rezerv	875.000 +	-	168.128.000	380.000	-	-	169383000 +
Kireçtaşı	Tenör	-	-	-	%54CaO, %1 SiO_2 %0.05MgO	-	-	65.520.000
	Rezerv	-	-	-	65.520.000 ton	-	-	65.520.000
Kükürt	Tenör	-	-	-	-	-	%15.86 S	299.260
	Rezerv	-	-	-	-	-	299.260	299.260
Linyit	Tenör (Analiz sonuçlarıdır)	% 2,73 Su, % 4,7 Kül, %2,78S, AİD 7426 Kcal/kg	-	-	% 3,86 Su, %51,88 Kül, AİD 2931 Kcal/Kg	-	Kalori değeri 5054 Kcal/Kg'dır.	400.000
	Rezerv	250.000	-	-	150.000	-	Ekonomik değil	400.000

Tablo-66: Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki illere Ait Maden Kaynakları rezerv, (Ton)

Maden	Artvin	Rize	Trabzon	Gümüşhane	Giresun	Ordu	Toplam
Manganez							
Tenör	%19.14-53.07 Mn	%23.30 - 46.14 Mn	%28 – 50.91Mn, %10.5SiO ₂	-	%44.03Mn	%36Mn	
Rezerv	237.750 +	57.000 +	48.990	-	Rezerv hesaplanmamış	3.000 +	343.740
Mermer							
Tenör(Kalite)	-	İyi-orta kaliteli gabro	-	-	Gri pembe renkli mermerlerdir.	-	
Rezerv	-	Bilinmiyor	-	-	Rezerv hesaplanmamış	Rezerv hesaplanmamış	
Molibden							
Tenör	-	-	-	-	%0.3 - 2 MoS ₂		
Rezerv	-	-	-	-	Zuhur var, rezerv hesaplanmamış		-
Traverten							
Tenör	-	-	-	-	%40 verimli		
Rezerv	-	-	-	-	2.442.000		2.442.000
Uranyum							
Tenör	-	-	-	-	%0.04U ₃ O ₈		
Rezerv	-	-	-	-	300		300

*: Tenör oranları Bir ilde birden fazla maden yatağı bulunması durumunda ildeki en düşük ve en yüksek değerlerin aralığı olarak verilmiştir.

+ : Rezerv miktarı henüz tam olarak belirlenmemiş olan minimum miktarı gösteren sayılardır. Kaynak: MTA, 2010

3.2.2.4.1. Trabzon

Trabzon ili Türkiye jeolojisi en önemli metalojenik provens olan Doğu Pontidler tektonik birliğinin kuzey bölümü içinde yer alır ve bu konumu ile özellikle baz metaller bakımından büyük potansiyellere sahiptir.

Metalik madenler bakımından Trabzon'daki en önemli madenler bakır, kurşun, çinko, molibden ve manganez cevherleşmeleridir. İldeki önemli bakır-kurşun-çinko-pirit-molibden yatakları özellikle Maçka, Sürmene, Yomra ve Of ilçelerinde yoğunlaşmıştır. Maçka-Güzelyayla'daki bakır-molibden cevherleşmesinde %0,3 Cu tenörüne sahip yaklaşık 155 milyon ton görünür rezerv tespit edilmiştir. MTA'nın geçmiş yıllarda yaptığı çalışmalarda Sürmene ve Of ilçelerinde de toplam 2.196.235 ton rezerve sahip bakır-pirit yatakları bulunmuştur. Bunlardan Sürmene-Kutlular pirit- bakır yatağı MTA tarafından 1971-1974 yıllarında yapılan çalışmalarla bulunmuş ve daha sonra Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.'ye devredilmiştir. Yatak, Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.'ye bağlı Kutlular İşletme Müdürlüğü tarafından 1985 yılından

itibaren işletilmiş ve yataktaki rezerv tüketilmiştir. Yomra-Kayabaşı bakır-kurşun-çinko yatağı ise Yomra-Kayabaşı-Kanköy'de yer almaktadır. Buradaki toplam 1.114.000 ton kadardır. Bunların dışında manganez de ildeki önemli metalik madenlerden biridir. Maçka ilçesindeki manganez yataklarının toplam rezervi yaklaşık 34 bin ton kadardır. Maçka dışında Arsin, Araklı ve çağlayan ilçelerinde de küçük manganez yatak ve zuhurları tespit edilmiştir. Bunların toplam rezervi ise 5.240 tondur.

Endüstriyel hammaddeler bakımından Trabzon ili çimento hammaddeleri, kil ve kaolen bakımından önem arz etmektedir. Trabzon'daki çimento fabrikasının tras gereksinimi Arsin ilçesindeki Kuzguncuk Köyü tras yatağından sağlanmaktadır. Saha oldukça yüksek tras potansiyeline sahiptir. Trabzon ilinde Arsin, Araklı ve Yomra ilçelerinde karo-fayans, seramik ve refrakter hammaddesi olarak kullanılmaya elverişli önemli kil ve kaolen yatakları bulunmaktadır. Bunların toplam rezervi 168.366.000 ton kadardır. Araklı, Maçka ve Merkez ilçelerinde çimento hammaddesi olarak kullanılmaya elverişli toplam 31.421.674 ton kil, kili kireçtaşı ve kireçtaşı rezervi tespit edilmiştir

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)

Vakfıkebir-Gökçeköy bakır-kurşun-çinko zuhuru

Tenör :% 3.6 Pb, % 4.42 Zn, % 0.3 Cu

Rezerv :61.101 ton muhtemel, 76.650 ton mümkün rezerv .

Sürmene-Kutlular Pirit-Bakır yatağı

Tenör : % 2.49 Cu, % 0.46 Zn

Rezerv :1.220.187 ton görünür rezerv.

Sürmene-Baştınar-Nandos bakır-pirit yatağı

Tenör : % 1 Cu

Rezerv : 19.600 ton görünür rezerv.

usu-Kotarakdere Pirit-Bakır yatağı

Tenör : % 1.43 Cu

Rezerv :348.827 ton görünür, 613.721 ton muhtemel + mümkün rezerv.

Maçka-Güzelyayla-Hasandere Bakır-Molibden yatağı

Tenör :% 0.3 Cu

Rezerv :154.700.000 görünür+muhtemel rezerv.

Yomra-Kayabaşı (Kanköy) bakır-çinko-kurşun yatağı

Tenör :% 1.826 Cu

Rezerv : 574.000 ton görünür rezerv, 640.000 ton muhtemel rezerv tespit edilmiştir.

Ayrıca 990.000 ton daha cevher potansiyeli beklenmektedir.

Maçka-Gümüşkhanları Kurşun-Çinko yatağı

Tenör : % 35 Pb+Zn

Rezerv : 20.000 ton görünür, 40.000 ton muhtemel rezerv.

Maçka-Lalapaza Yayla Pirit-Bakır zuhuru

Tenör : % 10 Cu, % 0.15 Zn ve % 0.09 Pb

Rezerv : Bilinen rezerv yoktur. Geçmiş yıllarda küçük çapta işletilmiştir.

Maçka-Yenimahalle Bakır-Çinko-Barit Yatağı

Tenör : % 3.2 Cu, % 3.2 Pb, % 3.3 Zn ve % 50 BaSO₄

Rezerv : 50.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Şalpazarı-Gökçeköy-Alacadağ bakır-kurşun-çinko yatağı

Tenör : % 14.04 Zn, % 9.63 Pb ve % 2.59 Cu

Rezerv : 120.000 ton mümkün rezerv.

Şalpazarı-Kenmaden kurşun-çinko yatağı

Tenör : % 3.6 Pb, % 4.42 Zn ve % 0.3 Cu

Rezerv : 37.000 ton muhtemel ve 77.000 ton mümkün rezerv belirlenmiş olup, stratiform

cevher için de 3.9 milyon ton cevher potansiyeli tahmin edilmektedir.

Demir (Fe)

Köprübaşı-Arpalı sahası

Tenör : % 33.5 Fe

Rezerv : Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.

Çimento Hammaddeleri (Çmh)

Hacımehmetköy Sahası

Tenör :-

Rezerv : 37-39 milyon ton görünür+muhtemel rezervli kireçtaşı

Merkez-Düzalan Köyü kil-marn yatağı

Tenör : Çimento hammaddesi olarak kullanıma elverişli

Rezerv : 3.245.874 ton kil rezervi

Arsin-Kuzguncuk Köyü tras yatağı

Tenör : Trabzon çimento fabrikasının tras gereksinimi bu yataktan sağlanmaktadır.

Rezerv : Saha oldukça yüksek tras potansiyeline sahiptir.

Araklı-Taşönül Köyü kil sahası

Tenör : % 82 CaCO₃

Rezerv : 13.989.000 ton görünür+muhtemel killi kireçtaşı rezervi.

Maçka-Altındere Köyü kireçtaşı sahası

Tenör : % 92 CaCO₃

Rezerv : 14.186.800 ton muhtemel rezerv.

Kil (kil)

Arsin-Memişağa Evleri kil yatağı

Tenör : % 60.90-76.25 SiO₂, % 11.90-19 Al₂O₃

Rezerv : Karo-fayans yapımında kullanılmaya elverişli 108.000 ton muhtemel rezerv.

Arsin-Çiçekli Köyü illit yatağı

Tenör : % 63.20 SiO₂, % 19 Al₂O₃

Rezerv : Seramik sanayiinde plastik verici olarak kullanılmaya elverişli 20.000 ton potansiyel rezerv.

Yomra-Özdil Köyü Kil sahası

Tenör : Çimento hammaddesi olarak kullanıma elverişli

Rezerv : 168 milyon ton rezerv.

Kaolen (Kao)

Arsin-Özlü kaolen yatağı

Kalite :Düşük

Rezerv : 20.000 ton potansiyel rezerv.

Yomra-Yenice kaolen yatağı

Kalite : % 78.20 SiO₂, % 13.26 Al₂O₃

Rezerv : 80.000 ton görünür+muhtemel rezerv.
Renkli pişen karo yapımında kullanılabilir.

Araklı-Çapanlı kaolen yatağı

Kalite : % 71.78 SiO₂, % 17.34 Al₂O₃

Rezerv : 120.000 ton görünür+muhtemel rezerv.
Hammadde, ancak bünyesinde bulunan piritlerden arındırıldığında seramik hammaddesi olarak kullanılabilir.

Manganez (Mn)

Araklı-Kayacık (Kizirnos) Manganez yatağı

Tenör : % 49.16 Mn; % 10.5 SiO₂

Rezerv : 3600 ton mümkün rezerv.

Arsin-Çubuklu (Cicera) Manganez zuhuru

Tenör : % 50 Mn

Rezerv : 640 ton rezerv.

Çağlayan-Abdülaliler Manganez yatağı

Tenör : % 45.39 Mn

Rezerv : 1000 ton rezerv.

Maçka-Küçükyazlık Manganez yatağı

Tenör : % 50.91 Mn

Rezerv : 3750 ton görünür rezerv.

Maçka-Ocaklı Mahallesi Manganez yatağı

Tenör : % 35 Mn

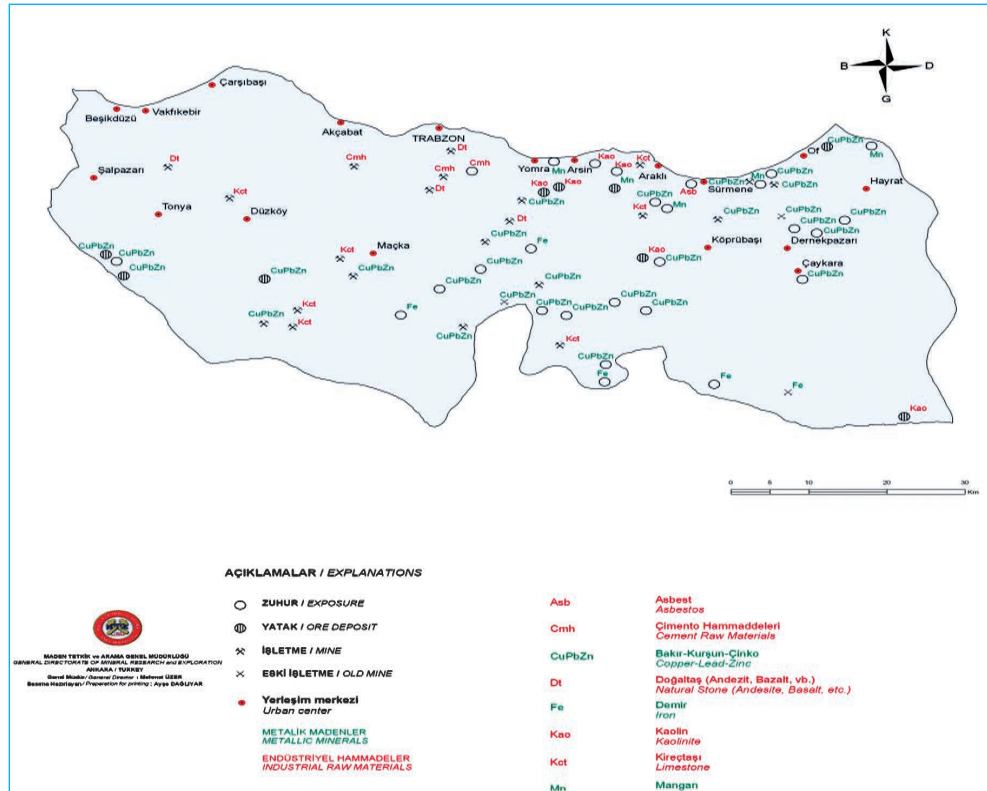
Rezerv : 28.000 ton potansiyel rezerv.

Maçka-Yemişli Manganez yatağı

Tenör : % 28 Mn

Rezerv : 12.000 ton rezerv.

Harita-6: Trabzon İli Maden Haritası

Kaynak: MTA, 2010

3.2.2.4.2. Ordu

Ordu'nun metalik cevherleşmelerin yanı sıra endüstriyel hammaddeler açısından da zengin ve çeşitli maden yataklarına sahip olduğu söylenebilir. Genelde volkanik kayaların egemen olduğu bölgede metalik madenlerden bakır, kurşun, çinko, altın, gümüş ve manganez asıl zenginleşmeleri temsil eder. Cu-Pb-Zn-(Au-Ag) yatak ve zuhurları volkanik kayalar içinde damar tip cevherleşmeler şeklindedir. En önemli yatak ve zuhurların başında Ordu ili'nin Fatsa ilçesindeki Altıntepe sahası gelir. Saha, yüksek süfitli epitermal altın cevherleşmesi olup silika alterasyonunun egemen olduğu geniş zonlardan oluşur. Yatakta 1.87 gr/ton Au tenörlü 1.191.377 ton görünür, 1.39 gr/ton Au tenörlü 5.355.577 ton muhtemel rezerv hesaplanmıştır.

Son yapılan çalışmalarda farklı yerlerde 18 gr/ton'a ulaşan Au değerleri elde edilmiştir. Çalışmalar özel şirket tarafından sürdürülmektedir. Bunun dışındaki önemli altın cevherleşmeleri Sayaca ve Akoluk sahasıdır. Sayaca altın sahasında 1.2 gr/ton Au tenörlü 17.000 ton görünür rezerv tespit edilmiştir. Ulubey-Akoluk sahasında ise 0.99 gr/ton Au tenörlü 1.100.278 ton görünür+muhtemel altın rezervi, 50.47 gr/ton Ag tenörlü 1.279.675 ton gümüş rezervi, % 2.94 tenörlü 594.488 ton Zn-Pb-Cu rezervi tespit edilmiştir. Sahanın potansiyeli tespit edildikten sonra "Maden İşleri Genel Müdürlüğüne" devredilmiştir. Ayrıca Akoluk sahasında daha önceki çalışmalarla da 1.09 gr/ton Au ve 19.81 gr/ton Ag tenörlü 1.047.994 ton görünür+muhtemel Au-Ag rezervi tespit edilmiştir. Fatsa-Zavi Köy sahasında %0.32 Cu tenörlü 1.926.000 ton muhtemel+mümkün rezerv ortaya konmuştur.

Gölköy-Şihman sahasında %16-22 Cu+Pb+Zn tenörlü 116.500 ton görünür, 249.600 muhtemel rezerv hesaplanmıştır. Kumru-Gümüşdere sahasında % 24.45 Zn, % 7.97 Pb, % 0.95 Cu tenörlü 36.000 ton görünür, 100.000 ton mümkün rezerv belirlenmiştir. Gölköy-Çetilli kurşun-çinko-bakır yatağında % 0.14-0.15 Cu, % 1.8-2.4 Zn ve % 1.2-1.7 Pb tenörlü 1.510.851 ton görünür+muhtemel+mümkün rezerv mevcuttur. Genel Müdürlüğümüzün 2007 yılı çalışmaları kapsamında Gölköy-Çetilli sahasında Cu, Pb, Zn dışında altın varlığı da tespit edilmiştir. Ulubey-

Akoluk Altın-Antimuan-İllit sahasında 1.04-1.24 gr/ton Au ve 18.8-22.8 gr/ton Ag tenörlü toplam 780.325 ton görünür, 267.669 ton muhtemel rezerv belirlenmiştir. Bölgedeki bilinen manganez cevherleşmeleri ise volkano-tortul kayalar içerisinde, merccek şeklinde genelde küçük boyutlu ve düşük rezervlidir.

Başlıca, Ulubey-Akoluk manganez zuhuru ortalama %36 Mn tenörlü, 20 bin ton rezerve sahiptir. Merkez-Yündalan Yaylası Fe cevherleşmesi için % 40-59 tenörlü 750.000 ton görünür+mümkün muhtemel+mümkün rezerv öngörülmektedir. Fatsa-Akkaya kükürt yatağında %15.86 kükürt (S) tenörlü 16.464 ton görünür, 206.740 ton muhtemel, 76.056 ton mümkün rezerv tespit edilmiştir. Bilinen bentonit sahasları ise genelde volkano-sedimenter bir istif içerisinde bulunur. Ünye Hatıplı bentonit yatağı, Ünye Kavaklar ve Tavkutlu bentonit yatağında 743.000 ton mümkün, 2.564.000 ton muhtemel bentonit rezervi vardır.

Mesudiye-Çavdar bentonit sahasında 80.000 ton mümkün rezerv, Ünye-Fatsa-Keşköy bentonit sahasında 460.000 ton mümkün rezerv, Ünye-Fatsa-Emineci bentonit sahasında 421.800 ton mümkün rezerv, Ünye-Fatsa-Ahizetli bentonit sahasında 128.000 ton mümkün rezerv varlığı tespit edilmiştir, Ünye Hatıplı bentonit yatağında rezerv tespiti yapılmamıştır ve tüm bu bentonit yatakları ağartma toprağı ve kedi altlığı (Ca-bentonit) olarak işletilmekte ve ihraç edilmektedir. Seramik ve kağıt sanayinde kullanılan kaolen minerali için Ulubey-Akoluk sahasında 223.000 ton görünür, 148.000 muhtemel rezerv ve Ulubey-Sayaca sahasında 1.932.000 ton görünür rezerv mevcuttur.

Enerji hammaddelerine yönelik yapılan çalışmalar sonucunda Aybastı-Gölköy ilçeleri arasında kömür oluşumlarına rastlanmış, Fatsa-İlca ile Kumru sahaslarında da jeotermal alanlar tespit edilmiştir. Fatsa-İlca jeotermal alanında 48°C sıcaklık, 1.2 lt/sn debide 1 adet kaplıca kaynağı bulunmaktadır. Fatsa jeotermal alanında 1985 ve 1992 yıllarında 2 adet jeotermal amaçlı sondaj açılmış ve bu sondajlarda 598 m ile 397.4 m derinliğe ulaşılmış ve 23°C ve 26°C sıcaklıklı düşük debili (0.05 lt/sn) jeotermal akışkan elde edilmiştir.

Altın (Au)**Ulubey-Akoluk altın sahası**

Tenör : 1.04 gr/ton Au ve 19.81-50.47 gr/ton Ag
Rezerv : 2.148.282 ton görünür+muhtemel altın rezervi.

Sayaca Sahası

Tenör : 1.2 gr/ton Au

Rezerv : 17.000 ton görünür rezerv.

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)**Fatsa-Zavi Köy Sahası**

Tenör : % 0.32 Cu

Rezerv : 1.926.000 ton muhtemel + mümkün rezerv.

Gölköy-Şihman Sahası

Tenör : % 16-22.6 Cu+Pb+Zn,

Rezerv : 116.500 ton görünür, 249.600 muhtemel rezerv.

Gölköy-Çetilli Sahası

Tenör : % 0.14-0.15 Cu, % 1.8-2.4 Zn ve % 1.2-1.7 Pb 1.510.851 ton

Rezerv : 1.510.851 ton
görünür+muhtemel+mümkün rezerv.

Kumru-Gümüşdere Sahası

Tenör : % 24.45 Zn, % 7.97 Pb, % 0.95 Cu,

Rezerv : 36.000 görünür, 100.000 mümkün rezerv

Bentonit (Ben)**Ünye-Fatsa-Kavaklar Sahası**

Kalite : Ağartma toprağı

Rezerv : 743.000 ton mümkün rezervi vardır. Yatak işletilmektedir.

Mesudiye-Çavdar Sahası

Kalite : Ağartma toprağı

Rezerv : 80.000 ton mümkün rezerv.

Ünye-Fatsa-Keşköy Sahası

Tenör : Ağartma toprağı

Rezerv : 460.000 ton mümkün rezerv. Yatak işletilmektedir.

Ünye-Fatsa-Emineli Sahası

Tenör : Ağartma toprağı

Rezerv : 421.800 ton mümkün rezerv. Yatak işletilmektedir.

Ünye-Fatsa-Ahizetli Sahası

Tenör : Ağartma toprağı

Rezerv : 128.000 ton mümkün rezerv. Yatak işletilmektedir.

Ünye-Fatsa-Tavkutlu-Gölcüğe Sahaları

Tenör : Ağartma toprağı

Rezerv : 812.000 ton mümkün rezerv.

Demir (Fe)**Merkez-Yündalan Yaylası**

Tenör : % 40-59 Fe, % 8-30 SiO₂

Rezerv : 750.000 ton
görünür+muhtemel+mümkün rezerv.

Kaolen (kao)**Ulubey-Akoluk ve Sayaca Illit Sahaları**

Kalite : Zenginleştirildikten sonra seramik ve kağıt sanayinde kullanılabilir.

Rezerv : Akoluk sahasında 223.200 ton görünür, 148.000 ton muhtemel; Sayaca sahasında ise 1.932.000 ton görünür rezerv.

Kükürt (S)**Ordu-Fatsa-Akkaya Sahası**

Tenör : % 15.86 (ortalama)

Rezerv : 16.464 ton görünür, 206.740 ton muhtemel, 76.056 ton mümkün rezerv.

Manganez (Mn)

Ulubey-Akoluk Sahası

Tenör : % 36 Mn

Rezerv : 3.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Mermer (Mr)

Topçam Graniti

Kalite : Yörenin en güzel sert mermerlerindendir,

Rezerv : Rezerve yönelik çalışma yoktur.

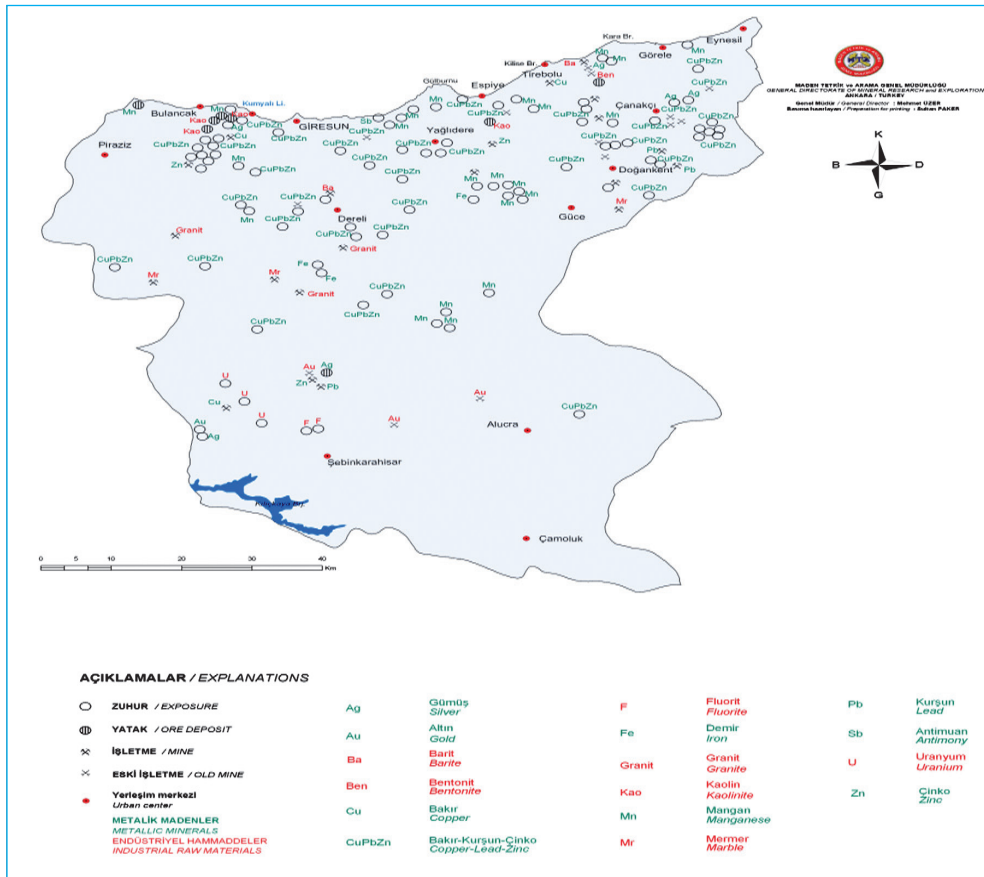
Linyit

Gölköy-Aybastı'da orijinal kömürde kalori değeri 5054 Kcal/kg olan linyit sahası bulunmaktadır. Ancak saha ekonomik değildir.

Jeotermal

Fatsa ilçesi Sarmaşık'da 48°C sıcaklıkta, 1, 2 lt/sn debili kaynak vardır. Sondajlarda 23-26°C sıcaklık ve 0, 1 lt/sn debi ölçülmüştür. Kaplıca olarak işletilen kurulu tesis bulunmaktadır. Kumru ilçesi Yalnızdam'da ise 27 °C sıcaklıkta, 0, 04 lt/sn debili kaynak vardır (MTA, 2005).

Harita-7: Ordu İli Maden Haritası

Kaynak: MTA, 2010

3.2.2.4.3. Giresun

Giresun'un çevresinde önemli metalik maden yatakları bulunmaktadır. Özellikle bakır-kurşun- çinko yatakları açısından oldukça zengin potansiyele sahiptir. İlin tüm ilçelerinde bakır- kurşun-çinko yatak ve zuhurlarına rastlamak mümkündür. Bunlardan en önemlileri Espiye, Tirebolu ve Şebinkarahisar ilçelerinde yer almaktadır. Espiye-Lahanos piritli bakır yatağında % 3.5 Cu ve % 2.38 Zn tenörlü bakır için 2.408.380 ton; çinko için de 2.312.000 ton görünür rezerv belirlenmiştir. Yatak özel sektör tarafından işletilmektedir. Ayrıca Espiye ilçesinin güneyinde eski işletme izleri olan çok sayıda zuhur bilinmektedir.

Tirebolu ilçesindeki önemli bakır-kurşun-çinko yatakları ise Harkköy ve Köprübaşı piritli yataklarıdır. Harkköy bakır kurşun-çinko pirit sahasında % 0.96 Cu, % 0.94 Zn ve % 0.27 Pb tenörlü 6.213.958 ton rezerv belirlenmiş olup, yatakta özel sektör tarafından işletme hazırlıkları yapılmaktadır.

Köprübaşı bakır-kurşun-çinko-pirit yatağında ise % 0.83 Cu, % 4.68 Pb ve % 6.56 Zn tenörlü yatak özel sektör tarafından işletilmiş olup, rezerv bitmiştir. Şebinkarahisar ilçesindeki Asarcık kurşun-çinko yatağında da özel sektör tarafından işletme hazırlıkları yapılmakta olup, yatakta % 4-4.4 Pb ve % 3 Zn tenörlü 2 milyon ton rezerv belirlenmiştir. İlçedeki bir diğer önemli yatak ise Dereköy'deki özel sektör tarafından işletilen çinko yatağı olup, yatakta % 4 Pb ve % 8.6 Zn tenörlü 3.3 milyon ton toplam rezerv tespit edilmiştir.

Giresun demir açısından da çalışılmış olup, Kurtulmuş-Dereli'de % 48 Fe ve % 10 SiO₂ tenörlü 360.000 ton görünür+muhtemel rezerv tespit edilmiştir. Espiye-Yağlıdere-Çatak'ta, % 34 Fe ve % 33 SiO₂ tenörlü 244.000 ton görünür+muhtemel rezerv, Deregözü-Kelete demir zuhurunda ise % 41.35 Fe ve % 33.32 SiO₂ tenörlü 500.000 ton potansiyel rezerv

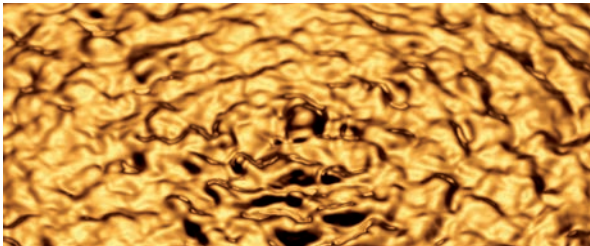
saptanmıştır. Alunitle ilgili Şebinkarahisar'da yapılan çalışmalarda, % 2,41 SiO₂ ve % 1,67 K₂O tenörlü 7.826.000 ton görünür+muhtemel rezerv tespit edilmiştir.

Bölgede endüstriyel hammaddeler barit, alümit ve kil (kaolen, illit, bentonit) yatakları vardır. Barit amaçlı yapılan çalışmalarda Dereli-Toplaktepe sahasında %98 BaSO₄ tenörlü 280.000 ton görünür rezerv saptanmış olup yatak geçmiş yıllarda özel sektör tarafından işletilmiştir.

İl kaolen oluşumları açısından da önem arz etmekte olup, önemli kaolen oluşumları Bulancak ilçesinde yer almaktadır. İlçede Al₂O₃ içerikleri %10 ile 24 arasında değişen kaolenlerin toplam muhtemel ve mümkün rezervi 10.350.000 tondur. Ayrıca ilçede bunlar dışında Melikliköy, Orhaniye ve Osmaniye köyleri civarında da daha düşük kaliteli illit yatakları mevcuttur.

Tirebolu- Demirciler'de ağartma toprağı olarak kullanılmaya elverişli 4.000.000 ton potansiyel bentonit rezervi belirlenmiştir. Giresun ili mermer bakımından da önemli potansiyele sahiptir. Espiye, Çamoluk, Doğankent ve Bulancak ilçelerinde yüzeylenmiş granitler özel sektör tarafından mermer olarak değerlendirilmiştir.

Çamoluk ilçesinde % 40 verimli 2.440.000 ton görünür traverten rezervi vardır. Şebinkarahisar'da bulunan alunit yatağı; ülkemizin bilinen en eski ve en büyük yataklarındandır. Sözü edilen yer altı kaynaklarının dışında Şebinkarahisar ilçesi Çukuroba sahasında % U₃O₈ tenörü 0.04 olan ikincil uranyum oluşumları bulunmaktadır. Ayrıca ilçede Eskineyayla, Tutak, Saydere, Çamağzıyayla ve Asarcık sahalarında da zuhurlar niteliğinde uranyum oluşumları bulunmaktadır. Şebinkarahisar ve Alucra ilçelerinde de linyit zuhurlarının varlığı bilinmektedir.

Alunit (Alu)

Şebinkarahisar-gedehor, Gelcese, Licese Yatakları

Tenör : % 2.41-8.90 Al₂O₃, % 1.37-1.67 K₂O, % 0.04-0.07 Fe₂O₃

Rezerv : 7.826.613 ton görünür rezerv.

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)

Espiye-Lahanos (Lahnoz) Bakır-Pirit Yatağı

Tenör : % 3.5 Cu, % 2.38 Zn,

Rezerv : Cu için 2.408.380 ton görünür, Zn için 2.312.000 ton görünür rezerv vardır. Yatak özel sektör tarafından işletilmektedir.

Espiye-Karaerik, Karılar, Killik, Kızılkaya, Dikmen, Kepçelik Zuhurları Espiye güneyinde eski işletme izleri olan çok sayıda zuhur bilinmektedir.

Tirebolu-Harkköy bakır-kurşun-çinko-pirit Sahası

Tenör : % 0.96 Cu, % 0.94 Zn, % 0.27 Pb

Rezerv : 6.213.958 ton rezerv vardır.

Tirebolu-Harşit-Köprübaşı bakır-çinko-pirit Sahası

Tenör : % 0.83 Cu, % 4.68 Pb ve % 6.56 Zn

Rezerv : Yatak işletilmiş olup, rezerv bitmiştir.

Merkez-Akköy (Batlama Dere) bakır-çinko-pirit Sahası

Tenör : % 0.4 Cu, % 4.4 Pb, % 3 Zn

Rezerv : 1.882.800 ton potansiyel rezerv.

Tirebolu-İsraildere bakır-çinko Yatağı

Tenör : % 1.53 Cu, % 34.15 S

Rezerv : 185.000 ton görünür rezerv. Yatak geçmiş yıllarda işletilmiştir

Görele-Kelete Kırören Sahası

Tenör : % 0.85 Cu

Rezerv : 100.000 ton rezerv.

Şebinkarahisar- Asarcık Sahası

Tenör : % 0.4 Cu, % 4-4.4 Pb, % 3 Zn (50 gr/ton Ag değeri bilinmektedir)

Rezerv : 2.058.000 ton görünür+muhtemel+mümkün rezerv. Yatakta özel sektör tarafından işletme hazırlıkları yapılmaktadır.

Şebinkarahisar-Dereköy Sahası

Tenör : % 4 Pb, % 8.6 Zn

Rezerv : 1.590.000 ton görünür; 600.000 ton muhtemel ve 1.120.000 ton mümkün rezerv.

Giresun ilinin tüm ilçelerinde bakır-kurşun-çinko oluşumlarına rastlamak mümkündür.

Barit (Ba)

Merkez-Dereli Zuhuru

Tenör : % 98 BaSO₄

Rezerv : 280.000 ton görünür rezerv vardır. Yatak işletilmektedir.

Bentonit (Ben)

Tirebolu (Demirci) Sahası

Kalite : Ağartma toprağı

Rezerv : 4.000.000 ton potansiyel rezerv.

Demir (Fe)

Dereli-Kurtulmuş Sahası

Tenör : % 48 Fe, % 10 SiO₂

Rezerv : 360.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Yağıldere-Çatak Sahası

Tenör : % 34 Fe; % 33 SiO₂

Rezerv : 244.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Deregözü-Kelete demir Zuhuru

Tenör : % 41.35 Fe, % 33.32 SiO₂.

Rezerv : 500.000 ton potansiyel rezerv.

Florit (F)

Şebinkarahisar-Etirayla, Saydere Zuhurları

Tenör : Bilinmiyor

Rezerv : Küçük rezervli

Kaolen (Kao)

Bulancak-Dikmen Sahası

Tenör : % 12-24 Al₂O₃

Rezerv : 126.000 ton muhtemel, 7.659.000 ton mümkün rezerv. Ayrıca Melikliköy,

Orhaniye ve Osmaniye köyleri civarında düşük kaliteli illit yatakları mevcuttur.

Bulancak-Eriklik Sahası

Tenör : % 10-20 Al₂O₃

Rezerv : 2.562.500 ton mümkün rezerv

Manganez (Mn)

Tirebolu (Güce, Mürsel), **Görele** (Aralıkköy), **Bulancak** (Buruncu), **Keşap** (Karakoç, Harami), **Merkez** (Bayramşah, Sultaniye, Soyca, Küçük Ahmet, Hacıköy) **Zuhurları**

Tenör : Bilinmiyor

Rezerv : Zuhurlar küçük olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Tirebolu-Özlü (Bada Köyü) Sahası

Tenör : % 44.03 Mn

Rezerv : Geçmiş yıllarda 9 ton üretim yapılmış olup, rezerve yönelik çalışma yoktur.

Mermer (Mr)

Espiye-Harşit granitleri

Kalite : Gri, pembe renkli mermerlerdir

Rezerv : İşletilmektedir. Rezerve yönelik çalışma yoktur.

Molibden (Mo)

Espiye (Çakıldağı)

Tenör : % 0.3-2.0 MoS₂

Rezerv : Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.

Traverten

Çamoluk Sahası

Tenör : % 40 verimli

Rezerv : 2.442.000 ton görünür traverten rezervi.

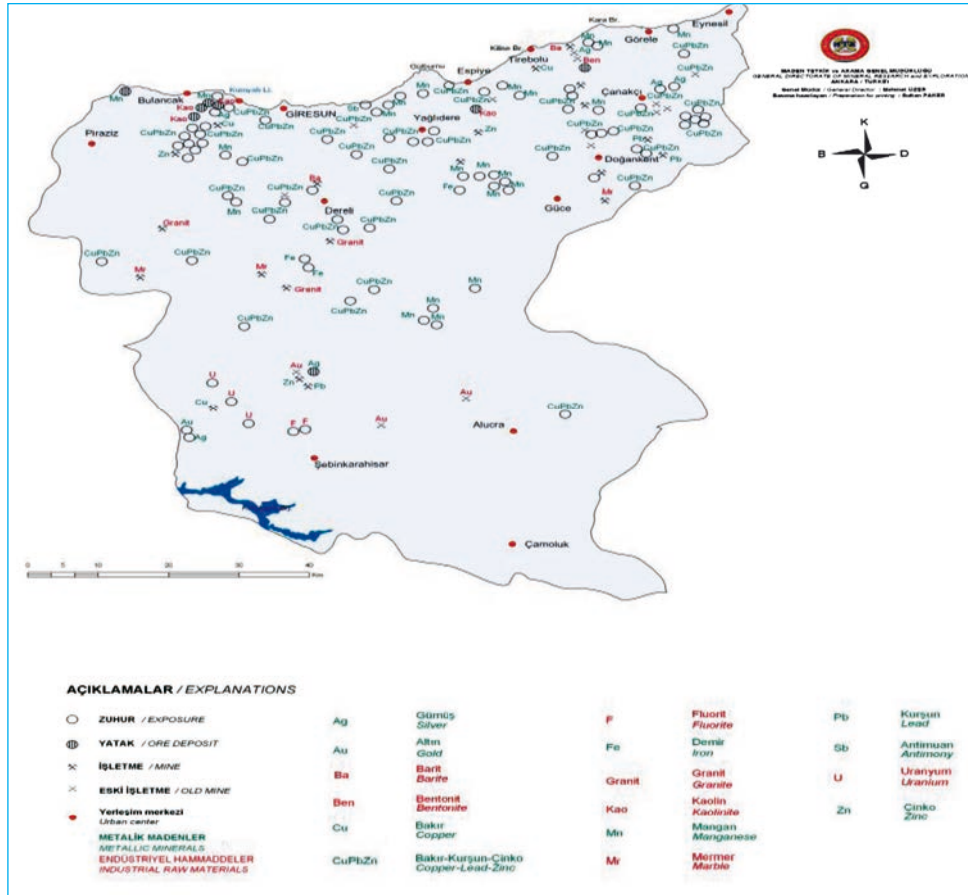
Uranyum (U)

Şebinkarahisar Sahası

Tenör : % 0.04 U₃O₈

Rezerv : 300 ton Ayrıca Eskine ve Hacıdere'de iki ayrı zuhur bilinmektedir.

Harita-8: Giresun İli Maden Haritası

Kaynak:
MTA,2010

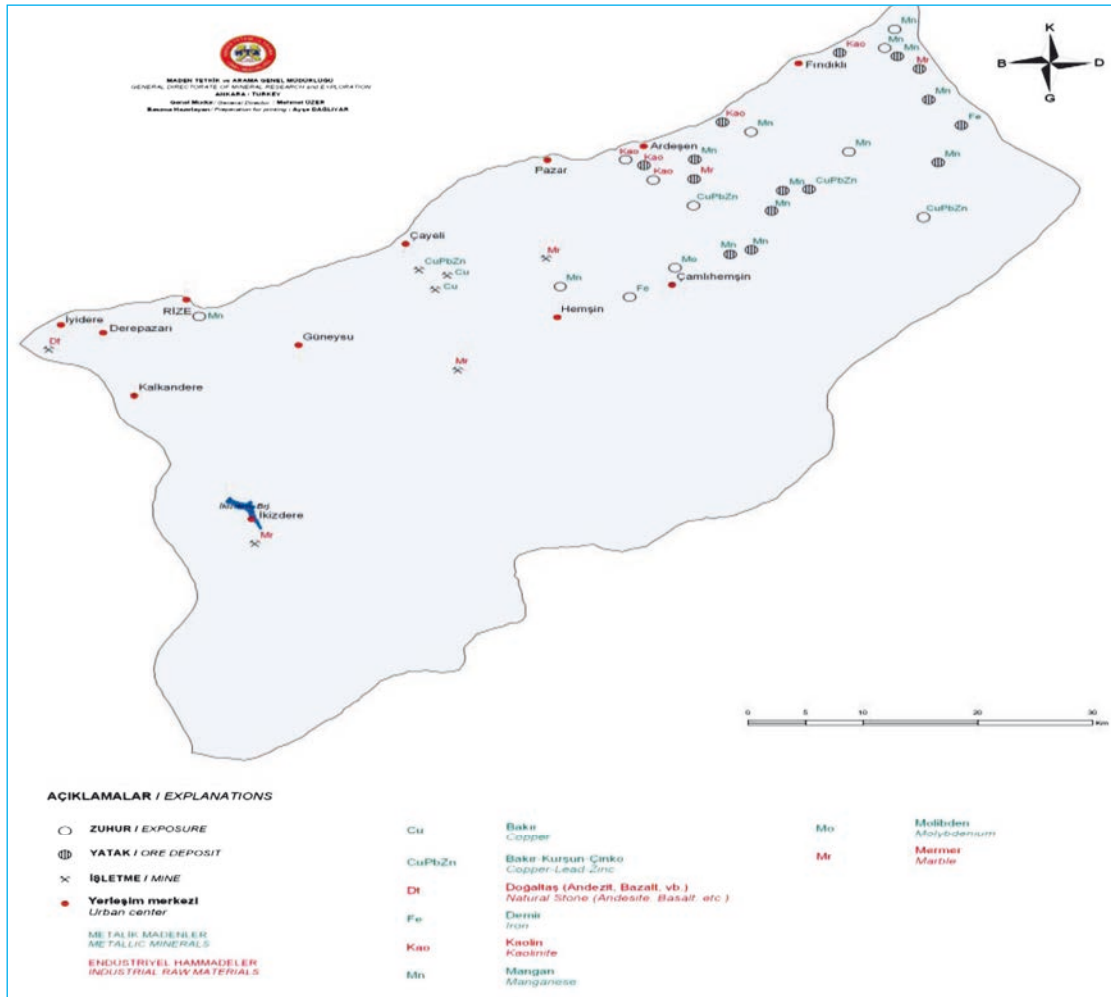

3.2.2.4.4. Rize

Türkiye jeolojisi en önemli metalojenik provens olan Doğu Pontidler tektonik birliğinin kuzey bölümü içinde yer alır ve bu konumu ile özellikle bazı metaller bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. Rize ili ve yakın çevresinde yapılan çalışmalar sonucunda önemli metalik maden ve endüstriyel hammadde yatakları ortaya çıkarılmıştır. Metalik madenler bakımından ildeki en önemli maden sahaları Çayeli-Madenköy Bakır- Kurşun-Çinko sahalarıdır. % 2.88 Cu tenörlü 23 milyon ton görünür, 7 milyon ton muhtemel toplam 30 milyon ton rezerv mevcuttur. Rize çevresinde çok sayıda metalik cevherleşme sahalarında Bakır, Kurşun, Çinko, Demir ve Manganez oluşumları belirlenmiştir. Endüstriyel hammaddeler bakımından da potansiyele sahip olan Rize ilinde ka-

olen, kil, mermer ve feldispat sahaları ortaya konulmuştur. Yörede Ayder ve Ilıcaköy'de sıcak ve mineralli su kaynakları da potansiyel arz etmektedir. Tespiti yapılmış olan mevcut maden sahaları ile bulunması muhtemel ekonomik olabilecek maden potansiyelinin değerlendirilmesinde en önemli faktör, yörede madencilğe dayalı sanayinin geliştirilmesi olacaktır. Çayeli-Madenköy bakır-kurşun-çinko sahaları ülkemizin işletilmekte olan en önemli maden sahalarından birisi olmakla birlikte, özellikle mermer ve seramik sanayilerine hammadde sağlayacak imkanların temin edilebileceği dikkate alınarak, bu sektörlerde yatırımın teşvik edilmesi uygun görülmektedir.

Harita-9: Rize İli Maden Haritası

Kaynak:
MTA, 2010

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)**Çayeli-Madenköy Sahası**

Tenör : % 7.32 Zn, % 4.7 Cu (1 gr/ton Au, 68 gr/ton Ag değerleri de bilinmektedir)

Rezerv : 10.600.000 ton toplam rezerv.

Demir (Fe)**Fındıklı-Kartiba Zuhuru**

Tenör : % 45 Fe

Rezerv : 3.600.000 ton potansiyel rezerv. Üretim yoktur.

Fındıklı-Akkaya Zuhuru

Tenör : % 42.15 Fe ve % 25.94 SiO₂

Rezerv : 400.000 ton potansiyel rezerv.

Feldispat (Fid)**Ardeşen ilçesi Ayder yaylası Sahası**

Tenör : 7.6 toplam alkali ve % 3.1 Fe₂O₃ içerikli granit sahaları zenginleştirildiğinde toplam alkali değerleri % 10.55'e çıkmakta, demir ise % 0.59'a kadar düşmektedir.

Zenginleştirme sonrası renkli pişen seramikte katkı maddesi olarak kullanılabilir

Rezerv : Büyük feldispat potansiyeli vardır.

Jeotermal Kaynaklar

Ayder: Doğal Çıkış; Sıcaklık:33-47oC, Debi: 2.5 Lt/Sn, Sondaj; 55.5 oC, Debi;42Lt/Sn Potansiyel; 3.6MWt Kullanım Alanı; Kaplıca ve Kaplıca Tesis Isıtmasında

İkizdere: (Ilıcaköy): Doğal Çıkış; Sıcaklık:27-30oC, Debi: 0.5 Lt/Sn, Sondaj; 60 - 67 oC, Debi;10Lt/Sn Potansiyel; 1.25MWt

Kaolen (Kao)**Fındıklı-Kube Mah. Sahası**

Tenör : % 13-20 Al₂O₃, % 0.5-3.7 Fe₂O₃

Rezerv : 365.000 ton muhtemel+mümkün rezerv.

Ardeşen-Issızdere Sahası

Tenör : % 15-22 Al₂O₃

Rezerv : 240.000 ton mümkün rezerv.

Manganez (Mn)**Fındıklı-Aslandere, Salma Sahası**

Tenör : % 23.30 Mn

Rezerv : 12.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Çamlıhemşin-Topluca Sahası

Tenör : % 31.87 Mn

Rezerv : 15.000 ton toplam rezerv.

Ardeşen-Bayırcık Sahası

Tenör : % 46.14 Mn,

Rezerv : 30.000 ton toplam rezerv.

Mermer (Mr)**İkizdere-Memişoğlu, Keçikayası Sahaları**

Kalite : Orta kalite masif granitlerdir

Rezerv :-

Ardeşen-Başmahalle Sahası

Kalite : İyi kaliteli gabbro,

Rezerv :-

3.2.2.4.5. Artvin

Artvin içerdiği polimetal maden yatakları ve zuhurları bakımından (bakır-kurşun-çinko-altın-gümüş) ülkenin en önemli metalojenik kuşaklarından biri olup, metalik maden yatakları ve zuhurları bakımından oldukça zengindir. Endüstriyel hammadde açısından ise çok önemli yataklara sahip değildir.

Bölge'deki en önemli altın yatağı Cerrattepe-Kafkasör Altın yatağıdır. Bu yatakta 4 gr/ton Au, 140 gr/ton Ag (okside cevher); 1.2 gr/ton Au, 25 gr/ton Ag (sülfürlü cevher) saptanmış olup 8.200.000 ton toplam rezervli okside cevher, ayrıca 3.900.000 ton toplam rezervli sülfürlü cevher bulunmaktadır. En önemli bakır-kurşun-çinko yatağı Murgul ilçesinde bulunmaktadır. Bunlar önem sırasına göre şöyle sıralanmaktadır; Murgul Ana-yatak %1.594 Cu tenörü içermektedir ve 18.000.000 ton görünür+muhtemel rezerve sahip olup yatak işletilmektedir. Murgul'daki diğer bir yatak % 0.99 Cu tenörlü Murgul-Çakmaklıya bakır-kurşun-çinko yatağı olup, 16.618.000 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir. 2005 yılı itibarıyla bu iki yatakta yaklaşık 4.800.000 ton cevher rezervi kalmıştır (Kaynak: KBI). Murgul-Çarkbaşı bakır-pirit yatağı % 0.85 tenör ve 1.289.365 ton görünür rezerve sahiptir. Cerrattepe-Kafkasör sahası % 5.2 Cu (1.2 gr/ton Au, 25 gr/ton Ag değerleri bilinmektedir) tenörlüdür ve 3.900.000 ton toplam rezerve sahiptir. Borçka-Akarşen pirit-bakır yatağı % 3.2 Cu (1.5 gr/ton Au 28 gr/ton Ag değerleri bilinmektedir) tenörlüdür ve 662.043 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir. Murgul-Başköy bakır-çinko-pirit sahası % 3.18 Cu ve % 1.24 çinko tenörlü olup 33.500 ton görünür, 50.000 ton muhtemel rezerve sahiptir. Murgul-Aducadere-Kızılkaya bakır-pirit sahası % 1.09 Cu tenörlüdür ve 1.894.664 ton mümkün rezerve sahiptir. Borçka - İrsahan (İrsa - Erenler) pirit- çinko-bakır - kurşun yatağı % 0,5-1 Cu tenörlü olup 1.000.000 ton mümkün rezervlidir. Borçka-Kuvarshan (Bakırköy) bakır-kurşun-çinko- pirit-altın-gümüş yatağı % 2.16 Cu ve % 47.4 S tenöründedir ve 50.800 ton görünür, 462 000 muhtemel rezervinde olup 1937-1941 yılları arasında yataktan 8.815 ton bakır olmak üzere toplam 232.388 ton cevher çıkarılmıştır. Merkez-Sinkot kurşun-çinko yatağı % 0.39 Zn tenörlüdür ve 5.000.000 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir. Merkez-Seyitler bakır-kurşun-pirit-çinko yatağı % 1.68 Cu tenörlüdür ve 1.749.110 ton

görünür+muhtemel bakır rezervlidir. Bu yatak % 2.51 Zn tenörlü olup 1.064.264 ton görünür+muhtemel çinko rezervine sahiptir. Bu yatak için 0.35 gr/ton Au, 36.84 gr/ton Ag değerleri bilinmektedir ve 1.484.640 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir. Şavşat- Meydancık (Dereği)-Madenköy bakır-kurşun-çinko sahası % 1.16 Cu, % 0.22 Pb ve % 1.75 Zn tenörlüdür ve 344.000 ton görünür+muhtemel rezervlidir. Hopa-Peronit-Abana çinko-kurşun-bakır sahası % 2-12 Zn ve % 0.89 Cu tenörlü ve 69.770 ton görünür, 174.450 ton muhtemel rezerve sahiptir. Ardanuç-Gümüşhane Köyü için % 0.3 bakır, 0.3 gr/ton altın değerleri bilinmektedir ve 30.000.000 ton rezerv hesaplanmıştır. Şavşat-Meydancık Köyü sahalrı % 1.36 Cu, % 0.38 Pb ve % 3.21 Zn tenörlü olup 344.264 ton rezervi olduğu bilinmektedir. Artvin ili Manganez yatakları bakımından iyi bir potansiyele sahiptir, Merkez -Tütüncüler sahalrı % 24.79 Mn tenörlüdür ve 25.000 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir. Merkez-Sarıbudak (Melo) sahası % 25-35 manganez tenörlüdür ve 58.500 ton toplam rezerve sahiptir. Merkez-Balcı sahası % 42.17 Mn tenörlüdür ve 20.000 ton muhtemel rezerve sahiptir. Ardanuç-Aşağırmaklar-Demirci ve Kontromtaş sahalrı %25- 39 Mn tenörlüdür ve 11.000 ton toplam rezerve sahiptir. Ardanuç-Aşağırmaklar-Kapıköy ve Ustalar sahalrı % 28-39 Mn tenörlüdür ve 7.000 ton toplam rezerve sahiptir. Ardanuç-Kaleardı sahası % 19.14-40.80 Mn tenörlüdür ve rezerve yönelik bir çalışma yoktur. Ardanuç-Paşalı Yaylası Sahası %20.89 Mn tenörlüdür ve 8.000 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir.

Artvin ili, Çimento hammadde olarak işletilen Hopa-Hertek sahası orta kaliteli kireçtaşı olup 60.000.000 ton mümkün rezerve sahiptir. Şavşat-Karçaldere feldspat yatağı % 5.1 K₂O, % 4.6 Na₂O ve % 4.6 Fe₂O₃ tenörlü olup zenginleştirildikten sonra ise % 5.76 K₂O, % 4.64 Na₂O değerlerine ulaşmaktadır. Rezerv potansiyeli kuvars+feldspat için 400.000.000 tondur. Yusufeli-Lusuncur grafit sahası tenörü % 14.29 ile 76.88 karbon arasında değişmektedir. 1.195 ton görünür rezervi olan grafit-antrasit yatağı belirlenmiştir. Yatakta antrasitin bulunması grafitin ekonomik olarak kullanılmasını engellemektedir. Derinköy-Killik Tepe kil yatağı % 14.72 Al₂O₃, % 2.18 Fe₂O₃ tenörlüdür. 87.5000 ton görünür+muhtemel rezerve sahiptir.

Altın (Au)

Cerrattepe-Kafkasör Yatağı

Tenör : 4 gr/ton Au, 140 gr/ton Ag (okside cevher) ; 1.2 gr/ton Au, 25 gr/ton Ag (sülfürlü cevher).

Rezerv : 8.200.000 ton toplam rezervli okside cevher, ayrıca 3.900.000 ton toplam rezervli sülfürlü cevher bulunmaktadır.

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)

Borçka-Akarşen pirit-bakır Yatağı

Tenör : % 3.2 Cu (1.5 gr/ton Au, 28 gr/ton Ag değerleri bilinmektedir).

Rezerv : 662.043 ton görünür+muhtemel rezerv.

Borçka-Irsahan (Irsa-Erenler) pirit-çinko-bakır-kurşun Yatağı

Tenör : % 0.5 - 1 Cu

Rezerv : 1.000.000 ton mümkün rezerv. Yatak önceki yıllarda işletilmiştir.

Yukarımaden Köy (Hot)-Belizer ve Meydan Mahallesi bakır-pirit-çinko-kurşun Sahası

Tenör :-

Rezerv : Yatak daha önceki yıllarda işletilmiştir.

Borçka-Kuvarshan (Bakırköy) bakır-kurşun-çinko-pirit-altın-gümüş Yatağı

Tenör : % 2.16 Cu ve % 47.4 S

Rezerv : 50.800 ton görünür, 462.000 muhtemel olup 1937-1941 yılları arasında yataktan 8.815 ton Cu olmak üzere toplam 232.388 ton cevher çıkarılmıştır.

Merkez-Sinkot kurşun-çinko Yatağı

Tenör : % 0.39 Cu

Rezerv : 5.000.000 ton görünür + muhtemel rezerv.

Murgul-Başköy bakır-çinko-pirit Sahası

Tenör : % 3.18 Cu ve % 1.24 Zn

Rezerv : 33.500 ton görünür, 50.000 ton muhtemel rezerv.

Murgul-Aducadere-Kızılkaya bakır-pirit Sahası

Tenör : % 1.09 Cu

Rezerv : 1.894.664 ton mümkün olup yatak umut vericidir.

Murgul-Anayatak bakır-kurşun-çinko-pirit Yatağı

Tenör : %1.594 Cu

Rezerv : 18.000.000 ton görünür+muhtemel rezerv olup, yatak işletilmektedir.

Murgul-Çakmaklı (Borçka) bakır-kurşun-çinko-pirit Yatağı

Tenör : % 0.99 Cu

Rezerv : 16.618.000 ton görünür+muhtemel olup yatak işletilmektedir.

Murgul-Çarkbaşı bakır-pirit Yatağı

Tenör : % 0.85 Cu

Rezerv : 1.289.365 ton görünür olup yatak günümüzde işletilmemektedir.

Merkez-Seyitler bakır-kurşun-pirit-çinko Yatağı

Tenör : % 1.68 Cu tenörlü 1 749 110 ton görünür + muhtemel rezerv.

% 2.51 Zn tenörlü 1 064 264 ton görünür + muhtemel rezerv (0.35 gr/ton Au, 36.84 gr/ton Ag değerleri bilinmektedir).

Rezerv : 1.484.640 ton görünür+muhtemel rezerv.

Şavşat-Meydancık (Dereici) - Madenköy ve Yusufkar bakır - kurşun - çinko Sahası

Tenör : % 1.16 Cu, % 0.22 Pb ve % 1.75 Zn

Rezerv : 344.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Hopa-Peronit-Abana çinko-kurşun-bakır Sahası

Tenör : % 2-12 Zn ve % 0.89 Cu

Rezerv : 69.770 ton görünür, 174.450 ton muhtemel rezerv.

Kafkasör-Cerrattepe Sahası

Tenör : % 5.2 Cu (1.2 gr/ton Au, 25 gr/ton Ag değerleri bilinmektedir)

Rezerv : 3.900.000 ton toplam rezerv.

Ardanuç-Gümüşhane Köyü

Tenör : % 0.3 Cu, 41 ppm Au

Rezerv : 30.000.000 ton jeolojik rezerv.

Şavşat-Tepebaşı Sahası

Tenör : % 3.08 Cu

Rezerv : 59.000 ton görünür rezerv.

Arhavi-Yukarıkutunit (Tepeköy) Sahası

Tenör :-

Rezerv : 300 ton görünür rezerv.

Şavşat- Meydancık Sahaları Köyü

Tenör : % 1.36 Cu, % 0.38 Pb ve % 3.21 Zn

Rezerv : 344.264 ton rezerv.

Merkez-Melo Sahası

Tenör : % 1.5-3 Cu ve % 3-10 Zn Rezerv : 3.500 ton görünür rezerv.

Yusufeli-Esendal Sahası

Tenör : Düşük tenörlü Cu ve Au

Rezerv : 1.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Yusufeli-Balcılı Pirit-Bakır yatağı

Tenör : Eşdeğer % Cu 0.25

Rezerv : 145.000.000 ton görünür rezerv.

Çimento Hammaddeleri

Hopa-Hendek Sahası

Kalite : Orta

Rezerv : 60.000.000 ton mümkün kireçtaşı rezervi.

Feldispat (Fld)

Şavşat-Karçaldere feldispat Yatağı

Tenör : % 5.1 K₂O, % 4.6 Na₂O ve % 4.6 Fe₂O₃'tür. Zenginleştirildikten sonra ise % 5.76 K₂O, %4.64 Na₂O değerlerine ulaşmaktadır.

Rezerv : 545.273.437 ton muhtemel rezerv.

Grafit (Grf)

Yusufeli-Lusuncur (Değirmentaş) Sahası

Tenör : % 14.29 ile 76.88 C

Rezerv :1.195 ton görünür rezervi olan grafit-antrasit yatağı belirlenmiştir. Yatakta antrasitin bulunması grafitin ekonomik olarak kullanılmasını engellemektedir.

Merkez-Genya Dağ Sahası

Tenör : % 26 C

Rezerv :Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Merkez-Ortaköy Sahası

Tenör : % 7.6 C

Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Jeotermal

Balcı: Sıcaklık:31C, Debi: 1Lt/Sn, kullanım alanı; ilkel hamam

Çoraklı: Sıcaklık: 36oC kullanım alanı; ilkel hamam

Kil

Merkez-Derinköy-Killik Tepe

Tenör : % 14.72 Al₂O₃, % 2.18 Fe₂O₃

Rezerv : 875.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Linyit

Yusufeli Köçük Sahası

Analiz Sonuçları: %2.73 Su, %4.70 Kül, %2.78 S, 7426Kcal/Kg(AID)

Rezerv: muhtemel 50.000 Ton, mümkün 200.000

Manganez

Merkez-Tütüncüler Sahaları

Tenör : % 24.79 Mn
Rezerv : 25.000 ton görünür + muhtemel rezerv.

Merkez-Sarıbudak (Melo) Sahası

Tenör : % 25-35 Mn
Rezerv : 58.500 ton toplam rezerv.

Merkez-Güneyce Mah. Sahası

Tenör : % 40 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Merkez-Balcı Sahası

Tenör : % 42.17 Mn
Rezerv : 20.000 ton muhtemel rezerv.

Merkez-Erenler Sahası

Tenör : % 31.51 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Ardanuç-Aşağırmaklar-Demirci ve Kontromtaş Sahaları

Tenör : % 25-39 Mn
Rezerv : 11.000 ton toplam rezerv.

Ardanuç-Aşağırmaklar-Kapıköy ve Ustalar Sahaları

Tenör : % 28-39 Mn
Rezerv : 7.000 ton toplam rezerv.

Ardanuç-Kaleardı Sahası

Tenör : % 19.14-40.80 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Ardanuç-Paşalık Yaylası Sahası

Tenör : % 20.89 Mn
Rezerv : 8.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Ardanuç-Tütünlüköy Sahası

Tenör : % 53.07Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Ardanuç-Çatalkaya Sahası

Tenör : % 35.24 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Şavşat-Koyunlu, Seyitler ve Cevizli Sahaları

Tenör : % 23.50 Mn
Rezerv : Cevizli sahasında % 23.50 Mn tenörlü 58.000 ton mümkün rezerv.

Şavşat-Çavdarlı Sahası

Tenör : % 31.28 Mn
Rezerv : 30.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Hopa-Peronit Sahası

Tenör : % 30-35 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Borçka-Düzköy-Sağlık Mah. Sahası

Tenör : % 30 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Borçka-Ormanlı ve Zorlu Sahaları

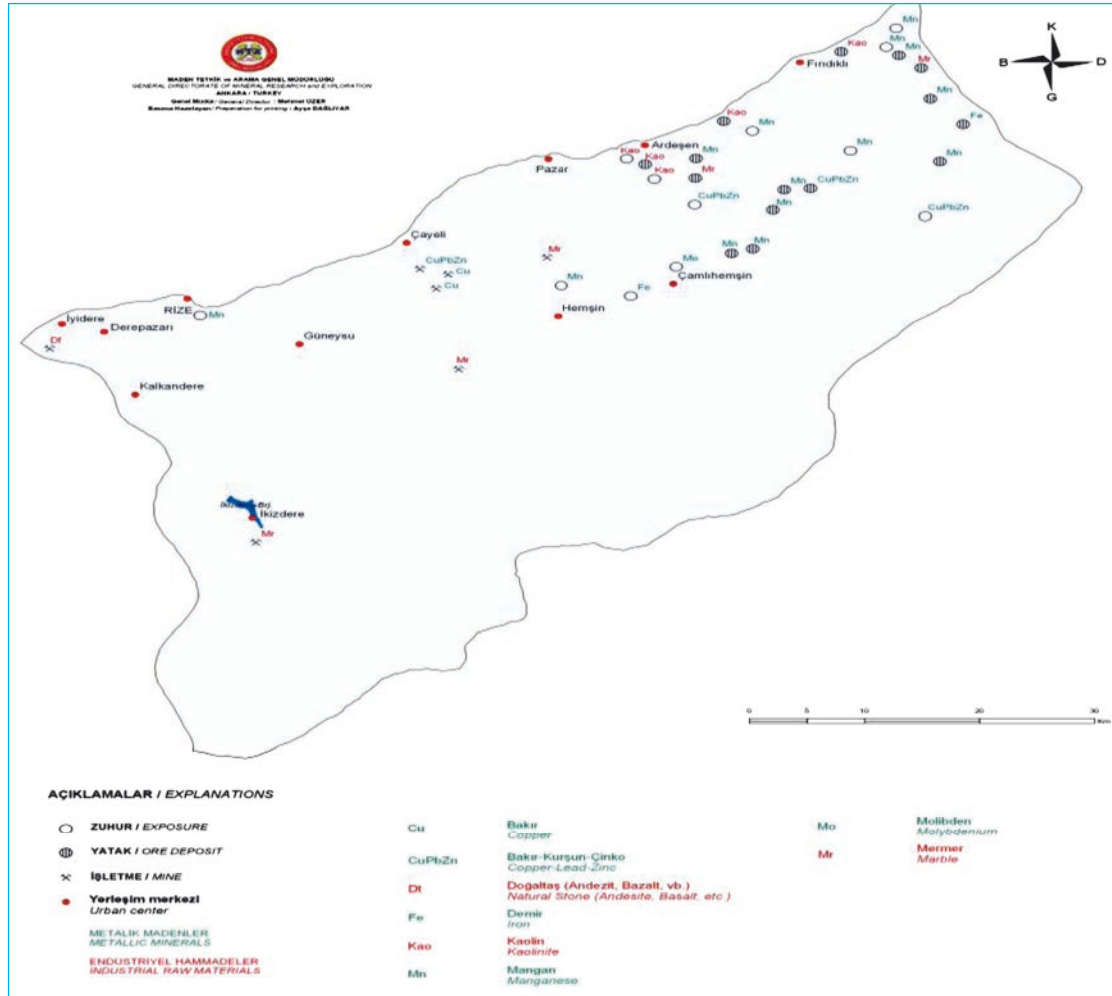
Tenör : % 25.29-30 Mn
Rezerv : Zuhur olduğu için rezerve yönelik çalışma yoktur.

Murgul-Korucular Sahası

Tenör : % 22.89-42.80 Mn
-

Harita-10: Artvin İli Maden Haritası

Kaynak: MTA,2010

3.2.2.4.6. Gümüşhane

Gümüşhane ili metalik madenler açısından önemli zenginliklere sahiptir. Özellikle altın ve bakır- kurşun- çinko Bölge’de önemli yataklar oluşturan başlıca metalik madenlerdir. Yörede, MTA tarafından altınla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. İldeki önemli altın sahalarından biri Merkez ilçesinde yer alan Mescitli-Mastra altın yatağıdır. Sahada MTA tarafından 1993 yılında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Özel sektör tarafından yapılan çalışmalar sonucunda Mastra altın sahasında ortalama 12 gr/ton Au ve 8 gr/ton Ag tenörlü 1.000.000 ton rezerv tespit edilmiştir. Bunun dışında ilçede başka altın sahaları da bulunmakta olup, Sobran-Arzular sahasında son yıllarda yapılan çalışmalar sonucunda 0.89 gr/ton Au tenörlü 2.326.830 ton görünür+muhtemel rezerv tespit edilmiş olup, saha MTA adına buluculuk hakkı alınarak MIGEM’e devredilmiştir. İldeki diğer potansiyel altın sahaları ise Merkez-Olucak ve Merkez-Kaletaş’ta yer almaktadır. Olucak altın sahasında 1.43 gr/ton Au tenörlü 14.425 ton ve Kaletaş sahasında ise 3.3 gr/ton Au tenörlü 750.000 ton görünür+muhtemel rezerv tespit edilmiştir. İlde çok sayıda bakır-kurşun-çinko yatak ve zuhurları bulunmaktadır. Bunlardan en önemlileri eskiden işletilmiş olan Kırkpavli Cu-Pb-Zn-Au-Ag cevherleşmesidir. Altının yan ürün olarak bulunduğu sahada 1.36 gr/ton Au tenörlü 934.000 ton rezerv belirlenmiştir.

Gümüşhane’de endüstriyel hammaddeler olarak çimento hammaddeleri, feldispat, kil, kaolen, kireçtaşı ve barit oluşumları bulunmaktadır. İldeki endüstriyel hammadde oluşumları genellikle Merkez ve Kelkit ilçelerinde yer almaktadır. Merkez ilçede Karamustafa ve Gökçedere sahalarında toplam alkali değerleri % 7.8 olan ve % 1.35 demir içeriğine sahip zenginleştirilerek kullanılabilir feldispat potansiyeli ile yine Merkez ilçe civarında çimento hammaddesi olarak kullanılmaya elverişli 46.659.623 ton kireçtaşı ve 33.586.550 ton kil rezervi saptanmıştır. İlçede kale Bucağı, Çukut mevkiinde de % 54 CaO, % 1 SiO₂ ve % 0.05 MgO içerikli 65 milyon ton mümkün kireçtaşı rezervi tespit edilmiştir. İlçede aynı zamanda kil ve kaolen sahaları da bulunmaktadır. Bunlardan Mescitli-Mastra sahasında % 17-22 Al₂O₃ ve % 1.8-3.3 Fe₂O₃ içerikli 310.880 ton görünür, 218.400 ton muhtemel kaolen rezervi, Pamuktaş ve Dürene kil zuhurlarında da % 29-31 Al₂O₃ içerikli 214.000 ton mümkün kil rezervi tespit edilmiştir. Kelkit ilçesindeki kil ve kaolen sahalarında ise Hoşut Köyü sahasında % 16.83 Al₂O₃ ve % 0.92 Fe₂O₃ içerikli 118.000 ton muhtemel kaolen, Yukarıköy Mahallesinde ise % 28 Al₂O₃ ve % 4 Fe₂O₃ içerikli 156.000 ton mümkün rezerv belirlenmiştir. Torul ilçesinde de eskiden işletilmiş bir barit zuhur bulunmaktadır.

Altın (Au)

Mescitli-mastra yatağı

Tenör : 12 gr/ton Au, 8 gr/ton Ag

Rezerv : 1.000.000 ton toplam rezerv (12 ton metal Au, 8 ton metal Ag).

Olucak Au Sahası

Tenör : 1.43 gr/ton Au

Rezerv : 14.425 ton görünür+muhtemel rezerv.

Kale-Kaletaş Au Sahası

Tenör : 3.3 gr/ton Au

Rezerv : 750.000 ton görünür+muhtemel rezerv.

Kırkpavli Au Sahası

Tenör : 1.36 gr/ton Au

Rezerv : 934.000 ton toplam rezerv.

Merkez- Sobran-Arzular Au sahası

Tenör : 0.89 gr/ton

Rezerv : 2.326.830 ton görünür+muhtemel rezerv.

Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)

Torul-Köstere, Kalkanlı, Taşlıca, Kürtün Köyü Yatakları

Tenör : % 2.27-7.18 Cu, % 1.38-9.98 Pb, % 4.98-18.57 Zn

Rezerv : 198.000 ton muhtemel, 400.000 ton mümkün rezerv

Merkez-Süleymanlı Mahallesi Sahası

Tenör : % 0.8 Cu, % 3.04 Pb, % 2.8 Zn

Rezerv : 200.000 ton mümkün rezervli piritli, 6750 ton düşük tenörlü polimetallik cevher.

Merkez-Hazinemağara Sahası

Tenör : % 5 Pb (eskiden işletilmiş kurşun yatağıdır. Altın-Gümüş içerdiği bilinmektedir).

Rezerv : 6.750 ton rezerv.

Kırkpavli Sahası: Eskiden işletilmiş Pb-Zn-Au-Ag cevherleşmesidir.

Barit

Gümüşhane ili: 13 adet barit mostrası vardır.

Tenör : % 85.44 - 97.68 BaSO₄

Rezerv : 240.404 ton görünür+muhtemel rezerv.

Çimento Hammaddeleri (Çmh)

Gümüşhane Merkez

Tenör : -

Rezerv : 46.659.623 ton kireçtaşı, 33.586.550 ton kil rezervi.

Demir (Fe)

Torul (Kopuz- Eğrikar Yaylası) Sahası

Tenör : % 28 Fe

Rezerv : Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.

Feldispat (Fld)

Merkez-Gökçedere, Karamustafa ve Çamlı Köyleri

Tenör :Toplam alkali değeri % 7.8, demir oranı % 1.35 olan feldispatların zenginleştirmeden sonraki toplam alkali değerleri % 12 ye ulaşmaktadır.

Rezerv : Sahada büyük feldispat potansiyeli vardır.

Kaolen (Kao)

Kelkit-Hoşut Köyü Sahası

Tenör :% 16.83 Al₂O₃, % 0.92 Fe₂O₃

Rezerv :118.125 ton muhtemel rezerv.

Mescitli-Mastra Sahası

Tenör : % 17-22 Al₂O₃, % 1.8-3.3 Fe₂O₃

Rezerv : 310.880 ton görünür, 218.400 ton muhtemel rezerv.

Kil

Kelkit- Yukarıköy Mah. Sahası

Tenör : % 28 Al₂O₃, % 4 Fe₂O₃ Refrakter kil

Rezerv : 156.000 ton mümkün rezerv.

Merkez-Pamuktaş ve Dürene Zuhurları

Tenör : % 29-31 Al₂O₃

Rezerv : 214.000 ton rezerv mümkün rezerv.

Kireçtaşı

Kalebucağı(Çukut Mev.) Sahası

Tenör %54 CaO, %1 SiO₂, %0.05 MgO

Rezerv 65.520.000 Ton Mümkün Rezerv

Linyit

Kelkit-Alansa

Analiz Sonuçları %3.86 Su, %51.88 Kül, 2931Kcal/kg(AID)

Rezerv:150.000 Ton

Açıklama: Kapalı İşletme

3.2.3. Kişi Başına Düşen Gelir, Gelir Dağılımı, Vergi, Mevduat ve Kredi Durumu Analizi

Bir bölgenin sosyal, ekonomik ve fiziksel özelliklerinin analiz edilmesinin neticesinde, Bölge'yi diğer bölgelerle kıyaslayabilmek, bölgenin görece üstünlüklerini tespit edebilmek amacıyla endeksler geliştirilmektedir. Bu endeksler, bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortaya koymaya ve bu farklara yönelik politika ve eylemler tasarlamaya yardımcı olmaktadır. Türkiye'de de kamu ve sivil toplum kuruluşları tarafından bölgelerarası gelişmişlik farklarını ortaya koyan araştırmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar genellikle il düzeyinde sosyal ve

ekonomik verilerin endekslere dönüştürülmesiyle gerçekleştirilmektedir. Kullanılan metotların farklılığı ortaya çıkan sonuçların da farklı olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, DPT, EDAM ve URAK tarafından üç ayrı metotla gerçekleştirilen bu endeks çalışmalarının sonuçları, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkiye içerisindeki yerini belirlemek ve Bölge'nin mevcut durumunun tespit edilmesi çalışmasında başlangıç noktası olmak üzere aşağıda ele alınmıştır.

3.2.3.1. Kişi Başına Düşen Gelir Durumu

Türkiye'de 2001 yılının ardından il bazında GSMH değerleri hesaplanmamıştır. Bu konuda bize yardımcı olabilecek bir başka veri olan Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer hesaplaması 26 düzey iki bölgesi için 2006 yılında hazırlanmıştır. Buna göre Türkiye'de Kişi Başına Gayri Safi Katma Değer 2006 yılında 6684 \$ iken, TR90'da 4862 \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu sıralamada TR 10 Bölgesi 10.352 \$ ile birinci sırayı almıştır. TR90 bölgesi ise 26 Düzey İki bölgesi arasında 14. sırada yer almıştır.

Kişi Başına Düşen Gayri Safi Katma Değer (2006)

Türkiye	6.684 \$
TR90	4.862 \$

Tablo-67: TR90 Bölgesi 2001 Yılı Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasıla Cari Fiyatlarla (GSYİH)

İller	Kişi Başına GSYİH (\$)
Trabzon	1.506
Ordu	1.064
Giresun	1.443
Rize	1.897
Artvin	2.137
Gümüşhane	1.075

Kaynak: TÜİK

Tablo-67'de 2001 yılında hesaplanan kişi başına GSYİH gösterilmektedir.

TR90 Bölgesi için işsizlik ve işgücüne katılım iki iyimser gösterge olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre TR90 Bölgesi 26 Düzey İki bölgesi arasında %6'lık işsizlik oranı ile son sırada yer alırken, %60.7' lik işgücüne katılım oranı ile ilk sırada yer almıştır. Bu iyimser rakamların ortaya çıkmasında tarımdaki istihdamın ülke ortalamasından iki katın üzerinde fazla olmasının etkisi elbette önemlidir.

2008 yılında TR90 Bölgesi kişi başına 709 dolar ihracat ile 9.sırada, 132 dolar ithalat ile 19. sırada yer almıştır. Aynı yıl tüketici fiyatları endeksine göre %6.7'lik enflasyon oranı ile 13. sırada yer almıştır.

3.2.3.2. Gelir Dağılımı

3.2.3.2.1. DPT'nin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması

DPT'nin gerçekleştirmiş olduğu çalışmada, demografik ve mali göstergeler ile istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, inşaat, altyapı ve diğer refah göstergeleri kullanılmıştır. Buna göre sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında Türkiye'deki iller arasında Rize'nin 37'nci, Trabzon'un 38'inci, Artvin'in 43'üncü, Giresun'un 50'nci, Ordu'nun 62'nci ve Gümüşhane'nin 71'inci sırada yer aldığı görülmektedir.

3.2.3.2.2. EDAM Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi Araştırması

Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (EDAM) Türkiye’de illerin görece rekabet güçlerini ortaya çıkarmak için iktisadi etkinlik ve canlılığın yanı sıra, fiziki altyapı ve eğitim gibi girdiler açısından da her bir ilin potansiyelini dikkate alarak bir endeks oluşturmuştur. Oluşturulan endeksin asıl önemli özelliği, yaratıcılık ve bilgi ekonomisini öne çıkarmasıdır. Öte yandan sosyal sermaye ve emek piyasalarındaki gelişmeler de dikkate alınmıştır. Buna göre, EDAM 2009 İller Arası Rekabet Endeksine göre Rize’nin 29’uncu, Trabzon’un 34’üncü, Artvin’in 37’inci, Giresun’un 50’nci, Ordu’nun 58’inci ve Gümüşhane’nin 63’üncü sırada yer aldığı görülmektedir.

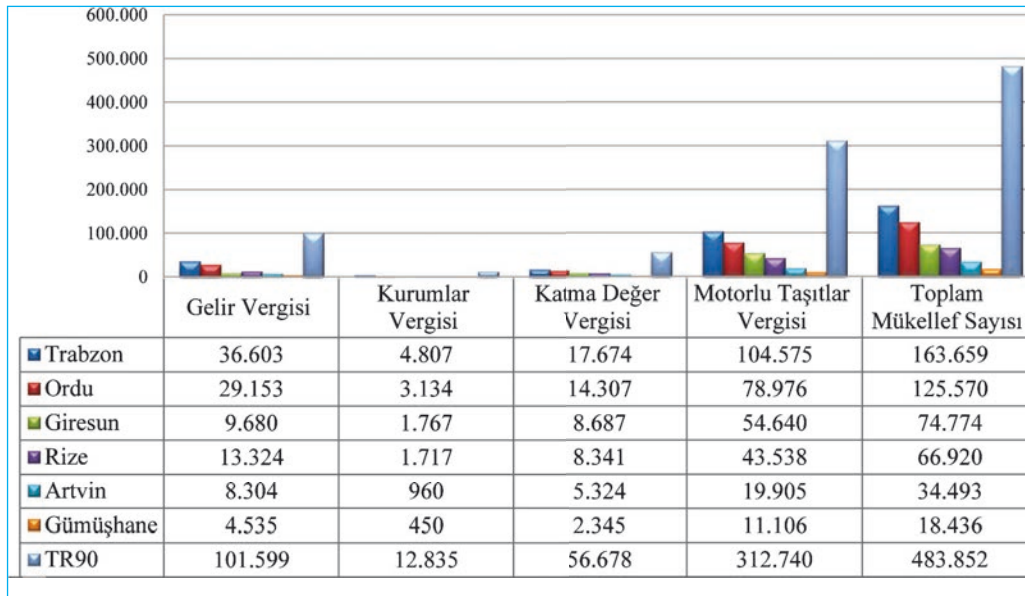

3.2.3.2.3. URAK İller Arası Rekabetçilik Endeksi Araştırması

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK) İller arası Rekabetçilik Endeksi’nde öncelikli amaç; illerin beşeri sermaye ve yaşam kalitesi, markalaşma becerisi ve yenilikçilik, ticaret becerisi ve üretim potansiyeli ve erişilebilirlik bakımından rekabetçilik seviyelerinin belirlenmesidir. Dolayısıyla toplam endeks oluşturulurken bu dört alt endeks eşit olarak dağıtılmıştır. URAK 2008-2009 İller Arası Rekabetçilik Endeksi’ne göre Türkiye’deki iller arasında Trabzon’un 16’ncı, Rize’nin 39’uncu, Giresun’un 43’üncü, Artvin’in 52’nci, Ordu’nun 56’ncı ve Gümüşhane’nin 81’inci sırada yer aldığı görülmektedir.

3.2.3.3. Vergiler

Grafik-15: Vergi Mükellef Sayıları

Kaynak: İl Planlama Müdürlükleri, 2010

TR90 Bölgesi’nde toplam vergi mükellefi sayısı 483.852’dir. Bölge’deki vergi mükellefleri sayısında ilk sırayı Trabzon ili alırken, son sırayı ise Gümüşhane ili almaktadır. Toplam vergi gelirleri tahakkuk ve tahsilatında Trabzon ili ilk sırada yer almasına rağmen, tahsilat oranı bakımından ilk sırayı Rize ili almaktadır (Tablo-68).

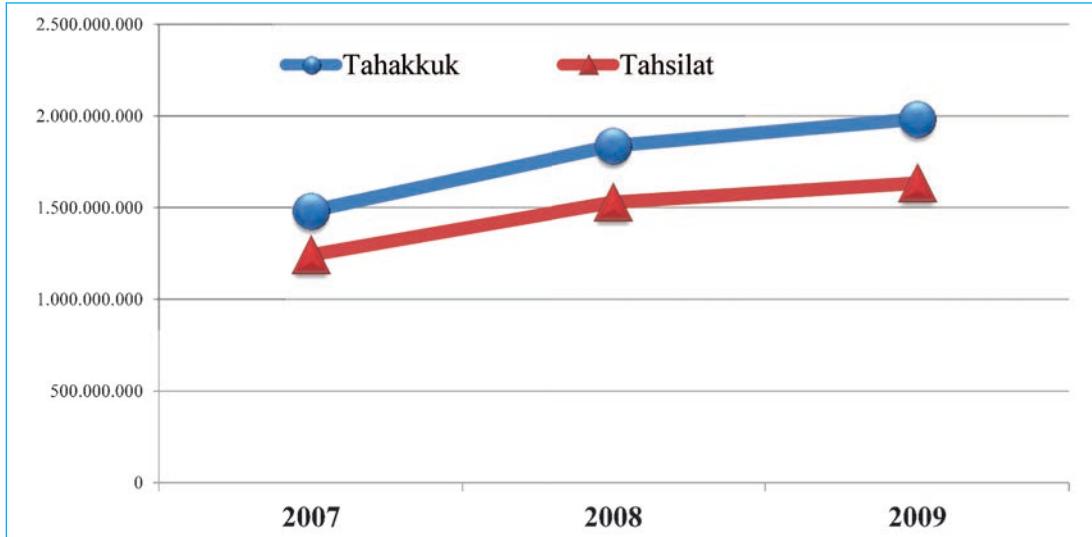
Tablo-68: Vergi Gelirleri (2009 Yılı) (TL)

İller	Tür	Gelir Vergisi	Kurumlar Vergisi	Katma Değer Vergisi	Motorlu Taşıtlar Vergisi	Diğer Vergiler	Vergi Gelirleri Toplamı
Trabzon	Tahakkuk	332.618.126	49.475.979	155.237.281	63.562.886	216.937.710	817.831.982
	Tahsilat	281.485.619	37.367.127	109.348.549	45.201.165	199.018.068	672.420.528
	Oranı (%)	85	76	70	71	92	82
Ordu	Tahakkuk	212.205.419	7.040.733	65.659.097	35.568.285	143.969.786	464.443.323
	Tahsilat	158.816.517	2.806.208	42.769.161	25.720.313,03	121.168.335	351.280.536
	Oranı (%)	75	40	65	72	84	76
Giresun	Tahakkuk	115.676.246	12.575.399	47.813.715	21.501.793	101.035.946	298.603.099
	Tahsilat	97.373.803	8.239.707	36.004.788	16.362.866	97.657.738	255.638.902
	Oranı (%)	84	66	75	76	97	86
Rize	Tahakkuk	156.455.181	36.685.418	110.967.101	23.572.466	75.154.275	402.834.441
	Tahsilat	137.665.113	32.775.165	95.892.177	18.572.716	69.051.273	353.956.444
	Oranı (%)	88	89	86	79	89	88
Artvin	Tahakkuk	55.810.000	8.322.000	37.001.000	13.736.000	28.075.000	142.944.000
	Tahsilat	44.646.000	4.666.000	29.189.000	8.664.000	23.534.000	110.699.000
	Oranı (%)	80	56	79	63	83	77
G.hane	Tahakkuk	22.904.000	1.667.000	4.255.000	4.963.000	10.085.000	43.874.000
	Tahsilat	20.535.000	1.010.000	2.627.000	3.717.000	8.621.000	36.510.000
	Oranı (%)	90	61	62	75	85	83

Kaynak: İl Planlama Müdürlükleri

Bölge’de yıllar itibarıyla tahakkuk ve tahsilat miktarlarında sürekli bir artış olmakla beraber tahsilat oranının düş-
tüğü Grafik-16’dan yıllar itibarıyla tahsilat oranının tahakkuk oranına bölünmesiyle görülebilmektedir.

Grafik-16: TR90 Bölgesi Vergilerin Tahakkuk-Tahsilat Dağılımı

Kaynak: İl Planlama Müdürlükleri

3.2.3.4. Mevduat, Kredi Durumu ve Analizi

3.2.3.4.1. Bankacılık

2009 yılı itibarıyla Türkiye genelinde 9027 banka şubesi varken, TR90 Bölgesi 272 şube 12 bölge arasında 10. sırada yer almaktadır. Trabzon ise Türkiye genelindeki iller sıralamasında 81 il içinde 90 şube ile 20. sırada yer almaktadır. TR90 Bölgesi ve Türkiye genelinde şube sayılarının yıllar itibarıyla gelişimleri aşağıdaki Tablo-69 ve 70'de gösterilmiştir.

Bu tablolarda görüldüğü üzere TR90 Bölgesi illerindeki banka şubeleri yıllara göre artış göstermektedir. Bu illerden Trabzon şube sayısı bakımından 1. sıradadır. Trabzon'daki 90 banka şubesinin tamamı ticaret bankasıdır. Bu bankaların 34 tanesi kamu sermayeli, 44'ü ise özel sermayeli bankalardır. Yabancı sermayeli 12 banka şubesi bulunmaktadır. Trabzon'da ayrıca İller Bankası bulunmaktadır. Artvin'deki bankaların 14'ü kamusal, 14'ü özel ve 1 tanesi de yabancı sermayeli bankalardır. Giresun'da 45 bankanın 23'ü kamusal sermayeli, 17'si özel sermayeli, 5'i yabancı sermayelidir. Gümüşhane'de bulunan bankaların ise 8'i kamusal ve 3'ü özel sermayelidir. Gümüşhane'de yabancı sermayeli banka bulunmamaktadır. Ordu'da 27 kamusal sermayeli, 21 özel sermayeli ve 11 adet yabancı sermayeli banka bulunmaktadır. Son olarak Rize'de bulunan 38 bankanın 16'sı kamusal sermayeli, 16'sı özel sermayeli, 6'sı yabancı sermayelidir.

Tablo-69: TR90 Bölgesi ve Türkiye'deki Banka Şube Sayıları

İller	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Trabzon	66	65	64	65	70	74	89	90
Ordu	42	41	40	39	44	51	56	59
Giresun	37	37	37	36	38	41	44	45
Rize	28	28	29	29	30	33	37	38
Artvin	20	20	20	20	20	23	28	29
Gümüşhane	11	11	10	10	10	10	11	11
TR90	204	202	200	199	212	232	265	272
Türkiye	6.106	5.966	6.106	6.247	6.849	7.618	8.790	9.027
TR90/TR (%)	3,34	3,39	3,3	3,2	3,1	3,1	3,0	3,0

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Banka şubelerinin Türkiye'deki yüzde dağılımına bakıldığında TR90 Bölgesi'nin payı % 3,0 iken TR90 Bölgesi'nde bulunan illerden Trabzon % 1.1 ile bu payın büyük bir kısmına sahiptir.

Tablo-70: Banka Şubelerinin TR90 Bölgesi ve İllerine Göre % Dağılımı

İller	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Trabzon	1,1	1,1	1	1	1	1	1	1
Ordu	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7
Giresun	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5
Rize	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4
Artvin	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Gümüşhane	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1
TR90	3,3	3,4	3,3	3,2	3,1	3	3	3
Türkiye	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

3.2.3.4.2. Mevduat

TR90 Bölgesi'nde şube başına düşen mevduat 2009 yılında bir önceki yıla göre % 14,6 oranında artarak 16,5 milyon dolar olmuştur. Şube başına toplam mevduatın dağılımında ise 12 bölge arasında TR90 Bölgesi, 10. sırada yer almaktadır ve Türkiye ortalamasına ulaşamamıştır. Türkiye genelinde Ankara 56,8 milyon dolar ve İstanbul 55,0 milyon dolar mevduat ile diğer illerin çok üstündedir ve ortalamayı yukarı çekmektedir. Bu nedenle Ankara ve İstanbul dışında hiçbir il Türkiye ortalamasını yakalayamamıştır.

Tablo-71: Yıllar İtibariyle Şube Başına Düşen Ortalama Mevduat (Bin TL, Milyon ABD Doları)

Yıllar	Bin TL.				Milyon ABD Doları			
	Türk Lirası Mevduatı (TL)	Yabancı Para Mevduatı (YP)	TR90 Toplam	Türkiye'de Şube Başına Toplam Mevduat	Türk Lirası Mevduatı (TL)	Yabancı Para Mevduatı (YP)	TR90 Toplam	Türkiye'de Şube Başına Toplam Mevduat
2002	4.678,2	6.385,9	1.1064,1	23.319,4	2,9	3,9	6,7	14,2
2003	6.509	6.043,3	1.2552,2	26.954,8	4,7	4,9	9	19,3
2004	8.669,6	6.831,7	1.5501,3	32.327,9	5,8	5,7	11,6	24,2
2005	11.882,1	6.610,3	1.8492,4	40.592,1	8,9	4,9	13,8	30,3
2006	13.115	7.522,6	2.0637,6	45.488,2	9,3	5,4	14,7	32,4
2007	14.297,8	6.583,2	20.881	46.825	12,3	5,7	18	40,4
2008	15.629,4	6.216,9	21.846,3	51.549,2	10,3	4,1	14,4	33,9
2009	17.847,2	6.669,9	24.517,1	56.175,9	12	4,5	16,5	37,8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

TR90 Bölgesi'nde yıllar itibariyle şube başına düşen ortalama mevduatın TL ve ABD doları cinsinden değerleri Tablo-71' gösterilmektedir. 2008 yılında şube başına düşen ortalama mevduatta ABD doları bazında yüzde değişime bakıldığında Türk lirası mevduatında % 16,2 azalma görülürken 2009 yılında % 16,5 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Yabancı para mevduatında 2009 yılında bir önceki yıla göre % 9,75 oranında bir artış meydana gelmiştir. Şube başına toplam mevduatta ise % 11,5 artış gerçekleşmiştir.

3.2.3.4.3. Krediler

TR90 Bölgesi'nde 2009 yılı şube başına kredi miktarı bir önceki yıla göre ABD doları cinsinden % 6,1 oranında artarak yaklaşık 14,24 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde şube başına kredinin dağılımında da % 3,9'luk artış gerçekleşmiştir.

Yıllar itibariyle TR90 Bölgesi'nde şube başına düşen ortalama kredi miktarının TL ve ABD doları cinsinden değerleri Tablo-72'de gösterilmiştir.

Tablo-72: Yıllar İtibariyle Şube Başına Düşen Ortalama Kredi (Bin TL, Milyon ABD Dolar)

İller	Bin TL.				Milyon ABD Doları				Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı (%)	
	İhtisas Kredileri	İhtisas Dışı Krediler	Şube Başına Toplam	Türkiye'de Şube Başına Toplam Kredi	İhtisas Kredileri	İhtisas Dışı Krediler	Şube Başına Toplam	Türkiye'de Şube Başına Toplam Kredi	TR	TR 90
2002	5.803	1.490	7.294	8.620	0,09	1,77	1,87	5,26	37.04	27.9
2003	7.623	2.520	10.143	11.566	5,47	1,81	7,28	8,3	43	80.8
2004	8.297	4.967	13.264	16.784	6,21	3,72	9,93	12,56	51.9	85.6
2005	8.559	8.558	17.117	24.379	6,38	6,38	12,76	18,17	59.7	92.4
2006	2.116	12.118	14.234	31.729	1,51	8,62	10,13	22,57	69.6	68.9
2007	2.518	16.398	18.916	36.623	2,17	14,14	16,32	31,59	78.1	90.6
2008	2.394	18.031	20.425	41.395	1,57	11,85	13,42	27,2	80.2	93.1
2009	2.548	18.637	21.185	42.030	1,71	12,53	14,24	28,26	74.7	86.3

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Tablo-72'de görüldüğü üzere, TR90 Bölgesi için Türkiye genelinde şube başına düşen krediler toplamı yıllara göre artış göstermektedir. 2009 yılında TR90 Bölgesi, Türkiye genelinde kredilerin pay sıralamasında ABD doları cinsinden 12 bölge arasında 10. sırada yer almaktadır.

Şube başına mevduatlarda olduğu gibi şube başına kredilerde de Trabzon, Türkiye ortalamasının gerisindedir. 2002 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi'nde şube başına kredinin dağılımında Giresun 18,90 milyon dolar ile ilk sırada yer alırken yıllar itibarıyla bu rakamda azalma görülmüştür. 2009 yılında Giresun 12,89 milyon dolar ile Türkiye ortalamasının altına düşmüştür. Türkiye or-

talamasının üzerinde olan iller sırasıyla 34,32 ve 28,82 milyon ABD doları ile İstanbul ve Ankara'dır.

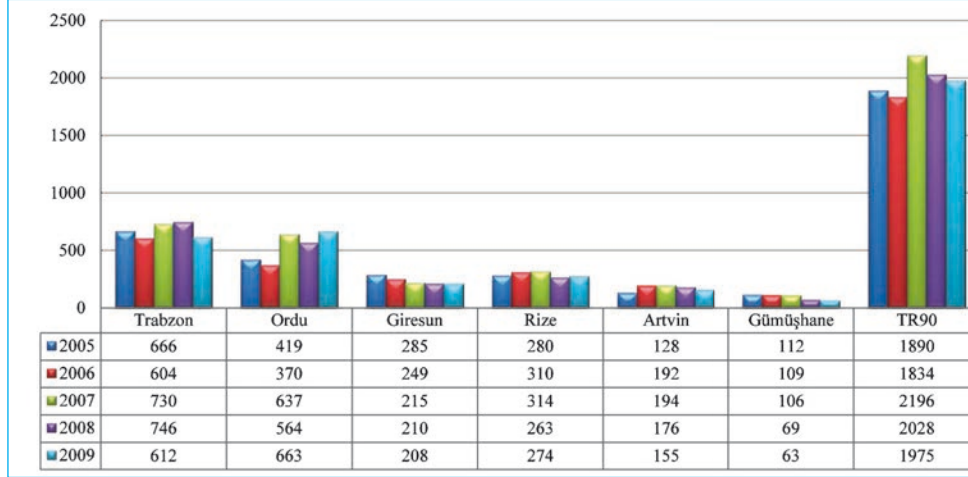
Tablo-72'de Türkiye ve TR90 bölgesinde mevcut mevduatın krediye dönüşme oranı gösterilmektedir. Ülke genelinde mevduatın krediye dönüşmesi ekonomik gelişime paralel bir eğilim göstermektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ise istikrarsız mevduat kredi dönüşüm yapısı göze çarpmaktadır. Şube başına toplam mevduat ve şube başına toplam kredi miktarları ülke ortalamasının yarısı civarındadır. Bununla beraber mevduatın krediye dönüşme oranları ülke ortalamasının üzerindedir.

3.2.4. Girişimciliğin Durumu, KOBİ ve İşletme Destekleri

3.2.4.1. Girişimciliğin Durumu

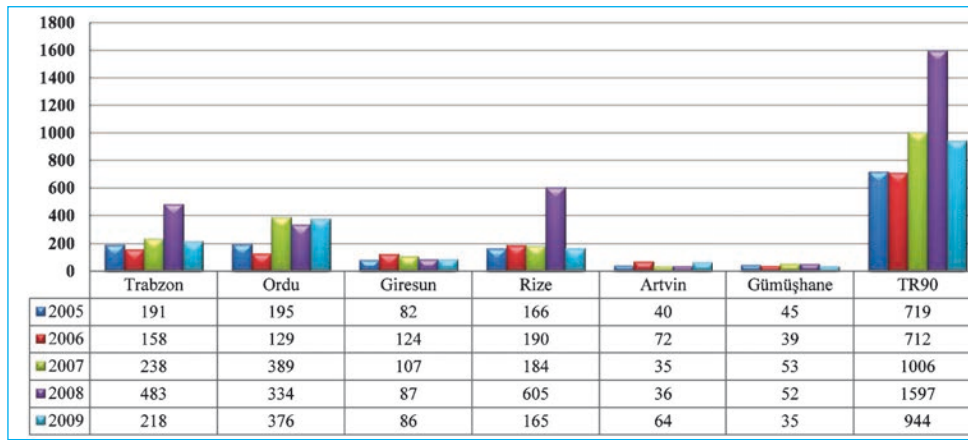
TR90 Bölgesi'nde 2005-2009 yılları arasında açılan şirket sayısı 9.923, kapanan şirket sayısı ise 4.978'dir. Bu yıllara ait verilerin ortalaması alındığında yılda açılan şirket ortalamasının 1.984, kapanan şirket ortalamasının ise 995 olduğu görülmektedir. Bölge'de en fazla şirket açılan iller Trabzon ve Ordu, en az şirket açılan iller ise Artvin ve Gümüşhane'dir. Bölge'deki kapanan şirket verileri incelendiğinde ise bu zaman aralığında toplamda en fazla şirketin kapandığı illerin Ordu ve Rize olduğu görülmektedir.

Grafik-17: TR90 Bölgesinde 2005-2009 Yıllarında Açılan Şirket Sayısı

Kaynak: Ticaret ve Sanayi Odaları

Grafik-18: TR90 Bölgesi'nde 2005-2009 Yıllarında Kapanan Şirket Sayısı

Kaynak: Ticaret ve Sanayi Odaları

Bu yıllar arasında Bölge'de açılan ve kapanan şirketlerin büyük bir çoğunluğu hakiki şahıs ve limited şirketler olup açılan veya kapanan komandit ve kolektif şirket sayısı yok denecek kadar azdır.

Grafik-17 ve 18'deki veriler Bölge'de girişimciliğin en hareketli olduğu illerin Trabzon ve Ordu olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte var olan veya açılan şirketlerin büyük çoğunluğunun hakiki şahıs veya limited şirket gibi hiç ortak gerektirmemesi veya en az ortak gerektiren şirket türü olması Bölge'de ortak girişimcilik kültürünün çok zayıf olduğu şeklinde de yorumlanabilir.

3.2.4.2. Teşvik, Destek Unsurları ve AR-GE Yapısı

Tablo-73: 2005-2009 Yılları Arasında TR90 Bölgesine Sağlanan Teşvikler

İl	2005			2006			2007		
	Belge sayısı	Sabit yatırım	İstihdam (kişi)	Belge sayısı	Sabit yatırım	İstihdam (kişi)	Belge sayısı	Sabit yatırım	İstihdam (kişi)
Artvin	10	29.738.811	164	5	98.327.364	75	7	84.026.244	92
Giresun	16	49.205.086	77	23	122.055.915	330	9	59.548.349	445
Gümüşhane	15	18.061.793	422	9	13.362.000	145	5	80.578.928	50
Ordu	53	95.620.182	928	32	126.443.416	757	21	298.992.254	2.056
Rize	11	34.484.941	187	7	132.485.562	104	16	194.952.589	391
Trabzon	45	108.303.403	1.011	28	240.736.459	520	25	91.821.033	565
TR90	150	335.414.216	2789	104	733.410.716	1931	83	809.919.397	3.599
Türkiye	4304	21.986.956.727	179.272	3090	22.604.695.344	120.908	2366	26.249.059.966	132.905
Bölgenin payı (%)	3,5	1,5	1,6	3,4	3,2	1,6	3,5	3,1	2,7

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2010

Tablo-73: 2008-2009 Yılları Arasında TR90 Bölgesine Sağlanan Teşvikler

İl	2008			2009		
	Belge sayısı	Sabit yatırım	İstihdam (kişi)	Belge sayısı	Sabit yatırım	İstihdam (kişi)
Artvin	11	192.952.265	278	2	45100	25
Giresun	21	327.205.934	558	19	380772,648	1247
Gümüşhane	3	55.407.000	310	14	168070	427
Ordu	22	108.795.451	677	23	161923,609	666
Rize	9	199.913.990	234	8	226971,803	151
Trabzon	26	246.331.414	877	13	139260,68	731
TR90	92	1.130.606.054	2934	79	1.122.098	3247
Türkiye	2449	28.377.211.052	98373	2492	19.878.018	80135
Bölgenin payı (%)	3,8	4,0	3,0	3,2	5,7	4,1

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2010

Yatırımlarda devlet yardımları ile ilgili mevzuat çerçevesinde sağlanan faiz desteği, KDV ve gümrük vergisi muafiyeti gibi genel teşviklerin haricinde 4. bölgede yer alan Doğu Karadeniz illeri belli sektörlerde bölgesel olarak teşvik edilmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde genel olarak tarım, tarıma dayalı imalat sanayi, hazır giyim, deri, plastik, kauçuk, metal eşya ile turizm, sağlık ve eğitim alanındaki yatırımları teşvik edilmektedir. Bunun yanı sıra bazı ilave sektörler de bölgeye bakılmaksızın teşvik edildiği için yatırımcılar bu tür destek ola-

naklarına da sahiptir. 2005-2010 yılları arasında TR90 Bölgesi'ne verilen teşvikler ve bu teşvikler sayesinde sağlanan istihdam sayıları Tablo-73'te verilmiştir. 2005-2009 yılları arasında ülke geneline oranlama yapıldığında belge sayısı ortalamasının 3,5; sabit yatırımlarda bölge payı ortalamasının 3,5; istihdamda Bölge payı ortalamasının 2,6 olduğu görülmektedir. Belge sayısı veya sabit yatırım payına oranla Bölge'de sağlanan istihdam payının düşük olduğu görülmektedir.

Bölgeler düzeyinde verilen Hazine teşviklerinin yanı sıra, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından kurulan Organize Sanayi Bölgeleri'nin alanına giren yatırım türleri, bölgede faaliyet gösteren seçilmiş sektörler arasında yer almasa da bölgesel teşviklerden yararlanma imkânına sahiptir. İşletmeler veya yatırımcılar ilgili mevzuatlar kapsamında KSS'lere sağlanan desteklerden de yararlanma imkanına sahiptir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'ni oluşturan altı ilin hiçbirinde endüstri bölgesinin olmaması bölgeye yatırım yapmayı planlayan sanayicilerin bu teşviklerden yararlanmasını engellemektedir. Özellikle Bölge'de yurt dışında çalışan Türk işçilerinin tasarruflarını Türkiye'de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak amacıyla ilgili mevzuatla yürürlüğe sokulan endüstri bölgelerinin oluşturulması, yurt dışına çok sayıda göç vermiş olan Doğu Karadeniz Bölgesi'nde ekonomik ve sosyal açıdan fayda sağlayacaktır.

Özel sektör tarafından yapılacak şehirlerarası kargo/ yolcu taşımacılığına yönelik demir yolu yatırımlarının yanı sıra, şehir içi kargo taşımacılığına yönelik demir yolu yatırımları da tüm bölgeler için geçerli olan teşviklere tabidir. Taşımacılık faaliyetlerinin birden çok sayıda

bölgede mevcut olması durumunda, nakliye araçlarının tedarikine yönelik harcamalar en düşük gelişmişlik düzeyine sahip bölge için verilen teşviklere tabidir. Jeotermal enerji ve/veya santral atığı

ısılarının değerlendirilmesi yoluyla gerçekleştirilen konut ısıtma/soğutma yatırımları bölgesel teşviklerden yararlanabilir. Bölgedeki sanayiciler Trabzon ve Rize'de bulunan serbest bölgelerin ilgili mevzuat kapsamında sağladığı tüm avantajlardan, TÜBİTAK ve KOSGEB tarafından verilen desteklerden ve KSS'lere sağlanan kolaylıklardan faydalanma imkânına sahiptir.

Sanayicilere sağlanan TÜBİTAK Ar-Ge destekleri, sanayi kuruluşlarının Ar-Ge'ye daha fazla kaynak ayırmasını özendirmek, sanayi kuruluşlarının kendi arasında ve üniversitelerle daha yakın işbirlikleri ve ortaklıklar sağlamasını teşvik etmek amacıyla TÜBİTAK Yenilik ve Destek Programlığı Başkanlığı (TEYDEB) tarafından sağlanmaktadır.

3.2.5. Önemli Kamu ve Özel Sektör Yatırımlarına İlişkin Veriler ve Değerlendirmeler

TR90 Bölgesi'nde kamu yatırımlarının harcama durumuna göre sektörler itibarıyla dağılımında ulaştırma sektörü %38,9 ile ilk sırayı alırken bu sektörü %36,2 ile enerji, %6,7 ile de eğitim sektörü izlemektedir (Grafik-19).

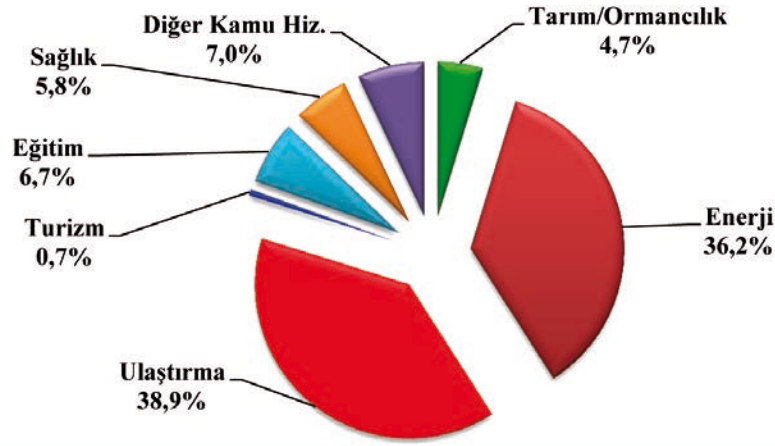
Tablo-74: TR90 Bölgesi 2009 Yılı Harcama Durumlarına Göre Kamu Yatırımları (Bin TL)

Sektörler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90
Tarım/ Ormancılık	21.787	295	13.355	19.651	4.579	21.827	81.494
Enerji	17.238	31.037	8.380	7.137	553.273	5.569	622.634
Ulaştırma	218.216	78.593	116.460	91.806	130.387	33.367	668.829
Turizm	7.448	330	110	144	49	3.500	8.081
Eğitim	56.192	1.889	15.497	24.782	15.758	1.035	115.153
Sağlık	51.972	5.196	7.805	33.585	1.112	418	99.670
Diğer Kamu Hiz.	49.909	13.978	22.371	23.703	9.842	752	120.555
Toplam	422.762	131.318	183.978	200.808	715.000	66.468	1.716.416

Kaynak: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri

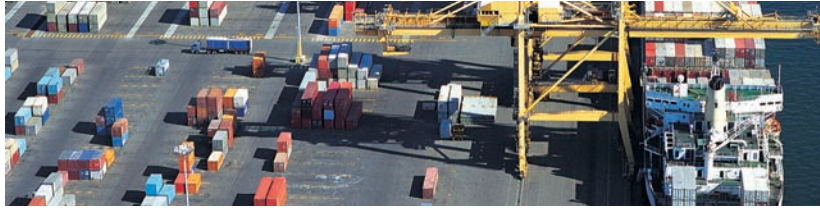

Grafik-19: TR90 Bölgesi Harcama Durumlarına Göre Kamu Yatırımları Dağılımı (Bin TL)

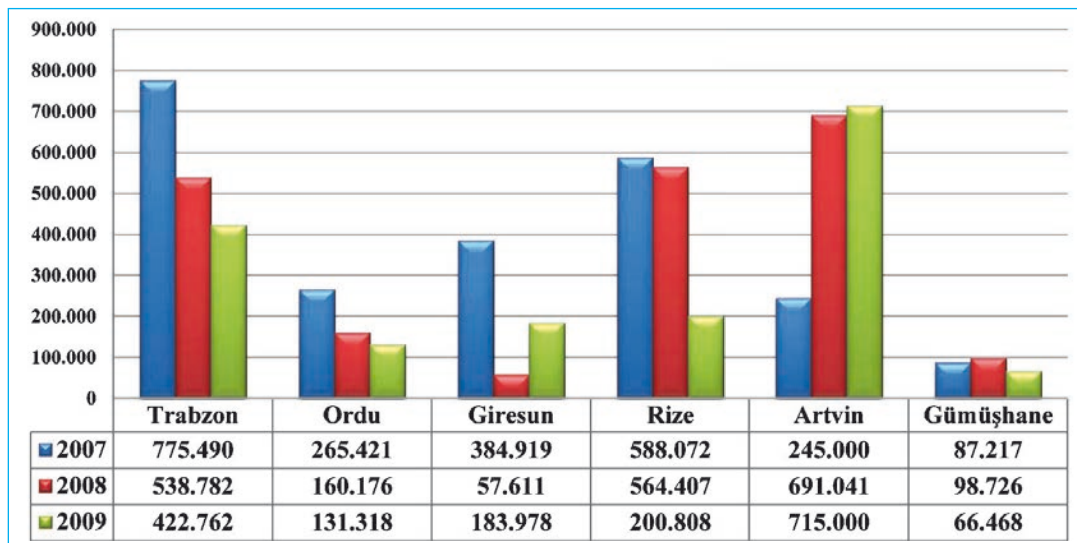

Kaynak: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri, 2009

Grafik-19 incelendiğinde kamu yatırımlarından ulaştırma sektörünün ilk sırada yer almasında Karadeniz Sahil Yolu'nun, enerji sektörünün ön plana çıkmasında ise özellikle Artvin'de yapılan barajların etkisi olduğu anlaşılmaktadır.

Grafik-20: TR90 Bölgesi Yıllara Göre Harcama Durumlarına Göre Kamu Yatırımları (Bin TL)

Kaynak: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri, 2009

3.2.5.1. Önemli Kamu Yatırımları

- Trabzon İçmesuyu (Atasu Barajı) ve HES (Trabzon)
- Sürmene Yeniyay-Yeniçam Tersanesi (Trabzon)
- Vakfıkebir Organize Sanayi Bölgesi (Trabzon)
- Gümüşhane-Rize-Trabzon Doğalgaz Boru Hattı Projesi
- Güney Çevre Yolu Projesi (Trabzon)
- Trabzon-Erzincan Demiryolu Projesi (Trabzon)
- 19 Eylül Stadyumu'nun Üzerinin Kapatılması ve Işılandırılması (Ordu)
- Rize-İspir Devlet Yolu Yapımı (Rize)
- Taşlıdere Vadisi Islahı (Rize)
- 250 Yataklı Rize Devlet Hastanesi (Rize)
- Stadyum, Yüzme Havuzu, Kapalı Spor Salonu İnşaatı (Rize)
- 500 Yataklı Öğrenci Yurdu (Rize)
- Deriner Barajı ve HES (Artvin)
- Yusufeli Barajı ve HES (Artvin)
- Çoruh Üniversitesi Öğretim Binaları, Kültür Merkezi, Sosyal Tesisler ve Spor Tesisleri (Artvin)
- Hopa-Borçka Cankurtaran Tüneli (Artvin)
- Devlet Hastanesi Ek Binası Yapımı (Artvin)
- 500 Kişilik Öğrenci Yurdu İnşaatı (Artvin)
- Artvin-Erzurum, Artvin-Ardahan ve Artvin-Ardanuç Devlet Yolları Yapımı (Artvin)
- Fen Lisesi Yapımı (Artvin)
- Hopa Spor Salonu Yapımı (Artvin)
- Kürtün Barajı ve HES (Gümüşhane)
- Koruluk Barajı ve Sulaması (Gümüşhane)
- Köse Barajı (Gümüşhane)
- Torul Barajı ve HES (Gümüşhane)
- Gümüşhane-Bayburt Ayrımı-Kelkit-Şiran (Kelkit Geçişi Dahil) (Gümüşhane)
- Torul-Gümüşhane Ayrımı-Şiran İl Yolu (Gümüşhane)
- Gümüşhane-Kale Ayrımı-Yağmurdere Yolu (Gümüşhane)
- Sadak Barajı Projesi (Gümüşhane)

3.2.5.2. Özel Sektör HES Yatırımları

Doğu Karadeniz Havzası, küçük hidroelektrik santraller açısından verimli bir bölgedir. Topoğrafik olarak Doğu Karadeniz Havzası diğer havzalara oranla daha düzenli akım rejimi ve coğrafi özellikleri nedeniyle HES'lere oldukça uygundur. 4628 Sayılı Elektrik Piyasası Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle, enerji santral başvurularıyla bu havzadaki potansiyel devreye sokulmaya başlanmıştır. Doğu Karadeniz Havzası'ndaki inşa, fizibilite ve su kullanım hakkı aşamasındaki küçük hidroelektrik santrallerin sayıları, toplam kurulu güçleri ve üretecekleri enerji miktarları Tablo-75'de verilmiştir

Tablo-75: TR90 Bölgesi Hidroenerji Projeleri

HES Projeleri	Adet	Kurulu Güç (MW)	Toplam Enerji (GWh/yıl)
Etüd programında yer alan veya ileri yıllarda ele alınacak olan	3	157	535,9
Planlaması veya kesin projesi tamamlanan	5	195	982,34
İnşa halinde olan	2	100	321,87
İşletmede olan	4	271	944,3
4628 sayılı EPK hükümleri çerçevesinde yapılan projeler	45	764,72	2.760,37
Ön rapor aşamasında olan projeler	21	955	55
Fizibilite aşamasında olan projeler	201	1.795,57	6.014,78
Su kullanım anlaşması yapılan projeler	40	804,51	2.906,52
İnşaatı devam eden projeler	121	2.380,40	8.326,90
İnşaatı tamamlanan projeler	7	298,39	1.066,39
TOPLAM	449	7.721,59	23.914,37

Kaynak: Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü, 2010

Doğu Karadeniz Havzası'nda yer alan bütün projeler hayata geçirildiğinde, Türkiye hidroelektrikten enerji üretim potansiyelinin %12,4'ü karşılanacaktır.

Tablo-76: TR90 Havzasında illere Göre HES Projeleri

	Adet	Kurulu Güç (MW)	Toplam Enerji (GWh/yıl)
Trabzon	131	1.160,28	4.095,64
Ordu	46	824,72	2.958,88
Giresun	78	1.605,56	6.198,44
Rize	94	1.646,85	5.339,16
Artvin	16	182,48	790,42
Gümüşhane	38	573,65	1.633,27
TR90	403	5.993,54	21.015,81

Kaynak: Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü, 2010

Doğu Karadeniz Havzası Hidroelektrik Santral Projeleri'nin iller bazında Trabzon'da 4095,64 GWh, Ordu'da 2.958,88 GWh, Giresun'da 6.198,44 GWh, Rize'de 5339,16 GWh, Artvin'de 790,42 GWh ve Gümüşhane'de 1633,27 GWh kurulu güçlere sahip oldukları belirlenmiştir. Havzada üretilecek enerji miktarı ise 21.015,81 GWh'dır.

3.2.6. Yenilik Göstergeleri

TÜBİTAK-TEYDEB programları kapsamındaki desteklerden yararlanmak amacıyla bölgeden son 10 yılda yapılan başvuru sayısı, desteklenen proje sayısı ve destek miktarı Tablo-77'de görülmektedir. Türkiye'deki özel sektör kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme ve yenilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla kurulan TEYDEB programına bölgeden yapılan başvurunun yeterli düzeyde olmadığı görüldüğü bu tablodan aynı zamanda bölgedeki sanayi kuruluşlarının AR-GE'ye olan ilgisinin az, gerek kendi aralarında gerekse de araştırma kuruluşları veya üniversitelerle olan diyalogunun ise yeterli düzeyde olmadığı sonucu kolaylıkla çıkarılabilir.

Tablo-77: 2000-2009 Yılları Arası TR90 Bölgesi illerine İlişkin TÜBİTAK-TEYDEB İstatistikleri

İl	Önerilen Proje Sayısı	Desteklenen Proje Sayısı	Verilen Hibe Destek Tutarı (Milyon TL)*
Trabzon	14	11	0,98
Ordu	7	3	0,10
Giresun	2	1	0,22
Rize	1	-	0,01
Artvin	-	-	-
Gümüşhane	1	1	-
TR90	25	16	1,31

*2009 yılı sabit fiyatlarıdır.

3.2.7. İhracat ve İthalat Verilerinin Analizi

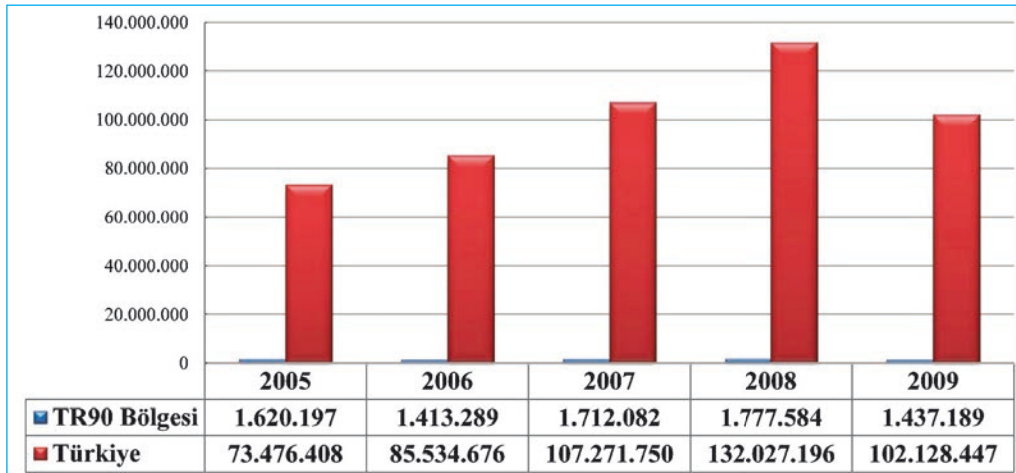
Türkiye, Cumhuriyeti ilk yıllarından günümüze kadar dış ticarete önemli gelişmeler ve değişiklikler kaydetmiştir. 1923-1980 yılları arasında tarıma dayalı ihracat mevcut iken 1960 yılı sonrasında ihraç ürünlerinin içeriği tarım ürünlerinden sanayi ürünlerine doğru kaymaya başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ihracata ilişkin en büyük adımlar 24 Ocak (1980) Kararları ile atılmıştır. Türkiye'nin dış ticaret rakamları Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği sonrasında yüksek seviyelere ulaşmıştır.

2005-2008 yılları arasında TR90 Bölgesi'nin ihracatında dalgalanmalar yaşanmış en yüksek ihracat 2008 yılında yaşanırken en düşük ihracat 2009 yılında gerçekleşmiştir. Bölge'nin beş yıllık ihracat ortalaması alındığında Türkiye ihracatının yaklaşık %1,6'sını karşıladığı görülmektedir. 2005-2009 yılları arasında Türkiye ve TR90 Bölgesi'nde gerçekleşen ihracat rakamları Grafik-21'de gösterilmiştir.

Diğer yandan 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu da Türkiye'nin gerek ihracatında, gerekse ithalatında görece önemi olan bir ülke konumuna gelmiştir.

Grafik-21: TR90 Bölgesi ve Türkiye İhracat Miktarları (Bin \$)

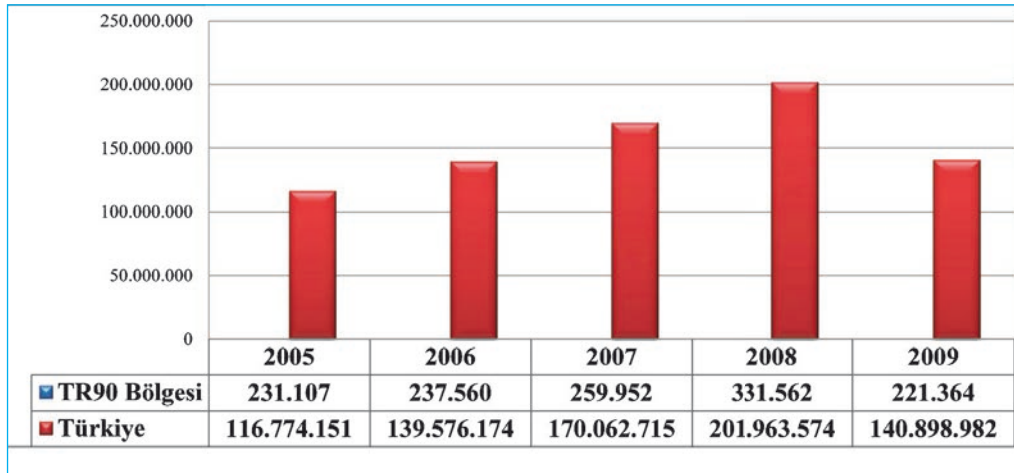
Kaynak: TÜİK

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi içinde önemli bir potansiyele sahip olan Rusya Federasyonu ile yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde iki taraf arasındaki dış ticaret hacmi hızla artmış, bu olumlu gelişmeler Karadeniz Bölgesi'nin de stratejik ve ekonomik önemini artırmıştır. Özellikle TR90 Bölgesi, Türkiye ile Karadeniz'e komşu ülkeler arasında kurulan bir ticari köprü görevini üstlenmiştir. Benzer gelişmeler, yeni bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri'yle olan ticari ilişkilerde de görülmüştür. Bölgenin ekonomik ve ticari potansiye-

linin canlandırılması ve Karadeniz'in bir barış, istikrar ve refah bölgesi durumuna getirilmesi amacıyla kurulan KEİB içinde yer alan devletler ve Türkiye tamamlayıcı bir ekonomik yapıda oldukları için, büyük bir potansiyel ticaret ortağı konumuna gelmişlerdir. 2008 yılından 2009 yılına geçerken dış ticarete, ihracattaki ve ithalat-taki azalış tüm ülkede olduğu gibi TR90 Bölgesi'nde de görülmüştür. TÜİK'ten alınan veriler Grafik-22'de gösterilmiştir. Bu verilere göre 2009 yılında ithalat miktarında % 33.3 miktarında bir azalma meydana gelmiştir.

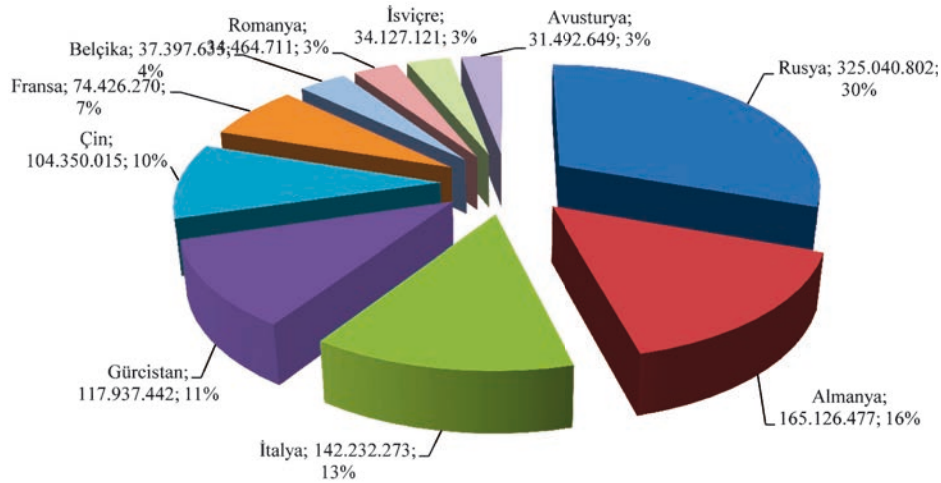
Grafik-22: Türkiye ve TR90 Bölgesi Yıllara Göre İthalat Rakamları (Bin \$)

Kaynak: TÜİK-2010

TR90 Bölgesi'nin ülkelere göre ihracat miktarları incelendiğinde ilk sırayı 325.040.802 \$'lık ihracat ile Rusya Federasyonu'nun aldığı görülmektedir. Grafik-23'te TR90 Bölgesi ihracatında yer alan diğer önemli ülkeler de gösterilmiştir. Bölge'nin ihracatında Rusya Federasyonu'nun ardından sırayla Almanya, İtalya, Gürcistan, Çin, Fransa, Belçika, Romanya, İsviçre ve Avusturya gelmektedir

Grafik-23: TR90 Bölgesi İhracatındaki İlk 10 Ülke ve Bu Ülkelerin Kendi Aralarındaki Dağılımı

Kaynak: TÜİK-2009

TR90 Bölgesi'nin yıllara göre ihracat miktarı Tablo-78'de gösterilmiştir. 2009 yılında TR90 illerinde 1.437 Milyar \$ tutarında ihracat gerçekleşmiş olup bu ihracatın 817.1 milyon \$'lık kısmı Trabzon, 259.5 milyon \$'lık kısmı Rize ve 205,41 milyon \$'lık kısmı Ordu'dan gerçekleştirilmiştir. Bölge'den gerçekleşen ihracatta bir önceki yıla oranla dünyada ağır bir biçimde tesir eden ekonomik krizin ülkemize ve dolayısıyla Bölge'ye sirayet etmesi nedeniyle %19 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Resmi merkezleri Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Gümüşhane ve Artvin illerinde bulunan firmaların Türkiye genelinden gerçekleştirdikleri ihracat rakamları baz alınarak bulunan bölge ihracatı, 2009 yılında Türkiye genelinden gerçekleşen ihracat (102.1 milyar \$) içerisinde %1,4'lük paya sahiptir.

TR90 Bölgesi; ihracatçı firma sayısının illere göre dağılımı yukarıdaki gibi verilmiştir. Bölge'den gerçekleşen ihracat toplam 440 firma tarafından gerçekleştirilmiştir. Tablo-79'da görüleceği üzere ihracat yapan firma sayısı en çok Trabzon'da daha sonra sırasıyla Artvin, Rize, Ordu, Giresun ve Gümüşhane'de bulunmaktadır. Artvin Bölge içindeki ihracat yapan firma sayısı oranını yıldan yıla artırırken diğer şehirler hissedilir bir artış gösterememektedir.

Ayrıca, Bölge'den gerçekleşen ihracatın sektörel yapısını gösteren aşağıdaki tablodan da (Tablo-80) görüleceği üzere, Bölge ihracatı içinde en büyük payı tarım ürünleri (fındık ve yaş meyve sebze) almakta olup ikinci sırada madencilik ürünleri (bakır, çinko ve krom cevheri) gelmektedir.

Tablo-78: TR90 Bölgesi İllere Göre İhracat (Bin ABD Doları) Miktarı (2006-2009)

İller	2006	2007	2008	2009	Değişim (%) (2008-2009)
Trabzon	728.710	897.588	916.949	817.149	-10
Ordu	280.561	286.375	316.564	205.410	-35
Giresun	102.885	100.448	113.248	101.741	-10
Rize	273.647	370.563	345.150	259.518	-25
Artvin	27.477	85.167	91.620	54.955	-40
Gümüşhane	9	140	13	130	900
TR90	1.413.289	1.712.082	1.777.584	1.437.189	-19
Türkiye	85.534.676	107.271.750	132.027.196	102.128.447	-22
TR90/TR (%)	%1,65	%1,60	%1,35	%1,41	

Kaynak: TÜİK&Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği

Tablo-79: TR90 Bölgesi İlleri Yıllara Göre İhracat Yapan Firma Sayıları (2006-2009)

İller	2006	2007	2008	2009	Değişim (%)		
					(07-06)/06	(08-07)/07	(09-08)/08
Trabzon	165	199	229	200	21	16	-13
Ordu	41	48	59	53	17	23	-10
Giresun	28	28	30	31	0	7	3
Rize	63	69	62	66	10	-10	6
Artvin	47	69	76	87	47	10	14
Gümüşhane	1	4	2	3	3	-5	5
TR90	345	417	460	440	21	10	-4

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı

TR90 Bölgesi merkezi konumunda bulunan Trabzon'dan ihracatı yapılan tarımsal ürünlerden fındık ve fındık mamulleri dışında kalan ürünlerin tamamına yakını diğer bölgelerden tedarik edilerek ihraç edilmekte, çok az bir kısmı ilde kurulu sanayi tesislerinde üretilmektedir. Trabzon'dan ihracatı gerçekleştirilen tarımsal ürün grubundan fındık ve mamulleri, balık, balık unu ve yağı, doğal çiçek soğanı ve tıbbi bitkiler, çay, bisküvi ile buğday ununun üretimi bu ilde yapılmaktadır.

İhraç edilen sanayi ürünlerinden Trabzon'da kurulu tesislerde üretimi yapılan ürünler sırasıyla; PVC inşaat ve PVC ambalaj malzemesi, demir/çelik, alüminyum inşaat malzemesi, ısıcam, işlenmiş mermer, seramik yapıştırıcı-çimento, sünger ve metal yaylı yatak, ayakkabı, mobilya, oto yedek parçası (tekerlek poryası ve aksamı), muhtelif gıda işleme makinesi, işlenmiş kereste, bakır tel ve çinko levha, külçe kurşun, tabanca ve cerrahi dikiş malzemelerdir.

Tablo-80: TR90 Bölgesi Sektörel Bazda İhracat İstatistikleri

SEKTÖR	TR90 - TOPLAM	
	2008	2009
I. TARIM	1.264.631.104 \$	1.068.742.808 \$
A. BİTKİSEL ÜRÜNLER	1.224.282.740 \$	1.044.768.424 \$
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	35.645.943 \$	25.732.851 \$
Yaş Meyve ve Sebze	295.507.040 \$	321.762.223 \$
Meyve Sebze Mamulleri	7.783.579 \$	7.748.852 \$
Kuru Meyve ve Mamulleri	1.436.977 \$	2.110.702 \$
Fındık ve Mamulleri	883.051.542 \$	686.566.594 \$
Zeytin ve Zeytinyağı	482.919 \$	448.066 \$
Tütün	211.812 \$	160.756 \$
Kesme Çiçek	162.928 \$	238.380 \$
B. HAYVANSAL ÜRÜNLER	16.785.114 \$	5.455.266 \$
Su Ürünleri ve Hayvansal Mamulleri	16.785.114 \$	5.455.266 \$
C. AĞAÇ VE ORMAN ÜRÜNLERİ	23.563.250 \$	18.519.118 \$
Ağaç Mamulleri ve Orman Ürünleri	23.563.250 \$	18.519.118 \$
II. SANAYİ	234.697.937 \$	177.824.853 \$
A. TARIMA DAYALI İŞLENMİŞ ÜRÜNLER	4.910.487 \$	3.414.784 \$
Tekstil ve Hammaddeleri	3.837.725 \$	2.823.386 \$
Deri ve Deri Mamulleri	309.332 \$	265.489 \$
Halı	763.430 \$	325.909 \$
B. KİMYEVİ MADDELER VE MAMÜLLERİ	57.533.696 \$	45.065.654 \$
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	57.533.696 \$	45.065.654 \$
C. SANAYİ MAMÜLLERİ	172.253.754 \$	129.344.415 \$
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	20.649.278 \$	14.792.399 \$
Otomotiv Endüstrisi	53.101.830 \$	39.771.784 \$
Gemi ve Yat	0 \$	0 \$
Elektrik-Elektronik,Mak.ve Bilişim	12.725.742 \$	7.566.245 \$
Makine ve Aksamları	19.438.344 \$	15.651.808 \$
Demir ve Demir Dışı Metaller	44.390.357 \$	31.189.573 \$
Demir Çelik ürünleri	0 \$	0 \$
Çimento ve Toprak Ürünleri	21.859.194 \$	20.301.728 \$
Değerli Maden ve Mücevherat	24.125 \$	6.007 \$
Diğer Sanayi Ürünleri	64.884 \$	64.871 \$
III. MADENCİLİK	284.238.106 \$	192.734.958 \$
Maden ve Metaller	284.238.106 \$	192.734.958 \$
TOPLAM	1.783.567.147 \$	1.439.302.619 \$

Kaynak: Doğu Karadeniz İhracatçıları Birliği Genel Sekreterliği BIM Kayıtları, Trabzon

3.2.7.1. Bölgenin Dış Ticaret Açısından Avantajları

- Trabzon merkezli dış ticaretle ilişkili güçlü bir kurumsal alt yapının mevcut olması,
- Bölgenin liman, havaalanı, serbest bölge, üniversite, OSB'leri, dünya ticaret merkezi, teknoloji geliştirme bölgesi ve hızla gelişen ticari aktiviteleri yanında sosyal ve kültürel yapısıyla büyük bir potansiyele sahip olması,
- Doğu Karadeniz Bölgesi'nin, yeraltı ve enerji kaynakları açısından çok önemli bir potansiyele sahip Rusya Federasyonu, BDT, Kafkasya, Orta Asya ve Orta Doğu ülkelerine coğrafi yakınlığı,
- Doğu Karadeniz Bölgesi'nin komşu ülkeler ile arasında kara ve deniz sınırının bulunması,
- Bölge'de tarihten gelen dış ticaret kültürü ve dış ticaret deneyimine sahip önemli sayıda firmanın faaliyet göstermesi,
- Trabzon'dan Türkiye'nin en büyük dış ticaret partneri olan Rusya Federasyonu limanlarına düzenli ve tarifeli gemi seferlerinin yapılması,
- Trabzon'dan dünyanın bütün destinasyon noktalarına düzenli konteynır hattı ve taşımacılığın bulunması,
- Trabzon'dan faaliyet gösteren ihracatçılara ait toplam 24 adet yurtdışı sefer yapan RO-RO ve feribotların bulunması,
- Trabzon'un tarihi misyonundan kaynaklanan ve günümüze kadar süregelen gelişmiş bir ihracat bilincinin varlığı,
- Türkiye'nin en önemli tarımsal gelir kaynaklarından olan ve dünya ihracatının %75'lik kısmı Türkiye tarafından gerçekleştirilen fındığın, dünyada en çok tüketilen içeceklerin başında gelen çayın Bölge'de yetiştirilmesi ve işleme sanayisinin Bölge içinde olması,
- Bölge'nin balıkçılık ve su ürünleri yetiştiriciliği konusunda önemli bir potansiyele sahip olması,
- Kara ve deniz yolu lojistik imkanlarının gelişmişliği,

- Doğu Karadeniz Bölgesi'nin ılıman iklimi sayesinde her tür tarımsal ürün yetiştirilebileceği ekolojik şartları barındırması,

- Ekoturizm, spor turizmi vb. birçok alternatif turizm türleri ile birlikte, inanç turizmi açısından da , uygun ve potansiyeli yüksek bir bölge olması,

3.2.7.2. Bölge'nin Dış Ticaret Açısından Olumsuzlukları

- Sanayileşmenin yetersiz olması, sınai yönden lokomotif görev üstlenecek bir sektörün bulunmaması ve bölgelerarası dengesizliklerden kaynaklanan olumsuzluklar, Bölge'nin sosyo-ekonomik gelişmişlik oranının düşük kalması,
- Alternatif ulaşım yollarının yetersizliği ve Bölge'nin ulusal ve uluslararası demiryolu ağına bağlı olmaması, ulaşım maliyetlerinin yüksekliği,
- Bölge illeri limanlarının demir yolu bağlantısının olmaması,
- Bölge hinterlandında bulunan komşu ülkelerle teknik ve tarife dışı engelleri ortadan kaldıracak ve iki ülke arasında ticareti geliştirecek anlaşmaların olmaması,
- Bölge'den yakın komşu ülkelere en çok ihrac edilen ve Bölge ihracatında ön plana çıkan sektörlerin başında yer alan yaş meyve sebze ürünlerinin yetiştirilmesine imkan sağlayacak ölçekte üretim yapılmaya uygun arazi yapısı bulunmaması,
- Bölge içinden ihrac edilen sanayi ürünlerinin Bölge içinde üretilmemesi, diğer bölgelerden tedarik edilmesinin yol açtığı maliyet artışlarının ihracatta pazar kaybına yol açması, Bölge'nin sosyo-ekonomik yapısının olumsuz etkilemesi,
- Bölge'nin ihracatının tek pazara ve tek sektöre bağımlı olması,
- Yatırım yapılacak arazilerin yetersizliği, arsa üretilmemesi ve arazi fiyatlarının yüksekliğinin sanayileşmeyi engellemesi,
- Yatırım ve ihracata yönelik uygulanan teşvik politikalarının yeterli düzeyde olmaması,

- Genellikle küçük ölçekli yapı sergileyen Bölge işletmelerinin elverişli finansman kaynaklarına ulaşmasında zorluklar yaşanması,
- İhracatçı firmaların kurumsal kapasitelerinin rakip ülkeler eşdeğerindeki muadillerine nazaran oldukça düşük durumda olması, firmaların aile işletmesi olması ve uzman personel istihdam edilmemesinin firmaların büyüme ve gelişmesini engellemesi,
- Bölge’de ortak çalışma ve ortak iş yapma kültürünün olmaması,

3.2.7.3. Bölge İçinde Dış Ticaret Açısından Öne Çıkan İller

3.2.7.3.1. Trabzon

- Trabzon’un ihracatı 10 yıllık süreçte 6 kat artarak 147 milyon dolardan, 817 milyon dolara ulaşmıştır.
- Karadeniz Bölgesi ihracatının 1/3’ü Trabzon’dan gerçekleştirilmektedir.
- Karadeniz Bölgesinin en çok ihracat yapan ilidir.
- Türkiye’de ihracat yapılan iller sıralamasında 16’ncı sıradadır.
- Rusya Federasyonu’na yapılan yaş meyve sebze ihracatında Trabzon 1’inci sıradadır.
- Türkiye’de yaş meyve sebze ihraç eden firma sıralamasında, Trabzon menşeli firmalar 1 ve 2’nci sırada yer almaktadır.
- Türkiye’den ihraç edilen fındığın % 40’ı, Trabzon’dan ihraç edilmektedir.
- Trabzon’dan 100 değişik ülkeye ihracat yapılmakta ve bu özelliği ile ilk 10 il arasında yer almaktadır.
- Rusya Federasyonu’na yönelik deniz yolu taşımacılığında lojistik altyapısı bakımından 1’inci sıradadır.

3.2.7.3.2. Rize

- Türkiye’de bakır cevheri ihracatında 1’inci sıradadır.
- Bakır cevherinin %64’ü Rize’den ihraç edilmektedir.

- Çay ihracatında 1’inci sırada bulunmaktadır.
- Türkiye’de ihracat yapılan iller sıralamasında 27’nci sıradadır.
- Karadeniz Bölgesi’nden yapılan ihracatta 18 il içinde 4’üncü sırada bulunmakta ve Bölge ihracatının %10’unu gerçekleştirmektedir.

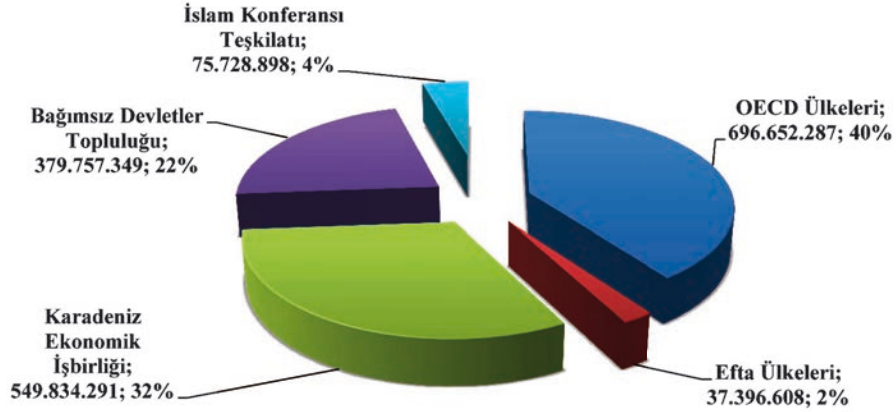
3.2.7.3.3. Artvin

- Karadeniz Bölgesi’nden Gürcistan’a yapılan ihracatta 1’inci sıradadır.
- İhracatçı firma sayısı sıralamasında Türkiye’de 33’üncü sıradadır.
- Karadeniz Bölgesi’nden Gürcistan’a yapılan işlenmiş tarım ürünleri ve inşaat malzemesi ihracatında 1’inci sırada bulunmaktadır.
- Karadeniz Bölgesi’nde karayolu lojistik altyapısı bakımından en gelişmiş iller arasında yer almaktadır.

3.2.7.4. Dış Ticaret Rejimine Göre Yürütülen Ticaret

Türkiye’nin dış ticaret rakamları Avrupa Birliği ile imzalanan Gümrük Birliği sonrasında yüksek seviyelere ulaşmıştır. Küreselleşen ticari koşullarda Gümrük Birliği, Türkiye için bir başlangıç olarak kabul edilebilir. Gerek ihracat gerekse ithalat yapılan ülkeler arasında en fazla yer alan ülkeler Avrupa Birliği üyeleridir. Grafik-24’de TR90 Bölgesi’nin ülke gruplarına göre ihracat rakamları yer almaktadır.

Grafik-24: TR90 Bölgesi'nin Ülke Gruplarına Göre İhracat Rakamları ve Oranları (2009)

Kaynak: TÜİK

Türkiye ile Karadeniz'e komşu ülkeler arasında yürütülen ticaret, diğer tüm ülkelerle yapılan ticaret içinde önemli bir potansiyele sahiptir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi adı altında toplanan bu ülkeler Bölge'deki ticareti artırma konusunda aralarındaki birçok çalışma yürütmektedirler.

Türkiye'nin KEİ ülkeleriyle 2005 ve 2009 yıllarında yaptığı ticaret sırasıyla Tablo-81'de verilmiştir. Bu tablo sadece Karadeniz limanlarından KEİ ülkelerine yapılan ihracatı değil, aynı zamanda Türkiye'nin yaptığı toplam ihracatı da göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere,

KEİ ülkelerine yapılan ihracat 2005 yılından 2008 yılına kadar yaklaşık 2,5 kat artış göstermiş olmasına rağmen 2008-2009 yılında dünya genelinde yaşanan küresel ekonomik krizden dolayı KEİ ülkelerine yapılan ihracatta önemli miktarda düşüş yaşanmıştır. Türkiye'nin 2009 yılı itibarı ile KEİ ülkelerine ihracatı 12.319.299.219 \$ iken bu miktarın %4,5'luk kısmı TR90 Bölgesi'nden karşılanmaktadır. Aynı zamanda bu miktarın en büyük kısmını ise 364.515.729 \$ ile Trabzon ili oluşturmaktadır. Tablo-82'de ise KEİ ülkelerine yapılan ihracat ülkeler bazında incelenmiştir.

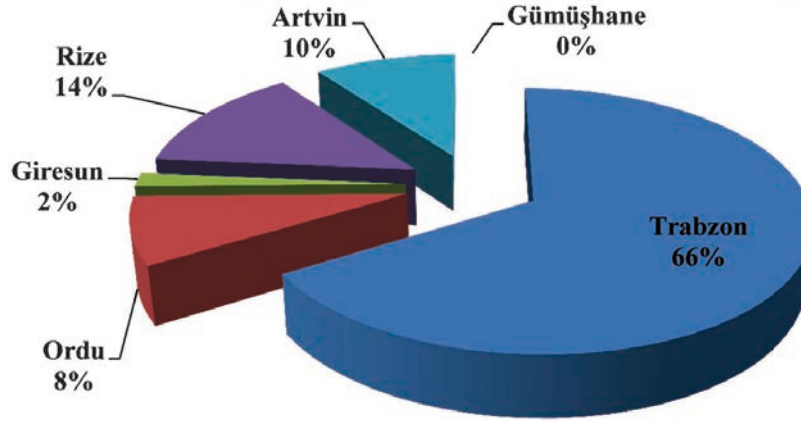
Tablo-81: Türkiye ve TR90 Bölgesi'nden Yıllara Göre KEİ Ülkelerine Yapılan İhracat Rakamları

	2005	2006	2007	2008	2009
Trabzon	148.241.547	198.148.740	308.975.987	369.628.143	364.515.729
Ordu	12.723.452	17.342.370	24.817.771	43.917.57	46.050.999
Giresun	6.478.088	8.282.337	13.395.474	23.678.515	9.669.276
Rize	72.012.292	106.171.946	100.899.259	93.653.468	74.610.464
Artvin	24.589.867	27.498.327	85.088.079	90.507.925	54.955.542
Gümüşhane	0	0	13.324	0	32.281
TR90	264.045.246	357.443.720	533.189.894	621.385.626	549.834.291
Türkiye	8.619.515.537	11.583.697.315	16.784.102.479	20.867.276.831	12.319.299.219
TR90/TR (%)	3,06	3,09	3,18	2,98	4,46

Kaynak: TÜİK

Grafik-25: TR90 Bölgesi İllerinden KEİ Ülkelerine Yapılan İhracat Dağılımı (2009)

Kaynak: TÜİK

Tablo-82: Türkiye ve TR90 Bölgesi'nden Yapılan İhracatın Ülkeler Bazında Miktarları (2005-2009)

İller	2005		2006		2007		2008		2009	
	TR90	Türkiye	TR90	Türkiye	TR90	Türkiye	TR90	Türkiye	TR90	Türkiye
Arnavutluk	2.699	191.140	2.948	214.241	2.948	294.508	2.761	305.737	82	273.354
Azerbaycan	26.573	225.214	23.603	231.431	23.603	315.488	29.312	1.667.469	30.828	1.399.584
Bulgaristan	22.915	1.179.313	33.103	1.568.006	33.103	2.060.171	19.171	2.151.534	14.644	1.389.316
Ermenistan	0	0	0	2	0	6	0	0	0	2
Gürcistan	65.491	271.828	127.404	407.962	127.404	646.082	154.758	997.844	117.937	746.334
Moldova	33	81.108	270	107.377	270	145.752	246	198.468	237	117.767
Romanya	2.298	1.785.409	3.418	2.350.474	3.418	3.644.162	18.060	3.987.476	34.465	2.216.354
Rusya	163.961	2.377.050	373.204	3.237.611	373.204	4.726.853	360.699	6.483.004	325.041	3.202.327
Ukrayna	20.055	821.034	21.639	1.121.364	21.639	1.481.156	22.223	2.187.675	19.483	1.033.447
Yunanistan	5.928	1.126.678	4.324	1.602.590	4.324	2.262.655	5.033	2.429.968	4.301	1.634.356
Sırbistan	4.000	257.879	3.928	278.784	3.928	475.096	4.054	458.103	2.815	306.439

Kaynak: TÜİK

Rusya'ya yapılan ihracat 2005 yılından 2008 yılına yaklaşık 3 kat artış göstermiş olup 2008 yılından 2009 yılına kadar tüm dünyada yaşandığı gibi gerileme görülmüştür. Aynı zamanda bu ihracatın %10'luk kısmını TR90 Bölgesi oluşturmaktadır. Yine en fazla ihracat yaptığımız ülkelerin başında Rusya'dan sonra Romanya gelmektedir. Romanya 2005 yılından 2008 yılına kadar 2,2 katlık büyüme ihracat potansiyeline sahip olmasına rağmen bu ülkeye yapılan ihracatta TR90 Bölgesi'nin payı %1,5 gibi az oranda kalmaktadır.

TR90 Bölgesi'nden yapılan ihracatta Gürcistan da önemli bir yer tutmakta olup Türkiye'den Gürcistana yapılan ihracatın % 15'i TR90 Bölgesi'nden yapılmaktadır. KEİ Teşkilatına üye ülkeler olan Azerbaycan ve Bulgaristan'a yapılan ihracatta da Bölge'nin önemli bir yeri vardır. Bulgaristan'a yapılan ihracatta Rize'nin, Gürcistan'a yapılan ihracatta Artvin'in, Sırbistan'a yapılan ihracatta Ordu'nun önemli bir yeri vardır. Arnavutluk, Ermenistan, Moldova, Rusya, Ukrayna ve Yunanistan'a yapılan ihracatın ise büyük kısmını Trabzon oluşturmaktadır.

3.2.7.5. Sınır Ticareti

Sınır ve kıyı ticareti kapsamında dış ticaret 1990 yılında başlamıştır. Sınır ve kıyı ticareti kapsamında yapılan ihracata konu olan mallardan en önemlileri, meyve-sebze, bitkisel yağlar, çeşitli gıda maddeleri, meşrubat, toz şeker, işlenmiş deri, deri, konfeksiyon, mefruşat, battaniye, tıbbi malzeme, ayakkabı, makine halısı, ev eşyası, büro malzemeleri, temizlik maddeleri, motorin, bilgisayar araç ve gereçleri, otomobil ve otomobil lastikleri, inşaat malzemeleri, elektrik malzemeleri ve çeşitli makinelerdir. Bunlardan gıda ve mefruşat toplam ihracatın yarısını oluşturmaktadır.

İthalatın yapıldığı ülkeler ise Gürcistan, Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Ukrayna ve Kazakistan'dır. Bunlar arasında Gürcistan ve Rusya Federasyonu'nun payı diğerlerine nispeten fazladır.

3.2.7.6. Bölge'de Dış Ticaretin Gelişmesini Kısıtlayan Etmenler

- Döviz kurlarının ihracat üzerindeki olumsuz etkisi,
- Girdi maliyetleri, nakliye maliyetleri, istihdam ve enerji maliyetlerinin rakip ülkelere oranla çok yüksek olması,
- İhracatçı firmaların rakip ülke firmaları eşdeğerinde desteklenmemesi,
- Finansman maliyetlerinin yüksekliği, teminat sorunu ve bankaları kriz ortamında kredileri kısması ve mali piyasayı daraltmasından kaynaklanan finansman teminindeki zorluklar,
- Ulaşımda nakliye maliyetlerinin yüksekliği, ulaşım sistemlerinde altyapı eksiklikleri ve alternatif ulaşım sistemlerinin yetersizliği,
- Bürokrasiden kaynaklanan sorunlar,
- Yatırım ve ihracata yönelik uygulanan teşvik politikalarının yeterli düzeyde olmaması

Bu bölümde dış ticareti olumsuz yönde etkileyen

bazı nedenler ve çözüm önerileri şu şekilde özetlenebilir:

- Bölge'nin önde gelen ihracat merkezi olan Trabzon'dan ihraç edilen mamullerin büyük bir bölümü Trabzon'da üretilmemekte, diğer bölgelerden/illerden temin edilerek ihraç edilmektedir. Dolayısıyla diğer bölgelere nazaran ihracat maliyetleri gerek nakliye ve gerekse depolama giderleri nedeniyle artmakta, bu durumda ihracatçıların yurtdışı piyasalarda rekabet edebilirliği ve kâr marjı azalmaktadır.

- İhracatçı firmaların finansman ihtiyaçları had safhada olup bu amaçla ihracatçılara kredi tahsisı yapan Eximbank kredilerinden yeterli düzeyde faydalanılmamaktadır. Kredilerin istenilen düzeyde kullanılamamasının en büyük nedeni, Eximbank kredilerinin aracı bankalar tarafından kullanılması ve bu bankaların teminatı karşılığında Eximbank'ın kredi tahsisı yapmasıdır. Ayrıca, kalkınmada öncelikli yörelerde ihraç edilen mamulün kalkınmada öncelikli yörede üretilmesi karşılığında yapılan faiz indirimi uygulaması genişletilerek bu uygulamanın kalkınmada öncelikli yörelerde ihraç edilen bütün mamul ihracatçılarına da sunulması sağlanmalıdır.

- Bölgenin potansiyel pazarı konumunda olan ülke pazarlarında yaşanan büyük risklerin hafifletilmesi ve ihracatın da teşvik edilmesi amacıyla bu pazarlara yönelik ihracatın Eximbank ihracat sigortası kapsamına alınmasının sağlanması gereklidir.

- Taşımacılıkta demiryolu ulaşımı yoktur. Kafkaslar ve Türk Cumhuriyetleri'ne demiryolu taşımacılığı olmayışı maliyetleri artırmaktadır. Demiryolu yapılması halinde taşıma ücretleri ve taşıma riskleri azalacaktır.

- BDT ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri'ne yapılan taşımalarda, gerek nakliye maliyetlerinin yüksekliği gerekse ülkeler üzerinden yapılan transit geçişlerde yaşanan büyük sıkıntılar Trabzon'daki ihracatı son dönemde durdurma noktasına getirmiştir. Bu yörelere yönelik ihracatın ve pazar payının artırılması için deniz yolu ve hava yolu taşımacılığının cazip hale getirilerek devlet desteğinin uygulamaya konulması sağlanmalıdır. Ayrıca,

karayolu nakliye ücretlerinin yüksekliği, ihrac maliyetlerini büyük oranda artırması dikkate alınarak ihrac eşyası taşıyan taşıtlara dünya fiyatlarından indirimli akaryakıt sağlanması gerekmektedir.

- Trabzon'dan yapılan ihracatın yoğun olarak yapıldığı Rusya Federasyonu'nun önemli kentlerinden olan Sochi kentinde, ihracatçılarımızın karşılaştığı sorunların çözümüne yardımcı konsolosluklar ile ticaret müşavirliklerinin açılması gerekmektedir.

3.2.7.7. Serbest Bölgeler

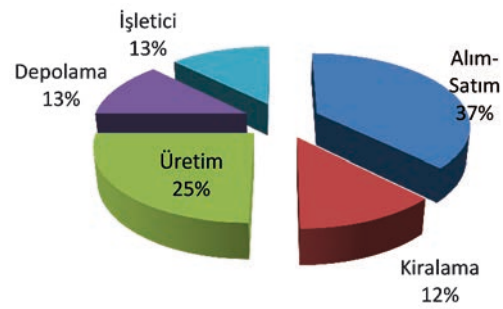
Ülkemizde temel olarak ihracata dayalı yatırım ve üretimi teşvik etmek amacıyla 1987 yılından bu yana 19 Serbest Bölge kurulmuştur. TR90 Bölgesi'nde biri Trabzon'da biri Rize'de olmak üzere iki Serbest Bölge bulunmaktadır.

Trabzon Serbest Bölgesi 04.06.1992 yılında kurulmuş olup 12.500 m²'si kapalı alan olmak üzere toplam 38.000 m²'lik bir alana sahiptir. Trabzon Serbest Bölgesi'nde bulunan 8 firmanın sektörel dağılımı Tablo-83'te verilmiştir.

Tablo-83: Trabzon Serbest Bölgesi'ndeki Firmaların Faaliyet Alanları

Alım-Satım	3
Kiralama	1
Üretim	2
Depolama	1
İşletici	1
TOPLAM	8

Grafik-26: Faaliyet Alanları(%)

Kaynak: Trabzon Serbest Bölge Müdürlüğü, 2010

Bölge'de faal işletme sayısı ve yabancı işletme sayısı yıllar geçtikçe azalma eğilimi göstermekte, buna rağmen toplam personel sayısı ve doluluk oranı özellikle 2007'den sonra giderek artmaktadır.

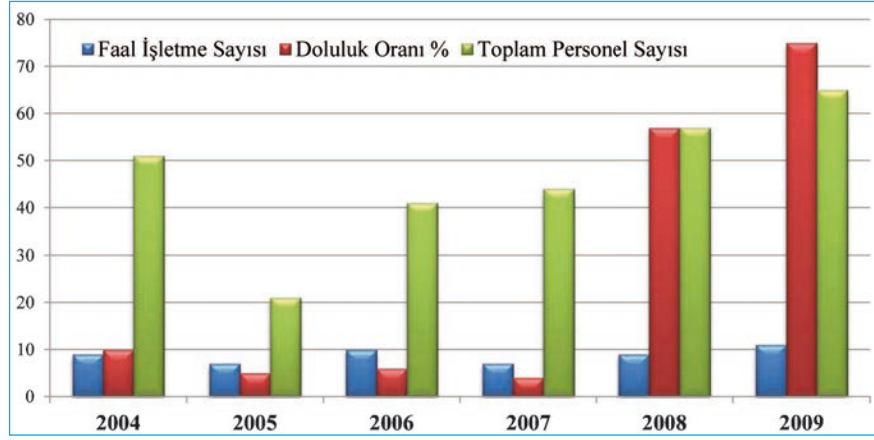
Tablo-84: Trabzon Serbest Bölgesi

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Faal İşletme Sayısı	9	7	10	7	9	11
Doluluk Oranı %	10	5	6	4	57	75
Toplam Personel Sayısı	51	21	41	44	57	65
Yabancı Sermayeli İşletme Sayısı	7	6	7	5	2	2

Kaynak: Trabzon Serbest Bölge Müdürlüğü

Bölge ticaretinde 2004-2006 yılları arasında durgunluk yaşanmış, 2006-2008 yılları arasında yükseliş, 2009'da ise tekrar düşüş gözlemlenmiştir.

Grafik-27: Faal İşletme/Doluluk Oranı/Toplam Personel Sayısı

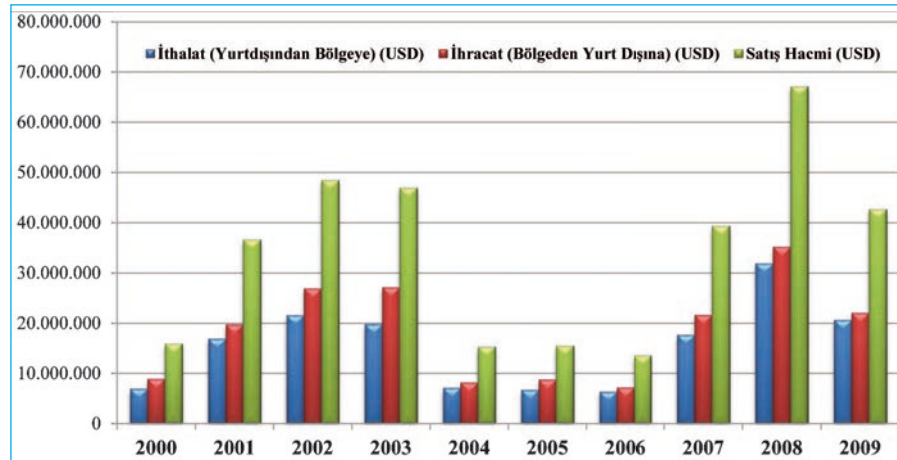
Kaynak: TÜİK

Tablo-85: Trabzon Serbest Bölgesi Hacimleri

	İthalat (Yurtdışından Bölgeye) (USD)	İhracat (Bölgeden Yurt Dışına) (USD)	Satış Hacmi (USD)
2000	6.977.840	8.935.823	15.913.663
2001	16.909.878	19.750.923	36.660.801
2002	21.583.264	26.928.130	48.511.394
2003	19.807.437	27.148.643	46.956.080
2004	7.124.564	8.191.351	15.315.915
2005	6.733.603	8.779.977	15.513.580
2006	6.398.703	7.188.653	13.587.356
2007	17.707.155	21.655.273	39.362.428
2008	31.924.650	35.189.486	67.114.136
2009	20.619.872	22.054.693	42.674.565

Kaynak: Trabzon Serbest Bölge Müdürlüğü

Grafik-28: Trabzon Serbest Bölge İhracat Hacimleri

Kaynak: Trabzon Serbest Bölgesi, Dış Ticaret Müsteşarlığı

Türkiye genelindeki serbest bölgelerde toplam ticaret hacmindeki artış 2007 yılında bir durgunluk yaşamış ve 2008'den itibaren düşüş eğilimi göstermiştir. Özellikle 2007 yılında büyük sıçrama yapan Trabzon Serbest Bölgesi bu durgunluktan fazla etkilenmezken Rize %41'lik bir düşüş yaşamıştır. Türkiye genelindeki serbest bölgelerde 2009 yılında gerçekleşen toplam 17.756.882.000 \$'lık ticaret hacminde Trabzon Serbest Bölgesi'nin aldığı pay % 24, Rize Serbest Bölgesi'nin aldığı pay %4,08 düşmüştür.

Tablo-86: Serbest Bölgeler İtibariyle Yıllık Ticaret Hacimleri (1.000 ABD \$)

İller	2006	% 2007-2006	2007	%2008-2007	2008	%2009-2008	2009
Trabzon	13.587	185,28	38.762	73,14	67.114	-36,41	42.675
Rize	7.955	45,33	11.561	-41,32	6.784	-4,08	6.507
Türkiye	23.824.028	3,15	24.573.445	0,02	24.578.055	-27,75	17.756.882

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2010

TR90 Bölgesi'nde serbest bölgelerde istihdam edilen toplam personel sayısı 78'dir. Trabzon, serbest bölgesinde çalıştığı 65 kişi ile Türkiye'de serbest bölgelerde istihdam edilen toplam personelin % 0,15'ini oluştururken Rize 13 personel ile aldığı %0,03'lük pay ile son sırada yer almaktadır.

Tablo-87: Serbest Bölgelerde İstihdam

	İşçi	Büro Personeli	Diğer	TOPLAM	%
Trabzon	51	5	9	65	0,15%
Rize	7	6	0	13	0,03%
Türkiye	31.220	5.566	7.297	44.083	100,00%

Kaynak: Dış Ticaret Müsteşarlığı, 2010

3.2.8. Üniversitelerin Durumu, İşbirliği ve Bölge Kalkınmasına Etkileri

TR90 Bölgesi'nde, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ordu Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Rize Üniversitesi, Çoruh Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi olmak üzere 6 adet devlet üniversitesi ile 1 adet vakıf üniversitesi kurulmuş olup teşkilatlanma çalışmaları devam etmektedir. Bu üniversitelerde 43 fakülte (1 Fen, 1 Edebiyat, 2 Mühendislik, 1 Mimarlık, 2 Orman, 5 İktisadi ve İdari Bilimler, 4 Tıp, 4 Eğitim, 4 Fen-Edebiyat, 1 Su Ürünleri, 2 İlahiyat, 1 Ziraat, 2 Deniz Bilimleri, 2 Dış Hekimliği, 3 İletişim, 3 Güzel Sanatlar, 1 Eczacılık, 1 Teknoloji, 1 Hukuk, 2 Sağlık Bilimleri), 50 yüksekokul (5 Sağlık, 1 Yabancı Diller, 2 Beden Eğitimi ve Spor, 1 Denizcilik, 1 Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik, 3 Uygulamalı Bilimler ve 37 Meslek), 2 Konservatuar, 16 Enstitü (5 Fen, 6 Sosyal, 4 Sağlık, 1 Eğitim), 3 Araştırma ve Uygulama Merkezi bulunmaktadır.

Bölge'yi oluşturan altı ilin hepsinde üniversite bulunmasına rağmen sadece bir adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi bulunmaktadır. Trabzon'da bulunan bu teknoloji geliştirme bölgesi 2004 yılında faaliyetlerine başlamış ve Ar-Ge başvurusu yapan 15 firmanın projesi kabul edilmiştir. Teknoloji bölgesine kabulü yapılan firmalarda sağlık, biyoteknoloji, gıda, yazılım, elektrik-elektronik, otomasyon, ilaç, medikal alanlarda Ar-Ge projeleri yürütülmektedir. Hem Bölge hem de il bazında bu rakamların yanı sıra faaliyet gösterilen sanayi dalı çeşitliliğinin de yeterli düzeyde olmadığı açıktır.

Teknoloji Geliştirme Bölgesi kuruluş amacına paralel olarak, bölge ihtiyaçları doğrultusunda girişimcilere eğitim, inkübasyon, test, ölçümleme (kalibrasyon) ve kalite güvence ve benzeri konularda teknik hizmetler ile marka tescil, telif hakları, patent alma, şirket kuruluşu, teknoloji

loji transferi, finansman, risk sermayesi, pazarlama ve ihracat gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmelidir. Bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla girişimcilerin ortak ihtiyaçları doğrultusunda, bunların tek başlarına almalarının veya yapmalarının mali ve teknolojik açılarından mümkün olmadığı önemli üretim, test ve kontrol alet ve makineleri ile ekipmanlarının satın alınması veya kiralanması yolları ile temin edilerek amaca dönük olarak yeni ve ileri teknoloji laboratuvarları ve üretim birimlerinin kurulması, işletilmesi, bedeli karşılığında ilgililerin kullanımına sunulması, gerektiğinde bu hizmetlerle ilgili olarak söz konusu alet, makine ve ekipmanı kullanacak, işletmecilik faaliyetini yürütecek, konusunda uzmanlaşmış deneyimli personel istihdamı, bu konularla ilgili kişi ve kuruluşlarla gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanması gibi faaliyetlere yönlendirilmelidir. Bu tür faaliyetlerin yapılabilmesi ancak, bölgenin yönetici şirketinin mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde sağlanabilir. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nin yönetici şirketlerine hali hazırda sağlanan destekler yürürlükte olan mevzuatlar kapsamında sadece idari

bina ve kuluçka merkezleri inşasını kapsamaktadır ve bu nedenle yukarıda bahsi geçen hizmetlere imkân sağlanamamaktadır.

Teknoloji Geliştirme Bölgesi, yukarıdaki sözü edilen hususlar kapsamında, Doğu Karadeniz Bölgesi ölçeğindeki öncelikler ve aktarılabilecek kaynakların etkin ve verimli şekilde kullanılması hususu da göz önünde bulundurularak desteklenmeli ve sözü edilen hizmetlerin sanayicilere sağlanabileceği uygun ortamlar hazırlanarak Ar-Ge firmalarının kullanımına sunulmalıdır. Destekler konusunda diğer bir önemli husus ise üniversitelerde ve bölge içerisinde projeleri olan; ancak bu projeleri hayata geçirebilecek imkânlara sahip olmayan genç girişimciler, öğrenciler ve araştırma görevlileri için destek programları oluşturulması hususudur. Proje sahibi gençlerin, öğrencilerin veya araştırma görevlilerinin takım çalışması yapabilmesi özel sektör temsilcilerini de içine alacak şekilde proje takımları oluşturulabilmesi için uygun altyapının kurulması ve yaptıkları projelerin desteklenmesi genç girişimciliğin artırılması ve potansiyel genç girişimcilere kolektif çalışma anlayışının yerleştirilmesi açısından da önem taşımaktadır.

3.2.9. Markalar, İmkân ve Potansiyeller

Bölge'deki firmaların yenilikçilik yapısı hakkında bilgi verebilecek marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım sayılarına ait veriler ve Bölge'nin bu alanlarda ülke geneline oranı Tablo-88'de verilmiştir. Bu tablo hem Bölge illerinden yapılan marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım sayılarının hem de bunların tescil sayılarının çok az olduğunu ve marka sayısı hariç ülke genelinin %1'inin altında olduğunu göstermektedir.

Bu durum Bölge'deki işletmelerde yenilikçilik anlayışının yeterince gelişmemiş ve hatta çok zayıf olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki özel sektör kuruluşlarının araştırma-teknoloji geliştirme ve yenilik faaliyetlerini desteklemek amacıyla başta TÜBİTAK olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşların sağlamış olduğu desteklere Bölge'den yapılan başvuru yeterli düzeyde değildir.

Tablo-88: TR90 Bölgesi İllerinin Marka, Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım Verileri (1995-2007).

İller	Toplam Marka Sayısı		Toplam Patent Sayısı		Toplam Faydalı Model Sayısı		Toplam Endüstriyel Tasarım	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
Trabzon	1.418	732	18	2	19	10	66	59
Ordu	825	293	17	0	11	4	17	15
Giresun	480	296	8	4	9	6	23	14
Rize	2.208	1.428	4	1	11	6	33	28
Artvin	162	29	0	0	2	1	1	1
Gümüşhane	95	32	14	1	2	1	1	0
TR90	5.188	2.810	61	8	54	28	141	117
Türkiye	376.195	209.821	7.417	1.015	12.943	7.320	41.821	36.022
TR90/TR (%)	1,38	1,34	0,82	0,79	0,42	0,38	0,34	0,32

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü

3.3. Beşeri Sermaye

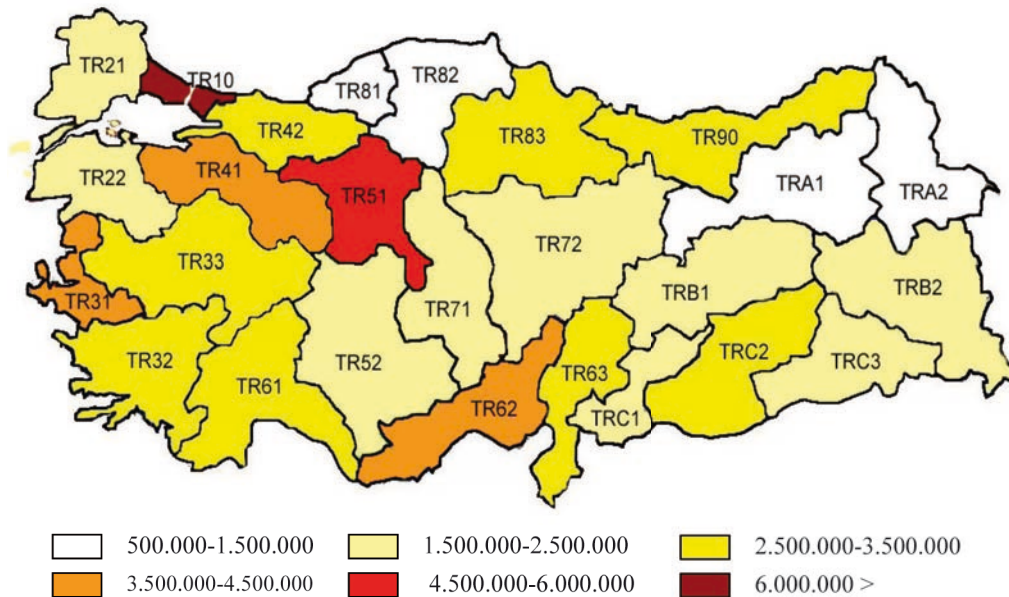
3.3.1. Nüfus

3.3.1.1. Nüfusun Büyüklüğü, Nüfus Yoğunluğu ve Nüfus Artış Hızı

2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre TR90 Bölgesi'nin 2.526.619 nüfusa ve Türkiye'nin toplam nüfusunun % 3,48' ine sahip olduğu ve Düzey 2 bölgeleri içinde 13. sırada yer aldığı görülmektedir. Nüfus yoğunluğuna bakıldığında ise sıralamanın değiştiği ve TR90 Bölgesi'nin 72 kişi/km2 nüfus yoğunluğu olduğu, TR61 Bölgesi (Antalya, Isparta, Burdur)

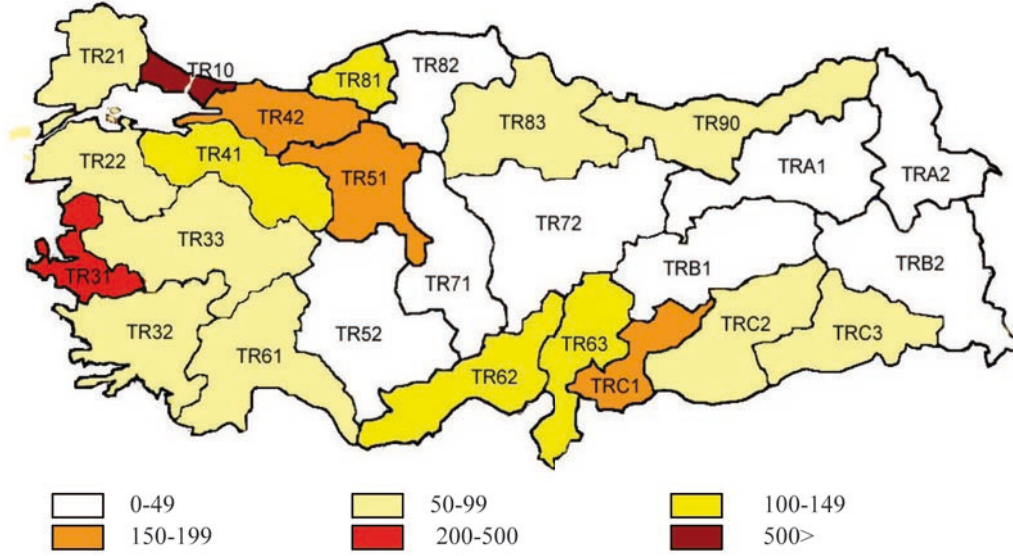
ile 15. sırayı paylaştığı görülmektedir. Bölgedeki iller bazındaki veriler incelendiğinde Trabzon ve Ordu illerinin nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu, diğer illerin ise Türkiye ortalamasının altında yer aldığı görülmektedir.

Harita-12: Düzey 2 Bölgeleri Nüfus Dağılımları

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Harita-13: Düzey 2 Bölgeleri Nüfus Yoğunlukları

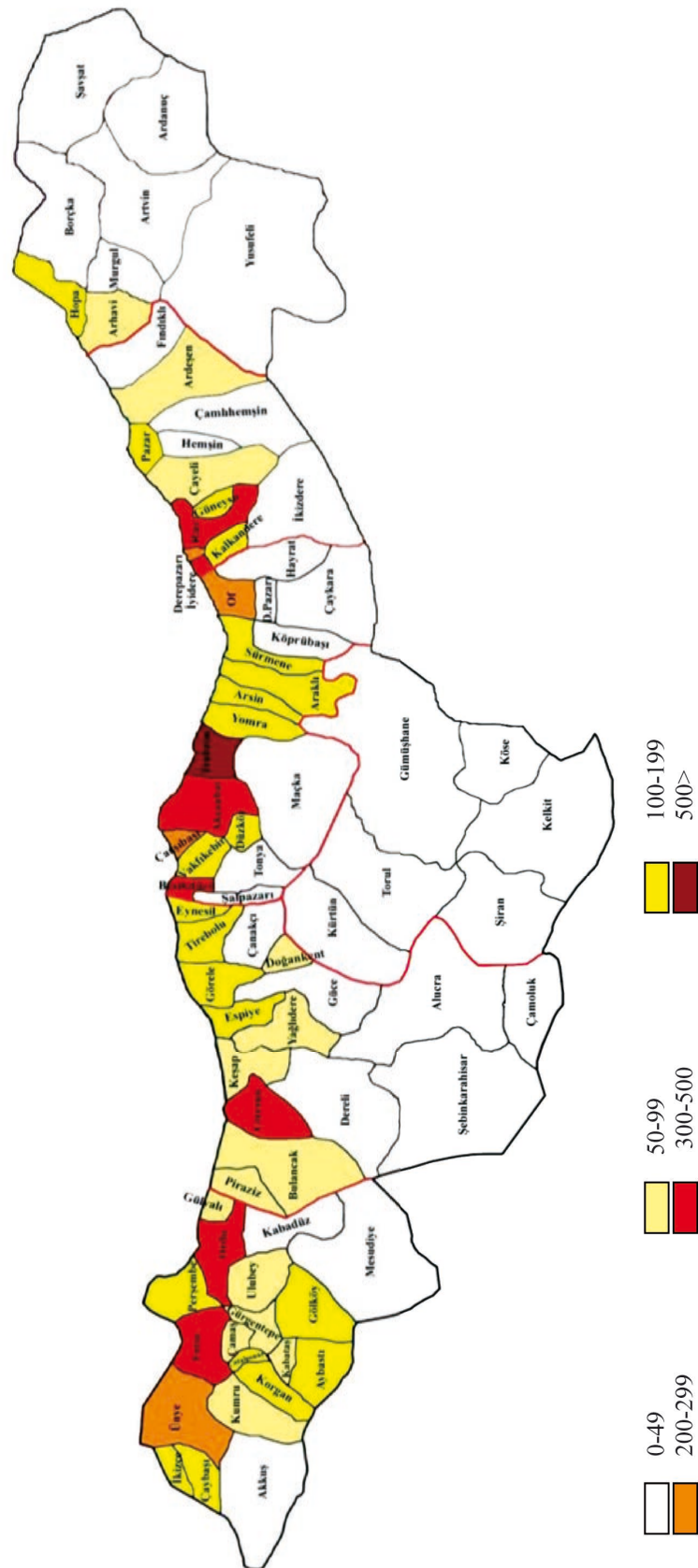
Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Harita-14'de TR90 Bölgesi ilçelerinin 2009 yılı ADNKS kayıtlarına göre nüfus dağılımı gösterilmektedir. Buna göre Trabzon ilinin altıncı sırada 2, beşinci sırada 10, dördüncü sırada 3, üçüncü sırada 1, ikinci sırada 1 ilçesi olduğu ve Trabzon il merkezinin en büyük nüfusla 1.sırada yer aldığı görülmektedir. Artvin'in altıncı sırada 1, beşinci sırada 5, dördüncü sırada 2 ilçesi; Rize'nin altıncı sırada 5, beşinci sırada 3, dördüncü sırada 3 ve ikinci sırada 1 ilçesi; Giresun'un altıncı sırada 5, beşinci sırada 7, dördüncü sırada 2, üçüncü sırada 1 ve ikinci sı-

rada 1 ilçesi; Ordu'nun ise altıncı sırada 2, beşinci sırada 10, dördüncü sırada 4, üçüncü sırada 1, ikinci sırada 2 ilçesinin yer aldığı görülmektedir. Harita-14'de görüldüğü üzere Bölge içinde nüfus daha çok sahil kesiminde yaşamaktadır. İç kesimlerde ise Kelkit ile Gümüşhane il merkezi nüfusunun diğer iç kesimlere nazaran daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Harita-14: TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi İlçe Nüfusları

TR 90 Doğu Karadeniz Bölge Planı

Aynı yöntemle Bölge içindeki nüfus yoğunluğunun ilçeler arasındaki dağılımında ise Harita-15'ten de açıkça görüleceği üzere gerek Bölge'nin arazi yapısı farklılığı gerekse kentsel karakterlerin etkisiyle daha çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmakta ve nüfus yoğunluğunun sahil kesiminde toplandığı görülmektedir. En fazla nüfus yoğunluğunun 1.546 ile Trabzon il merkezinde olduğu ve Ordu il merkezi, Giresun il merkezi, Rize il merkezi, Fatsa, Beşikdüzü, Akçaabat, İyidere ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca, Trabzon'un 10, Artvin'in 1,

Giresun'un 5, Ordu'nun 11, Rize'nin 6 ilçe olmak üzere toplam 33 ilçe nüfus yoğunluğu bakımından Türkiye ortalaması olan 94 Kişi/Km²'ün üzerindedir. Gümüşhane ilinde ise Türkiye ortalamasının üzerinde hiçbir ilçe bulunmamaktadır. TR90 Bölgesi'nin nüfus yoğunluğu 72Kişi/Km² olup Türkiye ortalamasının altındadır.

Tablo-89'da bölge illerinin nüfusu, nüfus yoğunluğu ve nüfus artış hızları verilmiştir. Bölge'nin 2009 yılı yıllık nüfus artış oranı % 7,6'dır.

Tablo-89: TR90 Bölgesi İllerinde Seçilmiş Nüfus Göstergeleri (2009)

	Toplam Nüfus	Şehir nüfusu Oranı %	Köy Nüfusu Oranı %	Nüfus yoğunluğu (Kişi/km ²)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
Trabzon	765.127	53,3	46,7	164	21,3
Ordu	723.507	55,2	44,8	122	5,9
Giresun	421.860	57,5	42,5	62	0,2
Rize	319.569	61,2	38,8	81	0,5
Artvin	165.580	54,4	45,6	22	-6,1
Gümüşhane	130.976	44,7	55,3	20	-3
TR90	2.526.619	55,2	44,8	72	7,6
Türkiye	72.561.312	75,5	24,5	94	14,5

Kaynak TÜİK, Bölgesel Göstergeler, 2009

3.3.1.2. Nüfusun Cinsiyet Yapısı

Türkiye nüfusunun % 50,25'i erkek ve % 49,75'i ise kadınlardan oluşmakta olup toplam nüfus içinde erkeklerin oranı daha fazladır. TR90 Bölgesi'nde ise nüfusun %49,72'si erkek, %50,28'i kadınlardan oluşmakta olup toplam nüfus içinde kadın nüfusu daha fazladır. Bölge içindeki duruma bakıldığında, Artvin ve Gümüşhane'de erkek nüfusun, Trabzon, Rize, Giresun ve Ordu'da ise kadın nüfusun fazla olduğu görülmektedir.

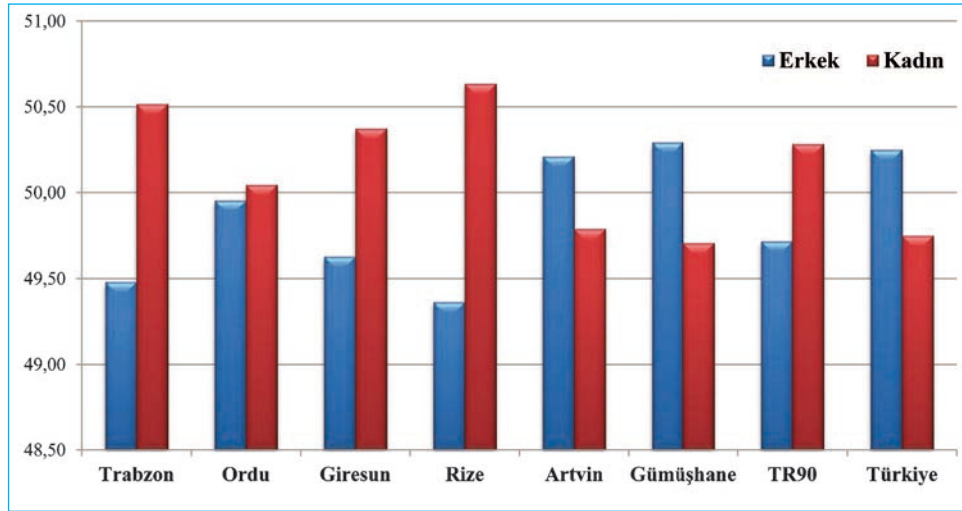
Tablo-90'da Türkiye, TR90 Bölgesi ve Bölge illerinin kadın ve erkek nüfusları verilmiştir.

Tablo-90: TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Cinsiyete Göre Nüfus Durumu

İl	Erkek	Kadın	Toplam
Artvin	83.139	82.441	165.580
Giresun	209.355	212.505	421.860
Gümüşhane	65.874	65.102	130.976
Ordu	361.422	362.085	723.507
Rize	157.753	161.816	319.569
Trabzon	378.602	386.525	765.127
TR90	1.256.145	1.270.474	2.526.619
Türkiye	36.462.470	36.098.842	72.561.312
TR90/TR (%)	3,5	3,52	3,48

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Tablo-90: TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Cinsiyete Göre Nüfus Durumu (%)

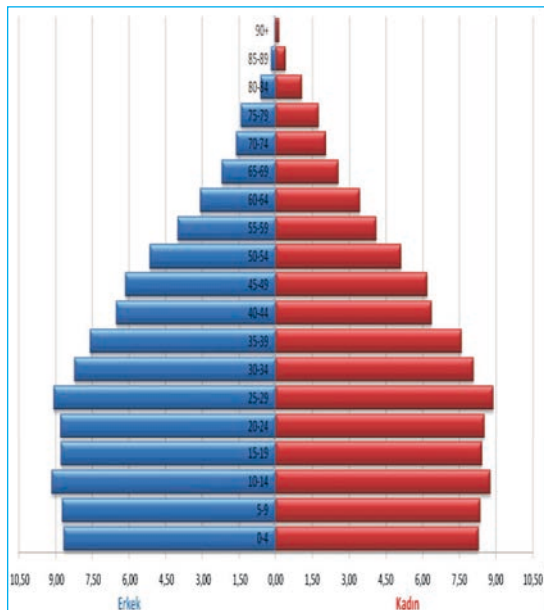
Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

3.3.1.3. Nüfusun Yaş Durumu

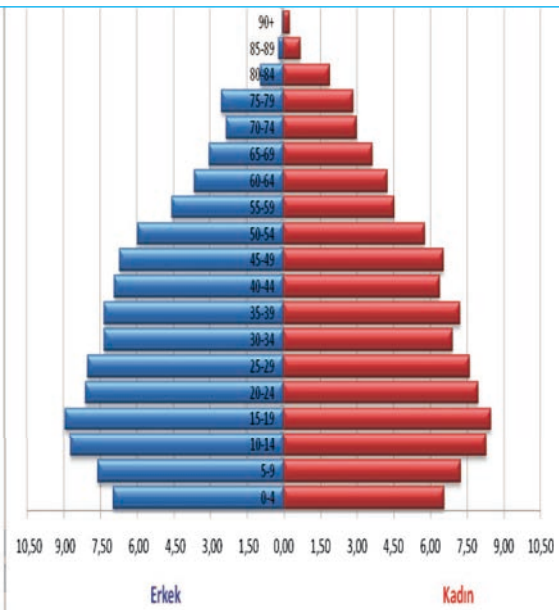
Nüfusun yaş durumunun incelenmesi öncelikle çalışabilir ve çalışamaz durumdaki nüfusun belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler ölçütlerine göre 0-14 yaş arasındakiler çocuk, 15-64 gruplarındakiler yetişkin veya çalışabilir nüfus ya da faal nüfus, 65 yaş ve üzeri ise yaşlı nüfus olarak sınıflandırılır. Türkiye’de erkek nüfusun %25,99’u çocuk, %7,01’i yaşlı, geriye kalan %67,00’si faal nüfustur. Kadın nüfusun %25,42’si çocuk, %7,92’si yaşlı ve %66,65’i faal nüfustur. Gelişmiş ülkelerde nüfusun %30’dan azını çocuklar, %15 kadarını da yaşlılar oluşturur. Az gelişmiş ülkelerde ise çocukların payı %40-55 arasında değişirken yaşlı nüfusun payı %4-8 arasındadır. Bu bağlamda, Türkiye’nin gelişmiş ülkelere yakın değerler aldığı görülmektedir (Grafik-30).

TR90 Bölgesi’nde nüfusun %22,71’i çocuk, %10,74’ü yaşlı, geriye kalan %66,55’i faal nüfustur. Kadın nüfusun %22,08’i çocuk, %12,31’i yaşlı ve %65,62’si faal nüfustur, erkek nüfusun %23,35’i çocuk, %9,15’i yaşlı ve %67,50’si faal nüfustur. Bu değerler Türkiye geneliyle kıyaslandığında, çocuk ve faal nüfusun az, yaşlı nüfusun ise fazla olduğu görülmektedir (Grafik 31).

Grafik-30: Türkiye Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Grafik-31: TR90 Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Bölge'deki iller itibarıyla, Artvin'de nüfusun %20,32'si çocuk, %66,56'sı faal nüfusken %13,12'si yaşlı nüfustur. Bu oranlar sırasıyla; Giresun'da %21,26, %65,76, %12,98; Gümüşhane'de %24,05, %64,97, %10,99; Ordu'da %23,90, %65,61, %10,49; Rize'de %22,70, %67,61, %9,69 ve Trabzon'da %22,68, %67,72 ve %9,61'dir. Tablo-91'de dağılım görülmektedir

Tablo-91: TR90 illeri Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı (%)

İller	Çocuk (0-14)			Faal (15-65)			Yaşlı (65+)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Artvin	20,32	20,74	19,89	66,56	67,46	65,66	13,12	11,80	14,45
Giresun	21,26	21,93	20,60	65,76	66,95	64,58	12,98	11,12	14,82
G.hane	24,05	24,41	23,68	64,97	66,22	63,70	10,99	9,37	12,62
Ordu	23,90	24,49	23,31	65,61	66,10	65,12	10,49	9,41	11,57
Rize	22,70	23,54	21,88	67,61	68,82	66,43	9,69	7,64	11,69
Trabzon	22,68	23,36	22,01	67,72	68,82	66,63	9,61	7,81	11,36
TR90	22,71	23,35	22,08	66,55	67,5	65,62	10,74	9,15	12,31
Türkiye	25,99	26,55	25,42	67,00	67,35	66,65	7,01	6,10	7,92

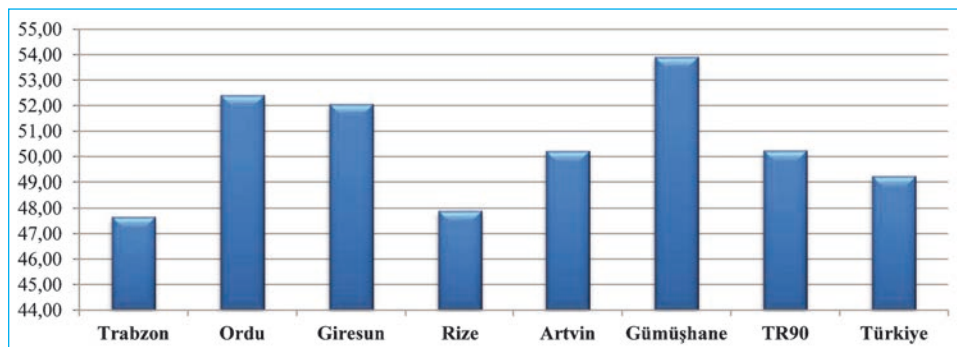
Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Toplumdaki üretim faaliyetlerine katılmadıkları varsayılan çocuk ve yaşlı nüfusa bağımlı nüfus adı verilir ve bağımlı nüfus oranı aşağıdaki gibi hesaplanır;

$$\text{Yaş Bağımlılık Oranı} = \frac{(0-14 \text{ yaş}) + (65+\text{yaş})}{15-65 \text{ yaş}} \times 100$$

Yaş bağımlılık oranı, aktif nüfus olan 15-64 yaş grubundaki her 100 kişinin teorik olarak bakmak zorunda olduğu çocuk ve yaşlı nüfusu belirtmektedir. Bölge'nin yaş bağımlılık oranı Türkiye'nin üzerindedir. Artvin, Giresun, Gümüşhane ve Ordu'nun yaş bağımlılık oranı Türkiye'nin üzerinde, Trabzon ve Rize'nin ise Türkiye'nin altında olduğu görülmektedir (Grafik 32). Gelişmiş ülkelerde bu oranın yaklaşık %50 olduğu göz önüne alınırsa, bu eğilimin gelişmişlik düzeyi açısından bakıldığında olumlu bir durumdur.

Grafik-32: Yaş Bağımlılık Dağılımı (%)

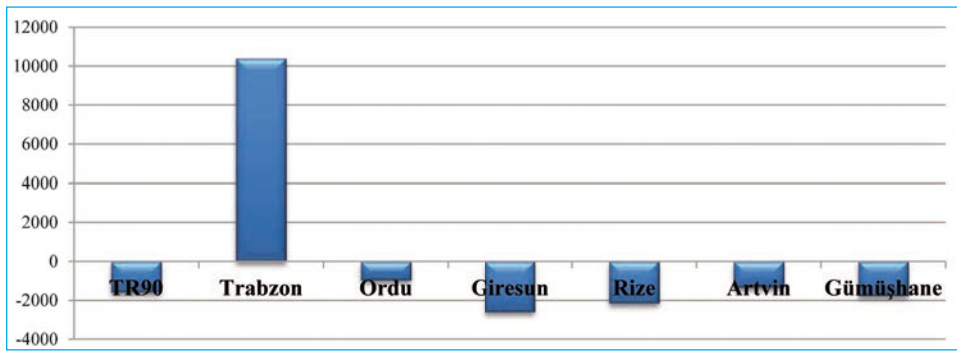
Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

3.3.1.4. Göç Eğilimleri

Göçün nüfus artışı üzerinde doğrudan etkisi vardır. Kent merkezlerine olan yoğun iç göç hızlı nüfus artışına ve kentsel yığılmaya neden olmaktadır. Buna bağlı olarak altyapı ve istihdam sorunları ortaya çıkmaktadır. Öte yandan dış göç nüfusu azaltarak ekonomik faaliyetlerin zayıflamasına yol açmaktadır.

Bölge illerinden diğer illere ve Bölge içi iller arasında yoğun bir nüfus hareketi yaşanmaktadır. 1995-2000 döneminde Bölge illerinden diğer illere net göç 75.820'dir. Grafik 33'te TR90 Bölgesi'ndeki illerin 2008-2009 dönemi için net göç hızı verilmiştir. Buna göre Trabzon dışında tüm iller başta Giresun olmak üzere hızlı bir şekilde göç vermektedir.

Grafik-33: Bölge'deki illerden Diğer illere Net Göç Hızı (%) (2008-2009)

Kaynak: TÜİK

Tablo-92'de 2008-2009 dönemi içinde Bölge'nin diğer bölgelere verdiği göç oranları, Tablo-93'te aynı dönem içinde Bölge'nin diğer bölgelerden aldığı göç oranları verilmektedir. Bu dönem içerisinde en fazla göç hareketi TR90 Bölgesi ile İstanbul Bölgesi arasında olmuş, toplam 96.697 kişi İstanbul'a giderken 98.282 kişi de İstanbul'dan bölgeye göç etmiştir. Bölgede göç edenlerin %44' ü İstanbul'a gitmektedir, TR10 (İstanbul)'dan sonra sırasıyla en çok göçü TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TR42(Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51'e (Ankara) vermektedir. Bölge'ye göç edenlerin % 45' i İstanbul'dan gelirken İstanbul'u sırasıyla TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya), TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova), TR51(Ankara) takip etmektedir. Bölgenin göç hareketi sıralanan bu bölgelerle karşılıklı ve yaklaşık sayılarda yaşanmaktadır

Akçaabat Evleri (Trabzon)

Tablo-92: TR90 Bölgesi'nin Diğer Bölgelere Verdiği Göç (2008-2009)

	Toplam	TR90 Bölgesi'nin diğer bölgelere verdiği göç
Toplam	2.069.262	96.697
TR10 İstanbul	388.467	42.496
TR21 Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	54.104	1.973
TR22 Balıkesir, Çanakkale	45.503	1.154
TR31 İzmir	116.390	2.822
TR32 Aydın, Denizli, Muğla	66.994	1.594
TR33 Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	64.814	1.155
TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	99.559	5.391
TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	107.401	7.863
TR51 Ankara	168.193	6.803
TR52 Konya, Karaman	49.397	950
TR61 Antalya, Isparta, Burdur	89.736	1.839
TR62 Adana, Mersin	90.768	971
TR63 Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	54.653	705
TR71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	53.321	848
TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat	61.596	1.326
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	28.754	1.027
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	41.620	825
TR83 Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	87.552	9.223
TR90 Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	98.282	-
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	38.104	3.990
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	27.638	863
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	45.501	740
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari	42.943	685
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	44.864	430
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	56.552	520
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	46.556	504

Kaynak: TÜİK

Süleymaniye Mahallesi (Gümüşhane)

Tablo-93: TR90 Bölgesi'nin Diğer Bölgelerden Aldığı Göç (2008-2009)

	Toplam	TR90 Bölgesi'nin diğer bölgelerden aldığı göç
Toplam	2.069.262	98.282
TR10 İstanbul	348.986	44.425
TR21 Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	44.125	1.630
TR22 Balıkesir, Çanakkale	42.909	1.351
TR31 İzmir	89.517	2.502
TR32 Aydın, Denizli, Muğla	65.920	1.656
TR33 Manisa, Afyonkarahisar, Kütahya, Uşak	76.198	1.393
TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik	80.159	4.662
TR42 Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	84.231	7.445
TR51 Ankara	131.114	5.665
TR52 Konya, Karaman	54.932	920
TR61 Antalya, Isparta, Burdur	70.376	1.791
TR62 Adana, Mersin	92.024	1.684
TR63 Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	67.967	1.116
TR71 Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	61.526	904
TR72 Kayseri, Sivas, Yozgat	72.561	1.574
TR81 Zonguldak, Karabük, Bartın	33.466	1.545
TR82 Kastamonu, Çankırı, Sinop	34.804	802
TR83 Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	100.498	8.106
TR90 Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	96.697	-
TRA1 Erzurum, Erzincan, Bayburt	47.497	3.261
TRA2 Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	50.833	1.302
TRB1 Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	55.849	993
TRB2 Van, Muş, Bitlis, Hakkari	65.802	1.060
TRC1 Gaziantep, Adıyaman, Kilis	50.133	702
TRC2 Şanlıurfa, Diyarbakır	76.050	907
TRC3 Mardin, Batman, Şırnak, Siirt	75.088	886

Kaynak: TÜİK

Tablo-94: Bölge'de İller Arasında İç Göç (2008-2009)

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	Toplam alınan göç
Trabzon	0	542	996	1.344	397	1.262	4.541
Ordu	519	0	927	250	91	101	2.637
Giresun	855	703	0	193	81	423	2.255
Rize	1.268	313	211	0	618	62	2.472
Artvin	276	93	56	444	0	12	881
Gümüşhane	727	105	242	72	23	0	1.169
Toplam verilen göç	3.645	1.756	2.432	2.303	1.210	1.860	

Kaynak: TÜİK

Tablo-94'te Bölge illeri arasındaki göç eden kişi sayısı verilmiş olup bölge içerisinde en çok göç alan il 4.541 kişi ile Trabzon, Bölge içi illere en çok göç veren il ise 3645 ile yine Trabzon olmuştur.

Bölge'nin genel olarak göç vermesine karşılık gerek bölge içi göçler, gerekse il içinde kırsal kesimden kentlere olan göçler sonucu Bölge'nin kıyı kesiminde özellikle Trabzon kenti çevresinde yoğunlaşma gözlenmektedir.

Kısa ve orta vadede, Trabzon kent merkezinin yer aldığı sahil şeridi boyunca oluşan kentsel bölgede yoğunlaşmanın daha da artacağı öngörülmektedir. Bölge için hazırlanan planlarda bu hususun dikkate alınması ve çözümüne yönelik hedeflerin belirlenerek uygulanması, uzun vadede ise bu 'Kentsel Bölge'deki yoğunluğun TR90 Bölgesi içinde belirlenen alt bölge merkezlerine dağıtılması gerekmektedir.

3.3.1.5. Nüfusun Eğitim Durumu

Eğitim, nüfusun değişme dinamiklerini etkileyen önemli faktörlerden biridir. Eğitim, nüfusun artış hızından, toplumun hayatta kalma stratejilerinden, ortalama hayat beklentisine; yaş gruplarına dağılımından, aile planlamasına, ortalama aile büyüklüğüne ve üreme sağlığının korunmasına, nüfusun insan gücüne dönüşümünden istihdama, insan gücünün niteliğine ve yaratıcılığına kadar birçok konuda etkilidir.

Ekonomik ve toplumsal koşulların değişmesi, eğitime giderek artan bir önem kazandırmaktadır. Ekonomik ve sosyal kalkınmanın ön koşulu olarak kabul edilen eğitim, bireylerin çocukluktan başlayarak yaşam boyu devam eden bir ihtiyacı hâline gelmiştir. Bilimsel ve teknolojik gelişmelere uyum sağlamak için eğitime talep artmış ve ülkeler bu ihtiyacı gidermek amacıyla çeşitli önlemler almak zorunda kalmıştır.

Tablo-95: Türkiye'de ve Bazı AB Ülkelerinde Nüfusun Ortalama Eğitim Süresi

Ülkeler	Nüfusun Ortalama Eğitim Süresi
Almanya	13,60
İngiltere	12,70
Slovakya	12,50
AB Ülkeleri Ortalaması	11,70
Fransa	10,90
İspanya	10,30
Türkiye	9,60

Kaynak: OECD indicators-TÜİK İstatistik Yıllığı(2005)

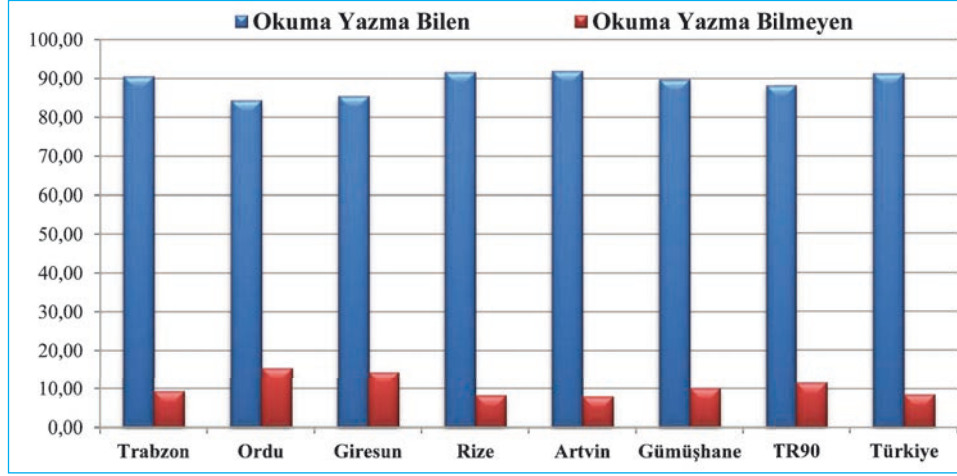
Tablo-95 incelendiğinde, ortalama eğitim süresi en yüksek olan ülkenin 13,60 yıl ile Almanya olduğu görülmektedir. Bu sırayı İngiltere ve Slovakya takip etmektedir. Avrupa Birliği'ne üye ülkeler ile Türkiye'nin eğitim göstergeleri karşılaştırıldığında; Türkiye'nin AB ortalaması 11,7'nin altında kaldığı görülmektedir.

Tablo-96: TR90 Bölgesi Nüfusun Eğitim Durumu

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90	Türkiye
Okuma yazma bilmeyen	55.221	82.064	44.175	20.273	10.253	9.852	221.838	4.672.257
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	129.484	137.532	73.306	55.009	26.175	24.715	446.221	13.517.214
İlkokul mezunu	190.575	189.897	108.637	91.197	48.910	33.161	662.377	18.523.823
İlköğretim mezunu	80.019	76.886	43.685	33.365	15.731	15.130	264.816	7.432.613
Ortaokul veya dengi okul mezunu	30.313	26.368	16.615	11.968	7.887	5.084	98.235	2.795.917
Lise veya dengi okul mezunu	130.722	91.621	60.020	49.180	27.949	19.106	378.598	10.379.231
Yüksekokul veya fakülte mezunu	52.033	30.359	22.428	16.734	8.838	5.580	135.972	4.320.813
Yüksek lisans mezunu	2.247	926	799	685	305	187	5.149	279.268
Doktora mezunu	1.120	245	161	193	77	63	1.859	95.500
Bilinmeyen	28.392	26.072	20.519	14.246	7.366	6.251	102.846	3.032.457
Toplam	700.126	661.970	390.345	292.850	153.491	119.129	2.317.911	65.049.093

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Grafik-34: TR90 Bölgesi Nüfusun Eğitim Durumu Dağılımı

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Türkiye’de okuma yazma bilen nüfus oranı % 91,40’tır. TR90 Bölgesi’nde bu oran 88,26 olup Türkiye ortalamasının altındadır. İller incelendiğinde ise Rize ve Artvin, Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Diğer iller ise Türkiye ortalamasının altındadır.

3.3.1.6. Nüfus Projeksiyonu

TR90 Bölgesi’nin, nüfus artış hızının aynı kalması halinde, 2010-2013 yılları arası nüfus tahmini, okuma yazma bilmeyenlerin şu anki yüzdesi ve 2013’e kadar ne olacağı hakkındaki öngörüler ve yine Bölge’deki 2013 yılına kadar işgücü tahminleri aşağıdaki tablolarda (Tablo-97,98,99,100,101) verilmiştir. Nüfus artış hızları ise 2007-2009 yılları arasındaki nüfus artış hızına göre hesaplanmıştır. Bu tablodaki tahminler, DPT tarafından 2002 yılında yayımlanan “Plan Nüfus Projeksiyon Yöntemleri” isimli dokümanda anlatılan “Üstel Fonksiyon Yöntemi”yle gerçekleştirilmiştir.

Tablo- 97:TR90 Bölgesi Erkek-Kadın Nüfus Tahminleri

	Nüfus Artış Hızı	2010-Tahmin	2011 Tahmin	2012-Tahmin	2013-Tahmin
Erkek	1,0097643	1.268.410	1.280.795	1.293.301	1.305.930
Kadın	1,0054721	1.277.426	1.284.416	1.291.445	1.298.512
Toplam	1,0075992	2.545.819	2.565.165	2.584.658	2.604.300

Tablo-97’ye göre, erkek nüfusunun artış hızı, kadın nüfusunun artış hızından daha fazladır. Dolayısıyla, Bölge’de daha az olan erkek nüfusunun kadın nüfusunu 2012 yılında geçmesi tahmin edilmektedir.

Tablo-98: Türkiye ve TR90 Bölgesi, Belde-Köy ve İl-İlçe Merkezi Nüfusları

		İl-İlçe Merkezleri Nüfusu	Belde-Köy Nüfusu	Toplam Nüfus	(Belde-Köy)/ Toplam Nüfus
2007	Türkiye	49747859	20838397	70586256	29,52%
	TR90	1382104	1106548	2488652	44,46%
2009	Türkiye	54807219	17754093	72561312	24,47%
	TR90	1393834	1132785	2526619	44,83%
2010-Tahmin	Türkiye	57526698,66	16387608,57	73569468,18	22,28%
	TR90	1399736,28	1146135,873	2545819,161	45,02%
2011-Tahmin	Türkiye	60381116,19	15126298,74	74591631,54	20,28%
	TR90	1405663,553	1159644,097	2565165,226	45,21%
2012-Tahmin	Türkiye	63377167,08	13962068,51	75627996,68	18,46%
	TR90	1411615,926	1173311,528	2584658,306	45,40%
2013-Tahmin	Türkiye	66521879,03	12887445,93	76678760,93	16,81%
	TR90	1417593,505	1187140,041	2604299,516	45,58%

Tablo-98’de ise, Türkiye’de ve TR90 Bölgesi’nde belde köy nüfusunun toplam nüfusa oranı ve önümüzdeki 3 yıl boyunca tahminleri yer almaktadır. Mevcut durumda TR90 bölgesinin neredeyse yarısı belde ve köylerde yaşamakta iken Türkiye’de bu oran %25-%30 arasındadır. Ayrıca belde ve köyde yaşayanların yüzdesi Türkiye’de azalırken TR90 Bölgesi’nde bu oran az da olsa artmaktadır. Bu yüzden, 2013 yılında Türkiye’de belde ve köylerde yaşayanların oranının %15-16’lara kadar düşmesi beklenirken, TR90 Bölgesi’nde bu oranın az bir artışla %44,8’den %45,5’e çıkacağını tahmin edilmektedir.

Tablo-99:TR90 Bölgesi 2008-2009 Yılları Erkek-Kadın Okuma-Yazma Bilmeyenler Yüzdesi

	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmeyen	Bilinmeyen	Toplam	Bilmeyen Yüzdesi (%)
2008	Erkek	39.168	72.101	1.139.588	3,44
	Kadın	198.867	64.609	1.161.900	17,12
2009	Erkek	36.378	53.528	1.149.083	3,17
	Kadın	185.460	49.318	1.168.828	15,87

Tablo-99’a göre, her iki yılda da erkeklerin okuma-yazma oranında kadınlardan çok önde olduğu görülmektedir. Ayrıca, 2008’den 2009 yılına kadar, 1 yıllık süre içinde, hem erkeklerde hem de kadınlarda okuma-yazma bilmeyenlerin yüzdesinde ciddi bir düşme görülmektedir.

Tablo-100’de ise, 2010-2013 yılları okuma-yazma bilmeyenlerin yüzdesi tahmini vardır. 2013 yılında, erkeklerde okuma-yazma bilmeyenlerin oranının %2,28’e kadar düşmesi beklenirken, bu oranın kadınlarda %11,72 olarak gerçekleşmesi tahmin edilmektedir.

Tablo-100:TR90 Bölgesi Okuma-Yazma Bilmeyenler Tahminleri

	Cinsiyet	Okuma Yazma Bilmeyen	Toplam	Bilmeyen Yüzdesi (%)
2010-Tahmin	Erkek	33.787	1.158.657	2,92
	Kadın	172.957	1.175.797	14,71
2011-Tahmin	Erkek	31.380	1.168.311	2,69
	Kadın	161.297	1.182.808	13,64
2012-Tahmin	Erkek	29.145	1.178.045	2,47
	Kadın	150.423	1.189.861	12,64
2013-Tahmin	Erkek	27.069	1.187.861	2,28
	Kadın	140.281	1.196.956	11,72

Yaş ve cinsiyetlere göre okuma yazma bilmeyenlerin yüzdelerinde ise, yaş arttıkça özellikle kadınlarda okuma yazma bilmeyenlerin sayısı hızla artmaktadır.

Tablo- 101: Bölge'nin işgücü tahmin değerleri

	Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	İşgücü	İstihdam Edilenler	İşsiz	İşgücüne Dahil Olmayan Nüfus
Artış Hızı	1,016018394	1,028727063	1,031196556	0,985814884	0,997315431
2010-tahmin	1916	1177	1108	68	740
2011-tahmin	1947	1211	1142	67	738
2012-tahmin	1978	1245	1178	66	736
2013-tahmin	2010	1281	1214	65	734

Tablo-101'e göre, Bölge'nin işgücü ortalaması 1,02 artarken istihdam edilenler 1,03 artmaktadır. Bu da bize istihdam olanaklarının iş gücünden daha hızlı arttığını, dolayısıyla işsizliğin yıllara göre azalacağını göstermektedir. Zaten işsizlik değerlerine baktığımızda da bu tezimiz doğrulanmaktadır. Dolayısıyla, 2010-2013 döneminde Bölge'de işsizliğin azalacağı öngörülmektedir.

3.3.2. Eğitim Göstergeleri, Okullaşma Oranları

TR90 Bölgesi'nde 3.024 okul, 30.911 öğretmen ve 532.923 öğrenci bulunmaktadır

Tablo-102: Eğitim Öğretim Kurumları Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

İller Bölge Türkiye	OKUL ÖNCESİ			İLKÖĞRETİM			ORTAÖĞRETİM					
	Okul	Öğretmen	Öğrenci	Okul	Öğretmen	Öğrenci	GENEL			MESLEKİ VE TEKNİK		
Trabzon	379	624	16.845	360	6.075	97.993	52	1.530	24.617	75	1.481	26.054
Ordu	258	364	7.581	380	5.349	98.755	46	1.145	18.562	53	1.271	20.444
Giresun	190	305	6.744	244	3.160	52.873	28	651	10.820	70	1.063	16.174
Rize	135	261	5.624	131	2.641	43.494	30	575	11.240	40	727	14.438
Artvin	94	124	2.423	113	1.288	19.977	13	232	4.648	29	363	5.988
G.hane	104	118	2.020	171	1.099	18.064	11	194	3.440	18	271	4.105
TR90	1.160	1.796	41.237	1.399	19.612	331.156	180	4.327	73.227	285	5.176	87.203
Türkiye	26.681	42.716	980.654	33.310	485.677	10.916.643	4.067	11.896	2.420.691	4.846	94.966	1.819.448

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>), 2010

3.3.2.1. Okul Öncesi Eğitim

TR90 Bölgesi'nde okul öncesinde 1.160 okul, 1.796 öğretmen, 41.237 öğrenci bulunmaktadır. Bölgede okullaşma oranı (4-5 yaş) % 55,99, derslik başına düşen öğrenci sayısı 20 ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 23'tür. Türkiye'de ise okullaşma oranı % 38,55, derslik başına düşen öğrenci 18 ve öğretmen başına düşen öğrenci 23'tür.

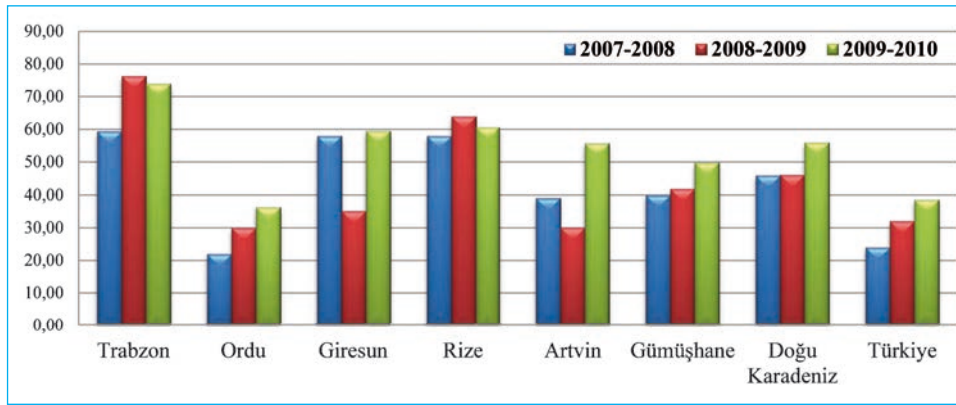

Tablo-103: Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları ile Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

İller, Bölge ve Türkiye	Okullaşma Oranı (%) (4-5 Yaş)			Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı			Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı		
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Trabzon	59,40	76,30	74,01	24	30	21	19	23	27
Ordu	22,00	30,00	36,29	18	22,8	18	17,6	15,8	21
Giresun	58,00	35,20	59,50	20	20	21	14	16	22
Rize	58,00	64,00	60,64	22	22	20	23	17	22
Artvin	39,10	30,10	55,69	13	14	17	23	27	20
Gümüşhane	40,00	42,00	49,81	15	11	14	34	33	17
TR90	46,08	46,27	55,99	19	20	20	22	22	23

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>), 2010

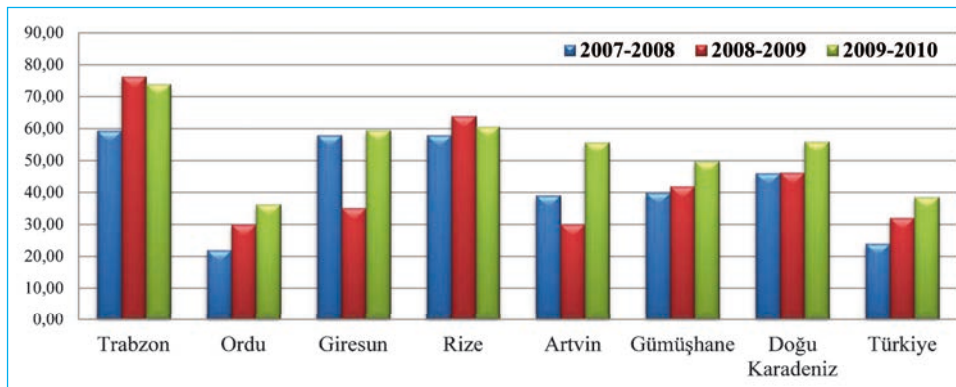
Grafik-35: Okul Öncesinde Okullaşma Oranları (%)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>)

Bölgede okul öncesinde okullaşma oranında Trabzon %74,01 ile ilk sırada yer alırken, Rize %60,64 ile ikinci sırada yer almaktadır. En düşük okullaşma oranına ise %36,29 ile Ordu sahiptir.

Grafik-36: Okul öncesinde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları(2009-2010)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2010

2009-2010 eğitim-öğretim yılı verilerine göre derslik başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ortalaması 18 kişi olup Bölge'de bu sayı 20'dir. Gümüşhane 14 ve Artvin 17 kişi ile derslik başına düşen öğrencide Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır. Diğer iller Türkiye ortalamasında veya üzerindedir.

2009-2010 eğitim öğretim yılı verilerine göre öğretmen başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ortalaması 23 kişi olup bu oran Bölge’de de aynıdır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısında Trabzon hariç Bölge’deki diğer iller Türkiye ortalamasının altındadır.

3.3.2.2. İlköğretim

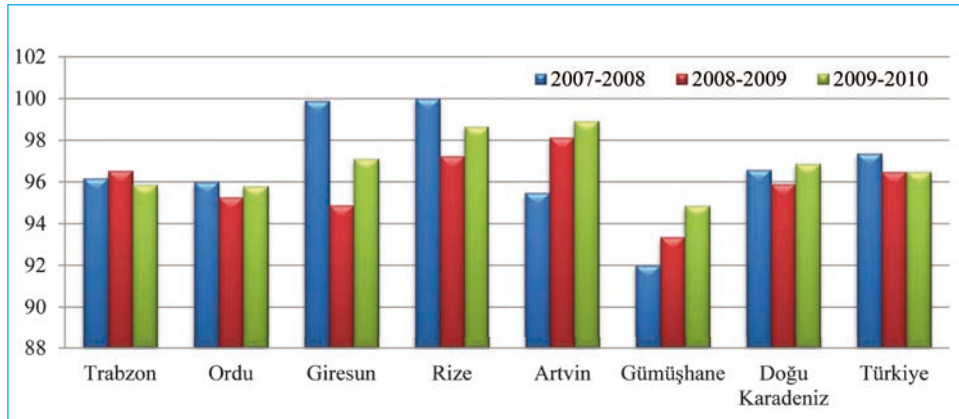
TR90 Bölgesi’nde; ilköğretimde 1.399 okul, 19.612 öğretmen, 331.156 öğrenci bulunmaktadır. Bölge’de okullaşma oranı (net) % 96,87, derslik başına düşen öğrenci 21 ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 16’dır. Türkiye genelinde ise okullaşma oranı (net) % 96,49, derslik başına düşen öğrenci 32 ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı da 22’dir.

Tablo-104: İlköğretimde Okullaşma Oranları, Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

İller, Bölge ve Türkiye	Okullaşma Oranı (Net) (%)			Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı			Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı		
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Trabzon	96,18	96,54	95,87	23	22	21	18	16	16
Ordu	96,00	95,27	95,80	27	27	26	20	19	18
Giresun	99,90	94,89	97,11	23	23	23	18	18	16
Rize	100,00	97,24	98,66	22	22	20	18	17	15
Artvin	95,48	98,14	98,92	18	17	17	17	17	15
G.Hane	92,00	93,37	94,87	17	17	17	17	18	16
TR90	96,59	95,90	96,87	23	22	21	18	18	16
Türkiye	97,37	96,49	96,49	33	32	32	24	23	22

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>), 2010

Grafik-37: İlköğretimde Okullaşma Oranları (%)

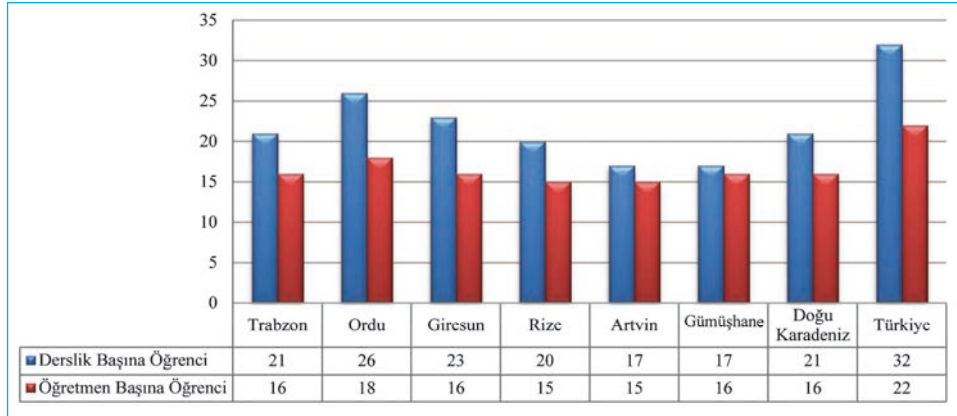

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>)

TR90 Bölgesi’nde, ilköğretimde okullaşma oranı en yüksek il %98,92 ile Artvin’dir. İkinci sırada %98,66 ile Rize, en düşük il %94,87 ile Gümüşhane’dir. Trabzon, Ordu ve Gümüşhane illeri ilköğretim okullaşma oranı olarak Türkiye ortalamasının altındadır.

Grafik-38: İlköğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>), 2010

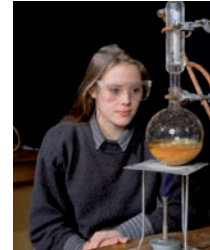
2009-2010 eğitim-öğretim yılı verilerine göre derslik başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ortalaması 32 kişidir. Bölge’de bu sayı 21 olup Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ortalaması 22 kişi olup bu oran Bölge’de 16’dır. Dolayısıyla öğretmen başına düşen öğrenci sayısında illerin tamamı Türkiye ortalamasının altındadır.

3.3.2.3. Ortaöğretim

TR90 Bölgesi’nde ortaöğretimde 465 okul, 9.503 öğretmen, 160.430 öğrenci bulunmaktadır. Bölgede ortaöğretimde okullaşma oranı net % 74,67’dir. Derslik başına düşen öğrenci 26 ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 15’tir. Türkiye genelinde ise ortaöğretim’de okullaşma oranı % 64,95, derslik başına düşen öğrenci 33 ve öğretmen başına düşen öğrenci 18’dir.

TR90 Bölgesi’nde ilköğretimde okullaşma oranı en yüksek il %85,92 ile Rize’dir. İkinci sırada %82,49 ile Artvin, en düşük il ise %61,46 ile Gümüşhane ve %64,36 ile Ordu’dur. Bu illerin ortaöğretim okullaşma oranı olarak Türkiye ortalamasının altındadır.

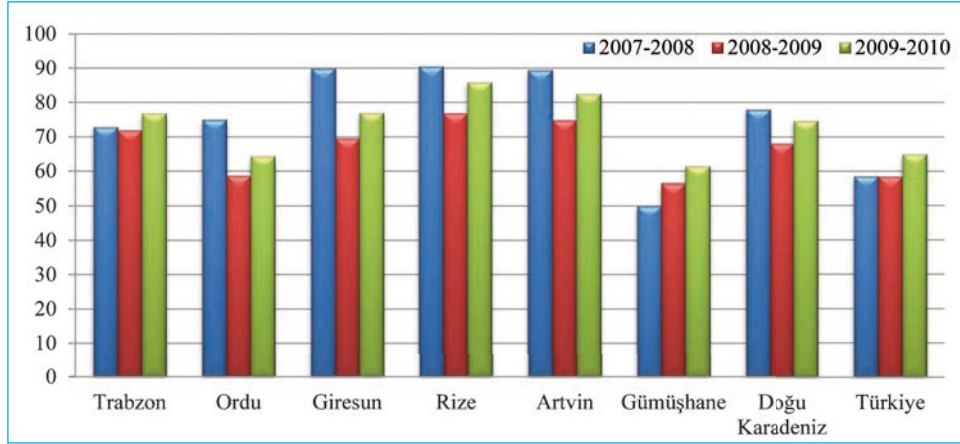

Tablo-105: Ortaöğretimde Okullaşma Oranları, Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

İller, Bölge ve Türkiye	Okullaşma Oranı (Net) (%)			Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı			Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı		
	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Trabzon	72,86	71,95	76,83	24	27	28	13	14	15
Ordu	75,00	58,69	64,36	27	27	29	13	15	15
Giresun	90,00	69,58	76,97	22	24	25	13	14	14
Rize	90,50	76,90	85,92	20	22	22	14	16	16
Artvin	89,49	74,92	82,49	21	23	23	14	16	16
Gümüşhane	50,00	56,61	61,46	21	21	27	14	16	15
TR90	77,97	68,10	74,67	23	24	26	13	15	15
Türkiye	58,56	58,52	64,95	29	31	33	15	17	18

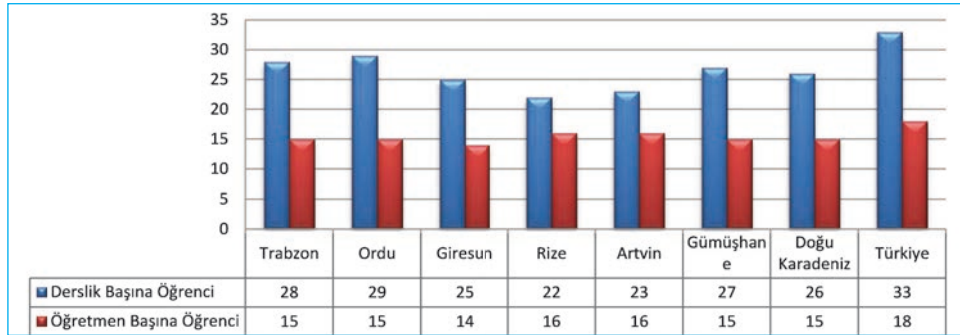
Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı (<http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/>), 2010

Grafik-39: Ortaöğretimde Okullaşma Oranları (%)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

Grafik-40: Ortaöğretimde Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları(2009-2010)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

2009-2010 eğitim-öğretim yılı verilerine göre ortaöğretimde derslik başına düşen öğrenci sayısında Türkiye ortalaması 33 kişi olup TR90 Bölgesi'nde bu sayı 26'dır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısında ise Türkiye ortalaması 18 kişi olup bu oran Bölge'de 15'tir. Dolayısıyla derslik başına düşen öğrenci sayısı ve öğretmen başına düşen öğrenci sayısında Bölge'de yer alan illerin tamamı Türkiye ortalamasının altında yer almaktadır.

Genel Ortaöğretim ve Mesleki ve Teknik Eğitim

TR90 Bölgesi'nde, genel ortaöğretimde 180 okul, 4.327 öğretmen, 73.327 öğrenci; mesleki ve teknik ortaöğretimde ise 285 okul, 5.176 öğretmen, 87.203 öğrenci bulunmaktadır.

Bölge'de genel ortaöğretimde okullaşma oranı net % 31,01; mesleki ve teknik ortaöğretimde ise % 37,09'dur.

Derslik başına düşen öğrenci sayısı genel ortaöğretimde 23, mesleki ve teknik ortaöğretimde 29; öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ise genel ve mesleki ortaöğretimde 15'tir. Türkiye genelinde ise okullaşma oranı genel ortaöğretimde %33,51 ve mesleki teknik ortaöğretimde %25,01'dir. Derslik başına düşen öğrenci sayısı genel ortaöğretimde 31, mesleki ve teknik ortaöğretimde 36, öğretmen başına düşen öğrenci genel ortaöğretimde 18 iken mesleki ve teknik ortaöğretimde 17'dir.

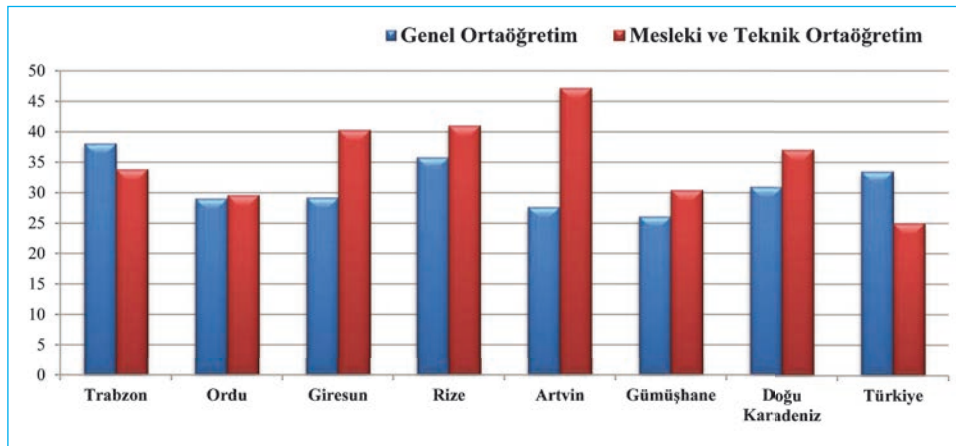

Tablo-106: Genel ve Mesleki Teknik Ortaöğretimde Okullaşma Oranları ile Derslik ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

İller-Bölge Türkiye	Okullaşma Oranı (Net) (%)		Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı		Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı	
	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	Genel Ortaöğretim	Mesleki ve Teknik Ortaöğretim
Trabzon	38,11	33,85	28	27	14	15
Ordu	29,06	29,63	27	32	15	15
Giresun	29,24	40,34	24	25	14	15
Rize	35,84	41,06	16	28	16	16
Artvin	27,68	47,24	21	25	16	16
G.Hane	26,14	30,47	21	34	15	14
TR90	31,01	37,09	23	29	15	15
Türkiye	33,51	25,01	31	36	18	17

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2010

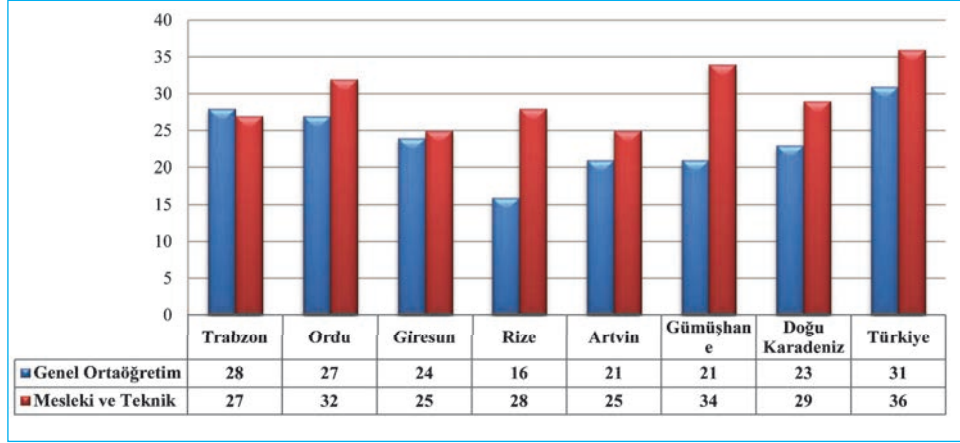
Grafik-41: Genel Ortaöğretim ve Mesleki, Teknik Ortaöğretim Okullaşma Oranları (%)

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2009

TR90 Bölgesi'nde ortaöğretim okullaşma oranlarına baktığımızda genel ortaöğretim okullaşma oranı en yüksek il % 38,11 ile Trabzon olurken, mesleki ve teknik ortaöğretim okullaşma oranı en yüksek il % 47,24 ile Artvin'dir. Bölge'de Trabzon ve Rize dışındaki tüm illerin genel ortaöğretim okullaşma oranı Türkiye ortalamasının altındadır. Mesleki ve teknik ortaöğretimde ise Bölge illerinin tamamının okullaşma oranı Türkiye ortalamasının üzerindedir. Bölge'de mesleki eğitimdeki okullaşma oranları genel liselerden yüksektir. AB ülkelerinde mesleki eğitim %65, genel eğitim ise %35 oranındadır. Bölge'deki mesleki eğitimin genel eğitime oranı AB ülkelerinin oranlarının ise çok gerisindedir.

Grafik-42: Genel ve Mesleki, Teknik Ortaöğretimde Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayıları

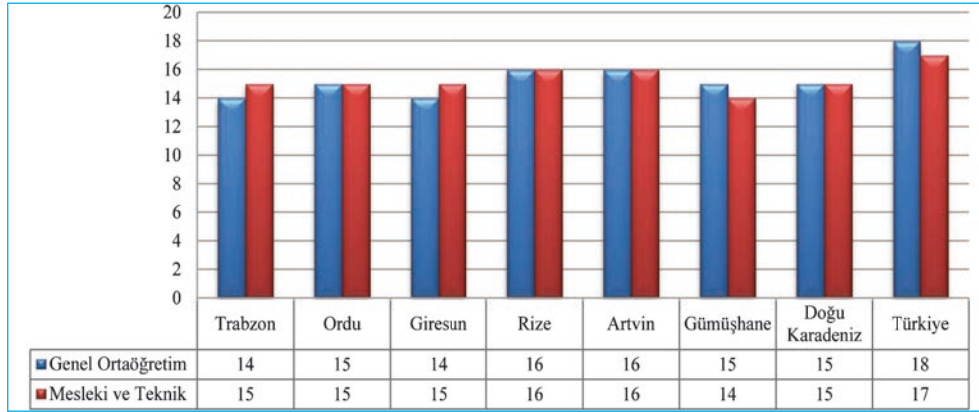

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2009

Derslik başına düşen öğrenci sayılarına baktığımızda genel ortaöğretimde Bölge’de en yüksek iki il 28 öğrenci ile Trabzon ve 27 öğrenci ile Ordu olup bu oranlar Türkiye ortalamasının (31) altındadır. En düşük il ise 16 öğrenci ile Rize’dir. Mesleki ve teknik okullarda ders-

lik başına düşen öğrenci sayılarına baktığımızda ise en yüksek iki il 34 öğrenci ile Gümüşhane ve 32 öğrenci ile Ordu illeridir ve Türkiye ortalamasının (36) altındadır. En düşük illerimiz ise 25’er öğrenci ile Giresun ve Artvin’dir.

Grafik-43: Genel ve Mesleki, Teknik Ortaöğretimde Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı 2009

Öğretmen başına düşen öğrenci sayılarında genel ortaöğretimde Bölge’de en düşük iller 14’er öğrenci ile Trabzon ve Giresun illeridir. En yüksek iller ise 16’şar öğrenci ile Rize ve Artvin illeridir ve Bölge’deki tüm iller Türkiye ortalamasının (18) altındadır.

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarımızda öğretmen başına düşen öğrenci sayısı en düşük il 14 öğrenci ile Gümüşhane’dir. En yüksek iller ise 15’er öğrenci ile Trabzon, Ordu ve Giresun illeri olup Bölge’deki tüm iller Türkiye ortalamasının(17) altındadırlar.

3.3.2.4. ÖSS ve OKS İl Sıralamaları

Tablo-107: ÖSS ve LGS /OKS Sıralamaları

Yıl	İl	ÖSS Türkiye Sıralaması		LGS/OKS Türkiye Sıralaması		
		Sayısal	Sözel	Eşit Ağırlık	TM	MF
2007	Trabzon	28	24	21	35	35
	Ordu	60	45	52	58	57
	Giresun	58	59	59	61	62
	Rize	63	61	62	47	46
	Artvin	71	58	65	63	63
	Gümüşhane	72	57	67	44	49
2008	Trabzon	31	36	33	30	29
	Ordu	60	49	57	60	60
	Giresun	63	61	63	63	63
	Rize	72	71	71	49	47
	Artvin	78	68	76	51	53
	Gümüşhane	64	59	61	44	51
2009	Trabzon	31	37	35	30	
	Ordu	60	52	55	57	
	Giresun	66	70	70	39	
	Rize	68	72	69	44	
	Artvin	77	74	76	51	
	Gümüşhane	57	45	54	50	

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlüğü

2009 ÖSS verilerine göre sayısalda Bölge'de Trabzon 1., Gümüşhane 2., Ordu 3. sırada yer almaktadır. 2009 ÖSS verilerine göre eşit ağırlıkta bölgede Trabzon 1., Gümüşhane 2., Ordu 3. sırada yer almaktadır. 2009 ÖSS verilerine göre sözelde Bölge'de Trabzon 1., Gümüşhane 2., Ordu 3. sırada yer almaktadır.

2009 OKS verilerine göre Bölge'de Trabzon birinci, Giresun ikinci, Rize üçüncü sırada yer almaktadır.

3.3.2.5. Taşınmalı Eğitim

TR90 Bölgesi'nde 577 adet taşınan merkez okul, 1.619 taşınan okulsuz yerleşim birimi, 1.885 taşınan okul ve 74.802 taşınan öğrenci bulunmaktadır.

Ordu, taşınmalı eğitimde 179 farklı okulda 25.347 öğrenci ile ilk sırada yer alırken Gümüşhane ise en az taşınmalı eğitim yapılan ildir.

Tablo-108: Taşınan Merkez, Okul, Yerleşim Yeri ve Öğrenci Sayıları

İller	Taşınan Merkez Okul Sayısı	Taşınan Okulsuz Yerleşim Birimi Sayısı	Taşınan Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
Trabzon	172	567	389	19.636
Ordu	179	377	634	25.347
Giresun	96	461	382	15.908
Rize	83	205	326	10.743
Artvin	35	2	131	2.584
Gümüşhane	12	7	23	584
TR90	577	1.619	1.885	74.802

Kaynak: İl Milli Eğitim Müdürlükleri, 2010

3.3.2.6. Yükseköğretim

TR90 Bölgesi'nde; Karadeniz Teknik Üniversitesi, Ordu Üniversitesi, Giresun Üniversitesi, Rize Üniversitesi, Çoruh Üniversitesi ve Gümüşhane Üniversitesi olmak üzere 6 adet devlet üniversitesi ile 1 adet vakıf üniversitesi kurulmuş olup teşkilatlanma çalışmaları devam etmektedir.

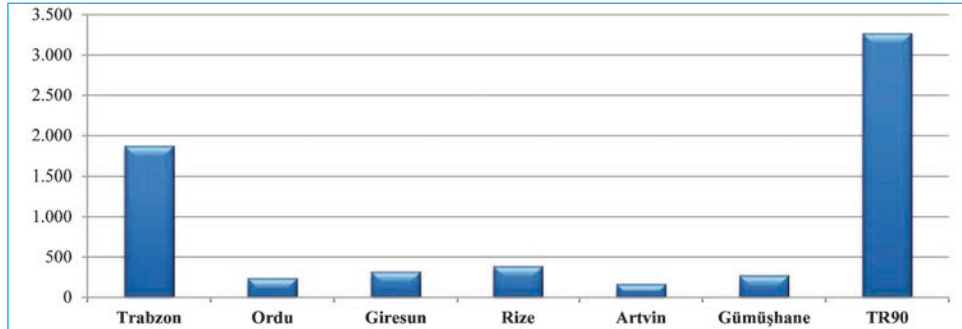
TR90 Bölgesi'nde yükseköğretimde toplam 3.290 akademik personel görev yapmakta olup akademik personel sayısında KTÜ Bölge'deki diğer illerin toplamından fazladır.

Tablo-109: Fakülte, Yüksekokul, Konservatuar, Enstitü, Akademik Personel ve Öğrenci Sayıları

İller/Bölge	Fakülte Sayısı	Yüksekokul Sayısı	Konservatuar Sayısı	Enstitü Sayısı	Akademik Personel Sayısı	Öğrenci Sayısı
Trabzon (KTÜ)	16	14	1	4	1.876	34.739
Ordu	5	5	0	3	241	6.885
Giresun	7	10	1	3	323	16.059
Rize	6	5	0	2	391	8.375
Artvin (ÇORUH)	3	5	0	2	167	2.453
Gümüşhane	4	11	0	2	276	3.713
TR90	41	50	2	16	3.274	72.224

Kaynak: İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri, 2010

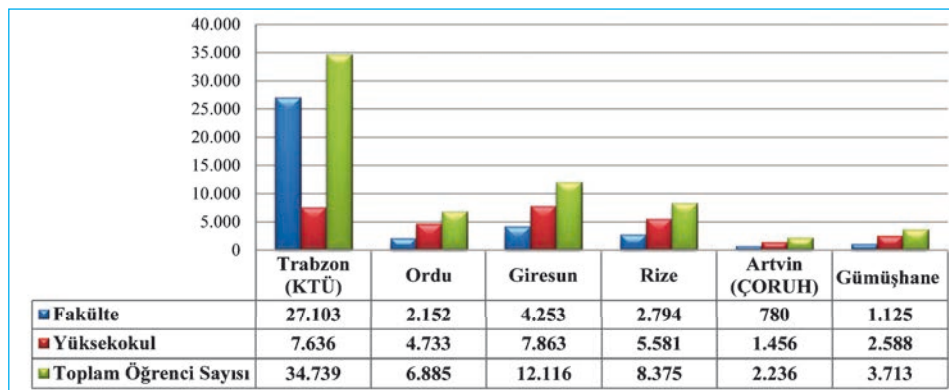
Grafik-44: TR90 Bölgesi'ndeki Üniversitelerde Akademik Personel Sayıları

Kaynak: Üniversiteler, 2010

TR90 Bölgesi'nde yükseköğretimde toplam 72.224 öğrenci öğrenim görmekte olup öğrenim gören öğrenci sayısında KTÜ Bölge'deki diğer illerin toplamından fazladır.

Grafik-45: Fakülte ve Yüksekokul Öğrenci Sayıları

Kaynak: Üniversiteler, 2010

3.3.2.7. Yükseköğretime Hizmet Veren Kamu Yurtları ve Kapasiteleri

TR90 Bölgesi'nde YURTKUR'a bağlı 14 yurt vardır. Bu yurtlar 13.634 kişilik kapasiteye sahiptir.

Tablo-110: Yükseköğretim
Mevcut Yurt Sayıları ve
Kapasiteleri ile Yapımı
Devam Eden ve İhale
Aşamasındaki Yurtlar

İller ve Bölge	Mevcut Yurtlar		Yapımı Devam Eden ve İhale Aşamasındaki Yurtlar	
	Yurt Sayısı	Kapasite	Yurt Sayısı	Kapasite
Trabzon	4	5.900	4	3.220
Ordu	2	1.170	1	1.000
Giresun	2	2.180	1	450
Rize	4	2.460	1	500
Artvin	1	628	1	500
Gümüşhane	1	1.296	0	0
TR90	14	13.634	7	5.220

Kaynak: İl Planlama Müdürlükleri, YURTKUR, 2010

Bölgede Trabzon'da 4, Ordu, Rize ve Artvin'de 1'er olmak üzere toplam 7 yurt yapımı devam etmekte olup bu yurtların kapasitesi 5.220 öğrencidir.

3.3.2.8. Gençlik ve Spor

Tablo-111: TR90 Bölgesi İllerinin Genel Bilgileri

	Artvin	Giresun	G.Hane	Rize	Ordu	Trabzon	Toplam
Futbol Sahası	8	19	18	14	23	27	109
• Stadyum	0	1	1	1	1	2	6
• Stat	6	1	7	2	2	9	27
• Çim Yüzeyli Futbol Sahası	0	1	4	0	1	0	6
• Sentetik Yüzeyli Futbol Sahası	2	4	1	10	1	20	38
• Semt Futbol Sahası	0	12	5	1	18	7	43
Spor Salonu	8	7	2	5	10	30	62
• Spor Salonu	5	1	2	5	10	12	35
• Antrenman Spor Salonu	3	6	0	0	0	18	27
Yüzme Havuzu (Kapalı)	1	1	0	0	1	1	4
Atış Poligonu	0	1	1	1	0	0	3
Tenis Sahası	1	0	0	0	2	9	12
Kamp Eğitim Merkezi	1	0	1	0	1	1	4
Gençlik Merkezi	3	0	3	1	1	10	15
Aerobik Salonu	0	0	1	0	0	1	2
Bilardo Salonu	0	0	1	0	1	1	3
Masa Tenisi Salonu	1	0	0	0	0	1	2
Atletizm Sahası	0	0	0	0	0	1	1
Spor Kulübü	90	75	34	142	104	196	641
• Spor Kulübü	54	42	18	80	69	157	420
• Gençlik Kulübü	22	7	0	1	1	14	45
• Müessese Spor Kulübü	5	16	7	15	16	9	68
• İhtisas Spor Kulübü	2	0	0	11	5	11	29
• Okul Spor Kulübü	7	10	9	35	13	4	78
Antrenör	19	14	16	228	39	72	388
Hakem	145	215	180	298	442	1122	2.402
Toplam Sporcu	9.964	12.577	4.398	9.081	16.047	17.642	69.709
Milli Hakem	10	14	0	5	23	19	71
Milli Sporcu	7	6	8	35	19	245	320
Tesislerin Seyirci Kapasitesi	12.500	29.000	7.750	4.1450	4.8698	48.658	188.056
Gençlik Merkezi Üyesi	538	795	1.900	545	1.250	4.048	9.076

Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, 2009

Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilere göre, Türkiye'deki toplam sporcu sayısı 1.720.084'tür. Bölge'deki toplam sporcu sayısı ise 69.709'dur. Türkiye'deki sporcuların %4'ü bölge bulunmaktadır. Sporcu sayısının en çok olduğu il Trabzon'dur. Bu durum, şehrin nüfusunun ve genç potansiyelinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Toplam sporcu sayısının fazla olduğu Trabzon'da milli sporcu sayısı da fazladır. Bunda şehrin nüfusu, tesisleşme ve Trabzonspor etkili olmaktadır. 2007 Karadeniz Oyunları Trabzon'da yapılmış ve 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları da Trabzon'da gerçekleştirilmiştir. Bu festivalde Trabzon 49 ülkeden 4.000 sporcuya ev sahipliği yapacaktır. Tüm bu gelişmeler Trabzon'un önemini ortaya koymakta, bölge için potansiyel teşkil etmektedir.

Yine Türkiye İstatistik Kurumu'ndan alınan verilere göre Türkiye'deki genç sayısı 18.913.859'dur. Bu gençlerin 228.558'i gençlik merkezlerine üyedir.

Bölge'de gençlik merkezi üye sayısı 9.076 olmakla beraber bu Türkiye genelinin %4'üdür. Bölgede gençlik merkezi üyelerinin %45'i Trabzon Gençlik Merkezi'ne aittir. Bunun sebebi gençlik merkezi sayısının il nüfusunun ve genç kapasitesinin fazla olması, gençlik merkezinde aktif olarak çalışan gönüllü gençlerin genç çekme potansiyelidir.

Gençlik merkezlerinin fiziksel şartlarının iyileştirilmesi, daha fazla imkânın sağlanması buralara çekilen gençlerin potansiyellerini arttıracak ve olması gereken gençlik politikaları gençlik merkezlerinde geliştirilecektir.

3.3.2.8.1. Kulüp ve Sporcu Durumu

Tablo-112: TR90 Bölgesi Futbol Kulübü Dağılımı

Tablo-112: TR90 Bölgesi Futbol Kulübü Dağılımı

İller	Profesyonel Kulüp Sayısı				Amatör Kulüp Sayısı	Toplam Kulüp Sayısı
	Süper Lig	1.Lig	2.Lig	3.Lig		
Trabzon	1	-	3	3	85	92
Ordu	-	1	-	1	38	40
Giresun	-	1	-	-	42	43
Rize	-	1	-	1	42	44
Artvin	-	-	-	-	15	15
Gümüşhane	-	-	-	1	20	21
TR90	1	3	3	6	242	255

Kaynak: Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, 2010

3.3.3. İstihdamın Sektörel Dağılımı, İstihdam, İşsizlik ve İşgücü Oranları, İşgücünün Niteliklerinin İstihdam Piyasasındaki Taleple Karşılaştırılması

3.3.3.1. Kayıtlı İşgücü ve İstihdam Yapısı

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde işgücü ile ilgili iki önemli veri göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki işgücüne katılım oranıdır. 26 düzey iki bölgesi arasında işgücüne katılım oranının en yüksek olduğu bölge TR90 bölgesidir. Bununla birlikte 26 düzey iki bölgesi arasında işsizliğin en az görüldüğü bölge TR90 bölgesidir.

Tablo-113-a: Kurumsal Olmayan Sivil Nüfusun Yıllara Göre İş Gücü Durumu (15 yaş ve üzeri)

	Kurumsal olmayan sivil nüfus (bin)	15 yaş ve üzeri nüfus (bin)	İş gücü (bin)	İş gücüne dahil olmayan nüfus (bin)	İşsiz sayısı (bin)	İstihdam	İşsizlik oranı	İstihdam oranı	Tarım dışı işsizlik oranı	İş gücüne katılma oranı
Türkiye 2008	69.724	50.772	23.805	26.967	2.611	21.194	%11	%41.7	%13.6	%46.9
Türkiye 2009	70.542	51.686	24.748	26.938	3.471	21.277	%14	%41.2	%17.4	%47.9
TR90 2008	2.467	1.859	1.137	731	66	1.071	%5.8	%57.6	%11.1	%61.1
TR90 2009	2.482	1.885	1.144	742	69	1.075	%6.0	%57	%12.1	%60.7

İşsizlik oranının düşük olmasında tarıma dayalı istihdamın ülke ortalamasının iki katından fazla olmasının etkisi önemlidir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde istihdam eğilimleri ülke genelinden farklılıklar göstermektedir. Bunun yanı sıra Bölge'de üretilen katma değer in sadece %17'sini oluşturan tarım sektörünün istihdamın %54'ünü sağlaması tarım alanında verimliliğin düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Öte yandan olumsuz coğrafi şartlara rağmen tarımın istihdamın genel karakterini oluşturması dikkat çekicidir.

Tablo-113-b: İstihdam Edilenlerin Sektörel Dağılımı (15 yaş ve üzeri)

	Toplam (bin)	Tarım (bin)	Sanayi ve İnşaat (bin)	Ticaret (bin)	Hizmetler (bin)	Tarım	Sanayi ve İnşaat	Ticaret	Hizmetler
Türkiye 2008	21.194	5.016	5.682	4.573	5.922	%23.7	%26.8	%21.6	%27.9
Türkiye 2009	21.277	5.254	5.379	4.542	6.102	%24.7	%25.3	%21.3	%28.7
TR90 2008	1.071	547	144	165	215	%51.1	%13.4	%15.4	%20.1
TR90 2009	1.075	587	138	162	188	%54.6	%12.8	%15.1	%17.5

Kaynak: TÜİK

Tablo-113-c: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflamasına Göre İşgücü Durumu, 2008 (Bin Kişi, 15+ Yaş)

İBBS	Toplam			Kadın			Erkek		
	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı(%)	İstihdam oranı(%)	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı(%)	İstihdam oranı(%)	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı(%)	İstihdam oranı(%)
İstanbul	46,5	11,2	41,3	22,0	13,7	19,0	70,6	10,4	63,3
Batı Marmara	50,1	9,4	45,3	30,3	12,4	26,5	70,1	8,1	64,4
Ege	46,2	10,5	41,3	24,7	12,3	21,7	68,5	9,8	61,8
Doğu Marmara	48,4	10,5	43,3	24,8	13,2	21,5	72,4	9,6	65,4
Batı Anadolu	47,0	11,2	41,7	24,3	15,6	20,5	70,6	9,7	63,7
Akdeniz	49,5	13,9	42,6	27,1	15,6	22,9	73,0	13,3	63,3
Orta Anadolu	39,0	10,9	34,7	13,9	10,2	12,5	66,0	11,1	58,7
Batı Karadeniz	54,7	7,2	50,8	38,4	5,8	36,2	72,3	8,0	66,5
Doğu Karadeniz	61,1	5,8	57,6	48,2	5,2	45,7	74,5	6,2	69,9
Kuzeydoğu Anadolu	51,6	5,9	48,6	32,5	1,9	31,9	72,6	7,9	66,8
Ortadoğu Anadolu	40,7	14,4	34,9	15,6	13,1	13,6	68,0	14,7	58,0
Güneydoğu Anadolu	35,7	15,8	30,1	9,6	6,6	9,0	63,8	17,3	52,8
Toplam	46,9	11,0	41,7	24,5	11,6	21,6	70,1	10,7	62,6

Kaynak: TÜİK

Bölge’de kadın istihdamı ve kadının işgücüne katılım oranı Tablo-113-b ve 113-c ışığında değerlendirildiğinde Bölge’de hakim olan tarımsal istihdamın etkisiyle, tarım ekonomisine daha kolay dahil olan kadının, işgücüne katılım oranı Türkiye ortalamasının üstünde görülmektedir. Ancak, bu durum bölge ve il bazında tarım dışı istihdamın cinsiyete göre dağılımını ayrı ayrı gösteren bir verinin mevcut olmadığı dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Kaldı ki, mevcut verilerle dahi Doğu Karadeniz Bölgesi’nde kadın istihdamı ve işgücüne katılım oranının erkek istihdamı ve işgücüne katılım oranının altında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo-114’te Türkiye İş Kurumu verilerine göre açık iş pozisyonları ve bu işlere yerleştirilen kadın ve erkek sayısı gösterilmektedir. Açık iş sayısı ve işe yerleştirmeler arasında önemli fark bulunmamaktadır. Ancak belirlenen açık iş sayısı mevcut işsiz stokunun çok küçük bir kısmına karşılık gelmektedir.

Tablo-114: 2009 Yılı Sonu İtibariyle İllere Göre İşe Yerleştirme

İller	Alınan Açık İş Sayısı	İşe Yerleştirme			İşsiz Sayısı
		Erkek	Kadın	Toplam	
Trabzon	1.632	695	283	978	15.226
Ordu	984	431	464	895	9.494
Giresun	380	193	165	358	6.848
Rize	591	303	48	351	7.575
Artvin	75	45	6	51	1.797
Gümüşhane	272	156	73	229	2.090
TR90	3.934	1.823	1.039	3.042	43.030

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

3.3.3.2. İşgücü Eğitimleri

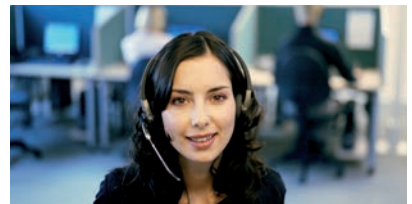
Mesleki eğitim kurslarından 2009 yılında faydalanmak için toplam 15.915 kişi müracaat etmiştir.

Önceki dönemle karşılaştırma yapıldığında genel başvuru sayısında %22,49 oranında; cinsiyete göre başvuru sayısının dağılımı yapıldığında da başvuran kadın sayısında %27,13 oranında azalma olduğu görülmektedir.

Tablo-115: Açılan Meslek Edindirme ve Kendi İşini Kuracaklara Yönelik Kurslar

İller	Kurs Sayısı	Kursiyer Sayısı
Trabzon	136	1.628
Ordu	14	294
Giresun	56	1.317
Rize	32	620
Artvin	30	440
Gümüşhane	35	652
TR90	303	4.951

Kaynak: Türkiye İş Kurumu

Tablo-116: TR90 Bölgesi'nde Açılan Meslek Kurslar ve Katılımcı Sayıları

S. No	Kurs Adı	Adet	Katılımcı Sayısı	
			Erkek	Kadın
1	Kaynakçılık(Oksijen ve Elektrik)	15	1.200	-
2	Bilgisayar Bakım Onarımcısı	5	80	20
3	Güvenlik Sistemleri	4	80	0
4	Kasiyer	4	80	20
5	Hasta ve Yaşlı Bakım Elemanı	3	10	85
6	Sıcak Mutfak Aşçısı	7	242	39
7	Grafik Tasarımcısı	5	120	35
8	Müzehhep	1	0	24
9	Güzellik Uzmanı	3	10	50
10	Fotokopi Makinesi Operatörü	1	13	2
11	Fayans, Seramik ve Karo Döşemecisi	1	19	0
12	Arşiv Destek Elemanı	3	29	21
13	Hasta Kayıt Görevlisi	8	100	60
14	Bebek Bakıcısı	4	0	80
15	Çağrı Merkezi Görevlisi	6	40	80
16	Hasta Danışmanı	6	60	40
17	Bakıcı Anne	5	0	150
18	Medikal Muhasebe Elemanı	6	40	80
19	Ahşap Doğramacısı	4	20	0
20	Bilgisayarlı Muhasebe	8	120	40
21	Greyder Operatörü	3	45	0
22	Delme Makinesi Operatörü	4	60	0
Toplam		106	2.368	826

Kaynak: Türkiye İş Kurumu, 2010

Tablo-117: İstihdam Garantili Kurslar

S. No	Kurs Adı	Adet	Katılımcı Sayısı	
			Erkek	Kadın
1	Bilgisayarlı Muhasebe	7	75	45
2	Oto Motor	1	15	-
3	Oto Kaporta	1	13	-
4	Diğer Kurslar	115	2.367	783
Toplam		124	2.470	828
Toplam Katılımcı Sayısı			3.298	

Kaynak: Türkiye İş Kurumu, 2010

3.3.4. Sağlık ve Diğer Sosyal Hizmetler

3.3.4.1. Sağlık

Sağlık Kuruluşları

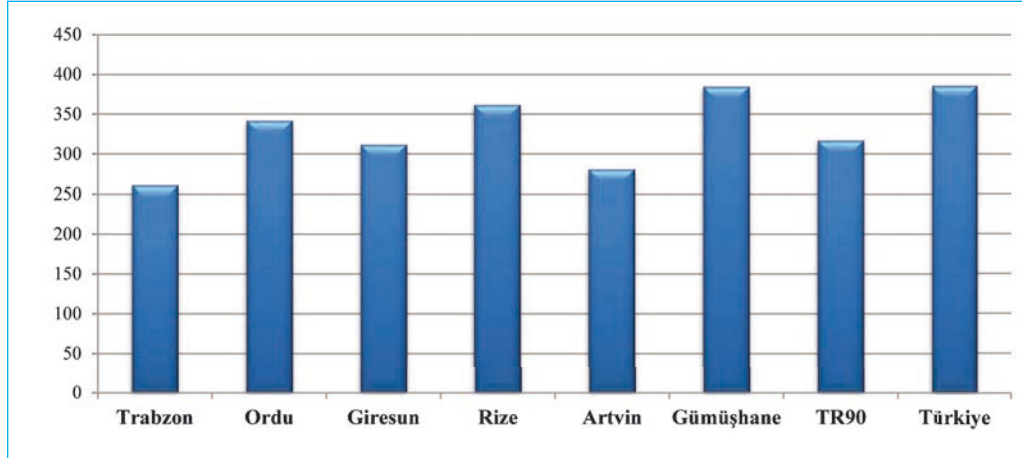
TR90 Bölgesi'nde devlet, üniversite ve özel olmak üzere toplam 73 hastane bulunmaktadır. 2009 yılında Bölge'de hastane başına düşen nüfus 34.611 olup bu oran 53.749 olan Türkiye ortalamasının altındadır.

Tablo-118: Hastane ve Yatak Sayıları ile Hasta ve Yatak Başına Düşen Nüfus

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90	Türkiye
Toplam Nüfus	765.127	723.507	421.860	319.569	165.580	130.976	2.526.619	72.561.312
Hastane Sayısı	20	17	14	8	8	6	73	1.350
Hastane Başına Nüfus	38.256	42.559	30.133	39.946	20.698	21.829	34.611	53.749
Yatak Sayısı	2.935	2.116	1.353	882	589	340	8.215	188.065
Yatak Başına Nüfus	261	342	312	362	281	385	308	386

Bölge'de yer alan hastanelerin yatak kapasitesi 8.215 olup yatak başına düşen nüfus ise 308'dir. Türkiye genelinde de benzer bir durum mevcuttur. Yatak başına nüfus sayısı bölgede değişiklik göstermekle birlikte bu sayı Artvin'de 281, Giresun'da 312, Gümüşhane'de 385, Ordu'da 342, Rize'de 362 ve Trabzon'da 261'dir.

Grafik-46: Yatak Başına Düşen Nüfus

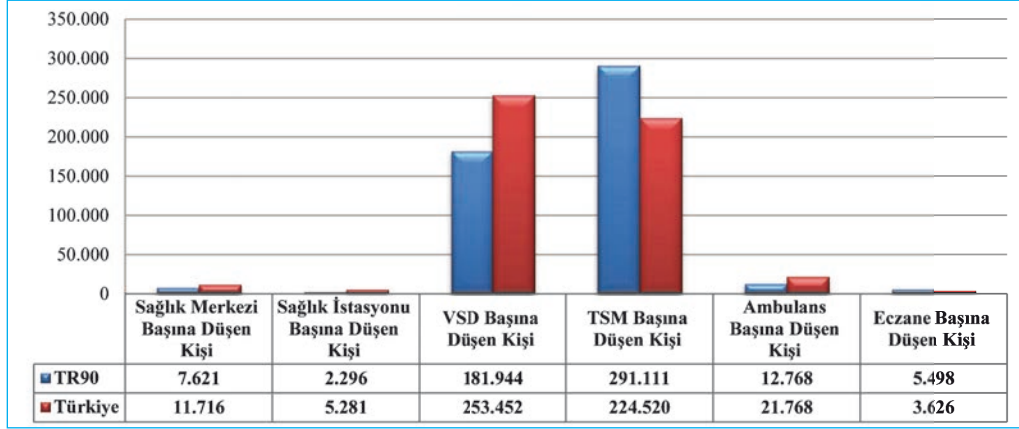

Kaynak: Sağlık İl Müdürlükleri, 2009

TR90 Bölgesi'nde 382 sağlık merkezi, 1.268 sağlık istasyonu, 16 verem savaş dispanseri, 10 toplum sağlığı merkezi, 539 eczane ve 228 ambulans bulunmaktadır. Sağlık tesisi, sağlık merkezi, sağlık istasyonu ve kırsal kesim için önem taşıyan ambulans başına nüfus sayıları Grafik-47'de gösterilmiştir.

Grafik-47: Sağlık Kurumları, Ambulans ve Eczane Başına Düşen Kişi Sayıları

Kaynak: Sağlık İl Müdürlükleri, 2009

Sağlık Personeli

TR90 Bölgesi'nde sağlık kurumlarında 1.569 uzman doktor, 1.677 pratisyen doktor, 413 diş hekimi, 4.524 hemşire ve 2.261 ebe görev yapmaktadır.

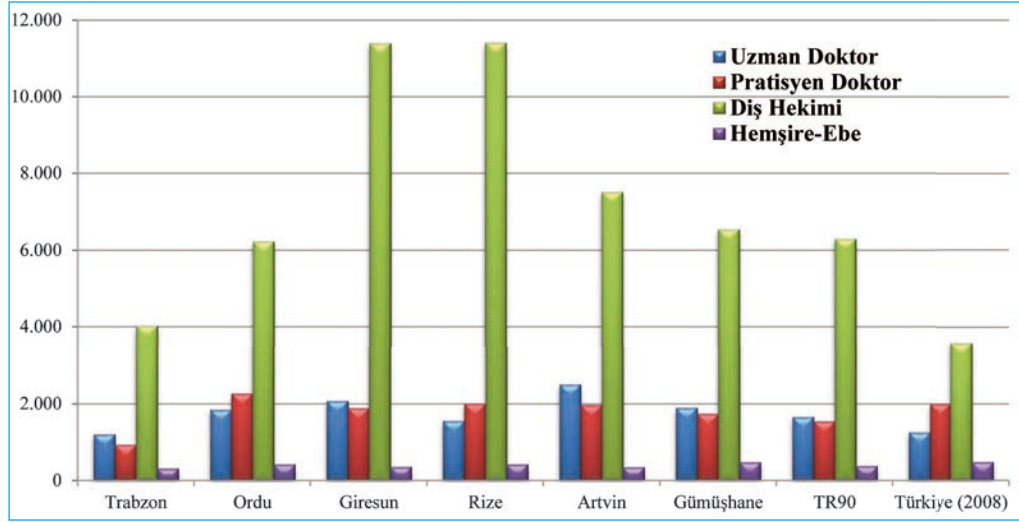
Tablo-119: Sağlık Personeli Sayısı

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90	Türkiye (2009)
Toplam Nüfus	765.127	723.507	421.860	319.569	165.580	130.976	2.526.619	72.561.312
Uzman Dr. Sayısı	635	391	203	205	66	69	1.569	56.973
Uzman Başına Nüfus	1.205	1.850	2.078	1.559	2.509	1.898	1.658	1.255
Pratisyen Dr. Sayısı	818	318	223	159	84	75	1.677	35.763
Pratisyen Başına Nüfus	935	2.275	1.892	2.010	1.971	1.746	1.551	2.000
Diş Hekimi Sayısı	190	116	37	28	22	20	413	19.959
Diş Hekimi Başına Nüfus	4.027	6.237	11.402	11.413	7.526	6.549	6.299	3.583
Hemşire Sayısı	1.757	1.038	717	516	301	195	4.524	99.910
Hemşire Başına Nüfus	435	697	588	619	550	672	575	716
Ebe Sayısı	654	671	449	240	170	77	2.261	47.673
Ebe Başına Nüfus	1.170	1.078	940	1.332	974	1.701	1.151	1.500

Kaynak: Sağlık İl Müdürlükleri

Tablo-119'da görüldüğü gibi Bölge'de uzman doktor başına düşen nüfus 1.658 iken Türkiye ortalaması 1.255'dir. Pratisyen doktor başına düşen nüfusta Türkiye ortalaması 2.000 iken Bölge'de ise 1.551'dir. Özellikle uzman doktor ve diş hekimi başına düşen nüfusun Trabzon hariç diğer Bölge illerinde yüksek oluşu dikkat çekmektedir.

Grafik-48: Sağlık Personeli Başına Düşen Nüfus

Kaynak: Sağlık İl Müdürlükleri, 2009

Tablo-120: Sağlık Merkezlerine Gidenlerin Sayısı ve Nüfusa Oranı

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G.Hane	TR90
Hasta Sayısı	4.191.833	2.978.897	1.987.689	1.940.776	908.900	888.308	12.896.403
Nüfus	765.127	723.507	421.860	319.569	165.580	130.976	2.601.329
Hasta/ Nüfus	5,48	4,12	4,71	6,07	5,49	6,78	4,96

Kaynak: Sağlık İl Müdürlükleri, 2009

Tablo-120'de 2009 yılında TR90 Bölgesi'nde bir sağlık merkezine gidenlerin sayısını göstermektedir.

3.3.5. Sosyal Uyum ve Sosyal İçermeye Dönük Değerlendirmeler

Özellikle yoksulluk, yaş, cinsiyet ve sağlık durumu ile etkileşim halinde dışa vurulan sosyal ve ekonomik hayatla seçim özgürlüğü, fırsat eşitliği ve yapabilirlikler temelinde bütünleşememe durumu ve bu durumun tetiklediği sosyal dışlanma ve uyum sorunu Bölge'de sosyal uyum ve içermeye yönelik tedbirler geliştirilmesini gerekli kılmaktadır.

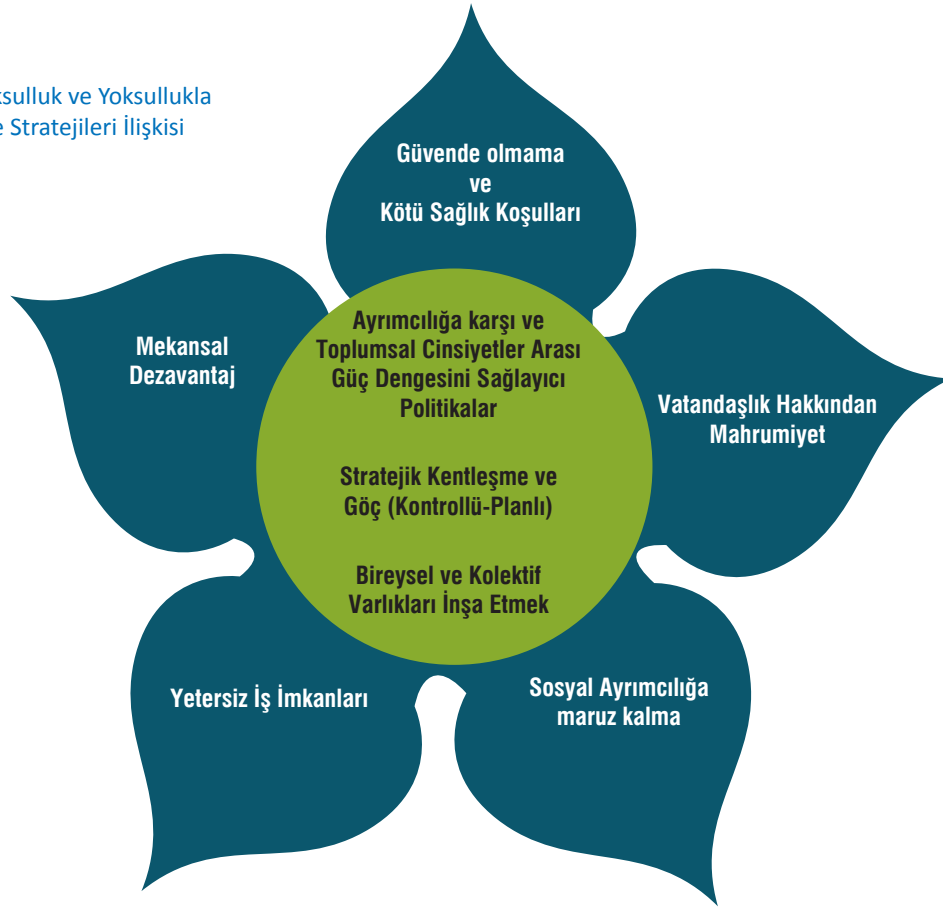
Sosyal kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve sosyal refahın artırılması için yoksulluk, göç ve kentleşme gibi sosyal sorunların çözümüne yönelik yerel dinamikler harekete geçirilmelidir. Bölge bağlamında yoksulluk ve buna mükabil mücadele yöntemleri ağağıdaki şemada gösterildiği gibi değerlendirilmiştir.

Yoksulluk Şekil-4'te gösterildiği gibi beş farklı mahrumiyet ve mağduriyetle karşılıklı ilişki halinde kendini gösteren, statik bir durum olmaktan öte farklı sosyal ve ekonomik değişkenlerle etkileşim halinde ortaya çıkan dinamik bir toplumsal olgu olarak tanımlanmaktadır.

Bu beş değişken sırayla sosyoekonomik güvende olma ve kötü sağlık koşulları durumu (sosyal güvenlik mahrumiyet, fiziki şiddete mağduriyet vb.); vatandaşlık haklarından mahrumiyet (beslenme, barınma, sağlık, eğitim ve demokratik katılım); sosyal ayrımcılığa maruz kalma (gelir, cinsiyet, yaş, sağlık vb. durumlarından ötürü sosyal ve ekonomik hayata istediği gibi dahil olma özgürlüğü ve yapabilirliğine sahip olmama); yetersiz iş imkanları (yeterli beşeri sosyal ve finansal sermayeye sahip olmamak ve mekansal kısıtlardan dolayı iş piyasasına erişememek, insana yakışır iş (decent work) imkanları bulamamak) ve mekânsal dezavantaj (yaşanan yerin sosyoekonomik fırsatlarına erişememek, ulaşamamak ve izole olmak). Belirtilen bu olumsuzlukların sosyal adalet çerçevesinde çözümü için gerekli stratejiler şeklin merkezinde bulunan üç müdahale alanı ön görülerek değerlendirilmiş olup yoksullukla mücadele stratejileri bölümünde verilmiştir.

Şekil-4. Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele Stratejileri İlişkisi

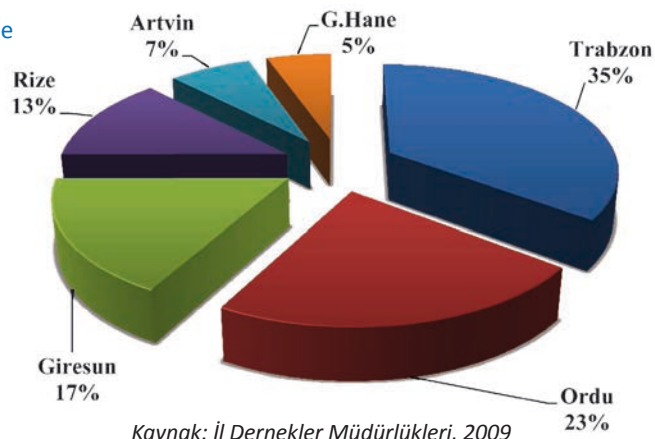
Kaynak: Chronic Poverty Research Centre Policy Report, 2008/İngiltere'den uyarlanmıştır

3.4. Sosyal Sermaye ve Kurumsal Yapı

3.4.1. Sivil Toplum Kuruluşları

TR90 Bölgesi'nde toplam 3.806 dernek bulunmakta olup 1.344 ile ilk sırada Trabzon, 205 ile son sırada Gümüşhane yer almaktadır (Tablo-121). Tablo-121'de görüldüğü gibi Bölge'de sivil toplum yardımlaşma ve spor dernekleri etrafında yoğunlaşmıştır. Özellikle gençlik, eğitim-araştırma, sivil haklar ve savunma alanında faaliyet gösteren STK'ların sayıca azlığı dikkat çekmekte, katılımcı sosyal kalkınma için bu alanlarda da sivil toplumun düşünsel ve kurumsal düzlemde gelişimi önem arz etmektedir.

Grafik-49: TR90 Bölgesinde İllere Göre Derneklerin Dağılımı (%)

Kaynak: İl Dernekler Müdürlükleri, 2009

Tablo-121: TR90 Bölgesinde Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler

Faaliyet Alanı	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	G. Hane	TR90
Dini	271	239	75	87	50	45	767
Spor	222	123	72	115	65	43	640
Yardımlaşma	160	355	132	78	36	60	821
Mesleki Yardımlaşma	132	5	0	6	0	17	160
Mesleki Kur.Yrd.	128	0	64	28	0	0	220
İmar	95	1	0	10	3	0	109
Kültür-Sanat	52	55	7	14	33	1	162
Eğitim-Araştırma	47	34	69	29	25	14	218
Sağlık	42	2	3	13	2	0	62
Hemşehrilik	29	1	1	0	0	0	31
Soydaş, Aile Yrd.	19	0	1	21	1	0	42
İşadamlı, Sanayici Yrd.	18	9	6	5	6	5	49
Acil Durum Kurtarma	17	0	9	8	0	4	46
İnsan Hakları ve Savunma	17	0	41	5	4	1	68
Çevre	16	5	26	36	12	5	100
Sosyal Kulüp, Taraftar	16	0	4	4	4	0	28
Kadın	15	12	3	5	1	2	38
Gençlik	11	0	2	6	0	1	20
Turizm	9	9	21	5	5	3	52
Çocuklar	8	0	8	0	0	0	16
Atatürkçü Düşünce	8	7	7	5	4	1	32
Öğrenci Der.	4	1	17	2	0	0	24
THK Dernekleri	4	4	8	2	3	3	24
Üyeler Arası Dayanışma	3	1	71	0	0	0	75
Uluslararası Etkinlik	1	0	0	1	0	0	2
TOPLAM	1.344	863	647	485	262	205	3.806

Kaynak: İl Dernekler Müdürlükleri, 2009

3.4.2. Ticaret ve Sanayi Odaları, Esnaf ve Sanatkarlar, Sanayici ve İşadamları Dernekleri

3.4.2.1. Ticaret ve Sanayi Odaları

TR90 Bölgesi illerinden Trabzon'da 3 adet, Ordu'da 6 adet, Giresun'da 3 adet, Rize'de 5 adet, Artvin'de 4 adet ve Gümüşhane'de 2 adet olmak üzere toplam 23 adet Ticaret ve Sanayi Odası vardır. 23 adet Ticaret ve Sanayi Odasının 10 adedi il merkezlerinde, 13 adeti ise ilçelerde faaliyetlerini sürdürmektedir. İllere göre Ticaret ve Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları aşağıda liste halinde verilmiştir.

Trabzon

- Trabzon Ticaret ve Sanayi Odası
- Trabzon Ticaret Borsası
- Of Ticaret ve Sanayi Odası

Ordu

- Ordu Ticaret ve Sanayi Odası
- Ordu Ticaret Borsası
- Fatsa Ticaret ve Sanayi Odası
- Fatsa Ticaret Borsası
- Ünye Ticaret ve Sanayi Odası
- Ünye Ticaret Borsası

Giresun

- Giresun Ticaret ve Sanayi Odası
- Giresun Ticaret Borsası
- Bulancak Ticaret ve Sanayi Odası

Rize

- Rize Ticaret ve Sanayi Odası
- Rize Ticaret Borsası
- Ardeşen Ticaret ve Sanayi Odası
- Pazar Ticaret ve Sanayi Odası
- Çayeli Ticaret ve Sanayi Odası

Artvin

- Artvin Ticaret ve Sanayi Odası
- Arhavi Ticaret ve Sanayi Odası
- Borçka Ticaret ve Sanayi Odası
- Hopa Ticaret ve Sanayi Odası

Gümüşhane

- Gümüşhane Ticaret ve Sanayi Odası
- Kelkit Ticaret ve Sanayi Odası

3.4.2.2. Esnaf ve Sanatkârlar

Tablo-122: TR90 Bölgesi'nde Faaliyet Gösteren Meslek Odaları ve Esnaf ve Sanatkarlar Odalar Birliği Sayıları ve İllere Göre Dağılımı

İller	Mesleki Odalar	Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği
	Oda Sayısı	Birlik Sayısı
Trabzon	50	1
Ordu	44	1
Giresun	34	1
Rize	29	1
Gümüşhane	13	1
Artvin	4	1

Kaynak: Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Gümüşhane, Artvin İl Esnaf ve Sanatkarlar Odaları

3.4.2.3. Sanayici ve İşadamları Dernekleri

TR90 Bölgesi illerinden Trabzon'da 15 adet, Ordu'da 9 adet, Giresun'da 6 adet, Rize'de 5 adet, Artvin'de 6 adet ve Gümüşhane'de 5 adet olmak üzere toplam 46 adet Sanayici ve İşadamları Derneği vardır. İllere göre Sanayici ve İşadamları Dernekleri aşağıda liste halinde verilmiştir:

Trabzon

- Trabzon İş Adamları Derneği
- Karadeniz İş Adamları Derneği (KARGİD)
- Trabzon Sanayici ve İş Adamları Derneği
- Çay Sanayicisi ve İş Adamları Derneği
- Trabzon Organize Sanayiciler Derneği
- Karadeniz Sanayici İş Adamları İlim Adamları Yöneticiler ve Araştırmacılar Derneği (KASİYAD)
- Müstakil Sanayiciler ve İş Adamları Derneği Trabzon Şubesi
- Taşbaşı İskender Paşa Çömlekçi İş Adamları Derneği
- Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği Trabzon Şubesi
- Trabzon Genç İş Adamları Derneği (TGİAD)
- Trabzon Gemi İnşa Sanayiciler Derneği
- Of Sanayiciler ve İş Adamları Derneği (OFSİAD)
- Yomra Genç İş Adamları Derneği
- Trabzon Sanayici ve Girişimci İş Adamları Derneği
- Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği Trabzon Şubesi (TÜMSİAD)

Ordu

- Ordu Tüccar-Sanayiciler ve İş Adamları Kulübü Derneği
- Ordu Sanayici ve İş Adamları Derneği (ORSİAD)
- Fatsa Sanayici ve İş Adamları Derneği (FASİAD)
- Fatsa Genç İş Adamları Derneği
- Gököy Genç İş Adamları Derneği (GÖLGİAD)
- Gököy İş Adamları Derneği
- Perşembe İş Adamları Derneği
- Ünye Sanayici ve İş Adamları Derneği (ÜNSİAD)
- Ünye İşadamları Derneği (ÜNİŞAD)

Giresun

- Giresun İş Hayatı Dayanışma Derneği
- Görele İş Adamları Derneği
- Genç Üretken İş Adamları Derneği
- Giresun Sanayiciler ve İş Adamları Derneği
- Giresun Genç İş Adamları Derneği
- Eynesil Sanayici ve İş Adamları Derneği

Rize

- Çay İşletmecileri Derneği
- Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği Rize Şubesi
- Ardeşen Sanayici ve İş Adamları Derneği
- Tüm Sanayici ve İş Adamları Derneği Rize Şubesi
- Anadolu Aslanları İş Adamları Derneği Rize Şubesi
- Rize Sanayici ve İş Adamları Derneği

Artvin

- Artvin Sanayici ve İş Adamları Derneği
- Artvin Tüccarlar ve İş Adamları Derneği
- Borçka Tüccarlar ve İş Adamları Derneği
- Artvin Genç İş Adamları Derneği
- Artvin Aktif Sanayici ve İş Adamları Derneği
- Artvin İş Adamları Derneği
- Artvin Girişimci İş Kadınları Derneği

Gümüşhane

- Gümüşhaneli Genç İş Adamları Derneği (GİAD)
- Gümüşhaneli Sanayici ve İş Adamları Derneği Gümüşhane Şubesi (GÜSİAD)
- Gümüşhane Pestil Köme Üreticileri Birliği Derneği
- Kelkit Sanayici İş Adamları Derneği (KESİAD)
- Şiran Sanayici ve İş Adamları Derneği (ŞİAD)

3.4.3. Yerel Yönetimler ve Kamu Kurumlarının Kapasitelerinin Artırılması

Daha etkin, saydam, kapsayıcı ve katılımcı bir yerel yönetim sistemi, sadece tüm kamusal sisteminin iyileşmesini sağlamakla kalmayacak aynı zamanda yerel düzeyde insanların refah seviyelerinin ve insani gelişmişlik düzeyinin yükseltilmesinde etkili olacaktır. Kamu kaynaklarının daha iyi kullanılması, yerel yönetimlerin ihtiyaçlara cevap verebilme ve kapsayıcı olabilme kapasitelerinin geliştirilmesiyle verimlilik artırılmalıdır. Öte yandan; yerel yönetimler arasında bilgi paylaşımıyla etkin yönetim ve katılım mekanizmalarının geliştirilmesi gerekmektedir. Böylelikle bir yandan vatandaşlardan gelen taleplerin niteliğinin ve niceliğinin artırılması diğer yandan da yerel yönetimlerin yüksek nitelikte hizmetler sunması sağlanabilir. Kalkınma ajansı bu amaçlar doğrultusunda Bölge'deki yerel yönetimlere yönelik aşağıda sıralanan alanlarda çalışmalar yapabilir.

1. Yerel Yönetimlerde Kapasite Geliştirme: Hizmet sunumu (performansı, niteliği ve standartlaşması), toplumsal cinsiyet eşitliği, çevre koruma, stratejik planlama, çok yıllık bütçeleme ve yatırım planlaması, mali yönetim ve kontrol ile sürdürülebilir yerel sosyal ve

ekonomik gelişmeyi amaçlayan projelerin tanımlanması, hazırlanması ve yönetilmesi üzerine yerel yönetimlerin seçilmiş temsilcilerinin, uzman yöneticilerinin ve yerel yönetim çalışanlarının kapasitelerini artırılması.

2. Yerel Yönetim Birliklerinde Kapasite Geliştirme:

Yerel yönetim birlikleri arasındaki ve bu birlikler ile ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki kurumsal iletişimin iyileştirilmesi

3. Katılım Mekanizmalarının Güçlendirilmesi:

Yerel yönetimlerde demokrasi, saydamlık, hesap verebilirlik ve vatandaş katılımını teşvik etmek için kent konseylerinin ve diğer katılım mekanizmalarının kapasitelerinin geliştirilmesi

4. Belediyeler Arası Eş Güdüm ve İş Birliğinin İyileştirilmesi: Bölge'deki belediyeler ile Avrupa'daki belediyeler arasındaki ve Türkiye'deki belediyelerin kendi aralarındaki kardeş kent ilişkilerinin sayısının artırılmasını ve kapsamının geliştirilmesini hedefler. Yerel kamu hizmetlerinin yönetiminde iş birliğini iyileştirilmesi.

3.5. Yaşam Kalitesi, Çevre, Altyapı, Erişebilirlik ve Mekansal Organizasyon

3.5.1. Ulaşım İmkânları, Yük ve Yolcu Trafiği, Darboğazlar, Ulaşım Türlerinin Birbirleriyle İlişkileri

3.5.1.1. Ulaşım İmkânları, Yük ve Yolcu Trafiği

TR90 Bölgesi yaklaşık 4000 yıldır Avrupa'yı güneyde İran, kuzeyde ise Karadeniz üzerinden Uzak Doğu'ya bağlayan yollar üzerinde yer almaktadır. Tarih içinde 'yeniden canlanan İpek Yolu' için Bölge, Avrupa ile Orta Asya arasındaki taşımacılığın kara yolu ile deniz yolu arasında geçiş yaptığı bir nokta olmuştur.

Tarih boyunca TR90 Bölgesi, imalat sanayinde önemli bir bölge olmamış, daha çok Bölge'den geçen transit trafiğin ve buna bağlı ticaret faaliyetlerinin yoğunlaştığı bir alan olarak ortaya çıkmıştır. Günümüzde de TR90 Bölgesi, imalat sanayinde çalışan nüfusun payı ya da Gayri Safi Bölgesel Hasıla içinde imalat sanayinin payı gibi sanayileşme göstergeleri açısından ülke ortalamalarının altındadır. Toplumsal yapı ile

birlikte bölgesel ekonominin bu genel özelliği, bölgesel ulaşım yapısını da belirlemektedir.

Türkiye ticareti ve gelişmeyi desteklemek üzere Karadeniz Bölgesi'nde yeni ekonomik işbirliği araçlarının geliştirilmesi konusunda çeşitli çabaların altına imza atmış bulunmaktadır. Bu çabalar TR90 Bölgesi'nin gelişmesine de katkı sağlayacaktır. Türkiye ve KEİK üyeleri arasındaki ticaret, Rusya Federasyonu'nun ağırlığını göstermektedir. Transfer noktaları olarak TR90 liman-

larının elleçlediği yük miktarı, Bölge'nin coğrafi konum avantajı ile orantılı değildir. Dışsatım amacıyla yüklenen malların sadece yüzde %5'i TR90 limanlarından geçmektedir. Çay ve fındık dışında, TR90 limanlarından ihracı yapılan malların hemen hemen tamamı ise Türkiye'nin diğer

bölgelerinden gelmektedir. Ancak 1990'lı yıllarda eski Sovyetler Birliği'nin dünyaya açılması ile belirginleşen girişimcilik ruhu, TR90 Bölgesi'ne önemli bir avantaj sağlamış, çok sayıda işadama ya bu ülkelere yerleşmiş ya da bu ülkelerde bağlantılar oluşturmuştur. 1980'lerde İran Avrupa'dan yaptığı bütün dışalımını Trabzon, Hopa ve Giresun limanları üzerinden geçirmekte ve yükler buradan kamyonlar vasıtasıyla İran'a taşınmaktaydı. Limanda elleçlenen yük miktarı da dikkate alınarak Trabzon Limanı tevsii edilmiş ve bir Ro-Ro rıhtımı eklenmiştir. Ancak 1985'ten itibaren, transit taşımalara konu olan yük trafiği hacminde önemli düşüşler kaydedilmiş ve yıllık 550-600 bin ton olan yük miktarı 40-50 bin ton seviyelerine gerilemiştir. Uluslararası ticaret ve transit taşımalardaki bu düşüşü engellemek üzere tarifelerden yüzde 50'ye varan indirimler yapılması gibi teşvik önlemleri ile elleçlenen yük hacimlerinde bir toparlanma olmakla birlikte, bu uzun sürmemiş ve 1994 sonrasında yeniden 100.000 ton/yıl gibi bir seviyeye inmiştir. Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ortaya çıkması, Türkiye ile bu ülkeler arasındaki trafiğin, Trabzon Limanı ya da Sarp Sınır Kapısı üzerinden karayolunu kullanarak ticaretin sınır ticareti ya da bavul ticareti olarak adlandırılan biçimlerde artmasına neden olmuştur.

Sarp Sınır Kapısı'nın açılması ile başlayan sınır ticareti çerçevesinde edinilen deneyimler, Bölge'nin iş adamlarına Türkiye ile Bağımsız Devletler Topluluğu ülkeleri arasında ticareti geliştirme ve organize olma konularında da yardımcı olmuştur. Sınır ticareti, 1990'da başlayarak 1994'te maksimum seviyesine ulaşmış, bunu takiben AB gümrük anlaşmalarına uygun olarak getirilen sınırlamaların yanı sıra yeni cumhuriyetlerin de koyduğu yasal zorlamalar nedeni ile azalmıştır. Ana ihraç mal kalemleri şeker, deri mamuller, baharatlar ve temizlik malzemeleri olmuş; buna karşılık kömür, demir, kereste, hurda metal ve ham deri, temel ithal kalemlerini oluşturmuştur. Bu ülkeler ile Türkiye arasında temel ticaret faaliyetlerinden birisini, bu konuda istatistik bir bilgi olmamasına karşın, "bavul ticareti" meydana getirmiştir. Sınır ticaretinde yaşananlara benzer şekilde, bavul ticaretinde de taşınan hacimlerin azalmaya başladığı gözlenmiştir. Daha sonra bavul ticareti önemli ölçüde azalmış, Bölge üzerinden yapılan ticaret

Türkiye dışındaki pazarlara yönelmiştir.

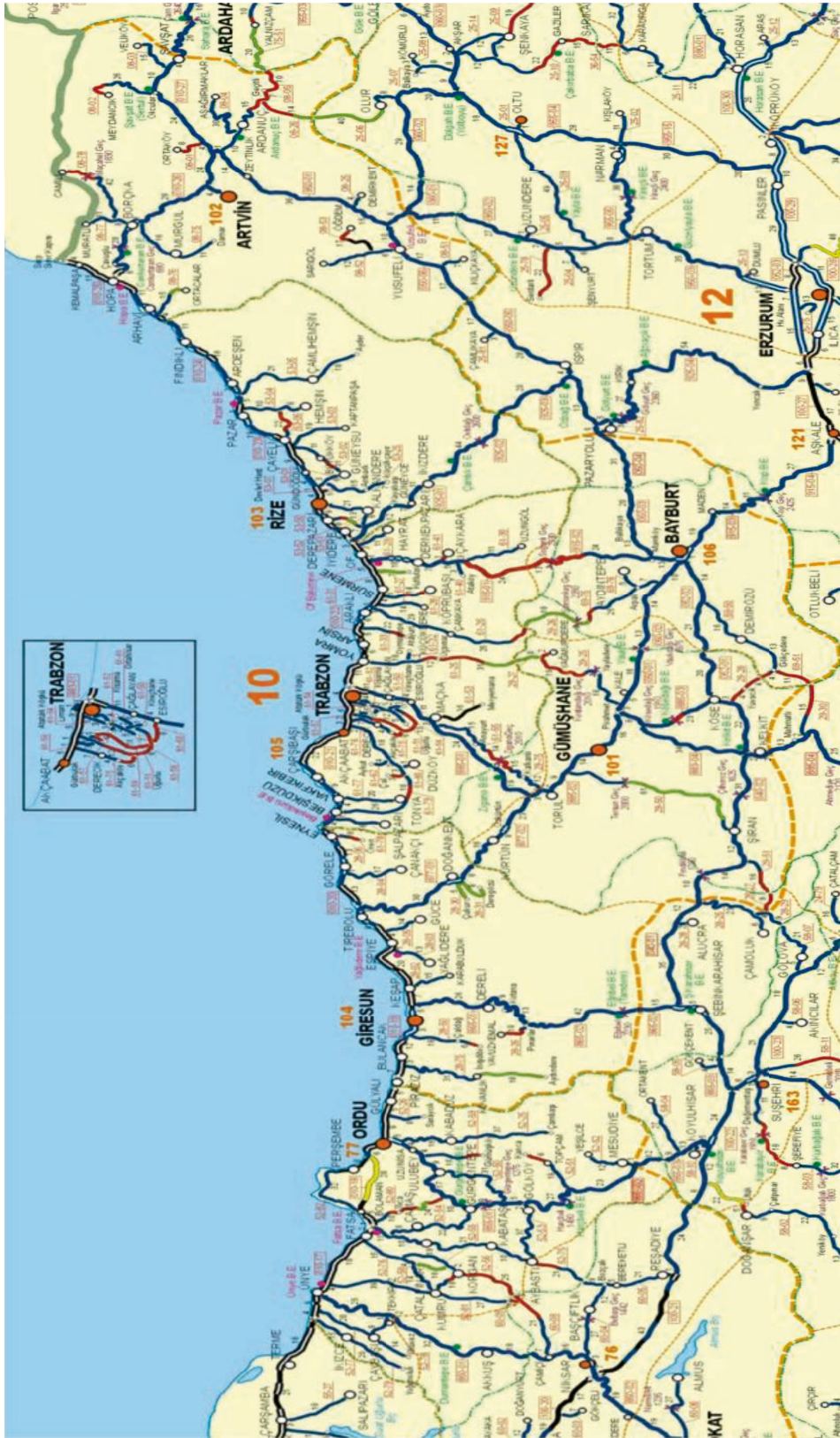
TR90 Bölgesi böylece birbirine yakın iki farklı dönemde iki benzer süreçten geçmiştir. Önce transit taşımacılık ve elleçlenen yük miktarı gelişme için umut vererek artış göstermiş; daha sonra dışsal faktörlere bağlı olarak azalmıştır. Bu da ulaştırma sektörünün altyapısı ve servisleri üzerine aynen yansımıştır.

3.5.1.1.1. Kara Yolları

Türkiye'de yol hiyerarşisine paralel olarak, Bölge'deki yol ağı da devlet yolları, il yolları ve köy yolları olarak ayrılmaktadır. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün iki bölge müdürlüğü Bölge'deki devlet ve il yollarından sorumludur. Trabzon 10.Bölge Müdürlüğü TR90 Bölgesi'nde Ordu ili hariç diğer tüm illerdeki devlet ve il yollarından sorumlu iken Samsun 7.Bölge Müdürlüğü de Ordu ilindeki altyapıdan sorumlu yerel teşkilattır. Karayolları Bölge Müdürlükleri için belirlenmiş sınırlar Türkiye idari (il ve ilçe) sınırları ile çakışmamaktadır. TR90 Bölgesi içinde yer alan Giresun iline bağlı Şebinkarahisar ve Alucra ilçeleri Sivas 16. Bölge Müdürlüğü, ya da Bölge'nin güneyinde kalan kısa yol kesimleri Kelkit-Erzincan ve Maden-Aşkale yolu gibi Erzurum 12.Bölge Müdürlüğü sorumluluk alanında bulunmaktadır. Bölgesel kara yolu ağının genel yapısı, Bölge'nin omurgası gibi görev üstlenen bir sahil kara yolu (Devlet Yolu: 010-17/25) ile Doğu Karadeniz dağ silsilesinin güneyinde buna paralel uzanan ikincil bir aksın (Devlet Yolları: 100, 040, 052, 050) varlığını göstermektedir. Genellikle Kelkit Vadisi'ni takip eden ve kısmen bir fay hattına oturduğundan heyelan sorunları yaygın olan bu ikinci aksın geometrik ve fiziki standartları daha düşük olup özellikle yüksek irtifalarda bakım sorunları ile karşılaşılmaktadır.

Harita-16: TR90 Bölgesi Haritası ve Yol Ağı

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM), 2009

Tablo-123: Sath Cinslerine Göre Yol Ağı (Km.)

TR90	Parke	Stabilize	Toprak	Diğer	Şebeke Uzunluğu	ASFALT YOLLAR		
						Asfalt	Sathi Kaplama	Toplam
Devlet Yolu	625	880	1505	0	34	0	0	1539
İl Yolu	695	1051	1746	0	394	112	62	2314
Toplam	1320	1931	3251	0	428	112	62	3853

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM),2010

Tablo-124: Yol Uzunlukları ve Sath Cinsleri

İller	Yol Cinsi	Beton Asfalt	Asfalt	Stabilize	Toprak	Geçit vermez	Toplam	Asfalt %
Trabzon	Devlet Yolu	154	48	34	0	0	236	86
	İl Yolu	71	377	106	24	23	601	75
	Toplam	225	425	140	24	23	837	78
Ordu	Devlet Yolu	179	104	0	0	0	284	100
	İl Yolu	466	62	75	5	16	623	86
	Toplam	645	166	75	5	16	907	93
Giresun	Devlet Yolu	116	127	0	0	0	243	100
	İl Yolu	4	218	68	26	0	316	70
	Toplam	120	345	68	26	0	559	83
Rize	Devlet Yolu	93	81	0	0	0	174	100
	İl Yolu	122	65	23	0	11	221	85
	Toplam	215	146	23	0	11	395	92
Artvin	Devlet Yolu	60	241	0	0	0	301	100
	İl Yolu	32	190	58	4	0	284	78
	Toplam	92	431	58	4	0	585	89
G.Hane	Devlet Yolu	12	290	0	0	0	302	100
	İl Yolu	0	108	41	53	0	202	53
	Toplam	12	398	41	53	0	504	81

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü (KGM),2009

Gaga Gölü (Fatsa / Ordu)

3.5.1.1.2. Demir Yolları

Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde kuzey limanlarımızda oluşturulacak ilave kapasitenin İç Anadolu Bölgesi'ne ve güney limanlarına ulaştırılması ve bununla birlikte Doğu Karadeniz'in Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, Akdeniz, Suriye ve Irak'la bağlantısının sağlanması için Doğu Karadeniz-GAP demir yolu hattının yapılması gerekmektedir.

Doğu Karadeniz-GAP Demiryolu Hattı; Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üretilecek ürünlerin Bölge'den Avrasya pazarına sunulması ve BDT ülkelerine ulaşmak için en kısa yoldur. Dolayısıyla bu demir yolu hattının yatırım programına bir an önce alınıp projeye başlanması ve hizmete sunulması TR90 Bölgesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Ayrıca, Bölge'nin Rusya Federasyonu, diğer BDT ülkeleri ve Türk Cumhuriyetleri ile demir yolu bağlantısının bulunmaması nedeniyle ihracatçılarımız taşımacılıkta büyük sıkıntılar çekmekte ve önemli oranda da kaynak israfı yaşanmaktadır. Ortadoğu ülkelerine yönelik transit taşımacılıkta kullanılan Trabzon Limanı'nın demir yolu bağlantısı bulunmaması nedeniyle avantajlı konumunu kaybetmiştir. Önceki yıllarda Avrupa ülkelerince, Ortadoğu ülkeleri, Kafkaslar ve Orta Asya'ya yönelik transit taşımacılıkta Trabzon Limanı kullanılırken artık bu liman yerine Bulgaristan'ın Varna, Romanya'nın Köstence limanları kullanılmakta ve bu durum karşısında ülkemiz döviz kaybına uğramaktadır. TR90 Bölge limanlarının tercih edilmemesindeki en önemli neden demir yolu bağlantısının olmamasıdır.

Bu kapsamda Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Hopa Demir Yolu Projesi ve 33 km uzunluğunda olan Hopa-Sarp-Batum Demiryolu Projesi'nin geliştirilip uygulamaya konulması ve Gürcistan (Batumi) demir yoluna bağlanması Türk Cumhuriyetleri'ne daha kolay ve ucuz maliyetle ihracat imkânlarını arttıracaktır. Bu yolla ayrıca, Kafkasya Rusya Federasyonu, Uzak Doğu, Orta Asya ve Çin pazarlarında ulaşım kolaylaşacaktır.

Yukarıda sözü edilen Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Hopa; Hopa-Sarp-Batum Demir Yolu Projeleri'ne BDT ülkelerine ulaşmak için en kısa yol olması nedeniyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üretilecek ürünlerin Trabzon üzerinden Avrasya pazarına sunulması için GAP'ı Karadeniz'e bağlayacak olan demir yolu projesi bir an önce yatırım programına alınmalıdır. Projeye başlanması ve bunların hizmete sunulması TR90 Bölgesi açısından büyük önem taşımaktadır.

3.5.1.1.3. Deniz Yolları

Ulusal eğilimlere paralel olarak yaklaşık 540 km'lik sahil şeridinde yoğunlaşmış nüfusu ile deniz ulaşımı açısından imkânlar sunan TR90 Bölgesi'nde de kıyı taşımacılığı yaygın kullanılan bir ulaşım ve taşıma biçimi değildir. Diğer yandan uluslararası deniz yolu taşımacılığı, münferit liman işletmeleri tarafından gösterilen çabalarla ayakta durmaktadır. Batıda Ünye'den başlamak üzere, Bölge'de bulunan liman ve iskele tesislerinin isimleri, cinsi ve işletmeciler aşağıdaki Tablo-125'te verilmiştir.

Tablo-125: Mevcut TR90 Liman ve İskeleleri

Liman ve İskele Adı	Liman Tesisi	Kapasitesi (Ton)	İşletmeci
Fatsa	Fatsa iskelesi		Fatsa Belediyesi
Ordu	Ordu iskelesi		Çakıroğlu Ordu Liman işletmesi
Giresun	Giresun Limanı	2.500.000	Çakıroğlu Giresun Liman işletmesi
Vakfıkebir	Vakfıkebir iskelesi		Vakfıkebir Belediyesi
Akçaabat	Akçaabat iskelesi		Akçaabat Belediyesi
Trabzon	Trabzon Limanı	3.830.000	Trabzon Liman İşletmesi
Çamburnu	Çamburnu Tersanesi		Saç Gemi Sanayii
Rize	Rize Limanı	2.500.000	Riport Rize Liman işletmesi
Çayeli	Çayeli (Ünye Çimento)	600.000	Ünye Çimento A.Ş.
Hopa	Hopa Limanı	2.700.000	PARK Shipping-Hopa Liman işletmesi
Bulancak	Bulancak İskelesi		
Tirebolu	Tirebolu Limanı		

Kaynak: Denizcilik Müsteşarlığı ve TR90 Bölgesi'ndeki özel liman işletmeciler, 2009

Karadeniz Bölgesi'ndeki liman tesislerinin toplam kargo elleçleme kapasitesi, 26 milyon ton/yıl olup bu kapasitenin yüzde 57,0'si (yaklaşık 15 milyon ton) TR90 Bölgesi'ndeki limanlara aittir. Bu, ülke çapında limanlarda elleçlenen toplam kargo miktarının yüzde 10'undan daha azdır. Konteynır kargo yükü cinsinden bakıldığında ise, TR90 limanlarının payı daha da küçüktür (1998'de TR90 Bölgesi'nde elleçlenen 0,01 milyon TEU'ya karşılık ulusal ölçekte elleçlenen 1,36 milyon TEU hacminde konteynır).

Liman tesislerinden, aşağıda Tablo-126'da fiziksel ve işletme özellikleri özetlenen beşi Bölge'deki ana limanları oluşturmaktadır. Bunlar, batıdan doğuya doğru; Giresun, Trabzon, Ordu, Rize ve Hopa limanları olup en büyükleri Trabzon Limanı'dır.

Bölge limanlarındaki tesisler genel olarak orta hallidir. Tablo-126'da görüldüğü gibi, Trabzon Limanı'nda ki sınırlı konteynır elleçleme kapasitesi dışında Bölge'de konteynır tesisleri bulunmamaktadır. Bu limanda yakın bir tarihte, 830 m uzunluğunda, gerekli ekipmanların henüz sağlanmadığı çok amaçlı bir konteynır terminali inşa edilmiştir. Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren limanların fiziki özellikleri aşağıda belirtilmiştir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren Trabzon, Rize, Hopa, Giresun ve Ordu olmak üzere 5 ana liman bulunmaktadır. Bu limanların özelleştirmeleri tamamlanmış olup TDI'nin işlettiği bir liman Bölge'de bulunmamaktadır.

Tablo-126: TR90 Bölgesi'ndeki Ana Limanlar - Fiziki Özellikleri

		Trabzon Limanı	Ordu Limanı	Giresun Limanı	Rize Limanı	Hopa Limanı
Uzunluk (m)		1.325	315	887	1.000	745
Draft (-m)		9,5-11,5	6,0-9,0	5,0-10,0	5-12	9,0-10,0
Gemi Sayısı/yıl		1.742	80	500	140	1.425
Genel Kargo (ton/yıl)		1.558.900	120.000	386.000	193.000	3.364.000
Dökme Yük		336.000	50.000	336.000	336.000	700.000
Konteynır (ton/yıl)		1.943.200		672.000	500.000	672.000
Depolama Alanı Kapasitesi (ton/yıl)	Kapalı Alan	138.000	-	42.031	285.000	140.000
	Açık Alan	3.055.150	48.000	1.033.666	1.000.000	1.166.700
	Rıhtım	25		LO	15	25
Vinçlerin Kapasitesi (ton)	Mobil Vinç	25	16	25	25	25
	Forklift	25	6	LO	25	LO
	Konteynır	25	-	-	25	42 (Üstten)

Kaynak: Denizcilik Müsteşarlığı ve TR90 Bölgesi'ndeki özel liman işleticileri, 1999 () veriler sadece ticari amaçlı tesisleri içermektedir.*

Trabzon POAŞ Tesisleri

Petrol Ofisi Trabzon Deniz Terminali'ne batı terminalinde 13,5 metre draft, doğu terminalinde ise 20 m draft ve 30.000 DWT'e kadar her türlü gemiye hizmet verebilmektedir. Şamandıra tesislerine gemi büyüklüklerine bağlı olarak aynı anda 2 gemiye kabul

imkanı sunmaktadır. Aynı anda farklı şamandıralarda iki ayrı gemiyi elleçleme kapasitesine sahip deniz tesislerinden, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan toplam 13 ile ürün sevkiyatı yapılmaktadır.

OPET Petrolcülük A.Ş Giresun Espiye Tesisleri

- Boru Hattı Uzunluğu : Deniz: 1.500 m, Kara 3.000 m, Toplam 4.500 m
- Şamandıra Sayısı : 3 Adet
- Şamandıra Su Derinliği : -17 m / -20 m
- Boru Hattı Sayısı : 2 Adet (12 inç ve 14 inç)
- Sıvı Yük Depolama Kapasitesi : 43.000 m³
- Havaalanına mesafe : 120 km

Giresun Tirebolu Karadeniz LPG Tesisleri

- Boru Hattı Uzunluğu : Deniz : 900 m, Kara 1600 m, Toplam 2500 m
- Şamandıra Sayısı : 4 Adet
- Şamandıra Su Derinliği : -10 m / -13 m
- Boru Hattı Sayısı : 1 Adet (10 inç)
- Sıvı Yük Depolama Kapasitesi : 6.000 m³
- Havaalanına mesafe : 90 km

Bölge’de bulunan bu 3 akaryakıtın depolama tesislerinde sürekli olarak bir gemi trafiği yaşanmakta özellikle Trabzon Petrol Ofisi A.Ş tesisleri Doğu Anadolu’nun bazı şehirlerinin de akaryakıt ihtiyacını tankerlerle karşılamak-tadır.

3.5.1.1.4. Hava Yolları

TR90 Bölgesi’nde ticari hava taşımacılığına yönelik olarak faaliyet gösteren tek havaalanı, 1957 yılında işletmeye açılan Trabzon Uluslararası Havalimanı’dır.

Trabzon Havalimanı Özellikleri:

Pist Uzunluğu	: 2640x45 m
Paralel Taksirut Uzunluğu	: 1751x23 m
Apron Genişliği	: 102 x 340 m
Yolcu Kapasitesi	: 3.900.000 Adet/yıl
Apron Kapasitesi(uçak park)	: 7 Adet

Tablo-127: Trabzon Hava Limanı Uçak Trafiği (2008-2009)

	İç Hat (Gelen-Giden)			Dış Hat (Gelen-Giden)			Toplam (Gelen-Giden)		
	Ticari	Toplam		Ticari	Toplam		Ticari	Toplam	
2008	10.603	11.023	6%	790	3.678	-13%	11.393	14.701	1%
2009	11.207	11.700		709	3.192		11.916	14.892	

Kaynak: DHMİ

Her geçen yıl Trabzon Havalimanındaki uçak ve yolcu sayısı artmaktadır. Trabzon Havalimanı’nı 2008 yılında toplam 1.469.711 yolcu, 2009 yılında 1.596.279 yolcu kullanmıştır. Bir yıllık artış %9’dur.

Tablo-128: Kapasite Kullanımı-2009 (Havalimanı Uçak Kapasitesi)

	Kapasitesi	Trafiği	Yüzde
Trabzon	52.540	14.892	28,34
Türkiye	2.409.967	715.544	29,70

Kaynak: DHMİ

Trabzon Havalimanı'nda kapasite kullanımı 1998 yılında Türkiye ortalamasının yarısında iken bugün Türkiye ortalamasını yakalamış bulunmaktadır.

Trabzon Hava Limanı'nın kapasitesinin artırımı ve alternatif pist için "Trabzon Havaalanı Paralel Pist Yapılması Proje ve Fizibilite Etüdü" 2010 yılı yatırım programına alınmıştır.

Türkiye ile Gürcistan arasındaki hava taşımacılığında ortak kullanılan Batum Havaalanı, iki ülke arasında hava taşımacılığında önemli bir konuma sahip olmakla beraber havaalanının ihtiyacı daha iyi karşılayabilmesi

için Türkiye'de İstanbul dışındaki diğer havaalanlarından da bu havaalanına uçuşlar değerlendirilmelidir. TR90 Bölgesi'nde tek havaalanı bulunması artan yolcu talebinin karşılanması ve hava taşımacılığının gelişmesi için yeni havaalanları yapılmasını zorunlu kılmaktadır. Bu kapsamda Ordu-Giresun Havaalanı'nın yapılması için DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca Gümüşhane ilinde, Köse 'de bulunan stol tipi havaalanının acil durumlar ve turizm amaçlı kullanımı için DLH İnşaatı Genel Müdürlüğü'nce araştırmalar sürdürülmektedir.

3.5.1.1.5. Doğalgaz ve Petrol Boru Hatları

Bölge'de mevcut herhangi bir petrol boru hattı yoktur. Doğalgaz kullanımı için Trabzon, Rize, Gümüşhane illerine doğalgaz boru hatları döşenmiş ve şehir içi dağıtım şebekeleri yapımı devam etmektedir. Bölge'nin diğer illerinde de doğal gaz altyapısı için çalışmalar yapılmalıdır.

3.5.1.1.6. Avrupa ile Orta Asya Arasında Köprü Olarak Türkiye'nin Potansiyelinin Değerlendirilmesi

Uluslararası taşımacılıkta TR90 Bölgesi'nin gelecekteki rolünü değerlendirebilmek için bölgesel ulaşım ağının kapasitesi ve çeşitli ulaşım türlerinin verdikleri hizmet düzeyleri kadar, Bölge'nin yakın uluslararası çevresi içindeki karşılaştırmalı konumsal avantajlarının da incelenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra Türk ekonomisinin mevcut durumu ile bölge ve dünya ekonomisi içindeki durumuna bakıldığında:

Türkiye'nin OECD ülkeleri ile yaptığı ticaretin toplam dış ticaretin hemen hemen 2/3'ü olduğu gözlenmektedir. Avrupa Birliği (AB) üyelerinin payı 1997 yılında toplam uluslararası ticaretin yarısına karşılık olup 1996'da yürürlüğe giren AB Gümrük Birliği Anlaşması nedeniyle daha da güçlenmiştir. Almanya, ticarete Türkiye için daima en önemli ticaret ortağı olup İtalya, İsviçre ve ABD tarafından izlenmektedir. Türkiye'nin Almanya'ya ihracatı toplam ihracat içinde %20 civarında gerçekleşirken Almanya'dan ithalat %15 seviyesindedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın İslam ülkeleri, ticaret ortağı olarak Türkiye için ikinci önemli grubu oluşturmaktadır. Bu ülkelerin payı 1997'de toplam ihracatın %17'si, toplam ithalatın ise %11'i olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir önemli ticaret ortağı ise özellikle 1990'da Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra Rusya Federasyonu olarak belirmektedir. Son yıllarda hem ihracat hem de ithalatta önemli artışlar kaydedilmiştir. Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile olan ihracat ve ithalatı 1997'de sırasıyla %7,7 ve %4,5 seviyelerine yükselmiştir.

Türkiye'den geçen transit trafik ile dış ticaret ve uluslararası ulaşım amaçlı trafik için kullanılabilirliklerini değerlendirmek amacı ile ulaşım ağları ve işletmelerine çeşitli ulaşım türleri itibarıyla bakıldığında Doğu Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi olarak bölgesel üstünlüğünün bir takım altyapı yetersizlikleri nedeniyle tam olarak değerlendirilemediği, bunun sonucunda da istenilen seviyeye ulaşamadığı görülmektedir.

3.5.1.2. Dar Boğazlar (Kısıtlayıcı Unsurlar)

- Trabzon Havaalanı'nın tek pistinin oluşu dolayısıyla herhangi bir onarım ve tamiratta ulaşımın kapatılması,
- Mevcut limanların demir yolu bağlantılarının olmaması.
- Limanlardaki uygun depolama tesislerinin yokluğu.
- Mevcut kara yollarının düşük fiziki standartları.
- Karadeniz sahil yolundaki şehir içi geçişleri ve alternatif iç yollar olmayışı.
- Mevsimsel koşulları.
- Arazi yapısı nedeniyle ulaşım yolu yapımındaki maliyetlerin yüksek oluşu.
- İç kesim kara yolu bağlantılarının fiziki yetersizliği ve standart düşüklüğü,

3.5.1.3. Ulaşım Ağlarının Birbirleriyle Olan İlişkisi

Bölge'de ulaşım temel olarak kara yolu ile yapılmaktadır. Yolcu taşımacılığında kara yolu ve hava yolu ulaşımını ağırlıklı olarak kullanılmaktadır. Havaalanının Bölge'nin merkezi noktasında olması ve Bölge'deki illere yakınlığı bir avantajdır. Batum Havalimanı'na seferlerin başlatılması kısmen Bölge'nin doğusuna bir fayda sağlamıştır. Bölge'nin batısında Ordu-Giresun Havaalanı'nın yapılmasıyla hava yolu taşımacılığı Bölge'ye yayılacaktır.

Deniz yoluyla limanlardan yapılan ithalat ve ihracat iç bölgelere kara yoluyla yapılmaktadır. Kara yoluyla yapılan bu taşımacılık iç yol bağlantılarının fiziki stan-

dartlarının düşük olması ve kış koşullarının etkisiyle güçlüklerle yapılmaktadır. Mevcut limanların en yakın iç yol bağlantılarının fiziki standartlarının yükseltilmesi ve bu limanların demiryolu ağıyla GAP ve Batum'a bağlanması Bölge ulaşımında dönüm noktası olacaktır.

3.5.1.4. Ulaşımında Bölgesel Gelişmede Yeni Yaklaşımlar

Doğu Karadeniz'in Lojistik Üs Haline Getirilmesi

Küreselleşme sürecinde Doğu Karadeniz Bölgesi Türkiye ve dünya lojistik ağı ve pazarında etkin bir konuma sahiptir.

Coğrafi konumu itibarıyla Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Batı ile Doğu arasında bir köprü niteliğinde olması, Bölge'nin ekonomik gelişimi açısından taşımacılık sektörünü son derece kritik bir sektör haline getirmektedir. Doğu Karadeniz coğrafyasının lojistik açıdan önemli üstünlükleri vardır.

Bölge jeo-stratejik açıdan Asya-Avrupa ile Karadeniz-Akdeniz arasında köprü konumunda olup üç kıtanın kesişim noktasındadır. Bu bakış açısıyla Türkiye; Avrupa, Balkanlar, Karadeniz, Kafkaslar, Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için bir dağıtım ve toplama(aktarma) merkezi olabilecek özelliği ile uluslararası lojistik açıdan çok uygun bir konumdadır.

Türkiye Kara Yolu Önemli Lojistik Rotaları

- Kara yolu ile Batı'ya,
- Kara yolu ile Balkanlar'a,
- Ro-Ro ile İtalya'ya,
- Rusya ve Asya'ya,
- Ro-Ro taşımacılığı ile Karadeniz'den Rusya Limanları'na,
- Kara yolu ile İran'a,
- Kara yolu ile Gürcistan'a,
- Orta Doğu ve Körfez ülkelerine,
- Kara yolu ile İran, Irak, Suriye, Ürdün'e

Doğu Karadeniz Ekonomisi için lojistik faaliyetlerin gelişmiş düzeye ulaşması, sahip olduğu coğrafi konumu itibarıyla lojistik üs olarak Trabzon'un yakın çevresinde ki illerde oluşturacağı bölgesel taşıma, dağıtım üsleri, yerel taşıma ve dağıtım üsleri ile hizmet verebilecek önemli bölge konumundadır.

Trabzon'un lojistik üs olma potansiyeli ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin diğer illerinde (Ordu, Giresun, Gümüşhane, Rize, Artvin) bölgesel/yerel taşıma, dağıtım üsleri ve lojistik köyler oluşturulmasında önemli gerekçeler şunlardır:

- Coğrafi konum ve ekonomik açıdan Hazar petrollerine yakınlık ve bu kaynakların Avrupa ülkelerine geçiş noktası üzerinde bulunması,
- Karadeniz'in, Akdeniz Bölgesi'nde kara ulaşımının başlangıç noktasından Karadeniz-Akdeniz koridorunda Ortadoğu, Kafkaslar ve Rusya deniz ulaştırma yollarının kesişme noktasında bulunması,
- Doğu-batı, kuzey-güney eksenlerinin kesişme noktası üzerinde bulunması nedeniyle Doğu Karadeniz'i Trabzon merkezli köprü konumuna getirmesi,
- Yeniden canlandırılacak Tarihi İpek Yolu'nun geçtiği güzergâhın kilit noktasında bulunması,
- Bölge'nin Trabzon merkezli jeo-stratejik açıdan Asya-Avrupa ile Karadeniz-Akdeniz arasında köprü konumunda ve üç kıtanın kesişme noktasında olması,
- Trabzon, Avrupa, Balkanlar, Karadeniz, Kafkaslar, Hazar, Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkeleri için bir dağıtım ve toplama (aktarma) merkezi olabilecek özelliği ile uluslararası lojistik açısından çok uygun bir konumda bulunması,
- Başta Rusya olmak üzere Kafkas ülkelerine Türkiye'den yapılan yaş sebze ve meyve ihracatının tamamı Trabzon Limanı'ndan gerçekleştirilmesi, İran'ın Türkiye'den ve Avrupa'dan yaptığı ticaretin tamamına yakınının Bölge'de özellikle Trabzon Limanı ve kara yolları üzerinden gerçekleştirilmesi ve önümüzdeki dönemde bu ticaretin artarak devam etmesinin,
- Trabzon Limanı'ndan Rusya'ya Ro-Ro taşıma-

cılığı yapılması; Rusya, Romanya, Ukrayna limanları ile doğrudan ticaretin artarak devam etmesinin beklenmesi

Doğu Karadeniz'de Lojistik Sektör Gelişme Aşamaları

- İlk aşama, mevcut yapıyı belirlemek için bilgi toplama aşamasıdır. Bu bilgiler ışığında geçmişten bugüne lojistik sektörünün nasıl bir süreç yaşadığı ortaya konacaktır.
- İkinci aşamada geçmiş değerlendirildikten sonra gelecekte nerede olunmak istendiğini gösteren bir hedef yapı belirlenecektir. Bu hedef yapı gelecekte nasıl bir yapıya sahip olmak istediğimizi gösterecektir.
- Üçüncü aşama, master planın tespiti aşamasıdır. Bu aşamada hedeflenen yapıya ulaşmak için gerekli olan stratejiler ve yapılması gerekenler belirlenecektir. Bu plan lojistik sektörüyle ilintili her kesiminin kabul ettiği bir plan olmak zorundadır. Planın başarılı olabilmesi, belirlenen stratejilerin lojistikle ilgili herkes tarafından tam olarak kavranabilmesi, desteklenmesi ve uygulanmasına bağlıdır. Anlaşılmamış, desteklenmemiş bir planın karşılaşılabilecek sorunlar nedeni ile başarılı olması pek mümkün olmayacaktır. Yani master plan yalnızca akademisyenler ve devlet tarafından oluşturulmamalı, asıl onu uygulamaya koyacak kesimler, planın hazırlanmasında aktif rol almalıdır.
- Öncelikle Dünya ve Türkiye lojistik sektörünün mevcut durumu belirlenmelidir. Daha sonra Doğu Karadeniz'de Trabzon merkezli lojistik üs bölgenin diğer illerinde bölgesel taşıma dağıtım üsleri veya yerel taşıma dağıtım üsleri oluşturmada işletmeler, kamu kurumları, sektör çalışanları, üniversiteler, sektör dernekleri, sivil toplum kuruluşları gibi bütün lojistik paydaşları tarafından neler yapılması, eksikliklerin nasıl giderilmesi, fırsatların nasıl kullanılması gerektiği gibi konular belirlenmelidir.

3.5.2. Sanayi ve Konut İçin Enerji Altyapısı, Yeterliliği, Sorunlar ve Potansiyeller

3.5.2.1. Türkiye'nin Hidroelektrik Potansiyeli

Bir ülkede, ülke sınırlarına veya denizlere kadar bütün doğal akışların %100 verimle değerlendirilebilmesi varsayımına dayanılarak hesaplanan hidroelektrik potansiyel, o ülkenin brüt teorik hidroelektrik potansiyelidir. Ancak mevcut teknolojilerle bu potansiyelin tümünün kullanılması mümkün olmadığından mevcut teknoloji ile değerlendirilebilecek maksimum potansiyele teknik yapılabilir hidroelektrik potansiyel denir. Öte yandan teknik yapılabilirliği olan her tesis, ekonomik yapılabilirliği olan tesis demek değildir. Teknik potansiyelin, mevcut ve beklenen yerel ekonomik şartlar içinde geliştirilebilecek bölümü ekonomik yapılabilir hidroelektrik potansiyel olarak adlandırılır. Türkiye'nin teorik hidroelektrik potansiyeli dünya teorik potansiyelinin %1'i, Avrupa teorik potansiyelinin %14'üdür. Türkiye'de teorik hidroelektrik potansiyel 433 milyar kWh, teknik olarak değerlendirilebilir potansiyel 216 milyar kWh, teknik ve ekonomik olarak değerlendirilebilir potansiyel ise 140 milyar kWh olarak hesaplanmıştır. Avrupa Birliği'nin yeşil enerji için uyguladığı vergi indirimleri ve destekleme politikaları ekonomik olarak değerlendirilebilir potansiyelin artmasını sağlayacaktır.

Tablo-129: Dünya ve Türkiye Hidroelektrik (HES) Potansiyeli

	Brüt HES Potansiyeli (GWh/yıl)	Teknik HES Potansiyeli (GWh/yıl)	Ekonomik HES Potansiyeli (GWh/yıl)
Dünya	40.150.000	14.060.000	8.905.000
Avrupa	3.150.000	1.225.000	800.000
Türkiye	433.000	216.000	140.000

Kaynak: DSİ Bölge Müdürlüğü, 2008

Türkiye'de 172 adet hidroelektrik santral işletmede bulunmaktadır. Bu santraller 13.700 MW kurulu güce ve ekonomik potansiyelin %35'ine karşılık gelen 48.000 GWh yıllık ortalama üretim kapasitesine sahiptir. 8.600 MW kurulu güç ve toplam potansiyeli %14 olan 20.000 GWh yıllık üretim kapasitesine sahip 148 hidroelektrik santral (HES) halen inşa halinde bulunmaktadır. Geriye kalan

72.540 GWh/yıllık potansiyeli kullanabilmek için ileride Türkiye'de 1.418 hidroelektrik santral (HES) yapılacak ve ilave 22700 MW kurulu güçle hidroelektrik santrallerin toplam sayısı 1.738'e çıkacaktır. Gelecekte yapılacak HES ile Türkiye'nin toplam ekonomik kurulu gücü olan 45.000 MW, 1.738 HES ile ülkenin nehirlerindeki tüm ekonomik hidroelektrik enerji potansiyelden faydalanma imkanı verecektir.

ABD teknik hidroelektrik potansiyelinin %86'sını, Japonya %78'ini, Norveç %68'ini, Kanada %56'sını, Türkiye ise %22'sini geliştirmiştir. IEA 2020'de dünya enerji tüketimi içerisinde hidroelektrik ve diğer yenilenebilir enerji kaynaklarının payının bugüne göre %53 oranında artacağı öngörümü olup bu her güçteki hidroelektriğin değerlendirilmesi olarak yorumlanmaktadır. Avrupa Komisyonu birlik stratejileri kapsamında AB içerisinde 2010 yılına kadar iç brüt enerji tüketimindeki yenilenebilir enerji payını iki katına (%6'dan %12'ye), elektrik üretimi kapsamında ise %22,1'e çıkartmak için bir eylem planını yürürlüğe koymuştur. Ekonomik durgunluklar dikkate alınmaz-

sa, Türkiye'de elektrik tüketimi her yıl %8-10 oranında artmaktadır. Bu talebi karşılamak için ülkemiz yeni enerji projeleri için her yıl 3-4 milyar ABD Doları yatırım yapmak zorundadır. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de enerji yaşamsal bir konu olduğundan, kendine yeterli, sürekli, güvenilir ve ekonomik bir elektrik enerjisine sahip olunması yönünde başta dışa bağımlı olmayan ve yerli

bir enerji kaynağı olan hidroelektrik enerjisi olmak üzere bütün alternatifler göz önüne alınmalıdır. Hidroelektrik potansiyelin enerjiye dönüştürülmesi sürecinde DSİ bu alanda oluşturulan 13.700 MW kurulu gücün 10.700 MW (%81)'sini gerçekleştirerek bu alanda lider olduğunu göstermiştir. Ülkemizde kapasite bakımından en büyük 25 HES'in 20 adedi DSİ tarafından inşa edilmiştir.

Tablo-130: Ülkemizin Hidroelektrik Potansiyeli

Ekonomik Olarak HES Projelerinin Durumu	HES Sayısı	Toplam Kurulu Kapasite (MW)	Ortalama Yıllık Üretim (GWh/yıl)	Oran %
İşletmede	172	13.700	48.000	35
İnşa Halinde	148	8.600	20.000	14
İnşaatı Henüz Başlanmayan	1.418	22.700	72.000	51
Toplam Potansiyel	1.738	45.000	140.000	100

Kaynak: DSİ Bölge Müdürlüğü

3.5.2.2. TR90 İlleri Hidroelektrik Potansiyeli

TR90 Bölgesi illerinde su kaynaklarının geliştirilmesi konusunda ağırlık hidroelektrik santral projelerindedir. Hidroelektrik, TR90 illerindeki su kaynaklarının geliştirmesi çalışmalarının büyük bir kısmını teşkil eder. Gelişme potansiyeli açısından bakıldığında, Türkiye topraklarının %4,5'ini oluşturan TR90 Bölgesi illeri ülkenin hidroelektrik enerji ihtiyacının %19'unu karşılayacak potansiyele sahiptir. Çoruh ve Doğu Karadeniz havzaları için birçok hidroelektrik santralin projeleri hazırlanmıştır. Ordu Melet Irmağı üzerinde ruhsatı verilmiş 5 adet HES projesi, Bolaman Çayı üzerinde de ruhsatlandırılmış HES projeleri bulunmaktadır.

Çoruh Bölgesi Hidroelektrik Potansiyeli

Hidroelektrik enerji üretimi, maksatlı projeler zincirinin Çoruh Havzası'nda hayata geçirilmesi planlanmıştır. Çoruh nehri mastır planı içinde yer alan bütün projeler (8.260 GWh) hayata geçirildiğinde Türkiye hidroelektrikten enerji üretim potansiyelinin %6,4'ü karşılanacaktır.

Tablo-131: Çoruh Nehri Havzası'ndaki Hidroelektrik Santral Projeleri

Ekonomik Olarak HES Projelerinin Durumu	HES Sayısı	Toplam Kurulu Kapasite (MW)	Ortalama Yıllık Üretim (GWh/yıl)	Oran %
Planlaması Hazır	5	579	1.989	24
Kesin Projesi Hazır	2	872	2731	33
İnşaat Halinde	1	970	3.157	38
İşletmede	2	115	444	5
Toplam	10	2.536	8.321	100

Kaynak: DSİ Bölge Müdürlüğü

Bu projelerin hangi safhada olduğunu belirtmek için şu kısaltmalar kullanılacaktır: Planlaması hazır (Plh), Kesin projesi hazır (Kph), İnşaat halinde (İns), İşletmede (İsl). Bu projeler sırasıyla Laleli (Plh, 99 MW-245 GWh), İspir (Plh, 54 MW-327 GWh), Güllübağ (Plh, 84 MW-285 GWh), Aksu (Plh, 120 MW-344 GWh), Arkun (Plh, 222 MW-788 GWh), Yusufeli (Kph, 540 MW-1705 GWh), Artvin (Kph, 332 MW-1026 GWh), Deriner (İns, 670 MW-2118 GWh), Borcka (İns, 300 MW-1039 GWh) ve Muratlı (İsl, 115 MW-444 GWh) baraj ve HES. (Kaynak: DSİ)

3.5.3. Kentsel ve Kırsal Altyapı

3.5.3.1. Kentsel ve Kırsal Ulaşım

Bölge'deki ana yol ağları gelişmiştir. İl merkezleri diğer kentsel yerleşmeler ile bağlantılıdır. Karadeniz kıyısında uzanan ve Ordu, Giresun, Trabzon ve Rize'yi geçerek Gürcistan'a uzanan kara yolu ana yol olarak hizmet vermektedir. Bu yolun aynı zamanda Samsun, İstanbul ve Ankara'ya da bağlantısı vardır. Bölge'deki diğer ulusal yollar güneyde iç kesimlerle birleşerek Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Orta Doğuya kadar uzanır.

Bölge'de yalnızca Trabzon'da havalimanı bulunmaktadır. Bölge'nin demir yolu bağlantısı bulunmamaktadır.

Bölge'de kara ulaşımı ağırlıklı olarak özel araçlar, otobüsler, taksiler ve kamyonlarla yapılmaktadır. Belediye merkezleri ve kentsel alanlar yoğun trafik sorunuyla karşı karşıyadır. Ayrıca pek çok kent merkezinde sokaklar çok dar olduğundan otobüs ve kamyon gibi ağır vasıtaların geçişine uygun değildir. Üstelik birçok kent araç park yeri sorunu yaşamaktadır. (DOKAP, 2000)

Kırsal ulaşım ise Bölge topografyası, kıt arazi imkânları, iklim koşulları, yerleşim yerlerinin son derece dağınık olması yol ve ulaşım hizmetlerinin yürü-

tülmesini ve standartlara kavuşturulmasını engelleyen unsurlar olarak öne çıkmaktadır. Türkiye köy yolu ağı toplamı 298.405 km'dir (Tablo-132). TR90 Bölgesi 43.169 km'lik ve %14,5'lik köy yolu ağı ile Türkiye'de ilk sırada yer almaktadır.

Bölge'nin 43.169 km'lik köy yolu ağının 1.922 km'si ham yol, 6.182km'si tesviye, 28.457 km'si stabilize, 3.388 km'si asfalt ve 3.220 km'si beton yoldur. Bu ve-

rilere göre Bölge yol ağının %15,3'ü asfalt ve beton yol, %18,8'i ham ve tesviye yol, %65,9'u stabilize kaplamadır.

Tablo-132'den anlaşılacağı üzere Bölge, köy yolları standartları bakımından düşük bir görüntü göstermektedir. Bu tablo Bölge'de birçok alanda sorun olduğunu göstermektedir.

Tablo-132: TR90 Bölgesi Yol Envanteri

	Ham Yol	Tesviye	Stabilize	Asfalt	Beton	Toplam	Asfalt+ Beton /Toplam (%)	Stabilize / Toplam (%)	Ham+ Tesviye Toplam (%)
Trabzon	0	1.161	9.119	623	1.111	12.014	14,43	75,9	9,66
Ordu	150	560	8.432	1.060	94	10.296	11,21	81,89	6,89
Giresun	822	1.396	2.432	796	436	5.881	20,95	41,35	37,7
Rize	286	486	3.469	171	1.294	5.707	25,68	60,79	13,53
Artvin	426	393	3.904	148	284	5.155	8,38	75,73	15,89
G.Hane	238	2.186	1.101	590	1	4.116	14,36	26,75	58,89
TR90	1.922	6.182	28.457	3.388	3.220	43.169	15,3	65,9	18,8
Türkiye	6.772	30.309	136.885	120.699	3.740	298.405	41,70	45,87	12,43
TR90/TR (%)	28,4	20,4	20,8	2,81	86,1	14,5			

Kaynak: 2009 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu-Ankara, Haziran 2010

3.5.3.2. İçmesuyu

3.5.3.2.1. Kentsel Alanlarda İçmesuyu

Belediyelerin İçmesuyu Tesisleri Durumu

Bölge'deki belediyelerin tamamında kent merkezlerine yeterli oranda su sağlanmaktadır. Bölge kentsel su kaynakları için büyük ölçüde akarsulara bağlıdır.

Tablo-133: İçmesuyu ve Arıtma Tesisleri Durumlarına Göre TR90 Bölgesi'ndeki Belediye Sayılarının Dağılımı (Artvin, Giresun ve Gümüşhane illerinde Arıtma Tesisi Olmadığı İçin Tabloya İlave Edilmemiştir.)

Mevcut Durum	Trabzon		Ordu		Giresun	Rize		Artvin	Gümüşhane
	İçmesuyu	Arıtma	İçmesuyu	Arıtma	İçmesuyu	İçmesuyu	Arıtma	İçmesuyu	İçmesuyu
Tamamlandı	54	40	69	20	17	7	11	11	11
Yapılmadı	14	22	0	48	15	14	9	0	7
Devam Ediyor	2	10	1	1	1	0	0	1	0
İhale Durumunda	5	3	2	3	0	0	1	0	0
Toplam	75	75	72	72	33	21	21	12	18

Kaynak: İller Bankası Bölge Müdürlüğü, 2010

3.5.3.2.2. Kırsal Kesimde İçmesuyu

Belediye ve mücavir alan dışında kalan köyler için içme suyu temini İl Özel İdareleri tarafından karşılanmaktadır. Kent merkezlerinde yeterli içmesuyu sağlanırken kent merkezleri dışında henüz bu seviyeye ulaşamamıştır.

Bölge su teminini büyük ölçüde yüzey suları ve yer altı suları yardımıyla sağlamaktadır. Bölge ülkemizin diğer bölgelerine oranla daha fazla su kaynağına sahiptir. Bölge'nin susuz, suyu yetersiz ve sulu üniteler dağılımı Tablo-134'de gösterilerek Bölge illeri, TR90 Bölgesi ve Türkiye kıyaslanmıştır.

Bölge'de illere baktığımızda toplam 13.818 adet ünitenin 11.418'i (%82,7) sulu, 2.223'ü (%16'sı) yetersiz, 177'si (%1,3) susuz olarak bulunmaktadır. Susuz ünitelerin büyük bir çoğunluğu yayla ve mezralardan oluşmaktadır. Bölgede susuz köy bulunmamaktadır. Kaynak debilerinin azalması, mevcut tesisin ihtiyaca cevap veremez duruma gelmesi ya da ekonomik ömrünü tamamlaması, işletme sorunları gibi nedenlerle bazı üniteler yetersiz duruma düşmektedir.

Tablo-134: TR90 Bölgesi İçmesuyu Envanteri

İller	Susuz	Yetersiz		Sulu		Toplam	Susuz / Toplam	Yetersiz/Toplam		Sulu/Toplam	
		Şebekeli	Çeşmeli	Şebekeli	Çeşmeli			Şebekeli	Çeşmeli	Şebekeli	Çeşmeli
Trabzon	73	670	0	3.057	0	3.800	1,92	17,63	0,00	80,45	0,00
Ordu	64	203	0	2.351	0	2.618	2,44	7,75	0,00	89,80	0,00
Giresun	0	322	19	2.118	72	2.531	0,00	12,72	0,75	83,68	2,84
Rize	40	331	0	1.437	0	1.808	2,21	18,31	0,00	79,48	0,00
Artvin	0	190	462	1.308	75	2.035	0,00	9,34	22,70	64,28	3,69
Gümüşhane	0	26	0	696	304	1.026	0,00	2,53	0,00	67,84	29,63
TR90	177	1.742	481	10.967	451	13.818	0,01	12,61	3,48	79,37	3,26
Türkiye	1.494	3.441	3.842	59.338	5.762	73.877	2,02	4,66	5,20	80,32	7,80
TR90/TR (%)	11,85	50,6	12,52	18,5	7,83	18,7	0,5	270,1	66,9	98,82	41,8

Kaynak: 2009 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu-Ankara, Haziran 2010

3.5.3.3. Kanalizasyon Sistemi

3.5.3.3.1. Kentlerde Kanalizasyon Durumu

Belediyelerin Kanalizasyon Tesisleri Durumu

TR90 Bölgesi hizmet alanı içerisinde bulunan belediyelerin kanalizasyon tesisleri durumu aşağıda bulunan tablo ve şekillerde ayrıntılı olarak verilmiştir.

Tablo-135 TR90 Bölgesi'ndeki Belediye Sayılarının Kanalizasyon Şebeke Durumlarına Göre Dağılımı

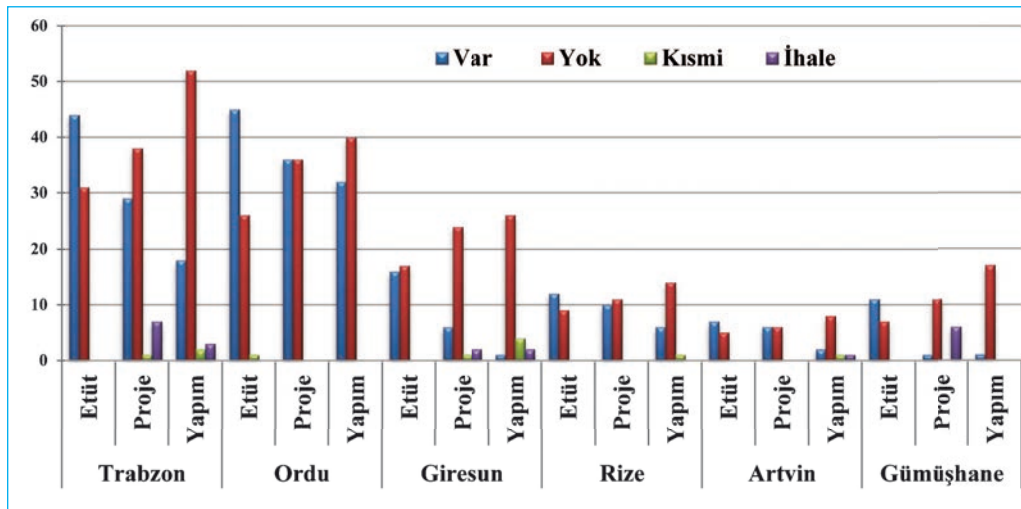
		Var	Yok	Kısmi	İhale	Belediye
Trabzon	Etüt	44	31	0	0	75
	Proje	29	38	1	7	75
	Yapım	18	52	2	3	75
Ordu	Etüt	45	26	1	0	72
	Proje	36	36	0	0	72
	Yapım	32	40	0	0	72
Giresun	Etüt	16	17	0	0	33
	Proje	6	24	1	2	33
	Yapım	1	26	4	2	33
Rize	Etüt	12	9	0	0	21
	Proje	10	11	0	0	21
	Yapım	6	14	1	0	21
Artvin	Etüt	7	5	0	0	12
	Proje	6	6	0	0	12
	Yapım	2	8	1	1	12
Gümüşhane	Etüt	11	7	0	0	18
	Proje	1	11	0	6	18
	Yapım	1	17	0	0	18

Kaynak: İller Bankası, 2010

Bu tablo ve şekillerin incelenmesinden görüleceği üzere 231 adet belediyenin yalnızca 60 adedinin kanalizasyon tesisi yapımı tamamlanmış olup bu rakam tüm belediye sayısının % 25,97'lik kısmına karşılık gelmektedir. Bu oran, AB sürecindeki ülkemizde yakın zamanda tam üyelik sürecinde açılan en büyük fasıllardan olan çevre faslı göz önüne alındığında oldukça düşük kalmaktadır. Yapımı tamamlanan kanalizasyon tesislerini, il belediyeleri ile nüfusu büyük olan ilçe belediyeleri oluşturmaktadır.

TR90 Bölgesi kapsamında bulunan 231 belediyenin kanalizasyon tesisi durumlarının genel dağılımı Tablo-135 ve Grafik-50'de verilmiştir. Sahil kesiminde bulunan belediyeler kanalizasyon tesisleri yapımını kısmen de olsa tamamlamışken iç kesimlere doğru gidildikçe bu oran azalmaktadır. Bu yerlerdeki belediyelerimiz fosseptik kullanmak suretiyle veya yöre yakınlarından geçen derelere kanalizasyonu akıtmak suretiyle mevcut durumlarını sürdürmektedir. TR90 Bölgesi genelindeki illere ait kanalizasyon verileri aşağıdaki şekilde genel olarak ifade edilmektedir.

Grafik-50: TR90 Bölgesi'ndeki Belediye Sayılarının Kanalizasyon Şebeke Durumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: İller Bankası, 2010

3.5.3.3.2. Belediyelerin Arıtma - Deniz Deşarjları Tesisleri Durumu

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin coğrafi yapısındaki arazi darlığı ve ekonomik koşullar nedeniyle arıtma tesisleri yerine deniz deşarjı tesisleri uygulanmaktadır.

Sahil kesimlerinde bulunan belediyeler genel olarak kanalizasyonlarını kimyasal arıtma olmaksızın Karadeniz'e boşaltmaktadır. Ancak son yıllarda deniz deşarjı yöntemi ile denizden takriben 1000 m uzaklığa ve yaklaşık 40 m'ye varan derinliğe kadar deniz tabanına borular döşenip kara kısmında kaba arıtma yapmak suretiyle denize boşaltımı sağlanmaktadır.

Tablo-136: TR90 Bölgesi'ndeki Arıtma ve Deniz Deşarjı Tesislerinin Belediye Sayısına ve Durumlarına Göre Dağılımı

		Var	Yok	Devam Ediyor	Belediye
Trabzon	Etüt	29	46	0	75
	Proje	17	58	0	75
	Yapım	13	62	0	75
Ordu	Etüt	18	50	4	72
	Proje	6	64	2	72
	Yapım	6	63	3	72
Giresun	Etüt	10	23	0	33
	Proje	4	29	0	33
	Yapım	0	32	1	33
Rize	Etüt	8	13	0	21
	Proje	6	15	0	21
	Yapım	3	18	0	21
Artvin	Etüt	4	8	0	12
	Proje	1	11	0	12
	Yapım	0	12	0	12
Gümüşhane	Etüt	7	11	0	18
	Proje	1	17	0	18
	Yapım	0	18	0	18

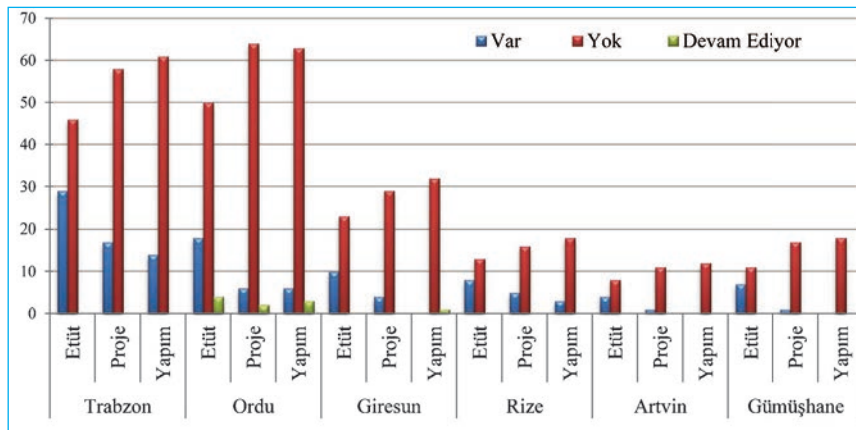
Kaynak: İller Bankası, 2010

Bölge'de bulunan belediyeler içerisinde Uzungöl Belediyesi dışında diğer belediyelerin arıtma tesisleri bulunmamaktadır. Söz konusu arıtma tesisi, Uzungöl (Trabzon) Belediyesi için 1000 m³/gün kapasiteli aktif çamur sistemine göre inşa edilerek tamamlanmış olup geçici kabul işlemleri yapılmaktadır.

Bunun dışında Trabzon (Merkez) Belediyesi'nce Alman Yatırım Bankası KfW ile yerli bir yüklenici firma tarafından Trabzon'un arıtma tesisi ihtiyacı projelendirilmesi işi 2009 yılı içerisinde tamamlanmış ancak yatırım maliyetinin yüksek oluşu nedeniyle yapım işine başlanılmamıştır. Ayrıca Gümüşhane, Bayburt (Merkez) belediyelerine ait ortak arıtma tesisleri projesi 2009 yılı içerisinde İller Bankası tarafından yaptırılmış olup kaynak bulunması halinde ihale işlemlerinin başlaması beklenmektedir.

Bölge'de hizmet alanı içerisinde bulunan belediyelerin il il arıtma ve deniz deşarjı tesisleri durumu aşağıda bulunan şekillerde ayrıntılı olarak verilmiştir. İl kesimlerinde bulunan illerde arıtma tesisi bulunmamaktadır. Bu belediyeler kanalizasyonları arıtma işlemine tabi tutmadan dere ve akarsulara boşaltılmaktadır. TR90 Bölgesi'ndeki belediyelerin kanalizasyon, arıtma ve deniz deşarjı tesislerinin bitirebilmesi için gereken tahmini yatırım tutarları Tablo-137'de verilmiştir.

Grafik-51: TR90 Bölgesi'ndeki Arıtma ve Deniz Deşarjı Tesislerinin Belediye Sayısına ve Durumlarına Göre Dağılımı

Kaynak: İller Bankası, 2010

Tablo-137: TR90 Bölgesi'ndeki Belediyelerin Kanalizasyon, Arıtma ve Deniz Deşarjı Tesislerinin Bitirebilmesi İçin Gereken Tahmini Yatırım Tutarları (Bin TL)

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane
Kanalizasyon	95.000	3.800	57.500	27.500	23.000	34.500
Arıtma-Deniz Deşarjı	117.000	4.400	69.000	39.500	33.000	40.000
Toplam	212.000	8.200	126.500	67.000	56.000	74.500
GENEL TOPLAM				544.200		

Kaynak: İller Bankası, 2010

3.5.3.3.3. Kırsal Kesimde Kanalizasyon Durumu

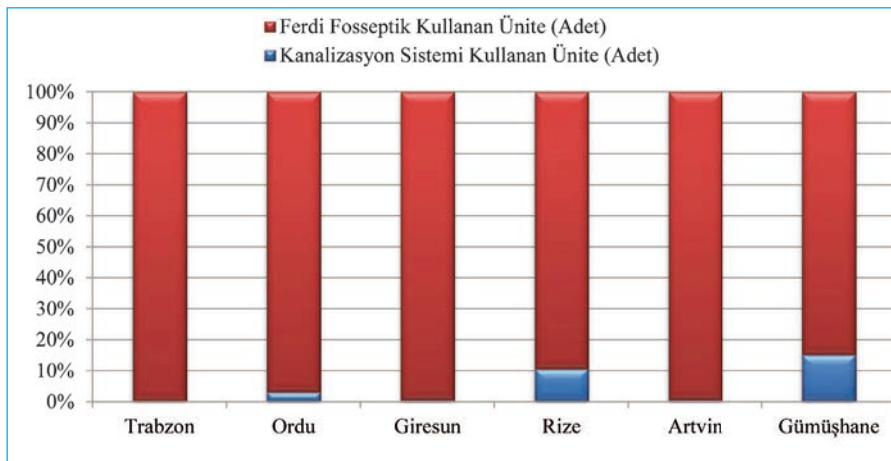
Tablo-138'deki verilerin analizinden, bölge kanalizasyon tesisleri bakımından oldukça yetersiz durumdadır. Toplam 13.818 üniteden yalnızca 465'inin kanalizasyon sistemi mevcut olup toplam ünitenin %3,3'üne, ferdi fosseptik kullanan ünite sayısı ise 13.353 olup toplam ünitenin %96,7'sine tekabül etmektedir. Bölge'de kanalizasyon altyapısının gelişmemesinde; Doğu Karadeniz Bölgesi'nin arazi yapısı, dağınık yerleşim dokusu ve altyapılar içerisinde kanalizasyonun ulaşım ve içmesuyundan sonra önceliklendirilmesi gibi sebepler yer almaktadır.

Tablo-138: TR90 Bölgesi Kanalizasyon Verileri

İli	Köy Sayısı (Adet)	Ünite Sayısı (Adet)	Kanalizasyon Sistemi Kullanan Ünite (Adet)	Ferdi Fosseptik Kullanan Ünite (Adet)
Trabzon	476	3.800	8	3.792
Ordu	481	2.618	83	2.535
Giresun	532	2.531	13	2.518
Rize	347	1.808	192	1.616
Artvin	312	2.035	13	2.022
Gümüşhane	322	1.026	156	870

Kaynak: 2010-2014 yılı İl Stratejik Planları (Not: Trabzon, Bütünşehir olması nedeniyle köy sayısı 6'ya düşmüştür.)

Grafik-52: TR90 Bölgesi'nde Kanalizasyon Durumu(Kırsal)

Kaynak: İller Bankası Bölge Müdürlüğü, 2010

3.5.3.4. Kentsel Gelişme Potansiyeli

3.5.3.4.1. Kıyı Bölgesi'nde Bir Kentleşme Koridoru Yaratmak

Deniz kıyısında ve 10 numaralı kara yolu üzerinde bir dizi kent merkezi vardır. Bazı yollar bu ana yolu dikey olarak kesmektedir. Bu kesişme noktalarında yer alan kent merkezleri stratejik önemlerinden dolayı geliştirilmelidirler. Bu bağlamda sadece Trabzon değil Hopa, Rize, Sürmene, Of, Araklı, Vakfıkebir, Görele, Tirebolu, Giresun, Bulancak, Ordu ve Ünye'nin de potansiyelleri değerlendirilmelidir. Bu yol bağlantılarının sağladığı ulaşılabilirliğin ötesinde yukarıda sıralanan kentlerin ve ilçelerin çoğunun kayda değer büyüme potansiyeli de mevcuttur. Eğer bu merkezler stratejik olarak birbirine bağlanırsa kentsel koridorlar kurulmuş olur. Bunun TR90 Bölgesi'nde sosyal ve ekonomik etkileri olacağı açıktır. Yerleşme birimleri ayrı ayrı ele alınmamalı ve kentsel yönetim koridora dahil merkezlerin yardımıyla birlik içerisinde yürütülmelidir.

Trabzon ve banliyölerine bakıldığında küçük ölçekli olmakla birlikte bu tarz yerleşme koridorlarının oluştuğu görülür. Bu koridor, eğer stratejik olarak planlanırsa, yatay olarak genişleyecektir.

3.5.3.4.2. İç Kesimlerde Daha Büyük Kent Merkezlerinin Oluşturulması

Kıyı kesiminin aksine iç kesimlerde kent merkezleri fazla değildir ve büyüme potansiyelleri sınırlıdır. TR90 Bölgesi'nde dengeli gelişmeyi sağlamak için kıyı kesimindeki kentsel alanların yanı sıra iç kesimlerdeki alanlar da geliştirilmelidir.

İç kesimlerde potansiyeli olan bazı kent merkezlerinin geliştirilmesi önerilmektedir. Bu alanların şehirleşmesinin hızlandırılması için altyapı hizmetlerinin eksiksiz verilmesi gerekir.

3.5.3.4.3. Altyapının İyileştirilmesi ve Daha İyi Kentsel Çevre Ortamının Yaratılması

Kentsel merkezlerin gelişimine paralel olarak kent altyapısı da iyileştirilmelidir. Özellikle iç kesimlerdeki az gelişmiş kent merkezlerinin geliştirme çalışmaları

tamamlanmalı ve bunu yaparken komşu kırsal toplulukların gelişimi de göz ardı edilmemelidir.

Gelişmiş kentsel çevre sürdürülebilir gelişme için esastır. Bu sayede hem dışarıya göçün önüne geçilebilir hem de diğer bölgelerden insanların Bölge'ye çekilmesi sağlanır(DOKAP,2000).

3.5.4. İnternet Erişimi, Kullanımı, Geliştirilecek Alanlar

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi illerinde her noktaya değişik hızlarda internet erişimi sağlanabilmektedir. Bölge'nin coğrafi durumunun engebeli, yerleşimin dağınık ve mevsiminin yağışlı olması, heyelanların sık sık olabilmesi nedeniyle zaman zaman iletişimde sıkıntılar yaşansa da bölge illerinin her noktasına telefon ve istenen hızda internet ile katma değer hizmetlerini kaliteli bir şekilde sunulması çalışmaları devam etmektedir.

Bölge'de internet kullanım oranı, sabit hatlar üzerinden % 31'dir. İletişim ihtiyacının artmasıyla bu oran hızla artmaktadır. İletişim şirketinin geliştirmek istediği hedefler ise müşterilerine hızlı, kaliteli ve ekonomik olarak hizmetler sunmak ve müşterilerini iletişimde geleceğe taşıyan en doğru adres olmaktır. Telefon hattı üzerinden TV yayınlarının verilmesi (IP TV) için test çalışmaları sürmektedir. Bununla ilgili altyapı çalışmaları devam etmektedir.

3.5.5. Yerleşimlerin Büyüklüğü, Gelişme Yönleri

TR90 Bölgesi'nde bulunan altı ilin kapladığı alan 35.174 km²'dir. Bu alan Türkiye'nin toplam yüzölçümünün %4,57'sini oluşturmaktadır. Bölge'de ülke nüfusunun %3,48'i yaşamaktadır.

Bölge'deki temel ulaşım deseni kara yolu ağından oluşmaktadır. Ayrıca Karadeniz kıyısında bulunan limanlar vasıtasıyla deniz yolu ulaşımı ve son yıllarda artarak gelişen hava yolu ulaşımı mevcuttur.

Tablo-139: TR90 Bölgesi'nde Bulunan İllerin Büyüklükleri ve Karayolu Ağ Durumu

	Sıralama	Yüzölçümü (Km ²)	Nüfus		Karayolu Ağı (Km.)	1000 Kişiye Düşen Yol (Km)	Km ² 'ye Düşen Yol (m.)
Trabzon	5	4.664	1	765.127	837	1,09	179
Ordu	4	5.952	2	723.507	907	1,25	152
Giresun	2	6.832	3	421.860	559	1,33	82
Rize	6	3.922	4	319.569	395	1,24	101
Artvin	1	7.367	5	165.580	585	3,53	79
Gümüşhane	3	6.437	6	130.976	504	3,85	78
TR90		35.174		2.526.619	3.787	1,50	108
Türkiye		769.604		72.561.312	63.899	0,88	83
TR90/TR (%)		4,6		3,5	5,93	170,5	130,1

Kaynak: TÜİK, 2009

TR90 Bölgesi'nde bulunan kara yolu ağı, genel olarak kuzeyde kıyıya paralel Karadeniz sahil yolu, güneyde Doğu Karadeniz dağ silsilesinin doğu-batı istikametinde devam eden devlet yolları ve bu iki ana aksı birbirine bağlayan kuzey-güney akslarından oluşmaktadır.

Doğu-Batı Aksları

- Samsun-Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Hopa Karadeniz sahil yolu,
- Suşehri-Erzincan-Erzurum-Kars güney hattı,

Kuzey-Güney Aksları

- Hopa-Artvin-Erzurum,
- Rize-İspir-Erzurum
- Of-Çaykara-Bayburt,
- Trabzon-Gümüşhane-Bayburt,
- Tirebolu-Torul-Bayburt,
- Giresun-Dereli-Şebinkarahisar-Alucra-Sivas,
- Ordu-Ulubey-Gürgentepe-Gölköy-Mesudiye-Koyulhisar-Suşehri-
- Ünye-Akkuş-Niksar,
- Fatsa-Korgan-Aybastı-Reşadiye (proje halinde)

Kuzey güney aks bağlantılarında trafik yoğunluğu bakımından en önemlisi Trabzon-Gümüşhane-Bayburt-Erzurum bağlantısıdır. Kuzey-Güney aks bağlantılarının yol durumlarının daha iyi duruma getirilmesi gerekmektedir. Bunun için Karayolları Bölge Müdürlükleri tarafından kısım kısım çalışmalar yapılmaktadır. Ancak uzun vadeye yayılan bu çalışmaların bir an önce tamamlanması gerektiğinden ödeneklerin artırılması gerekmektedir.

3.5.6. Yerleşim Yapısı, Temel İşlevleri, Birbirleri Arasındaki İlişkiler, Mevcut Gelişme Merkezleri, Gelişme Koridorları ve Odakları

3.5.6.1. TR90 Bölgesi'ndeki Mekansal Yapı ve Yerleşim Sistemi

3.5.6.1.1. Genel Olarak Mekansal Yapı

Bir Bölge'nin mekansal yapısı, başta ulaşım olmak üzere, yerleşmelerin dağılımı, arazi kullanım deseni ve çeşitli altyapı olanaklarının dağılımı ile belirlenir. TR90 Bölgesi'nin gelişimini engelleyen mekansal yapının en önemli özellikleri sert topoğrafik koşullar ve gelişmemiş ana ulaşım ağıdır. Bunun nedeni sert topoğrafik yapının toprağın tarımsal amaçlı kullanımını sınırlaması, bu doğrultuda şekillenen arazi kullanımının ve yerleşme yapısının ise ulaşım ağının gelişmesine engel olmasıdır.

Genel olarak mekansal yapıyı oluşturan etkenler: Sert Topografya

TR90 Bölgesi'nin topoğrafik yapısı, yer yer 3.000 m.yi aşan dağlık alanlar ile yüksek tarım potansiyeline sahip sınırlı ölçüdeki düzlük arazilerle şekillenmiştir. Genellikle dağların kuzey eteklerinden akan pek çok nehrin boyu kısadır ve yatakları çok meyillidir. Alüvyonlu ova oluşumlarının sayısı oldukça azdır.

Gelişmemiş Anayol Ağı

TR90 Bölgesi'nin tek ulaşım hattı doğu-batı doğrultusunda kıyı boyunca uzanan anayoldur. Kuzey-güney istikametinde geçiş kapasitesi ise çok sınırlıdır. Bu durum, doğu-batı yönündeki yüksek dağ sıralarının şekillendirdiği sert topoğrafyanın bir sonucudur. TR90 Bölgesi'ndeki kara yolları ağı Harita-14'te verilmiştir.

TR90 Bölgesi'nde sadece Trabzon'da bir havaalanı vardır. Komşu bölgelerde havaalanları bulunmasına rağmen yerel hava ulaşım hizmet ağı gelişmemiştir. Bölge'nin komşu bölgelerle demiryolu bağlantısı da bulunmamaktadır. Bölge'deki ana limanlar ise etkin şekilde kullanılamamaktadır.

Kentsel Merkezlerin Dengesiz Dağılımı

TR90 Bölgesi'ndeki şehir merkezlerinin çoğu kıyı şeridinde yer almaktadır. Bölge'deki 79 kentin (ilçe merkezinin nüfusu) nüfusa göre dağılımı Harita-15'de gösterilmiştir. Haritadan da görüldüğü gibi yalnızca Ordu'da, il sınırları içinde yayılmış büyükçe şehir merkezleri vardır. İç bölgede ise, Artvin, Gümüşhane il merkezleri dışında, sadece Kelkit Çayı boyunca kentsel yerleşmeler görülür.

Hazinedaroğlu Konağı (Perşembe/Ordu)

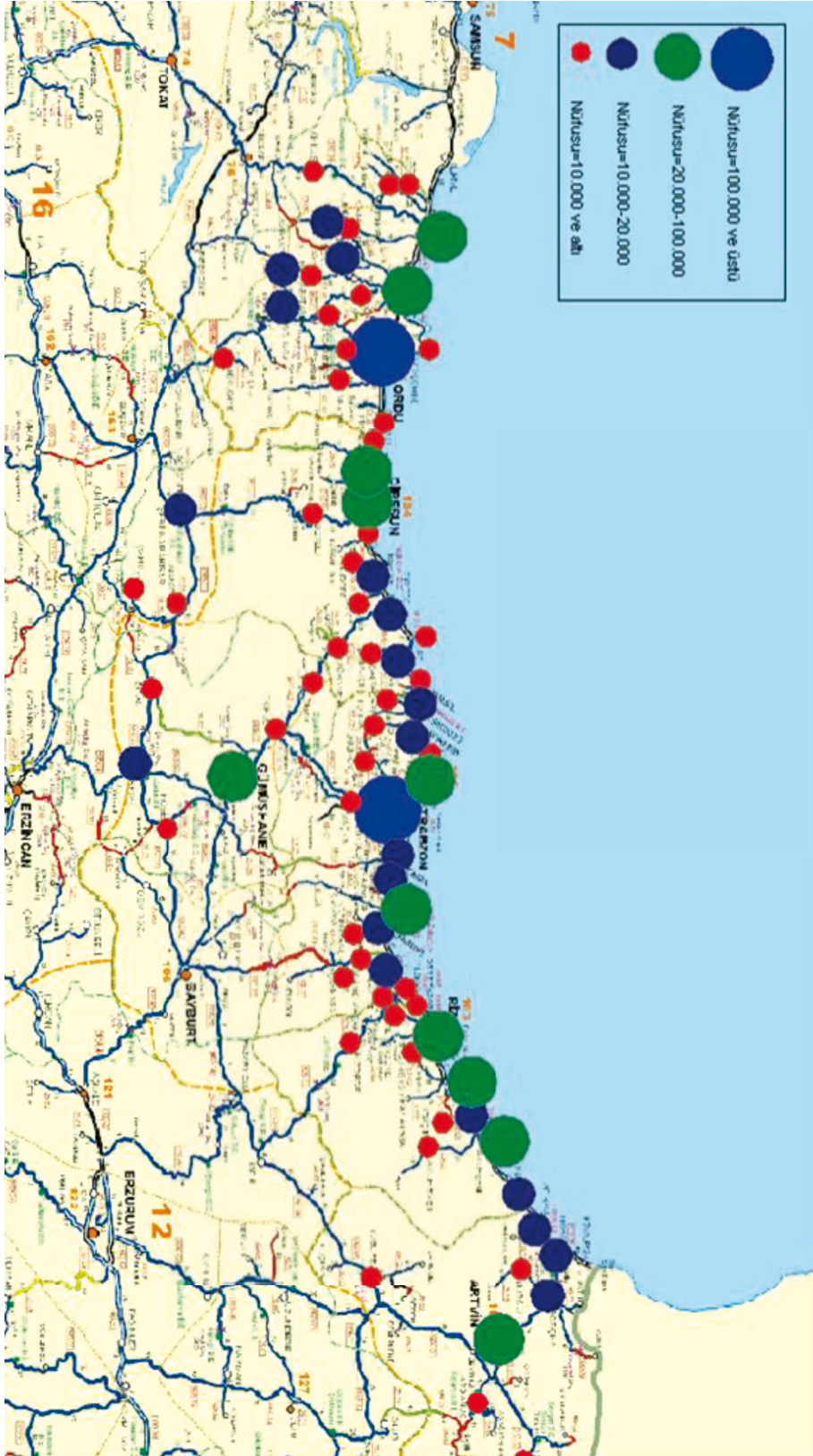
Kurul Yerleşkesi (Ordu)

Harita-17: TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Karayolları Ağı Haritası

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Harita-18: TR90 Bölgesi'nde Kentlerin Nüfus Büyüklüğüne Göre Dağılımı

Büyük Kentsel Merkezlerin Olmaması

TR90 Bölgesi'nde 230.399 kişilik nüfusa sahip olan Trabzon ile 135.878 kişilik nüfusa sahip olan Ordu dışında nüfusu 100.000 üstü olan büyük şehir merkezi yoktur. Trabzon, Türkiye'nin kentsel kademelenmesinde üçüncü derece merkez olarak görünmektedir. Trabzon'un kentsel yapı üzerinde hakimiyeti sınırlıdır, nüfusu TR90 Bölgesi toplam nüfusunun yaklaşık olarak %9'unu oluşturmaktadır.

Dağınık Kırsal Yerleşme Deseni

Yerleşim deseni ile ilgili DOKAP Ana Planı'nda TR90 Bölgesi'ndeki kırsal yerleşmeler büyük bir alana dağılmışlardır. Bölge'deki köylerde ortalama nüfusun düşüklüğü bu dağınık yerleşim yapısı, sosyo-kültürel hizmetlerin ulaştırılmasının pahalı olmasına ve bu hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmaktadır. Bu durum, ilkokullara kayıt oranlarının düşük olmasında ve kırsal alandaki su temini hizmetlerinin yetersizliğinde daha da ön plana çıkmaktadır. Bu yapının neden olduğu kırdan kente göç sorunları daha da artırdığı vurgulanmıştır.

3.5.6.1.2. Yerleşme Sistemi

DOKAP Ana Planı'nda yerleşim sistemi özellikleri ile ilgili tespitler:

- Ordu ili hariç, Bölge'deki kentsel merkezler kıyı şeridinde yoğunlaşmıştır ve Bölge'nin iç kesimlerinde sadece birkaç tane orta büyüklükte kent merkezi vardır.
- Trabzon dışında büyük bir kent merkezi yoktur ve Trabzon da çok güçlü bir kent merkezi değildir.
- Kent merkezlerinin kümeleşmesi yalnızca Trabzon çevresinde görülür.
- Büyük ölçüde topoğrafyaya bağlı olarak, kırsal yerleşimler çok dağınıktır. Kırdan kente göç nedeniyle nüfus dağılım dengesi giderek daha da bozulmaktadır (DOKAP, 2000).

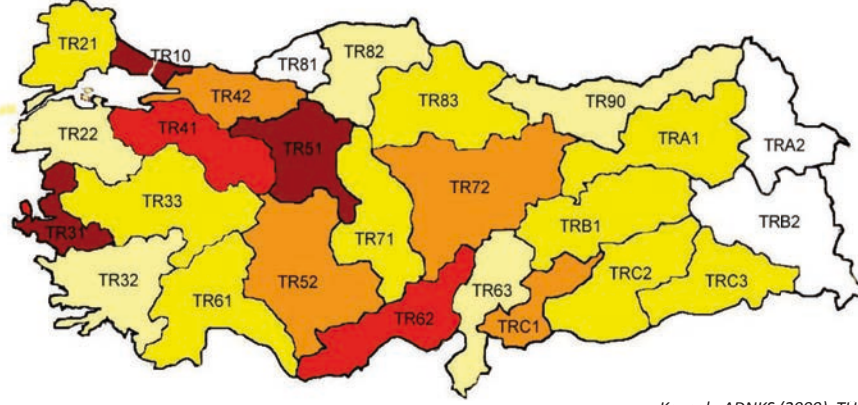
Belirtilen özellikler göz önüne alındığında, TR90 Bölgesi'ndeki yerleşme sistemini iyileştirmek için şu koşullar yerine getirilmelidir;

- İlk olarak, kıyı bölgelerinde şu anda mevcut olan lineer gelişme yerine daha düzenli bir kentleşme gerçekleştirilmelidir. Bu amaçla, gelişmeye uygun alanlar ve benzeri olumlu özelliklere sahip bölgeler seçilerek, belirli kentsel faaliyetlerin bu alanlarda yoğunlaştırılması gerekmektedir. Bu durum kentleşmeyi hızlandırır.
- İkinci olarak gelişme potansiyeline sahip kent merkezleri oluşturulmalıdır. Bu merkezlerin, iç kesimlerde, ana bağlantı yolları üzerinde bulunmalarına ve planlanan/yapımı devam eden su kaynakları geliştirme projelerine yakın olmalarına dikkat edilmelidir. Bu tip alanlarda, kentleşmenin hızlandırılması için gerekli altyapı da sağlanmalıdır.
- Üçüncü olarak, işlevsel ayrımlarla net bir kentsel kademelenme oluşturulmalıdır. Farklı kentsel merkezler için düşünülen işlevlere paralel olarak, çeşitli kentsel altyapı olanakları geliştirilmelidir. Özellikle iç kısımlardaki gelişmemiş kentsel merkezler güçlendirilmelidir. Böylece her birinin, kendi etki alanı içerisindeki kırsal yerleşmelere sunduğu hizmetlerin kalitesi artacaktır.

Şehirleşme

TR90 Bölgesi'nde şehirlerde yaşayan nüfusun oranı %55,17 olup bu oran %75,53 olan Türkiye ortalamasının altındadır ve Bölge Düzey 2 bölgeleri içinde 22. sırada yer almaktadır. Türkiye'deki Düzey 2 bölgeleri şehirleşme oranları Harita-19'da gösterilmiştir.

Harita-19: Düzey 2 Bölgeleri Şehirleşme Oranları (%)

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Bölgedeki illerin tamamının şehirleşme oranı Türkiye ortalamasını altındadır ve Artvin, Giresun ve Rize illerinin TR90 Bölgesi'nin şehirleşme oranı olan %55,17'den yüksektir. Diğerleri ise Bölge ortalamasının altında yer almaktadır (Tablo-140).

Tablo-140: TR90 Bölgesi Nüfusları ve Şehirleşme Oranları

	Şehirler Nüfusu	Köyler Nüfusu	Toplam Nüfus	Şehirleşme Oranı (%)
Trabzon	408.103	357.024	765.127	53,34
Ordu	399.035	324.472	723.507	55,15
Giresun	242.584	179.276	421.860	57,50
Rize	195.569	124.000	319.569	61,20
Artvin	90.008	75.572	165.580	54,36
Gümüşhane	58.535	72.441	130.976	44,69
TR90	1.393.834	1.132.785	2.526.619	55,17

Kaynak: TÜİK, 2009

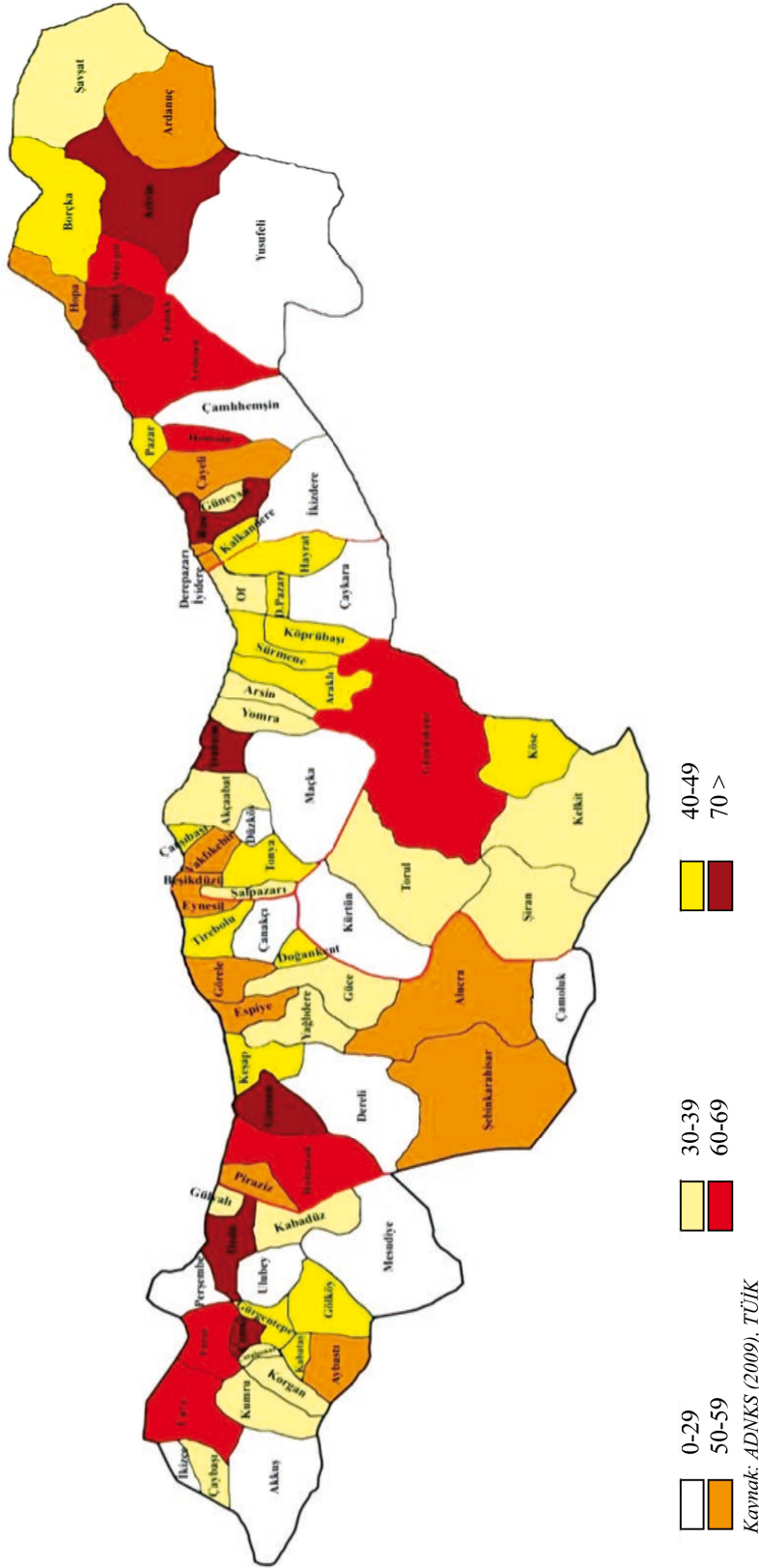
Örümcek Ormanları (Kürtün /Gümüşhane)

Zağnos Burcu (Trabzon)

Harita-20: TR90 Bölgesi Şehirleşme Oranları (%)

Kaynak: ADNKS (2009), TÜİK

Harita-20'de yer alan ilçelerdeki şehirleşme oranlarına bakıldığında ise gelişmiş ülke ortalaması olan %50 oranının üzerine çıkan ilçe sayısı 30 olmakla birlikte sahil kesiminde daha çok şehirleşme olduğu görülmektedir. Kırsal karakteri en çok öne çıkan ilçeler ise Yusufeli, Çamlıhemşin, İkizdere, Çaykara, Maçka, Çanakçı, Kürtün, Çamoluk, Dereli, Mesudiye, Ulubey, Perşembe, Akkuş ve İkizce'dir.

Kentsel Kademelenme

Harita-21: TR90 Bölgesi'nde Kentsel Kademelenme

Kaynak: Boyundruk II Müdürlüğü, 2010

• 2000 yılında hazırlanan DOKAP kapsamında KTÜ tarafından kentsel kademelenme çalışması yapılmıştır. Bu analiz, TR90 Bölgesi'nde nüfusu 10.000'in üzerinde olan 39 kentsel yerleşmeyi, merkez olma göstergelerine göre sıralamıştır (Tablo-141).

• Bu çalışmaya göre, Trabzon ilk sırada yer alırken ardından sırasıyla Ordu, Giresun, Rize ve Ünye gelmektedir. Yapılan bu çalışma, iç kesimlerde yerleşme birimlerinin, kıyı kesimindekilere göre oldukça küçük olduğunu, kıyı kesiminde yer alan yerleşme birimlerinin yerleşme kademelenmesinde en üst noktada olduğunu göstermektedir.

• TR90 Bölgesi'ndeki kentsel kademelenmenin, planlı kalkınma sonucunda değişeceği düşünülmektedir. Kalkınma planı doğrultusunda değişecek kent kademelenmesi sonucunda şu değişikliklerin olması beklenmektedir:

• Planlanmış/devam eden sulama projeleri sonucu verimliliğin artması ile iç bölgelerdeki nüfusta artış meydana gelmesi,

- Sahil kesimi kentsel bölgesinin gelişmesi,
- Ordu'da, kentsel kümelenme formunda, alt merkezlerin sayısında artış yaşanması,
- Bölge'nin güney ve kuzey kısımları arasında bütünleşmenin sağlanması.

• Ayır kentsel merkezler arasındaki fonksiyonel farklılaşma kesinleştirilmelidir. Bu yolla bazı kent merkezleri belirli alanlarda ihtisaslaşarak, yerel halka ve ziyaretçilere daha etkin hizmetler sunmalıdır. Seçilmiş kentsel merkezlerde güçlendirilmesi planlanan alanlar, Tablo-141'de sıralanmıştır. Bu alanlar, kent merkezlerinin mevcut ve gelecekteki ulaşım sistemi içindeki, diğer büyük kent merkezlerine ve kentsel faaliyetlere göre belirlenmiştir. Bu uygulama sonunda, bir kent merkezi gelecekteki kentsel kademelenme içerisinde daha yüksek bir yere sahip olabilir.

Giresun Limanı

Tablo-141: Merkezilik Göstergelerine Göre TR90 Kentsel Merkezlerinin Sıralanması

Kent Merkezi	İl kodu	Parekende, Toptan Satış, Kişisel Hiz.	Yargı Hiz.	İdari Fonk.	Sağlık ve Hijyen Fonk.	Kültürel Fonk.	Turizm, Eğlence Fonk.	Eğitim Fonk.	Ticari Hizm.	Genel Sıralama
Trabzon	61	8	4	6	8	8	7	6	6	8
Ordu	52	7	3	5	7	6	4	5	5	7
Giresun	28	6	2	4	6	7	5	5	4	6
Rize	53	6	2	3	5	6	6	5	4	6
Ünye	52	5	2	2	6	5	2	4	3	5
Akçaabat	61	4	1	1	3	4	3	3	2	4
Fatsa	52	4	1	2	4	5	2	3	3	4
Bulancak	28	4	1	2	3	4	1	1	2	4
Görele	28	3	1	1	4	4	1	2	2	4
Artvin	08	2	2	3	4	4	4	4	3	4
Çayeli	53	3	1	1	4	3	2	1	2	4
Pazar	53	2	1	1	4	3	1	1	2	3
Tirebolu	28	3	2	2	4	2	1	3	1	3
Gümüşhane	29	2	1	1	4	3	2	4	3	3
Hopa	08	2	1	1	2	1	3	4	2	3
Espiye	28	2	1	1	4	1	1	1	1	3
Beşikdüzü	61	2	1	1	1	1	2	2	1	3
Aybastı	52	2	1	1	2	3	1	1	1	2
Gölköy	52	2	1	1	2	4	1	1	1	2
Of	61	2	1	1	2	1	1	1	1	2
Ardeşen	53	1	1	1	4	4	1	1	1	2
Korgan	52	2	1	1	2	2	1	1	1	2
Ulubey	52	1	1	1	2	1	1	1	1	2
Şebinkarahisar	28	2	1	1	3	3	1	2	1	2
Arhavi	08	1	1	1	1	2	1	3	1	2
Kelkit	29	1	1	1	3	1	1	2	1	2
Vakfıkebir	61	1	1	1	2	1	2	1	1	2
Araklı	61	1	1	1	1	1	1	2	1	2
Kumru	52	1	1	1	2	1	1	1	1	2
Maçka	61	1	1	1	1	1	5	2	1	2
Perşembe	52	1	1	1	1	1	2	2	1	2
Sürmene	61	1	1	1	2	1	2	3	1	2
Yomra	61	1	1	1	3	1	1	1	1	1
Akkuş	52	1	1	1	2	2	1	1	1	1
Aluçra	28	1	1	1	2	1	1	1	1	1
Gürgentepe	52	1	1	1	2	3	1	1	1	1
Tonya	61	1	1	1	2	1	1	1	1	1
Çamaş	52	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Şiran	29	1	1	1	2	1	1	1	1	1

* Koyu yazılan fonksiyonlar güçlendirilmesi gereken fonksiyonları göstermektedir
Kaynak: DOKAP, 2000

Yukarıdaki veriler dikkate alınarak, 2000 yılında hazırlanan DOKAP'ta yapılan çalışma sonucunda bölgede, ilçe merkezlerine ek olarak beş kademe kentsel merkez tanımlanmıştır (Tablo-142).

Tablo-142: TR90 Bölgesi'nde Kentsel Kademelenme

Kademe	Kent Merkezi	Temel Fonksiyonlar
1. Bölge Merkezi	Trabzon	Yüksek düzeyli kentsel hizmetler ve konfor olanakları için çok fonksiyonlu kent merkezi bölgesel ticaret merkezi ve turizm faaliyetleri için giriş kapısı
2. Ana Kent Merkezleri	Ordu	Trabzon ile uyumlu çok fonksiyonlu kent merkezi / Tarıma dayalı sanayi merkezi ve ticaret alt-merkezi
	Rize	Trabzon ile uyumlu çok fonksiyonlu kent merkezi / Sanayi ve ticaret merkezi
	Giresun	Ticaret ve finans merkezi
	Artvin	Sosyal ve kültürel hizmetler merkezi / Turizm alt merkezi
	Gümüşhane	Sosyal hizmetler merkezi / Turizm alt-merkezi
3. İkincil Kent Merkezleri	Ünye	Tarıma dayalı sanayi alt-merkezi
	Akçaabat	Ticaret ve sosyal hizmetler alt-merkezi
	Fatsa	Ticaret ve kültürel hizmetler alt-merkezi
	Bulancak	Ticaret ve kültürel hizmetler alt-merkezi
	Görele	Sosyal hizmetler alt-merkezi
	Çayeli	Sosyal hizmetler alt-merkezi
	Pazar	Sosyal hizmetler alt-merkezi
	Tirebolu	Sosyal hizmetler ve ticaret alt-merkezi
	Hopa	Ticaret ve kültürel hizmetler alt-merkezi
	Şebinkarahisar	Ticaret, sosyal ve kültürel hizmetler alt-merkezi
	Maçka	Turizm alt-merkezi
4. Hizmete Yönelik Kent Merkezleri	Espiye / Beşikdüzü / Aybastı / Gököy / Of / Ardeşen / Korgan / Arhavi / Kelkit / Perşembe / Sürmene / Yomra / Akkuş / Gürgentepe / Aluçra	
5. İlçe Merkezleri	46 kent merkezi	

Kaynak: DOKAP(2000) faydalanılarak hazırlanmıştır.

3.5.7. Doğal Kaynaklar

3.5.7.1. Kapsam ve Sınırlar

TR90 Bölgesi, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsamaktadır. Bölge'nin batısında Samsun ve Tokat illeri; kuzeyinde Karadeniz; doğusunda Gürcistan devleti, Ardahan ve Erzurum illeri; güneyinde ise Erzurum, Bayburt, Erzincan, Sivas ve Tokat illeri bulunmaktadır. Bölge, 36°41' ve 42°42' doğu meridyenleri ile 39°50' ve 41°31' kuzey paralelleri arasında bulunmaktadır.

Bölge'nin yüzölçümü, 35.174 km²'dir ve Türkiye yüzölçümünün %4,48'ini teşkil eder. Bölge'de rakım, deniz seviyesinden başlayıp 3.932 m'ye (Kaçkar Dağı) kadar yükselir.

3.5.7.2. Topografya

3.5.7.2.1. Dağlar

Bölge dağları batıdan doğuya doğru Canik, Giresun ve Doğu Karadeniz dağlarından oluşmaktadır. Canik Dağları'nın doğu uzantısı Ordu ili'nin güney sınırlarını teşkil etmekte olup Giresun Dağları, Çadır Dağı, Karadağ, Hasan Dağı, Çakıl Dağı ve Karagöl Dağından oluşmaktadır. Doğu Karadeniz Dağları ise Alacadağ, Kalkanlı (Zigana), Ziyaret Dağı, Büyükdag, Soğanlı Dağı, Haldizen Dağı, Kırklar Dağı, Cimil Dağı, Dilek Dağı, Kaçkar Dağı, Demir Dağı, Parmak Dağı, Alacadağ ve Çomak Dağı'ndan oluşmaktadır. Bu dağlar hem Kuzey Anadolu'nun hem

de ülkemizin en yüksek dağlarını oluşturur. Bazı zirveler 3.000 m'nin üzerine kadar yükselir (Kaçkar Tepesi 3.589 m, Kaçkar Dağı 3.932 m)

3.5.7.2.2. Vadiler

TR90 Bölgesi'nin önemli vadileri Çoruh ve Kelkit vadileri olup Çoruh Vadisi: kuzey ve güneydeki dağ kuşakları arasında dar ve derin bir vadi halinde uzanır. Bayburt dolaylarında bu vadi ile kuzey ve güneydeki sıradağlar arasındaki yükseklik farkı 1000m'yi, İspir-Artvin arasında ise yer yer 2.000m'yi aşar. Kelkit Vadisi, kuş uçuşu 290-300 km uzunlukta doğrusal bir uzanış gösterir ve Erbaa-Niksar Ovası'na bağlanır. Kelkit Çayı'nın yerleştiği bu oluğun tabanı 1000 m civarından başlayarak batıda 400 m'ye kadar inmektedir.

3.5.7.2.3. Ovalar

TR90 Bölgesi'nin önemli ovaları Kelkit ve Şiran Ovaları olup bu ovalar Gümüşhane'de yer almaktadır. Kelkit Ovası yaklaşık 1.450-1.750 m rakımları arasında yer alıp doğuda Mormuş Düzlüğü üzerinde bir eşik ile Bayburt Ovası'ndan ayrılır. Kelkit Ovası doğu-batı yönünde eğimli olup toplam yüzölçümü yaklaşık 280 km²'dir. Batıda engebeli bir saha ile Şiran Ovası'ndan ayrılır. Şiran Çayı'nın drenaj ağını oluşturan Şiran Ovası ise yaklaşık 1.250-1.500 m rakımları arasında yer alır. Ovanın yüzölçümü yaklaşık 256 km²'dir.

3.5.7.2.4. Plato ve Yaylalar

Yaylalar TR90 Bölgesi genelinde oldukça önemli yer tutarlar. Bölge'de 2.000–2.200 m'den sonra artık ormanlar görülmez. Bunun yerine yazın karların kalkması ve rengârenk çiçeklerle yeşillenen alpin çayır kuşağı başlar. Ancak ormanların fazla tahrip edildiği sahalarda bu kuşak, 1700–1800 m civarına kadar iner. Bu kuşakta yaz boyunca sürekli hayvan otlatılır. Büyük yaylalarda haftanın belli günlerinde pazarlar kurulur. Bölge'nin belli başlı önemli yaylaları Sultanmurat, Kuşmer, Kadırga, Sisdağı, Çambaşı, Perşembe, Keyfalan, Argın, Kümbet, Bektaş, Anzer, Elevit, Verçenik, Çağırankaya, Kavron, Kulakkaya, Paşakonağı, Ayder, Bilbilan ve Gito yaylasıdır.

3.5.7.2.5. Su Kaynakları Akarsular

Tablo-143: TR90 Bölgesi Önemli Akarsuları (40 km'den kısa olan akarsular tabloda yer almamıştır.)

İl adı	Akarsu adı	Uzunluğu (km)
Trabzon	Baltacı Deresi	51
	Solaklı Deresi	63,6
	Karadere Deresi	63
	Yanbolu Deresi	64,4
	Değirmendere Deresi	60
Ordu	Melet Irmağı	130
	Turnasuyu Irmağı	56
	Bolaman Çayı	77
	Elekçi Irmağı	51
	Curi deresi	50
	Akçay Deresi	50
Giresun	Aksulırmağı	60
	Harşit Çayı	160
	Gelevera Deresi	80
	Yağıldere Deresi	70
	Batlama Deresi	40
	Kelkit Deresi	65
Rize	Pazarsuyu Deresi	80
	İyidere	68
Artvin	Fırtına Deresi	78,4
	Çoruh Nehri	354
Gümüşhane	Barhal Çayı	50
	Şavşat Suyu	54
	Harşit Çayı	142
	Kelkit Çayı	245

Kaynak: DSİ, 2010

TR90 Bölgesi su potansiyeli olarak Türkiye geneline göre oldukça zengin sayılabilecek bir yöreyi temsil etmektedir. Akarsu ağının yoğun olduğu bir Bölge'de akarsuların akımında yaz ile kış arasındaki değişim fazla değildir. Yaz başlarında akarsularda zaman zaman şiddetli taşkınlar olmaktadır. Bölge'nin başlıca akarsuları, Çoruh, Harşit, Melet ve Kelkit'tir.

Nehir Havzaları

Türkiye toprakları 26 havzaya bölünmüştür. TR90 illeriyle ilgili havzalar, Çoruh Havzası, Doğu Karadeniz Havzası ve Yeşilirmak Havzasıdır.

Çoruh Nehri Bayburt ilinden başlar ve Artvin ili sınırlarına girmeden önce doğuda Erzurum'a kadar uzanır. Tortum Nehri ana ayağına bağlandıktan sonra kuzeye doğru akmaya devam eden Çoruh Nehri, Gürcistan topraklarına girdikten sonra Karadeniz'e dökülür. Çoruh Havzası'nın Türkiye topraklarındaki drenaj alanı 20.000 km²'dir.

Çoruh ve Yeşilirmak Havzaları'ndan kuzeye doğru, Karadeniz kıyı kesimine doğru akan birçok düşük ve orta boylu akarsu vardır. Bu akarsu havzaları grubuna, Doğu Karadeniz Havzası denir. Bu suların ortak özelliği dağlardaki eğimlerden aşağıya doğru hızla akmalarıdır. Doğu Karadeniz Havzası'ndaki akarsuların toplam drenaj alanı 24.000 km²'dir.

36.000 km²'lik drenaj alanıyla Kelkit Çayı Yeşilirmak Nehrinin en büyük ayağıdır. Güneyde Gümüşhane ilinden çıkan bu nehir, batıya doğru Sivas ve Ordu illerinden geçerek devam eder. Kelkit Çayı Samsun'a girdikten sonra Yeşilirmak'la birleşir ve Samsun yakınından Karadeniz'e dökülür.

Göller

TR90 Bölgesi genelinde büyük göllere rastlanmayıp daha ziyade dağların tepelerinde oluşan küçük buzul gölleri ile heyelan sonucunda oluşan göllere rastlanmaktadır. Bölge'nin önemli gölleri, heyelan sonucu oluşan Sera Gölü ve Solaklı Çayının getirdiği alüvyonlarla vadi ağzının tıkanması sonucu oluşan Uzungöl, Kaçkar ve Karagöl krater gölleri, Aygır Gölü, Balıklı Göl, Büyükdeniz Gölü, Göleteği Gölü, Salıncak Gölü, Önacar Gölle-ri, Sefkar Gölleri, Kapılı Gölü, Suluk Gölü, Ambar Gölü, Çakır Göl, Deringöl, Dipsizgöl, Gaga Gölü, Karagöl, Ulu-göl ve Sağrak Gölü'dür. Ayrıca Bölge'de büyüklü küçüklü

bazıları peş peşe birer gideğenle birbirine bağlı, alanları 100-1.900 m² genişliğinde değişen buzul gölleri de bulunmaktadır.

Yüzeysuyu

Bölge illerindeki yıllık ortalama yüzeysuyu miktarı 25.741 milyon m³'tür ve bu oran bütün ülkedeki oranın %13'üne eşittir. Bu da göstermektedir ki TR90 Doğu Karadeniz illeri yüzeysuyu açısından zengindir. İllere göre su kaynakları potansiyeli Tablo-144'te verilmiştir. Artvin ilinin yıllık ortalama yüzeysuyu miktarı 6,799 milyon m³'tür ve TR90 Doğu Karadeniz illeri arasında ki en yüksek orandır. Bunun nedeni, ilin yıllık ortalama yüzeysuyu miktarının yüzde 88'ini oluşturan Çoruh Nehri'dir. İkinci en yüksek oran 6,264 milyon m³ ile Giresun ilindedir. Bu ildeki yüzeysuyu miktarı kuzey ve güney kesimlerinde farklılık gösterir. Doğu Karadeniz nehir havzasına bağlı olan kuzey kesimi ilin yüzde 60'ını oluşturur ve yüzeysuyu miktarının yüzde 80'i buradan gelir. İl yüzölçümünün yüzde 40'ını oluşturan güney kesimi ise Kelkit Havzası'na bağlıdır ve toplam yüzeysuyu miktarının yüzde 20'sini sağlar. Yıllık ortalama yüzeysuyu miktarı en düşük olan il, Gümüşhane'dir.

Yeraltı Suları

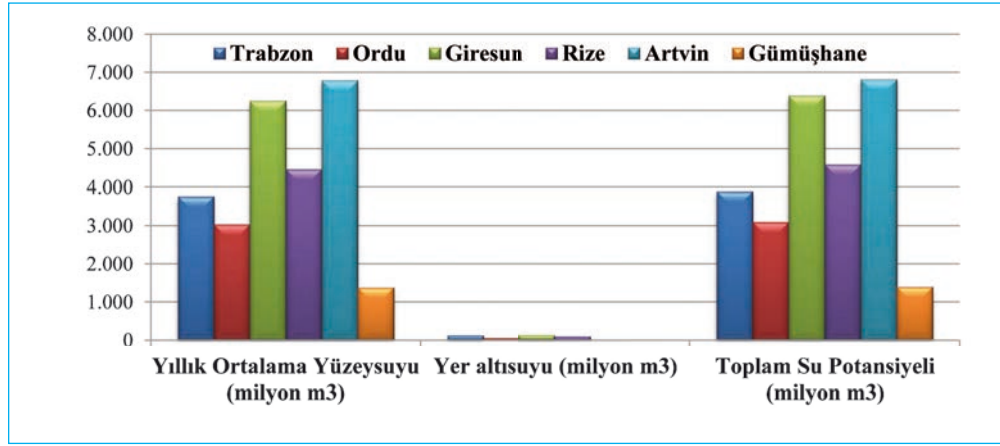
Bölge illerinde yeraltı sularının gelişme potansiyeli yüzey sularına göre oldukça düşüktür. Yıllık ortalama 464 milyon m³ olarak tahmin edilen yeraltı su potansiyeli, toplam su kaynakları potansiyelinin sadece %2'sini oluşturur. Yeraltı su kaynaklarının sürdürülmesini sağlayan yıllık yeniden doldurma oranını geçmeyen bu oran, güvenilir yeraltı suyu üretimi olarak tanımlanır. İllerin topoğrafik ve jeolojik koşullarına bağlı olarak yağmura dayalı oluşan yüzey suları direkt ve yüzey altı yüzey suları olarak tanımlanır. Nehrin temel akışı yağmura bağlı yeraltı sularıyla veya eriyen karlarla birleşir. Toprağın emdiği su kayalardaki yarıklarda birikir ve sonra yavaşça nehre boşalır.

Tablo-144: TR90 Bölgesi'ndeki Su Kaynakları

Yer	Yıllık Ortalama Yağış (mm)	Akış km2 (m3/s/km2)	Yıllık Ortalama Yüzeysel Suyu (milyon m3)	Yer altısuyu (milyon m3)	Toplam Su Potansiyeli (milyon m3)
Trabzon	900	0,0256	3.774	130	3.904
Ordu	968	0,0161	3.046	59	3.105
Giresun	926	0,0223	6.264	135	6.399
Rize	1.264	0,0362	4.469	100	4.596
Artvin	700	0,0187	6.799	25	6.824
Gümüşhane	465	0,0068	1.389	15	1.404
TR90	834	0,0185	25.741	464	26.232

Kaynak: DSİ, 2010

Grafik-53: TR90 Bölgesi'ndeki Su Kaynakları Dağılımı

Kaynak: DSİ, 2010

3.5.7.2.6. Kıyılar

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi kıyı şeridi, dağların kıyıya paralel uzanışına ve eğimin fazla oluşuna bağlı olarak falezlerin en çok görüldüğü yerdir. Kıyı şeridi Samsun-Ordu ili sınırından başlayıp Gürcistan sınırına kadar uzanır.

3.5.7.3. İklim

TR90 Bölgesi'nde yağış, sıcaklık, kar örtüsünün yerde kalma süresi gibi iklim elemanlarının çoğunu Bölge'nin fiziki coğrafya şartları yani yükselti, bakı, dağların uzanışı ve denizden olan uzaklığı tayin etmektedir. Buna bağlı olarak da Bölge'de iklim elemanlarının dağılışı önemli değişimler meydana gelmektedir. Kaba- ca doğu – batı doğrultusunda uzanan dağların kuzeye

bakan yamaçları diğer kesimlere göre çok fazla miktarda yağış alır. Yükseklerde ve vadilerin iç kısımlarında kıyıya göre yağış azalmakta ve Bölge'nin ardı kesimlerinde yağış miktarı kıyıya göre önemli ölçüde düşmektedir. Özellikle yaz döneminde ılık olan Karadeniz üzerinde oluşan yüksek basınç sahasından, Anadolu'nun ısınması ile oluşan alçak basınç sahasına doğru sürekli olarak genel bir hava akımı görülür. Bu şartlara bağlı olarak Karadeniz'den kaynaklanan nemli hava kütlesi Anadolu'ya sokulurken Karadeniz kıyı dağları boyunca yükselmeye uğrayarak soğur. Bunun sonucu olarak Bölge kıyı dağlarının kuzeye bakan yamaçları sisle (yöresel adıyla duman) tamamen kaplanmakta, bazen günlerce çekilmemektedir ve beraberinde de çisenti şeklinde yağış getirmektedir.

Tablo-145: TR90 Bölgesi Son 10 Yıllık Ortalama İklim Verileri

	Ortalama Sıcaklık (°C)	Maksimum Sıcaklık (°C)	Minimum Sıcaklık (°C)	Ortalama Açık Günler Sayısı	Toplam Yağış (mm)	Ort. Nisbi Nem (%)
Trabzon	15,0	37	-4,0	59,3	897,3	73
Ordu	14,7	37,1	-4,0	60,6	1.018,5	68
Giresun	14,8	36	-3,0	50,7	1264	71
Rize	14,7	34,4	-4,6	66,1	2.292,9	77
Artvin	12,3	40,8	-9,6	82,8	726,2	61
Gümüşhane	9,7	41	-21,6	77,3	451,1	67

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

Kıyı kesimlerinde yıllık ortalama %70'in üzerinde olan bağıl nem, iç kesimlerde azalarak % 60-70 dolaşına iner. Yaz döneminde ise bağıl nem kışa göre çok daha yüksek olmaktadır. İç kısımlarda yükseklerle doğru nispi nem bir hayli azalır.

TR90 Bölgesi'nde, Trabzon, Giresun, Rize ve Gümüşhane illerinde hakim rüzgarlar genellikle güney - güney batı yönünden, Ordu ilinde güney – güney doğu ve Artvin ilinde de batı-kuzey batı yönünden esmektedir.

3.5.7.3.1. Yağış

Ülkemizin en yağışlı kesimini oluşturan, Doğu Karadeniz dağlarının kuzeye bakan yamaçlarını kapsayan sahil yöresi Bölge sınırları içindedir. TR90 Bölgesi'nde yağışlar topoğrafik yapıya göre kısa mesafelerde değişmekle birlikte genelde doğudan batıya doğru gidildikçe ve deniz seviyesinden yükseldikçe azalmaktadır. En fazla ve şiddetli yağışlar kıyı kesimine düşmektedir. Bölge'de topoğrafik yapının kısa mesafelerde değişiklik göstermesi mikro klima alanların oluşmasında etkili olmuştur. Bölge'nin sahil kesiminin doğu sınırını oluşturan Artvin'in Hopa ilçesinde uzun yıllar ortalaması yıllık toplam yağışı 2.227 mm olup sahil boyunca Rize il merkezinde 2.292,9 mm ve Trabzon'un Of ilçesinde de 1.266 mm'ye düşmektedir. Trabzon il merkezinde uzun yıllar ortalaması yıllık toplam yağış 897,3 mm iken Giresun ili merkezinde 1.264 mm ve Ordu il merkezinde de 1.018,5 mm'dir. İç kesimde bulunan Gümüşhane ili merkezinde ise yağış değeri 451,1 mm'ye, Artvin il merkezinde 726,2 mm'ye ve iç kesimde bulunan Artvin'in Ardanuç ilçesinde de 455 mm'ye düşmektedir. Yağışlar sahil kesiminde her mevsim devam ederken, iç

kesimlerde ise yaz mevsiminde azalmaktadır. Bölge'nin sahil illerinde ortalama kar yağışlı günler sayısı 11 iken iç kesimde bulunan Gümüşhane'de 47,6 gün ve Artvin'de 25,9 gündür. Kar örtülü günler sayısı ise sahil kesimi illerinde ortalama 9 gün, Gümüşhane'de 66,7 ve Artvin'de 40,7 gündür.

3.5.7.3.2. Sis

Bölge sahil şeridinde bağıl nem oranlarının yaz mevsiminde Karadeniz üzerinden gelen nemli rüzgârların etkisiyle yüksektir. Kıyıya paralel uzanan dağların nemli rüzgârların etkisinin iç kesimlere geçmesini önlemesiyle iç kısımlara doğru sisin arttığı görülmektedir. Bu mevsimde Karadeniz yüzeyinde olan buharlaşmanın, havanın sakın olduğu zamanlarda kıyıya yakın kesimleri etki altına alması ve zamanla güneydeki yüksek alanlarda oluşan alçak basınç merkezine doğru yönelen meltem rüzgârları sayesinde nemin doğrudan buralara taşınması nedeniyle yayla alanlarında çoğu zaman öğleye kadar devam eden açık-berrak bir hava hali ardından vadiler boyunca yükselen su buharı (yöresel adıyla duman) sahayı tamamen kaplamakta ve bazen günlerce çekilmemektedir.

3.5.7.4. Flora ve Fauna

Doğu Karadeniz Bölgesi sahilinden 3376 m yükseltiye kadar değişen yükselti farklılığı, dağların denize paralel uzanması, kuzey sınırı Karadeniz'in oluşturmaları, çok sayıdaki dereleri, irili-ufaklı gölleri, toprak ve iklim özellikleri nedeniyle çeşitli ekolojik birimleri bünyesinde barındırdığından zengin bir flora ve vegetasyona sahiptir. Bu zengin vejetasyonun her biri, dar bir yayı-

İlş bölgesine sahip, özel ekolojik koşullarda yetişebilen, yetiştiği yöreye özgü olup yöre dışında başka yerlerde yetişmeyen bitkiler olarak tanımlanan birçok endemik bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. Bu biyolojik zenginlikleri nedeniyle biyogenetik rezerv alanları olarak değerlendirilmeleri, doğal kaynakların korunması ve biyolojik çeşitliliğin devamı için büyük önem taşımaktadır.

Bölge ormanların florası çeşitli ağaç, ağaççıklar ile otsu ve odunsu diri örtüden oluşmaktadır. Ormanlarda bulunan ağaç türleri; ladin, kayın, kızılğöğ, göknar, sarıçam, kestane, meşe, gürgen, akasya, akçaağaç, şimşirdir. Ayrıca orman alt tabakasında bulunan ve geniş alanlarda yayılış gösteren ormangülü önemli flora zenginliğidir. Bunun dışında böğürtlen, taflan, karayemiş, ayıüzümü, kuşburnu, ahududu, eğrelti otu ve çeşitli çayır ve mera otları flora çeşitliliği içindedir. Tarımsal ürünlerde çay ve fındık Bölge ile özdeşleşmiş ürünler olup bunların yanında tarla, sebze ve meyve ürün gruplarından birçok ürün çeşidinin de yetiştiriciliği yapılmaktadır. Çay ve fındık Bölgenin sahil illerinde üretilirken tahıl üretimi iç kesimdeki il ve ilçelerde yoğunluk kazanmaktadır.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin başlıca sıradağları, Doğu Karadeniz ve Kelkit Dağları, canlı organizmaların coğrafik olarak yayılmasını engelleyen etkin bariyerler oluşturmaktadırlar. Bu durum jeo-zoolojik analizler açısından oldukça önemlidir.

Bu iki dağ sırası dar bir koridorda birleşerek Karadeniz kıyı alanını Orta Anadolu ve Kars-Erzurum platosundan ayırmaktadır. Bu dağlar, Bölge'deki biyolojik kompozisyonlar açısından büyük önem taşımaktadır. Birçok canlı organizma grubunun değişerek çeşitlilikler göstermesi, bu dağ engellerinin etkisiyle gerçekleşmiştir. Özellikle buzul çağlarında ve bunu takip eden dönemlerde, bu bariyerler geçişleri engellemiş, dolayısıyla canlıların dağılımını ve sonuç olarak popülasyonların çeşitlenmesini kısıtlamıştır. Bölge'de önemli miktarda büyük memeli hayvan (bozayı, yaban domuzu, kurt, dağkeçisi, vb.) bulunmaktadır. Kara Kafkasya Kekliği, Hazar Denizi Kar Horozu ve yırtıcı kuşların ana göç yolu, Bölge'deki önemli kuş varlıklarıdır. Bu orman alanlarında yaşayan hayvanlar da ekosistemin özelliklerine bağlı olarak benzer bir çeşitlilik göstermektedirler.

3.5.8. Doğal Değerler ve Çevrenin Korunmasına İlişkin Mevcut Durumun Değerlendirilmesi, Doğal Değerlerden Sürdürülebilirlik İlkesi Çerçevesinde Yararlanılabilirlik İçin Mevcut Potansiyeller ve Sorunlar

Doğu Karadeniz Bölgesi bir yanda hızlı kentleşme, kıyılarlaşma ve metropolitenleşme öte yandan da giderek hızlanan ekonomik büyüme ve dünyaya açılma süreçleri yaşamaktadır. Bu süreçler içinde ekonomik büyümeyi hızlandırmak ve oluşan gelişmelerden pay alma çabaları doğal ve tarihi değerleri koruma bağlamındaki bilinçsizlik, bilgisizlik ve kaynaklılık gibi olumsuzluklarla birleşince doğal ve tarihi değerlerin zarar görmesi kaçınılmaz bir hal almaktadır. Gerekli tedbirlerin zamanında alınmaması durumunda Bölge'nin zengin doğal ve tarihi mirasının hızla yok olacağı açıktır. Doğal ve tarihi değerlerin yeniden üretimleri söz konusu olamayacağına göre "doğal ve tarihi değerleri koruma" bir gereklilik; koruma amaçlı yaklaşımlar ise birer toplumsal sorumluluktur.

Bölge doğal değerler açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bu zengin çeşitlilik, sürdürülebilir doğal ve kültürel/tarihsel çevrenin korunması, eko-turizm ve kültürel turizm bağlamında gerekli tedbirlerin alınması ile bozulmayacaktır. Alınacak tedbirlerin sürdürülebilir olması için en önemli hususlardan biri de Bölge'deki çevre bilincinin geliştirilmesidir. Doğal değerlerin korunmasını hedeflemek ya da korumanın nasıl yapılacağını bilmek "yapmak" için yeterli değildir. Koruma uygulamalarını birer sonuç değil süreç olarak değerlendirmek gerekir.

Bölge'deki doğal değerlerin ve çevrenin korunmasına ilişkin mevcut durumun değerlendirilmesi, sorunlar ve çözüme ilişkin öneriler; "çevre" başlığı altında açıklanmıştır.

3.5.8.1. Çevre

Türkiye, iklim değişikliğinden en çok etkilenecek olan Akdeniz Havzası üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle 'Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi' ne taraf olmuş ve Çevre ve Orman Bakanlığı koordinasyonuyla 'Ulusal İklim Değişikliği Strateji Belgesi (2010-2020)' ni yayınlamıştır.

Bu bağlamda çevrenin korunması ve iklim değişikliğiyle mücadele doğrultusunda bir takım tedbirler alınacağı belirlenmiştir. Bu tedbirler; hava kalitesinin korunması (sera gazı emisyon artış hızını sınırlamak), temiz üretime yönelik Ar-Ge ve inovasyon kapasitesini geliştirmek, tüketim kalıplarını iklim dostu olacak şekilde değiştirmek, temiz ve sürdürülebilir enerji kullanma (HES, rüzgar enerjisi kullanma, yeni binalarda enerji kimlik belgesi talebi), ulaşımda alınacak tedbirler (demir yolu, deniz yolu, toplu taşıma araçları kullanımının yaygınlaştırılması), atık yönetimi, su kalitesinin korunması, ormansızlaştırma ve ormanların tahribiyle mücadeledir.

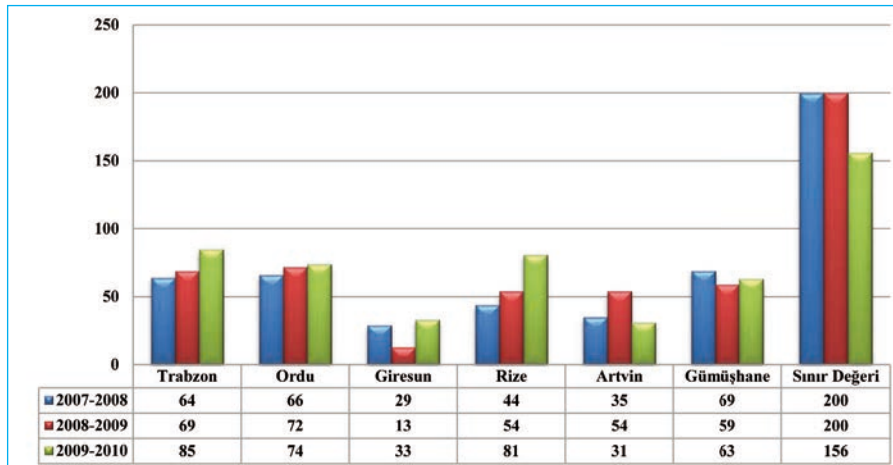
3.5.8.1.1. Hava Kalitesi

Bölge'deki hava kirliliğinin başlıca sebepleri ısınma, ulaşım ve endüstriyel faaliyetler olarak sıralanmaktadır.

Bölge illerinde hava kirliliği ölçümleri (PM, SO₂), Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından ülke genelinde oluşturulan hava kalitesi izleme ağı kapsamında 2006 yılında kurulan hava kalitesi izleme istasyonları vasıtasıyla yapılmaktadır. TR90 Bölgesi'ndeki tüm illerde hava kalitesi ölçüm istasyonu bulunmaktadır. Bu illerden sadece Trabzon'da iki adet ölçüm istasyonu bulunmakta olup diğer illerde ise bir tane ölçüm istasyonu vardır.

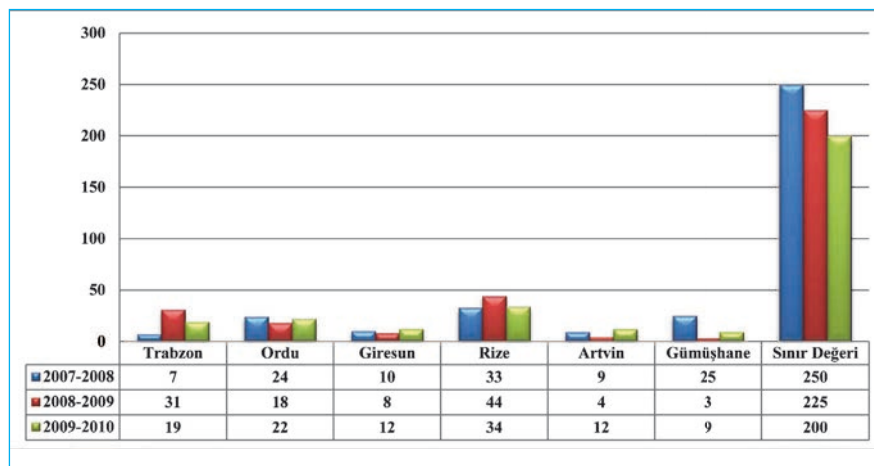
Grafik-54 ve Grafik-55'de, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki il ve ilçe merkezlerinde ölçüm yapılan istasyonlardan elde edilen kış sezonu ortalama partikül madde (PM₁₀) ve kükürtdioksit (SO₂) konsantrasyonları verilmiştir.

Grafik-54: Partikül Madde (PM₁₀) Kış Sezonu Ortalamaları (µg/m³)

Kaynak: TÜİK

Grafik-55: İl ve İlçe Merkezlerinde Ölçüm Yapılan İstasyonlardan Elde Edilen Kış Sezonu Kükürtdioksit (SO₂) Konsantrasyonları (µg/m³)

Kaynak: TÜİK

2 Kasım 1986 tarih ve 19269 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan “Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği”nde Kış Sezonu Ortalaması Sınır Değerleri, Tablo-146’da verilmiştir.

Tablo-146: Kış Sezonu Ortalaması Sınır Değerleri (Çevre ve Orman Bakanlığı)

	Birimi	Sınır Değeri
Kükürt Dioksit	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	250
Havada Asılı Partikül Madde	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	200

NOT: Verilen sınır değerler 2009 tarihine kadar geçerlidir. KAYNAK: TÜİK

Bilindiği üzere Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği, Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından 6 Haziran 2008 tarih ve 26898 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmış olan Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği kapsamında yürürlükten kaldırılmış olup yeni yayımlanan yönetmelikle düzenlenen kış sezonu sınır değerleri (1 Ekim–31 Mart) Tablo-147’de verilmiştir.

Tablo-147: Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği’ne Göre Kış Sezonu Ortalama Sınır Değerleri (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2008)

	Birimi	Sınır Değeri	Yılı
Kükürt Dioksit	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	225	2009
Havada Asılı Partikül Madde	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	200	
Kükürt Dioksit	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	200	2010
Havada Asılı Partikül Madde	$\mu\text{g}/\text{m}^3$	156	

Kaynak: TÜİK

Bu ölçüm istasyonlarından elde edilen veriler irdelendiğinde kirlilik parametresi olarak ölçülen PM ve SO₂ konsantrasyonlarının Çevre Kanunu’na istinaden yürürlükte olan Hava Kalitesinin Korunması Yönetmeliği ve Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği’ndeki sınır değerleri aşmadığı, bu istasyonların tümünde, hava kirliliğinin TR90 Bölgesi için ciddi bir çevresel tehlike oluşturmadığı görülmektedir.

Bununla birlikte nüfus artışı, çarpık kentleşme, alt-yapısız sanayileşme, motorlu taşıtların yoğunlukla şehir merkezlerinde yoğunlaşması, şehirlerde yeterli hava koridorlarının olmaması, yeşil alanların azlığı, topografik yapı, meteorolojik faktörler (inversiyon) gibi birçok nedenden dolayı Bölge’de özellikle kış mevsiminde, belirli günlerde hava kirliliği probleminin yaşandığı gözlenmektedir.

Söz konusu istasyonlarda sadece partiküler madde ve SO₂ emisyonlarının ölçümü düzenli olarak izlenmektedir. İzleme sisteminin yetersiz olması nedeniyle, Bölge’deki hava kalitesinin, belirlenen emisyon limitlerine uyup uymadığını belirlemek güçtür. Bu çerçevede, elde bulunan kısıtlı veriler doğrultusunda bazı sanayi bölgeleri ve ikincil kentler dışında, Bölge’de hava kirliliğinin çok ciddi bir problem olmadığını söylemek mümkündür (DOKAP, 2000).

Bölge’de bulunan hava kalitesi izleme istasyonlarında sadece PM ve SO₂ ölçümlerinin yapılması sebebiyle trafik ve sanayiden kaynaklanan kirleticilerin tespiti ve kirlilik yükü hesaplamaları yapılamamaktadır. Bu nedenle hava kalitesi izleme istasyonlarının ve ölçüm parametrelerinin (NO_x, Uçucu Organik Bileşikler, Ozon, CO, PM 2,5) sayısının artırılması gerekmektedir.

Söz konusu hava kirliliğinin azaltılması amacıyla konutlarda yakıt tüketimi ve yakma teknikleri, binalarda ısı yalıtımı, doğal gaz yakıtının Bölge illerinde kullanımının teşvik edilmesi gibi konularda halkın bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Yeni imara açılacak alanlarda hava kirliliği probleminde meydan vermeyecek şekilde yapılaşma yapılması ve hava koridorlarının oluşturulması, bölgede yer alan illerin coğrafik ve meteorolojik yapısına bağlı olarak yenilenebilir enerji kaynaklarının (rüzgar enerjisi, güneş enerjisi vb.) kullanımının yaygınlaştırılması hususlarında gerekli teşvik ve uygulamaların yapılması önem arz etmektedir.

TR90 Bölgesi’nde bulunan motorlu kara taşıtlarına ait Tablo-148’de yer almaktadır.

Tablo-148: Doğu Karadeniz Bölgesi illerindeki Motorlu Taşıt Sayısı ve Oranı

	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90	Türkiye
Motorlu Taşıt Sayısı	102.664	77.980	51.632	43.480	22.894	14.139	312.789	14.542.614
Oranı (%)	0,71	0,54	0,36	0,30	0,16	0,10	2,15	100,00

Kaynak: TÜİK, Motorlu Kara Taşıtları İstatistikleri, Nisan 2010

Her ne kadar TR90 Bölgesi'ndeki motorlu taşıtların sayısı ve yoğunluğu ulusal ortalamanın yarısı kadar da olsa, hareketli bir kirlilik kaynağı olan motorlu taşıt emisyonlarının etkileri ciddi bir şekilde değerlendirilmelidir. Önerilen kalkınma, bölgedeki motorlu taşıt sayısının artmasına neden olacaktır. Bu çerçevede, bölgede sadece kurşunsuz benzin kullanan arabaların kullanımı teşvik edilmedikçe, kurşun emisyonunun artacağı açıktır. Mevcut taşıt stokunun yavaş yavaş daha temiz ve daha etkin taşıtlarla değiştirilmesi, hava kalitesinin iyileştirilmesine katkıda bulunacaktır.

Bölge'de hava emisyonu oluşturan kirlletici vasfı yüksek sanayi tesisi az sayıda bulunmakta iken nispeten daha az kirlletici vasfı olan küçük ve orta ölçekli işletmeler daha fazla faaliyet göstermektedir. Çevre mevzuatı gereğince ilgili yönetmelikler nezdindeki hava kalitesi sınır değerlerine tüm bu sanayi tesislerince uyulması gerekmektedir. Bu doğrultuda hava emisyonlarındaki kirlletici parametrelerin yönetmelik sınır değerlerine riayet edilerek faaliyet gösterilmesi için gerekli baca gazı arıtma sistemlerinin kurulması ve diğer çevresel tedbirlerin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Ancak küçük ve orta ölçekli işletmelerin çevre konusunda özellikle personel yönüyle kurumsallaşamaması ve kurulması gereken çevre sistemlerinin çoğu kez yüksek maliyet içermesi nedeniyle çevresel tedbirlerin alınmasında yetersizlikler yaşanmaktadır.

3.5.8.1.2. Su Kalitesi

Kıta içi yüzeysel su kaynaklarının kalitesinden Çevre ve Orman Bakanlığı ile yerel yönetimler sorumludur. Ancak DSİ de özellikle yüzeysel sulardaki kirliliği izleyen bir altyapıya sahiptir. Bölgede yer alan yüzeysel sulara içme suyu kalitesinin izlenmesine yönelik olarak kullanılan 15 adet Su Kalitesi İzleme İstasyonu bulunmaktadır. TR90 Bölgesi'nde 12 adet de genel su kalitesinin izlenmesine yönelik Genel Su Kalitesi İzleme İstasyonu

bulunmaktadır.

Su Kirliliğinin Kontrolü Yönetmeliği'nde toplam 45 parametre (fiziksel, inorganik, organik ve bakteriyolojik) yer almaktadır. Ancak bu parametrelerin sadece bir kısmı sürekli olarak izlenmektedir.

Bölge'de yer alan yüzeysel ve yer altı su kaynakları evsel ve endüstriyel nitelikli kirlleticiler nedeniyle kirlenebilmektedir.

Bölge'deki yerleşimlerden kaynaklanan evsel atıksular için herhangi bir arıtma tesisi bulunmamaktadır. Kıyı şeridinde yer alan illerimizde oluşan evsel atık sular derin deşarj sistemi ile denize deşarj edilmektedir. Ancak kanalizasyon sisteminin ayırık sistem olmaması ve bölgenin fazla yağış alması nedeniyle bu sisteminin verimi azalmakta hatta zaman zaman çalışamaz hale gelebilmektedir.

Bölge'deki su kalitesini olumsuz etkileyen kirleticilerden biri de endüstriyel atıksulardır. Bugün gelinen durumda Bölge ölçeğinde su kirliliğine sebep olan işletmelerin mali yetersizliği ve özellikle çevre açısından kurumsallaşamaması (tesislerde çevre biriminin olmaması) su kalitesi korunmasındaki tedbirlerin alınmasında aksaklıkların yaşanmasına neden olmaktadır.

Bunun yanında Bölge'nin kırsal alanlarında yeraltı suyu, temiz içme suyu kaynaklarından biri olarak düşünülmekte ve geleneksel olarak bu kaynaklar, yerleşim alanlarındaki küçük ölçekli su sistemlerinde kullanılmaktadır. Ancak yerüstü su kaynakları, memba alanlarındaki nüfus artışı ve kentleşme nedeniyle giderek kirlenirken, ne yazık ki bu kaynakların kalitesi düzenli olarak izlenmemektedir. Evsel ve endüstriyel atıksuların, yer altı suyuna karışması kirlenmenin başlıca nedenlerinden biridir. Çünkü bölgenin birçok yerinde sıhhi altyapı olanakları yetersizdir. Yerleşim alanlarının birçoğunda ilkel arıtma yöntemleri kullanıldığından, evsel atıksular yer altı suyuna karışabilmektedir.

Hem evsel hemde endüstriyel atıksuların yer altı ve yerüstü su kaynaklarına karışması ve bu kaynakları kirliletmesinden kaynaklanan çevresel, ekonomik ve sosyal zararları en aza indirmek için atık su arıtma tesislerinin kurulması ve ilgili kontrol mekanizmalarının harekete geçirilmesi önem arz etmektedir.

3.5.8.1.3. Katı Atık Yönetimi

Üreticisi tarafından atılmak istenen ve toplumun huzuru ile özellikle çevrenin korunması bakımından, düzenli bir şekilde bertaraf edilmesi gereken katı maddeler (iri katı atık, evsel katı atık) ve arıtma çamuru katı atık olarak tanımlanmaktadır.

Katı atıkların, konut, işyeri gibi üretildikleri yerlerde geçici olarak biriktirilmesi, bu yerlerden toplanması, taşınması, geri kazanılması gibi işlemlerden sonra, çevre ve insan sağlığı açısından zararsız hale getirilmesi ve ekonomiye katkı sağlanması amacıyla kompostlaştırma, enerji kazanmak üzere yakma ve/veya düzenli depolama işlemlerinin tümü ise “bertaraf” olarak ifade edilmektedir.

Söz konusu atıkların bertarafının tekniğine uygun olarak yapılması büyük önem arz etmektedir. Aksi takdirde genelde çevre kalitesi olarak ifade edilen su, hava ve toprak kalitesi olumsuz etkilenecek ve kirlilik oluşacaktır. Bölgedeki evsel katı atıkların su içeriğinin fazla olması bir başka deyişle kalorifik değerinin düşük olması bertaraf yönteminde “düzenli depolama” seçeneğinin tercih edilmesine sebep olmuştur.

Aynı konuyla ilgili olarak METAP-Dünya Bankası ve Çevre Bakanlığı işbirliği ile ülkemizde 21 yerde (bölgedeki illerden Trabzon ve Rize ili dahil olmak üzere) katı atık yönetim modelinin tespit edilmesi çalışması kapsamında 1995-1997 yılları arasında Trabzon ve Rize illerinde yapılan fizibilite çalışması sonrasında evsel katı atıkların su içeriğinin yüksek olması nedeniyle bertaraf metodu olarak yakma yerine düzenli depolamanın uygun olacağı hususu tespit edilmiştir. Örnek olması açısından Trabzon ili katı atık karakteristikleri tablo -149 da verilmiştir;

Tablo-149: Trabzon İli Katı Atık Karakteristikleri

Ph	6,32
C/N	68,5
Organik Madde	% 21,48(±) 7,06
Su İçeriği	% 76,25(±) 4,19
Alt Kalorifik değer (Hu)	1703 kJ/kg
Kül	% 4,87

Kaynak: Trabzon İl Çevre Durum Raporu, İÇOM, Trabzon, 2008

Yakma tesisleri, yüksek inşaat maliyeti, teknik eleman yetersizliği ve özellikle yakma sonrasında oluşan gazların kontrolünün güçlüğü gibi nedenlerden dolayı öncelikli olarak tercih edilmemektedir.

TR90 Bölgesi’nde evsel katı atıklar uzun yıllar boyunca deniz dolgu alanlarına, boş arazilere, dere kenarlarına ve dere yataklarına dökülmek suretiyle vahşi depolama adı verilen kontrolsüz bir metodla bertaraf edilmiştir. Bu durum çevre ve halk sağlığı açısından geçmişten bugüne ciddi sorunların oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Bugün gelinen noktada meteorolojik ve coğrafik şartlar göz önüne alındığında bölgedeki yağış potansiyeli, yer seçimi açısından uygun alanların azlığı ve yerleşimlerin dağınıklığı gibi nedenlerden dolayı düzenli depolama şeklindeki bertaraf metodu hayata geçirilememektedir.

Bölge’de sadece Trabzon ve Rize illeri katı atıkları Trabzon ilinde düzenli depolama şeklinde bertaraf edilmektedir. Diğer illerde ise katı atıkları depolama yoluyla bertaraf uygulamaları henüz faaliyete geçmemiştir.

3.5.8.1.3.1. Yerel Seviyede Yönetim

5491 sayılı “2872 sayılı Çevre Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”a, “Katı Atıkların Kontrolü Yönetmeliği”ne; 5216 sayılı “Büyükşehir Belediyesi Kanunu”na ve 5393 sayılı “Belediye Kanunu”na göre; Belediye ve mücavir alan sınırları içinde belediyeler, bu alanlar dışında ise mahallin en büyük mülki amiri, evsel ve evsel nitelikli endüstriyel katı atıkların çevreye zarar vermeden bertarafını sağlamak, çevre kirliliği-

ni azaltmak, katı atık depo sahalarından azami istifade etmek ve ekonomiye katkıda bulunmak amacıyla evsel katı atıklar içindeki değerlendirilebilir katı atıkları sınıflandırarak ayrı toplamak ve bunlarla ilgili tedbirleri almakla yükümlüdürler. Bu hükümlerden hareketle katı atıkların nihai bertarafına ilişkin sorumlu kurumun belediye olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorumluluğa sahip olmasına rağmen belediyelerin personel veya finansman yetersizliği ile yerelde eşgüdüm sağlayamama gibi sorunlarından dolayı evsel katı atık yönetiminde bölge genelinde yetersizlikler göstermektedir.

Türkiye’de olduğu gibi TR90 Bölgesi’ndeki halen atıkların büyük bir kısmı mevzuata uygun şekilde bertaraf edilememektedir. Bu duruma yol açan pek çok idari, mali ve teknik sebep bulunmaktadır.

Öncelikle atık depolama alanları için yer seçimi önemli sorunlardan biri olarak göze çarpmaktadır. Aynı bölgede çok sayıda yerel yönetim biriminin bulunması diğer altyapı hizmetlerinde olduğu gibi katı atık hizmetlerinde de işbirliği ve eşgüdümü zorunlu kılmaktadır. Yeni yasal düzenlemelerle teşvik edilen mahalli idare birlik modeli uygulamaları, yerel düzeydeki çevresel hizmetlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırıcı bir yapı olarak dikkat çekmektedir. Benzer çevre sorunlarıyla karşı karşıya bulunan belediyelerin ortaklaşa kurdukları birliklerin uygulamaları, zamanı ve finansman kaynaklarını daha verimli kullanmak açısından önemli olmaktadır. Bu çerçevede, mahalli idare birlikleri tarafından yürütülen katı atık projelerinin arttığı görülmektedir. Ayrıca bölgesel kalkınma politikaları kapsamında, bölgesel ölçekli çevre sorunlarının çözülmesinde de hizmet birlikleri modellerinin kullanılması öngörülmektedir. Nitekim AB destekli bölgesel kalkınma projelerinde hizmet birliklerinin kurulması tavsiye edilen bir konudur. (Çevre ve Orman Bakanlığı, Atık Yönetimi Eylem Planı, 2008-2012). Bölge’de bu anlamda komşu illerin bir araya gelerek veya kendileri tek başına olmak üzere illerindeki katı atık sorunun çözümüne ilişkin olarak kurduğu katı atık birlikleri bulunmaktadır. (Örnek; Rize ve Artvin ARRIKAB, Trabzon ve Rize TRABRİKAB, Giresun ilinde GİRKAŞİÇ, Gümüşhane ilinde Gümüşhane Yerel Yönetim Birliği, vb). Trabzon ve Rize illeri dışındaki Bölge illerinde katı sorununun çözümü için birlikler oluşturulmasına ve çalışmaların devam etmesine rağmen

men yer seçimi yetersizliği ve yerel yönetimler bazında eşgüdüm sağlanamaması gibi bazı sorunlar nedeniyle düzenli depolama şeklindeki bertaraf uygulanamamaktadır. Bölge’de düzenli depolamayı gerçekleştiren tek birlik TRABRİKAB’dır. Trabzon ve Rize illerinde uzun yıllardır yaşanan katı atık sorununun tekniğine uygun olarak çözümü amacıyla 27.10.1997 tarih ve 97/10183 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulan birlik, bugün itibarı ile 88 belediye ve 2 özel idare olmak üzere 90 yerel yönetimden oluşmaktadır. Birlik, 1995-1997 arası yapılan fizibilite çalışmasını 2005 yılında Alman Kalkınma Bankası hibe kredisıyla (KfW) güncelleştirerek 13.10.2005 tarihinde yapım işi İSTAÇ’a ihale edilmiştir. Yapılan tesisler 2007 yılı temmuz ayında işletmeye alınmıştır. İşletme ihalesi 3 yıllığına özelleştirilerek hizmet alınmaktadır. Proje Kapsamında;

1. Kutlular Düzenli Depolama Sahası (152 dönüm),
2. Trabzon Delikitaş Aktarma İstasyonu (10 dönüm),
3. Of-İyidere Aktarma İstasyonu (4 dönüm),
4. Birliğe ait Araklı Arazisi (171 dönüm),
5. Tıbbi Atık Sterilizasyon Ünitesi (1 adet 4500 kg/gün, 1 adet 1650 kg/gün kapasiteli),
6. Sızıntı Suyu Arıtma Tesisi, bulunmaktadır.

Trabzon’da bulunan Tıbbi Atık Sterilizasyon Ünitesi, Bölge’de tek olduğundan Trabzon dışında Bölge illerine de hizmet vermektedir.

Söz konusu düzenli depolama alanına günlük 580-600 ton çöp depolanmaktadır. Bu miktarın az olmasının nedeni bir kısım üye belediyelerin halen daha çöplerini bertaraf tesislerine getirmemesidir. Bunun yanında Trabzon’un batısında yer alan ve daha sonra birliğe üye yapılan 5 ilçe ve 5 belde belediyesinin çöpleri için bu bölge içerisinde bir aktarma istasyonu bulunmamaktadır. Mesafe uzaklığından dolayı halihazırda çöpleri bertaraf tesisine taşınmamaktadır.

Bu bağlamda Trabzon'un batısında kalan belediyelerin kullanacağı bir aktarma istasyonuna ihtiyaç duyulmuş ve Çarşıbaşı ilçesine bir aktarma istasyonu yapım işi ihale edilmiştir. TR90 Bölgesi'ndeki diğer illerin de ister kendi içlerinde isterse farklı illerin dahil olacağı şekilde oluşturulacak birlikler vasıtasıyla sağlanacak eşgüdümle katı atık bertaraf yönetimini çevre mevzuatlarında belirlenen uygun teknik esaslara göre ivedilikle gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Aksi takdirde vahşi (düzensiz) depolama şeklinde yapılan bertaraf sonrasında dolaylı ya da direkt olarak hava ve su kalitesi olumsuz olarak etkilenecektir. Bu durum bir yandan sağlıklı yaşam kalitesini azaltacağı gibi diğer yandan da bölgenin en önemli marka değerlerinden biri olan turizm değerini de olumsuz yönde etkileyecektir.

3.5.8.1.3.2. Katı Atık Miktarı

Tablo-150: TR90 Bölgesi'nde Kişi Başına Oluşan Ortalama Belediye Katı Atık Miktarları

TR90 İlleri	Kişi Başı Ortalama Belediye Katı Atık Miktarı (kg/kişi-gün)
Trabzon	0,70
Ordu	0,84
Giresun	0,69
Rize	0,86
Artvin	0,90
Gümüşhane	0,78
TR90	0,80
Türkiye	1,13

Kaynak: TÜİK verileri, 2008

Evsel Katı Atık (Çöp) Boşaltma Alanlarındaki Sorunlar

Bölge'de evsel katı atıkların bertarafı, düzenli veya düzensiz (vahşi) depolama şeklinde gerçekleşmektedir. Her iki uygulamada da çeşitli sorunlar oluşabilmektedir.

Düzenli Depolama Sahalarında Karşılaşılan Problemler ve Yönetimleri:

Düzenli depolama sahası olarak Trabzon'un Sürmene İlçesi Çamburnu Beldesi Kutlular Mevkii'nde bulunan alan, bölgedeki tek düzenli depolama alanıdır. Düzenli depolama alanlarında karşılaşılan sorunlar ve yönetimi konusundaki bilgilere bu sahada yapılan uygulamalardan ulaşılmıştır.

Bilindiği üzere katı atık depolama sahalarında katı atık depolama yüksekliği arttıkça saha yüzeyinde biriken suların tabana inmesi ve atık su toplama borularından tahliye edilmesi zorlaşır. Bu durumda yüzeyde biriken çöp sularının pompa ile saha dışına alınması sağlanmalıdır. Özellikle Karadeniz Bölgesi gibi yoğun

yağış alan kesimlerde saha yüzeyinde ve etrafında su birikintileri oluşmaktadır. Toplanan suların koku, haşere ve sinek üremesine neden olmaması için saha dışına alınması gerekmektedir.

Gaz toplama bacaları düzenli depolama sahaları için çok önemlidir. Bacaların işletme esnasında devamlı olarak işlevleri kontrol edilmelidir. Sahada bulunan bütün bacalar aynı verimde çalışmayabilir. Trabzon düzenli depolama sahasında işletmenin ilk yıllarında yaşanan gaz toplama bacasının çöp sızıntı suyunun içinde kalmasından dolayı baca işlevini yitirmiştir. Bu durum sonunda metan gazı birikmesinden dolayı koku problemi yaşanmıştır. Sorunu gidermek için bacanın etrafındaki su boşaltılmış, baca ve baca bağlantılarındaki sular alınarak temizlenmiştir. Ayrıca gaz bacaları dökülen çöplerle birlikte yükseltilmiştir.

Depolama sahalarına dışarıdan hiçbir suretle temiz su girişi olmamalıdır. Dışarıdan alana girecek olan temiz sular çöple temas edeceğinden sızıntı suyu özelliği kazanacaktır. Bu durum suyun saha dışına alınmasını güçleştirdiği gibi arıtma tesisinin yükünü de arttıracığından önemlidir. Özellikle Karadeniz Bölgesi gibi aşırı yağışlı

bölgelerde bu durumla sıkça karşılaşılmaktadır. Bu durumun çözümü noktasında Trabzon depolama tesisinde saha etrafı kafa hendekleriyle çevrilmiş olup yapımı bitmiş ve kullanılmayan lotların da üzerine yağmur suyu toplama boruları yerleştirilerek sahanın su yükü hafifletilmiştir. Kafa hendekleri tıkanma ve kapanmalara karşı devamlı olarak kontrol edilmektedir.

Depolama sahalarında oluşan en önemli problemlerin başında koku sorunu gelmektedir. Kokuyu en aza indirmenin en iyi yolu günlük olarak örtü yapmaktır. Trabzon depolama sahası gibi yerleşim yerleriyle çok yakın olan sahalarda örtünün dışında alternatif koku giderme yöntemleri uygulanabilmektedir. Saha çevresi koku nozülleri ile donatılarak kötü kokunun saha dışına yayılması önlenmeye çalışılmaktadır. Sızıntı suyunun saha dışına alındıktan sonra bekletildiği dengeleme havuzlarının da üzerlerinin kapatılarak insan sağlığını ve çevreyi etkilemesi önlenmiştir. Ayrıca arıtma havuzlarının etrafı koku nozülleri ile donatılmıştır.

Depolama sahası işletilirken bir yandan da yeni çöp döküm lotları oluşturulmaktadır. Sahanın işleyişinin durmaması için bu durum gereklidir. Yeni yapılan lotlara serilen membran ve geotekstil tabakasının kilitleme kanalları iyi yapılmadığı takdirde yağın yağmur ve kar yükü ile veya rüzgârla geomembran ve geotekstilde yırtılmalara sebep olabilir. Trabzon depolama tesisinde de benzeri bir durum yaşanmıştır. Katı atıkların depolandığı alandaki membranda yırtılma söz konusu olmuştur. Buradaki evsel katı atıklar farklı bir lota taşınarak yırtılan membran sökülüp yerine yenisi eklenerek tamir edilmiştir. Diğer lota taşınan çöpler tekrar eski yerine alınmıştır.

İlgili yönetmeliklere göre düzenli depolama sahalarından çıkan atık suların arıtılarak deşarj edilmesi zorunludur. Öncelikle depolama sahası daha projelendirme aşamasında iken sahanın bulunduğu bölgenin ve oluşabilecek sızıntı suyunun özelliklerine göre bir arıtma tesisi kurulması son derece önemlidir. Bundan sonrada sahanın işletilmesi sırasında arıtma tesisinin işlev ve verimini etkileyebilecek durumlar iyi analiz edilmelidir. Bu nedenle sahaya dışarıdan mümkün mertebe temiz su girişi olmamalı ve arıtma tesisinin işlem yükü arttırılmamalıdır. Ayrıca yoğun yağışlar sonrasında oluşan çöp sızıntı suyu tekrar sahaya geri devir edilerek bir döngü

oluşturulabilir ve bu sayede arıtma tesisine aşırı su girişi önlenir. Bilindiği üzere Karadeniz Bölgesi'nin aşırı yağışlı olmasından ötürü Trabzon depolama sahasında, sahadan gelen çöp sızıntı suyu toplama borularının önüne vana takılması suretiyle kontrol altına alınmış ve oluşabilecek problemler önlenmiştir.

Düzenli depolama alanları ile ilgili olarak yukarıda bahsedilen teknik detaylar dışında idari ve mali açıdan da problemler yaşanabilmektedir. Örneğin düzenli depolama alanlarının sorunsuz işletilebilmesi için birliğe üye belediyelerden katı atık bertaraf ücretinin alınması gerekmektedir. Ancak belediyelerin maddi yetersizliği nedeniyle bu ücretin ödenmesinde aksaklıklar yaşanmaktadır. Bununla birlikte küçük belde belediyeleri de aktarma istasyonlarına çöp toplamak için araçları bulundurmamış ve çöplerini getirememekte, bu nedenle katı atık sorunu tamamen çözüme kavuşturulamamaktadır.

Düzensiz (vahşi) Depolama Sahalarında Karşılaşılan Problemler:

Bölge'de uzun yıllardır evsel atık sular herhangi bir işleme tabi tutulmadan akarsulara ya da denizlere boşaltılmış, bunun yanında evsel katı atıklar da gelişigüzel bir şekilde toprağa, denize ve akarsulara atılmıştır. Bunun temel sebebi, yakın zamana kadar özellikle yerel yönetimlerin finansman, ekipman ve yetişmiş personel yetersizliği gibi nedenlerinden dolayı bu konularda gerekli adımları atamamış olmasıdır.

Katı atık depolama alanlarında oluşan sızıntı suları, en önemli çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Katı atıklardan kaynaklanan sızıntı suyu yapısında yüksek miktarda kirletici bulundurmaktadır.

Bölge'de yer alan diğer iller de katı atık yönetimi konusundaki çalışmalarını ivedilikle yürüterek somut adım atmaları, kurulan yerel birlikler vasıtasıyla sağlanacak eşgüdüm sayesinde de düzenli depolamayı sağlayacak idari, mali ve fiziki altyapının kurulması gerekmektedir. Aksi takdirde endüstriyel amaçlı kullanımlar nedeniyle kirliliğe maruz kalan doğal kaynaklarımızın, evsel nitelikli katı atıklarla nedeniyle de kirlenmesi söz konusu olacaktır.

Altyapısız yapılan vahşi depolama uygulamalarından kaynaklanacak sızıntı sularının uzun vadede önemli çevre sorunlarına sebebiyet verecek nitelikte olması önemli bir risk unsuru olduğundan Bölge'nin doğal kaynaklarının korunması için bu konudaki adımların bir önce hayata geçirilmesi zaruridir.

3.5.8.1.4. Yenilenebilir Enerji

Yenilenebilir enerji gücünü güneşten alan ve hiç tükenmeyecek olarak düşünülen, çevreye emisyon yaymayan enerji çeşitleridir.

Yenilenebilir enerji kaynakları çevresel iyileştirme, artan yakıt çeşitliliği, ulusal güvenlik ve bölgesel ekonomik gelişme gibi yararlar sunarak dünya enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılayabilir.

Türkiye özellikle hidrolik, rüzgâr, güneş, jeotermal ve biokütle olmak üzere önemli miktarda yenilenebilir enerji kaynağına sahiptir. Ülkemizdeki yenilenebilir enerji üretiminde en önemli pay hidroelektrik ve biokütle-ye aittir. Rüzgâr ve güneş enerjisinin payı henüz çok küçük olmakla birlikte gelecekte artması beklenmektedir.

Tablo-151: 2008 Yılı İtibariyle Yenilenebilir Enerjide Yerli Kaynak Potansiyelinin Ülkemizdeki Durumu

Kaynak Türü	Yerli Potansiyel
Rüzgâr	Çok Verimli: 8.000 MW, Orta Verimli: 40.000 MW
Jeotermal	31.500 MW (1.500 MW'ı elektrik üretimine elverişli)
Biyokütle	8,6 MTEP
Güneş Enerjisi	80 MTEP (380 milyar kwh/yıl elektrik)

Kaynak: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı

Rüzgar Enerjisi

Rüzgar enerjisi, güneş radyasyonunun yer yüzeylerini farklı ısıtmasından kaynaklanır. Yer yüzeylerinin farklı ısınması, havanın sıcaklığının, neminin ve basıncının farklı olmasına, bu farklı basınç da havanın hareketine neden olur. Güneş ışınları olduğu sürece rüzgar olacaktır. Rüzgar güneş enerjisinin bir dolaylı ürünüdür. Dünyaya ulaşan güneş enerjisinin yaklaşık % 2 kadarı rüzgar enerjisine çevrilir.

Biyokütle

Endüstriyel anlamda biyokütle, yaşayan ya da yakın zamanda yaşamış biyolojik maddelerden yakıt elde edilmesi ya da diğer endüstriyel amaçlarla kullanılması ile ilgilidir. Yaygın olarak, biyoyakıt elde etmek amacı ile yetiştirilen bitkiler ile lif, ısı ve kimyasal elde etmek üzere kullanılan hayvansal ve bitkisel ürünleri ifade eder. Biyoküteller, bir yakıt olarak yakılabilen organik atıkları da içerir. Buna karşın, coğrafi etkilerle değişikliğe uğramış, kömür, petrol gibi organik maddeleri içermez. Genellikle kuru ağırlıkları ile ölçülürler.

Biyokütle elde etmek üzere, şeker kamışı, şeker pancarı, mısır, dallı darı, arpa, keten tohumu, ayçiçeği, kolza, soya fasulyesi gibi pek çok değişik bitki yetiştirilebilir. Petrol bağımlılığı azaltma ve küresel ısınma ile mücadelede yenilenebilir yakıtların artan önemi nedeniyle biyokütle üretimi büyüyen bir endüstri haline gelmiştir.

Bu doğrultuda TR90 Bölgesi'nde rüzgar, biyokütle,biogaz gibi alternatif enerji kaynakları hakkında çalışmalar yapılması sürdürülebilir çevre için önem arz etmektedir.

3.6.Güçlü Yönler-Zayıf Yönler-Fırsatlar-Tehditler

Bölge'nin mevcut durumunun incelenmesi, Bölge paydaşları ile gerçekleştirilen geniş katımlı toplantılar ve çalıştaylar, Bölge için turizm ve tarıma yönelik hazırlanan planlar ile sektörel raporların incelenmesi sonucunda Bölge Planı'nda yer alan üç gelişme eksenine ilişkin "Güçlü ve Zayıf yönler" ile "Fırsatlar ve Tehditler" ile ilişkin hazırlanan analiz aşağıda sunulmuştur. GZFT Analizi Bölge Planında yer alan hedefler ve önceliklerin belirlenmesinde de yol gösterici analiz olarak değerlendirilmiştir.

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ

GÜÇLÜ YÖNLER	ZAYIF YÖNLER
1. İran, Rusya, Ukrayna ile Kafkasya ve Orta Asya pazarlarına olan yakınlığına bağlı stratejik coğrafi konum 2. Fındık, çay ve bal üretiminde Türkiye'nin 1'inci bölgesi olması ve fındık üretiminde dünyada en büyük üretici olunması 3. Türkiye'de hâkim deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı turizmden farklı alanları içeren turizm potansiyeli ve çeşitliliği (ekolojik, sağlık ve inanç turizmi gibi) 4. Bölgenin maden bakımından zengin oluşu 5. Bölgenin eğitim seviyesi yüksek ve genç nüfus yapısına sahip olması 6. Sınır ticaretinin varlığı 7. Bölgenin yayla ve mera bakımından zengin oluşu 8. Zengin su kaynaklarının ve işleme tesislerinin varlığı 9. Süt ve süt ürünleri gibi ürünlerin bölgesel marka olarak farklılaşmaya uygun özellikler göstermeleri (örn. farklı rengi, kokusu vb.) 10. Ağaç ve orman ürünleri ile mobilya sektörlerinde geçmişten gelen olan önemli bir üretim potansiyelinin bulunması 11. Gemicilik sanayinin gelişimine yönelik temel altyapı ve bu alandaki eğitim kurumlarının varlığı 12. Balıkçılık sektörünün (avcılık- yetiştiricilik) belirli bir seviyeye ulaşmış gücü ve potansiyeli 13. Teşvik uygulamasında dördüncü bölge oluşu ile kanunda belirlenen alanlarda tüm teşvik avantajlarından yararlanabilme olanağının bulunması 14. Bölge insanının girişimci ve atak yapısı 15. Organik tarıma uygun arazi yapısı 16. Özgün sanatların varlığını sürdürmesi 17. Yöreye özgü tarım ürünlerinin varlığı 18. Deniz ürünlerinin bolluğu	1. Bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı 2. Sanayinin gelişimini kısıtlayan arazi yapısı 3. Tarım arazilerinin küçük ve parçalı yapısı 4. Sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği 5. Bölgenin ortak bir turizm tanıtım stratejisinin olmayışı 6. Turizmde altyapı eksikliği 7. Tarım ve sanayide ölçek ekonomilerine ulaşamaması ve yeni yatırımların yetersiz olması 8. Fındık, çay ve bal üretiminde profesyonel üretim, depolama ve pazarlama ağlarının olmayışı 9. Tarımda ürün çeşitliliğinin bulunmaması 10. Kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu 11. Bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı 12. Gıda denetimi altyapısının olmayışı 13. Bölge firmalarının markalaşamaması 14. Ulusal ve uluslararası pazarlara erişimin sınırlı seviyelerde ve az sayıda ürün ile olması 15. Bölge ekonomisinin gelişimine ivme kazandırabilecek ulaşım ve lojistik olanaklarının sınırlı oluşu (Örneğin demiryolu ağına erişimin bulunmaması, kuzey-güney bağlantılarının sınırlı oluşu gibi) 16. Bölge KOBİ'lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu 17. Üniversite-sanayi-sivil toplum ve kamu kuruluşları arasındaki diyalogun güçlü olmaması 18. Bölgesel pazarın küçük oluşu 19. Hammaddeler maliyetlerinin yüksek oluşu 20. Rekabet içerisinde işbirliği yapabilme kültürünün gelişmemiş olması 21. KOBİ'lerin ağırlıklı olarak aile şirketleri olmasının kurumsallaşma, yenilikçi yöntemler kullanma gibi konularda değişimi zorlaştırması 22. Atıl durumda olan tesisler ve buna bağlı olarak OSB ve KSS'lerin verimli bir şekilde işlevlerini yerine getirememesi 23. Deniz ürünleri işleme ve depolama imkanlarının yetersiz oluşu

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ

FIRSATLAR

1. AB süreci ve ikili antlaşmalar sonucu yakalayabileceği ihracat ve sınır ticareti potansiyeli
2. Organik tarım ürünlerine dünyada ve ülkemizde artan ilgi
3. Sağlık ve ekolojik/doğa turizmindeki yükseliş trendi
4. Belirli sektörlerde bölgesel marka oluşturmaya uygun, bölgeye özgü özellikler taşıyan ürün üretilmesi
5. Kuzey-güney ulaşım imkânlarının gelişmesi sonrasında GAP bölgesiyle oluşacak ticaret
6. 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları'nın Bölge'de gerçekleşecek oluşu
7. Türkiye'de küresel ısınmanın etkilerinin en az hissedileceği bölge oluşu ve doğa turizmine artan ilginin bölgeyi avantajlı kılması
8. Gelişmekte olan bölgelere sağlanan ulusal ve uluslararası yardımların potansiyeli
9. Yeni ekonomi anlayışında esnek üretim ve yönetim yapılarıyla ön plana çıkan KOBİ'lerin Bölge sanayisinin genel yapısını oluşturmaları

TEHDİTLER

1. Kafkaslarda/Orta Doğu'da çıkabilecek siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar
2. Fındık tarımının bölge dışında ve dünyada artış göstermesi
3. Fındığın ikame ürünü olan bademin, dünyada tüketiminin ve çikolata ve şekerleme sanayisinde kullanımının artması
4. Kırsal kesimde sürekli olarak genç nüfus kaybı
5. Miras hukukundan dolayı arazilerin parçalanması
6. Gelir eşitsizliğinin ve bölgeler arası ve kent-kırsal alanlar arası gelişmişlik düzey farklarının kısa vadede artma olasılığı

SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME

GÜÇLÜ YÖNLER

1. Genç ve aktif nüfus yapısının bölgede yoğun olması
2. Temel eğitim ve yüksek öğretim alanlarında kurulu altyapısının iyi seviyede oluşu
3. Geçmişten beri süre gelen önemli bir kültürel ve sosyal zenginliğinin bulunması
4. Gençlerin yönlendirilebileceği doğal spor alanlarının bulunması
5. Spor etkinliklerine ilginin yüksek oluşu
6. Futbolda ulusal anlamda marka olmuş bir takıma sahip olması
7. Tarihi ipek yolunun bölgeden geçiyor olması
8. AB ile entegrasyon sürecinde proje üretebilme yeteneğine sahip olunması
9. Bölge kadınlarının çalışmaya yönelik eğiliminin güçlü olması

ZAYIF YÖNLER

1. Bölgenin göç vermesi
2. Bölge illeri arasında gelişmişlik düzeyleri arasında önemli eşitsizlikler olması
3. Bölge nüfusunun kıyı şeridinde yoğunlaşması
4. İş gücüne katılım oranının yüksek olmakla beraber niteliklerinin düşük oluşu
5. Sivil toplum kültürünün zayıf oluşu
6. Dezavantajlı gurupların sosyal yaşama entegre olamaması
7. Dezavantajlı guruplara yönelik bilgi ve bilinirlik düzeylerinin tüm bölge genelinde toplumsal olarak zayıf oluşu
8. Sosyal hizmetler konusunda yerel idarelerin yetersiz kalışı
9. Bölgenin özgün kültürünün bölge dışında yeterince tanıtılmaması
10. Özgün kırsal kültürün giderek kayboluyor oluşu
11. Kent merkezlerine gerçekleşen göç sonucu sosyal uyum sorunu ve kent kültürünün olumsuz etkilenişi
12. Sağlık ve eğitim hizmetlerinin bölge geneline eşit şekilde yayılamaması
13. Kriz/afet sağlık ekiplerinin yetersizliği
14. Sağlık hizmetlerinde katılımcılığın sağlanamaması
15. Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin bilinirliğinin ve işlevsel etkisinin zayıflığı

SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME

FIRSATLAR

1. 2011 Gençlik olimpiyatlarının getirebileceği sosyal etkileşim
2. Bölgeye komşu yabancı ülkeler ile beraber sosyal, kültürel ve sportif alanlarda bazı işbirliklerinin başlamış olması
3. Dezavantajlı guruplara yönelik programların artması
4. Doğa ve ekolojik turizmin sosyal hayata getirebileceği katkılar
5. Şenlikler ve festivaller gibi etkinliklere ilginin artma eğilimi
6. Bölgede yeni üniversitelerin kuruluyor olması

TEHDİTLER

1. İşsizliğin artış trendi
2. Dezavantajlı guruplara ilişkin toplumsal empati ve bilincin yetersiz oluşunun geliştirilecek plan, program ve projeleri olumsuz etkileme olasılığı
3. Gelir dağılımdaki eşitsizliğin artma eğilimi
4. Kaçak işgücünün artma eğilimi

GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

GÜÇLÜ YÖNLER

1. Bozulmamış ve Türkiye geneline göre bölgenin zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu
2. Orman alanları bakımından Türkiye'nin en zengin bölgesi olması
3. Milli parklar bakımından zengin bir bölge olması
4. Türkiye'nin en fazla yağışlı gün sayısına sahip bölgesi olması
5. Karadeniz sahil yolunun tamamlanmış olması
6. Uluslararası eşya ve yolcu taşımacılığına uygun hava ve deniz limanlarına sahip olması
7. Yeterli su kaynaklarına sahip olması
8. Bio-yakıt üretimine olanak verebilecek ağaç ve orman ürünleri ve bunlara bağlı sanayinin bulunması

ZAYIF YÖNLER

1. Çevre ve altyapı konularında kurumlar arasında yeterli koordinasyon ve bilgi alışverişinin bulunmaması
2. Geri dönüşüm konusunda gerek bilinirlik gerekse uygulamada zayıflık
3. Mevcut alt yapı, su ve kanalizasyon şebekelerinin eski veya yetersiz oluşu
4. Ulaşım altyapısının kuzey-güney ekseninde yetersiz kalışı
5. Demir yolu ağına sahip olmayışı
6. Kırsal alanda dağınık yerleşim yapısının getirdiği yüksek alt yapı maliyeti
7. 6 il içerisinde sadece bir hava alanının bulunması
8. Çevre bilincinin yeterince gelişmemiş oluşu
9. Bölgenin coğrafi yapısının ve iklim koşullarının plansız yapılaşma ile birleşmesi sonucu doğal afetlere açık oluşu
10. Bölgenin doğal potansiyelinin tam olarak belirlenip kullanılmaması

GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

FIRSATLAR

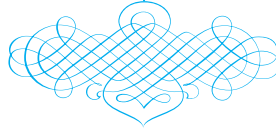
1. Hidro elektrik santralleri ile su baskınlarının önlenmesi
2. Doğalgazın altyapısının tesis edilecek olması
3. Bölge kaynaklarını kullanarak bio-yakıt üretiminin mümkün olması
4. Çevreye yönelik projelerin AB programlarıncı desteklenmesi
5. Ulusal politikaların altyapı yatırımlarını destekler nitelikte olması

TEHDİTLER

1. Doğal yapı, çevre dengesi ve bio-çeşitliliğin plansız iskânlar ile bozulması
2. İklim değişikliği
3. Bölge iklimi ve arazi yapısından kaynaklanan doğal afetler
4. Karadeniz çevresindeki ülkelerde kullanılan eski teknolojilerden kaynaklanan atık tehdidi

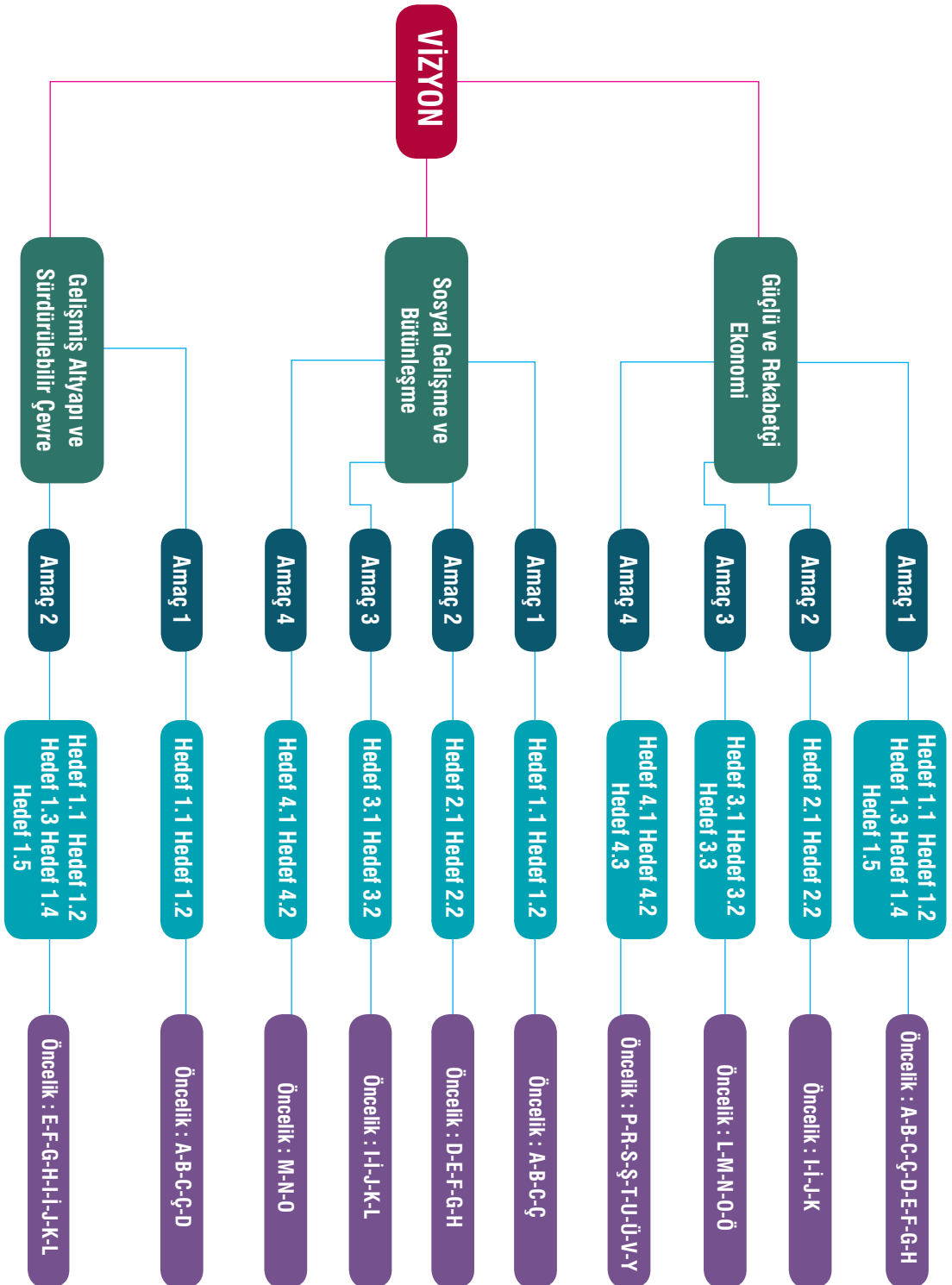

4

VİZYON, AMAÇ, HEDEF VE ÖNCELİKLER

Her sektör için Bölge'nin mevcut durumu incelenmiş, mevcut durum analizindeki bulgular ve katılım sürecinde Bölge illerinde tüm taraflarla yapılan toplantı, çalıştay, ziyaret ve incelemelerde ortak kabul görmüş görüşlere dayalı olarak Bölge'nin kalkınma vizyonu ve buna bağlı üç gelişme eksenı belirlenmiştir. Aynı yönlemlerle her gelişme eksenı için amaçlar belirlenirken, amaçların hedefler ve önceliklerin uygulanması ile elde edilecek sonuçları ifade etmesine önem verilmiştir.

tir. Amaçları gerçekleştirebilmek için daha somut, ölçülebilir ve kısa vadede uygulanabilirliği olan hedefler ortaya konulmuştur. Hedeflere ulaşılabilmesi için hangi tedbirlere öncelik verilmesi gerektiği de öncelikler kısmında yer almıştır. Belirlenen vizyon, amaçlar, hedefler ve öncelikler arasında dikey bir hiyerarşi gözetilmiş olup, önceliklerin mevcut durum ve GZTF analizi ile ilişkisi her bir eksen için ayrı bir matriste aşağıda verilmiştir.

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ

AMAÇLAR	HEDEFLER	ÖNCELİKLER	GELİŞME EKSENİ
1. Bölge ekonomisinin rekabet gücünü artırmak	1.1 Bölge KOBİ'lerinin mevcut kapasitelerini ve verimliliğini artırmak	A. Bölge işletmelerini üretim, kurumsallaşma, pazarlama, ve dışa açılım alanlarında geliştirmek	GELİŞME EKSENİ
2. Bölgede sağlanan istihdamı artırmak	1.2 KOBİ'lerin uluslararası pazarlarla bütünleşmesini sağlamak	B. İşletmelerin ileri teknoloji kullanımını ve AR-GE yeteneklerini geliştirmek	
	1.3 Bölge potansiyeline dayalı sektörleri geliştirmek	C. Yenilikçi KOBİ ve girişimcileri teşvik etmek	
	1.4 Yenilikçiliği artırmak	Ç. Özgün sanatların korunması, geliştirilmesi ve iktisadi değer yaratan sektörler haline getirilmesini sağlamak	
	1.5 Rekabete dayalı sektörel işbirliklerini geliştirmek	D. Kuluçka Merkezleri ve Teknokent gibi oluşumları desteklemek	
		E. Bölge ekonomisine hizmet eden altyapı ve iletişim olanaklarını geliştirmek	
		F. Kamu-İşletmeler-Üniversite diyalogunu artırmak	
		G. İş kümeleri stratejilerinin oluşturularak, mevcut iş kümelerinin genişletilmesi ve desteklenmesi, yeni iş kümelerinin oluşturulması	
		H. Altın, Gümüş, Bakır gibi bölgede yoğun olarak bulunan maden rezervlerinin katma değer oluşturacak şekilde değerlendirilmesi	
2. Bölgede sağlanan istihdamı artırmak	2.1 Katma değeri yüksek yeni yatırım ve girişimlerin sayısını artırmak	I. AR-GE çalışmaları ve yenilikçi işletmeler için nitelikli iş gücü istihdamını desteklemek	
	2.2 Bölge ekonomisine uygun beşeri sermayenin güçlendirilmesi	İ. Hizmet sektörleri için nitelikli eleman kapasitesinin oluşturulması	
		J. İş gücüne nitelik kazandırılarak sanayi kollarında ihtiyaç duyulan nitelikli eleman açığının kapatılması	
		K. Girişimcilik artırılması	
3. Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek	3.1 Bölge Turizmini Çeşitlendirmek	L. Bölgede turizme yönelik yeni tesisleri, butik otelleri ve ev pansiyonlarını teşvik ederek bölge yatak kapasitesini artırmak	
	3.2 Turizme yönelik altyapıyı geliştirmek	M. Etkin tanıtım politikalarıyla bölgenin ve illerin ulusal ve uluslararası düzeyde markalaştırılması	
	3.3 Bölgeye Gelen Turist Sayısını ve Turistlerin Ortalama Kalış Süresini artırmak	N. Bölgeye özgü mimari yapının korunmasını ve turizme kazandırılmasını sağlamak	
4. Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek	4.1 Bölgeye uygun katma değeri yüksek ürünlerin üretimini artırmak	O. Alternatif turizm türlerini geliştirmek	
	4.2 Tarıma dayalı sanayi kollarını geliştirmek	Ö. Turizme yönelik ulaşım altyapısını geliştirmek	
	4.3 Bölge su ürünlerinin üretimi ve bu alandan elde edilen katma değerin artırılması	P. Organik bal üretiminde coğrafi tescil, markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi	
		R. Lisanslı fındık depolama alanlarının oluşturulması	
		S. Sertifikalı üretim yapan organik üretim tarım alanlarının ve ürün çeşitliliğinin artırılması	
		Ş. Bölge toprak analizleri doğrultusunda bölgeye uygun yeni ürünlerin araştırılması ve üretimlerinin teşvik edilmesi	
		T. Örtü altı tarım alanlarının artırılması	
		U. Bölgede hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışı desteklemek	
		Ü. Süt ve süt ürünleri, çay ve fındık gibi tarımsal değerlerde bölgesel markalaşmanın desteklenmesi	
		V. Likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması gibi bölgeye özgün ürün üretimlerinin yaygınlaştırılması, işleme ve pazarlamasının desteklenmesi	
		Y. Su ürünlerine yönelik soğuk zincir, hijyenik işleme-depolama ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi	

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ GELİŞME EKSENİ İÇİN ÖNCELİKLER-GZFT İLİŞKİSİ MATRİSİ

ÖNCELİKLER

GZFT	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	Ö	P	R	S	Ş	T	U	Ü	V	Y
1	X																									
2	X																									
3																										
4																										
5																										
6	X																									
7																										
8																										
9																										
10																										
11																										
12																										
13																										
14																										
15																										
16																										
17																										
18	X																									
1	X	X	X		X	X	X	X				X														
2																										
3																										
4	X	X	X																							
5	X																									
6																										
7	X																									
8	X																									
9																										
10																										
11																										
12																										
13																										
14																										
15																										
16																										
17																										
18																										
19																										
20	X	X	X																							
21	X	X	X																							
22																										
23																										

ÖNCELİKLER

100

SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME

AMAÇLAR	HEDEFLER	ÖNCELİKLER
1. Katılımcı Sosyal Gelişiminin Sağlanması	1.1 Eğitim Düzeyinin Artırılması 1.2 Toplumsal Diyaloğun ve Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi	A. Bölgedeki eğitim kapasitesinin ihtiyaçlar doğrultusunda belirlenmesi B. Çağdaş eğitim sistemleri ve programların yaygınlaştırılması C. Kamu-sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin artırılması Ç. Sivil toplum kuruluşlarının oluşum ve gelişiminin desteklenmesi
2. Kapsayıcı Toplumsal Bütünleşmenin Sağlanması	2.1 Yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi 2.2 Sosyal İlerlemenin güçlendirilmesi	D. Bireysel ve kolektif sermaye birikiminin (beşeri, sosyal, finansal, fiziki sermaye) desteklenmesi E. Erişebilirliği kolaylaştırıcı, stratejik kenteşmenin sağlanması F. Dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini ve/veya toplumsal bütünleşmesini kolaylaştıracak çalışmaların desteklenmesi G. Kadın ve genç girişimciliği ve istindamının desteklenmesi H. Toplumsal bütünleşme için sporun teşvik edilmesi
3. Sağlık hizmetlerinin kalite ve erişilebilirliğinin artırılması	3.1 Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi 3.2 Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması	I. Sağlık hizmetlerinin planlanması, sunulması ve sonuçlarının değerlendirilmesinde katılımcılığın sağlanması İ. Öncelikli Yaşam Kalitesi Göstergeleri ve Binyıl Kalkınma Hedefleri'ne sağlık alanında ulaşmaya yönelik faaliyetlerin desteklenmesi J. Kriz/afet sağlık ekiplerinin kurulması ve geliştirilmesi K. Sağlık alanında bilgilendirme ve danışmanlık faaliyetlerinin desteklenmesi L. Engelliler, özürtiler ve yaşlılara yönelik sağlık hizmetlerinin çeşitlendirilmesi ve kapasite gelişiminin sağlanması
4. Kültür Hayıyatının ve Spor Altyapısının Geliştirilmesi	4.1 Spor Altyapısının ve Spor Faaliyetlerinin Geliştirilmesi 4.2 Kültürün Korunması ve Geliştirilmesi	M. Bölge'ye Özgü Kültürel Varlıkların veya Faaliyetlerin Tanıtılması ve Geliştirilmesinin Desteklenmesi N. Bölge'de Sanatsal ve Kültürel Etkinliklere Destek Sağlanması O. Bölge Spor Altyapısının Geliştirilmesi ve Spor Organizasyonları ve Faaliyetlerinin Desteklenmesi

SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME EKSENİ İÇİN ÖNCELİKLER-GZFT İLİŞKİSİ MATRİSİ

		ÖNCELİKLER																
GZFT		A	B	C	C	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	O
GÜÇLÜ YÖNLER	1	X	X		X				X	X							X	X
	2		X			X												
	3															X	X	
	4									X								X
	5			X						X								X
	6																	X
	7																	
	8	X		X	X			X								X		
	9								X									
ZAYIF YÖNLER	1					X												
	2																	
	3																	
	4	X	X			X												
	5			X	X	X												
	6	X					X	X		X					X			
	7							X										
	8			X							X				X			
	9															X		
	10															X		
	11						X			X								
	12	X	X								X	X			X			X
	13												X					
	14										X							
	15											X						
FIRSATLAR	1									X								X
	2									X						X	X	X
	3	X						X							X			
	4																	
	5															X	X	
	6	X																
TEHDİTLER	1	X				X												
	2							X		X								
	3					X												
	4																	
MD		X		X	X	X	X		X			X		X				

GELİŞİMİŞ ALT YAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE		
GELİŞME EKSENİ	AMAÇLAR	HEDEFLER
2. Kapsayıcı Toplumsal Bütünleşmenin Sağlanması	1. Bölge Ulaşım ve Çevre Altyapısını geliştirmek	1.1 Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi ve Geliştirilmesi 1.2 İklim Değişikliği ile Mücadele ve Uyum
		ÖNCELİKLER
		A. Çevresel alt yapı yatırımlarının verimliliği ve etkinliğini sağlamak için yerel yönetimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi B. Kentlerde ve kırsalda içme suyu, atık su, kanalizasyon, katı atık vb. altyapıdaki eksikliklerinin tamamlanması C. Hava, Deniz, Denizyolu ve türler arası (intermodal) taşımacılığın geliştirilmesi Ç. Mevcut karayolu altyapısının ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi D. Çevre dostu ulaşım ve ulaşım alternatiflerine yönelik farkındalığın artırılması E. Sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecek geri dönüşüm çalışmalarının teşvik edilmesi F. Sanayide çevreyle dost olan hammadde ve üretim teknolojilerinin kullanımının artırılması G. Hammaddede kullanımında verimliliğin artırılarak daha az atık oluşumunun sağlanması H. Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılması I. Bölgenin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve her türlü özgün doğal kaynağın araştırılması ve korunması J. Mevcut su kaynaklarının verimli ve adil bir şekilde kullanılması K. Bölgede çevre ve kalkınma ile ilgili sağlıklı bir bilgi toplama sisteminin oluşturularak izleme, değerlendirme ve raporlama kapasitesinin geliştirilmesi L. Yerleşim merkezlerinin veya birimlerinin planlama ve projelendirilme aşamalarında yerel yönetimlere destek sağlanması M. Bölgenin rüzgar, güneş ve bio-yakıt potansiyelinin araştırılması ve kullanımına yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi

**GELİŞMİŞ ALT YAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE EKSENİ İÇİN
ÖNCELİKLER-GZFT İLİŞKİSİ MATRİSİ**

ÖNCELİKLER																		
GZFT	A	B	C	Ç	D	E	F	G	H	I	İ	J	K	L	M	N	O	
GÜÇLÜ YÖNLER	1						X		X				X					
	2																	
	3																	
	4										X							
	5			X														
	6			X		X												
	7										X							
	8																	
ZAYIF YÖNLER	1	X																
	2	X					X											
	3	X									X							
	4			X														
	5			X														
	6	X									X		X					
	7			X														
	8	X				X		X		X								
	9												X					
	10	X																
FİRSATLAR	1																	
	2					X			X									
	3					X												
	4	X		X		X		X			X							
	5	X		X														
TEHDİTLER	1	X					X		X				X					
	2	X				X			X									
	3								X				X					
	4								X									
	5																	
MD						X												

4.1. VİZYON

4.2. GELİŞME EKSENLERİ, AMAÇLAR, HEDEFLER VE STRATEJİLER

GELİŞME EKSENİ 1: GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ

Bölge ekonomisini güçlendirmek için tüm ekonomik faaliyetlerde bölgesel ve küresel ölçekte rekabeti ve katma değeri yükseltmek, yeni istihdam olanakları yaratmak, gelir düzeyini artırmak, bölgede sermaye birikimini artırmak ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmayı sağlamak için aşağıda belirtilen amaç, hedef ve önceliklerin hayata geçirilmesi öngörülmektedir.

AMAÇ 1 : Bölge ekonomisinin rekabet gücünü artırmak

HEDEFLER

- 1.1. Bölge KOBİ'lerinin mevcut kapasitelerini ve verimliliğini artırmak
- 1.2. KOBİ'lerin uluslararası pazarlarla bütünleşmesini sağlamak
- 1.3. Bölge potansiyeline dayalı sektörleri geliştirmek
- 1.4. Yenilikçiliği artırmak
- 1.5. Rekabete dayalı sektörel işbirliklerini geliştirmek

ÖNCELİK A: Bölge işletmelerini üretim, kurumsallaşma, pazarlama ve dışa açılım alanlarında geliştirmek

Mevcut durum analizinde yer alan Türkiye genelinde üretilen katma değerde TR90 Bölgesinin payının düşük olması yönündeki bulgular ve GZFT analizinde ortaya çıkan Bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, tarım ve sanayide ölçek ekonomilerine ulaşamaması, yeni yatırımların istihdam ve/veya katma değer açısından ihtiyaçları giderememesi, kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf olması, Bölge'deki KOBİ'lerin yeterli düzeyde profesyonel yönetim anlayışına ve iş birliği kültürüne sahip olmaması, reklam ve tanıtım faaliyetlerindeki eksiklikler gibi zayıf yönlerin yanı sıra Bölgenin AR-GE, patent, yenilikçilik göstergelerinin düşük olması Bölge'deki KOBİ'lerin üretim, kurumsallaşma, pazarlama

ve AR-GE alanlarında geliştirilmesi yönünde tedbirler alınması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Bu tedbirleri kapsayan "Bölge işletmelerini üretim, kurumsallaşma, pazarlama ve dışa açılım alanlarında geliştirmek" önceliği ile rekabet gücünün artırılması amaçlanmıştır. Bölge ekonomisinin rekabet gücünün artması ülke bazında sağlayacağı avantajların yanı sıra dış ticaret ile ilgili GZFT analizindeki güçlü yönler ve fırsatlar doğrultusunda özellikle Kafkasya ve Orta Asya pazarlarına yakınlık nedeniyle Bölge'nin ticaret hacminin gelişmesine de yol açacaktır. Hem iç hem de dış ticarete ülkedeki ve özellikle yakın coğrafyadaki pazar paylarının artırılması için Bölge'deki KOBİ'lerin dışa açılım alanlarında geliştirilmesi ekonominin rekabet gücüne olumlu katkıda bulunacaktır.

Bölge işletmelerini üretim, kurumsallaşma, pazarlama ve dışa açılım alanlarında geliştirmek için; hem bölgesel ihtiyaçları karşılayabilecek hem de ulusal ve başta BDT ülkeleri olmak üzere uluslararası pazarlara yönelik üretim, ticaret veya ihracat yapabilecek sanayi işletmelerinin kurulması desteklenecektir. Bu sanayi işletmeleri için bölgedeki tarım kaynakları, sanayi ve ticaret potansiyeli de dikkate alınarak pazar veya hammadde kaynaklarına uzaklıktan fazla etkilenmeyecek, bilişim ve yazılım da dâhil olmak üzere yüksek katma değer veya istihdam sağlayacak türde sanayi alanlarının desteklenmesi tercih edilebilir. Bununla birlikte bölgede mevcut olan potansiyel maden kaynaklarının araştırılarak en uygun şekilde değerlendirilmesi ve tarım veya hayvancılık kaynaklarına uygun yeni işletmeler kurulmasına dönük gerekli planlamalar veya çalışmalar yapılması desteklenecektir.

KOBİ'lerin kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu yolla finansman temininin kolaylaştırılması doğrultusunda yapılacak faaliyetler desteklenecektir.

Bölge'de faaliyet gösteren küçük sanayi işletmelerinin girişimcilik, mesleki eğitim, yatırım yapma veya kapasite geliştirme sürecinde en uygun ve en ekonomik başlangıç tercihinin yapılabilmesi, idari ve teknik mevzuat hakkında güncel olarak bilgilenmesi, finansmana erişim, teknolojik kapasite geliştirme, reklam, ta-

nıtım ve sunum kabiliyeti ve işiyle ilgili olarak internet imkânlarını verimli kullanmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

KOBİ'lerin stratejik ve planlı üretim yapabilen, sektöründe uzmanlaşabilen, kendi potansiyelini kullanabilen, inisiyatif alabilen, hedefler koyabilen, fırsatlar yaratabilen, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen, ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü olan bir yapıya kavuşması veya kavuşturulması veya bu yapıdaki KOBİ'lerin sayısının artırılması doğrultusundaki çalışmalar desteklenecektir.

ÖNCELİK B: İşletmelerin ileri teknoloji kullanımını ve AR-GE yeteneklerini geliştirmek

GZFT'de zayıf yön olarak ifade edilen Bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, Sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, Bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı, Bölge KOBİ'lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu, KOBİ'lerin ağırlıklı olarak aile şirketleri olmasının kurumsallaşma, yenilikçi yöntemler kullanma gibi konularda değişimi zorlaştırması hususlarının çözümüne yönelik olarak bu öncelik belirlenmiştir.

Dünya ticaretinde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler için ileri teknolojiye dayalı ürünlerin payının hızlı bir artış eğiliminde olması, teknolojik ilerleme ve yenilikçilik konularını Türk imalat sanayinin rekabet gücü için daha da önemli kılmaktadır. Bu doğrultuda, bölgede amaca uygun mekanizmaların oluşturulması, güçlendirilmesi ve kurumsal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Yaygın olarak düzenlenecek eğitim ve tanıtım programları ile teknoloji ve yenilikçiliğin rekabet gücü elde etme konusunda etkili bir araç olduğu gerçeğinin KOBİ'ler tarafından özümсенmesi sağlanacak, bu faaliyetler için ihtiyaç duydukları bilgi yetersizliği sorunu azaltılacak ve devlet yardımlarından, ulusal ve uluslararası fonlardan azami düzeyde yararlanmaları veya bu doğrultuda yapılan çalışmalar desteklenecektir.

TR90 Bölgesi'nde faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının teknolojik eksiklerinin belirlenmesi, güncel teknolojiye uyum sağlaması, sektörlerindeki teknik gelişmeleri takip etme alışkanlığının yerleştirilmesi veya bunun için gerekli alt yapının kurulması yönünde çalışmalar desteklenecektir.

ÖNCELİK C: Yenilikçi KOBİ ve girişimcileri teşvik etmek

GZFT'de belirtilen balıkçılık sektörünün (avcılık-yetistiricilik) belirli bir seviyeye ulaşmış gücü ve potansiyeli, teşvik uygulamasında dördüncü bölge oluşu ile kanunda belirlenen alanlarda tüm teşvik avantajlarından yararlanabilme olanağının bulunması, bölge insanının girişimci ve atak yapısı güçlü yönleri, bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, bölge KOBİ'lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu, rekabet içerisinde işbirliği yapabilme kültürünün gelişmemiş olması KOBİ'lerin ağırlıklı olarak aile şirketleri olmasının kurumsallaşma, yenilikçi yöntemler kullanma gibi konularda değişimi zorlaştırması zayıf yönleri, gelişmekte olan bölgelere sağlanan ulusal ve uluslararası yararlanma potansiyeli, yeni ekonomi anlayışında esnek üretim ve yönetim yapılarıyla ön plana çıkan KOBİ'lerin bölge sanayisinin genel yapısını oluşturmaları fırsatları bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge'de yenilikçi özellik gösteren KOBİ'lerden stratejik ve planlı üretim yapabilen, sektöründe uzmanlaşabilen, kendi potansiyelini kullanabilen, inisiyatif alabilen, hedefler koyabilen, fırsatlar yaratabilen, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş nitelikli işgücüne sahip, değişen şartlara uyum sağlayabilen, ulusal ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü sağlayabilecek olan yenilikçi KOBİ'lere destek verilmesi gerekmekte ve bölgedeki girişimciler desteklenmelidir.

Mevcut işletmelerde teknolojik düzeyin yükseltilmesi ile ileri teknolojik alanlar başta olmak üzere yeni alanlarda özellikle genç girişimcilerin teşebbüslerine de destek sağlanacaktır. Teknoloji geliştirme bölgelerinde yapılacak ve bölge sanayisinden genç girişimci-

lerin gelişimine faydalı olacak girişimler ve çalışmalara imkan sağlanacaktır.

Çiftçilerin iş planlaması, girişimcilik ve finans yönetimi konularında eğitilmeleri gerekmektedir. Çiftçiler aldıkları eğitime dayalı olarak araç alımı ve hasat sonrası gerekli tesislerin inşası için projeler önerebilmelidir. Bu öneriler tarım kredi kurumlarına sunulacaktır. Pazarlama için kredi başvurusu yapan ve kendi tesislerinde iş yönetimi konusunda eğitilecek çiftçiler, girişimcilik konusunda kendilerini geliştirecektir.

ÖNCELİK Ç : Özgün sanatların korunması, geliştirilmesi ve iktisadi değer yaratan sektörler haline getirilmesini sağlamak

GZFT’de belirtilen özgün sanatların varlığını sürdürmesi güçlü yönü ve bölge firmalarının markalaşması zayıf yönü hususları bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Yöreye özgün el sanatlarının bazılarında çağdaş normlarda yeni işletmelerin kurulması, bazılarında ise tasarım aracı da kullanılarak işletmelerin ve ürün çeşitliliğinin geliştirilmesi, hem ulusal hem de uluslararası pazar payı ile birlikte katma değer kapasitesinin artırılması ve nitelik ve nicelik açısından istihdamın geliştirilmesine yönelik çalışmalar desteklenecektir.

ÖNCELİK D: Kuluçka Merkezleri ve Teknokent gibi oluşumları desteklemek

GZFT’de belirtilen bölgenin eğitim seviyesi yüksek ve genç nüfus yapısına sahip olması güçlü yönü, Bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu, bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı, bölge KOBİ’lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu, üniversite-sanayi-sivil toplum ve kamu kuruluşları arasındaki diyalogun güçlü olmaması zayıf yönleri, yeni ekonomi anlayışında esnek üretim ve yönetim yapılarıyla ön plana çıkan KOBİ’lerin Bölge sanayisinin genel yapısını oluşturması fırsatı bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölgede teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoloji merkezleri, ortak laboratuvar veya test merkezleri, duvarsız teknoloji kuluçka merkezleri ve üniversite sanayi ortak araştırma merkezlerinin kurulması/kullanılması faaliyetleri desteklenecek ve bu alanlarda ortak üretim araçları kullanılması, bilgi paylaşımı ve dağıtımını kolaylaştıracak bir anlayış veya ortam oluşturulması desteklenecektir.

Özellikle yabancı ülkelerde yaşayan Bölge insanının tasarruflarını Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artırılmasını sağlamak amacıyla bölgede uygun illerde endüstri bölgelerinin kurulması veya yapısı uygun OSB’lerin Endüstri Bölgelerine dönüştürülmesi yönünde planlamalar yapılması hedeflenmektedir.

ÖNCELİK E: Bölge ekonomisine hizmet eden altyapı ve iletişim olanaklarını geliştirmek

GZFT’de belirtilen bölgenin eğitim seviyesi yüksek ve genç nüfus yapısına sahip olması güçlü yönü, sanayinin gelişimini kısıtlayan arazi yapısı, bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı, bölge ekonomisinin gelişimine ivme kazandırabilecek ulaşım ve lojistik olanaklarının sınırlı oluşu (Örneğin demiryolu ağına erişimin bulunmaması-kuzey-güney bağlantılarının sınırlı oluşu gibi), üniversite-sanayi-sivil toplum ve kamu kuruluşları arasındaki diyalogun güçlü olmaması zayıf yönleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge’de faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının teknolojik eksiklerinin belirlenmesi, teknolojik kapasitelerinin artırılması, güncel teknolojiye uyum sağlaması, sektörlerindeki teknik gelişmeleri takip etme alışkanlıklarının geliştirilmesi hedeflenmektedir. Başta bilgi ve iletişim teknolojileri olmak üzere teknoloji altyapısı ve bu alanlarda yapılacak çalışmalar desteklenecektir. Ayrıca mevcut işletmelerin teknoloji düzeyinin yükseltilmesi, tanıtım, pazarlama ve yeni pazar bulmada internet, bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami ölçüde faydalanmaları doğrultusunda yapılacak çalışmalar desteklenecektir.

Bölgenin sanayi politikalarının belirlenmesine temel oluşturmak üzere, esnaf, sanatkar ve sanayi işletmeleri ile ilgili üretim, istihdam, katma değer vb. temel göster-

geleri veya verileri hızlı, etkin ve güvenilir bir şekilde tek elde toplayacak bölgesel nitelikte ortak bir veri toplama sistemi oluşturulması desteklenecektir.

Sanayi yatırımı yapmayı planlayan girişimcilerin ilgili standartlar ve teknik veya idari mevzuat hakkındaki bilgisinin artırılması ve proje hazırlama kültürü açısından kapasitelerinin geliştirilmesi desteklenecektir. Bölge'deki sanayinin gelişimi veya kurulacak yeni sanayi dalları için gerekli bilginin üretilmesi, paylaşımı ve işletmelerin bilgiye ulaşmaları sağlanacaktır. Yatırımcılar ve diğer karar vericiler için bilgi altyapısı oluşturmak üzere sanayi bilgi sistemi oluşturulması çalışmaları da desteklenecektir.

Bölge'deki işletmelerin finansmana erişim konusunda bilgi düzeylerinin artırılması ve finansmana kolay erişimlerinin sağlanması konusunda tedbirlerin alınması öncelikli önem arz etmektedir.

Ayrıca Bölge'de sanayiciler arasında ortak laboratuvar veya test merkezleri kurulması/kullanılması, ortak üretim araçları kullanılması, bilgi paylaşımı ve dağıtımını kolaylaştıracak bir anlayış veya ortam oluşturulacaktır.

Bölge'de sanayiciler arasında ortak laboratuvar veya test merkezleri kurulması/kullanılması, ortak üretim araçları kullanılması, bilgi paylaşımı ve dağıtımını kolaylaştıracak bir anlayış veya ortam oluşturulması desteklenecektir.

ÖNCELİK F: Kamu-İşletmeler-Üniversite diyalogunu artırmak

GZFT'de belirtilen bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu, üniversite-sanayi-sivil toplum ve kamu kuruluşları arasındaki diyalogun güçlü olmaması zayıf yönleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

İlgili kamu kuruluşları, sanayi, sivil toplum temsilcileri ve üniversiteden oluşan, sanayi alanında yaşanan problemleri ortaya koyabilecek, bu problemlere ortak bir şekilde çözüm önerileri geliştirebilecek ve aynı za-

manda Bölge sanayisinin gelişmesine yönelik fikirler veya tedbirler geliştirebilecek, ilgili kurum veya kuruluşlara tavsiye niteliğinde kararlar alabilecek nitelikte teknik komite veya komitelerin kurulması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.

ÖNCELİK G: İş kümeleri stratejilerinin oluşturularak, mevcut iş kümelerinin genişletilmesi ve desteklenmesi, yeni iş kümelerinin oluşturulması

GZFT'de belirtilen bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, tarım ve sanayide ölçek ekonomilerine ulaşamaması ve yeni yatırımların yetersiz olması, bölge KOBİ'lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu, rekabet içerisinde işbirliği yapabilme kültürünün gelişmemiş olması, atıl durumda olan tesisler ve buna bağlı olarak OSB ve KSS'lerin verimli bir şekilde işlevlerini yerine getirememesi zayıf yönleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Küçük sanayi işletmeleri de dâhil olmak üzere bölgede faaliyette bulunan tüm sanayi işletmelerinin rekabet gücünün artırılması ve bunun sürdürülebilir olması, iş gücü niteliğinin, ürettikleri katma değer, istihdamın ve ihracatın artırılması için yapılacak çalışmalar desteklenecektir.

KOBİ'lerin, ve diğer işletmelerin istikrarlı büyümesi, maliyetlerini düşürmesi, finans yükünün hafifletilmesi, verimliliğin artırılması, pazarlama stratejilerinin geliştirilmesi, yeni pazarlar açılması, kamu kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarıyla gerekli işbirliği yani ortaklık kültürünün geliştirilmesi bununla birlikte işsizliğin azaltılması ve yeni istihdam alanları oluşturulması amaçlanmaktadır.

Kümelenme stratejisi oluşturularak kümelenmeyi destekleyen işbirliği ağları geliştirilecek ve kümelenme bilinci yaygınlaştırılacaktır.

Gıda ve içecek imalatı sektörünün potansiyel küme alt sektörlerinde kümelenme oluşumları desteklenerek sektörün tarım sektörü ile entegrasyonu sağlanacaktır.

Lojistik sektöründe kümelenme oluşumları desteklenecektir.

İhtisas organize sanayi ve endüstri bölgeleri kurulması için çalışmalara katkı verilecektir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde özellikle sanayi ve hizmet sektörleri için elmas analizi, GZFT ve 3 Yıldız önceliklendirmesi gibi tekniklerden de yararlanılarak bölge aktörleri ile beraber iş kümeleri potansiyelini ortaya koyacak bir Doğu Karadeniz Küme Haritasının hazırlanması sağlanacak ve/veya bu yöndeki çalışmalar desteklenecektir.

Potansiyel iş kümeleri için işletmelerde bilinç ve bilgi düzeyini arttırmak amacıyla faaliyetler geliştirilecek ve bu faaliyetler desteklenecektir.

Bölgede mevcut kümelenme faaliyetlerinin bölge geneline yaygınlaştırılması sağlanacaktır.

Belirlenen öncelikli iş kümelerinde kümelerin rekabet güçlerinin ve yenilikçi yönlerinin artırılması ve tedarik zincirindeki eksik veya zayıf yönlerin giderilmesi ve diğer aktörlerle olan ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik teknik destek, ağ geliştirme, model uygulamalar, bilgi geliştirme, markalaşma, ihtisaslaşma, dışa açılım, tanıtım, insan kaynakları ve benzeri konularda destek sağlanacaktır.

İş kümelerinin AB ve uluslararası standartlarda üretim ve/veya hizmet sağlayabilmeleri için gerekli beşeri sermayenin geliştirilmesi, ürün ve hizmet süreçlerinin sürdürülebilir modernizasyonunun ve eksik altyapıların geliştirilmesi desteklenecektir.

Bunlarla birlikte işletmelerin bölgede uygulanan ve uygulanacak olan kümelenme projelerinden etkin bir şekilde yararlanmaları ulusal ve uluslararası pazarlarda etkin rekabet edebilirliklerinin artmasına katkı sağlayacaktır. Halihazırda ağaç ve ağaç ürünleri, süt ve süt ürünleri sektörlerinde kümelenme çalışmaları yapılmış ve kapsamlı raporlar hazırlanmıştır. Gıda ve turizm sektörlerinde ise kümelenme çalışmaları devam etmektedir. Aynı zamanda bölge içinde tüm illerde uygun sektörlerde hazırlanan ve hazırlanacak olan amaca uygun projeler ile yapılacak kümelenme çalışmaları desteklenecektir.

ÖNCELİK H: Altın, Gümüş, Bakır gibi bölgede yoğun olarak bulunan maden rezervlerinin katma değer oluşturacak şekilde değerlendirilmesi

GZFT'de belirtilen bölgenin maden bakımından zengin oluşu güçlü yönü, bölge KOBİ'lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu zayıf yönü bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Doğu Karadeniz'de yoğun olarak bulunan maden rezervlerinin çıkarılması ve özellikle çıkarılan madenlerin bölgede işlenerek, nihai ürün haline getirilmesi ve pazarlanması süreçleri, bölge kaynaklarının hammadde zenginliğini katma değeri yüksek iktisadi değerlere dönüştürecekler. Bu öncelik altında madenlerin katma değeri yüksek ürünlerine dönüşüm süreçleri desteklenecektir. Bölgede mevcut hasır işleme, kazaziye, bıçakçılık gibi değerlerin bu alanda bölge kaynaklarına katma değer kazandırarak pazara sürülmesinde önemli bir rol oynayabilecektir. Dizayn, tasarım, markalaşma, uluslararasılaşma, pazarlama gibi alanlarda bu sürecin bir parçası olarak gerçekleştirilebileceğinden desteklenmesi önem arz etmektedir.

AMAÇ 2 : Bölge’de sağlanan istihdamı artırmak

HEDEFLER

2.3 Katma değeri yüksek yeni yatırım ve girişimlerin sayısını artırmak

2.4 Bölge ekonomisine uygun beşeri sermayenin güçlendirilmesi

ÖNCELİK I: Ar-Ge çalışmaları ve yenilikçi işletmeler için nitelikli iş gücü istihdamını desteklemek

GZFT’de belirtilen sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, Bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı, bölge KOBİ’lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu zayıf yönleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge’de Ar-Ge altyapısı zayıftır ve var olanlar da büyük oranda üniversiteler ve kamu araştırma kurumlarında yer almakta, araştırma faaliyetlerinin çoğunluğu buralarda gerçekleştirilmektedir. Ar-Ge bölgede rekabetçi ekonomik yapının oluşturulmasında en önemli unsurlarından biri olacaktır. Bölgede yenilik kapasitesinin geliştirilmesi ve yenilikçi projelerin üretilmesinin büyük oranda bilgi ve teknoloji üreten Ar-Ge faaliyetlerinden kaynaklanacağı kesindir. Ar-Ge faaliyetlerini gerçekleştiren, bu faaliyetlere destek sağlayan ve bu faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan bilgi ve teknolojiyi kullanan kurumlar arasında güçlü bir bağ kurulması hedeflenmektedir. Ar-Ge faaliyetleriyle bölgede sanayinin ve diğer sektörlerin ihtiyaç ve taleplerinin karşılanması amaçlanmaktadır.

Yenilikçi işletmelerin işlevselliğini arttıracak nitelikli iş gücüne ulaşımı kolaylaştıracak ve nitelikli iş gücünün artmasını sağlayacak faaliyetlere destek verilecek, bölgede nitelikli iş gücü istihdamının artırılması sağlanacaktır.

ÖNCELİK İ: Hizmet sektörleri için nitelikli eleman kapasitesinin oluşturulması

GZFT’de belirtilen bölgenin eğitim seviyesi yüksek ve genç nüfus yapısına sahip olması güçlü yönü, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı zayıf yönü, kırsal kesimde sürekli olarak genç nüfus kaybı tehdidi bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bu kapsamda stratejik ve planlı üretim yapabilen, sektöründe uzmanlaşabilen, kendi potansiyelini kullanabilen, inisiyatif alabilen, hedefler koyabilen, fırsatlar yaratabilen, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş nitelikli işgücüne olan ihtiyacı giderilmesi doğrultusunda yapılacak çalışmalar desteklenecektir.

Bölgede turizm sektörünün geliştirilmesi açısından, özellikle arz tarafındaki insan unsurunun büyük önem taşıdığı bilinmektedir. Günümüzde ve gelecekte insan kaynaklarını geliştiren ve motive eden turistik işletmelerin, amaçlarına daha kolay ulaşabileceği, bunu başaramayan kuruluşların ise zamanla faaliyet alanlarını kaybetmek zorunda kalacakları açıktır. Bu durum yalnız otel işletmeleri için değil, turizm sektörü içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak yer alan bütün işletmeler için geçerlidir.

Turizm sektörü bilgili, yetişmiş insan gücü yüksek kalitede hizmet sunabilmek için yüksek kaliteli eğitim olanaklarına ihtiyaç duymaktadır. Müşteri hizmetleri, teknik donanımlar, rehberlik, bölgeyi iyi bilme anlatma ve ticari beceriler sektör için çok önemlidir. Bu sebeple işletmelerin başarısı, iyi bir ekonomik ve fiziki yapıya sahip bulunmasının yanında, etkili bir insan gücüne sahip olmasına da bağlıdır. Turizmde kaliteyi yakalamanın en önemli göstergesi, insana yapılan yatırımdır. Hızlı değişime en çabuk şekilde ayak uydurmanın, turizm sektöründe ancak insanlar tarafından mümkün olduğunu görülmektedir. Bu sebeple Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yeme-içme ve konaklama tesislerinde yaşanan kalifiye eleman sıkıntısı, bu yönde eğitimler ve seminerler düzenlenerek çalışanlar ve tesis sahipleri özellikle hij-

yen konusunda bilgilendirilerek aşılabılır. Bu anlamda, turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirecek mesleki eğitimin bir arada geliştirilmesi desteklenecektir. Akademik eğitim ve turizm sektörüne nitelikli eleman yetiştirecek mesleki eğitiminin bir arada geliştirilmesi sağlanacaktır.

Bölge’de mesleki eğitimler standardizasyon, değerlendirmenin yapılması, uluslararası standartlara göre verimlilik, hizmet kalitesinin gelişimi ve istihdam için gerekli olan beceri düzeylerinin geliştirilmesi teşvik edilecektir. Acenta, rehber vb insan kaynağının yetiştirilmesi ve hizmet sunum kalitelerinin yükseltilmesi ve dil bilen personelin artırılması hedeflenmektedir. Bu işleyiş, turizm sektöründe branşlaşma ve uzmanlaşmayı arttıracak gibi turizm sektöründe çalışanların eğitim seviyelerinin yükselmesine de katkıda bulunacaktır. Bu nedenle bölgede ihtiyaç duyulan uzmanlaşma dallarında ve dillerde öğrencilerin yetiştirilmesine dönük çalışmalar desteklenecektir.

ÖNCELİK J: İş gücüne nitelik kazandırılarak sanayi kollarında ihtiyaç duyulan nitelikli eleman açığının kapatılması

GZFT’de belirtilen bölgenin eğitim seviyesi yüksek ve genç nüfus yapısına sahip olması güçlü yönü, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, bölge firmalarının markalaşamaması, bölge KOBİ’lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyelerinin yetersiz oluşu zayıf yönleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge’de nitelikli işgücünün artırılması çalışmalarına destek verilecektir. İhtiyaç duyulan nitelikli iş gücüne erişimi kolaylaştırma çalışmalarına destek verilecek, özellikle bölgede faaliyet gösteren sanayi kollarında nitelikli işgücü geliştirilmesi faaliyetlerine destek verilecektir. Böylece sanayi kollarında ihtiyaç duyulan nitelikli eleman açığı kapatılmaya çalışılacaktır.

ÖNCELİK K: Girişimciliğin artırılması

GZFT’de belirtilen bölge insanının girişimci ve atak yapısı güçlü yönü, Bölgede oturmuş bir sanayi kültürünün olmayışı, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu, rekabet içerisinde işbirliği yapabilme kültürünün gelişmemiş olması KOBİ’lerin ağırlıklı olarak aile şirketleri olmasının kurumsallaşma, yenilikçi yöntemler kullanma gibi konularda değişimi zorlaştırması zayıf yönleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Yeni girişimcilerin iş kurmaları desteklenmeli ve mevcut işletmelerin kapanmalarının önüne geçilmeli ayrıca Bölge ekonomisine, istihdamın artmasına, bölgenin yatırım ortamının iyileştirilmesine katkı sağlanmalıdır.

AMAÇ 3: Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek

HEDEFLER

3.4 Bölge Turizmini Çeşitlendirmek

3.5 Turizme yönelik altyapıyı geliştirmek

3.6 Bölgeye Gelen Turist Sayısını ve Turistlerin Ortalama Kalış Süresini artırmak

ÖNCELİK L: Bölge’de turizme yönelik yeni tesisleri, butik otelleri ve ev pansiyonlarını teşvik ederek bölge yatak kapasitesini artırmak

GZFT’de belirtilen Bölgenin yayla bakımından zengin oluşu, özgün sanatların varlığını sürdürmesi, Türkiye’de hâkim deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı turizmden farklı alanları içeren turizm potansiyeli ve çeşitliliği (ekolojik, sağlık ve inanç turizmi gibi) güçlü yönleri, bölgenin ortak bir turizm tanıtım stratejisinin olmayışı, bölge firmalarının markalaşamaması, bölge ekonomisinin gelişimine ivme kazandırabilecek ulaşım ve lojistik olanaklarının sınırlı oluşu (Örneğin demiryolu ağına erişimin bulunmaması, kuzey-güney bağlantılarının sınırlı oluşu gibi) zayıf yönleri, belirli sektörlerde bölgesel marka oluşturmaya uygun, bölgeye özgü özellikler taşıyan ürün üretilebilmesi, 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları’nın Bölge’de gerçekleşecek oluşu fırsatları bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölgenin iç kesimlerinde ulaşım yetersizliği, konaklama altyapısı ve kalifiye insan kaynağı yetersizliği, mevsim kısalığı, gezme görmeye dayalı tek tür turizm ve tanıtım eksikliği sektörün temel darboğazlarıdır. Bu durum turizmde alternatif modeller geliştirme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra yaz aylarında yetersiz, kış aylarında atıl kalan yatak kapasitesi ve bölge içi ulaşım yetersizliğine bağlı olarak turizm faaliyetlerinin ve gelirlerinin sadece kısıtlı bir zaman diliminde yoğunlaşıp homojen olarak dağılmaması önemli bir sorundur. Doğu Karadeniz turizminde bölgeyi tanımayan kamuoyu mevsimi temmuz ve ağustos ayı olarak bilmekte bu aylardaki yoğun gelişler yatak arzında darboğazlara neden olmaktadır.

Bu açıdan bakıldığında, Bölge’de var olan mevcut yatak kapasitesinin artırılması, konaklama olanakla-

rının çeşitlendirilmesi gerekmektedir. Alternatif yeni tesislerin kurulumu, butik otellerin ve ev pansiyonlarının teşvik edilerek bölge yatak kapasitesini artırılması desteklenecektir.

ÖNCELİK M: Etkin tanıtım politikalarıyla bölgenin ve illerin ulusal ve uluslararası düzeyde markalaştırılması.

GZFT’de belirtilen Türkiye’de hâkim deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı turizmden farklı alanları içeren turizm potansiyeli ve çeşitliliği (ekolojik, sağlık ve inanç turizmi gibi), sınır ticaretinin varlığı, teşvik uygulamasında dördüncü bölge oluşu ile kanunda belirlenen alanlarda tüm teşvik avantajlarından yararlanabilme olanağının bulunması güçlü yönleri, Bölgenin ortak bir turizm tanıtım stratejisinin olmayışı, turizmde altyapı eksikliği, gıda denetimi altyapısının olmayışı, deniz ürünleri işleme ve depolama imkanlarının yetersiz oluşu zayıf yönleri, belirli sektörlerde bölgesel marka oluşturmaya uygun, bölgeye özgü özellikler taşıyan ürün üretilebilmesi, 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları’nın Bölge’de gerçekleşecek oluşu fırsatları, Kafkaslarda/Orta Doğu’da çıkabilecek siyasi istikrarsızlıklar ve çatışmalar tehditleri bu öncelik belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Hem yerel hem de uluslararası pazarda TR90 Bölgesi’nin turistik imajını güçlendirmek ve tanıtımını geliştirmek önem arz etmektedir. Yerel ve uluslararası pazarda TR90 Bölgesi’nin tanınmasını sağlamak için kısıtlı kaynakları (mali kaynak, personel ve know-how ve irtibat) birleştirmek önemli bir çıkış noktasıdır. Bu bağlamda:

- Bölge genelinde, tüm ilgili kurumların (kamu, belediye, tur operatörleri, vs.) katılımlarıyla bir turizm tanıtım grubunun kurulması,
- Şu anda illere yayılmış birbirinden bağımsız ve sınırlı ve dağınık tanıtım faaliyetlerinin önüne geçmek. Bunun için bölge genelindeki mali kaynağın, personelin, deneyimin (know-how) ve bağlantıların bir araya toplanması,

- Bölge turizminin en uygun şekilde pazarlanabilmesi için yerel ve uluslararası pazarlarda ayrıntılı bir pazar araştırması ve kaynak analizleri yapılması,

- Araştırma ve analizlerden yola çıkarak etkin pazarlama ve tanıtım programlarının geliştirilmesi. Hazırlanan programların aşağıdaki önerileri kapsamalı: ulusal ve uluslararası tanıtım için bölge genelinde tanıtım malzemelerinin ve alana özel tanıtım materyallerinin hazırlanması ve bu materyallerin turistik alan gezilerinde kullanılması,

- Yeni ve çekici turizm ürünlerinin geliştirilmesi (turizm alanları, şovlar, festivaller, etkinlikler, yarışlar, müzik organizasyonları vs.),

- Ülkenin büyük kentlerinde bölgeye ilişkin, hem halka hem turizm alanında çalışanlara yönelik satış semineri ve sunuşlarının düzenlenmesi, yurtiçindeki başlıca tur operatör ve organizatörleriyle satışa yönelik sürekli iletişimin kurulması,

- Bölge’de bütün illerin katılımıyla, büyük uluslararası turizm fuarlarının düzenlenmesinin sağlanması (örneğin Londra’da WTM, Berlin’de ITB, Dubai, Suudi Arabistan, Çin vb.); yerel ve uluslararası pazarda turizm ve medya alanında çalışan önemli kuruluşların sponsorluğunda, DOKA bölgesinin tanıtımı için geziler düzenlenmesi çalışmalarıyla bölgenin turizm olanaklarının tanıtılması; bölgenin markalaştırılmasında önemli yol alınması ve pazar analizleri gibi ana konularda sağlıklı analizler ve araştırmalar yapılarak tanıtımların bu analizler ve araştırmalara dayandırılması yönündeki çalışmalar desteklenecektir.

Ayrıca,

- Tanıtım faaliyetlerinde süreçler belirlenerek pazar ülkelerde pazarın özellikleri, müşteri gruplarının eğilim ve istekleri, demografik yapı ve rakip ülkelerin durumu araştırılacak; geçerli ve güvenilir bilgilerin toplanması, çözümlenmesi, yorumlanması gibi çalışma yöntemleri izlenecektir.

- Turizm pazarında yarışabilmek ve pazar payını kaybetmemek için imajın sürekliliği sağlanacaktır.

- Halkla ilişkiler araçlarının etkin bir şekilde kul-

lanımı ön plana çıkartılacaktır. Yeni tanıtım stratejilerinde halkla ilişkiler (PR) faaliyetlerine ağırlık verilecektir.

- Devlet ve sivil toplum ve özel sektör işbirliği, yeni iletişim teknolojilerinin kullanımı ve markalaşma sağlanacaktır. Turizmde yeni bilgi ve iletişim teknolojilerine uyum sağlanması ve müşteriyle bağlantının daha çok bu yönde yapılmasına ağırlık verilecektir. Tanıtımdan ürün pazarlama ve bilgilendirmeye kadar internetin geniş bir yelpazede kullanılması sağlanacaktır.

- Dünya nüfusunun değişmesine paralel olarak daha çok üçüncü yaş grubuna uygun tanıtım ve reklamlara ağırlık verilecektir.

- Tanıtımlarda kitlesel tanıtımdan ziyade, özelleştirmeye gidilerek pazarlanacak hedef ürünler belirlenecektir.

- Varış noktalarında markalaşmaya gidilecek, ülke markalaşması yanında varış noktası markalaşması sağlanacak ve tanıtımda varış noktalarına ayrı yer verilmesi sağlanacaktır. Tanıtımda uluslararası organizasyonlara katılım ve ev sahipliğinin yoğun olarak kullanılmasına önem verilecektir.

- Turizm sektöründe markalaşma pazarlama açısından son derece önemlidir. Bölgenin marka olmuş tüm tarihi, arkeolojik ve doğal değerleri, yerleşmeleri, yeme içme tesisleri, yemekleri ve folkloru her türlü tanıtımda öne çıkarılmalıdır. En önemli marka Doğu Karadeniz’in kendisi olmalıdır. Bölgenin bir bütün olarak markalaşması için özel bir tanıtım logosu saptanmalıdır. Bölge karakteri dikkate alınarak “Yeşil Yolculuk” logosunun pazarlamada önem kazanacağı düşünülmektedir.

ÖNCELİK N: Bölge’ye özgü mimari yapının korunmasını ve turizme kazandırılmasını sağlamak

GZFT analizinde belirtilen ağaç ve orman ürünleri ile mobilya sektörlerinde geçmişten de gelen ve önemli bir üretim potansiyelinin bulunuşu, bölgenin yayla ve mera bakımından zengin oluşu, teşvik uygulamasında dördüncü bölge oluşu ile kanunda belirlenen alanlarda tüm teşvik avantajlarından yararlanabilme olanağının bulunması, balıkçılık sektörünün (avcılık-yetistircilik) belirli bir seviyeye ulaşmış gücü ve potansi-

yeli, Türkiye’de hâkim deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı turizmden farklı alanları içeren turizm potansiyeli ve çeşitliliği (ekolojik, sağlık ve inanç turizmi gibi) gibi güçlü yönler; tarımda ürün çeşitliliğinin bulunmaması, turizmde altyapı eksikliği gibi zayıf yönlerden dolayı bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek amacı için bölgeye özgü mimari yapının korunmasını ve turizme kazandırılmasını sağlamak öncelik olarak belirlenmiştir.

Bölge’de var olan tarihi mimari yapıların korunması; hem tarihi kültürel değerlerin korunması açısından önem arz etmekte, hemde bölgenin tanıtımı anlamında bir avantaj oluşturmaktadır. Gerek kent, gerek bölge ölçeğinde tarihi mimari dokunun korunması ve turizme kazandırılması bölgeye bir özgünlük ve farklılık kazandıracaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi’nde tesisleşme tüm kesimlerde artırılmalıdır. Tesisleşme kıyı ve iç kesimlerde yöreye özgü dokularla ve mimari tarz ile uyumlu olması hedeflenmektedir. Kıyı kesimlerde yer alan kentsel yerleşmelerde ve yakın çevrelerinde; bölge kentsel sivil yapı tarzına uygun ve büyük, iç kesimlerde yine bu kesimin doku ve mimari tarzına uygun küçük kapasiteli, düşük yoğunluklu ve ahşap yapı elemanlarının kullanıldığı tesislerin yapılması ve mevcut yapı stokunun geliştirilerek pansiyonculuk ve butik oteller şeklinde kullanımı öngörülmektedir.

ÖNCELİK O: Alternatif Turizm Türlerini Geliştirmek

GZFT analizinde belirtildiği gibi yöreye özgü tarım ürünlerinin varlığı ve bölgenin yayla ve mera bakımından zengin oluşu gibi güçlü yönler; bölgenin ortak bir turizm tanıtım stratejisinin olmayışı, bölge ekonomisinin gelişimine ivme kazandırabilecek ulaşım ve lojistik olanaklarının sınırlı oluşu (Örneğin demiryolu ağına erişimin bulunmaması, kuzey-güney bağlantılarının sınırlı oluşu gibi), tarımda ürün çeşitliliğinin bulunmaması, turizmde altyapı eksikliği gibi zayıf yönler; gelişmekte olan bölgelere sağlanan ulusal ve uluslararası fonlardan yararlanma potansiyeli gibi fırsatlardan dolayı, bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek amacı için, alternatif turizm türlerini geliştirmek öncelik olarak belirlenmiştir.

Turizm Doğu Karadeniz’in kalkınmasında öncelikli sektörlerden biri olacaktır. Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal, teknolojik gelişim ve değişimlere paralel olarak turizm tüketim kalıplarında da önemli bir değişim gözlenmektedir. Giderek lüks turizm hareketlerine katılım azalmakta, doyum sınırına gelen alışılmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde bir eğilim hissedilmektedir. Zamanla daha da belirginleşen yeni tip turist beklentileri, deniz, kum, güneş üçgeninin dışında, doğa ile iç içe abartılı olmayan tesislerde temiz bir oda, iyi hizmet ve tüm bunların başında bozulmamış ve temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi bu anlamda tercih edilebilecek öncelikli turistik merkezlerinden biridir.

Bölge’nin iç kesimlerinde ulaşım yetersizliği, konaklama altyapısı ve kalifiye insan kaynağı yetersizliği, mevsim kısalığı, gezme görmeye dayalı tek tür turizm ve tanıtım eksikliği sektörün temel darboğazlarıdır. Bu durum turizmde alternatif modeller geliştirme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra yaz aylarında yetersiz, kış aylarında atıl kalan yatak kapasitesi ve bölge içi ulaşım yetersizliğine bağlı olarak turizm faaliyetlerinin ve gelirlerinin sadece kısıtlı bir zaman diliminde yoğunlaşıp homojen olarak dağılmaması önemli bir sorundur. Doğu Karadeniz turizmde bölgeyi tanımayan kamuoyu mevsimi Temmuz ve Ağustos ayı olarak bilmekte bu aylardaki yoğun gelişler yatak arzında darboğazlara neden olmaktadır. Gerçekte Bölge’nin en güzel ayları Temmuz, Ağustos aylarının yanı sıra Mayıs ve Eylül’dür. Yağış ve sisli hava tercih eden yerli ve yabancı turistlerin Haziran ayında dağlarda yağışlı ve sisli havayı yaşama şansları vardır. Bu darboğaz geliştirilecek alternatif turizm modelleriyle ve doğru turizm seçenekleriyle aşılabılır. Gezme görmeye dayalı tek tür turizme, gerek mevsimi uzatmak gerekse mevsim içinde ek gelirler yaratmak için alternatifler gereklidir. Dolayısıyla hem turist profilindeki hem de tüketim kalıplarındaki değişiklikler doğal, kültürel çevrenin koruma, kullanma dengesi içinde kullanımını öngören ‘Alternatif turizm’, ‘Eko-Turizm’, ‘Sürdürülebilir Turizm’ gibi yeni kavramların oluşmasına neden olmaktadır. Bu yeni turizm kavramlarının özünü, ekonomik yönden verimli, toplumsal açıdan sorumlu ve çevre-doğa bağlamında sorun yaratmayan turizm çeşitleri oluşturmaktadır. Turizmin çeşitlendirilmesi, bölge geneline ve tüm yıla yaygınlaştırıl-

ması politikasının bir sonucu olarak pek çok alternatif turizm türleri geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Ordu'dan Hopa'ya kadar uzanan koridor ülkemizde yayla ve doğa turizminde öne çıkan merkezleri barındırmaktadır. Doğa ve kültür turizmi, Karadeniz Bölgesi'nin en önemli turizm faaliyeti ve potansiyelidir. Bu nedenle, Karadeniz Bölgesi'nde yayla, kıyı, kültür, doğa, inanç ve sağlık turizmi ana temaları çerçevesinde yeni bir turizm gelişim senaryosuna yönelik uygulamalar yapılacaktır. Ayrıca bölgede yer alan yaylaların diğer turizm türleri ile bütünleştirilmesiyle bölge ulusal ve uluslararası ölçekte doğa turizmi temelinde yayla koridoru varış noktası olarak öne çıkarılacaktır. Yayla Koridoru kapsamında turizmin çeşitlendirilmesi için bu yörelerde kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto-safari ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlama çalışmaları yapılacaktır. Bölge'de, mevcut konaklama kapasitesi kültür ve eko turizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılacaktır. Ayrıca, Bölge'de oto karavan ve kampçılığın gelişmesi için planlama ve uygulama çalışmaları da yapılacaktır.

Bu strateji kapsamında düşünülen temel turizm çeşitlemesi ana başlıklarıyla şöyle özetlenebilir.

Kış Turizmi: Bölge'de önemli bir kış turizmi potansiyeli vardır. Özellikle bölgenin küresel ısınmadan en az etkilenen yerlerden olması büyük fırsatlar sunmaktadır. Bölge'de Çakırgöl(Gümüşhane), Süleymaniye (Gümüşhane), Zigana (Gümüşhane), Ayder (Rize), Bektaş (Giresun), Çambası ve Perşembe Yaylaları (Ordu) ve Atabarı (Artvin) kayak merkezlerinin geliştirilerek bir kış turizm koridoru oluşturmak mümkündür.

Sağlık ve Kongre Turizmi: Bölge'de sağlık altyapısı hızla gelişmektedir. Bunun yanı sıra Rize ilinde termal kaynaklar mevcuttur. Bölge'nin yeşil dokusu ve yaylaları rehabilitasyon merkezleri kurulması ve kongre turizminde kullanılması için son derece elverişlidir. Bu alanlarda altyapı planlamaları geliştirilerek ve söz konusu potansiyeller kullanılarak sağlık ve kongre turizminin bölgede geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Kırsal (Doğa) Turizmi: Bölge'de yer alan kırsal yerleşmeler, kırsal ya da doğa turizminin tüm alt türlerine

olanak sağlayacak özellikler taşımaktadır. Bölge'nin iç kesimleri, özellikle kırsal yerleşme yerleri ve yaylalar, bu özellikleri en iyi taşıyan alanlardır. Örneğin, bu alanlarda geleneksel yayla yaşamını ön plana çıkaran hareketlilik gelişebilecektir. Bunun yanında, kıyıda, çay ve fındık plantasyonlarının bulunduğu kırsal yerleşmeler çiftlik turizmi (agro turizm) için uygun ortamlar sağlarken balıkçı barınaklarının bulunduğu kesimler ise denizciliğe özel ilgi duyanlar için cazibe alanları olacaktır.

Eko-Turizm: Eko-turizm, gidilen çevreyi o çevrenin ekolojik değerinin bilinciyle gezmek, görmek ve mümkünse koruma faaliyetlerine katılıp, o çevredeki yaşam türlerini ve sistemlerini sürdürülebilir kılmak ve böylece o çevredeki halkın ekonomik ve sosyal refahına katkıda sağlamak amaçlı bir turizm türüdür. Bu tür turizmde katılanlar daha fazla çevre bilincine sahiptir. Çevreyi değiştirme girişimi yoktur. Ekolojiye uygun doğal konaklama birimleri (ekolodge) esastır. Çevre renginde veya çevreye uygun tesislerle çevresel sürdürülebilirlik ve koruma sağlanmış olur. Bunun yanı sıra bu turizm türü fiziki ve kültürel çevreye olumsuz etki yapmayan turizm etkinliklerinin gerekliliği üzerinde durur. Bu tür turizm, kaynağın mevcut durumunun korunması konusunda daha esnek ve buna bağlı olarak daha yaygın hizmet ve donanım vardır.

Bölge'nin duyarlı doğal ve kültürel kaynaklarını koruyarak, bunların ziyaretçilerin tanınmasına olanak sağlaması amaçlanmaktadır. Eko-turizm, doğal değerler kadar toplumsal motifleri de olan, doğal değerleri görmek ve onlarla içi içe yaşamak isteyenlerin, bunları bozmadan yöre sakinleri ile birlikte günlük yaşama katıldıkları bir hareketliliktir. Eko-turizm kapsamında, doğa tanıma, botanik, foto-safari, yürüyüş, kampçılık, dağcılık, rafting etkinlikleri gerçekleştirilebilir. Bu tür turizmle genellikle düşük gelirliilere ek gelir sağlamak amaçlanmaktadır.

Bölge eko turizm açısından çok önemli bir potansiyele sahiptir ve bütün eko turizm türlerini bölgede yapma olanağı vardır. Bu turizmde kullanılan araçlar (bisiklet, balon, at), gidilen yerin doğası (dağ, yayla, mağara), yapılan etkinliğin özelliği (akarsu, av, bilim, trekking) gibi çeşitlilik gösterir.

Bölge'de Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize ve Trabzon illerinde milli park, yaban hayatı geliştirme

sahası, tabiatı koruma alanı, orman ve tabiat anıtı statüsüne sahip alanlar bulunmaktadır. Artvin ilinde yer alan Hatila Vadisi Milli Parkı, Sahara-Karagöl Milli Parkı, Gorgit Tabiatı Koruma Alanı, Camili-Efeler Tabiatı Koruma Alanı, Kaçkar Dağları Milli Parkı (Artvin-Rize), Rize ilinde Fırtına ve Hala Dereleri, Trabzon ilinde Altındere, Sümela Manastırı, Zigana Kayak Merkezi, Ordu ilinde Kurşunçalı Ormanı, Gümüşhane ilinde örümcek ormanı tabiatı koruma alanı, Giresun ilinde Giresun Adası, Kümbet Yaylası eko-turizm için Bölge'deki çok uygun alanlardan bazılarıdır.

Eko-turizm kapsamında, Bölge'de yapılabilecek başlıca etkinlikler şu şekilde sıralanabilir:

Yayla Turizmi: Eko-turizm etkinlikleri arasında en fazla talep yayla turizmine olmaktadır. Yaylalar, doğal güzellikleri, etnolojik ve diğer çekicilik yaratan özellikleri ön plana çıkmaktadır. Bu turizm türü açısından genellikle Doğu Karadeniz Bölgesi yaylaları çok uygun yörelerdir. Turizm Bakanlığı'nca oluşturulan yayla turizminin geliştirilmesi planlamasında, Doğu Karadeniz

Bölgesi'nde 20 yöre turizm merkezi edilmiş ve yayla koridoru oluşturulması hedeflenmiştir.

Ordu'dan Hopa'ya kadar uzanan bu koridor ülkemizde yayla turizminde öne çıkan merkezleri barındırmaktadır. Yayla turizmi Karadeniz Bölgesi'nin potansiyeli en büyük turizm faaliyetidir. Bu nedenle, Karadeniz Bölgesi'nde yayla koridoru oluşturulacak ve bu çerçevede yeni bir turizm gelişim senaryosuna yönelik uygulamalar yapılacaktır. Ayrıca bölgede yer alan yaylaların diğer turizm türleri ile bütünleştirilmesiyle bölge ulusal ve uluslararası ölçekte doğa turizmi temelinde yayla koridoru varış noktası olarak öne çıkarılacaktır. Yayla koridoru kapsamında turizmin çeşitlendirilmesi için bu

yörelerde alternatif planlama çalışmaları yapılacaktır.

Av Turizmi: Çevre ve Orman Bakanlığı ülkemizin av hayvanı potansiyelini dikkate alarak yeterli hayvan varlığının olduğu alanlarda av turizmine izin vermektedir. Artvin, Giresun (Lapa-Çaldağ, Şebinkarahisar) ve Ordu (Kurşunçalı) bölgelerinde av turizminin gelişme potansiyeli bulunmaktadır. Sportif olta balıkçılığı da Bölge'nin önemli bir geçim kaynağı olan balıkçılık sayesinde turizme kazandırılabilir.

Botanik Turizmi: Bölge biyolojik çeşitlilik bakımından dünyanın en dikkat çeken bölgelerinden birisidir. Bölge'de yaklaşık 9.000'i çiçekli olmak üzere 10.000 den fazla bitki türünün yetiştiği belirlenmiştir. Bunun 3.000 kadarı dünyanın başka ülkesinde yetişmeyen, Bölge'ye özgü endemik (Belli bir bölgeye has olup dünyanın başka bir yerinde yetişmeyen bitki türleri) türlerdir. Bütün Avrupa kıtasında 12.000'e yakın çiçekli bitki türü ve Avrupa ülkelerinin hepsinde toplam 2.500 kadar endemik bitki türü yetiştiği düşünülürse bölge bitki zenginliği açıkça anlaşılır.

Bölge'de Orman Bakanlığı tarafından milli park, doğayı koruma alanı, doğa parkı ve doğa anıtı gibi koruma amaçlı alanlar tesis edilerek özellikle endemik bitki türlerimizin korunmasına çalışılmaktadır.

Foto Safari: Bölge, bünyesinde doğa ve aynı zamanda fotoğraf tutkunlarını bir mıknaş gibi çekecek potansiyele sahip özellikleri fazlasıyla barındırmaktadır. Bu anlamda ulusal ve uluslararası, farklı temalar belirleterek gerçekleştirilecek organizasyonlar düzenlenmesi planlanmalıdır.

Kamp Karavan Turizmi: Kamp ve karavan turizmi belirli nitelikteki uygun alanları gerektirdiğinden, doğaya dokunmadan en uygun yerlerin tespit edilmesi çalışmaları ile bölgede canlandırılabilir bir doğa turizmi seçeneği olarak durmaktadır.

Yaban Hayat (Fauna) Gözlemciliği: Yaban hayatı gözlemciliği tüm dünyada ve turizm endüstrisinde popüler olmaya başlamıştır. Bölge faunası oldukça zengindir ve etkin tanıtımlarla gelişme potansiyeli yüksektir. Yerinde ve etkin projeler ile bu zengin fauna en önemli cazibe merkezi haline getirilmelidir.

Bu kapsamda, kuş gözlemciliği de (ornitoloji) hesaba katılmalı ve planlama ve projeler bu ekseninde yapılmalıdır.

Mağara Turizmi: Bölge keşfedilmiş ve keşfedilmeyi bekleyen mağaralar açısından oldukça zengindir. Mağaracılık, bilimsel ve sportif amaçlarla yürütülen bir uğraştır ve sportif mağaracılık dünyanın en tehlikeli doğa sporlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bireysel olarak yapılabildiği gibi, grup olarak da yapılabilinen bu turizm türü son yıllarda oldukça ilgi çekmektedir.

Trekking (Doğa Yürüyüşü): Günümüz turizminde, trekking kavramı bir doğa sporu veya hobi faaliyeti olarak hızla gelişmektedir. Bölgenin dağlık kesimlerinde, dağcılık tekniği gerektirmeden, zor ve sarp yerlere girmeden, küçük patikaların takip edilebileceği, belirli zorluklar ve özellikler gösteren doğa koşullarında, yaş gruplarına uygun ve zamanla sınırlı olarak düzenlenen uzun yürüyüşlerin yapılabileceği alanlar oldukça fazladır. Bölgede buna bağlı olarak, öncelikli yörelerden başlanarak yürüyüş rotaları ve mola noktaları belirlenerek, diğer turizm türleri (yayla turizmi, foto safari, kuş gözlemciliği vb.) ile de ilişkilendirilerek bu rotalar üzerinde ihtiyaç duyulan kamp alanları, tuvalet, çöp toplama yerleri gibi bazı alt yapı ihtiyaçları karşılanması hedeflenmektedir.

Bisiklet Turizmi: Bisiklet, doğanın daha derinlerine yol olmayan yerlerine gidebilmesi, her yerden rahatlıkla geçebilmesi, gerekirse ele alınıp taşınabilecek kadar hafif olması, kısa sürede çok yer gezme imkanı sunması ve aynı zamanda sürat yapıp kötü arazi koşulları ile de mücadele edebilme imkanı vermesi açısından macera tutkunları için ilgi çekici bir spor olmuştur.

Bisiklet turizmi yeni yaygınlaşmaya başlayan bir turizm türüdür. Bütün dünyada hızla yayılan doğa turizmi anlayışına paralel olarak ülkemizde de bisiklet turları son yıllarda seyahat acentaları tarafından doğal güzelliklere sahip kırsal alanlarda düzenlenmektedir. Bisiklet turizmi etkin projeler ile bölge şartlarına göre organize edilerek, bu gelişim trendi devam ettirilmelidir.

Dağcılık: Bölge coğrafyası oldukça zengin doğası ile doğa sporlarının hemen hemen tümüne açıktır. Bunlardan en önemlisi olan dağcılık hem sportif hem de kültürel etkinliği barındıran, insanın doğa ile ilişki kurarak fiziksel ve ruhsal açıdan dinlenmesini sağlayan en etkili sporlardan biri olması eko-turizmin tetikleyici bir unsurudur.

Balon Turizmi: Bu tür turizm ülkemizde çok yenidir. Balonla bölge havadan daha ilginç ve heyecan verici seyredilebilmektedir. Ülkemizde bugün balonlar Pamukkale ve Kapadokya bölgelerinde turistik amaçlarla, havadan gezi için kullanılmaktadır. Bölgede de Ayder turizm merkezi gibi alanlarda İsviçre Alplerinde ve Yeni Zelanda'da yapılan balon turlarının benzerleri yapılabilir.

Akarsu Turizmi: Kanoculuk ve rafting olmak üzere başlıca iki akarsu sporu vardır. Rafting, macera turizmi etkinlikleri arasında ilk sırayı alabilir. Başlangıçta kütük ve yolcu taşıyan botların turistik amaçlarla da kullanılması raftingin kitlelere yayılmasını hızlandırmıştır. Çoruh Nehri, Harşit Vadisi, Fırtına Vadisi ve Melet Çayı bu sporlar açısından öne çıkmaktadırlar.

Sualtı Dalış: Bölgenin kıyı kesimi, barajları ve gölleri bu spor için oldukça elverişlidir ve gelişme potansiyeli oldukça yüksektir. İlgili dalış kulüpleri ile birlikte uygulanacak projeler ile bu potansiyel açığa çıkarılmalı ve üzerinden etkin olarak yararlanılamayan denizin altından yararlanmanın önü açılmalıdır.

Parapente - Yamaç Paraşütü: Bölge'de yamaç paraşütü iyi tanınan ve çok fazla insanın yaptığı bir spor değildir. Fakat bölgenin sahip olduğu doğa koşulları dikkate alınırsa, amatör olarak, eğitimlerle bölgede hayat bulmaya başlayan ve gelişme eğilimi fazla olan yamaç paraşütü bu anlamda turist çekme potansiyeli taşımaktadır. Ordu-Boztepe'de 10 yılı aşkın süredir düzenli ola-

rak yamaç paraşütü yapılmaktadır.

Tarım ve Çiftlik Turizmi: Kırsal alanlarda konaklama ve etkinlikler köy yerine çiftliklerde yapılıyorsa bu turizm türü çiftlik turizmi olarak adlandırılmaktadır. Herhangi bir kırsal yerleşmede ekonomik etkinlik tarım ise ve turistik uygulamalarda ağırlıklı olarak tarıma dayalı programlar yer alıyorsa, bu turizm türünün adı da tarım turizmidir. Tarım turizmi, bir etkinlik olarak sürerken, aynı zamanda doğal çevrenin, geleneksel kırsal coğrafi görünümünün korunmasına yardım etmekte, çevre ve turizm arasındaki bağı sağlamaktadır. Bölgede kıyıda ve kıyıya yakın kesimlerde yoğunlaşan çay ve fındık plantasyonları da özellikle projeler geliştirilmesi ve turizmle entegre edilmesi gereken önemli bir etkinliktir.

Bölgede kıyıda ve kıyıya yakın kesimlerde yoğunlaşan çay ve fındık plantasyonlarında geliştirilmesi gereken ve turizmle entegre edilmesi gereken önemli bir etkinliktir. Ordu'dan Trabzon'a kadar uzanan kesimde fındık bahçeleri ile donatılmış köyler, Trabzon-Artvin kıyı kesiminde ise çay bahçeleri içindeki alt-kırsal birimler ve mahallelerde çiftlik turizmi olarak nitelendirilebilecek hareketliliğin geliştirilmesi öngörülmüştür. Bununla birlikte Ordu ili Ünye ve Perşembe ilçelerine yakın kırsal yerleşmeler ile Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin'in kırsal alanlarında belirli kent merkezine yakın kırsal birimlerde çiftlik turizmi potansiyeli yüksektir. Çay plantasyonlarının baskın olduğu bölgenin doğu kesiminde ise, ilk aşamada Trabzon ilinde, Akçaabat, Beşikdüzü ve kent merkezine bağlı kırsal yerleşmeler; Rize ilinde, merkez ilçe, Ardeşen ve Fındıklı ilçe merkezlerine bağlı kırsal yerleşmeler, Artvin ilinde; Arhavi ve Kemalpaşa kırsal kesiminde çiftlik turizmi özendirilmelidir. Gümüşhane ilinde, Sarıçiçek köyü başta olmak üzere, Gümüşhane merkez ilçe ve Zigana Kayak Merkezi'ne yakın köyler ile Tomara Şelalesi ve Örümcek Ormanı'na yakın kırsal yerleşmelerde çiftlik turizmi gelişme potansiyeline sahiptir.

Atlı Doğa Yürüyüşü: Ata binmek bir başka canlı ile yapılabilen ender sporlardan biridir. Turizmin çeşitliliği içinde yer alan atlı doğa yürüyüşleri tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu yörelerimizde düzenlenen gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları ile yapılmaktadır. Bölgenin bütün iç kesimleri gezilere katılım, at üstünde safari, orienteering veya daha uzun süreli bir at gezisi (endurance) açısından oldukça uygundur.

Macera Turizmi: Macera turizmi, katılanların adrenalinlerinin yükselmesini sağlayan eko-turizm etkinliklerinin önemli bir çeşididir. Macera turizmi genelde dışarıda yapılan ve genelde sıra dışı, egzotik, uzak ve vahşi içermelere sahip, zorlayıcı ve farklı ulaşım ve taşıma araçları olan ve yüksek fiziki aktiviteleri gerektiren eğlenceli bir turizm türüdür.

Macera turizmiyle bölgede heliski/kayak sporu, yamaç paraşütü, gliding, paragliding, paintball, balık avlama, safari, foto-safari, sörf ve su sporları, kaya tırmanışı, dalış, micro lighting, zorbing, kart yarışları, dağ rallisi ve bungee jumping gibi macera sporlarına yönelik planlama çalışmalarının yapılması hedeflenmektedir.

Heliski Turizmi: Yüksek getiri sağlama potansiyeline sahip bu turizm türü bölgede hızlı gelişim göstermektedir. 2006 yılında Ayder'de sadece bir otelde 30 teknik yardım görevlisi ve 186 heliski kullanıcısının gelişi ile başlayan faaliyetler 2007 yılında 40 teknik görevli 244 heliski kullanıcısı ile devam etmiştir. Teknik görevliler kış boyu devamlı kalırken heliski yapan turistler ortalama birer hafta kalmışlardır. 2008 bası kış aylarında teknik görevli sayısı 70 heliski kullanan sayısı 301'e yükselince Ayder de ikinci bir otel devreye girmiştir. 2009 bası kış aylarında ise bu iki otelin yanı sıra İkizdere kaplıcasında yeni açılan otelde gereken ek rezervasyonlar yapılmıştır. Özellikle bölge, heliski için ideal şartlara sahip olduğundan bu turizm türünün gelişmesi desteklenmelidir. Bu faaliyetin tüm bölgeye yaygınlaşma potansiyeli vardır.

Sosyal ve Etnografya Turizmi: Kentsel ve kırsal kesimlerde yerel kültürü tanımak, yaşam biçimini algılamak, kültürler arası etkileşimi, hoşgörüyü ve yakınlaşmayı artırmak bu tür turizmin temel amacıdır. Bu tür turizmle Doğu Karadeniz turizminin tanıtımı daha geniş kitlelere yapılabilir. Geleneksel kültürün ve yaşam biçiminin korunduğu ve sürdürüldüğü kesimlerde bu tür turizm uygulanabilir. Uygulanacak alanlarda geleneksel kentsel ya da kırsal dokunun ve mimari tarzın korunmuş olması gerekmektedir.

Özellikle geleneksel yayla kültürü, festivaller ve bölge müziği ve folkloru kullanılabilecek önemli materyallerdir. Geleneksel el sanatlarının yapılıp, teşhir edilerek satıldığı noktalar bu turizm gelişmesi için önemlidir. Yerel el sanatlarının desteklenmesi için eğitim seminer-

lerinin açılması ve sektöre yönelik özel çıraklık eğitimi önemlidir. Ancak bundan da önemli olanı kamunun yerel el sanatlarının satılabileceği doğru noktalarda, doğru mekânların oluşumunu sağlamasıdır. Temel geceleme ve mola noktaları doğru mekânlardır. Bölgenin önemli çekim merkezlerinde ve karayolu üzerinde yakın çevresinde, yerel el sanatlarının hem imalatını hem de pazarlamasını yapan yerel pazarların (local bazaar) ve alışveriş sarayları kurulması halinde bu işletmeler başarılı olarak çalışabilir. Bunların başarılı örnekleri diğer ülkelerde bulunmaktadır. Ayrıca, çay ve fındık gibi marka olmuş yerel ürünlerin turizm amaçlı kullanılması ve bu ürünlerin ambalajlanmasında yine yerel el sanatı ürünü minyatür sepet ve dokumaların kullanılması desteklenecektir.

ÖNCELİK Ö : Turizme Yönelik Ulaşım Altyapısını Geliştirmek

GZFT analizinde belirtildiği gibi Türkiye’de hâkim deniz-kum-güneş üçlüsüne dayalı turizmden farklı alanları içeren turizm potansiyeli ve çeşitliliği (ekolojik, sağlık ve inanç turizmi gibi) güçlü yönler; bölge ekonomisinin gelişimine ivme kazandırabilecek ulaşım ve lojistik olanaklarının sınırlı oluşu (Örneğin demiryolu ağına erişimin bulunmaması, kuzey-güney bağlantılarının sınırlı oluşu gibi) ve turizmde altyapı eksikliği gibi zayıf yönlerden dolayı bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek amacı için turizme yönelik ulaşım altyapısını geliştirmek öncelik olarak belirlenmiştir.

Bölgede turizm potansiyeli yüksek ve turizmin çeşitlendirilmesinin amaçlandığı alanlarda uygulamalar ile altyapıdaki eksikliklerin karşılanması için etkin bir çalışma yapılması desteklenecektir. Turizmin yoğun yapıldığı alanlarda çevrenin korunması, kaliteli enerji sunumu, iyi yollar, çöp toplama ve geri dönüşüm hizmetleri, tuvalet, araç parkı ve bilgiye kolay ulaşım gibi gelişmiş kamu hizmetlerinin sağlanması desteklenecektir.

Bu doğrultuda, yeni geliştirilmesi hedeflenen varış noktalarında, şehir ve kültür turizminin geliştirileceği, kıyı gerisinde kalan mevcut turizm alanlarında bu tür altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve turizmin çeşitlendirilmesi kapsamındaki alanlarda altyapı gelişimine yö-

nelik ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği halinde proje üretmeleri ve çalışmalar yapmaları desteklenecektir.

Turizm potansiyeli yüksek olan alanlardaki altyapı eksikliklerinin giderilmesi amacıyla, turizmin yoğun olarak geliştiği alanlarda ciddi bir altyapının oluşturulması, altyapı tesislerinin etkin bir şekilde işletilmesi için gerekli ve yerel düzeyde çözümler sunan altyapı ve hizmet birlikleri kullanılabilir. Bu anlamda Doğu Karadeniz İlleri Hizmet ve Kalkınma Birliği daha işlevsel bir hale getirilebilir. Bununla birlikte, kıyı gerisinde mevcut turizm alanlarında ortaya çıkan altyapı eksiklikleri tamamlanabilecektir. Alternatif turizm alanlarında altyapı gelişimi için düzenlemelerin yapılması sağlanacaktır.

Ulaşım: Ulaşım, altyapı sorunlarının temelini oluşturan ve turistleri bir tüketim noktası olan turizm bölgelerine bağlayan en öncül etmendir. Bu özelliği ile ulaşım turizm için bir ana üründür. Bu doğrultuda bölgede turizmin tüm yıla yayılması, kıyı turizmi dışında diğer turizm çeşitlerinin ve Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki turizm aktivitelerinin geliştirilmesi için ulaşım bağlantıları geliştirilmesi, iyileştirilmesi ve gereken yerlerde yeniden yapılandırılmasının sağlanması gerekmektedir

Hava Yolu Ulaşımının Geliştirilmesi: Dünya turizminde ulaşımının % 53’lük bölümü hava yoluyla yapılmaktadır. Dolayısıyla hava yolu altyapısının geliştirilmesi büyük önem arz etmektedir. Bölgenin ana uluslararası turizm pazarlarına uzak olması, sınırlarımızın genişliği ve coğrafi şartlar (dağlık ve engebeli yapı) nedeniyle, bölge turizminin gelişimi için en uygun ulaşım türü havayoludur. Bu nedenle bölgede turizmin çeşitlendirilerek tüm

yıla yayılmasında hava taşımacılığının rolü büyüktür. Hava yolu taşımacılığındaki gelişmeler, turizm sektörünü olumlu yönde etkileyecek ve turistlerin konakla-

ma sürelerini uzatacaktır. Bu doğrultuda turizmin tüm bölgeye yayılması için Trabzon uluslararası havaalanına ikinci pist ve Ordu-Giresun arasında yapımı planlanan havaalanının yaptırılması, bölgesel hava taşımacılığını geliştirmek için atıl durumdaki Köse stol tipi hava alanının çalışır duruma getirilmesi, Bölge ile Gürcistan arasında ortak kullanılan Batum Havaalanı'nın işlerliğinin artırılması turizmin daha sorunsuz ve sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesini sağlayacaktır. Bölgesel hava taşımacılığının gelişmesi ile turistleri sıkmadan ve zaman kaybı olmadan bölge gezilebilecektir. Ayrıca bu sayede daha kısa sürede, turistlere daha fazla yer gezdirilebilecek ve bölgenin tanıtımı daha iyi yapılacaktır.

Deniz Altyapısının Geliştirilmesi: Bölgeye gelen turistlerin daha uzun süre konaklamalarını sağlamak ve gelen nitelikli turist sayısını arttırabilmek için turizm potansiyeli yüksek yerlerde, kurvaziyer yolcu taşımacılığına ve cruise turizmine yönelik gereken altyapı ve üst yapının hızla tamamlanarak limanların turizme açılması desteklenecektir. Ayrıca deniz turizmi sektöründe hızla

gelişen bir diğer eğilim ise Yat Limanları'dır. Bölgedeki limanların yatları alacak şekilde geliştirilmeleri ile bölge turizminin yat turizminde aldığı payın artırılması hedeflenmektedir. Bunun yanında

mevcut ve projelendirilen yat limanlarına ilave olarak bölgede bulunan 200'ü aşkın balıkçı barınakları potansiyelinden faydalanılarak yapılacak aktiviteler sektöre önemli bir gelişim kazandıracaktır.

Karayolu Ulaşımının Geliştirilmesi: Doğu Karadeniz turizm faaliyetleri temel olarak bölgeyi bir baştan diğer başa gezen bir tur turizmi niteliğindedir. Uzun vadede Doğu Karadeniz turizminin bir gelişte tüm bölgeyi gezip görmeye dayalı turizm yanında, alternatif turizm çeşitlerinin ağırlıklı olarak gelişeceği kesindir. Doğu Karadeniz'de, günümüzde olduğu gibi gelecek dönemde de bölge içi ulaşımın büyük oranda kara yolu ağı üzerinden olacağı açıktır. Bu nedenle bölge içinde kara yolu yoğunlukla kullanılacaktır. Dolayısıyla ulaşım planlaması bu ihtiyacı karşılamaya yönelik bir anlayışla geliştirilmeli, geceleme merkezleri ve geliştirilecek kaynaklar ile geliştirilecek ulaşım aksları birbirini tamamlar

nitelikte olmalıdır. Bölgeye temel kara yolu girişlerinin havaalanları dışında Ordu istikametinden olması beklenmelidir. Ayrıca Batum Havaalanı'nı kullanılıyor olması avantajdır. Ayrıca, Batum ile yürütülecek ortak turizm çalışmaları sonucu buradan da bölgeye karayoluyla girişler olacaktır. Ancak uzun vadede bölgenin iç kesimlerle ulaşım ağlarının kurulmasından sonra Amasya, Tokat çıkışlı turist girişleri olabileceği gibi Sivas-Erzincan-Erzurum yolundan da girişler beklenebilir. Bölgeye batıdan girişler (Ordu) ile güneyden girişler (Amasya, Tokat, Sivas, Erzurum Yolu) birbirleriyle mukayese edildiği zaman batı girişi birinci önceliği, güney girişleri ise ikinci önceliği oluşturacaktır. Bu nedenle bölge içi ulaşım ağına ilişkin kararlar verilirken doğu-batı ve güney-kuzey bağlantıları birlikte düşünülmelidir.

Günümüzde kullanılan Samsun ile Sarp Sınır Kapısı (Artvin) arasında uzanan devlet yolu, bölünmüş yol olarak inşa edilmiştir ve yoğunluklu kullanılmaktadır. Bölgede bu yolun yanı sıra mevcut yayla yollarının geliştirilerek kullanılması mümkündür. Karayolu ulaşım bağlantısının hızlı, güvenli ve rahat bir biçimde sağlanmasına yönelik mevcut yayla yollarının doğu-batı bağlantısının rehabilite edilmesi hedeflenmektedir. Bu yolun yeni bir yol açmadan, doğayı tahrip etmeyecek şekilde yapılması ve 'Green Way' olarak markalaştırılması hedeflenmektedir.

AMAÇ 4: Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek

HEDEFLER

4.4 Bölgeye uygun katma değeri yüksek ürünlerin üretimini artırmak

4.5 Tarıma dayalı sanayi kollarını geliştirmek

4.6 Bölge su ürünlerinin üretimi ve bu alandan elde edilen katma değer artırılması

ÖNCELİK P: Organik bal üretiminde coğrafi tescil, markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi

GZFT analizinde belirtilen yöreye özgü tarım ürünlerinin varlığı, fındık, çay ve bal üretiminde Türkiye'nin 1'inci bölgesi olması ve fındık üretiminde dünya genelinde en büyük üretici olunması gibi güçlü yönler; bölge ekonomisinin gelişimine ivme kazandırabilecek ulaşım ve lojistik olanaklarının sınırlı oluşu (Örneğin demiryolu ağına erişimin bulunmaması, kuzey-güney bağlantılarının sınırlı oluşu gibi), bölge sanayinde Ar-Ge altyapısının olmayışı, gıda denetimi altyapısının olmayışı, bölge firmalarının markalaşamaması, rekabet içerisinde işbirliği yapabilme kültürünün gelişmemiş olması, fındık, çay ve bal üretiminde profesyonel üretim, depolama ve pazarlama ağlarının olmayışı gibi zayıf yönlerden dolayı, bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için, organik bal üretiminde coğrafi tescil, markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenmesi öncelik olarak belirlenmiştir.

TR90 bölgesinde arıcılık, kovan sayısında olduğu gibi bal üretiminde ülke geneline göre önemli bir seviyede olup toplam üretimin balda %18,2'sini karşılamaktadır. Bölge illerinden Artvin Ülkemizde Ardahan ile birlikte saf Kafkas ana arı ırkı popülasyonunun gen merkezlerinden biridir. Bu açılarıdan bakıldığında mevcut arı ırklarının korunması, gen merkezleri oluşturulması, yeni arı türlerinin üretimi ve etkin veterinerlik hizmetlerinin sunulması ile organik bal üretimi için altyapının oluşturulması sağlanacaktır. Organik bal üretiminde bölgeyi ön plan taşımak için coğrafi tescil, markalaşma ve pazarlama faaliyetlerinin desteklenecektir.

ÖNCELİK R: Lisanslı fındık depolama alanlarının oluşturulması

GZFT analizinde belirtilen yöreye özgü tarım ürünlerinin varlığı, fındık, çay ve bal üretiminde Türkiye'nin 1'inci bölgesi olması ve fındık üretiminde dünya genelinde en büyük üretici olunması gibi güçlü yönler; turizmde altyapı eksikliği, tarım ve sanayide ölçek ekonomilerine ulaşamaması ve yeni yatırımların yetersiz olması, fındık, çay ve bal üretiminde profesyonel üretim, depolama ve pazarlama ağlarının olmayışı gibi zayıf yönlerden dolayı bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek için, lisanslı fındık depolama alanlarının oluşturulması öncelik olarak belirlenmiştir.

Ürünün kalitesinin korunması, rekabet gücünün artırılması ve etkin bir şekilde pazara sunulması için lisanslı depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi özellikle fındık üretiminin ve pazarlamam faaliyetlerinin yoğun olduğu bölge illerinde desteklenecektir.

ÖNCELİK S: Sertifikalı üretim yapan organik üretim tarım alanlarının ve ürün çeşitliliğinin artırılması

GZFT analizinde belirtilen fındık, çay ve bal üretiminde Türkiye'nin 1'inci bölgesi olması ve fındık üretiminde dünya genelinde en büyük üretici olunması, özgün sanatların varlığını sürdürmesi, bölge insanının girişimci ve atak yapısı, bölgenin yayla ve mera bakımından zengin oluşu, zengin su kaynaklarının ve işleme tesislerinin varlığı, süt ve süt ürünleri gibi ürünlerin bölgesel marka olarak farklılaşmaya uygun özellikler göstermeleri (örn. farklı rengi, kokusu vb.), gibi güçlü yönler; Sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği, kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu, gıda denetimi altyapısının olmayışı, bölge firmalarının markalaşamaması, rekabet içerisinde işbirliği yapabilme kültürünün gelişmemiş olması, bölge KOBİ'lerinin profesyonel yönetim, kurumsallaşma, finans kaynaklarına erişim, pazarlama, Ar-Ge ve ihracat gibi konularda bilgi seviyeleri-

nin yetersiz oluşu, bölgesel pazarın küçük oluşu, ulusal ve uluslararası pazarlara erişimin sınırlı seviyelerde ve az sayıda ürün ile olması gibi zayıf yönler, organik tarım ürünlerine dünyada ve ülkemizde artan ilgi gibi fırsatlardan dolayı, bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için sertifikalı üretim yapan organik üretim tarım alanlarının ve ürün çeşitliliğinin artırılması öncelik olarak belirlenmiştir.

TR90 Bölgesi'ndeki tarım üretiminde, kıyı bölgelerde çay ve fındık, iç bölgelerde ise hayvancılığa yönelik tahıl ve yem ürünleri yetiştiriciliği hakimdir. Son zamanlarda kivi gibi ürünlerin yetiştirilmesi yaygınlaşmaktadır. Çay ve fındık, kıyı bölgelerindeki doğa koşullarına iyi uyum sağlamıştır. Ancak bu ürünlerin aşırı üretimi, üretim alanlarının zamanla küçülmesi ve yenilenmemesi önemli sorunlar yaratmaktadır. İç bölgelerdeki illerde devam etmekte olan sulu tarıma yönelik projelerin tamamlanması ve tarımsal altyapının geliştirilmesi ile tarım alanlarında önemli bir genişleme beklenmektedir. Bu koşullar altında, bölgede yeni projelerin geliştirilmesi, organik tarımın yaygınlaştırılması, yeni seraların oluşturulması, mevcut olan seraların modernize edilmesi ve ürün çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir.

Ürün çeşitliliği, toprak uygunluğu ve pazarlama olanakları göz önünde bulundurularak rekabetçi amaçlar doğrultusunda sağlanacaktır. Kıyı bölgelerinde kivi, çiçek ve sebze gibi ekonomik değeri yüksek ürünler yetiştirilirken, iç kesimlerde sulu ve organik tarım olanaklarının gelişmesi ile yeni ürün yetiştirme sistemleri devreye sokulabilir.

İç kesimlerde tarımsal üretimin daha verimli hale getirilmesi amacıyla sulama altyapısının yanı sıra sulamada damla sulama gibi modern sulama sistemlerinin kullanılması hedeflenmektedir.

Bunun dışında hastalıkları önlemek ve verimliliğin sürekliliğini sağlamak için dönüşümlü ürün ekimi yaygınlaştırılacaktır. Bu anlamda;

- Pazar kanallarını çeşitlendirmek için yeni çay ve fındık ihracı pazarları araştırması,
- Hayvanların kış beslemesi için silaj üretim teknolojisinin geliştirilmesi,

- Kestane, ceviz ve fındığın işlenmesi ve bu ürünlerin pestil, köme gibi katma değeri yüksek ürünlere dönüştürülmesi,

- Kuşburnu üretimini artıracak ve bu tür ürünleri işleyecek yeni teknolojilerin kullanımı,

- Ürün çeşitliliğinin artırılması için ahududu, kivi, böğürtlen, yaban mersini, turunc ve benzer ürünlerin yetiştirilmesi,

- Şifalı bitki üretiminin ve endemik bitki türlerinin geliştirilmesi,

doğrultusunda yapılacak çalışmalar desteklenecektir.

ÖNCELİK Ş: Bölge toprak analizleri doğrultusunda bölgeye uygun yeni ürünlerin araştırılması ve üretimlerinin teşvik edilmesi

GZFT analizinde belirtilen zengin su kaynaklarının ve işleme tesislerinin varlığı gibi güçlü yönler, tarımda ürün çeşitliliğinin bulunmaması, gibi zayıf yönler ve fındığın ikame ürünü olan bademin, dünyada tüketiminin ve çikolata ve şekerleme sanayisinde kullanımının artması gibi tehditler Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için bölge toprak analizleri doğrultusunda bölgeye uygun yeni ürünlerin araştırılması ve üretimlerinin teşvik edilmesi öncelik olarak tespit edilmiştir.

Bölgede tarımsal katma değerin artırılması için yapılacak olan toprak analizleri doğrultusunda, bölgeye en fazla katma değeri sağlayacak olan ürünlerin araştırılması ve üretimlerinin teşvik edilmesi sağlanacaktır. Böylece bölgede tarımsal üretimden sağlanan pay artacaktır.

ÖNCELİK T : Örtü altı tarım alanlarının artırılması

GZFT analizinde belirtilen yöreye özgü tarım ürünlerinin varlığı gibi güçlü yönler, kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu, sanayi ve hizmet sektörlerinde nitelikli insan gücü eksikliği gibi zayıf yönler, organik tarım ürünlerine dünyada ve ülkemizde artan ilgi be-

lirli sektörlerde bölgesel marka oluşturmaya uygun, bölgeye özgü özellikler taşıyan ürün üretilebilmesi gibi fırsatlar Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için. Örtü altı tarım alanlarının artırılması önceliği belirlenmiştir.

Tarıma uygun toprağın kısıtlı olduğu göz önünde tutulursa kıyı bölgelerinde teknolojik tarım yapılması gerektiği görülür. Bu alanda sera üretimi, katma değeri yüksek ürün üretimi, entegre tarım faaliyetlerinin geliştirilmesi mümkündür. İç bölgelerde ise büyük ölçekli, modern tarım ve hayvancılık işletmelerinin kurulması desteklenecektir. Mısır ve soya fasulyesi gibi yeni ürünlerin üretimi ve silaj yapımı teşvik edilecektir.

En yüksek katma değeri elde etmek için seracılığın geliştirilmesi ve mevcut seraların modernize edilmesi gerekmektedir.

ÖNCELİK U: Bölgede hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışı desteklemek

GZFT analizinde belirtilen, süt ve süt ürünleri gibi ürünlerin bölgesel marka olarak farklılaşmaya uygun özellikler göstermeleri (örn. farklı rengi, kokusu vb.), bölgenin yayla ve mera bakımından zengin oluşu gibi güçlü yönler, tarım ve sanayide ölçek ekonomilerine ulaşılabilmesi ve yeni yatırımların yetersiz olması, bölgesel pazarın küçük oluşu ve kolektif girişim ve yatırım anlayışının zayıf oluşu gibi zayıf yönler. Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için bölgede hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışı desteklemek önceliği belirlenmiştir.

İrk ıslahı ve iyileştirilmiş yetiştiricilik, daha iyi besleme, hastalık denetimi ve daha iyi koşullarda hayvan barınaklarını da içeren daha etkin hayvansal ürün üretimi ile hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışı desteklenecektir.

ÖNCELİK Ü: Süt ve süt ürünleri, çay ve fındık gibi tarımsal değerlerde bölgesel markalaşmanın desteklenmesi

GZFT analizinde belirtilen Doğu Karadeniz'in fındık, çay ve bal üretiminde Türkiye'nin 1'inci bölgesi olması ve fındık üretiminde dünya genelinde en büyük üretici olması, süt ve süt ürünleri gibi ürünlerin bölgesel marka olarak farklılaşmaya uygun özellikler göstermeleri (örn. farklı rengi, kokusu vb.) gibi güçlü yönler, tarımda ürün çeşitliliğinin bulunmaması ve ulusal ve uluslararası pazarlara erişimin sınırlı seviyelerde ve az sayıda ürün ile olması gibi zayıf yönler, organik tarım ürünlerine dünyada ve ülkemizde artan ilgi, belirli sektörlerde bölgesel marka oluşturmaya uygun, bölgeye özgü özellikler taşıyan ürün üretilebilmesi gibi fırsatlar, fındık tarımının bölge dışında ve dünyada artış göstermesi, fındığın ikame ürünü olan bademin, dünyada tüketiminin ve çikolata ve şekerleme sanayisinde kullanımının artması gibi tehditlerden dolayı, bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için, süt ve süt ürünleri, çay ve fındık gibi tarımsal değerlerde bölgesel markalaşmanın desteklenmesi öncelik olarak belirlenmiştir.

Bölge süt ve süt ürünleri açısından Türkiye ortalamasına göre iyi bir konumdadır. Çay ve fındık açısından ise Türkiye'de üretimin en yoğun olduğu bölgedir.

Süt ve süt ürünlerinde bölgenin rekabetçiliğinin artırılması için, süt ürünlerinde kümelenebilmenin sağlanması, süt ve süt ürünlerinde markalaşmaya gidilmesi gereklidir.

Çay ve fındıkta da markalaşmanın sağlanması pazara açılma ve rekabet edebilme açısından avantaj sağlayacaktır.

ÖNCELİK V: Likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması gibi bölgeye özgün ürün üretimlerinin yaygınlaştırılması, işleme ve pazarlamasının desteklenmesi

GZFT analizinde belirtilen yöreye özgü tarım ürünlerinin varlığı gibi güçlü yönler; üniversite-sanayi-sivil toplum ve kamu kuruluşları arasındaki diyalogun güçlü olmaması, tarımda ürün çeşitliliğinin bulunmaması gibi zayıf yönler; belirli sektörlerde bölgesel marka oluşturmaya uygun, bölgeye özgü özellikler taşıyan ürün üretilmesi, organik tarım ürünlerine dünyada ve ülkemizde artan ilgi gibi fırsatlardan dolayı bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması gibi bölgeye özgün ürün üretimlerinin yaygınlaştırılması, işleme ve pazarlamasının desteklenmesi öncelik olarak belirlenmiştir.

Likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması bölgeye artı değer getirebilecek ürünlerdir. Bu ürünlerin az sayıda üretilmesi ve antioksidan özelliğe sahip olması bu ürünlere olan talebi arttırmaktadır. Bu ürünlerin rekabet edilebilirliğinin artırılması için öncelikle bu ürünlerde markalaşmaya gidilmesi gerekmektedir. Bu ürünlerin üretimlerinin yaygınlaştırılması, işleme ve pazarlanmasının desteklenmesi bölgenin bu ürünlerde rekabetçiliğinin artmasını sağlayacaktır.

ÖNCELİK Y: Su ürünlerine yönelik soğuk zincir, hijyenik işleme-depolama ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi

GZFT analizinde belirtilen Balıkçılık sektörünün (avcılık-yetiştiricilik) belirli bir seviyeye ulaşmış gücü ve potansiyeli gibi güçlü yönler; deniz ürünleri işleme ve depolama imkanlarının yetersiz oluşu, fındık, çay ve bal üretiminde profesyonel üretim, depolama ve pazarlama ağlarının olmayışı gibi zayıf yönlerden dolayı bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek amacı için su ürünlerine yönelik soğuk zincir, hijyenik işleme-depolama ve pazarlama imkanlarının geliştirilmesi öncelik olarak belirlenmiştir.

Karadeniz’de önemli bir geçim kaynağı olan balıkçılık sektöründe alabalık çiftçiliği ve tatlı sularda balık yetiştiriciliği girişimlerinin verimini artırmak için, aşağıdaki noktalar göz önüne alınarak, bir dizi önlem alınması hedeflenmektedir. Ayrıca bölgede bulunan su ürünleri işleme, muhafaza ve yetiştirme tesislerinin AB standartlarında bölge halkının kültürü, damak zevki ve alışkanlığına uygun ürün ve hizmet üretecek yapıya kavuşturulmaları sağlanacaktır. Bu tesislerin yapılandırılmasıyla bölge halkının sosyal ve ekonomik refah seviyesi yükselcek, avlanan ve yetiştirilen balık türlerinden de katma değeri yüksek düzeyde faydalanılmış olacaktır.

Bu kapsamda,

- Balık yavrularının düzenli ve kaliteli bir şekilde stoklanması için balık üretim istasyonlarının kurulması,
- Balık ürünleri için balık yağı üretimi vb. yöntemlerle katma değer sağlayarak markalaşmanın sağlanması,
- Uygun fiyata kaliteli yem için balık yemi üretim tesislerinin kurulması,
- Bölgelerin seçimi, havuzların tasarımı ve hastalıkların teşhis, önlem ve kontrolü için teknik destek sağlanması,
- İşletme, pazarlama ve soğuk zinciri oluşturma gibi alanlarda işbirliği yapılabilmesi için kümelenmenin teşvik edilmesi,

gibi faaliyetler desteklenecektir.

Daha geniş dağıtım ve pazarlama için soğuk zinciri kurabilecek olan toptancılar öncü olabilirler. Bu kapsamda oluşturulabilecek düzenli bir pazarlama ağına, diğer deniz ve iç su balıkçılığı için de yararlı olacağı açıktır. Geliştirilecek böyle bir sistemle, TR90 Bölgesi’nin tüm taze balık ürünleri için bir marka oluşturulması da söz konusu olabilir. Bununla birlikte ülkemizde su ürünleri pazarlama sisteminde üretimde kalite ve fiyat istikrarı sağlamayı amaçlayan, arz-talep dengesini kurmaya yönelik “Ortak Piyasa Düzeni” desteklenmeli ve bölgesel balık pazarlama sistemi ortak piyasa düzenine entegre edilmelidir. Bu amaçla yapılacak çalışmalar desteklenecektir.

GELİŞME EKSENİ 2: SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME

Amaç 1 Katılımcı Sosyal Gelişmenin Sağlanması

Hedef 1.1. Eğitim Düzeyinin Artırılması

Hedef 1.2. Toplumsal Diyalogun ve Kurumsal Kapasitenin Güçlendirilmesi

Öncelik A: Bölgedeki eğitim kapasitesinin ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi

Bu öncelik belirlenirken özellikle GZFT analizinde vurgulanan genç nüfus yoğunluğu ve Bölge kadınlarının çalışmaya eğiliminin güçlü oluşu güçlü yönü; işgücüne katılımın yoğun olmasına rağmen nitelikli işgücü arzının düşük oluşu ve eğitim hizmetlerinin Bölge geneline eşit yayılamaması zayıf yönleri; Bölge’de altı yeni üniversitenin açılmış olması fırsatı ve işsizliğin artış trendi tehdidi unsurları göz önünde bulundurulmuştur. Yine mevcut durum analizinde tespit edilen okul öncesi eğitim ihtiyacının giderilmesi, hem söz konusu yaş grubunun eğitim ihtiyaçlarına hem de bu yaş grubunun bakım sorumluluğunu üstlenen kadınların (annelerin) işgücü piyasasına girişini ve dolayısıyla toplumsal katılımını kolaylaştırmaya katkıda bulunacaktır. Bu öncelik ile bir üst seviyedeki amaç olan katılımcı sosyal gelişmenin sağlanmasına, nüfusun insan onuruna yakışır ve üretken işe dönük eğitim ihtiyaçlarının giderilmesi aracılığıyla ekonomik hayata katılımını sağlayarak katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Eğitime ilişkin bölge verileri incelendiğinde Doğu Karadeniz bölgesinin okur-yazar oranının Türkiye ortalamasından düşük olduğu görülmektedir. (TR % 91,40, TR90 % 88,26) Ayrıca, bölgenin sanayi ve hizmetler sektörlerinde nitelikli eleman eksikliği göz önünde bulundurulduğunda bu alanda en önemli eğitim kademesi olan mesleki eğitimdeki okullaşma oranı %35 ile Türkiye ortalamasının (% 25) üzerindedir; ancak AB ortalamasının (% 65) çok altında kalmaktadır.

Sanayi ve hizmetlere ilişkin bölge paydaşlarının görüşlerini de yansıtan GZFT analizinin de gösterdiği üzere mevcut eğitim sistemi ve kurumları ihtiyaç duyulan nitelikli personeli sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Bu noktada bölgenin eğitim ihtiyaçlarını çağdaş eğitim sistemleri ve programları yoluyla sağlayabilecek kapasitenin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Özellikle bölge ekonomisinin ihtiyaçları ve gelişim potansiyeline sahip sektörlerle yönelik ihtiyaçların belirlenerek bu ihtiyaçlara cevap verebilecek kapasitenin gerek kamu gerekse özel sektör eğitim kurumlarında geliştirilmesi, Bölge’nin sahip olduğu beşeri sermayenin Bölge potansiyelini güçlendirecek bir şekilde geliştirilmesini sağlayacaktır.

Ayrıca, modern eğitim sisteminin giderek önemli bir parçası haline gelen okul öncesi eğitim konusunda bölgenin mevcut durumunun oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Bu noktada okul öncesi eğitimin önemini topluma benimsetebilecek bilgilendirme ve eğitim faaliyetleri ve okul öncesi eğitimi teşvik edici uygulamaların hayata geçirilmesi önem arz etmektedir. Okul öncesi eğitim, kadınların işgücüne katılım oranını yükseltici ve dolayısıyla sosyo-ekonomik statülerini iyileştirici etkisiyle toplumun eğitim seviyesini artırmada çarpan etkisi yüksek bir tedbir olarak ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, bölgedeki eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve kapasitenin geliştirilmesi yönündeki faaliyetlere destek sağlanacaktır.

Öncelik B: Çağdaş eğitim sistemleri ve programlarının yaygınlaştırılması

GZFT analizinde tespit edilen genç ve aktif nüfusun Bölge’de yoğun oluşu, temel eğitim ve yüksek öğretim alanlarında kurulu altyapısının iyi seviyede oluşu güçlü yönleriyle iş gücüne katılım oranının yüksek olmakla beraber niteliklerinin düşük olması ve sağlık, eğitim hizmetlerinin Bölge geneline eşit şekilde yayılamaması zayıf yönleri bu önceliği ortaya çıkarmıştır. Bölge’nin sosyal, ekonomik ve coğrafi avantajları yükseköğretim kurumlarında uzmanlaşma ve uluslararasılaşma ile bir avantaja çevrilebilecektir. Bu bağlamda;

TR90 Bölgesi’nde eğitim kalitesini yükseltmek için yeni ve yaratıcı eğitim sistemlerinin ve önlemlerinin geliştirilmesi gerekmektedir. Her eğitim seviyesi için yaygın eğitim önerisi bunlardan bir tanesidir ve Yaşam

Boyu (Sürekli) Eğitim Merkezleri bunun somut bir örneğidir. Bir diğeri ise, bölgede doğan ve bölge dışında kurdukları işlerde başarılı olan işadamlarını harekete geçirerek, belli konularda beceri geliştirme olanakları sağlamak olabilir.

TR90 Bölgesi'nde, bölgesel avantajlar kullanılarak, komşu ülkelere de hizmet verebilecek yüksek eğitim ve araştırma enstitüleri kurulabilir. Bu tür açık üniversiteler Bölge'nin dışarı açılmasını da sağlayacaktır. TR90 Bölgesi'nde açılacak üniversitelerin uzmanlık alanları; deniz bilimi ve deniz mühendisliği, madencilik ve metalürji, jeoloji, afet yönetimi, turizm ve otel işletmeciliği olabilir. Bu amaçlar doğrultusunda çağdaş eğitim sistemleri ve programlarının yaygınlaştırılması çalışmaları desteklenecektir.

Öncelik C: Kamu-sivil toplum diyalogunun geliştirilmesi ve kurumsal kapasitenin artırılması

Bu öncelik; GZFT analizinde tespit edilen sivil toplum kültürünün Bölge'de zayıf oluşu ve sosyal hizmetler konusunda yerel idarelerin yetersiz kalışı zayıf yönleri dikkate alınarak belirlenmiştir. Bu bağlamda; toplumsal diyalogun geliştirilmesi ve kamu ile sivil toplum arasında bağların güçlendirilmesi için toplumsal paydaşların bir araya gelebileceği platformların oluşturulması veya mevcut platformlara işlevsellik kazandırılarak katılımın teşvik edilmesi gerekmektedir. Toplumsal diyalogun geliştirilmesi ile kamu kesiminin toplumca benimsenen uygulamalar gerçekleştirebilmeleri için gerekli fikir alışverişi sağlanarak, kaynakların toplumca benimsenmeyen politika ve uygulamalara harcanmasının önüne geçilebilecektir.

Bu konu kapsamında günümüzde kullanım alanları özellikle genç nesillerde daha yoğun olan dijital teknolojilerin ve iletişim araçlarının kullanılması desteklenmelidir. Kamu-sivil toplum diyalogunu artıracak web tabanlı kamuoyu araştırmaları, forumlar, dijital şehir konseyleri gibi değişik uygulamalar teşvik edilecek ve desteklenecektir.

Kamu-sivil toplum diyalogunun artırılması için kuşkusuz her iki kesimde de gerekli kapasitenin ve iletişim kültürünün oluşturulması gerekmektedir. Bu bağlamda, Bölge'de tüm paydaşlara yönelik uzlaşma

kültürünü aşılayacak eğitim, seminer, çalıştay, aktiviteler ve diyalog geliştirilmesi için gerekli altyapı inşasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Öncelik Ç: Sivil toplum kuruluşlarının oluşum ve gelişiminin desteklenmesi

GZFT analizinde ifade edilen, Bölge'de genç ve aktif nüfusun yoğun olması ve AB ile entegrasyon sürecinde proje üretebilme yeteneğine sahip olunması güçlü yönleri; sivil toplum kültürünün zayıf oluşu zayıf yönü ve mevcut durum analizinde görüldüğü üzere Bölge'de gönüllülük sektörünün özellikle gençler ve öğrenciler arasında yaygınlaşmamış olması, sivil toplumun yardımlaşma dernekleri çemberinde kısıtlı bir gelişim göstermiş olması sivil toplumun desteklenmesini bir öncelik olarak ortaya çıkarmıştır.

Güçlü sivil toplum toplumsal tabanı meşrulaşmış, katılımcı ve kapsayıcı sosyal gelişmeyi destekleyici, demokratik yönetişimin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bu bağlamda, Bölge'de özellikle sosyal, ekonomik ve kültürel haklar, sorunlar ve çözüm mekanizmaları üzerine çalışmalar yürüten STK'ların oluşumu, gelişimi ve faaliyetleri desteklenecektir.

Amaç 2. Kapsayıcı Toplumsal Bütünleşmenin Sağlanması

Hedef 2.1. Yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi

Hedef 2.2. Sosyal içermenin güçlendirilmesi

Öncelik D: Bireysel ve kolektif sermaye birikiminin (beşeri, sosyal, finansal, fiziki sermaye) desteklenmesi

Bu öncelik GZFT analizinde tespit edilen temel eğitim ve yüksek öğretim alanlarında kurulu altyapının iyi seviyede oluşu güçlü yönü; Bölge'nin göç vermesi, iş gücüne katılım oranının yüksek olmakla beraber niteliklerinin düşük olması ve sivil toplum kültürünün zayıf oluşu zayıf yönleri; işsizliğin artış trendi ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin artma eğilimi tehditleri ve

mevcut durum analizinde yer verilen ‘yoksulluğu oluşturan unsurlar şeması’ dikkate alınarak ortaya çıkarılmıştır.

Bu bağlamda, sermaye kalkınma literatüründe sermaye beşgeni (asset/capital pentagon) diye bilinen beşgenin köşelerinde yer alan fiziki, doğal, finansal, beşeri ve sosyal sermayeyi kastetmektedir. Sermaye birikimi yaklaşımı yoksulluğa geçici çözüm üretmekten öte “balık tutmayı öğretmek” düsturuyula kalıcı çözümler sunmayı amaçlar. Temel ve mesleki eğitim, sivil toplumun güçlendirilmesi, dernekleşme ve beraber iş yapabilme kültürünün güçlendirilmesi, üreticilerin kooperatifleşmesi, konut sahibi olmayan dar gelirli vatandaşların konut sahibi olmaları için yürütülen faaliyetler, kendi işini açabilecek durumda olanlara danışmanlık ve mikro finans, vb. çalışmalar bu kapsamda desteklenebilecek alanlardandır.

Öncelik E: Erişebilirliği kolaylaştırıcı, stratejik kentleşmenin sağlanması

GZFT analizinde tespit edilen dezavantajlı grupların sosyal yaşama entegre olamaması ve kent merkezlerine gerçekleşen göç sonucu sosyal uyum sorunu zayıf yönleri; ve mevcut durum analizinde yer verilen mekansal kısıtlardan ötürü iş piyasasına erişememek, sosyal hizmetlerden faydalanamamak, kent hayatının imkanlarından faydalanamamak sorunları sosyal gelişme eksenini için stratejik kentleşmenin bir öncelik olarak işaret edilmesini gerekli kılmıştır..

Bu kapsamda; bütünlük bir yaklaşımla yürütülen altyapı ve mekânsal gelişim tedbirleri aracılığıyla yoksul ve dezavantajlı grupların da kentin fırsatlarından eşit bir şekilde yararlanması ve kentle bütünleşmelerinin kolaylaştırılması faaliyetleri desteklenecektir.

Öncelik F: Dezavantajlı grupların istihdam edilebilirliğini ve/veya toplumla bütünleşmesini kolaylaştıracak çalışmaların desteklenmesi

Dezavantajlı gruplara yönelik toplumsal bilgi ve bilincin zayıflığı ve bu grupların sosyal yaşamla bütünleşememesi zayıf yönleri; dezavantajlı gruplara yönelik destek programlarının artması ve yaygınlaşması

fırsatı, ve yine bu gruplara yönelik toplumsal empati ve bilinç yetersizliğinin geliştirilecek diğer plan, program ve projeleri olumsuz etkileme olasılığı tehdidi unsurları bu grupların istihdam edilebilirliğini öncelik konumuna getirmiştir. Engellilerin, kadınların, yeni mezun gençlerin istihdam edilebilirliğinin artırılması, mevcut durum analizinde de ele alındığı gibi dezavantajlı grupların toplumsal hayata katılımlarında seçim özgürlüklerini ve fırsat eşitliğini gözeten önlemlerin alınması gereği bu önceliğin belirlenmesinde etkili olmuştur.

Bu bağlamda, gelir, cinsiyet, yaş, sağlık, vb. durumlarından ötürü sosyal ve ekonomik hayata istediği gibi dâhil olma ehliyetine sahip olamama şeklinde açığa çıkan dezavantajların giderilmesi için yürütülen faaliyetler desteklenecektir.

Bu itibarla, özellikle engelli insanların yapabileceği işlere yönelik mesleki eğitimler verilerek bu kişilerin istihdamının kolaylaştırılması ve istihdam eden kurumları da kapsayacak şekilde projelerin/ eğitimlerin desteklenmesi dezavantajlı bu grupların ekonomik katılım yoluyla toplumla bütünleşmesini ve yapabilirliklerinin artmasını sağlayacaktır. Ayrıca, bu gruplara yönelik psiko-sosyal destek programları bu grupların toplumsal katılıma teşvik edecektir.

Toplum genelinde dezavantajlı gruplara karşı önyargıların ortadan kaldırılmasına yönelik etkinlikler toplumsal barış ve bütünleşmeyi güçlendirecek unsurlardan biridir. Bu alanlarda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ve kamu kuruluşlarının faaliyetlerinin desteklenmesi, özel sektör ile gerekli bağlantıların kurularak istihdam olanaklarını artırıcı şartların oluşturulması, pilot projelerin veya İŞKUR projelerinin geliştirilmesi/desteklenmesi öncelik arz etmektedir.

Öncelik G: Kadın ve genç girişimciliği ve istihdamının desteklenmesi

Bu öncelik belirlenirken Bölge'deki genç nüfus yoğunluğu ve kadınların çalışma hayatı/ işgücüne katılma eğilimlerinin yüksek oluşu güçlü yönleri; buna karşın mevcut durum analizinde belirtildiği gibi yine kadınların işgücüne katılım ve iş ve meslek kurslarına katılım oranlarının erkeklere nazaran düşük olması tespitleri dikkate alınmıştır. Bölge'de hâkim tarımsal istihdamın absorbe ettiği kayıt dışı, sosyal güvencesi

olmayan istihdamdan daha fazla mağdur olan kadınların ve gençlerin farklı sektörlerde istihdam edilebilirliğinin artırılması ve girişimciliklerinin desteklenmesi mevcut durum analizinde de belirtilen olumsuzlukları

gidermeye katkı sağlayacaktır.

Kadınların sosyo-ekonomik konumlarının güçlendirilmesi, toplumsal yaşamda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve sosyal kalkınma amaçlarına ulaşılabilmesi için kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması gerekmektedir. Genç nüfus oranının yüksek oluşu ise genç istihdamını öncelikli bir konuma getirmektedir. Bu anlamda kadın ve gençlere yönelik girişimcilik eğitimleri, başarılı kursiyerlere sağlanacak mikro ölçekli başlangıç sermayeleri ve bu girişimcilerin iş kurma denemelerinin özellikle ilk safhalarında ihtiyaç duyabilecekleri bilgi ve tecrübe sağlayıcı danışmanlık hizmetlerinin sağlanması durumunda gençler ve kadınların istihdamlarını kendi işlerini kurarak sağlamalarının önü açılmış olacaktır. Bu alanda genç ve kadın girişimcilere pozitif ayrımcılık yapabilecek kuluçka merkezlerinin kurulumu/desteklenmesi yine etkili bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Planda sanayiye ilişkin bölümlerde belirtildiği üzere girişimcilik için hem genel eğitim hem de mesleki eğitim yetersizliği, girişim için en uygun ve en ekonomik başlangıç tercihinin yapılamaması, idari ve

teknik mevzuat hakkında bilgi eksikliği, finansmana erişim başta olmak üzere, teknolojik kapasite eksikliği, teknolojik kapasiteyi geliştirememeye, yetenek kısıtlılığı, reklam, tanıtım ve sunum kabiliyetlerinin yetersizliği ve internet imkânlarını kullanmada yetersizlikler önemli sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu konularda genç ve kadınlara yönelik verilebilecek eğitimler girişimciliği artırıcı etki göstereceği için desteklenecektir.

Bu alanda izlenebilecek yollar şu şekilde özetlenebilir:

- Kadın istihdamını geliştirici, çalışma koşullarını ve terfi sistemlerini iyileştirici ve genel olarak sosyal ve ekonomik haklarla ilgili bütün politikalar ve uygulamalarda toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirici çalışmalar yapılması,
- Çalışan kadınlara hizmet sunan kurum ve kuruluşların sayısı artırılmalı, çeşitlendirilmeli ve bölge düzeyinde örgütlenmeleri yaygınlaştırılmalıdır. Bu bağlamda, kadın girişimciliğinin özendirilmesi ve girişimci kadınlara piyasa eğilimleri, yasal yükümlülükler, ihracat ve benzeri konularda danışmanlık hizmetleri verecek kurumsal mekanizmaların oluşturulması,
- Tarım kesimindeki dezavantajlı kadınların ekonomik katkıları Gayrı Safi Milli Hasıla'ya dâhil edilmeli ve bu kadınlara iş güvencesi ve sosyal güvenlik imkanı sağlanmalıdır. Bu çerçevede atılması gereken adımlar ise; tarım temelli sektörlerde kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi, kadınların kooperatiflerde örgütlenmeleri ve lider vasıflı önder kadınların yaratılmasının teşvik edilmesi

desteklenebilecek alanlardandır.

Öncelik H: Toplumsal bütünleşme için sporun teşvik edilmesi

Bölge'de genç ve aktif nüfusun yoğunluğu, gençlerin yönlendirilebileceği doğal spor alanlarının bulunması ve spor etkinliklerine ilginin yüksek oluşu güçlü yönleri; dezavantajlı grupların sosyal yaşamla bütünleşememesi ve kent merkezlerine göçün ortaya çıkardığı sosyal uyum sorunu zayıf yönleri; 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları'nın getirebileceği sosyal

etkileşim fırsatı ve dezavantajlı gruplara yönelik toplumsal bilincin zayıflığının olası plan, program ve projeleri olumsuz etkileme tehdidi unsurları bu önceliğin şekillenmesinde dikkate alınan unsurlardan olmuştur. Bölge’de hâlihazırda var olan spor altyapısı, sporun toplumsal imajı ve doğa sporları için kolaylaştırıcı coğrafi yapı; Bölge’de dağınık coğrafyanın da zorlaştırdığı toplumsal bütünleşme sorununun çözümüne katkıda bulunacaktır. Bu öncelik aracılığıyla, spor organizasyonları başta gençler olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin sağlığını, bireysel gelişimini ve dayanışma ruhunu destekleyecek, özellikle dezavantajlı grupların da katılımının sağlanmasıyla önemli bir avantaja dönüştürülecek ve Bölge’deki tüm kesimleri bir araya getirip sosyal bütünleşmeye katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla, bu tür faaliyetler desteklenecektir.

Amaç 3. Sağlık hizmetlerinin kalite ve erişebilirliğinin artırılması

Hedef 3.1. Sağlık hizmetlerinin geliştirilmesi

Hedef 3.2. Sağlık hizmetlerinin yaygınlaştırılması

Öncelik I: Sağlık hizmetlerinin planlanması, sunulması ve sonuçlarının değerlendirilmesinde katılımcılığın sağlanması

Sosyal hizmetler konusunda yerel idarelerin yetersiz kalışı, sağlık ve eğitim hizmetlerinin Bölge geneline eşit şekilde yayılamaması, ve sağlık hizmetlerinde katılımcılığın sağlanamaması zayıf yönleri katılımcılığı bir öncelik olarak ortaya çıkarmıştır. Sağlık hizmetlerinin (hastane, uzman personel, ebe ve hemşire, vb.) Bölge’ye eşit dağılmamış olması sorunu mevcut durum analizinde de göze çarpan bir unsur olarak bu önceliğin belirlenmesinde ayrıca önem teşkil etmiştir. Bu öncelik ile sağlık hizmetlerinin planlanması, sunulması ve sonuçlarının değerlendirilmesinde toplumun her kesimine yoksunlukları ve ihtiyaçları dikkate alan bir eşitlik anlayışı ve her düzeyde katılım ile dayanışma sağlanması ilkeleri ile hareket edilmesi gereği göz önünde bulundurularak:

- Sağlık alanında çalışmalar yürüten STK’lar,
- Belediyelerin toplum sağlığı hizmetlerinde kapasite geliştirmeleri,
- Üniversiteler ve araştırma kuruluşlarının sağlık alanındaki çalışmaları,
- Devlet-medikal sanayi-üniversite işbirliğinin AR-GE alanında kolaylaştırılması,

- Gönüllülük sektörünün özellikle üniversite öğrencilerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması amaçlanmıştır.

Öncelik İ: Öncelikli Yaşam Kalitesi Göstergeleri ve Binyıl Kalkınma Hedefleri’ne sağlık alanında ulaşmaya yönelik faaliyetlerin desteklenmesi

Sağlık ve eğitim hizmetlerinin Bölge genelinde eşit yayılamaması ve Binyıl Kalkınma Hedefleri’nin bilinirliği ve işlevsel etkisinin zayıflığı unsurları bu önceliğin işaret edilmesini gerekli kılmıştır. Uzmanlaşmış sağlık/danışma merkezlerinin, koruyucu hekimlik hizmetlerinin geliştirilmesi bu önceliğin gerçekleşmesi için özel önem arz etmekte olup, belirlenen bu öncelik bağlamında:

- Ana-çocuk sağlığı konusunda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri
- Bebek ölümleriyle mücadelede katkı sağlayan faaliyetleri
- Kanseri savaş, verem savaş, sıtma savaş, cinsel yollarla bulaşan hastalıklarla savaş merkezlerinin kurulmasının ve faaliyetleri
- Ana-çocuk sağlığı ve aile planlaması merkezlerinin bu strateji doğrultusunda yapacağı çalışmalar desteklenecektir.

Öncelik J: Kriz/afet sağlık ekiplerinin kurulması ve geliştirilmesi

Mevcut durum analizinde de incelendiği üzere, iklim ve coğrafi koşulları Bölge'yi özellikle doğal afet ve krizlere karşı korumasız kılmaktadır. Bu bağlamda, GZFT analizinde kriz/afet sağlık ekiplerinin yetersizliği özellikle bir zayıf yön olarak belirtilmiş ve bu önceliğin belirlenmesine yön vermiştir. Sonuç itibarıyla, kriz/afet sağlık ekiplerinin kurulması ve geliştirilmesi için uzmanlaşma ve sivil toplum girişimleri desteklenecektir.

Öncelik K: Sağlık alanında bilinçlendirme ve danışmanlık faaliyetlerinin desteklenmesi

- Mevcut durum analizinde tespit edilen toplum sağlığı merkezlerinin sayıca yetersizliği durumu ve diğer danışmanlık ve bilinçlendirme faaliyetlerinin ve hatta bu faaliyetlere yönelik verilerin eksikliği bilinçlendirme ve danışmanlık hizmetlerini öncelikli bir konuma getirmiştir. Bu kapsamda;
- Beslenme, temizlik ilk yardım, hastalıklardan korunma ve yayılmasını engelleme konularında yapılacak bilinçlendirme çalışmaları
- Toplum Sağlığı Araştırma Merkezleri'nin kurulmasına dönük yapılan çalışmalar
- Sigara, alkol, uyuşturucu ve cinsel yollarla bulaşan hastalıklar konusunda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri
- Ağız ve diş sağlığı taramaları
- Hasta ve hasta yakını dayanışma örgütlerinin çalışmaları ve kapasitelerini geliştirmeleri,
- Halkın, ruh sağlığı konusundaki bilgi ve bilinç düzeyini artırıcı eğitim ve danışmanlık hizmetleri desteklenecektir.

Bu öncelik belirlenirken GZFT analizinde tespit edilen dezavantajlı grupların sosyal yaşamla bütünleşememesi, sosyal hizmetler konusunda yerel idarelerin yetersiz kalışı ve sağlık hizmetlerinin Bölge genelinde eşit yayılamaması zayıf yönleri ve dezavantajlı gruplara yönelik programların artışı fırsatı unsurları etkili olmuştur. Bu bağlamda,

- Engelliler ve yaşlılara yönelik rehabilitasyon merkezleri ve faaliyetleri
- Yaşlı sağlığı konusunda araştırma faaliyetleri ve yaşlı bakımevlerinin kapasitelerinin geliştirilmesi ve koşullarının iyileştirilmesi desteklenecektir.

Amaç 4 Kültür ve Spor Hayatının Geliştirilmesi

Hedef 4.1. Spor Altyapısının ve Spor Faaliyetlerinin Geliştirilmesi

Hedef 4.2. Kültürün Korunması ve Geliştirilmesi

Öncelik M: Bölge'ye Özgü Kültürel Varlıkların veya Faaliyetlerin Tanıtılması ve Geliştirilmesinin Desteklenmesi

GZFT analizinde işaret edilen, Bölge'nin geçmişten gelen önemli bir kültürel ve sosyal zenginliğinin bulunması ve AB ile entegrasyon sürecinde proje üretebilme yeteneğine sahip olunması güçlü yönleri; Bölge'nin özgün kültürünün Bölge dışında yeterince tanıtılamaması ve Bölge'nin özgün kırsal kültürünün giderek kayboluyor oluşu zayıf yönleri; Bölge'ye komşu yabancı ülkelerle sosyal, kültürel ve spor alanlarında işbirliğine başlanmış olması ve şenlikler, festivaller gibi etkinliklere ilginin giderek artıyor olması fırsatları göz önünde bulundurularak bu öncelik ifade edilmiştir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin köklü tarihi Bölge'ye çok çeşitli kültürel motifler kazandırmıştır. Bu çeşitlilik yörenin müziğinde, gelenekselleşmiş ritüellerinde, kıyafetlerinde, zanaatlerinde göze çarpmaktadır. Kemençe, tulum, sipsi, akordeon, davul, zurna, mey, bağlama ile söylenen yöreye has halk türküleri, fıkraları, Mayıs 7'si gibi geleneksel olarak kutlanan günleri, yayla

şenlikleri ve yerel kıyafetleri bu folklorik zenginliğin birer göstergesidir. Ayrıca bölgede usta-çırak ilişkisiyle süregelen taş ustalığı, değirmencilik, ahşap işlemeciliği, serender ustalığı, altın ve gümüş işlemeciliği, bakır işlemeciliği bıçak ustalığı, yöresel dokuma, ayakkabıcılık, sepet ustalığı vb gibi birçok zanaat hala yaşatılmaya çalışılmaktadır.

Bu bağlamda yörenin kendine has kültürel değerleri ile ilgili yapılacak olan çalışmalar, araştırmalar ve tanıtım faaliyetleri desteklenecektir.

Öncelik N: Bölgede Sanatsal ve Kültürel Etkinliklere Destek Sağlanması

Genç ve aktif nüfusun Bölge’de yoğun olması, geçmişten beri süre gelen önemli bir kültürel ve sosyal zenginliğin bulunması güçlü yönleri; Bölge’ye komşu yabancı ülkelerle sosyal, kültürel ve spor alanlarında bazı işbirliklerinin başlamış olması ve şenlikler, festivaller gibi etkinliklere ilginin artması fırsatları bu öncelin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu öncelikle, Bölge’nin tanıtımı sağlanacak, Bölge’nin dış dünya ile etkileşimi hızlanacak, kültür tarihi korunacak ve Bölge’nin sosyokültürel ve ekonomik gelişimine katkı sağlanacaktır

Konumu gereği komşu ülkelerle bağlantılarının güçlü oluşu, her ilde mevcut üniversitelerdeki genç nüfusun yarattığı kültürel hareketlilik ve medeniyetler tarihindeki özel yeri Bölge’de resim, müzik, dans, tiyatro, sinema, heykel ve edebiyat gibi birçok sanat dalında dikkate değer bir birikim oluşmasını sağlamıştır. Bölge’de var olan bu potansiyelin etkili bir şekilde değerlendirilmesi nesiller arası aktarımın sağlanması ve nitelikli bilinçlendirme ve tanıtım faaliyetlerinin desteklenmesine bağlıdır. Bu bağlamda;

- Kütüphanecilik çalışmaları,
- Okuma bilincinin geliştirilmesi (özellikle çocuklar ve gençlerde),
- Sanat etkinlikleri,
- Arkeolojik araştırma ve tanıtım faaliyetleri,
- Müzecilik (işlevselleştirme, tanıtma,

çeşitlendirme),

- Yetenek kursları ve yarışmaları,
 - Sanatla sosyal içirme (engelliler, şiddete maruz kalmışlar, yoksul çocuklar, mahkûmlar, eski hükümlüler, hastalar, vb.),
 - Kentsel dönüşüm ve yenileme için sanat,
 - Restorasyon,
 - Kentsel farkındalık için sanat,
 - Sanat ve kent tarihi araştırmaları,
- gibi faaliyetler desteklenecektir.

Öncelik O: Bölge Spor Altyapısının Geliştirilmesi ve Spor Organizasyonları ve Faaliyetlerinin Desteklenmesi

Bölge’de genç ve aktif nüfusun yoğun olması, gençlerin yönlendirebileceği doğal spor alanlarının bulunması, spor etkinliklerine ilginin yüksek oluşu ve futbolda ulusal anlamda marka olmuş bir takıma sahip olunması güçlü yönleri ile 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları’nın getireceği sosyal etkileşim ve Bölge’ye komşu yabancı ülkelerle sosyal, kültürel ve spor alanlarında bazı işbirliklerinin başlamış olması fırsatları spor altyapısına dair bu önceliği şekillendiren unsurlardan olmuştur. Bölge için aynı zamanda önemli bir işkolu olan sporun altyapı ve faaliyet düzeyinde desteklenmesi, Bölge’deki yoğun genç nüfus da dikkate alındığında sosyal ve ekonomik kalkınmaya çarpan etkisinin yüksek oluşuyla ön plana çıkan bir müdahale alanı olmuştur.

Bölge’de gerçekleştirilebilecek 2011 Avrupa Gençlik Olimpiyatları benzeri uluslararası organizasyonların desteklenmesi yoluyla da spor altyapısının geliştirilmesine katkı sağlanabilecektir. Uluslararası organizasyonlar için gerekli altyapının oluşturulması bu tür organizasyonların Bölge’de gerçekleştirilebilmesini mümkün kılacaktır. Bu durum Bölge ekonomisine ve tanıtımına katkı sağlayacaktır.

Bu bağlamda, Bölge’nin spor altyapısının

geliştirilmesi için Bölge’de ilgi uyandıran, talep olan veya ihtiyaç duyulan tesislerin yapılması veya tamamlanması, uluslararası organizasyonlar için gerekli altyapı çalışmaları ve sporun tanıtımı ve teşviki çalışmaları desteklenecektir.

GELİŞME EKSENİ 3 GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

3. Gelişme Eksenini olan “Gelişmiş Altyapı ve Sürdürülebilir Çevre” ile insanların temel gereksinimlerinin sağlandığı, yaşam kalitesinin artırıldığı, biyolojik çeşitliliğin korunduğu, doğal kaynakların sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla akılcı yönetildiği, sağlıklı ve dengeli bir çevre ile gelişmiş altyapının sağlanması öngörülmektedir. Bu eksenle öngörülen hedeflere ulaşılması ile bölgenin doğal yapısını ve kaynaklarını korunmuş, bu kaynakların herkes tarafından adil bir şekilde kullanılması sağlanmış ve sürdürülebilir bir çevresel anlayış içerisinde insanların ekonomik, refah ve yaşam düzeylerinin artırılmasında tüm ihtiyaçlara cevap verebilen bir altyapı oluşturulmuş olacaktır.

Amaç 1. Bölge Ulaşım ve Çevre Altyapısını geliştirmek

Bu eksenle öngörülen hedeflere ulaşılması ile çevre altyapısının geliştirilmesi sonucu bölgenin doğal yapısını ve kaynaklarını korunmuş, bu kaynakların herkes tarafından adil bir şekilde kullanılması sağlanmış ve sürdürülebilir bir çevresel anlayış içerisinde insanların ekonomik, refah ve yaşam düzeylerinin artırılmasında tüm ihtiyaçlara cevap verebilen bir altyapı oluşturulmuş olacaktır.

Hedef 1.1 Altyapı Eksikliklerinin Giderilmesi ve Geliştirilmesi

Hedef 1.2 İklim Değişikliği ile Mücadele ve Uyum

Öncelik A: Çevresel alt yapı yatırımlarının verimliliği ve etkinliğini sağlamak için yerel yönetimler arasında işbirliğinin geliştirilmesi

GZFT analizinde yer verilen: bölgede çevre ve altyapı konularında kurumlar arasında yeterli koordinasyon ve bilgi alışverişinin bulunmaması, geri dönüşüm

konusunda gerek bilinirlik gerekse uygulamada zayıflıklar olması, mevcut alt yapı, su ve kanalizasyon şebekelerinin eski veya yetersiz oluşu ve çevre bilincinin yeterince gelişmemiş olması gibi zayıf yönler ile iklim değişikliği gibi tehditler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir. Ayrıca bu önceliğin belirlenmesinde; bölgesel kalkınma politikaları kapsamında, bölgesel ölçekli çevre sorunlarının çözülmesinde hizmet birlikleri modellerinin kullanılması öngörüsü ve yeni yasal düzenlemelerle mahalli idare birlik modeli uygulamalarının teşvik edilmesi de etkili olmuştur.

Çevre ve altyapı konularında yerel yönetimler arasındaki işbirliğinin geliştirilmesi; zamanın ve finansman kaynaklarının daha verimli kullanılmasını sağlayacak ve yerel düzeydeki çevresel hizmetlerin gerçekleştirilmesini kolaylaştırarak çevre altyapı yatırımlarının verimliliğini ve etkinliğini artıracaktır.

Bölgedeki çevre kalitesi ile ilgili aynı veya ortak bilgi sistemlerinin kurulması ile ortak bir veri tabanı sağlanması, bu sayede mevcut problemlerin boyutunun teknik olarak belirlenmesine dönük çalışmalar desteklenecektir. Çevreye ilişkin altyapı yatırımlarında verimliliği arttırmak için yerel yönetimler başta olmak üzere ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşları arasında gerekli koordinasyon sağlanmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir.

Bu anlamda birincil alt-öncelik içme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma, tesisleri, katı atık düzenli depolama sahası inşası ve bertarafı gibi altyapı alanlarında eksiklerin tamamlanması, bu amaçla yerel idareler arasında birlikler oluşturulması, ortak projeler hazırlanarak uygulanması; ikinci alt-öncelik ise dere ıslahı, ağaçlandırma, park ve mesire alanı çevre düzenlemesi,

rekreasyon alanlarının yapımı, tarihi ve kültürel yapıların restorasyonu ve çevre düzenlemeleri gibi alanlarda eksiklerin tamamlanması, bu amaçla yerel idareler arasında birlikler oluşturulması, ortak projeler hazırlanarak uygulanmasıdır. Ayrıca, kıyıda yer alan Mahalli İdareler ile kıyı konusunda ilgili ve sorumlu kurumlardan oluşan “Kıyı Yönetim Birliği” oluşturulması, kıyı ve art bölgesinin ‘Bütünleşik Kıyı Yönetimi’ anlayışıyla planlanarak yönetilmesi (İmar, kıyı ve denizin korunması, kullanımı). Bu sayede kıyı alanlarının yönetimi konusunda koordinasyon sağlanması ve korunması gereken alanların tespit edilmesi, planlanması ve denetlenmesi yönünde faaliyetler desteklenecektir.

Bu alanların öncelikle tespit edilmesi sonrasında planlama çalışmalarının yapılarak doğal, kültürel veya tarihi olarak korunan veya korunması gereken alanlarda ve çevresinde yerleşim yerlerinin bu alanlar üzerinde oluşturduğu baskının yönetilmesi sağlanacaktır. Korunması gereken alan olarak tespit edilen mekanlarda eko-turizm olanaklarının araştırılması ve uygulamaya konulması, yöre halkının ekosistem ve doğal kaynak yönetimi konusunda bilgilendirilmesi, bu alanların planlanmasında ve korunmasında yöre halkının katılımcılıklarının artırılarak geçim kaynaklarının güvence altına alınması doğrultusundaki çalışmalar desteklenecektir.

Bölge ulaşım altyapısı içerisinde önemli eksiklikler olan kent içi ulaşımında toplu taşımanın yanı sıra engelsiz yaya ulaşımı ve bisiklet kullanımının evrensel tasarım ilkeleri doğrultusunda güvenliğinin sağlanarak özendirilmesi desteklenecektir. Kentlilerin toplu taşıma sistemlerini kullanımlarının artırılması için toplu taşıma hizmet ve konfor düzeyinin yükseltilerek iyileştirilmesi, yerleşme büyüklüklerine göre uygulanabilecek ulaşım yönetim biçimlerinin geliştirilmesi yönünde yapılacak faaliyetler uygun şekilde desteklenecektir.

Öncelik B: Kentlerde ve kırsalda içme suyu, atık su, kanalizasyon, katı atık vb. altyapıdaki eksikliklerinin tamamlanması

GZFT analizinde yer verilen: bölgede geri dönüşüm konusunda gerek bilinirlik gerekse uygulamadaki

zayıflık, mevcut alt yapı, su ve kanalizasyon şebekelerinin eski veya yetersiz oluşu gibi zayıf yönler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir. Ayrıca bu önceliğin belirlenmesinde; bölgedeki yerleşimlerden kaynaklanan evsel atık sular için herhangi bir arıtma tesisi bulunmaması, kanalizasyon sisteminin ayrı sistem olmaması ve bölgenin fazla yağış alması nedeniyle bu sistemin veriminin azalması, endüstriyel atık suların bölge ölçeğinde su kirliliğine sebep olması ve su kalitesini düşürmesi, katı atıkların düzenli depolama şeklinde bertaraf edilmesine uygun kapasitenin bulunmaması gibi bölgede var olan problemler etkili olmuştur.

Kentlerde ve kırsalda içme suyu, atık su, kanalizasyon, katı atık vb. altyapıdaki eksikliklerinin tamamlanması ile bölgede yaşam kalitesinin artması sağlanacak ve çevresel sürdürülebilirlik için önemli adımlar atılmış olacaktır.

İçme suyu isale hatları ve su depolarının kayıp ve kaçakları azaltacak şekilde rehabilite edilmesi, ileri teknolojilerin kullanımı ile izlenmesinin sağlanması, kanalizasyon yetersizliklerinin giderilmesi, bölge illerinde katı atık yönetim sistemlerinin evsel katı atıkların toplanması ve nihai bertarafını içerecek şekilde gerçekleştirilmesi, oluşturulacak katı atık yönetim sistemlerinde evsel katı atıkların toplanması ve nihai bertarafının yanı sıra bu konudaki çevre bilincinin yapılacak eğitim programları desteklenecektir.

Düzenli depolama konusunda bölgedeki tek uygulamaya sahip olan Trabzon ve Rize İli Yerel Yönetimleri Katı Atık Tesisleri Yapma ve İşletme Birliği (TRABRİ-KAB)’nin bu konudaki çalışmaları ve deneyimlerinin diğer iller ile paylaşılarak bir model teşkil etmesi sağlanacak ve böylece katı atık düzenli depolama sahalarının kullanım ömürlerinin artırılması amacıyla bölgeye hizmet verebilecek geri kazanım tesis/ tesislerinin kurulması gibi çalışmalar desteklenecektir.

Kullanılmış/kullanılmakta olan düzensiz depolama alanlarının rehabilitasyonu konusunda bölgede yer alan yerel yönetimlerin desteklenmesi, içme suyu isale hatları ve su depolarının kayıp ve kaçakları azaltacak şekilde rehabilite edilmesi, ileri teknolojilerin kullanımı ile izlenmesi, çevresel altyapı hizmetlerinin planlanması,

projelendirilmesi, uygulanması ve işletilmesine ilişkin bölgedeki belediyelerin kapasitelerinin geliştirilmesi, bölgedeki düzenli depolama sahalarının kullanım ömürleri dikkate alınarak bir sonraki aşamada yapılacak bertaraf metodu ve altyapısı konusunda çalışmalar yapılması, Bölgede yer alan yerleşimlerden kaynaklanan evsel atık sular için küçük ölçekli kanalizasyon projelerinin gerçekleştirilmesi, özellikle kırsalda dağınık yerleşim nedeniyle ihtiyaç duyulan fosseptik inşalarının yapılması, yerel yönetimlerin katı atık yönetiminin sürdürülebilir olması için ekipman ve araç konularında (konteynır alımı, taşıma araçlarının sayısının artırılarak modernizasyonu) destek sağlanacaktır.

Öncelik C: Hava, Deniz, Demiryolu ve türler arası (intermodal) taşımacılığın geliştirilmesi

GZFT analizinde yer verilen: Karadeniz sahil yolunun tamamlanmış olması, bölgenin uluslararası eşya ve yolcu taşımacılığına uygun hava ve deniz limanlarına sahip olması gibi güçlü yönler ile ulusal politikaların altyapı yatırımlarını destekler nitelikte olması gibi fırsatlar göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Hava, Deniz, Demiryolu ve türler arası (intermodal) taşımacılığın geliştirilmesi ile gerek kent içi ulaşım gerek kent dışı ulaşım sistemleri geliştirilmiş olacaktır. Intermodal taşımacılığın geliştirilmesi ile; bölgenin ulusal ve uluslararası pazara erişimi kolaylaşacak ve bölgenin diğer bölgelerle rekabet edebilme potansiyeli artacaktır. Ayrıca bölgenin lojistik üs olması öngörüsü intermodal taşımacılığın geliştirilmesi ile de desteklenmiş olacaktır.

TR90 Bölgesi'nde Trabzon Havaalanı uluslararası düzeyde hizmet veren tek havaalanıdır. Hava yolculuğu için yerel talebin oldukça yüksek olması, doğal afetler ve acil durumlar Trabzon Havaalanı için ikinci bir pistin

ve bölgede ikinci havaalanı olarak da Ordu ve Giresun arasında yapımı planlanan Ordu-Giresun Havaalanı'nın yapılmasını gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla Trabzon Hava Limanı'na ikinci pistin ve Ordu-Giresun Havaalanı'nın yapılması desteklenecektir. Ayrıca yörenin engebeli coğrafi yapısının getirdiği ulaşım dezavantajlarını ortadan kaldırmak ve iç bölgelerle ulaşımı kolaylaştırmak için stol tipi hava alanlarının, küçük uçak ve helikopter pistlerinin yapımının desteklenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Gümüşhane/Köse'deki stol tipi havaalanı ve diğer illerdeki benzer projeler ve çalışmalar yapılması için sağlanacak uygun destekler ile bölgenin sahip hava taşımacılığı imkânları geliştirilecektir.

Coğrafi konumu ile birlikte ulaşım, turizm ve ticaret hacmi de göz önünde bulundurulduğunda, TR90 Bölgesinde deniz yolu taşımacılığının geliştirilerek istenen düzeye getirilmesinin ülke ve bölge menfaatleri açısından stratejik bir önem arz etmektedir. Bu nedenle Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin illerinde bulunan tüm ölçekteki limanların en verimli halde kullanılması veya işler hale getirilmesi için alt yapının güçlendirilmesi veya gerekli çalışmaların yapılması bölgenin ulaşım altyapısını geliştirecektir.

Doğu Karadeniz-GAP ve Doğu Karadeniz-Batum bağlantısını sağlamaya dönük demiryolu hatlarının yapılması ve böylece bölgenin ulusal ve uluslararası demiryolu ağlarına bağlanmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir. Bölgenin demiryolu ağına bağlanması gerek iktisadi olarak gelişimi tetikleyecek gerekse sürdürülebilir bir çevre ve ulaşım altyapısı anlayışı içerisinde karayoluna oranla daha çevreci bir ulaşım türünü bölgeye kazandıracak ve karayoluna bağımlılığı azaltacaktır. Ayrıca, bölgenin lojistik bir üs haline getirilebilmesi için gerekli olan RO-LA taşımalarının yapılabilmesi demiryolu ağının bölgeye getirilmesi elzem bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda gerçekleştirilecek çalışmalara katkı sağlanacaktır.

Öncelik Ç: Mevcut Karayolu Altyapısının İhtiyaçlar Doğrultusunda Geliştirilmesinin Desteklenmesi

Karadeniz sahil yolunun tamamlanmış olması, bölgenin uluslararası eşya ve yolcu taşımacılığına

uygun hava ve deniz limanlarına sahip olması gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; bölgede ulaşım altyapısının kuzey-güney ekseninde yetersiz kalışı ve bölgenin coğrafi yapısının ve iklim koşullarının plansız yapılaşma ile birleşmesi sonucu doğal afetlere açık oluşu gibi zayıf yönler ile ulusal politikaların altyapı yatırımlarını destekler nitelikte olması gibi GZFT analizinde yer verilen fırsatlar değerlendirilerek bu öncelik belirlenmiştir.

Mevcut karayolu altyapısının ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi ile kent içi dağıntık yerleşim yapısı kısmen engellenecek, kent içi ve bölge içi servis ve hizmete ulaşım kolaylaşacaktır.

Hava ve deniz taşımacılığındaki öneminin yanı sıra Doğu Karadeniz Bölgesi karayolu taşımacılığında da yüz yıllardır önemli bir üs konumundadır. Bununla birlikte bölgenin kıyı kesimlerinin bölgenin iç kesimleri ile bağlantısı ihtiyaçları karşılayacak düzeyde değildir. Bu nedenle bölgede iç kesimlere yeni yollar yapılması, bağlantı yollarının alt yapısının tamamlanması ve standardının yükseltilmesi çalışmaları, mevcut karayolu alt yapısının verimlilik unsuru ile birlikte taşımacılık, turizm ve kullanım ergonomisi dikkate alınarak ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirilmesi için yapılan çalışmalar desteklenecektir. Bunların yanı sıra bölge içi ilçe ve Köy yollarının standardının yükseltilmesi çalışmaları adil ve dengeli ulaşım olanaklarının tüm bölge halkına sunulabilmesi için gerekli olduğundan desteklenecektir.

Öncelik D: Çevre dostu ulaşım ve ulaşım alternatiflerine yönelik farkındalığın artırılması

Bölgenin uluslararası eşya ve yolcu taşımacılığına uygun hava ve deniz limanlarına sahip olması gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; çevre bilincinin yeterince gelişmemiş oluşu gibi zayıf yönler, bölge kaynaklarını kullanarak bio-yakıt üretiminin mümkün olması gibi fırsatlar ile iklim değişikliği gibi GZFT analizinde yer verilen tehditler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Çevre dostu ulaşım ve ulaşım alternatiflerine yönelik farkındalığın artırılması ile hem sağlıklı bir yaşam ortamı ve mekân oluşturulacak hem de küresel ısınma karşısında duyarlı davranılmış olunacaktır. Ayrıca çevre dostu ulaşımın desteklenmesi bölgede var olan bio-yakıt üretme potansiyelini artıracak ve yeni iş kolları yaratılmasına da katkı sağlayacaktır.

İklim değişikliği ile mücadele çerçevesinde ulaşımın kaynaklanan gaz emisyon salınımlarını azaltmak amacıyla çevreci ulaşım alternatiflerini değerlendiren çalışmalar ve bu alanlarda bölge içerisinde gerekli bilinci tesis edebilecek faaliyetler desteklenecektir.

Çevre dostu bir ulaşım için karbon emisyonlarını azaltabilmek adına bölgede mevcut ulaşım türleri ve araçları ile bu araçların kullanımında gerekli bilgi ve bilinç sağlayıcı araştırmalar, kampanyalar ve faaliyetler desteklenecektir.

Gerek iklim değişikliği ile mücadele gerekse kaynakların etkin kullanımı açısından en baskın ulaşım modu kara ulaşımında ortak araç kullanımı gibi kaynak israfını önleyen ve daha aza araç kullanımı ile araç kullanımından ortaya çıkan karbon emisyonlarını azaltabilecek yeni uygulamalar ve bilinç artırıcı faaliyetler desteklenecektir.

Bölgede çevreye duyarlı bir ulaşım sistemi oluşturulmasını sağlamak için kentsel ulaşım planlarında çalışma ve konut alanlarının erişilebilirlik ve otopark gereksinimlerini göz önüne alan ilke ve politikaların geliştirilmesi sağlanacaktır.

Amaç 2 Bölgenin Doğal Yapısını ve Kaynaklarını Korumak

Bölgenin doğal yapısını ve kaynaklarını koruyarak çevresel sürdürülebilirliği sağlamak, bölge içerisinde çevreye ilişkin bilinci artırmak, yerel yönetimlerin ve ilişkili birimlerin kurumsal ve eylemsel kapasitelerini geliştirmek ve bölgede mekan ve yaşam kalitesini arttırmak temel amaçlardır. Ayrıca, bölgenin yenilebilir enerji kaynaklarının araştırılarak hayata geçirilmesi bölgenin doğal yapı ve kaynaklarını korumak adına önemli bir hedef olarak görülmektedir.

Sanayi alanında üretimden kaynaklanan çevresel atıkların toplanması, depolanması ve geri dönüşümünün sağlanmasına yönelik çalışmalara desteklenerek çevresel sürdürülebilirliğin sanayi boyutu güçlendirilecektir.

Tarım ve Sanayi haricinde insanların genel ihtiyaçlarından kaynaklanan atıkların geri dönüşümü ve hizmet sektöründe gerçekleşen eylemlerden doğan atıkların geri dönüşümüne uygun çalışmalar bu öncelik altında desteklenecek bir başka alanı oluşturmaktadır.

Hedef 2.1 Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması

Öncelik E: Sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecek geri dönüşüm çalışmalarının teşvik edilmesi

Bölgenin bozulmamış ve Türkiye geneline göre zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; geri dönüşüm konusunda gerek bilinirlik gerekse uygulamada zayıflık, bölgenin doğal potansiyelinin tam olarak belirlenip kullanılmaması gibi GZFT analizinde yer verilen zayıf yönler; bölge kaynaklarını kullanarak bio-yakıt üretiminin mümkün olması ve çevreye yönelik projelerin AB programlarınca desteklenmesi gibi fırsatlar ve iklim değişikliği gibi GZFT analizinde yer verilen tehditler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Sürdürülebilirliğe katkı sağlayabilecek geri dönüşüm çalışmalarının teşvik edilmesi ile hem yeni iş kolları yaratılmış olacak, hem toplumsal ekonomik kazanç arttırılmış olacaktır.

Bu öncelik altında tarımda sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için çevreci tarım uygulamalarının geliştirilmesi, tarımsal faaliyetlerin çevre koruma tedbirleri ile birlikte geliştirilmesi, doğal-yöresel zenginlik arz eden ya da risk altında bulunan tarım ve mera arazilerinin özelliklerinin korunması, geliştirilmesi ve bu bağlamda yöre ekolojisine uygun tarımsal ürün planlamasının yaygınlaştırılması desteklenecektir.

Öncelik F: Sanayide çevreyle dost olan hammadde ve üretim teknolojilerinin kullanımının artırılması

Bölgenin bozulmamış ve Türkiye geneline göre zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; geri dönüşüm konusunda gerek bilinirlik gerekse uygulamada zayıflık ve çevre bilincinin yeterince gelişmemiş oluşu gibi zayıf yönler ile çevreye yönelik projelerin AB programlarınca desteklenmesi gibi fırsatlar göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Sanayide çevreyle dost olan hammadde ve üretim teknolojilerinin kullanımının artırılması ile hem sanayiden kaynaklanan zararlı ve geri dönüşümü yapılamayacak atık miktarında azalma olacak hem de çevre dostu üretim teknolojileri ile enerji kullanımında verimlilik ve tasarruf sağlanacaktır.

Bölge'de faaliyet gösteren çay fabrikalarının yakma sistemlerinin az atıklı teknolojiler ile yenilenerek modernize edilmesi; Bölge'deki süt ve süt ürünleri işletmelerinin atık sularının (peyniraltısu) arıtılması; Bölge'de yapılan kültür balıkçılığından kaynaklanan atık suların arıtılması; Bölge'de faaliyet gösteren taş kırma ve eleme tesisleri ile hazır beton tesislerinden kaynaklanan emisyon ve atık su için arıtma sistemlerinin oluşturulması ve benzeri çevre için faydalı faaliyetler uygun şekilde desteklenecektir.

Öncelik G: Hammade kullanımında verimliliğin artırılarak daha az atık oluşumunun sağlanması

Bölgenin bozulmamış ve Türkiye geneline göre zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler ile çevreye yönelik projelerin AB programlarınca desteklenmesi gibi fırsatlar göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Hammade kullanımında verimliliğin artırılarak daha az atık oluşumunun sağlanması ile bölgedeki atıkların bertaraf edilmesi için gereken enerji ve maliyeti azaltacaktır.

Üretimlerde kullanılan hammaddelerden en verimli şekilde faydalanılması için verimlilik ve teknoloji geliştirme çalışmaları, ekolojik üretim teknikleri ve ar-ge projeleri gibi faaliyetler desteklenecektir.

Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde eko-verimlilik programları ve çevreye duyarlı teknolojilerin uygulanmasına yönelik rehber dokümanlar hazırlanması, pilot uygulamalar gerçekleştirilmesi ve bu alanda ulusal politika ve mevzuat değişimlerine uyum için yürütülecek faaliyetler desteklenecektir.

Öncelik H: Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılması

Bölgenin bozulmamış ve Türkiye geneline göre zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; çevre bilincinin yeterince gelişmemiş oluşu gibi zayıf yönler; çevreye yönelik projelerin AB programlarınca desteklenmesi gibi fırsatlar ile iklim değişikliği ve Karadeniz çevresindeki ülkelerde kullanılan eski teknolojilerden kaynaklanan atık tehdidi gibi GZFT analizinde yer verilen tehditler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Çevre bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim ve kamuoyu bilgilendirme çalışmalarının yapılması;

bölgedeki kaynakların daha verimli ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlayacak, çevresel sürdürülebilirlik için katkı sağlayacaktır.

Bölgede çevre kalitesinin korunması konusunda eğitimler ve değişik aktivitelerle farkındalık oluşturulması hedeflenmektedir. TR90 Bölgesi'nde belirlenecek önemli çevre başlıkları için çevre bilincinin artırılması, evsel katı atıklardan ayrı toplanarak bertaraf edilmesi gereken tıbbi atıklar ve tehlikeli atıklar konusunda yerel yönetimlerin yanı sıra özel sektörün de katılımının sağlanacağı çalışmalar (eğitim vb.) yapılarak bölgede bu konudaki çevre bilincinin artırılması konuları desteklenecektir.

Öncelik I: Bölgenin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve her türlü özgün doğal kaynağın araştırılması ve korunması

Bölgenin bozulmamış ve Türkiye geneline göre zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu, orman alanları bakımından Türkiye'nin en zengin bölgesi olması, milli parklar bakımından zengin bir bölge olması gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler ile çevre bilincinin yeterince gelişmemiş oluşu ile bölgenin doğal potansiyelinin tam olarak belirlenip kullanılmaması gibi zayıf yönler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Bölgenin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve her türlü özgün doğal kaynağın araştırılması ve korunması bölgeye ekonomik değer olarak kazandırılması bakımından katkı sağlayacaktır.

Ekolojik sürdürülebilirliğin ve iklim değişikliğinin etkilerine dair bilincin yükseldiği son yıllarda biyolojik çeşitlilik ve doğal kaynakların korunması büyük önem kazanmıştır. Bu bağlamda konuya dair araştırma geliştirme faaliyetleri yürüten STK'ların, araştırma kuruluşlarının ve üniversitelerin çalışmalarının yanı sıra bu kurum ve kuruluşlardan alınan verilerin ekonomi, çevre, altyapı ve sosyal politika alanlarında bütünleşik bir yaklaşımla kullanan, bu doğrultuda araştırma, eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri yürüten kurum ve kuruluşların çalışmaları desteklenecektir.

Bu alanda bölgede tarım ve turizm başta olmak üzere, çevreye duyarlı sektörlerde ekolojik potansiyelin koruma-kullanma dengesi gözetilerek değerlendirilmesi ve Bölge'nin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların araştırılması, korunması, değerlendirilmesi ve ekonomik değer olarak bölgeye kazandırılması için yapılan uygun plan, proje, program, eğitim, tanıtım veya faaliyetleri desteklenecektir.

Öncelik İ: Mevcut su kaynaklarının verimli ve adil bir şekilde kullanılması

Bölgenin yeterli su kaynaklarına sahip olması gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler ile mevcut alt yapı, su ve kanalizasyon şebekelerinin eski veya yetersiz oluşu gibi zayıf yönler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Mevcut su kaynaklarının verimli ve adil bir şekilde kullanılması ile hem doğal kaynakların sürdürülebilirliği artırılacak hem de su kaynaklarında erişimde eşit bir dağılım sağlanmasına katkı sağlayacaktır.

Özellikle kent merkezlerine yakın yerleşim birimlerinde ve kırsalda içme suyunun sağlanmasında yaşanan problemlerin giderilmesi hedeflenmektedir. Değerlendirilemeyen su kaynaklarının tespiti ve değerlendirilmesi, içme suyu isale hatları ve su depolarının kayıp ve kaçakları azaltacak şekilde rehabilite edilmesi, suyu yetersiz olan hatlardaki su kapasitesinin artırılması ve bu çalışmalarda ileri teknolojilerin ve malzemelerin kullanımı ile izlenmesinin sağlanması faaliyetleri desteklenecektir.

Öncelik J: Bölge'de çevre ve kalkınma ile ilgili sağlıklı bir bilgi toplama sisteminin oluşturularak izleme, değerlendirme ve raporlama kapasitesinin geliştirilmesi

Bölgede çevre ve altyapı konularında kurumlar arasında yeterli koordinasyon ve bilgi alışverişinin bulunmaması ve geri dönüşüm konusunda gerek bilinirlik gerekse uygulamada zayıflık gibi GZFT analizinde yer verilen zayıf yönler ile çevreye yönelik projelerin AB programlarınca desteklenmesi gibi fırsatlar göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Bölgede çevre ve kalkınma ile ilgili sağlıklı bir bilgi toplama sisteminin oluşturularak izleme, değerlendirme ve raporlama kapasitesinin geliştirilmesi ile yapılacak yeni projelere bilgi ve veri aktarımı sağlanacak, yatırım planlamalarının daha sağlıklı yapılabilmesine katkı sağlanacaktır.

Bölgede önemli bir eksiklik olan çevre ve kalkınma ile ilgili çalışan kamu kurum ve kuruluşları ile STK'ların kapasitelerinin artırılması, aralarındaki koordinasyonun geliştirilmesi ve sağlıklı bir bilgi toplama sisteminin oluşturulmasına yönelik çalışmalar desteklenecektir. Bu anlamda kurumların teknik kapasite ve insan kaynaklarının geliştirilmesi ve böylece izleme, değerlendirme ve raporlama yeteneklerinin üst düzeye çıkarılmasına çalışılacaktır.

Yerel yönetimlerde kapasitesinin geliştirilmesi amacıyla hizmet sunumu (performansı, niteliği ve standartlaşması), toplumsal cinsiyet eşitliği, çevre koruma, stratejik planlama, çok yıllık bütçeleme ve yatırım planlaması, mali yönetim ve kontrol ile sürdürülebilir yerel sosyal ve ekonomik gelişmeyi amaçlayan projelerin tanımlanması, hazırlanması ve yönetilmesi üzerine yerel yönetim çalışanlarının kapasitelerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.

Ayrıca yerel yönetimlerin performansını ölçecek, kamu yararı ilkesini sınavacak birimler geliştirilmesi desteklenecektir. Yerel yönetim birliklerinde kapasitelerinin geliştirilmesi kapsamında yerel yönetim birlikleri arasındaki ve bu birlikler ile ilgili ulusal ve uluslararası kuruluşlar arasındaki kurumsal iletişimin iyileştirilmesi ile yerel katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi, yerel yönetimlerde demokrasi, saydamlık, hesap verebilirlik ve vatandaş katılımını teşvik etmek için kent konseylerinin ve diğer katılım mekanizmalarının kapasitelerinin geliştirilmesi yönündeki faaliyetler desteklenecektir.

Öncelik K: Yerleşim merkezlerinin veya birimlerinin belirlenme, planlama, projelendirme aşamalarında yerel yönetimlere destek sağlanması

Bölgenin bozulmamış ve Türkiye geneline göre zengin bir ekolojik yapı ve iklim özelliklerine sahip oluşu gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; kırsal alanda dağınık yerleşim yapısının getirdiği yüksek altyapı maliyeti, bölgenin coğrafi yapısının ve iklim koşullarının plansız yapılaşma ile birleşmesi sonucu doğal afetlere açık oluşu gibi zayıf yönler; doğal yapı, çevre dengesi ve biyoçeşitliliğin plansız iskânlar ile bozulması ve bölge iklimi ve arazi yapısından kaynaklanan doğal afetler gibi tehditler değerlendirilerek bu öncelik belirlenmiştir.

Yerleşim merkezlerinin veya birimlerinin planlanma ve projelendirilme aşamalarında yerel yönetimlere destek sağlanması ile yaşam kalitesi yükseltecek; topografyadan kaynaklanan dağınık yerleşimin kısmen önüne geçilerek, altyapı maliyetlerinin düşmesine katkı sağlanacaktır.

Bölge genelinde yapılaşmayı yönlendirecek, yaşam kalitesini yükseltecek üst ve alt ölçekli planların tamamlanması ve bu planların uygulanmasının denetlenmesi, planlama altyapısının (hâlihazırdaki kadaströ ve köy yerleşik alan tespitlerinin) tamamlanması yönündeki çalışmalar takip edilecek ve uygun destekler sağlanacaktır. Kırsal kesimde dağınık ve kaçak yapılaşmayı engelleyerek yerel mimari ve estetiğe uygun yapılaşmanın özendirilmesi, bu maksatla tip projeler geliştirilmesi desteklenecektir.

Öncelik L: Bölgenin enerji potansiyelinin araştırılması ve kullanımına yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi

Bölgenin Türkiye'nin en fazla yağışlı gün sayısına sahip bölgesi olması, bölgede bio-yakıt üretimine olanak verebilecek ağaç ve orman ürünleri ve bunlara bağlı sanayinin bulunması gibi GZFT analizinde yer verilen güçlü yönler; bölgenin doğal potansiyelinin tam olarak belirlenip kullanılmaması gibi zayıf yönler; hidro elektrik santralleri ile su baskınlarının önlenebilir olması, bölge kaynaklarını kullanarak bio-yakıt üretiminin mümkün olması ve çevreye yönelik projelerin AB programlarının desteklenmesi gibi fırsatlar ile iklim değişikliği gibi tehditler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir.

Bölgenin ENERJİ (rüzgar, güneş ve bio-yakıt) potansiyelinin araştırılması ve kullanımına yönelik faaliyetlerin teşvik edilmesi ile kısmen de olsa enerji bağımlılığı azaltılacak, yeni iş kolları yaratılacak ve çevreye duyarlı enerji üretimi desteklenecektir.

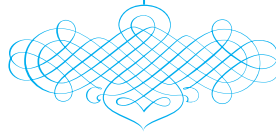
Bölgenin enerji potansiyelinin (rüzgar, güneş ve bio-yakıt) belirlenmesi ve bu potansiyelin çevreye en uygun şekilde ortaya çıkarılarak kullanılması ve çevre dostu yakıt ve enerji türlerinin hem sanayi, tarım ve hizmet sektörlerinde hem de yerleşim alanlarında teşvik edilmesi konularında uygun görülen araştırma, bilgilendirme ve farkındalık oluşturma çalışmaları desteklenecektir.

Atatürk K     (Trabzon)

5

BÖLGE MEKÂNSAL GELİŞME ŞEMASI

5.1. Bölgenin Mekansal Gelişme Şeması

TR90 Bölgesi'nin bölgesel kalkınmasının mekansal çerçevesi:

- Yerleşmelerin dağılımı,
- Arazi kullanımı ve potansiyeli,
- Ulaşım ağı ve sanayi,
- Turizm potansiyeli faktörlerine bağlı olarak tanımlanmıştır.

5.1.1. Yerleşme Yapısı

TR90 bölgesi coğrafi yapısı, arazi kullanım esasları, ulaşım ve altyapı olanakları değerlendirildiğinde bütünleşik bir yapıdan ziyade dağınık bir yapı sergilemektedir. Bölge ölçeğinde bakıldığında yerleşimler kıyı boyunca yoğunlaşmaktadır ve kıyıya yakın olan il ve ilçe merkezleri iç kesimlerdeki il ve ilçe merkezlerine göre görece daha gelişmiştir.

Kent ölçeğinde değerlendirildiğinde; yerleşimler ve

kentsel kullanımlar coğrafi yapının kısıtlayıcılığının en az olduğu kıyı bölgelerine yığılmış durumdadır. Arazinin daha engebeli olduğu yerlerde yerleşimler daha dağınık bir yapı sergilemektedir.

5.1.1.1. Bölgedeki Mevcut Yerleşim Sisteminin Genel Özellikleri

- Gümüşhane ili hariç, bölgedeki kentsel merkezlerin kıyı şeridinde yoğunlaştığı ve Bölgenin iç kesimlerinde sadece birkaç tane orta büyüklükte kent merkezi olduğu,
- Trabzon dışında büyük bir kent merkezi olmadığı, Trabzon'un da çok güçlü bir kent merkezi olmadığı,
- Kent merkezleri kümeleşmesinin yalnızca Trabzon çevresinde görüldüğü,
- Büyük ölçüde topoğrafyaya bağlı olarak kırsal yerleşimlerin çok dağınık, Kırdan kente göç nedeniyle nüfus dağılım dengesinin giderek daha da bozulmakta olduğu görülmektedir (DOKAP, 2000).

5.1.1.2. Yerleşme Sistemini İyileştirme Şartları

- İlk olarak kıyı bölgelerinde şu anda mevcut olan lineer gelişme yerine daha düzenli bir kentleşme gerçekleştirilmelidir. Bu amaçla, gelişmeye uygun alanlar ve benzeri olumlu özelliklere sahip bölgeler seçilerek belirli kentsel faaliyetlerin bu alanlarda yoğunlaştırılması gerekmektedir. Bu durum kentleşmeyi hızlandırır.

- İkinci olarak gelişme potansiyeline sahip kent merkezleri oluşturulmalıdır. Bu merkezlerin iç kesimlerde, ana bağlantı yolları üzerinde bulunmalarına ve planlanan/yapımı devam eden su

kaynakları geliştirme projelerine yakın olmalarına dikkat edilmelidir. Bu tip alanlarda kentleşmenin hızlandırılması için gerekli altyapı da sağlanmalıdır.

- Üçüncü olarak işlevsel ayrımlarla net bir kentsel kademelenme oluşturulmalıdır. Farklı kentsel merkezler için düşünülen işlevlere paralel olarak çeşitli kentsel altyapı olanakları geliştirilmelidir. Özellikle iç kısımlardaki gelişmemiş kentsel merkezler güçlendirilmelidir. Böylece her birinin, kendi etki alanı içerisindeki kırsal yerleşmelere sunduğu hizmetlerin kalitesi artacaktır (DOKAP, 2000).

Taşbaşı Kültür Merkezi (Ordu)

5.1.1.3. Mekânsal Gelişme Stratejileri

Tablo-152: Genel Olarak Mekansal Gelişme Stratejileri

Gelişme odağı	Gelişme stratejisi
Sahil kesimi 'Kentsel Bölgesi' nin Gelişimi	İletişim altyapısının güçlendirilmesi, yenilikçi endüstriler, yüksek katma değerli sanayi, üretici hizmetleri, lojistik sektörü, fuar ve kongre turizminin geliştirilerek hem bölgenin dışı açılımında temel hizmetleri sağlanması hem de belirlenen iktisadi faaliyetler ve ulaşım aksları çerçevesinde kırsal bölgelerinin de kalkınmalarının sağlanması ile sanayi ve hizmetlerin, bir şerit oluşturmak üzere, çeşitli altyapı projeleri ile entegre bir şekilde geliştirilmesi.
İç Kesimlerdeki Kentsel Merkezlerin Gelişimi	Bölge içinde iller, yerleşim yerleri arasında; iç kesimlerden kıyı kesimine doğru olan göçlerin yönlendiği kentlere göçün azaltılması için iç kesimlerde orta büyüklükteki kentsel merkezlerin geliştirilmesi, Kamu yatırımları ile desteklenen orta büyüklükteki kentlerin göç için çekim oluşturmaları. Gümüşhane ve Artvin illerinde yeni hizmet ve imalat faaliyetlerinin yoğunlaştırılması yoluyla ölçek ekonomisine ulaşılması ve büyümeye yeni bir ivme kazandırılması.
Çevre altyapısının geliştirilmesi	İçme suyu, kanalizasyon, atık su arıtma tesisleri, katı atık düzenli depolama sahası inşası ve bertarafı gibi altyapı alanlarında eksiklerin tamamlanması, dere ıslahı, ağaçlandırma, park ve mesire alanı çevre düzenlemesi, rekreasyon alanlarının yapımı, tarihi ve kültürel yapıların restorasyonu ve çevre düzenlemeleri gibi alanlarda eksiklerin tamamlanması, bu amaçla yerel idareler arasında birlikler oluşturulması, ortak projeler hazırlanarak uygulanması.
Kıyı bölgesinin 'Bütünleşik Kıyı Yönetimi' yaklaşımıyla planlanması, yönetilmesi	Kıyıda yer alan mahalli idareler ile kıyı konusunda ilgili ve sorumlu kurumlardan oluşan "Kıyı Yönetim Birliği" oluşturulması, kıyı ve art bölgesinin 'Bütünleşik Kıyı Yönetimi' anlayışıyla planlanarak yönetilmesi (İmar, kıyı ve denizin korunması, kullanımı);bu sayede kıyı alanlarının yönetimi konusunda koordinasyon sağlanması.
TR90- DAP – GAP arasında ulaşımın iyileştirilmesi	Türkiye'nin doğusundaki yol ağı sistemini kara yollarına, demir yollarına, liman ve boru hatlarına ağırlık vermek yoluyla uluslararası ve bölgeler arası ulaşım ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlanması.
Karayolu ağının iyileştirilmesi	TR90 Bölgesi Karayolu ağının ana ulaşım biçimi olarak güçlendirilmesi için Bölgenin iç kesimleri, Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Akdeniz ile bağlantılarının geliştirilmesi, yol ağı kurulması ve işletme-bakım faaliyetlerinin iyileştirilmesi.
Hava yolu taşımacılığının geliştirilmesi	Trabzon Havaalanı'na ikinci pistin, Ordu-Giresun Havaalanının ve Köse stol tipi havaalanının yapılması
Entegre bir liman ağının geliştirilmesi	İlk etapta yurtiçi ticaret ve yolcu taşımacılığı için, daha sonrasında ise uluslararası ticaret ve turizm amacıyla TR90 Bölgesi'ndeki önemli limanların entegre bir şekilde işletilmesi ve yönetimi.
Bölgenin lojistik üs konumuna getirilmesi	Trabzon'un lojistik üs, bölgedeki diğer illerde oluşturulacak bölgesel taşıma, dağıtım ve yerel taşıma dağıtım üsleri ile bölgenin lojistik sektörde üs konumuna getirilmesi.
Alternatif turizm modellerinin ve turizm altyapısının geliştirilmesi	Yeni turizm türlerinin geliştirilmesi ile bölgede turizm hareketliliğini bütün yıla yayılması, geceleme sayısının artırılması ve özellikle kırsal kesimde yaşayan düşük gelirli gruplar için yeni gelir ve istihdam kaynağı oluşturulması,
Korunması gereken alanların tespit edilmesi, planlanması ve denetlenmesi	Bu alanların öncelikle tespit edilmesi sonrasında planlama çalışmalarının yapılması. Doğal ve kültürel veya tarihi olarak korunan veya korunması gereken alanlarda ve çevresinde yerleşim yerlerinin bu alanlar üzerinde oluşturduğu baskının yönetilmesi, koruma alanlarında eko-turizm olanaklarının araştırılması ve uygulamaya konulması, yöre halkının ekosistem ve doğal kaynak yönetimi konusunda bilgilendirilmesi, bu alanların planlanmasında ve korunmasında yöre halkının katılım-cılıklarının artırılarak geçim kaynaklarının güvence altına alınması
Yerleşmelerde afet riskini azaltıcı tedbirler alınması	Her ölçek ve kademedeki planlama çalışmasında yerleşmeler için afet risklerinin azaltılması ve risk sakınım planlaması yapılması
Madencilik	Yer altı kaynaklarının teknolojik yöntemler kullanılarak çevreye duyarlı bir şekilde ekonomiye kazandırılması.

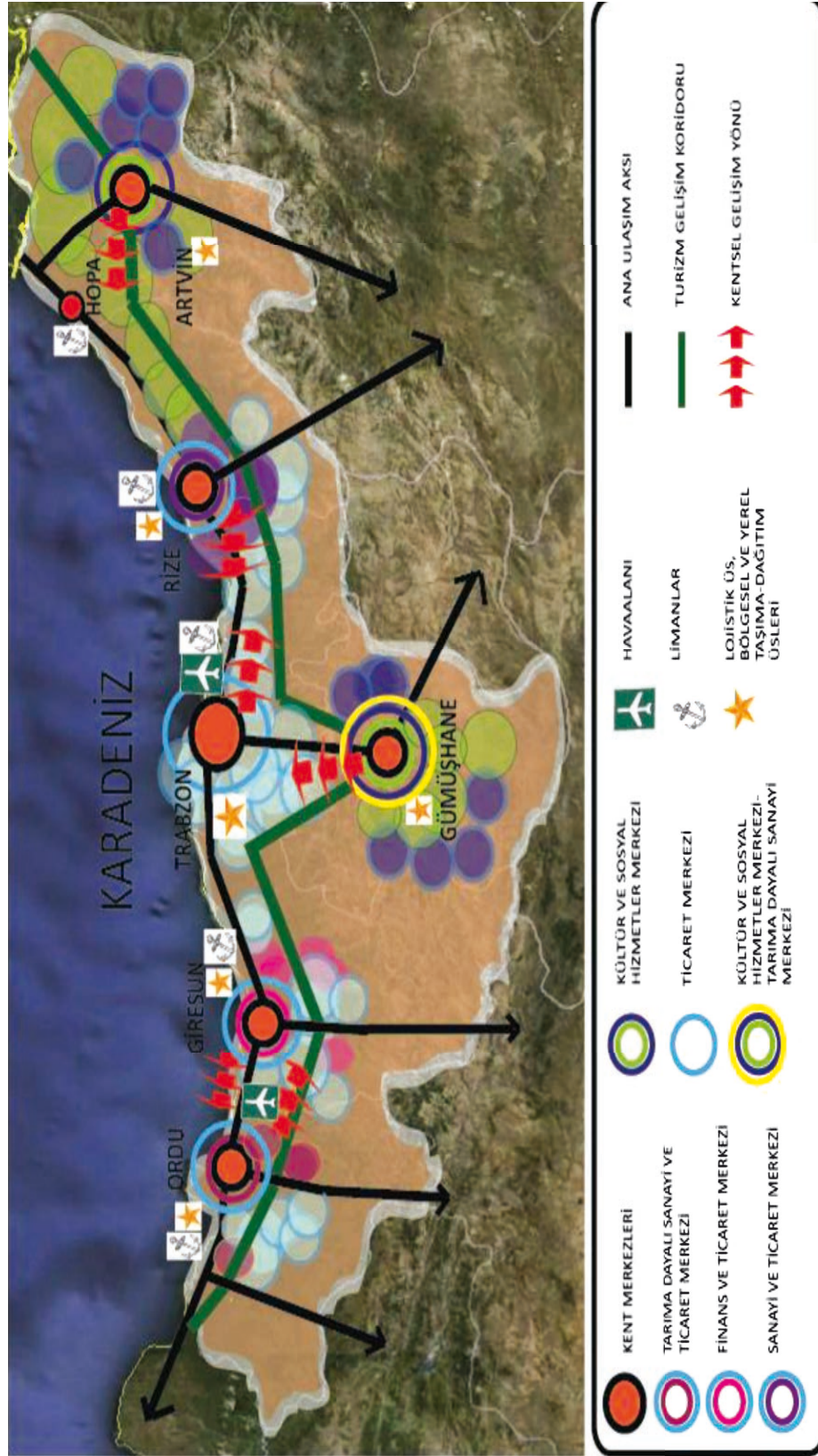
Harita-22: Kentsel Kademelenme Çalışması

Kaynak: Bayındırlık İl Müdürlüğü, 2010

Harita-23: Mekansal Gelişim

Dokap Ana Planı (2000) öngörülere çerçevesinde hazırlanmıştır.

5.1.2. Arazi Kullanım Çerçevesi

Mevcut Arazi Kullanımı ve Kapasitesi

- Tarımsal alan oldukça kısıtlıdır.
- Tarım alanı içerisinde meyve bahçeleri başı çekmektedir.
- Mevcut ve planlanan sulama alanı oldukça küçüktür.
- Koruma alanları sadece milli parklar, tabiat parkı ve çevre koruma alanları ile sınırlıdır.
- 1994 yılı itibarıyla toplam alanın yüzde 37,4'üne karşılık gelen orman alanları oldukça geniş bir alan kaplamaktadır. Ülke geneli için bu oran yüzde 29,1'dir.
- Kentsel gelişme büyük oranda sadece kıyı şeridinde oluşmuştur.

Arazi kullanım planlama kriterleri

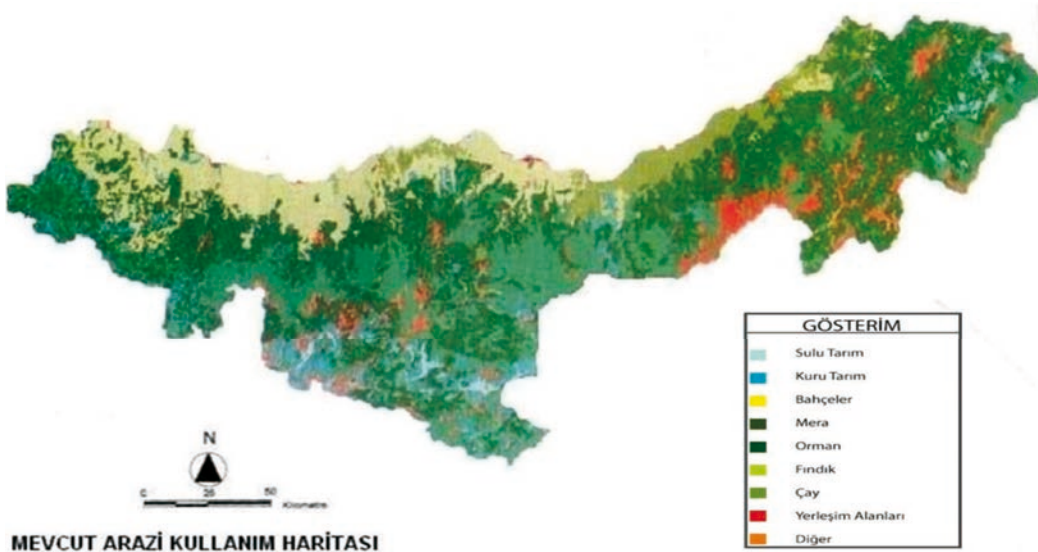
Bölge için hazırlanan DOKAP (2000) kapsamında mevcut arazi kullanımı ve toprak uygunluğu verileri Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) aracılığıyla incelenip gelecekteki arazi kullanımı planlanması yapılmıştır.

Arazi kullanımının planlanmasında şu kriterle göz önünde bulundurulmuştur:

- Prensip olarak kısıtlı toprak kaynaklarının tarımsal amaçlı olarak kullanılması, sınıf tarım topraklarında yapılan fındık üretiminin caydırılması,
- Toprak verimliliğini artırmak için bütün sulama olanaklarının kullanılması ve ekilen ürünlerin olabildiğince çeşitlendirilmesi,
- Kısıtlı orman alanlarının ağaç ürünleri yetiştirme ve ağaç dışı orman ürünleri elde etme amacıyla kullanılmasına, arazinin uygunluğuna göre izin verilmesi ve orman koruma alanlarının yeniden belirlenmesi,
- Bitki örtüsünün yoğun olduğu platolarda ve sel tehdidi altındaki nehir yatakları kenarlarındaki kısıtlı alüvyonal düzlüklerde kentleşmenin kontrol edilmesi,
- Mera olarak kullanılan alanların, toprak uygunluğuna göre yeniden düzenlenmesidir.

Coğrafi Bilgi Sistemi ile hazırlanan mevcut arazi kullanım haritası Harita-24'de, yukarıda verilen kriterlere bağlı olarak geliştirilen öneri arazi kullanım haritası ise Harita-25'de verilmiştir.

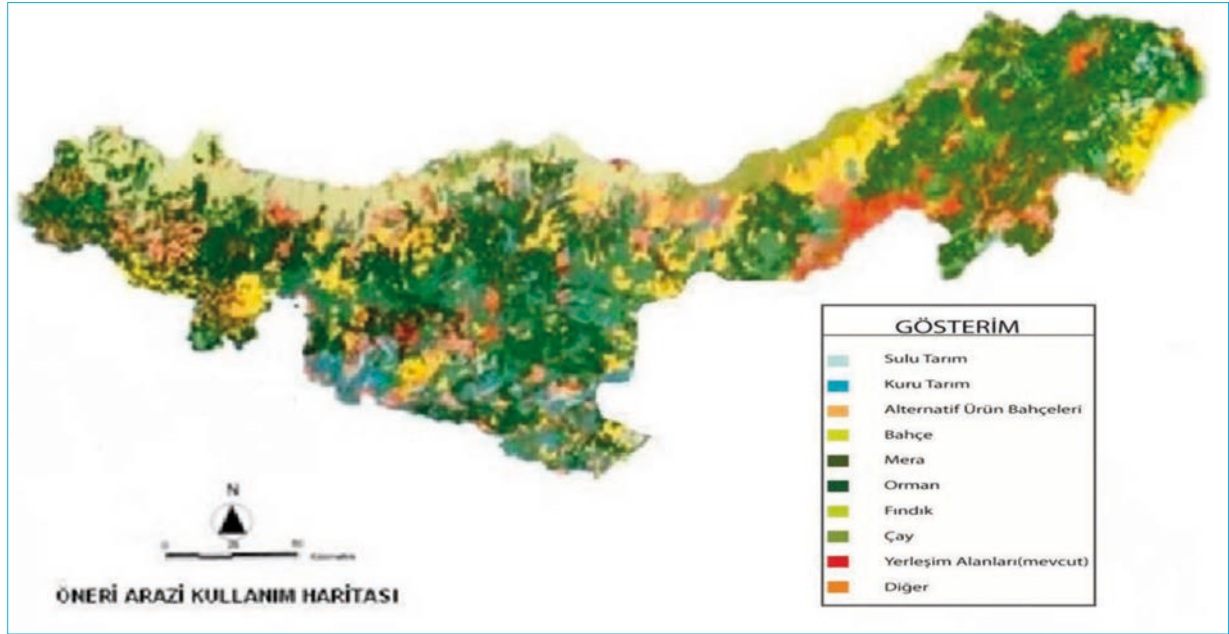
Harita-24: Mevcut Arazi Kullanım Haritası

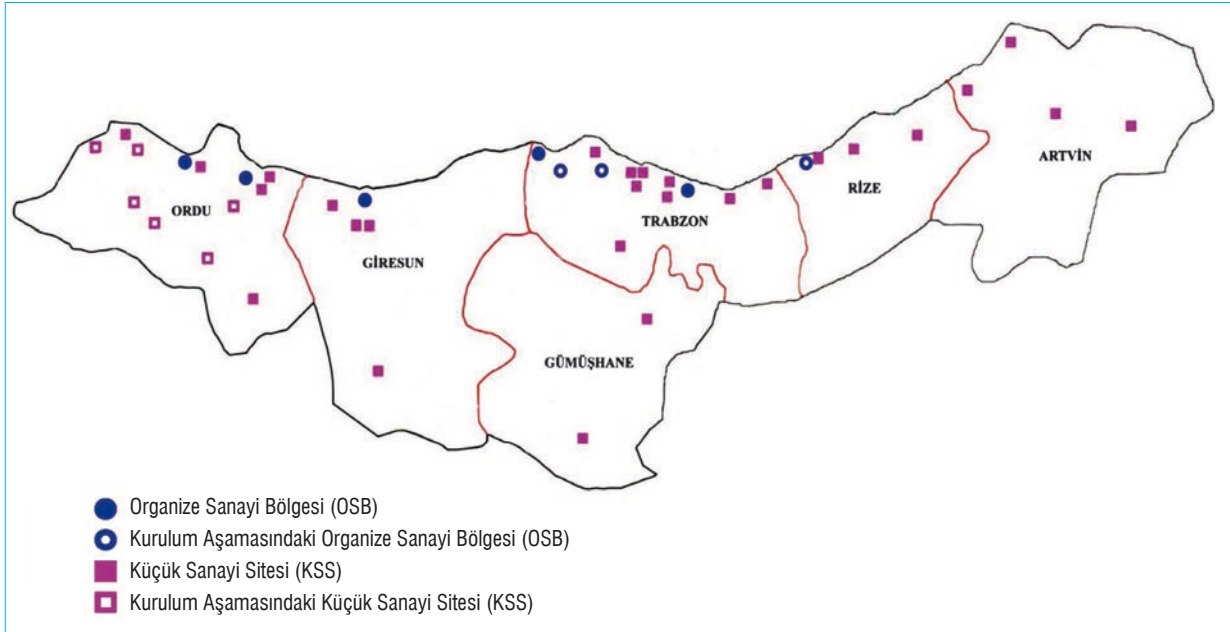
Kaynak: DOKAP Ana Planı, 2000

Harita-25: Öneri Arazi Kullanım Haritası

Kaynak: DOKAP Ana Planı, 2000

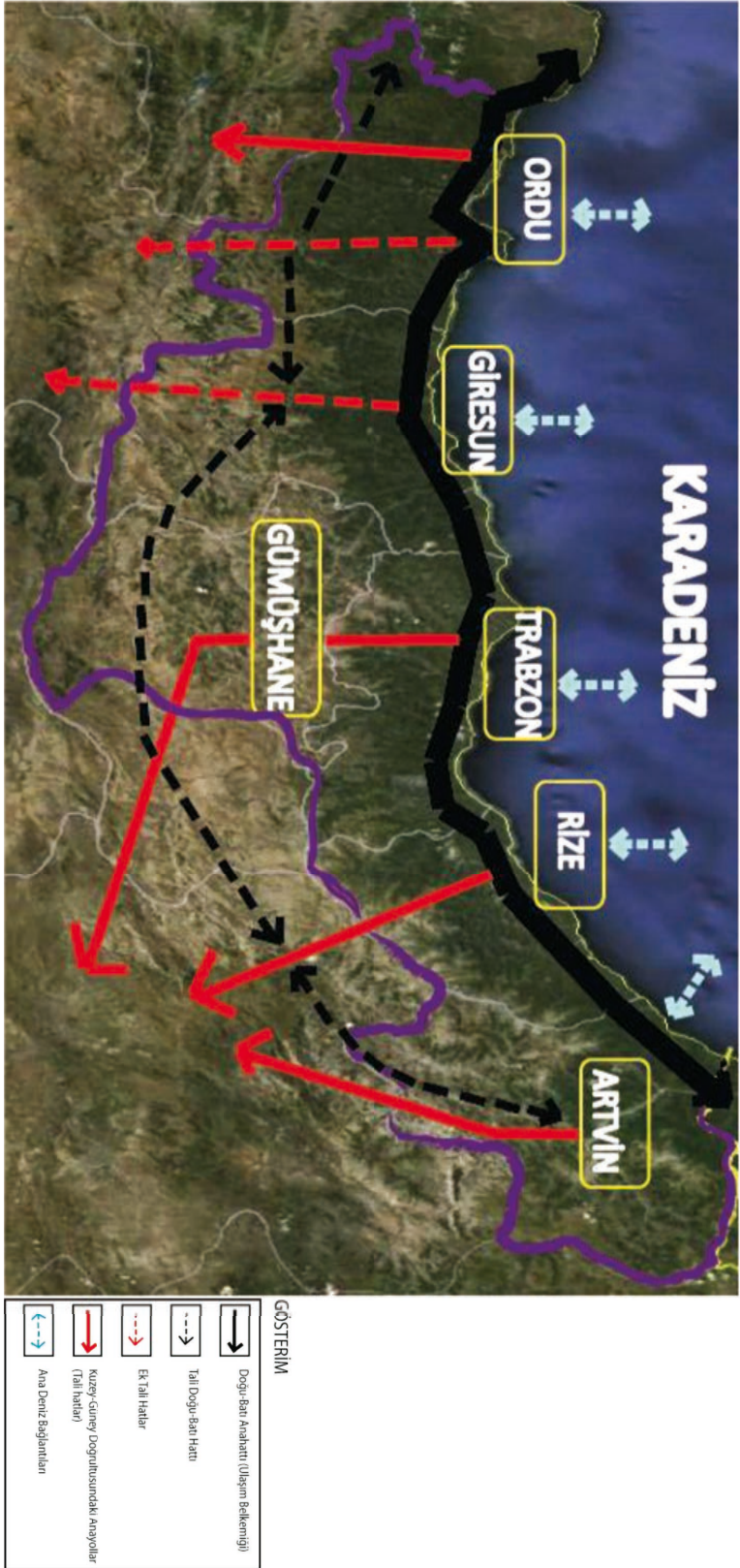
Kaynak: İl Sanayi ve Ticaret Müdürlükleri

Mevcut durum ile karşılaştırıldığında, planlama müdahaleleri sonucu oluşturulacak en büyük değişiklik bahçe alanlarında önerilen büyük artıştır. Meraların ve kuru tarım alanlarının bir bölümünün meyve bahçelerine dönüştürülmesi önerilmektedir. Ancak meralar üzerindeki kamu mülkiyeti böyle bir dönüşüme izin vermeyecektir.

Öneri arazi kullanım deseni ile mevcut durum arasındaki diğer önemli bir fark çay ve fındık ekim alanlarındaki aşırı genişlemedir. Mevcut toprak yapısı ve coğrafi koşullar göz önüne alındığında her iki ürünün ekim alanlarında daralmalar yapılması önerilmektedir.

5.1.3. Ulaşım Sistemi

Harita-27: Ana Ulaşım Ağı Önerisi

Kaynak: DOKAP Ana Planı, 2000

Ana Ulaşım Ağı Önerileri:

Karayolu Taşımacılığında:

1. Doğu Karadeniz'i iç bölgelere Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya ve Akdeniz'e bağlayan karayolları yapılması mevcut yolların standardının yükseltilmesi gerekmektedir. Kuzey-Güney Bağlantılarının Sağlanması: Kuzey-güney doğrultusundaki erişim kapasitesinin artırılması gerekmektedir.Trabzon-Torul-Gümüşhane kara yolu ve Ordu-Ulubey-Gürgentepe-Mesudiye-Koyulhisar-Suşehri kullanılan kuzey-güney kara yolu bağlantılarıdır..Ayrıca Akdeniz-Karadeniz bağlantı yolunun Ordu-Sivas bağlantı hattı çalışması devam etmektedir

Tirebolu ve Torul arasındaki yolda, Kürtün Barajı inşaatıyla birlikte iyileştirme çalışmaları yapılmaktadır. Bu yolun tamamlanması ikincil bir kuzey-güney bağlantısı sağlanması açısından faydalı olacaktır. Artvin'den geçen Hopa-Erzurum kara yolu da diğer bir ikincil hattır.Halen sürmekte olan baraj ve hidroelektrik santrali yapımları nedeniyle kısmen yaşanmakta olan ulaşım sorunlarının bu baraj ve yol inşaatlarının tamamlanması ile bu güzergah yeni bir ulaşım alternatifi olacaktır. Sarp Sınır Kapısı ve Hopa Limanı ile Batum Havaalanı'nın ortak kullanıma açılmış olması sonrasında yeni ekonomik açılımların gerçekleştiriliyor olması bu güzergahı daha aktif kılacaktır.Yapımı sürmekte olan baraj ve HES inşaatları,karayolları ve Hopa-Cankurtaran Tüneli'nin tamamlanması sonrasında bu güzergahı Karadeniz Sahil Yolu'ndan Hopa-Artvin üzerinden Erzurum,Kars ve İran ulaşımı için yeni bir alternatif olacaktır. Kıyı kesimini Tokat'a bağlayan Ünye-Akkuş yolu ise, DOKAP Bölgesi'nin batısına hizmet veren başka bir ikincil karayolu bağlantısıdır. Ayrıca, iyileştirilmekte olan Giresun-Şebinkarahisar yolu ve Araklı-Dağbaşı-Aydıntepe-Bayburt yolu ile Rize-İspir-Erzurum-GAP bağlantılı kuzey-güney ana bağlantılarının incelenmesi gerekir.

2. İkincil Doğu-Batı Karayolu Eksenini: TR90 Bölgesi'nin iç kesimlerine hizmet verecek ikincil bir doğu-batı kara yolu ekseninin geliştirilmesi gerekmektedir. Yukarı Çoruh nehrinin orta kısmı boyunca uzanan ve Artvin ve Bayburt'u bağlayan yol, Köse.Kelkit-Şiran-Alucra'dan geçerek Şebinkarahisar'a çıkmakta ve Kelkit Çayı

boyunca uzanan kara yoluna bağlanmaktadır. Yolun Çoruh nehri boyunca uzanan kesimleri, planlanan baraj projeleriyle birlikte iyileştirilmelidir. Diğer bölümlerin de geliştirilmeye gereksinimi vardır.

3. Yeni Demir Yolu Hatları: Komşu bölgelerle ve ülkelerle demir yolu bağlantısının kurulması, orta ve uzun vadede yararlı sonuçlar getirecek bir yatırım olabilir. İlk adım olarak Doğu Anadolu merkezli, bölgelerarası ve uluslararası ticaret ve ulaşım faaliyetleri kapsamında, geliştirilebilecek demir yolu hatları incelenmeli ve etüd edilmelidir. Bölgeyi demiryoluyla Kafkasya'ya oradan Orta Asya'ya ve Akdeniz'e bağlayacak demiryolu hatlarının yapılması ve bu kapsamda Samsun-Ordu-Giresun-Trabzon-Rize-Hopa-Batum demiryolu bağlantısının da etüd edilmesi önem arz etmektedir.

Deniz yolu Taşımacılığında

TR90 Bölgesi bütünündeki liman sisteminin etkili, yeterli bir işleyişe ve idareye sahip olması sağlanmalıdır. Bölgedeki limanlar birbirlerini tamamlar nitelikte çalışmalıdır. Bu yöntem, kısa vadede, iç ticarete konu olan mal ve yolcu hareketini artırır. Orta ve uzun vadede ise bu limanlar, bölgesel bir bakış açısıyla, sayıları giderek artacak uluslararası ticaret ve turizm amaçlı gemilere, etkin bir yönetimle yeterli rıhtım alanları sağlayabilecek kapasiteye eriştirilmelidir. Gelişmiş haberleşme sistemleriyle limanların birbiriyle bağlantısını sağlamak bir ön koşuldur.

Havayolu Taşımacılığında

Trabzon Havaalanı Doğu Karadeniz Bölgesi'nin tek havaalanıdır. Trabzon'dan önemli bir iç hat bağlantı yoğunluğunun olmadığı göz önüne alınırsa, hava yolculuğu için yerel talebin oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Trabzon Havaalanı'nın bölge ihtiyacını yeterince karşılayamaması ikinci bir havaalanı ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bölge ihtiyaçları, ulaşım olanakları, coğrafi koşulları ve nüfus potansiyeli göz önüne alınarak projelendirilen Ordu-Giresun Havaalanı Projesi'nin desteklenmesi uygun görülmektedir. Ayrıca orta vadede, özellikle turizm amaçlı küçük uçak ve helikopter pistleri de kurulmalıdır. Bunlar, aynı zamanda doğal afetler ya da sağlık hizmetleri gibi acil durumlar

için de kullanılabilir. Bölgenin doğusu tarafından kullanılmakta olan Gürcistan'daki Batum Havaalanı'nı da içeren, komşu bölge ve ülkelerle bağlantılı bir yerel hava hizmetleri ağı kurulmalıdır.

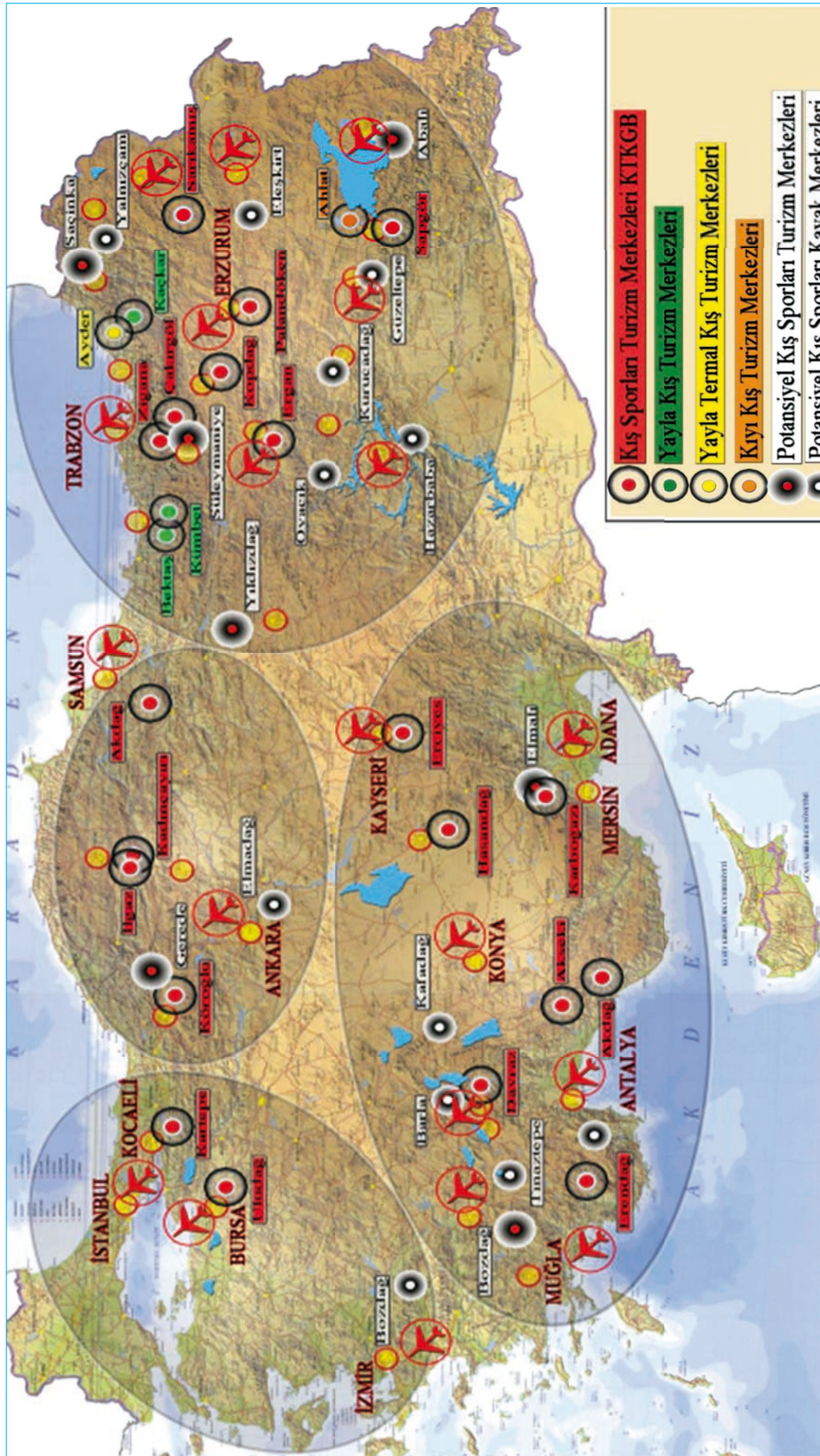
5.1.4. Turizm Potansiyeli

Haritalarda Kış Turizmi, Turizm Stratejileri Kavramsal Eylem Planı Türkiye ile kıyaslamalı olarak, Yayla Turizmi Gelişme Koridoru ve Turizmde Ulaşım Planlaması ise bölgesel olarak mevcut durum ve gelişme potansiyelleri verilmektedir. Bununla birlikte İkizdere-Hemşin-Çamlıhemşin Acil Eylem Planı'nın da turizm potansiyeli kapsamında düşünülmesi faydalı olacaktır.

Harita-28: Kış Turizmi

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010

Kış Sporları Turizm Merkezleri KTKGB

Yayla Kış Turizm Merkezleri

Yayla Termal Kış Turizm Merkezleri

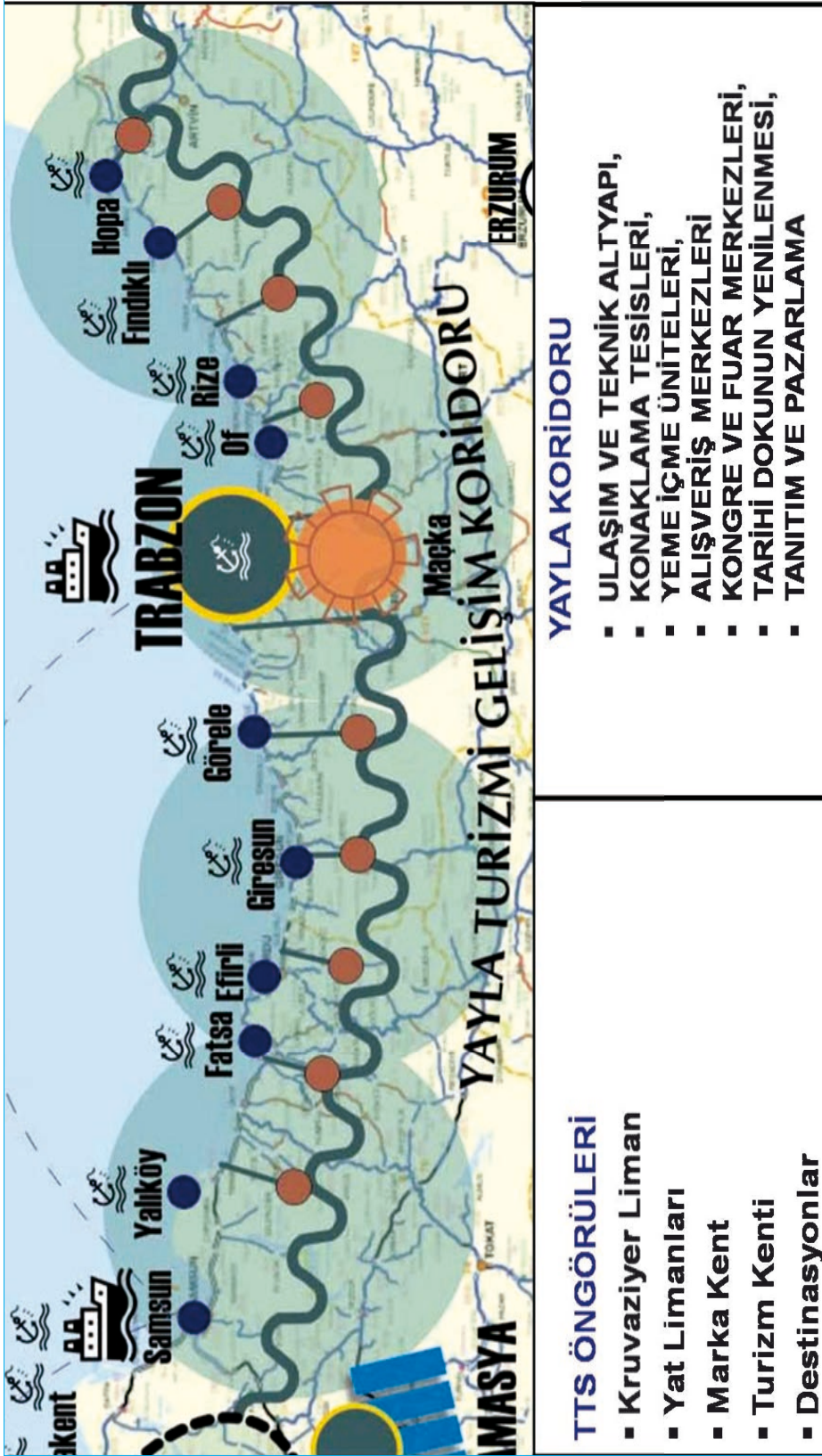
Kıyı Kış Turizm Merkezleri

Potansiyel Kış Sporları Turizm Merkezleri

Potansiyel Kış Sporları Kayak Merkezleri

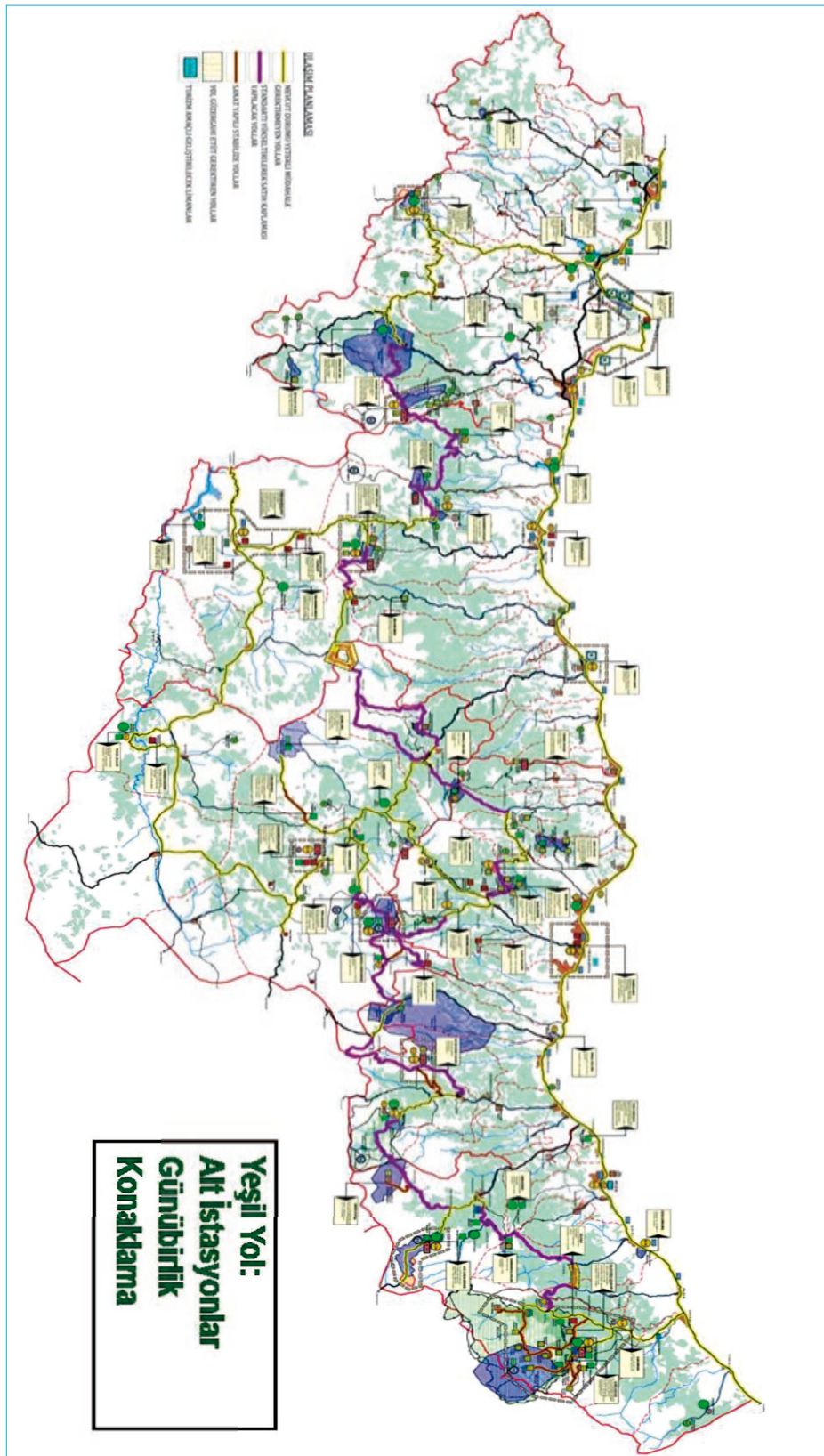
Harita-30: Yayla Turizmi Gelişim Koridoru

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010

Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 verileri çerçevesinde hazırlanmış olan Turizm Stratejisi Kavramsal Eylem Planına göre Doğu Karadeniz Bölgesi yayla turizmi gelişim aksı olarak belirlenmiştir. Trabzon ve civarı şehir turizmi odaklı yerleşimler ve mevcut turizm kenti olarak, Fatsa, Efirli, Giresun, Görele, Of, Rize, Fındıklı ve Hopa ise yat limanı ile gelişecek turizm yerleşkeleri olarak belirtilmiştir.

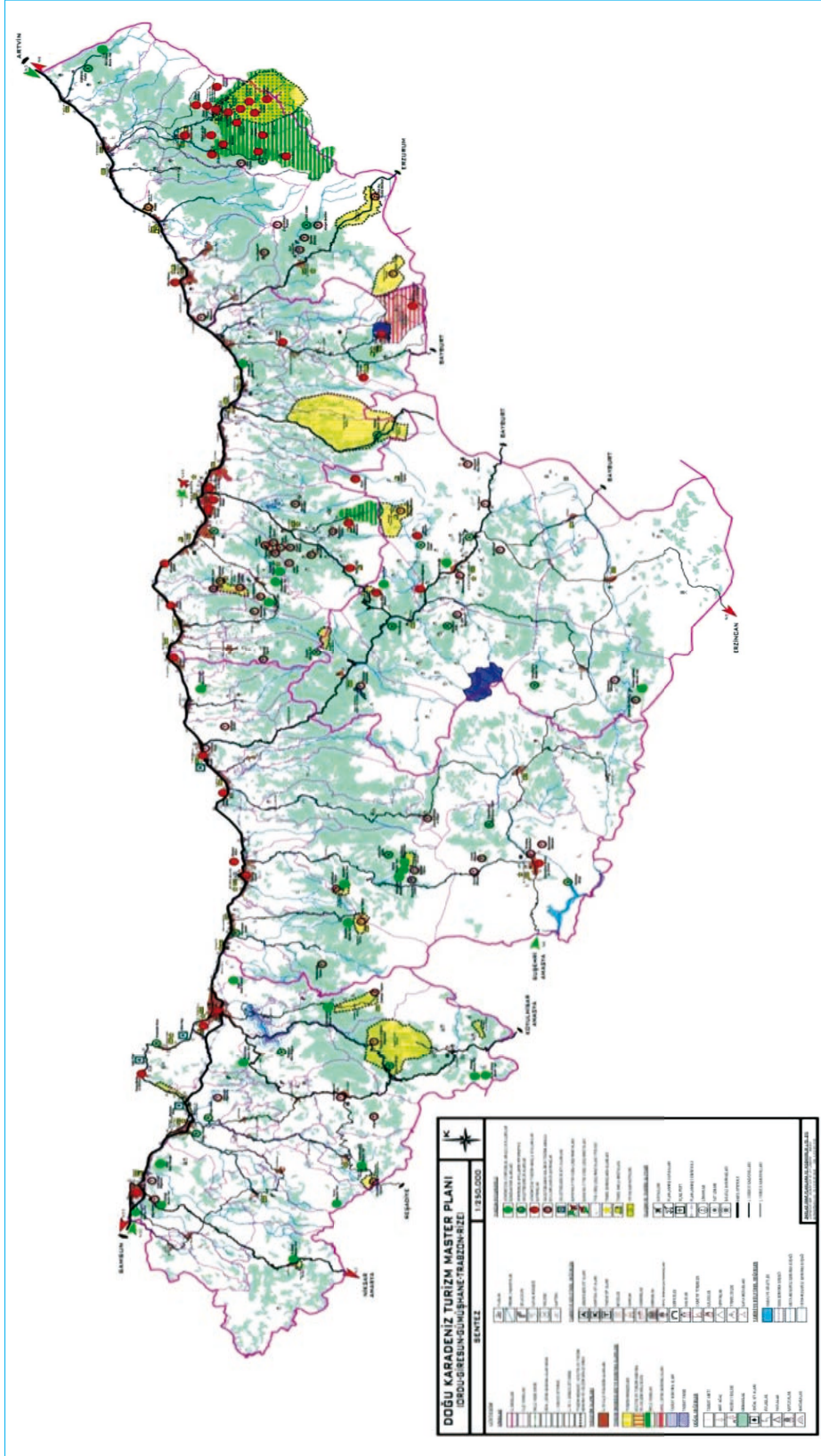
Harita-31: Turizmde Ulaşım Planlaması

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010

Harita-32: Turizmde Mekansal Gelişme Haritası

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2010

TR90 bölgesi coğrafi yapısı, arazi kullanım esasları, ulaşım ve altyapı olanakları değerlendirildiğinde bütünsel bir yapıdan ziyade dağınık bir yapı sergilemektedir. Bölge ölçeğinde bakıldığında yerleşimler kıyı boyunca yoğunlaşmaktadır ve kıyıya yakın olan il ve ilçe merkezleri iç kesimlerdeki il ve ilçe merkezlerine göre görece daha gelişmiştir.

Kent ölçeğinde değerlendirildiğinde; yerleşimler ve kentsel kullanımlar coğrafi yapının kısıtlayıcılığının en az olduğu kıyı bölgelerine yığılmış durumdadır. Arazinin daha engebeli olduğu yerlerde yerleşimler daha dağınık bir yapı sergilemektedir.

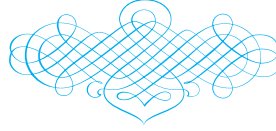
Nüfusun bölge içerisinde dağılımı ve nüfus hareketleri incelendiğinde nüfusun bölge içerisindeki iller içerisinde de dengesiz dağıldığı göze çarpmaktadır. Bölge potansiyelleri iller bazında değerlendirildiğinde; her ilin mevcut potansiyellerini kullanmakta ve sektörel bazda özelleşmekte aynı seviyede olmadığı fark edilmiştir. Bu durumun planda belirtilen hedef ve önceliklerle giderilmesi beklenmekte, bölge kentleri arasındaki dengesiz gelişimleri de en aza indirmek amaçlanmaktadır.

Ayasofya Müzesi (Trabzon)

6

FİNANSMAN

Tablo-153: Finansman Kaynakları (TL)

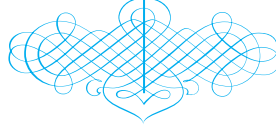
AMAÇLAR	KAMU KAYNAĞI	AJANS KAYNAĞI	AB HİBELERİ VE DİĞER KAYNAKLAR
1. GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ	2.900.000.000,00	40.000.000,00	450.000.000,00
1. Bölge ekonomisinin rekabet gücünü artırmak	350.000.000,00	11.000.000,00	
2. Bölge'de sağlanan istihdamı artırmak	250.000.000,00	6.000.000,00	
3. Bölge'nin turizm potansiyelini harekete geçirmek	2.000.000.000,00	16.000.000,00	
4. Bölge'de tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek	300.000.000,00	7.000.000,00	
2. SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME	1.600.000.000,00	17.000.000,00	
1. Katılımcı sosyal gelişimin sağlanması	280.000.000,00	3.000.000,00	
2. Kapsayıcı toplumsal bütünleşmenin sağlanması	300.000.000,00	4.500.000,00	
3. Sağlık hizmetlerinin kalite ve erişilebilirliğinin artırılması	300.000.000,00	3.500.000,00	
4. Kültür hayatının ve spor altyapısının geliştirilmesi	720.000.000,00	6.000.000,00	
3. GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE	5.500.000.000,00	60.000.000,00	
1. Bölge'nin ulaşım ve çevre altyapısını güçlendirmek	4.000.000.000,00	40.000.000,00	
2. Bölge'nin doğal yapısını ve kaynaklarını korumak	1.500.000.000,00	20.000.000,00	
TOPLAM	10.000.000.000,00	117.000.000,00	
GENEL TOPLAM			10.567.000.000,00

Yaklaşık finans kaynaklarının belirlenmesinde kamu kaynağı olarak bölgede son üç yılda kamu yatırımlarının ekonomik sektörler bazında yapılan harcamalar dikkate alınmıştır. Böylece önümüzdeki dört yıllık dönemin tahmini bütçesi çıkarılmıştır.

Ajans kaynağı olarak Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansının 2010 yılı bütçesi dikkate alınmış, önümüzdeki dört yıl için muhtemel artış yansıtılarak belirlenmiştir.

AB hibe ve diğer kaynaklar, AB 2010-2014 yılı Katılım Öncesi Mali Yardım Bütçesi ile bölgede muhtemel programlar dikkate alınarak yaklaşık olarak hesaplanmıştır.

7

PERFORMANS GÖSTERGELERİ

GÜÇLÜ VE REKABETÇİ EKONOMİ

Gösterge	Mevcut Durum	Hedef 2013
Üretim, kurumsallaşma, pazarlama, ve dışa açılım gibi alanlarda desteklenen işletme sayısı	-	90
İleri Teknoloji Kullanımı veya AR-GE konusunda desteklenen işletme sayısı	-	30
Desteklenen Yenilikçi İşletme ve Girişimci Sayısı	-	30
Kamu-İşletmeler-Üniversite İşbirliğine Yönelik Faaliyet Sayısı	-	15
Gerçekleştirilen İş Kümesi Analizleri ve Küme Oluşum Çalışmaları	-	3
Kişi Başına Gayri Safi Katma Değeri (\$)	4.862	6.000
Düzenlenen Mesleki Beceri Kurs ve Girişimcilik Kursları Sayısı	106	120
Mesleki Beceri Kurs Katılımcı Sayısı	3.194	3.500
İşgücüne Katılma Oranı (%)	% 60,7	% 61,2
Yurtdışı ülkeleri ile gerçekleştirilen iş zirveleri	-	3
Bölge Yatak Kapasitesi	11.415	12.500
Bölge Tanıtım Faaliyeti Sayısı	-	3
Turistik Tesislerde Toplam Geceleme Sayısı	1.717.970	1.820.000
Bölgede Açılan Yeni Şirket Sayısı	1.975	2.200
TUBİTAK Desteği Kazanan Proje Sayısı	16 proje (2000-2009)	9 (2010-2013)
Mevduatın Krediye Dönüşme Oranı	% 86,3	% 89
TR90 marka tescil oranının Türkiye toplam marka tescili içerisindeki payı	% 1,34	% 1,65
TR90 patent tescil oranının Türkiye toplam patent tescili içerisindeki payı	% 0,79	% 0,90
TR90 faydalı model tescilinin Türkiye toplam faydalı model tescili içerisindeki payı	% 0,38	% 0,40
TR90 endüstriyel tasarım tescilinin Türkiye toplam endüstriyel tasarım tescili içerisindeki payı	% 0,32	% 0,35
Bölgedeki Teknopark ve Kuluçka Merkezleri Sayısı	1	2
İhracatçı Firma (Adet)	440	540
Toplam İhracat Miktarı (Bin \$)	1.437.189	2.000.000
Toplam Örtü Altı Dikim Alanı Miktarı (Dekar)	632 da	800 da
Toplam Örtü Altı Sebze Üretim Miktarı (Ton)	6.359 Ton	8.000 Ton
Organik Üretim Yapılan Tarımsal Alanı (ha)	3.920,9	4.500
Doğu Karadeniz Su Ürünleri ve Hayvansal Mamulleri İhracatı (\$)	3.001.791,98	5.000.000
Kültür Balığı Toplam Üretiminin Türkiye içerisinde sahip olduğu pay (%)	% 8	%10
Tarıma Dayalı Ürünlerde Desteklenen Bölgesel Marka Sayısı	-	2
Kültür ve Kültür Melezi Sığır Oranı (%)	% 14,3	% 18

SOSYAL GELİŞME VE BÜTÜNLEŞME

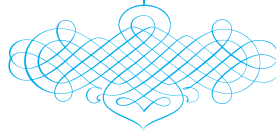
Gösterge	Mevcut Durum	Hedef 2013
Bölge Eğitim İhtiyaçlarına Yönelik Araştırma/Rapor Sayısı	-	1
Bilim, kültür ve sanat merkezi, laboratuvar, sinema-tiyatro (sayı)	18	30
Onbin Kişi Başına Sinema Koltuk Sayısı (adet)	19,16	25
Bin Kişi Başına Kütüphanelerden Yararlananların Sayısı (adet)	529,5	600
Toplam Sporcu Sayısı	69.709	75.000
Tesislerin Seyirci Kapasitesi	188.056	200.000
Dezavantajlı grupların girişimciliğini artırmak için yapılacak projeler (sayı)	-	6
Toplam Mesleki Kurs Katılımcı Sayısı	2.368	2.700
Toplam İstihdam Garantili Kurs Katılımcı Sayısı	2.470	2.750
Yüz Bin Kişi Başına Hastane Yatak (Adet)	308	330
İçme Suyu Artırma Tesisi İle Hizmet Verilen Nüfusun Belediye Nüfusu İçindeki Oranı (%)	31	60
Dezavantajlı Gruplar için desteklenen faaliyet sayısı	-	5
Kadın Nüfusun İşgücüne Katılım Oranı (%)	% 48	% 50
Bölgeye Özgün Sanatsal ve Kültürel Aktivitelerin Desteklenmesi	-	3
Kadın ve Genç Girişimciliğin Artırılmasına Yönelik Faaliyetler	-	3
Dezavantajlı Grupların Topluma Entegrasyonunu Artırmaya Yönelik Faaliyetler	-	10
Yerel Yönetim ve Kamu Kurumlarının Kapasitelerinin Geliştirilmesine Yönelik Faaliyetler	-	3
Katılım Mekanizmalarının Güçlendirilmesine Yönelik Faaliyetler	-	3
TR90 Net Göç Hızı (%)	-26,1	-22

GELİŞMİŞ ALTYAPI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇEVRE

Gösterge	Mevcut Durum	Hedef 2013
Çevresel Altyapılarda Yerel Yönetimler arası işbirliği faaliyetleri	-	5
Desteklenen içme suyu, atık su, kanalizasyon, katı atık vb. proje sayısı	-	10
Çevre dostu ulaşım ve ulaşım alternatiflerine yönelik faaliyetler	-	5
Toplam Karayolu Ağı (Km.)	3.853	4.200
İnternet Kullanım Oranı (%)	31	40
Çevre dostu ulaşım ve ulaşım alternatiflerine yönelik faaliyetler	-	2
Toplam Havayolu ile Taşınan Yolcu Sayısı (Adet)	1.596.279	2.000.000
TR90 Uluslararası Havalimanı Sayısı	1	2
Toplam Liman Elleçleme Kapasitesi (Ton)	12.130.000	15.000.000
Bölgenin türler-arası (intermodal) güzergah sayısı	2	3
Geri Dönüşüm Sağlayan Tesis Sayısı	0	1
Çevre Bilincini Arttırmaya Yönelik Desteklenen Faaliyet/Proje Sayısı	-	5
Hammaddede Verimliliğine Yönelik Faaliyet/Proje Sayısı	-	3
Katı Atık Yönetimi Uygulanan İl Sayısı	2	3
Biyo çeşitliliğin tespiti ve korunmasına yönelik faaliyetler	-	1
TR90 Kanalizasyon Şebekesine Sahip Belediyelerin Toplama Oranı (%)	% 25,97	% 30
Belediyelerde Kişi Başına Temin Edilen Su Miktarı (Litre/Kişi-Gün)	271	280
Havadaki SO2 Konsantrasyonu TR90 İlleri Ortalaması (µg/m3)	18	16
PM10 Konsantrasyonu TR90 İlleri Ortalaması (µg/m3)	61.6	58
Kişi Başına Toplam Elektrik Tüketimi (kWh)	1.247	1.400
Bölge için Çevre ve Kalkınma Bilgi Toplama Sistemi Oluşturulmasına Yönelik Faaliyetler	-	2
Toplam Verimli Orman Alanı (Ha)	424.548	475.000
Desteklenen Güneş Enerjisi Üretimi/Kullanımı Amaçlı Faaliyet/Proje Sayısı	-	3
Desteklenen Bio-Yakıt Enerjisi Üretimi/Kullanımı Amaçlı Faaliyet/Proje Sayısı	-	3
Desteklenen Rüzgar Enerjisi Üretimi/Kullanımı Amaçlı Faaliyet/Proje Sayısı	-	3

8

KOORDİNASYON, İZLEME VE DEĞERLENDİRME

8.1. Planın Uygulaması

Plan tarafından önerilen kalkınma amaç, hedef ve önceliklerinin Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından kendi uygulama stratejileri ve yetkisi çerçevesinde ayrıntılandırılması gerekmektedir. Planda yer alan proje ve programlar için ilgili kurumların da kendi uygulama politikaları ve yetkileri çerçevesinde çalışmalara katılmaları sağlanmalıdır.

Ancak; önerilen proje ve programların zamanında uygulanmasını sağlamak için bir çok kurum arasında eşgüdümün sağlanması gereklidir. Bu amaca yönelik olarak Ana Plan çalışmasının tamamlanmasını takiben üç farklı faaliyetin devreye girmesi şarttır. Bunlar:

- Bölge Planı'nın benimsenmesi ve tanıtılması,
- Uygulamaya yönelik düzenlemelerin yeniden yapılandırılması/güçlendirilmesi,
- Belirlenen öncelikli projelerin ilk aşamada uygulanmasının yanı sıra ayrı proje ve programların geliştirilmesidir.

Uygulama Stratejileri

Stratejik amaç ve hedefleri gerçekleştirecek faaliyetler (projeler), öncelikler ve sorumluluklar belirlenerek bütçe ile uyum sağlanacaktır.

İzlemede, Bölge Planı'nda ortaya konulan hedeflere ilişkin gerçekleştirmeler sistematik olarak takip edilerek raporlanacaktır.

Değerlendirmede, uygulama sonuçlarının stratejik amaç ve hedeflere kıyasla ölçülmesi ve söz konusu amaç ve hedeflerin tutarlılık ve uygunluğu analiz edilecektir.

Doğu Karadeniz Kalkınma Planı'nın uygulanmasında koordinasyondan sorumlu kuruluş Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı'dır. Ajans, kurumların eylemleri için hazırladıkları iş planları çerçevesinde sürekli bir uygulama-izleme-değerlendirme sistemi oluşturacaktır.

Plan uygulamalarının izlenmesi ve değerlendirilmesi amacıyla Kalkınma Ajansı ilgili kurum ve kuruluşların üst düzey yöneticilerinin katılımıyla oluşacak ve sekreteryaya hizmetleri Kalkınma Ajansı tarafından oluşturulacak

olan Plan İzleme ve Yönlendirme Komitesi tarafından yürütülecek ve bu komite periyodik olarak toplanacaktır.

Bu komite, Plan uygulamalarını değerlendirmek, hedeflere ilişkin gelişmeleri izlemek, programlama ve bütçeleme çalışmalarına yön vermek, plan ilerleme raporlarını hazırlayarak Kalkınma Ajansı Yönetim ve Kalkınma Kuruluna sunmak ve yıllık dönemler itibarıyla Plan Değerlendirme Raporları'nı hazırlamakla sorumlu olacaktır.

Komitenin çalışma usul ve esasları, kuruluşların ve komitenin raporlama standartları, ihtiyaç duyulduğu takdirde kurulacak alt komitelerin kuruluş ve işleyişlerine ilişkin usul ve esaslar, Kalkınma Ajansı tarafından belirlenecek ve kuruluşlara tebliğ edilecektir. Kalkınma Ajansı koordinasyonunda, kurumlar arasında düzenli bilgi akışını sağlayacak bir izleme-değerlendirme altyapısı oluşturulacaktır.

8.2. İzleme ve Değerlendirme

Bölge Planı'nın izlenmesi ve değerlendirilmesine yönelik olarak yürütülecek faaliyetler dört ana unsurdan oluşmaktadır.

8.2.1. İzleme ve Değerlendirme

Fiziki ilerlemeye ilişkin veri/bilgi toplanması ve analizi: Bölge Planı (BP)'nda ortaya konulan hedefler ile bunların gerçekleşme durumu kıyaslanacaktır. Hedefler ve gerçekleşme arasında fark oluşması durumunda sapmanın nedenleri değerlendirilecek ve düzeltici önlemlere ilişkin öneriler sunulacaktır.

Mali ilerlemeye ilişkin veri/bilgi toplanması ve analizi: Performans Programında (PP) yıllık olarak hedefler için ayrılan bütçe ile nakdi gerçekleşme kıyaslanacaktır. Oluşabilecek farkın nedenleri değerlendirilecektir. Bölge Planı (BP) uygulama süreç ve sonuçların kalite unsurları açısından (katılımcılık, kurum içi/ kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon, iç/ dış paydaşlarda sahiplenme, elde edilen sonuçların sürdürülebilirliği ve temel politika belgeleri ile uyumu, vb.) değerlendirilecektir.

Çevresel Faktörlerin İzlenmesi: Çevresel faktörler (gelişen fırsat ve tehditler, paydaş beklentilerindeki değişim, kamu yönetimindeki olası yeni yapılanma ve dönüşümler, mevzuat değişiklikleri, vb.) izlenerek Bölge Planı'nın güncelliğine ilişkin değerlendirme yapılacak, Bölge Planı'nda yer almakla birlikte önemini/ güncelliğini yitirmiş hedefler BP'den revize edilecek ve gerektiğinde yeni amaç ve hedefler belirlenecektir.

Risk Yönetimi: BP uygulama sürecini etkileyebilecek riskler, "risk yönetimi" yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır. Bu kapsamda olası riskler, risklerin potansiyel etkisi, risk yönetimi stratejisi ve sorumlu birimler belirlenecektir.

8.2.2. Raporlama

İzleme ve değerlendirme sistemi çerçevesinde beş temel raporlama yapılacaktır. Bu raporlar, ilgili dönemler itibarıyla "İzleme ve Değerlendirme" başlığı altında verilen ilerlemeler, sapmalar ve nedenleri, düzeltici önlemlere ilişkin öneriler, çevresel faktörlerin incelenmesini ve uygulama süreç ve sonuçlarının kalite unsurlarına ilişkin değerlendirmeleri kapsayacaktır.

Yıllık İlerleme Raporları: Kurum içi kullanıma yönelik yıllık ilerleme raporları, takip eden dönem için hazırlanacak BP'nin oluşturulmasına ve faaliyet raporunun hazırlanmasına temel teşkil edecektir.

Faaliyet Raporları: Yıllık olarak hazırlanacak ve kamuoyuyla paylaşılacaktır.

Ara Dönem Raporları: Üçüncü yıl ortası itibarıyla Bölge Planı uygulama sürecinde kaydedilen ilerlemelere yönelik genel değerlendirmeyi içerecektir.

Nihai Rapor: Bölge Planı'nın uygulama sürecinin tamamlanmasını takip eden yıl içinde hazırlanacaktır. Uygulama sürecinde elde edilen başarılar, çıkarılan dersler ve sonuçların sürdürülebilirliği gibi hususlara ilişkin değerlendirmeleri içerecektir.

Özel Raporlar: İhtiyaç duyulması halinde belirli bir amaca, hedefe ya da Bölge Planı'nın diğer unsurlarına yönelik ayrıntılı değerlendirme raporları hazırlanacaktır.

8.2.3. İzleme ve Değerlendirme Sorumluluğu

İzleme değerlendirme sisteminin işlerliğini sağlayabilmek için yetki ve sorumlulukların tanımlanması gerekmektedir. Bu çerçevede Kalkınma Ajansında birimlerin hedeflere katkısı belirlenmiştir. Hedeflerle ilgili birimler, uygulama sorumluluğunun yanı sıra izleme ve değerlendirmeye ilişkin temel verilerin sağlanmasından da sorumludur. İzleme ve değerlendirme faaliyetlerinin koordinasyonu Genel Sekreterlik tarafından yapılacaktır.

8.2.4. Veri Toplama Stratejisi

Bölge Planı (BP) hazırlık sürecinde karşılaşılan en önemli problemlerden biri, doğru ve uygun verilerin elde edilememesi olmuştur. Bu durum BP'nin izlenmesinde de önemli bir problem oluşturacaktır. Bu nedenle, BP çerçevesinde yapılması gereken en öncelikli faaliyet verilerin elde edilmesidir. 2011 yılı içinde BP'nin izlenmesine yönelik her türlü veri ihtiyacının karşılanabilmesi için bir sistem geliştirilecektir.

8.3. Ajansın ve Diğer Paydaşların Roller

AMAÇLAR	PAYDAŞLAR
- Bölge ekonomisinin rekabet gücünü artırmak - Bölgede sağlanan istihdamı artırmak - Bölgenin turizm potansiyelini harekete geçirmek - Bölgede tarımsal çeşitliliği artırmak ve tarıma dayalı sanayiye güçlendirmek	- Araştırma Enstitüleri - Araştırma kuruluşları - Araştırma Uygulama Merkezleri - Belediyeler - Doğu Karadeniz İlleri Hizmet ve Kalkınma Birliği - Eğitim kuruluşları - Esnaf ve Sanatkarlar Odaları - İŞKUR - Kamu Kuruluşları - KOSGEB - Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri - Meslek Liseleri - Sanayi Ticaret İl Müdürlükleri - Sanayi ve Ticaret Bakanlığı - Sanayi ve Ticaret Odaları - Sivil Toplum Örgütleri - Tanıtım Grupları veya Ajansları - Tarım İl Müdürlükleri - Teknoloji Geliştirme Merkezleri - TÜBİTAK - Üniversiteler - Valilikler - Ziraat Odaları - Belediyeler - Çalışma Bakanlığı / Bölge Müdürlüğü

**GÜÇLÜ VE
REKABETÇİ
EKONOMİ**

AMAÇLAR	PAYDAŞLAR
• Katılımcı Sosyal Gelişmenin Sağlanması • Kapsayıcı Toplumsal Bütünleşmenin Sağlanması • Sağlık hizmetlerinin kalite ve erişebilirliğinin artırılması • Kültür Hayatının ve Spor Altyapısının Geliştirilmesi	• Belediyeler • Çalışma Bakanlığı / Bölge Müdürlüğü • Doğu Karadeniz İleri Hizmet ve Kalkınma Birliği • Esnaf ve Sanatkarlar Odaları • İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri • İl Millî Eğitim Müdürlükleri • İl Özel İdareleri • İl Sağlık Müdürlüğü • İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri • İŞKUR • Kamu Kuruluşları • KOSGEB • Meslek Odaları • Sanayi ve Ticaret Odaları • Sivil Toplum Örgütleri • Sosyal Hizmetler Müdürlükleri • Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları • Tanıtım Ajansları • Üniversiteler • Valilikler
• Bölge Ulaşım ve Çevre Altyapısını geliştirmek • Bölgenin Doğal Yapısını ve Kaynaklarını Korumak	• Bayındırlık ve İskan İl Müdürlükleri • Belediyeler • Birlikler • Çevre ve Orman İl Müdürlükleri • Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü • Doğu Karadeniz İleri Hizmet ve Kalkınma Birliği • Hizmet Birlikleri • İl Bayındırlık ve İskan Müdürlükleri • İl Çevre ve Orman Müdürlükleri • İl Özel İdareleri • İlgili Kamu Kuruluşları • İller Bankası Bölge Müdürlüğü • Karayolları Bölge Müdürlükleri • KOSGEB • Odalar • Sanayi ve Ticaret Odaları • Sivil Toplum Kuruluşları • Ulaştırma Müdürlükleri • Üniversiteler • Valilikler

SOSYAL
GELİŞME VE
BÜTÜNLEŞME

GELİŞMİŞ
ALTYAPI VE
SÜRDÜRÜLEBİLİR
ÇEVRE

EK-1: ÇALIŞMA TAKVİMİ VE AŞAMALARI - 2010

AY	HAFTA	FAALİYET
HAZİRAN	1	Bölge Planı hazırlanması için yönetim kurulunda karar alınması
		Bölge Planı Organizasyonları;
		1. Bölge Planı hazırlaması konusunun il valiliklerine duyurulması
		2. Bölge Planı Hazırlama Kurulu (BPHK) oluşturulması
	2	3. Bölge Planı Yürütme Kurulu (BPYK) oluşturulması
		1. Bölge illerinde çalışmalarını yürütmek üzere illerde Bölge Planı Çalışma Grupları (İBÇG) oluşturulması,
		2. illerde planlama çalışmalarını yürütmek üzere İl Çalışma ve Yönlendirme Ekibi (İÇYE) oluşturulması
TEMMUZ	3	Plan Hazırlama Kurulu ilk toplantısı (temel kabuller, takvim, temel aşamalar, sürece ilişkin yapılanma ve çalışma yöntemi)
	4	Bölge Planının Kalkınma Kurulunda görüşülmesi
		Plan Hazırlama Kurulu ikinci toplantısı
		İktisadi analiz yöntemlerinin belirlenmesi
		Bölgeyi anlamak, mekânsal, paydaş analizlerinde yöntem belirlenmesi
	1	Plan Hazırlama Kurulu ve alt komisyonla toplantı
	2	Bölge Planı Yürütme Kurulu toplantısı
		Artvin, Giresun illerinde İl Çalışma ve Yönlendirme Kurulu, Kalkınma Kurulu üyeleri ile geniş katılımlı atölye çalışmaları,
		Valilik, İl Belediye Başkanlığı, Üniversite, Ticaret ve Sanayi Odası, Ziraat Odası toplantıları,
		Mevcut durum analizleri, Paydaş analizi ve İç Yapısal Analiz (Güçlü-Zayıf Yönler) ile dış/çevre analizi (Fırsatlar ve Tehditler) GZTF analizlerinin yapılması
AGUSTOS	3	Gümüşhane-Ordu illerinde İl Çalışma ve Yönlendirme Kurulu, Kalkınma Kurulu üyeleri ile geniş katılımlı atölye çalışmaları
	4	Valilik, İl Belediye Başkanlığı, Üniversite, Ticaret ve Sanayi Odası, Ziraat Odası toplantıları
		Rize- Trabzon illerinde İl Çalışma ve Yönlendirme Kurulu, Kalkınma Kurulu üyeleri ile geniş katılımlı atölye çalışmaları
		Valilik, İl Belediye Başkanlığı, Üniversite, Ticaret ve Sanayi Odası, Ziraat Odası toplantıları
	1	İllerden toplanan verilerin değerlendirmesi
		İktisadi analizlerin yapılması atölye çalışmaları
	2	İç Yapısal Analiz (Güçlü-Zayıf Yönler) ile Dış/Çevre Analizi (Fırsatlar ve Tehditler) GZTF Analizlerinin yapılması
		Mevcut durumun ve analizlerin değerlendirilerek vizyon, amaç hedef ve önceliklerin belirlenmesine yönelik atölye çalışması.
		Çözüm önerileri ve performans göstergeleri taslaklarının oluşturulması.
	3	Vizyon, amaç hedef ve önceliklerin plan hazırlama kurulunda görüşülmesi
		Mekânsal gelişme şeması ile ilgili çalışmaları
		Taslak Raporun hazırlanması
	4	Nihai Taslak Raporun hazırlanması
		Nihai taslak raporun Valiliklere, İl Belediye Başkanlıkları, Üniversiteler, Ticaret ve Ziraat odaları, Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu Üyelerine Gönderilmesi
		Ana Rapor'un Yönetim Kurulu'nda görüşülmesi

AY	HAFTA	FAALİYET
EYLÜL	1	Ana Rapor'un illere gönderilmesi
		Ana rapor hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi
	2	Ana rapor hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi
	3	Ana rapor hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi
	4	Ana rapor hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi
EKİM	1-4	Ana rapor hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi
KASIM	1	Ana rapor hakkındaki görüşlerin değerlendirilmesi
	2	Ana Rapor'un DPT Müsteşarlığı'na gönderilmesi
	3-4	DPT Müsteşarlığı'nca Görülen Eksikliklerin Tamamlanması
ARA-LIK	1-2	Onaylanan Bölge Planı'nın yayınlanması

EK-2: BÖLGE PLANI HAZIRLAMA KURULU

ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
Çetin Oktay KALDIRIM	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Genel Sekreter (Başkan)
Veysel BAŞER	Trabzon Valiliği-İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	İl Planlama ve Koordinasyon Md.
İhsan ÜÇÜNCÜ	İl Özel İdaresi Genel Sekreteri	İl Özel Genel Sekreter Yardımcısı
Sebahattin SARI	TÜİK Bölge Müdürlüğü	Bölge Müdürü
Yunus Kadri EYÜBOĞLU	Sağlık Müdürlüğü	Sağlık Müdür Yardımcısı
Ümit ORHAN	Ticaret ve Sanayi Odası(Proje Koordinasyon Ofisi)	Projeler Sorumlusu

EK-3: BÖLGE PLANI YÜRÜTME KURULU

ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
Veysel BAŞER	Trabzon Valiliği-İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü (Başkan/Koordinatör)
Ali Paşa HEKİMOĞLU	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Selami TURHAL	Trabzon Valiliği-İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	İl Planlama Uzmanı
Hakan BAHÇEKAPILI	Trabzon Valiliği	Bilgi İşlem Sorumlusu (Mühendis)
Mehmet BOZDOĞAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Köksal İBRAHİMAĞAOĞLU	İl Özel İdaresi	Mühendis
Suat ŞENSES	TÜİK Bölge Müdürlüğü	Grup Sorumlusu
Arzu ÇİFÇİ	Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü	Şehir Plancısı
Esra Kılıç ALEMDAROĞLU	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	Gençlik Merkezi Müdürü
Bilal TİMUR	Ulaştırma Bölge Müdürlüğü	Başmühendis
Akın HOCAOĞLU	Tarım İl Müdürlüğü	Mühendis
Gülden YENİGÜN	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İç Mimar
Funda DURMUŞ	İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Çevre Yüksek Müh.
Nuran TORUN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Ümit GÜLYAĞI	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Bahar BOSTAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Sevgi KAPLAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Hakan OLTAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Ahmet DOĞAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Yunus Emre GÜL	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman

EK-4: İLLERDE BÖLGE PLANI PLANLAMA VE KOORDİNASYON EKİBİ

İLLER	ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
TR 90	Çetin Oktay KALDIRIM	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Genel Sekreter
ARTVİN	Yılmaz OLGUN	Artvin Valiliği	Müdür
	Erdoğan ELDİR	Artvin Belediye Başkanlığı	Başkan Yardımcısı
	Abdurrahman ANLAŞ	İl Özel İdaresi	
	Yusuf Suat SEVİNÇ	Artvin İl Özel İdaresi	Destek Hizmetleri Müdürü
	Mustafa ÇAKMAK	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Şube Müdürü
	Hüseyin ATEŞ	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	
	Yüksel ÇORUH	Artvin Ticaret ve Sanayi Odası Bşk.	Ticaret Sicil Memuru
	Hakkı SEYHAN	Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Başkan vekili
	Köksal PORTAKAL	Artvin Ziraat Odası / İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Yönetim Kurulu Başkanı
GİRESUN	Muhammet BİLGİN	Artvin Kafkasör Kulübü	Memur- Halkbilimci-Başkan
	Yaşar ALBAYRAK	İl Planlama ve Koordinasyon Md.	Müdür
	Hasan ÖZDEMİR	Giresun Belediye Başkanlığı	Kültür ve Sosyal İşler Md.
	H. İbrahim UĞRAŞ	Giresun Üniversitesi	Fındık araştırma ve Uyg. Mrk. Md.
	Rıfki KARABULUT	Tarım İl Müdürlüğü	Mühendis
	Mehmet ŞAHİN	Sağlık Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
	Ali Kemal ÖZDEMİR	Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	İl Müdürü
	Mustafa APAYDIN	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Şube Müdürü
	Mustafa HALİLBEYOĞLU	Giresun Ticaret ve Sanayi Odası	Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı
	Dilek DEMİRTAŞ	Giresun Ziraat Odası	Mühendis
	Gökhan KIZILCI	Fındık Araştırma Enstitüsü	Müdür
	Hüseyin ALTUNBAŞ	Giresun Ticaret Borsası	Tescil Memuru
	Ahmet CÜRGÜL	Bulancak Belediyesi	Başkan vekili
	Ömer ADIGÜZEL	Giresun Sanayici ve İş Adamları Der.	Başkan
GÜMÜŞHANE	İhsan ALTUNTAŞ	İl Planlama ve Koordinasyon Md.	Müdür
	Hilmi Erdoğan YAYLA	Gümüşhane Üniversitesi	Rektör Yrd.-İİBF
	İsmail YALÇIN	İl Özel İdaresi	Genel Sekreter
	Sinan MÜFTÜOĞLU	İl Sanayi ve Ticaret Müdürlüğü	İl Müdürü
	Kamil ŞEN	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
	Turgut ŞAHİNÖZ	Sağlık Müdürlüğü	İl Müdürü
	Elbeyi GERGİN	Ticaret ve Sanayi Odası	Yönetim Kurulu Üyesi
	Abdülkadir KARABULUT	İl Tarım Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
	Emre Ş. ASLAN	Gümüşhane Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
	Cengiz VAROL	Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü	İl Müdürü
	Mustafa KARSLI	Gümüşhane İl Özel İdaresi	İnşaat Mühendisi
	Metin ŞEKER	Organize Sanayi Bölgesi	Bölge Müdürü
	T. Gökhan KÖMÜRCÜOĞLU	Gümüşhane sanayici ve İş Adamları Derneği (GÜSIAD)	Genel Sekreter
	Kıymet KOYUN	Türk Kadınlar Birliği Derneği	Yönetim Kurulu Üyesi

İLLER	ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
ORDU	İbrahim Göktekin HERGÜNER	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	Müdür V.
	Sinan ŞAHİN	KOBGEB	Müdür
	İshak HACIKAMİLOĞLU	Tarım İl Müdürlüğü	İl Müdür V.
	Necat AVCI	Ziraat Odası Başkanlığı	Başkan
	Selahattin AYDIN	İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	İl Müdürü
	Erkan GÜLDEREN	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İl Müdürü
	Yusuf YAMAN	İl Özel İdaresi	Araştırmacı
	Barış ÖZCAN	Ordu Belediyesi	Ziraat Mühendisi
	Metin KARAKUŞ	İl Defterdarlığı	Defterdar Yardımcısı
	Ertuğrul TOMBUL	Ordu Valiliği-AB ve Dış İlişkiler Koordinasyon Merkezi	AB Uzmanı
	M. Ergün GÜMÜŞ	İl Sağlık Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
	Hayri CANİK	İl Sanayi ve Ticaret Müdürü	İl Müdürü
	Alattin FELEK	Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Başkan vekili
	Mustafa YILMAZ	İl Özel İdaresi	Genel Sekreter
	İbrahim HERGÜNER	İl Planlama ve Koordinasyon Md.	Müdür
	İlhan ÖZTÜRK	Ordu Valiliği-AB ve Dış İlişkiler Koordinasyon Merkezi	Proje Ofisi Koordinatörü
	Uğur GARİP	Ordu Ticaret ve Sanayi Odası	Meclis Başkan Yardımcısı
	İ. Hakkı ÜÇER	Ordu Ticaret ve Sanayi Odası	Genel Sekreter
	Eda BAYSAL	Perşembe Belediyesi	Mühendis
RİZE	Muharrem DEMİRCİ	İl Planlama ve Koordinasyon Md.	Müdür V.
	Metin ÖZDEM	İl Özel İdaresi	Mimar
	Adem ÇEKİÇ	Tarım İl Müdürlüğü	İl Müdürü
	Sedat EVCİ	Tarım İl Müdürlüğü	Mühendis
	Talip MUTLU	ÇAYKUR	Daire Başkanı
	Ahmet TAN	Rize Üniversitesi	Rektör Danışmanı
	Enver TOPRAK	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	Müdür Yardımcısı
	Selami ŞAŞMAZ	Rize Üniversitesi	Rektör yardımcısı
	İsmail KOCAMAN	Rize Ticaret Borsası	Genel Sekreter
	Hakan BİRBEN	Rize İli An Yetiştiricileri Birliği	Yönetim Kurulu Üyesi Proje Koordinatörü
	Muammer ATILGAN	Rize ESOB	Başkan
	Nevzat OZER	Rize Doğal ve Kültürel Var. Koruma Derneği	Başkan
	Mustafa KÜLÜNKOĞLU	Rize Sanayici ve İş Adamları Der.	Başkan

EK-6: BÖLGE DÜZEYİNDE PLAN ÇALIŞMA GURUBU
BÖLGESEL ÇALIŞMA GRUBU

ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
Çetin Oktay KALDIRIM	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Genel Sekreter
Veyisel BAŞER	Trabzon Valiliği-İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	İl Planlama ve Koordinasyon Müdürü
Selami TURHAL	Trabzon Valiliği-İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü	İl Planlama Uzmanı
Hakan BAHÇEKAPILI	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Bilgi İşlem Sorumlusu
Ali Paşa HEKİMOĞLU	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Mehmet BOZDOĞAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Bilal TİMUR	Ulaştırma Bölge Müdürlüğü	Başmühendis
Mustafa YAMIÇ	DSİ 22. Bölge Müdürlüğü	Mühendis
Haydar BAYRAM	Ulaştırma Bölge Müdürlüğü	Başmühendis
Uğur YAVRUOĞLU	DSİ 22. Bölge Müdürlüğü	Çevre Mühendisi
Ahmet Salih KAMBER	Karayolları 10. Bölge Müdürlüğü	Planlama Başmühendisi
Köksal İBRAHİMAĞAOĞLU	İl Özel İdaresi	Mühendis
Şengül ÇELİK	Karayolları 10. Bölge Müdürlüğü	Şehir Plancısı
Suat ŞENSES	TÜİK Bölge Müdürlüğü	Grup Sorumlusu
Serpil BOĞUŞLU	Çoruh EDAŞ Trabzon İl Müdürlüğü	Planlama ve İstatistik Başmühendisi
Levent ALPAR	TÜİK Bölge Müdürlüğü	TÜİK Uzmanı
Emre AKYÜZ	Çoruh EDAŞ Trabzon İl Müdürlüğü	Elektrik Mühendisi
Yusuf YAĞCIOĞLU	İller Bankası 17. Bölge Müdürlüğü	Başmühendis
Arzu ÇİFTÇİ	Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü	Şehir Plancısı
Tamer MATARACI	İller Bankası 17. Bölge Müdürlüğü	Mak. Yük. Müh.
Gülen OKTAY	Dış Ticaret Müş. D.K. Bölge Md.	DTS Denetmen Yardımcısı
Gül YILMAZ	Rize Üniversitesi	Öğretim Elemanı
Esra Kılıç ALEMDAROĞLU	Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	Gençlik Merkezi Müdürü
Asuman İlkey KARGİDAN	Orman Bölge Müdürlüğü	Mühendis
Ekrem ALTUN	DTM-Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği Genel Sekreterliği	Şube Müdürü
Şennur GÜMÜŞKAYA	Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği	Uzman Yrd.
Yunus Kadri EYÜBOĞLU	Sağlık Müdürlüğü	Sağlık Müdür Yardımcısı
Ünsal OKUMUŞ	Trabzon Belediyesi	İstatistikçi
Akın HOCAOĞLU	Tarım İl Müdürlüğü	Mühendis
Güliden YENİGÜN	İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü	İç Mimar
Murteza Bayraktar	İl Planlama ve Koordinasyon Md.	V.H.K.İ.
Funda DURMUŞ	İl Çevre ve Orman Müdürlüğü	Çevre Yüksek Müh.
Ali DEĞİRMENCİ	Denizcilik Müsteşarlığı Bölge Müdürlüğü	Denizcilik Uzmanı
Ahmet YILDIZ	Türkiye İş Kurumu	Şef
Bilal AKBULUT	Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Mühendis
Burak ÖZKAN	Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü	Mühendis
Muhammet TÜRKMEN	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Proje Koordinatör-Öğretmen
Süleyman ATASOY	İl Millî Eğitim Müdürlüğü	Proje Uzmanı

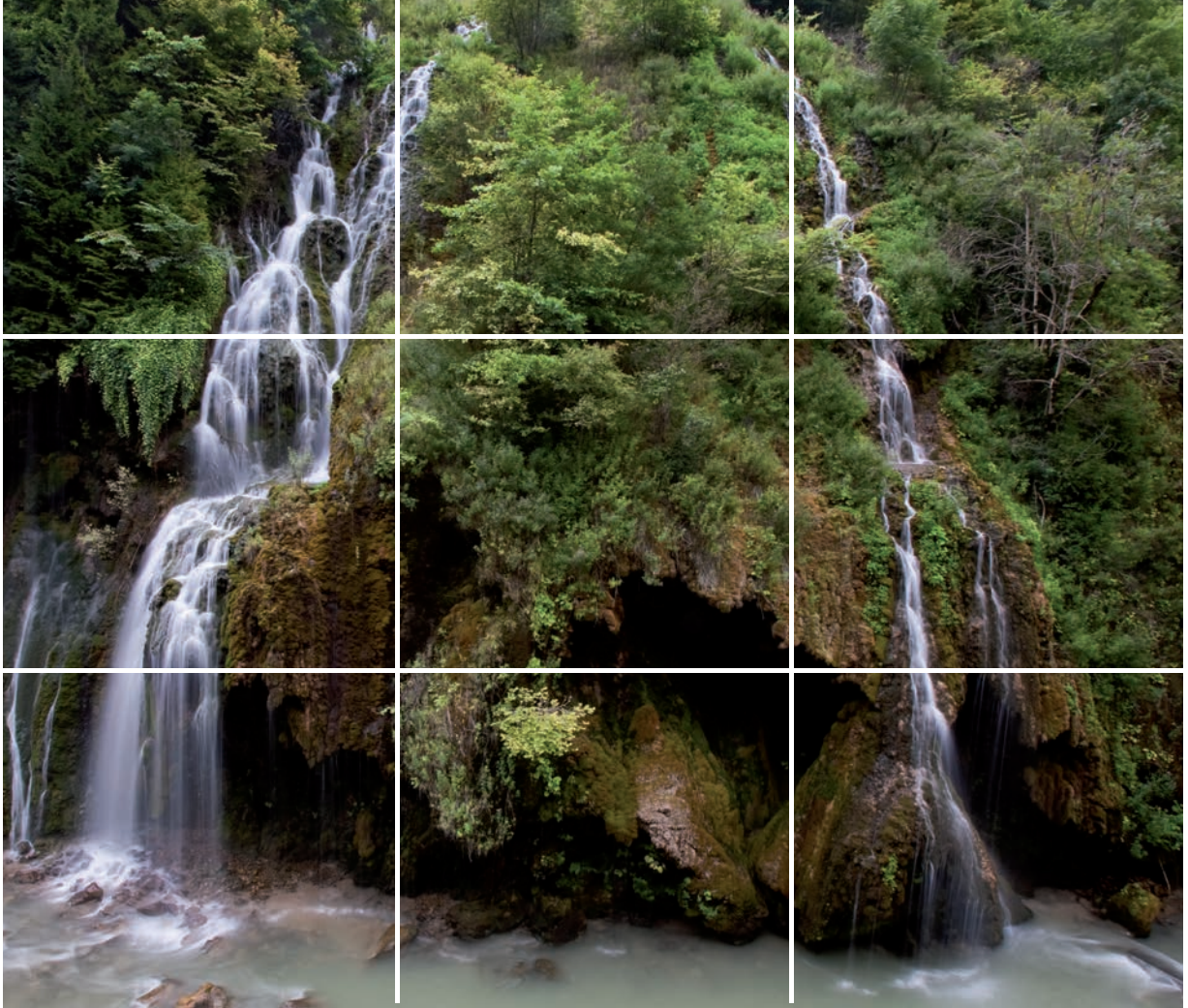

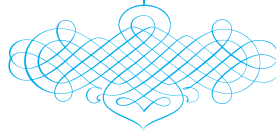
BÖLGESEL ÇALIŞMA GRUBU

ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
Emre BEKTAŞ	İl Planlama ve Koordinasyon Md.	V.H.K.İ. (Öğretmen)
Mahmut KESKİN	Sağlık Müdürlüğü	Harita Mühendisi
Zeki Mert BARUT	Ticaret ve Sanayi Odası	Proje Uzmanı/Mak. Müh
Esengül KİBAR	İl Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü	Sosyolog
Bilgen AKMERMER	Ticaret ve Sanayi Odası	Proje Uzmanı
Selen AKMAN	Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği	Uzman Yrd.
Ahmet ARIGTEKİN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Ahmet DOĞAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Atakan AL	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Bahar BOSTAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Eda TIRYAKI	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Elif Müjen ŞENCAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Fatih EGE	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Fatih ÖZDEMİR	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Feyza Nur ÇELİK	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Fikri AKKAYA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Hacı Salih ŞAHİN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Hakan OLTAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Kemal AKPINAR	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Mehmet ARSLAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Murat KARACA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Mustafa Kemal AKŞEHİR	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Nuran TORUN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Onur ADIYAMAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Özge ADIGÜZEL	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Serkan MANSIZ	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Sevgi KAPLAN	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Ümit GÜLYAĞI	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Vahit KETBOĞA	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Yeter Betül TIRYAKI	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Yunus Emre GÜL	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Zeynel Abidin AVCI	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman
Zeynep TAŞPINAR	Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı	Uzman

DİĞER KATKI SAĞLAYANLAR

ADI SOYADI	KURUMU	GÖREVİ
Kemal EYÜBOĞLU	Bölge Çalışma Müdürlüğü	Araştırmacı
Kürşat MAZLUM	KOSGEB Trabzon İGBM	KOBİ Uzmanı
Ramazan ÇAĞLAR	Doğu Karadeniz İleri Hizmet ve Kalkınma Birliği	Programcı
Bilge Sezer KAYAOĞLU	Trabzon ABİGEM	İş Geliştirme Müdürü

9

KAYNAKLAR

- 2008 Yılı Ulusal Programı
- 2009 Yılı Mahalli İdareler Genel Faaliyet Raporu-Ankara
- 2010-2014 yılı İl Stratejik Planları
- 9. Kalkınma Planı (2007-2013)
- 9. Kalkınma Planı (2007-2013)
- 9.Kalkınma Planı Gemi İnşa Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- 9.Kalkınma Planı Savunma Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- AB 2020 Stratejisi
- Avrupa Sosyal Şartı (Gözden Geçirilmiş)
- Avrupa Sosyal Şartı (Gözden Geçirilmiş)
- Bakanlık Belgeli Konaklama İstatistikleri 2008, Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)
- Bilgi Toplumu Stratejisi (2006-2010)
- Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Bildirgesi (2000)
- Birleşmiş Milletler Binyıl Kalkınma Bildirgesi (2000)
- Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı
- Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı (BROP) (2007-2013)
- Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı, (BROP) (2007-2013)
- Chronic Poverty Report 2008/2009, Chronic Poverty Research Centre, İngiltere
- Denizcilik Müsteşarlığı
- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
- Devlet Su İşleri Bölge Müdürlüğü
- Dış Ticaret Müsteşarlığı
- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) (2001-2020)

- Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı (DOKAP) (2001-2020)
- Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği
- Doğu Karadeniz Tarım Master Planı
- Doğu Karadeniz Turizm Master Planı
- DPT Sağlık Hizmetlerinde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu
- Dünya Turizm Örgütü (UNWTO)
- Ekonomi ve Dış Politika Araştırmaları Kurumu (EDAM)
- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü
- Hazine Müsteşarlığı
- İl Çevre ve Orman Müdürlükleri
- İl Dernekler Müdürlükleri
- İl Kültür ve Turizm İl Müdürlükleri
- İl Milli Eğitim İl Müdürlükleri
- İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlükleri
- İl Sağlık İl Müdürlükleri
- İl Sanayi ve Ticaret Müdürlükleri
- İller Bankası Bölge Müdürlüğü
- İllerde Öne Çıkan Sanayi Sektörleri, DPT 2006
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme (CEDAW)
- Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılıkla Mücadele Sözleşmesi (CEDAW)
- Karayolları Genel Müdürlüğü
- Katılım Ortaklığı Belgesi (2006)
- Katılım Ortaklığı Belgesi (2006)
- KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)
- KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı (2007-2009)
- Kültür ve Turizm Bakanlığı
- Lizbon Stratejisi (2000-2010)
- Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü
- Merkezi Finans ve İhale Birimi Verileri, 2010
- Milli Eğitim Bakanlığı
- Mülga Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1996
- Ordu-Trabzon-Rize-Giresun-Gümüşhane-Artvin Planlama Bölgesi 1/100.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı
- Orman Genel Müdürlüğü
- Orta Vadeli Program (2007-2009)
- Orta Vadeli Program (2007-2009)
- Orta Vadeli Program 2010-2013
- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
- Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü
- Tarım ve Köy İşleri İl Müdürlükleri
- Ticaret ve Sanayi Odaları
- Topluluk Stratejik Rehberi (2007-2013)
- Topluluk Stratejik Rehberi (2007-2013)
- TR90 Bölgesi Üniversiteleri
- Trabzon Serbest Bölge Müdürlüğü verileri
- Turizm Stratejileri Kavramsal Eylem Planı
- TÜBİTAK-TEYTEB İstatistikleri
- TÜİK
- Türk Patent Enstitüsü İstatistikleri
- Türkiye Bankalar Birliği
- Türkiye İş Kurumu
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023
- Ulusal İklim Değişikliği Stratejisi
- Uluslararası Çalışma Örgütü , ILO C 102: Sosyal Güvenlik (Asgari Standartlar) Sözleşmesi
- Uluslararası Çalışma Örgütü, ILO C 111: Ayrımcılık (İş ve Meslek) Sözleşmesi
- Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmeleri
- Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (URAK)
- YURTKUR

Dereköy Köprüsü (Ikizdere / Rize)

T.C.
**DOĞU KARADENİZ
KALKINMA AJANSI**

EASTERN BLACK SEA
DEVELOPMENT AGENCY

DOĞU KARADENİZ
KALKINMA AJANSI
EASTERN BLACK SEA
DEVELOPMENT AGENCY

Gazipaşa Mah. Nemlioğlu Sk. Taksim Yokuşu Vakıf İşhanı No:3 TRABZON
Telefon: (0462) 321 36 52 - 322 36 22 Faks: (0462) 274 36 52 - 50
www.doka.org.tr doka@doka.org.tr